20 РОКІВ ЛЬВІВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Львівський державний університет внутрішніх справ

Грантовий проєкт ЄС Еразмус+ (напрям Жан Моне) ELVEUCP

Co-funded by the European Union

Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни

(осінні читання)

Збірник тез
Всеукраїнської наукової конференції
здобувачів вищої освіти

21 листопада 2025 року

Львів

УДК 34
М 52

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 27 жовтня 2025 року № 4)

Упорядники:

Г. Я. Савчин,

заступник начальника відділу організації наукової діяльності,
кандидат юридичних наук,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

С. М. Волкова,

науковий співробітник відділення організації наукової роботи
відділу організації наукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

М 52 **Механізм** функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання) : збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (21 листопада 2025 року) / упор. Г. Я. Савчин, С. М. Волкова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 396 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень, які внесено до програми традиційних «осінніх читань», що проводитимуться у рамках щорічної Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти «Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни» у Львівському державному університеті внутрішніх справ 21 листопада 2025 року. Учасники конференції – курсанти, студенти, магістранти, аспіранти та ад'юнкти закладів вищої освіти України.

The collection contains abstracts of papers and reports included in the program of traditional «Autumn Readings», which will be held as part of the annual All-Ukrainian scientific conference of higher education graduates «Mechanism of Civil Society Functioning in Conditions of War» at the Lviv State University of Internal Affairs on November 21, 2025.

Participants of the conference are cadets, students, master degree students, postgraduate students and adjuncts of higher education institutions of Ukraine.

Тези опубліковано в авторській редакції.

УДК 34

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2025

УКРАЇНА У ВИМІРІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ДУХОВНА МІЦЬ

Шановні учасники конференції!

Ми живемо у час, коли історія України пишеться щоденно – у вчинках, у рішучості, у незламному прагненні до свободи та гідності. Наш народ зазнає надзвичайних випробувань, демонструючи світові приклади мужності, самоорганізації та духовної сили. Повномасштабна війна не лише перевіряє на стійкість державу, а й підкреслює цінність ефективного управління та спроможність адаптуватися до криз.

Сьогодні перед Україною постають завдання, що вимагають не лише відваги, а й мудрості, системного мислення та відповідального лідерства. В умовах воєнного стану ми переосмислюємо засади суспільного життя – від ролі громадянина і державних інститутів до значення людяності, довіри й солідарності.

Теми, що висвітлені у доповідях, охоплюють надзвичайно широкий спектр питань – від усвідомлення національної ідентичності до аналізу правових і соціальних викликів, спричинених війною. У фокусі уваги – пошук шляхів забезпечення законності, зміцнення довіри до правових інститутів, підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та збереження суспільної стабільності. Адже правопорядок і моральна свідомість – це те, без чого неможливо побудувати сильну державу навіть після завершення бойових дій.

Важливо, що в межах наукових обговорень значну увагу приділено людині – її правам, свободам, внутрішній стійкості, здатності зберігати людяність і відповідальність навіть у найважчі часи. В умовах воєнних викликів саме наукова спільнота допомагає формувати розуміння того, як забезпечити баланс між безпекою та свободою, між необхідністю оборони і збереженням демократичних принципів.

Виняткового значення набуває дослідження українського духовного коду – глибинних цінностей, що формують національний характер, об'єднують покоління і надають сили долати випробування. Пам'ять, культура, мова, традиції – це не лише спадщина минулого, а й стратегічний ресурс, який забезпечує нашу ідентичність у світі, що стрімко змінюється.

Суспільні науки сьогодні виконують важливу місію – допомагають зрозуміти природу загроз, з якими бореться держава, і виробити науково обґрунтовані механізми їх подолання. Вони формують нове мислення – аналітичне, критичне, відповідальне, орієнтоване на зміцнення соціальної згуртованості, правової культури та національної безпеки.

Саме завдяки поєднанню зусиль науковців, освітян, громадських діячів і представників влади ми здатні створювати простір, де наука служить людині, а знання стають силою, що наближає нашу перемогу і відродження України.

Сьогодні конференція об'єднує юних науковців, які своїми дослідженнями й ініціативами формують інтелектуальний потенціал держави. Ми зібралися, щоб окреслити виклики та можливості, що формують національну траєкторію розвитку сучасної України: як від збереження моральних орієнтирів нації, забезпечення справедливості і правопорядку, так і до подолання наслідків суспільних потрясінь та відновлення країни після війни.

Сучасні виклики потребують нових підходів – у зміцненні обороноздатності, державному управлінні, підтриманні публічної безпеки і порядку, правозастосуванні, громадській взаємодії та освіті. Саме наука має стати простором, де формується бачення стійкої, справедливої й безпечної держави. Важливо, щоб наші спільні напрацювання перетворювалися на реальні дії – задля зміцнення довіри й національної єдності. Ми маємо усвідомити, що перемога – це не лише військовий результат. Це передусім відновлення поваги до закону та формування культури

відповідальності. І саме ці ідеї народжуються тут – у спільному науковому діалозі, у прагненні зрозуміти й удосконалити суспільство, у готовності діяти задля спільного блага.

Ваш внесок у розвиток наукової думки – це не просто професійне досягнення. Це частина спільної боротьби за майбутнє України, за право кожного громадянина жити у вільній, справедливій та гідній державі.

Щиро дякую всім за небайдужість, наполегливість і прагнення змінювати країну на краще. Бажаю плідної роботи, нових ідей, натхнення та миру у серці.

Слава Україні! Героям Слава!

Дмитро ШВЕЦЬ,
ректор Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
полковник поліції

Валерія АФТАНАСІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОРФОГЕНЕТИЧНА ДИНАМІКА УШКОДЖЕНЬ ПРИ КАТУВАННІ: КРИМІНАЛІСТИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У межах правозастосувальної практики, обумовленої збройною агресією рф проти України, морфогенетична динаміка тілесних ушкоджень, спричинених катуванням, набуває особливого значення як елемент криміналістичної реконструкції та правової кваліфікації дій, що містять ознаки воєнних злочинів. Так, ушкодження, зафіксовані внаслідок систематичного застосування фізичного насильства до цивільних осіб, військовополонених, медиків чи представників гуманітарних місій, мають бути предметом комплексної судово-медичної експертизи з урахуванням їх морфологічної структури, темпоральної еволюції, локалізації та специфіки травмувального механізму.

В даному аспекті морфогенетичні ознаки ушкоджень слугують доказовим маркером для кваліфікації дій за ст. 127 Кримінального кодексу (далі – КК) України, а також за ст. 438 КК України [1], оскільки дозволяють встановити умисний характер спричинення фізичного страждання, наявність спеціальної мети, а також системність і повторюваність дій, що є кваліфікуючими ознаками катування як злочину проти людяності.

З огляду на положення Конвенції ООН проти катувань 1984 р. [2], Стамбульського протоколу [3] та Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4], морфогенетична динаміка ушкоджень повинна бути належним чином задокументована, класифікована та інтегрована в систему доказів, що підтверджують факт вчинення міжнародного злочину. Разом з тим, особливої актуальності набуває верифікація ушкоджень, спричинених у місцях несвободи, фільтраційних таборах, тимчасових ізоляторах, а також під час незаконного утримання цивільного населення на окупованих територіях.

Принагідно зауважимо, що морфогенетична динаміка ушкоджень при катуванні має достатньо виразну криміналістичну специфіку, яка полягає у поетапному розвитку морфологічних змін тканин, які власне відображають не лише інтенсивність впливу, але в тому числі і його тривалість, повторюваність, локалізацію та інструментальну природу. Як слушно зазначає Р. Мигаль, морфологічна картина ушкоджень при катуванні часто є поліфакторною, що доволі суттєво ускладнює їх диференціацію від інших форм насильства [5]. Як видається, із цим твердженням варто погодитися, проте, думається, воно потребує доповнення з позицій судово-медичної морфології, яка дозволяє встановити не лише механізм, а й часову послідовність ушкоджень.

У даному аспекті доцільно зазначити, що морфогенетична динаміка ушкоджень при катуванні охоплює кілька ключових фаз: 1) фазу первинного механічного або термічного впливу; 2) фазу запальної реакції; 3) фазу репарації або патологічної регенерації. Кожна з них має свої морфологічні маркери, які можуть бути верифіковані за допомогою гістологічного, імуногістохімічного та біохімічного аналізу [6]. Наприклад, наявність гемосидерофагів у зоні ушкодження свідчить про його давність понад 72 годин, що має істотне значення для реконструкції подій та встановлення періоду катування [7].

З позиції криміналістичної ідентифікації, морфогенетична динаміка ушкоджень дає можливість не лише встановити сам факт насильницького впливу, а й виконує функцію диференційної реконструкції типу травмувального інструменту, способу дії та інтенсивності механічного чи термічного чинника. Разом з тим, у межах біологічної криміналістики встановлено, що ушкодження, спричинені тупими предметами, мають характерні ознаки – локальний набряк, гематому, розриви шкіри з нерівними, часто «зазубреними» краями, субепідермальні крововиливи, а також ознаки компресійного впливу на м'які тканини. Натомість термічні ушкодження (зокрема, від нагрівальних елементів, металевих поверхонь чи хімічних реагентів) демонструють чітко окреслені межі коагуляційного некрозу, зональність термічного впливу, а також специфічну гістологічну картину – термокоагуляцію білків, деструкцію клітинних мембран, відсутність запальної інфільтрації у ранній фазі [8]. Наведені морфологічні маркери мають важливе значення для розмежування катування від побутового травматизму, самопошкодження чи посттравматичних змін, які виникли внаслідок несвідомих дій. Зокрема, симетричність ушкоджень, їх локалізація на ділянках, недоступних для авторавмування (наприклад, задня поверхня тулуба, внутрішня частина стегон), наявність ознак фіксації (гематоми на зап'ястках, сліди від мотузки чи пластикових стяжок), а також поєднання механічних і термічних ушкоджень – є індикаторами системного насильства, характерного для катування.

Слід також звернути увагу на доктринальну позицію Г. Гросса, який ще у XIX столітті наголошував на необхідності «читання тілесних слідів як тексту злочину» [9]. У цьому аспекті тілесні ушкодження розглядаються не як ізольовані морфологічні феномени, а, насамперед, як елемент слідової картини,

що репрезентує механізм, інтенсивність, тривалість і спрямованість злочинного впливу. Відповідно, морфогенетична динаміка ушкоджень постає як своєрідна криміналістична мова – структурована, фазна, багаторівнева – яка дає можливість реконструювати події з високим ступенем достовірності, з обов'язковим врахуванням темпоральних маркерів, типології травмувального чинника та локалізації слідів.

Проте, думається, сучасна криміналістика має рухатися далі – до створення алгоритмізованих моделей ушкоджень, які будуть враховувати не лише морфологічні параметри, а й психофізіологічний стан потерпілого, його реактивність, нейроендокринну відповідь на стрес, а також соціальний контекст злочину.

Враховуючи наведене, слушною видається позиція науковців, що «катування слід розглядати не лише як фізичний акт, а як комплексну криміналістичну подію, що має просторово-часову структуру, слідову картину та психологічну динаміку» [10]. Окреслене дає можливість інтегрувати результати судово-медичних, трасологічних, біологічних та психологічних експертиз у єдину доказову модель, яка повною мірою відображатиме не лише сам факт насильницького впливу, але в тому числі і його тривалість, системність, інтенсивність та вплив на психоемоційний стан потерпілого [11, с. 74].

У цьому контексті морфогенетична динаміка ушкоджень може слугувати об'єктивним критерієм для визначення ступеня тяжкості злочину, його латентності та повторюваності. Зокрема, наявність ушкоджень різної давності свідчить про систематичність катування, що є обтяжуючою обставиною при кваліфікації злочину. Наведена ознака дає можливість не тільки встановити факт багаторазового впливу, а й значною мірою підтвердити наявність умислу, спрямованого на тривале фізичне та психічне страждання потерпілого, що має істотне значення для правової оцінки протиправних посягань як злочину проти людяності.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне сформулювати власне визначення ***морфогенетичної динаміки ушкоджень при катуванні*** як комплексної криміналістичної категорії, що репрезентує поетапний розвиток морфологічних змін тканин, спричинених систематичним, цілеспрямованим та інструментально опосередкованим насильницьким впливом, реалізованим з метою домінування, покарання, залякування чи отримання інформації. Йдеться про фазну структуру патологічного процесу – від первинної механічної чи термічної деструкції до запальної реакції та репаративної перебудови.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 №2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 25.09.2025 р.).
2. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of 10.12.1984. URL: https://bit.ly/3IhyBsK (дата звернення: 25.09.2025 р.).
3. Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of 29.06.2022. URL: https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/istanbul-protocol-manual-effective-0 (дата звернення: 25.09.2025 р.).
4. Rome Statute of the International Criminal Court of 17.17.1998. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (дата звернення: 25.09.2025 р.).
5. Мигаль Р. В. Катування: кримінологічний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії (спец. 081 Право). Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2020. 229 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/radaphd/2310/dysertaciyamygalya2020.pdf (дата звернення: 25.09.2025 р.).
6. Başoğlu M. Torture and its consequences: Current treatment approaches. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 527 p.
7. Гістологічні критерії давності механічних ушкоджень м'яких тканин. Інформаційний лист / ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України». Київ, 2019. 16 с.
8. Стасик О. Г. Біологічна криміналістика: слідами злочинця. Навчальний курс. URL: http://e-learning.lnu.edu.ua/course/view.php?id=2232 (дата звернення: 25.09.2025 р.).
9. Gross H. Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen usw. Leuschner & Lubensky, 1893. 620 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Handbuch_fuer_Untersuchungsrichter_Poliz.html?id=jcwIvwEACAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 25.09.2025 р.).
10. Криміналістика : підручник / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х. : Право, 2008. 464 с.
11. Броневицька О. М., Афтанасів В. М. Комплексні судові експертизи як механізм доведення злочинів проти людяності: кримінально-процесуальні аспекти взаємодії криміналістичних, медичних та психологічних експертиз у встановленні фактів катувань. *Судова експертиза: перспективи розвитку та окремі вектори змін:* V Всеукраїнський форум судових експертів (м. Львів, 6 червня 2025 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. С. 72–76.

А. БАБИЧ
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)
Г. ЗЕЛІНСЬКИЙ
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ВІЙНА СЛІВ: ПЕРЕКЛАД ЯК ПОЛЕ СМИСЛОВИХ БОЇВ

Сьогодні російсько-українська війна дедалі рідше обмежується лише військовими діями. Вона відбувається не лише на полі бою, а й у медіапросторі, у словах, у смислах. Саме тому поняття «інформаційна війна» стало невід'ємним від розуміння цього протистояння. Україна, що вже понад десять років бореться з гібридною агресією російської федерації, є яскравим прикладом того, як слово може стати зброєю, а переклад – ареною боротьби за правду. У цій боротьбі перекладачі виступають не просто посередниками між культурами, а як учасники глобального процесу творення уявлення про війну, її причини, наслідки й моральну оцінку.

У воєнних умовах переклад набуває стратегічного значення. Від точності перекладу офіційних документів, виступів, повідомлень міжнародних ЗМІ залежить не лише сприйняття подій, а й дипломатичні рішення, позиція союзників, рівень підтримки України у світі. Перекладач стає своєрідним «редактором реальності» – його вибір слова або фрази може посилити або послабити вплив повідомлення. Коли англомовна аудиторія читає про «conflict in Ukraine» замість «Russian invasion of Ukraine», у свідомості зникає образ агресора, а сама війна сприймається як абстрактна суперечка між двома сторонами. Це приклад того, як лексичні нюанси перетворюються на інструмент смислової боротьби [3, с. 101].

Питання нейтральності перекладача в умовах війни постає особливо гостро. З одного боку, професійна етика вимагає від нього зберігати точність і дистанційованість, не додавати власних оцінок чи емоцій. З іншого - війна не залишає людину осторонь, вона втягує навіть тих, хто передає чужі слова. У перекладі військових зведень, свідчень очевидців чи промов державних діячів неможливо уникнути емоційного забарвлення. М. Бейкер зазначає, що в контексті конфлікту перекладач не може бути аполітичним, адже будь-який переклад вписаний у владні відносини, у боротьбу за контроль над інформацією [2, с. 105–107]. Тому вибір між «зберегти точність» і «захистити істину» часто стає моральною дилемою.

Однією з найважливіших проблем є переклад політичних метафор і символів. Мова війни завжди метафорична: у ній світ ділиться на «світло» й «темряву», «свободу» і «рабство», «героїзм» і «зраду». Український політичний дискурс, особливо у виступах президента Володимира Зеленського, широко використовує такі образи, щоб мобілізувати суспільство й донести український досвід боротьби до світу. Проте в англомовних перекладах ці метафори часто згладжуються. Наприклад, емоційно насичені фрази на кшталт «Ми – щит Європи» або «Наші воїни тримають небо свободи» перетворюються на більш аналітичні – «Ukraine defends European values» чи «Our soldiers protect freedom». З одного боку, це полегшує сприйняття тексту для західної аудиторії, але з іншого – послаблює патетичний, об'єднавчий ефект оригіналу [6].

Такі трансформації показують, що переклад – це не механічне перенесення значень, а процес культурного узгодження, у якому відбувається відбір прийнятних для певного середовища слів. Саме тому в умовах війни перекладач постає як творець образу нації. Його робота формує те, як світ бачить Україну – чи як державу, що героїчно бореться за свободу, чи як черговий «регіональний конфлікт». Мова, яку обирає перекладач, може або підкреслити український суб'єктний голос, або, навпаки, стерти його.

Особливо небезпечним явищем є так званий «пропагандистський переклад» – перекручування тексту з метою створення певного враження. У російських медіа це проявляється у підміні понять: слова «війна» замінюються «спецопорацією», «окуповані території» – «звільненими», а «жертви серед мирного населення» – «наслідками провокацій». Однак і на Заході трапляються випадки, коли журналісти або перекладачі мимоволі відтворюють мову, що легітимізує агресора. Аналіз перекладів матеріалів BBC та Reuters показує, що в багатьох випадках лексика пом'якшується: замість «обстрілів цивільних об'єктів» вживається «strikes near urban areas», що створює ефект віддалення та зменшує емоційний вплив [5, с. 255–263]. Це вже не просто мовні варіації – це інформаційна політика.

Перекладач у таких умовах виступає не лише фахівцем зі слова, а й аналітиком, що має усвідомлювати наслідки кожного свого рішення. Питання перекладу назв і понять – окрема ділянка цього «фронту». Наприклад, англійське «refugee» і українське «біженець» не завжди збігаються за

конотацією: в англомовному світі це слово має відтінок співчуття, тоді як в українській мові воно довго асоціювалося з вимушеним покиданням дому. Так само термін «mobilization» у різних мовах може викликати абсолютно різні емоції - від обов'язку до страху. Перекладач має не лише знати ці відмінності, а й ураховувати, як вони впливають на читача [4, с. 221–222].

Окремої уваги заслуговує тема перекладу свідчень і репортажів з фронту. Це тексти, що містять сильний емоційний заряд і часто створюються в екстремальних умовах. Передати їх іншою мовою означає відтворити не лише зміст, а й біль, страх, мужність. Перекладач мусить знайти баланс між точністю й емпатією, між фактом і відчуттям. Дослідники називають це «емоційним перекладом» – передаванням не лише інформації, а й стану, у якому вона створена [1]. Такі переклади стають частиною колективної пам'яті війни.

Етична складова перекладацької діяльності в умовах конфлікту потребує особливого осмислення. Традиційне уявлення про перекладача як «невидимого» посередника (за L. Venuti) сьогодні переглядається. Коли йдеться про злочини, гуманітарні катастрофи чи брехню пропаганди, «невидимість» може стати формою мовчазної співучасті. Сучасні дослідники, зокрема М. Тимочко, підкреслюють необхідність «етики опору» – готовності перекладача взяти на себе відповідальність за правдиве відтворення реальності навіть ціною втрати формальної нейтральності [7, с. 1–5]. Це не означає, що переклад повинен перетворюватися на пропаганду, але він має служити істині, а не байдужості.

Завдання українських перекладачів сьогодні полягає не лише у фаховій точності, а й у захисті сенсів. Саме через переклад міжнародна спільнота дізнається про злочини проти цивільного населення, про зруйновані міста й долі, про мужність і солідарність. Помилка перекладача може коштувати не лише репутації, а й життя – адже спотворене повідомлення може вплинути на рішення про допомогу, евакуацію чи дипломатичну реакцію.

Таким чином, переклад у час війни – це не технічний процес, а поле смислових боїв. У ньому вирішується, чи збережеться правда, чи вона буде підмінена вигідними формулюваннями. Перекладач опиняється на межі між мовами, культурами й системами цінностей. Його робота – це щоденна боротьба за точність, людяність і гідність слова. І хоча він не носить зброї, його інструмент – слово - має силу формувати історію. У цьому сенсі перекладач є воїном інформаційного фронту, який боронить не лише мову, а й істину.

Список використаних джерел

1. Матвєєва Н. Війна і ставлення українців до мови. Українська мова. 2023. № 3 (87).
2. Baker M. Translation and Conflict. *Routledge*. 2018. С. 105–107.
3. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. *Routledge*. 1990. С. 101.
4. Schäffner C., Bassnett S. Political Discourse, Media and Translation. *Cambridge Scholars*. 2010. С. 221–222.
5. Tymoczko M. Translation in a Postcolonial Context Early Irish Literature in English Translation. *Routledge*. 1998. С. 255–263.
6. Ukrainian Language as a Symbol of Resistance Against the Invasion of the Russian Federation. URL: https://wiedzaobronna.edu.pl/index.php/wo/article/view/257 (дата звернення: 14.10.2025).
7. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. Routledge. 2019. С. 1–5.

Роман БАБІЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН ТА КРИПТОВАЛЮТНОГО АНАЛІЗУ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРЕСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Цифрові гроші вже давно нікого не дивують та стали буденністю для всіх нас, проте прогрес не стоїть на місці і з розвитком технологій розвиваються й платіжні засоби. Сьогодення показало швидкість та зручність використання грошей майбутнього під назвою «криптовалюта», що являє собою різновид цифрових грошей, проте з суттєвою різницею в децентралізованості та збережені їх інформації у блокчейні, де асиметричне шифрування використовується для перевірки повноважень, а інші криптографічні методи – як доказ виконаної роботи тобто POS[1]. Широкого інтересу в соціумі тема криптовалюти набрала після стрімкого зростання в грошовому еквіваленті платіжної системи під назвою «Bitcoin», такий стан розвитку подій привів до цілого буму розвитку інший криптовалют та створило нову нішу як і для благих цілей так і для кримінальних. Зачіпаючи кримінальний світ, слід відмітити що криптовалюта є ледь не клондайком для злочинців, оскільки через її анонімність,

децентралізацію та глобалізацію повністю розв'язує руки в сфері відмивання грошей. Такі операції вони здійснюють за допомогою:

– схем з використанням так званних мікшерів/тумблерів що виконують роль перемішувача коштів різних користувачів тим самим замітаючи цифровий слід цих нелегальних грошей.

– шляхом обміну в фізичних криптообмінниках що також майже повністю збиває слід, або шляхом певних маніпуляцій здійснюють обмін нелегальних грошей на цілком легальні.

– способом інтеграції таких грошей в легальні бізнеси, де вони купують легальні товари чи послуги за криптовалюту, а потім перепродажі цих предметів чи послуг за чисті гроші [2].

Також слід зазначити легкодоступність майже для кожного до світу криптовалюти, слід лише обрати біржу, пройти КУС верифікацію(верифікація що вимагає завантаження фотографії вас з документами що підтверджують вашу особу) і ви вже маєте доступ до різного роду маніпуляцій з валютами, проте існує й інший вид бірж котрим не імпонує такий вид створення акаунта, що в свою чергу виливається в меншу захищеність [3]. В загальних рисах захист акаунтів бірж, або ж онлайн криптогаманців є значно більшим за ті ж онлайн банки, проте все ж за власну безпеку слід дбати. Однозначно гарантом безпеки є холодні криптогаманці, що втілює собою сепаровані апаратні пристрої. Ціни на такого роду пристрої в різних комплектаціях можуть сягати космічних грошей аж до десятків тисяч доларів, проте при зберіганні гігантських криптовалютних активах, такі ціни себе оправдовують.

У рамках ОРД блокчейн може використовуватись як інструмент доказування – зокрема, при фіксації часу транзакцій, верифікації дій осіб, залучених до кіберзлочинів, або ж у виявленні незаконного обігу фінансів у «темному» інтернеті. Вже сьогодні підрозділи кіберполіції співпрацюють з компаніями, які розробляють аналітичні інструменти для відстеження криптовалютних операцій. Незважаючи на те, що блокчейн є публічним реєстром, ефективний аналіз потребує спеціалізованих інструментів, навичок і підходів. Основні напрямки криптовалютного аналізу:

1. Аналіз блокчейн-даних (on-chain analysis)

Це вивчення інформації, яка міститься безпосередньо у блокчейні: адреси гаманців, обсяг транзакцій, часові мітки, частота переказів. Використовуючи спеціальні сервіси, аналітики можуть:

– відстежити рух коштів між гаманцями;

– встановити «кластер» адрес, що належать одній особі чи організації;

– виявити зв'язки між злочинними операціями (наприклад, атаками програм-вимагачів або обігом наркотиків у даркнеті) [5].

2. Аналіз через ті ж міксери, обфускатори та анонімні монети

Використання криптовалют-міксерів (наприклад, Tornado Cash) або монет із підвищеною приватністю (Monero, Zcash) є серйозною перешкодою для аналізу. Однак з розвитком штучного інтелекту і машинного навчання з'являються методи часткової деанонімізації таких операцій [4, с. 41].

3. Інтеграція з відкритими джерелами (OSINT)

Аналітики також використовують відкриту інформацію: біржові реєстри, соцмережі, форуми, витоки даних. Наприклад, користувач може випадково розкрити адресу свого гаманця на форумі, і це допоможе встановити його особу [7].

Попри це, існують значні виклики. Один з них – технічна підготовка співробітників, які повинні не лише володіти навичками кібербезпеки, але й розуміти специфіку блокчейну та механізми роботи криптовалют. Також проблемою є регуляторна невизначеність, адже правові системи багатьох країн ще не адаптовані до нових реалій цифрової економіки. Крім того, з'являються нові види криптовалют, що мають підвищену конфіденційність які ускладнюють моніторинг операцій навіть для сучасних аналітичних систем. А також те що фактичне вилучення криптовалюти під час проведення ОРД навіть при виявленні криптогаманця й отриманні до нього доступу є вкрай ускладненим.

Найпоширенішим на сьогодні способом вилучення криптовалюти є вилучення у особи електронного носія (мобільного телефону, комп'ютера), за допомогою якого забезпечується доступ до криптогаманця. Прихильники цього способу справедливо зазначають, що, як правило, для операцій з криптовалютою використовується один носій, вилучивши який, особа втрачає можливість володіти, користуватися і розпоряджатися наявною криптовалютою [6, с 3].

Слід визнати, що вилучення носія не забезпечує автоматичного позбавлення особи можливості розпоряджатися криптовалютою. Вилучення ж не передбачає саме позбавлення можливості розпоряджатися будь-чим.

Втративши електронний носій, особа не втрачає можливості переводу криптовалюти на будь-який інший гаманець і вчинення протиправних дій або приховування слідів злочинної діяльності.

З урахуванням викладеного, єдиним на сьогодні дійсно ефективним способом вилучення криптовалюти під час проведення ОРД є переведення коштів на рахунок, підконтрольний правоохоронному органу. У такому разі забезпечується збереження вилученого і можливість подальшого використання результатів ОРД з метою процесуального оформлення.

Проблемними на сьогодні залишаються питання як доступу до криптогаманців, так і ідентифікації законного власника. Нерозв'язаними залишаються питання переводу криптовалюти на рахунки, підконтрольні державі, а також порядок повернення законному власнику або передачі до доходу держави.

У межах комплексного підходу необхідно вирішувати питання, пов'язані не лише з визнанням криптовалюти як неспірного предмета злочину, але й питання, що стосуються процесуальних особливостей розслідування справ, включаючи вилучення, зберігання та конфіскацію криптовалюти.

У перспективі інтеграція технологій блокчейн в оперативно-розшукову діяльність може стати ключовим фактором у боротьбі з організованою злочинністю, фінансуванням тероризму та відмиванням коштів. Для цього необхідне вдосконалення нормативної бази, технічне переоснащення, міжнародна співпраця, а також підвищення рівня цифрової грамотності співробітників правоохоронних органів.

Таким чином, використання блокчейну в ОРД відкриває нові горизонти, проте вимагає комплексного підходу до розв'язання супутніх проблем. Лише за умови правильної імплементації цих технологій можна досягти реальних результатів у зміцненні національної безпеки та правопорядку [6].

Список використаних джерел

1. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0

2. URL: https://finap.com.ua/osnovni-metody-vidmyvannya-groshej-u-kryptovalyuti/

3. URL: https://www.binance.com/uk-UA/support/faq/detail/360027287111

4. Cryptocurrency Enforcement Framework – U.S. Department of Justice (DOJ), October 2020. URL: https://www.justice.gov/d9/pages/attachments/2021/01/20/cryptocurrency_white_paper.final_.pdf

5. URL: https://www.coinbase.com/learn/advanced-trading/what-is-onchain-analysis-and-how-to-use-it-as-a-crypto-trader

6. «Порядок та особливості вилучення у кримінальному провадженні незаконно здобутої криптовалюти» Козій, В.В., 2023 рік. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6821

7. «A Proposed High Level Methodology on How OSINT is applied in Blockchain Investigations» – Wian Gertenbach, Johnny Botha, Louise Leenen.

A_Proposed_High-Level_Methodology_on_How_OSINT_is_.pdf

Давид БАБІРАД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПІДСТАВИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ТА ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану в Україні, спричиненого широкомасштабною збройною агресією російської федерації, особливої актуальності набувають питання, пов'язані з правовим статусом осіб, місцезнаходження яких невідоме. Визначення підстав та правових наслідків визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою має важливе значення не лише для реалізації прав і законних інтересів членів сім'ї таких осіб, а й для забезпечення стабільності цивільного обороту, майнових відносин, соціального захисту та правового порядку в державі.

Інститут безвісної відсутності та оголошення особи померлою є складовою частиною цивільного права, що забезпечує юридичну визначеність у разі тривалої відсутності особи без відомостей про її життя. Його правове регулювання передбачене Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), зокрема статтями 43-47, які визначають умови, порядок, строки та правові наслідки відповідних рішень суду. та Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України), який визначає порядок їх судового розгляду у рамках окремого провадження (Глава 4 Розділу IV).

В умовах збройного конфлікту та масових переміщень населення такі правові механізми набувають особливого значення, оскільки вони спрямовані на відновлення соціальної справедливості, забезпечення правової визначеності у сімейних, спадкових, майнових і трудових правовідносинах. Дослідження зазначеного питання сприяє вдосконаленню правозастосовчої практики та розвитку теорії цивільного права з урахуванням викликів сьогодення.

Інститут визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою є фундаментальними механізмами цивільного права, спрямованими на забезпечення правової

визначеності та захист інтересів громадян і держави у випадках, коли особа тривалий час відсутня і про її місцеперебування немає відомостей.

А. В. Зинов'єва, наголошує на тому, що, незважаючи на значну кількість теоретичних досліджень з цієї теми, на практиці виникають проблеми у сприйнятті і тлумаченні інституту безвісної відсутності фізичної особи, які до останнього часу не були вирішенні [1, с. 1]. Ці процедури є юридичними фікціями, які дозволяють суспільству та заінтересованим особам врегулювати майнові, сімейні та публічно-правові відносини, що зачіпають права та обов'язки зниклої особи.

Визнання фізичної особи безвісно відсутньою є тимчасовим судовим заходом, що констатує факт тривалої відсутності особи та відсутності відомостей про її місцеперебування. Метою є захист майнових прав зниклої особи та інтересів її утриманців і кредиторів до вирішення питання про її можливу смерть.

Підстави для визнання безвісно відсутньою. Для ухвалення судом рішення про визнання особи безвісно відсутньою необхідна наявність такого юридичного складу: тривала відсутність, тобто відсутність відомостей про місце перебування фізичної особи у місці її постійного проживання протягом одного року; неможливість встановлення відомостей: відсутність будь-яких відомостей про дійсне місцеперебування особи, незважаючи на вжиті заінтересованими особами (або поліцією) заходи щодо її розшуку; визначення початку відсутності: перебіг річного строку починається з дня одержання останніх відомостей про відсутнього. Якщо цей день встановити неможливо, початком вважається перше число місяця, наступного за тим, у якому були одержані останні відомості, а якщо неможливо встановити цей місяць – 1 січня наступного року [2].

Правова заінтересованість: наявність юридично значущих питань (майнових, сімейних), які не можуть бути вирішені без визнання особи безвісно відсутньою.

Правові наслідки визнання безвісно відсутньою. Наслідки цього рішення мають переважно майновий характер і не припиняють повністю правосуб'єктності особи. Встановлення опіки над майном: на підставі рішення суду нотаріус за останнім місцем проживання особи описує належне їй майно та встановлює над ним опіку; управління майном опікуном: опікун приймає виконання цивільних обов'язків на користь відсутнього, погашає за рахунок її майна борги, управляє майном в її інтересах, а також надає утримання особам, яких безвісно відсутня особа зобов'язана утримувати за законом; припинення зобов'язань: припиняється дія довіреностей, виданих як відсутньою особою, так і на її ім'я.

Т. В. Корчак зосереджувалась на сімейно-правових наслідках, зокрема на питанні розірвання шлюбу з особою, визнаною безвісно відсутньою. Вказувала на спрощений порядок розірвання шлюбу через РАЦС як на важливу соціальну гарантію для подружжя, яке залишилося, що дозволяє їм налагодити своє особисте життя [3, с 8–13]. Сімейні права: дружина (чоловік) особи, визнаної безвісно відсутньою, має право на розірвання шлюбу у спрощеному порядку через органи реєстрації актів цивільного стану (РАЦС).

Оголошення фізичної особи померлою (ЦК України) є більш рішучим кроком, що має на меті припинення правовідносин зниклої особи і прирівнюється до її фактичної смерті.

Підстави та строки для оголошення померлою. Рішення про оголошення особи померлою також ухвалюється судом за наявності таких підстав:

Загальний строк: відсутність відомостей про місце перебування особи протягом трьох років.

Скорочені строки (спеціальні підстави): шість місяців, якщо особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю (наприклад, у зоні стихійного лиха, катастрофи, воєнних дій), або є підстави припускати її загибель від певного нещасного випадку; два роки для осіб, які пропали безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом. Суд може скоротити цей строк до шести місяців з урахуванням конкретних обставин справи.

Встановлення дня смерті. За загальним правилом, днем смерті вважається день набрання законної сили рішенням суду про оголошення її померлою.

У випадках, що загрожували смертю, днем смерті може бути визнаний день її вірогідної смерті.

Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до наслідків, які настають у разі смерті, а саме: відкриття спадщини, виникають спадкові відносини. Спадкоємці не мають права відчужувати нерухоме майно протягом п'яти років з моменту видачі свідоцтва про право на спадщину; припинення шлюбу: шлюб припиняється на підставі рішення суду; припинення правовідносин: припиняються усі особисті немайнові та майнові зобов'язання, які нерозривно пов'язані з особою (наприклад, аліментні зобов'язання, дія довіреностей); соціальні права: зберігається право утриманців на пенсію у разі втрати годувальника.

Державна реєстрація: Рішення суду є підставою для реєстрації смерті в органах РАЦС.

В. В. Комаров акцентував свою увагу на правовій природі оголошення особи померлою як юридичної фікції (презумпції), яка має на меті припинення правовідносин, що не можуть існувати

без особи. Підкреслював, що ця фікція є тимчасовою і може бути скасована судом у разі появи особи, що доводить збереження її правоздатності [5, с. 216–217].

Законодавство передбачає механізм поновлення прав у разі появи особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою [2].

Скасування рішення: суд за місцем перебування особи або суд, що виніс рішення, скасовує своє рішення за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи.

Відновлення шлюбу: відповідно до ч. 1. ст. 118 СК України якщо особа, яка була оголошена померлою, з'явилася, і відповідне рішення суду та актовий запис про смерть скасовані, її шлюб з іншою особою поновлюється, за умови що ніхто з подружжя не перебуває у повторному шлюбі [6].

Повернення майна: фізична особа має право вимагати повернення свого майна від того, хто ним володіє, якщо майно збереглось та безплатно перейшло до іншої особи (наприклад, до спадкоємців); перейшло до особи за відплатним договором, якщо буде доведено, що набувач знав, що особа жива.

Н. В. Бережняк підкреслював, що повернення майна має здійснюватися відповідно до чітких норм (ЦК України), де ключову роль відіграє факт платності чи безоплатності набуття майна [6, с. 135–136].

В результаті проведеного дослідження можна запропонувати пропозиції до вдосконалення законодавства, а саме: уточнення строків для оголошення особи померлою у воєнний час. Внести зміни до ст. 46 ЦК України, передбачивши можливість скорочення строку відсутності для оголошення особи померлою до три місяці, якщо особа зникла в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованій території; посилення процесуальних гарантій для утриманців і членів сім'ї. Доповнити ЦПК України нормами, що зобов'язують суд досліджувати питання матеріального становища сім'ї безвісно відсутньої особи та забезпечення її утриманців під час розгляду справи; визначення порядку компенсації у разі появи особи. Уточнити у ЦК України механізм відшкодування вартості майна, відчуженого добросовісними набувачами, у разі появи особи, яку раніше було оголошено померлою, шляхом створення спеціального компенсаційного фонду або через державні гарантії.

Інститут визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою відіграє ключову роль у забезпеченні правової визначеності, стабільності цивільного обороту та соціального захисту громадян, особливо в умовах воєнного стану та масових переміщень населення. Його практичне значення полягає у врегулюванні майнових, спадкових, сімейних і трудових правовідносин, що виникають у зв'язку з тривалою відсутністю особи.

Дослідження показує, що хоча чинне законодавство України (ЦК і ЦПК України) достатньо детально регламентує підстави, строки та порядок визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, однак існує низка проблем практичного застосування, зокрема щодо доказування факту відсутності, визначення строків у зонах бойових дій, захисту прав утриманців і добросовісних набувачів майна.

Юридична природа цих інститутів має характер правової фікції, що дозволяє забезпечити баланс між інтересами зниклої особи, її сім'ї, кредиторів і держави. Водночас такі фікції потребують особливої обережності у застосуванні, щоб не допустити порушення прав живої особи у разі її появи.

Список використаних джерел

1. Зинов'єва А. В. Безвісна відсутність фізичної особи: матеріальний та процесуальний аспекти : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київ, 2011. 18 с.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

3. Корчак Т. В. Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с.

4. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : моногр. / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Харків юрид., 2008. 928 с.

5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14.

6. Бережняк Н. В. Правова сутність поняття зобов'язань із набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2018. Вип. 82. С. 134–145.

Тетяна БАГАН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛИМ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

З прийняттям Закону України № 3733-IX від 22 травня 2024 р. законодавець істотно посилив відповідальність за вчинення домашнього насильства, зокрема – щодо малолітніх і неповнолітніх осіб [3]. Підхід, який почав домінувати у правозастосуванні, передбачає посилену охорону дитини як найуразливішого учасника сімейних відносин. Водночас залишаються неузгодженими підходи до визначення складу адміністративного правопорушення, коли дитина не є безпосереднім об'єктом насильницьких дій, але перебуває свідком таких дій у сім'ї. Саме ця колізія у правозастосуванні становить, як видається, ключову дослідницьку проблему.

Під домашнім насильством розуміємо відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2]. Законодавець також окремо визначає поняття виключних видів насильства (пункти 2, 14, 15, 17 ч. 1 ст. 1 Закону від 07.12.2017 № 2229-VIII).

Частина 2 ст. 173-2 КУпАП передбачає відповідальність за вчинення діянь, описаних у ч. 1, стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи [1]. Водночас ані норма КУпАП, ані спеціальний закон не визначають, чи охоплює ця диспозиція випадки, коли дитина не зазнає безпосереднього впливу, але є свідком насильницьких дій. У цьому контексті судова практика виявляє суттєву непослідовність, що зумовлює неоднакове застосування санкцій і, зрештою, підриває засадничий принцип правової визначеності.

Так, п. 2 ч. ст. 1. Закону від 07.12.2017 № 2229-VIII передбачає, що дитина, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала дитина), – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства. У свою чергу, КУпАП визначає, що вчинення домашнього насильства відносно малолітньої чи неповнолітньої особи є караним лише у випадку наявності складу адміністративного правопорушення. Останнє передбачає, що необхідно доводити не лише факт того, що дитина безпосередньо постраждала від насильства чи була його очевидцем, але й зазнала шкоди фізичному або психічному здоров'ю (матеріальний склад).

Ілюстративним є рішення від 09.10.2025 р., у якому особу було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 і ч. 2 ст. 173-2 КУпАП за вчинення фізичного й психологічного насильства щодо дружини у присутності малолітніх і неповнолітніх дітей. Суд виходив з того, що факт перебування дитини при вчиненні насильства автоматично означає вчинення правопорушення щодо неї, оскільки така ситуація створює психотравматичне середовище, що за своєю природою становить форму психологічного насильства. Відтак дії винного кваліфіковано за ч. 2 ст. 173-2 КУпАП без необхідності додаткового доведення наслідків для дитини [4].

Водночас інші рішення демонструють протилежний підхід: суд визнав, що сам факт присутності дитини під час конфлікту не свідчить про наявність складу правопорушення, якщо не доведено шкоди її психічному здоров'ю. Лише за наявності висновку психологічного обстеження, який засвідчує емоційне порушення чи стрес, можлива кваліфікація дій за ч. 2 ст. 173-2 КУпАП. Інакше дитина розглядається не як потерпіла, а як свідок події [5].

Таким чином, судова практика роздвоюється: одні суди виходять із презумпції психологічної шкоди, інші – вимагають її доведення. Наслідком цього є відсутність єдності у правозастосуванні, що створює ризики вибіркового переслідування та підриває превентивну функцію норми.

Як видається, проблема полягає у співвідношенні потерпілої особи й свідка насильства. Закон про запобігання домашньому насильству (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону від 07.12.2017 № 2229-VIII) не обмежує поняття постраждалої особи лише прямими об'єктами насильства. Проте КУпАП у своїй диспозиції (ч. 2 ст. 173-2) пов'язує наявність складу правопорушення з фактом завдання шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Отже, кваліфікація має базуватися на об'єктивному підтвердженні наслідків, а не на абстрактному припущенні їх існування.

З наукової точки зору, а також з урахування правил застосування закону (перевага спеціального акта), доречним видається застосування підходу, за яким дитина-свідок насильства розглядається як потерпіла за умови доведення негативного впливу на її психоемоційний стан. Таке тлумачення відповідає принципу пропорційності втручання у права особи, яка притягається до відповідальності, і водночас узгоджується з міжнародними стандартами захисту дітей, зокрема Конвенцією ООН про права дитини (ст. 19).

Висновки. У тезах досліджено колізію між підходами судів до тлумачення складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 173-2 КУпАП, у контексті змін, внесених Законом № 3733-IX від 22.05.2024. З'ясовано, що ключовою проблемою правозастосування є питання, чи може дитина, яка стала свідком домашнього насильства, визнаватися потерпілою автоматично, чи лише за умови доведення шкоди її психічному або фізичному здоров'ю. Показано відсутність єдності у судовій практиці.

Встановлено, що відсутність єдиного підходу до кваліфікації домашнього насильства щодо дитини, яка стала його свідком, створює загрозу неоднакового тлумачення ч. 2 ст. 173-2 КУпАП. Презумпція автоматичного визнання дитини потерпілою, хоч і сприяє підвищенню рівня захисту, суперечить принципу юридичної визначеності та потребує нормативного уточнення. Разом із тим, вимога доведення психічної шкоди має застосовуватись із урахуванням віку дитини та обставин насильства, аби уникнути формалізму у доказуванні. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що для забезпечення єдності правозастосування доцільним є прийняття узагальнюючої правової позиції Верховного Суду або роз'яснення Пленуму, яке би закріпило збалансований підхід – визнання дитини потерпілою не автоматично, а на підставі підтвердженого психологічного впливу.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст. 35.

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 22.05.2024 № 3733-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2024. № 31. Ст. 232.

4. Постанова Білоцерківського міськрайонного суду Київської області у справі від 09 жовтня 2025 року № 357/16158/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130854448

5. Постанова Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області у справі від 09 жовтня 2025 року № 742/5452/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130850580

Олександра БАДЬОННА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕМПАТІЯ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОПОВАГИ, ЄДНОСТІ ТА ЗГУРТОВАНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ

В умовах війни, інформаційних викликів і соціальних змін молодь України перебуває на передовій і фізично, і ментально. Код української нації – незалежність, патріотизм, незламність, єднання – вимагає внутрішньої сили, здатності розуміти, співчувати та підтримувати інших. Емпатія стає ключовою якістю, що зміцнює взаємоповагу, єдність і згуртованість молоді, допомагає співпрацювати, будувати довірливі стосунки і об'єднувати людей у сучасному українському суспільстві.

Емпатія включає когнітивний компонент (розуміння стану іншого), емоційний компонент (переживання або відгук на емоції іншого) та мотиваційний чи поведінковий компонент (дія у відповідь, підтримка, допомога). У психолого-педагогічній літературі підкреслюється, що емпатійні відчуття сприяють формуванню моральної самосвідомості, гуманного ставлення до інших, відповідальності за власні вчинки [1].

Емпатія у молоді сьогодні вважається ключовою особистісною якістю, що формує емоційний інтелект і впливає на соціальну активність. За даними дослідження «Індекс майбутнього» (Фундація Олени Зеленської, KSE Institute, ЮНІСЕФ, МОН), 75% підлітків 13–16 років назвали емпатію однією з найбільш розвинених компетенцій, що свідчить про високу цінність співпереживання, взаєморозуміння та підтримки інших у сучасної молоді [2]. Водночас результати цього ж дослідження показали, що інші важливі компетенції, такі як аналітичне мислення, розвинені значно слабше – лише близько 37 % респондентів вважають, що володіють ними на достатньому рівні.

Емпатія сьогодні стає не лише моральною якістю, а й інструментом виживання та відновлення. Вона допомагає молоді розуміти біль інших і створювати мережі підтримки, де співчуття та взаємоповага формують єдність. За даними Українського інституту дослідження екстремізму (2024), понад 60 % молодих людей, які долучалися до волонтерства після 2022 року, назвали головним мотивом допомогу іншим, що підкреслює роль емпатії як рушійної сили громадянської активності [3].

Водночас, за результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, 2024), значна частина молоді відчуває емоційну виснаженість – близько 47% респондентів повідомили про симптоми «втоми співпереживання» (empathy fatigue), що проявляються у байдужості, відчутті безсилля або небажанні взаємодіяти [3]. Це підкреслює важливість розвитку емоційної грамотності – уміння співпереживати, не втрачаючи внутрішньої стійкості.

Емпатія допомагає враховувати інший досвід, зменшує конфлікти та дискримінацію, сприяє доброзичливим стосункам. Молодь, яка її практикує, легше йде на компроміси та приймає різноманітність. Емпатійні переживання спонукають підлітків усвідомлювати норми стосунків і реагувати на несправедливість [1].

Єдність молоді – через спільні цінності, спільні переживання та спільну участь у волонтерстві або громадській діяльності – підсилюється, коли люди здатні «відчувати іншого». Наприклад, в дослідженні «Індекс майбутнього» виявлено, що 72 % підлітків, які мають досвід волонтерської діяльності, прагнуть залишитися в Україні [2]. Це свідчить, що волонтерство (де емпатія є часто рушійною силою) пов'язане з відчуттям відповідальності, належності, патріотизму.

Єдність також підтримується через ціннісну єдність. Стаття «Value unity as the basis for the formation of civic identity in student youth» (2024) показує, що спільні моральні, громадянські цінності – визнані і прийняті молоддю – формують міцну громадянську ідентичність [4]. Без емпатії така єдність була б менш міцною, бо цінності не лише мають бути оголошені, але й пережиті через особисті взаємини.

Патріотизм – це не лише любов до країни, а й прагнення служити спільному добру, захищати та підтримувати. Емпатія мотивує молодь до дій: допомагати переселенцям, підтримувати захисників, долучатися до волонтерства та культурних і освітніх ініціатив. За даними Ласкової-Ярмоленко, молодь відіграє важливу роль не лише через моральну підтримку, а й через конкретну допомогу армії та цивільним [5].

Незламність – здатність витримувати труднощі та зберігати віру – пов'язана з підтримкою оточення, а емпатійне середовище допомагає молоді залишатися стійкою. Травма, страх, емоційне виснаження, інформаційне перевантаження, дезінформація та соціальна нерівність ускладнюють розвиток емпатії.

Розвиток емпатії – результат цілеспрямованого виховання, освіти та підтримки суспільства. В умовах війни та соціальних змін важливо створювати умови, де молодь може розуміти емоції інших, співпрацювати та відчувати себе частиною спільноти (рис. 1).

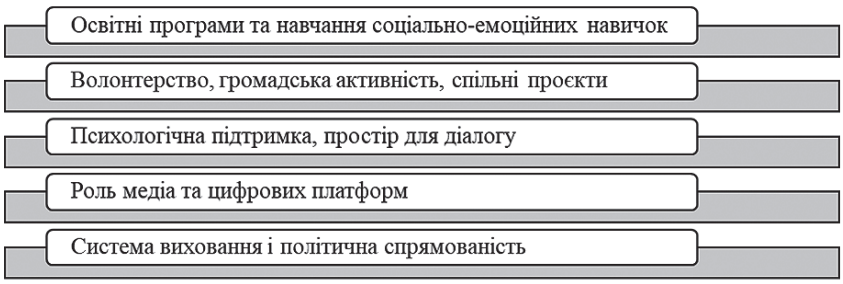

Рис. 1 – Що може допомогти розвитку емпатії серед молоді

Навчальні програми мають включати розпізнавання емоцій, обговорення моральних ситуацій, рольові ігри та інклюзивну освіту для розвитку здатності бачити світ очима інших. Волонтерство і громадські проєкти допомагають молоді проявляти солідарність, відповідальність і співпереживання. Освіта, підготовка педагогів, інклюзивність, підтримка громадських ініціатив та волонтерства, державна політика, психологічна допомога і культурні проєкти разом формують емпатійне, згуртоване та стійке покоління, основу національної єдності [2].

Отже, емпатія – ключова якість для взаємоповаги, згуртованості та патріотизму. В Україні вона допомагає молоді зберігати людяність і підтримувати одне одного. Її розвиток через освіту, волонтерство та психологічну підтримку формує стійку національну спільноту.

Список використаних джерел

1. Зимянський А. Роль емпатії у розвитку моральної самосвідомості підлітків. *Український науковий журнал «Освіта регіону».* URL: https://social-science.uu.edu.ua/article/459.

2. Фундація Олени Зеленської презентувала дослідження про професійні очікування підлітків в Україні. *Mon.gov*. URL: https://mon.gov.ua/news/fundatsiia-oleny-zelenskoi-prezentuvala-doslidzhennia-pro-profesiini-ochikuvannia-pidlitkiv-v-ukraini.

3. Як війна впливає на молодь в Україні. *UNDP*. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/yak-viyna-vplyvaye-na-molod-v-ukrayini-prezentatsiya-rezultativ-doslidzhennya.

4. Okushko T. Value unity as the basis for the formation of civic identity in student youth. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2024. №. 28(2). P. 95–110. URL: https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-95-110.

5. Laskova-Yarmolenko A. Patriotism of the young generation as an important contribution to the victory and development of Ukraine. *Education and Development of Gifted Personality*. 2023. No. 1(88). P. 106–110. URL: https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-1(88)-106-110.

Назар БАЧИНСЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ЗАВДАННЯ АРЕШТУ МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогодні актуальність дослідження арешту майна в кримінальному провадженні визначається його важливою роллю у забезпеченні ефективності розслідування та гарантій відшкодування шкоди потерпілим. Арешт майна дозволяє запобігти незаконному відчуженню або приховуванню цінностей, що мають значення для кримінального процесу. Його застосування сприяє ефективному забезпеченню виконання майнових претензій та запобігає втраті доказової бази. У сучасних умовах правозастосування важливо поєднувати ефективність арешту з дотриманням прав власників та принципу пропорційності втручання. Питання арешту майна залишається актуальним і через зростання складності фінансових злочинів та застосування новітніх технологій для приховування активів. Тому, можемо констатувати, що вивчення завдань та правових механізмів арешту майна є необхідним для розвитку кримінально-правової науки та підвищення ефективності правоохоронної практики.

Відповідно до положень частини першої статті 170 Кримінального процесуального кодексу України арешт майна розглядається як тимчасове обмеження прав власника або володільця на розпорядження, користування та відчуження майна, яке накладається ухвалою слідчого судді або рішенням суду до моменту його скасування відповідно до процедур, визначених КПК України [1]. Це обмеження застосовується у випадках, коли існують підстави або обґрунтовані підозри, що майно може стати доказом у кримінальному провадженні, підлягає спеціальній конфіскації відносно підозрюваного, обвинуваченого або засудженого, конфіскації щодо юридичних осіб, а також для забезпечення цивільного позову або стягнення неправомірно отриманої вигоди. Варто зазначити, що арешт майна має тимчасовий характер і його дія припиняється лише після дотримання встановленого законом порядку, що гарантує правомірність обмеження [1].

Дослідження зазначеної норми КПК України дозволяє виділити два основних напрями застосування арешту. Перший з них пов'язаний із майном, яке може виступати речовим доказом у кримінальному процесі. У таких випадках накладення арешту на майно не забезпечує фактичного перебування об'єктів у розпорядженні сторони обвинувачення, а передбачає тимчасове обмеження права володіння та розпорядження для проведення огляду, експертизи, впізнання або інших слідчих дій [2, с. 165]. Таким чином, це підкреслює специфіку арешту як процесуального заходу, спрямованого на забезпечення доказової бази, а не на стягнення або конфіскацію майна безпосередньо.

Право власності традиційно включає три основні складові: володіння, користування та розпорядження, при цьому право відчуження відноситься до категорії розпорядчих повноважень. У контексті положень частини першої статті 170 КПК України доцільним є підкреслення, що саме тимчасове передання права володіння майном забезпечує ефективність проведення слідчих дій і гарантує збереження доказів [2, с. 165]. Відповідно, арешт не є механізмом остаточного позбавлення власника його майна, а виступає превентивним засобом, який обмежує можливість самостійного розпорядження для досягнення процесуальної мети.

Визначення арешту майна неможливе без врахування його завдань, серед яких ключовим є забезпечення збереження об'єкта обмеження. Основною метою накладення арешту є запобігання будь-яким діям, які можуть призвести до приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення або незаконного відчуження майна. Цей механізм є критично важливим інструментом ефективного кримінального провадження, оскільки він дозволяє гарантувати збереження майнових

об'єктів, які можуть слугувати доказами або підставою для стягнення шкоди. Виконання арешту передбачає активну діяльність слідчих і прокурорів, які зобов'язані застосовувати всі можливі методи для виявлення та розшуку майна, що підлягає обмеженню [1].

Процес виявлення та контролю за майном потребує системного підходу і координації між різними органами та установами, що дозволяє забезпечити максимальну ефективність арешту та мінімізує ризик незаконного відчуження або втрати майна. Слідчі і прокурори не лише фіксують і перевіряють об'єкти, але й контролюють їх стан, аналізують правовстановлюючі документи та забезпечують можливість подальшого використання матеріалів у судовому розгляді. Залучення інформації від державних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання дозволяє створити повну картину майнового стану підозрюваного або обвинуваченого і підвищує законність арешту [1].

Завдання арешту майна виходять за межі простого обмеження права власності і формують комплексну систему превентивних заходів, спрямованих на забезпечення збереження доказів, гарантування прав держави, потерпілих та інших зацікавлених осіб. Ефективність цього заходу значною мірою залежить від професійного рівня слідчих і прокурорів, їх знання законодавства та здатності взаємодіяти з різними органами і установами для своєчасного і повного забезпечення кримінального провадження.

Частина друга статті 170 КПК України розширила коло осіб, щодо майна яких може бути накладений арешт, включаючи підозрюваних, обвинувачених, засуджених і третіх осіб. Майно може бути арештоване не лише для збереження речових доказів, а й для спеціальної або загальної конфіскації, відшкодування шкоди чи стягнення неправомірної вигоди з юридичних осіб [1]. Потрібно звернути увагу, що до зміни редакції закону 2015 року арешт накладався виключно на майно осіб, які прямо несли цивільну відповідальність за шкоду, і рішення слідчого судді щодо інших осіб вважалися неправомірними, що підтверджується узагальненою судовою практикою від 07.02.2014 року [3, с. 81]. Згідно з частиною десятою статті 170 КПК України арешт може поширюватися на рухоме і нерухоме майно, грошові кошти у будь-якій валюті, цінності на банківських рахунках, видаткові операції, цінні папери, корпоративні та майнові права, а також на віртуальні активи. Проте майно добросовісного набувача не підлягає арешту, за винятком випадків забезпечення збереження речових доказів [2].

Розглядаючи арешт майна потрібно визначити його ознаки. Ознаки арешту майна:

– арешт накладається виключно у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, та здійснюється відповідно до встановленої процедури;

– арешт виступає засобом обмеження прав власника або володільця майна і фактично примушує до дотримання встановлених законом обмежень;

– арешт не є постійним позбавленням прав на майно, його дія триває до моменту скасування ухвали або рішення суду;

– арешт спрямований на забезпечення збереження речових доказів, можливість спеціальної або загальної конфіскації, відшкодування шкоди потерпілим або стягнення неправомірно отриманої вигоди;

– обмежується право володіння, користування та розпорядження майном, включно з відчуженням, що гарантує збереження майна до завершення процесуальних дій;

– обмеження прав власника має бути розумним, співмірним цілям кримінального провадження і не виходити за межі необхідного для досягнення процесуальної мети;

– арешт може накладатися на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб або юридичних осіб, якщо їхнє майно підлягає кримінальному обігу;

– арешт накладається ухвалою слідчого судді або рішенням суду і підлягає постійному контролю для забезпечення законності та захисту прав власника;

– арешт попереджує приховування, псування, пошкодження або незаконне відчуження майна;

– рішення про арешт підлягає перегляду або оскарженню, що гарантує баланс між правами власника та інтересами кримінального провадження [4, с. 157–158].

Таким чином, арешт майна – це тимчасове обмеження прав власника або володільця на користування, розпорядження та відчуження майна, яке накладається ухвалою слідчого судді або рішенням суду з метою забезпечення кримінального провадження. Він застосовується для збереження речових доказів, забезпечення спеціальної або загальної конфіскації, відшкодування шкоди потерпілим або стягнення неправомірно отриманої вигоди. Арешт не позбавляє власника права власності назавжди, а тимчасово обмежує його можливості розпоряджатися майном до скасування судового рішення. Цей захід є примусовим, контролюється судом і спрямований на запобігання приховуванню, псуванню або незаконному відчуженню майна, а також на забезпечення законності та ефективності процесуальних дій.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Дрозд А. В. Деякі проблемні питання арешту майна в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. Вип. 36, т. 2. С. 164–168.
3. Кримінальний процес: підруч. кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. В. М. Федченко. 3-є вид., доп. і перероб. У 2-х ч. Ч. 1 «Досудове провадження». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 544 с.
4. Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 155–160.

Stanislav BEDNARCHYK
(Lviv State University of Internal Affairs)

CRISIS MANAGEMENT AS A FACTOR OF SURVIVAL FOR UKRAINIAN ENTERPRISES DURING WARTIME

The full-scale war initiated in Ukraine has caused profound economic destabilization, the destruction of production capacities, disruptions in supply chains, and a decline in domestic demand. Enterprises are forced to operate under conditions of high uncertainty, escalating risks, and resource shortages. In such an environment, the ability to manage crises effectively is not merely a strategic advantage but a vital factor for survival.

Crisis management, as a specialized field of corporate governance in extreme situations, integrates economic principles – such as optimal resource allocation, adaptation to market changes, and the balance between risk and return–with practical managerial decisions. At the same time, economic theory provides the fundamental basis for analyzing the nature of crises, agent behavior, and stabilization mechanisms.

According to classical and neoclassical approaches, the economy undergoes cycles – booms, downturns, and recessions. Each downturn can escalate into a crisis for individual enterprises, especially in the presence of exogenous shocks. Enterprises that fail to adapt face bankruptcy or loss of competitive positions. Moreover, the concept of resource scarcity becomes particularly acute during wartime: shortages of energy resources, materials, and labor compel firms to seek internal reserves, divest low-efficiency assets, and optimize operations.

Expectation and information asymmetry theories explain why, under uncertainty, agents' decisions often rely on trust signals, cognitive expectations, and institutional incentives. Government intervention, in the form of stabilization policies, is a key factor that can mitigate systemic risks. In the context of war, management must transform – it should not only respond to crises but also anticipate, adapt, and improvise. This aligns with adaptive strategic management approaches, including scenario planning, rapid strategy adjustment, and the establishment of «crisis teams» as the core of decision-making.

Cases from research show that enterprises in Ukraine already faced significant losses in the first year of the war: reductions in production volumes, limitations in investment flows, declines in domestic demand, and disruptions in logistics [1, p. 20]. Analysts also note that the number of self-employed individuals in Ukraine has experienced a substantial decrease, and the restoration of this potential may take years [2]. Other studies, such as «Business Crisis Management in Wartime: Insights from Ukraine» [3, p. 7], indicate that managers characterize the war as a crisis with an unknown end date (cosmology episode), which complicates strategy planning and necessitates a flexible, improvisational approach.

Among the key risks faced by enterprises during wartime are: operational risks (disruptions in supply chains, asset destruction, limited access to materials); financial risks (working capital shortages, credit constraints, increased cost of capital); human resources risks (mobilization, labor outflow, psycho-emotional stress); reputational and informational risks (perceptions of business stability, partner trust, stakeholder communication); and strategic risks (incorrect market forecasts, shifts in demand, loss of competitive position).

This is confirmed by the analysis in «Crisis Management of Enterprises under War Conditions», which notes that the war has transformed not only the operational sphere of business but also the very paradigm of management: strategic adaptation, digitalization, and cross-functional interaction have become essential [4, p. 345]. Researchers also emphasize that differentiated approaches should be applied for micro, small, medium, and large enterprises – so-called «express crisis management» for small businesses and comprehensive diagnostics for large ones [5, p. 16; 6, p. 184]. Below are the key approaches and tools that enterprises can implement under wartime conditions.

Financial and economic stabilization: reduction of non-core expenditures, inventory optimization, and revision of supply contracts; restructuring of debt obligations and conclusion of new agreements with creditors considering force majeure; utilization of government support programs, grants, or international technical assistance; and the pursuit of alternative financing sources – donor funds, international investments, and partnerships with banks.

Business model adaptation: diversification of products or services, entry into alternative markets (including through exports and digital channels); relocation of production capacities to safer regions, if feasible; transition to online operations, remote, or hybrid work formats; partnership and cooperation with other enterprises (joint procurement, shared logistics).

Organizational management tools: formation of crisis teams with the authority to make quick decisions; development of scenario planning (optimistic, neutral, pessimistic) and response plans for each scenario; implementation of external environment monitoring systems – early warning systems for changes in logistics, policy, and risks; digitalization of processes: management information systems, analytical dashboards, and project tracking tools.

Human capital management: flexible employment forms, remote work, adaptive schedules; psychological support for employees, motivation and communication programs; recruitment of temporarily displaced specialists or professionals from other regions; retention of key personnel through special contract terms, bonuses, or guarantees.

Communication and trust: transparency in internal and external communication – regular updates for employees, partners, and clients; use of a narrative of future recovery – demonstrating potential for renewal rather than just survival; engaging stakeholders in discussions of adaptation strategies or communication platforms.

To assess whether an enterprise has successfully navigated the crisis, the following indicators can be used: liquidity ratios, turnover ratios, and debt-to-assets ratio; preservation or recovery of production output or sales volumes (compared to pre-war levels); number of jobs retained and employee turnover rate; share of income from new products or new markets; «recovery time» indicators – how long it takes to return to at least part of the pre-war volume; quality of internal communication and employee trust levels (surveys).

These indicators allow for the assessment of how effective and adaptive the chosen strategy has been.

Examples from Ukraine's Practice. In the study by Opatska S. and co-authors, interview data from 20 Ukrainian businesses are presented, indicating that in wartime, managers often acted improvisationally, used flexible solutions, and later attempted to formalize crisis management experience into more structured procedures [3, p. 1–10]. Another study shows that company responses can be explained by the «threat-rigidity» theory (threat → rigidity) or contingency theories, where decisions depend on the situation [7, p. 101]. There is also research in Ukraine describing how enterprises during the war transformed their operational models– relocation of production, changes in supply chains, and orientation towards safer regions [4, p. 345]. Among the practical initiatives are the launch of war risk insurance schemes (e.g., Aon with a $350 million fund) to support businesses [8]. Additionally, the European Bank for Reconstruction and Development plans to invest significant sums into Ukrainian businesses, which could become a source of capital for supporting adaptation strategies [9].

Conclusions. Crisis management during wartime is not merely a reactive activity but a strategic function that must integrate economic concepts (optimality, adaptation, risk balance) with practical managerial tools. Enterprises aiming for survival must combine operational actions (cost reduction, restructuring) with long-term strategies of diversification, digitalization, and flexibility. Government policy plays the role of a «stabilizer» – through tax incentives, financial support, and institutional guarantees; this is particularly important in the context of significant external shocks. Adaptability, rapid implementation of new business models, scenario planning, and cross-functional interactions are key elements for survival. Monitoring and performance evaluation (through financial, operational, and human indicators) enable real-time strategy adjustments. From the experience of Ukrainian companies, it is evident that improvisation and flexibility were crucial in the initial stages, but many are now attempting to systematize the lessons learned into procedures and policies.

In conclusion, it is important to note that enterprises capable of transforming under the pressure of external shocks will form the foundation for Ukraine's economic recovery and future development. Crisis management during wartime is not only a tool for survival but also a basis for further growth in a changing environment.

References

1. Gavrysh, O., Gavrysh, I., Matiukhina, A., & Vasylets, I. (2024). The first year's impact of the full-scale war on Ukrainian business. *Economics of Development*, 23(1), 18-29. https://doi.org/10.57111/econ/1.2024.18

2. Audretsch D. at all. (2023). The Economic Costs of the Russia-Ukraine War: A Synthetic Control Study of (Lost) Entrepreneurship. https://doi.org/10.48550/arXiv.2303.02773

3. Opatska S. at all. (2023). Business crisis management in wartime: Insights from Ukraine. P. 1–10. https://doi.org/10.1111/1468-5973.12513

4. Biletskyi O. Crisis management of enterprises under war conditions. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2025. Volume 10. № 2, pp. 344 – 347. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-67

5. Yesimov S., Borovikova V. (2022). Administrative and Legal Implementation of the Rights of Business Entities. *Social and Legal Studios*, 5(3), 16-22. https://doi.org/10.32518/2617-4162-2022-5-3-16-22

6. Sharanov R., Vatchenko B. Features of crisis management of business entities during martial law. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2023, № 4, P. 181-187. https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-4/181

7. Obłój K., Voronovska R. How business pivots during war: Lessons from Ukrainian companies' responses to crisis. 2024. *Business Horizons*. Volume 67, Issue 1, January–February 2024, Pages 93–105. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2023.09.001

8. Smith I., Koshiw I. Aon unveils $350mn war cover scheme for Ukrainian businesses. 2024. URL: https://www.ft.com/content/01be1081-55b7-46da-97a6-c3eb08586564

9. Harmash O. EBRD plans to invest at least $1.56 bln in Ukraine's war-hit economy this year. 2025. URL: https://www.reuters.com/world/europe/ebrd-plans-invest-least-156-bln-ukraines-war-hit-economy-this-year-2025-02-06

Олексій БЕРЕЗЮК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАН ТА ПРОТИДІЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, що почалося 24 лютого 2022 року й стало вагомим чинником, що істотно вплинуло, як на соціальну сферу, так і на державну діяльність, зокрема й на криміногенну ситуацію. Війна викликала зміни багатьох аспектах, як наприклад: соціальній напрузі серед громадян, міграційних процесах, економічній нестабільності, а також на динаміці та конструкції наркозлочинності. Безперечним доказом є статистика зафіксованих кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення і її кардинальні зміни.

Більш детально дослідити кримінальні правопорушення такого роду, допомагає аналіз відомостей про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, що знаходиться на сайті Офісу Генерального Прокурора. Було встановлено, що протягом 2022 року, було обліковано 33 846 кримінальних правопорушень, в той час як станом на 2024 рік їх кількість становить 47 390 [1].

Отже, загальна кількість облікованих кримінальних правопорушень зросла на 40,02%, при тому, що тенденція з кожним роком лише зростає. Про таке зростання також свідчить і те, що станом на грудень-серпень 2025 року обліковано 39 119 кримінальних правопорушень, що стосуються наркозлочинності. Наведене підтверджує, що такий рід кримінальних правопорушень вимагає нового підходу до запобігання та більшої уваги. Доцільно окремо розглянути найбільш поширені кримінальні правопорушення. Це сприятиме більшій структурності та виявленню проблемних питань.

Для такого аналізу було використано інформацію про кримінальні правопорушення станом на січень-грудень 2024 року. За цей період, було вчинено 17 373 кримінальні правопорушення, передбачені ст. 307 Кримінального кодексу України (далі – КК України), 20 220 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 309 КК України, 5 297 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 308 КК України. Аналіз наведених показників дає підстави стверджувати, що до найрозповсюдженіших кримінальних правопорушень, які містяться у розділі (XIII) КК України [2] є:

1. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (Ст. 309 КК України).
2. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (Ст. 307 КК України).
3. Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (Ст. 308 КК України).

Згадані вище кримінальні правопорушення зазнали значних змін, які призвели до диференціації і створили умовний поділ на традиційні уявлення про такий рід кримінальних правопорушень та їх вдосконалену концепцію. В першу чергу потрібно розуміти, що такі кримінальні правопорушення відносяться до латентних. Одна з основних проблем прихованості цих незаконних діянь у тому, що все частіше застосовується безконтактний спосіб розповсюдження наркотичних засобів, їх

аналогів і прекурсорів, що лише сприяє породженню відчуття безкарності для правопорушників та продовженню подібної кримінальної поведінки [3, с. 412].

Наркозалежність в Україні вплинула на різні вікові групи населення, молодь не виняток. Наслідками такого вживання наркотичних засобів можуть бути глибокі психічні розлади, поява чи розвиток серйозних психічних захворювань і інші суспільно небезпечні відображення. Можна точно стверджувати, що поведінка осіб, які відносяться до цієї категорії, стає некерованою. Військових злочинців збройних сил рф це також стосується, оскільки за свідченнями очевидців, що перебували у окупації противника, значна частина таких військових знаходилася в алкогольному чи наркотичному сп'янінні, це в свою чергу приводило до того, що певні їхні дії були не адекватними. Теоретична важливість розуміння наркозлочинності полягає у тому, що вона представляє собою специфічний комплекс кримінально-караних дій, що мають власну структуру й динаміку, при цьому часто є детермінантом виникнення інших категорій кримінальних правопорушень. Кримінальні правопорушення, що можуть виникнути на підґрунті раніше згаданих дій включають: умисне вбивство (ст. 115 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України), побої і мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України)зґвалтування (ст. 152 КК України), сексуальне насильство (ст. 153 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), та інші [4, с. 93-96].

У ч. 2, ст. 307 КК України передбачено кваліфікуючу ознаку, що передбачає вчинення таких дій із залученням неповнолітнього, це є найбільш поширена форма втягнення неповнолітнього у вказану кримінальну діяльність. У цьому випадку правопорушення найчастіше вчиняється також безконтактним способом, за допомогою мережі Інтернет. У цілому вчинення правопорушення поділяється на такі етапи: 1) прийняття замовлення; 2) оплата за замовлений наркотичний засіб; 3) пакування наркотиків залежно від виду речовини, пересилання і місця організації «закладок». Найбільш варіативною стадією є оплата за замовлений наркотичний засіб. Така оплата відбувається: 1) через платіжні термінали самообслуговування: 1) ПриватБанк більше 60% випадків, рідше IBox чи Ощадбанк; 2) шляхом передачі грошей при зустрічі близько 11% випадків; 3) через систему віддаленого банкінгу; 4) шляхом поповнення електронного гаманця, електронними грошима; 5) шляхом поповнення мобільного номеру телефону; 6) шляхом залишення коштів в місці організації закладки, або іншому заздалегідь узгодженому місці. Під час досудового розслідування важливим є з'ясування конкретних обставин та способів, у який неповнолітній був залучений до вчинення кримінального правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, оскільки саме це визначає ступінь вини та межі відповідальності дорослих осіб [5, с. 278–280].

На активне використання для збуту наркотичних засобів мережі Інтернет, а також інших застосунків, вказує вирок Кузнецовського районного суду Рівненської області (рішення від 01.12.2022 року). Правопорушник використовував чат-бот у телеграм каналі для замовлення психотропної речовини PVP з метою її подальшої реалізації. Після отримання психотропної речовини, правопорушник розфасував її у зіп пакети (у різній кількості) від 0,25 до 10 грам. Пізніше, правопорушник попросив знайомого завезти його до лісового масиву, неподалік від міста Вараш. По прибуттю до лісового масиву, правопорушник розклав вже раніше розфасовану психотропну речовину у ґрунт, після цього відправляв фото в чат-бот у телеграмі і відповідні координати, всього таких зіп пакетів було розкладено близько 170 штук. Винагороду він планував отримати через той самий чат-бот в телеграм, однак йому не відомо, чи прийшли кошти за такий збут, у зв'язку з затриманням працівниками поліції. Таке кримінальне правопорушення є безпосереднім прикладом безконтактного збуту і відхилення цього поняття від традиційної концепції [6].

Не дивлячись на засоби протидії, способи вчинення правопорушення постійно вдосконалюються правопорушниками і адаптуються до умов, які існують. Тому важливо приділяти більшу увагу й на місцевому рівні. Забезпечувати проведення відповідних програм і заходів, які спрямовані на профілактику наркозалежності і створенні сприятливих умов та як результат формування здорового способу життя [7, с. 378–380].

Насамперед необхідно вдосконалити роботу правоохоронних органів з метою оперативного виявлення і припинення діяльності правопорушників. В умовах воєнного стану проблема наркозлочинності надзвичайно актуальна, оскільки такі явища становлять суспільну небезпеку та підривають морально-психологічний стан суспільства у цілому. Тому боротьба з таким родом кримінальних правопорушень у воєнний час має бути спрямована на посилення контролю і відповідальності за такі правопорушення.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування на сайті офісу Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2

2. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III чинний, – від 17.07.2025.
3. Шевченко, Т. В. Незаконний збут наркотичних засобів з використанням електронних інформаційних ресурсів: проблеми кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2024.
4. Богатирьов, І. Проблема наркозлочинності в умовах воєнного стану в Україні: протидія та запобігання. *Публічне право*, 2023.
5. Кукос, М. В. Способи втягнення неповнолітніх у незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету,* 2023, 281 с.
6. Вирок Кузнецовського районного суду Рівненської області (рішення від 01.12.2022 року) Справа № 565/1187/22.
7. Тімашов, В. О., Погрибенник, Р. І. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*, 2025, 378 с.

Василь БІГУН
(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

РОЛЬ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ У ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Стабільність і розвиток сучасного суспільства залежать від ефективного балансу та гармонізації різноманітних інтересів його суб'єктів. Ключовим інструментом у цьому процесі виступають саме процедурні норми права, що формують передбачуваний, справедливий і неупереджений порядок реалізації та захисту індивідуальних і групових прав й інтересів. Універсальність процедурних норм розкривається у їх здатності слугувати посередником між нормативною визначеністю системи і динамічними потребами соціальної справедливості.

Процедурна норма – це формалізований порядок юридично значущих дій, спрямований на організацію і забезпечення процесуальної визначеності при вирішенні конфліктів, узгодженні суперечливих інтересів і досягненні суспільного компромісу. Саме завдяки процедурним нормам право перестає бути абстрактною системою приписів, а набуває характеру реального механізму регулювання суспільних відносин [1].

За умов плюралізму інтересів, що характерний для сучасного суспільства, процедуризація юридичних відносин набуває особливого значення, оскільки вона створює рівні та справедливі «правила гри» для всіх учасників правових процесів. Її впровадження сприяє зниженню ризику свавілля в діяльності державних органів, посадових осіб та інших суб'єктів, адже чіткі процедурні механізми обмежують можливість зловживань та забезпечують функціонування влади в межах права. Водночас процедуризація формує умови для прогнозованості правових наслідків ухвалюваних рішень, що виступає ключовою передумовою довіри суспільства до права та держави як інституту, здатного гарантувати справедливість і захист інтересів усіх членів соціуму [2].

Якісна процедура – це не просто формалізований порядок, а ціннісно виважений баланс елементів змагальності, неупередженості та рівності сторін. Саме в процесі реалізації процедурних норм формується й відтворюється не лише формальна, а й матеріальна справедливість, що має вирішальне значення для примирення потенційно конфліктних інтересів.

Процедурна гармонізація має важливі особливості та низку переваг, що зумовлюють її значення для ефективного правозастосування. Насамперед вона спрямована на запобігання надмірній деталізації матеріального законодавства, оскільки створює універсальні рамки реалізації норм, які залишаються достатньо гнучкими та здатними адаптуватися до конкретних обставин кожної справи. Це дозволяє правозастосовним органам уникати формалізму та надмірної зарегульованості, забезпечуючи баланс між єдністю права та його практичною придатністю. Водночас процедурна гармонізація дає змогу враховувати специфіку кожного індивідуального випадку, проте не втрачаючи орієнтирів на єдині стандарти розгляду, що гарантує рівність усіх перед законом.

Важливим її проявом є також поєднання «букви закону» з визнанням його «духу», завдяки чому правові процедури не тільки формально відповідають установленим нормам, а й орієнтуються на принципи гуманності та справедливості, які повинні бути визначальними у правовій державі. Взаємодія суб'єктів суспільних відносин завжди супроводжується зіткненням приватних, групових і публічних інтересів. Процедуризація встановлює: чіткі етапи та межі розв'язання конфліктів; передбачає рівний доступ усіх сторін до захисту своїх інтересів; мінімізує вплив суб'єктивізму та корупції у діяльності органів влади й адміністрування.

Досвід сучасного законодавчого процесу і судової практики переконливо свідчить, що ефективність гармонізації значною мірою визначається дотриманням низки ключових умов. Передусім це наявність прозорих законодавчих процедур підготовки, розгляду та ухвалення рішень, які забезпечують передбачуваність і довіру до результатів правотворчої та правозастосовної діяльності.

Важливою складовою є також гарантії участі зацікавлених сторін у процедурі, адже їхній голос сприяє врахуванню різних інтересів і досягненню збалансованих рішень. Не менш значущим чинником виступає доступність ефективних механізмів апеляції та перегляду рішень, що виконує роль запобіжника від можливих зловживань та помилок, одночасно зміцнюючи демократичність і справедливість у функціонуванні правової системи. У нормативній моделі правопорядку процедурні норми виступають інструментом не лише врегулювання, але й інтеграції різних груп інтересів у загальному правовому полі. Їх стабільність і передбачуваність формують основи довіри до системи права, легітимізують рішення владних інституцій та сприяють відтворенню правового порядку. Без чітких процедур навіть найкраща матеріальна норма втрачає регулятивний потенціал, стає маніпулятивною або неефективною в реальних суспільних процесах [3].

Разом із тим, надмірна формалізованість і статичність процедур за умов динаміки соціального життя потребує гнучких механізмів оновлення і адаптації до нових соціальних викликів, що наголошує на важливості балансування між формальними процедурами і реальними потребами гармонізації інтересів.

Процедурні норми виконують роль «соціального стабілізатора», без якого складний соціальний механізм вступає у фазу конфлікту і стагнації. Найефективнішою є така правова система, у якій процедуризація забезпечує не обмеження, а умови для реалізації, узгодження та захисту різноманітних інтересів усього суспільства. Гармонійне поєднання стабільності, передбачуваності та відкритості процедур – запорука не лише формальної, а й змістовної справедливості у регулюванні суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Калюжний Р. А., Атаманчук І. В. Розвиток процесуального права України. К. : «МП Леся», 2015. 188 с.
2. Лічман Л.Г. Про деякі процесуальні форми застосування та тлумачення судом норм цивільного законодавства *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. 2014*. Випуск 24. Том 2. С. 60–63.
3. Жукевич І. В. Проблеми визначення поняття «процесуальне право» в правовій науці України. *Науково-інформаційний вісник «Право»*, 2015 № 12. С. 47–53.

Богдан БІДА
(Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця)

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ МИТНОМУ ПРОЦЕСУ З ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

У інтернаціональному середовищі фінансова система залишається одним із найвразливіших інструментів для використання у злочинних цілях. Серед найнебезпечніших форм її зловживань продовжує домінувати фінансування тероризму, що становить пряму загрозу міжнародній безпеці. Звіт FATF за 2025 рік наголошує, що, попри значний прогрес у сфері регулювання та нагляду, терористичні організації зберігають здатність адаптуватися, знаходячи нові способи маніпуляції фінансовими потоками [13]. Аналітична інформація сприяє боротьбі з терористичним фінансуванням стратегічним пріоритетом для держав та міжнародних організацій [2].

Фінансування тероризму завжди було багатофакторним явищем. Дослідження FATF показує, що ключові ризики пов'язані з поєднанням політичних, економічних та інституційних умов, які створюють сприятливий ґрунт для незаконних транзакцій [13]. Серед них важливе місце посідає контроль над територіями, що дозволяє екстремістським угрупованням отримувати прибуток від незаконного видобутку та торгівлі природними ресурсами [8]. Наявність слабких систем управління та високий рівень корупції суттєво знижують ефективність заходів протидії, тоді як прозорі кордони та поширеність готівкової економіки полегшують перевезення коштів поза офіційними каналами [3]. Насамперед небезпечним стає використання зон вільної торгівлі та державного спонсорства, які ускладнюють виявлення та блокування терористичних фінансових потоків. Під час воєнного стану в Україні позначені ризики набувають особливої гостроти, адже територіальна вразливість та обіг готівки створюють потенційні можливості для обходу банківського нагляду [2].

Методи фінансування тероризму постійно еволюціонують. Традиційно основу становили готівкові операції та неформальні системи переказу коштів, такі як хавала. Вони залишаються

поширеними у зонах конфлікту, де офіційна фінансова інфраструктура обмежена. Проте останніми роками зростає роль електронних грошей та мобільних платежів, які у поєднанні з низьким рівнем регулювання створюють сприятливі умови для використання у терористичних цілях. Терористи активно застосовують банківські послуги: відкривають депозитні рахунки, здійснюють перекази та користуються передплаченими картками. Значного поширення набули цифрові платформи, соціальні мережі та сервіси краудфандингу, які дозволяють залучати пожертви у легітимній формі, але фактично спрямовувати їх на екстремістську діяльність [12]. Дедалі активніше використовуються криптовалюти, що забезпечують анонімність та дозволяють обходити класичні механізми фінансового моніторингу. У додатку до цього, окремі організації зловживають статусом неприбуткових структур, створюють фіктивні компанії або маскують свої фінансові операції під комерційну діяльність [7].

Індивідуальної уваги заслуговує еволюція ризиків у сучасному світі. Звіт FATF відзначає децентралізацію фінансових потоків: якщо раніше великі мережеві структури формували складні схеми, то тепер все частіше діяльність фінансується невеликими локальними осередками чи навіть окремими особами. Окреслена стратегія ускладнює виявлення, оскільки мова йде про мікрофінансування з легальних джерел – заробітної плати, соціальних виплат чи підтримки родини [11]. Подібні суми не викликають підозри у банківській системі, але здатні забезпечити мінімальні потреби для реалізації атак. Одночасно посилюється використання цифрових технологій: блокчейн, криптовалюти, ігрові платформи з інтегрованими платіжними функціями формують нові механізми обходу контролю [10].

Географічно ситуація паралельно модифікується. Регіон Африки на південь від Сахари, зокрема Сахель, стає епіцентром терористичної активності та фінансових потоків. У даному випадку терористичні організації активно експлуатують слабкість державних інституцій, заробляючи на контрабанді, незаконному видобутку та торгівлі. У комплексі з цим, істотним залишаються близькосхідні та азійські напрями, де значну роль відіграють ІДІЛ-Хорасан та інші групи. Для Європи викликом стає поєднання класичних методів фінансування з новими цифровими технологіями, що дозволяє терористам здійснювати транскордонні операції практично непомітно [9].

Серед новітніх загроз особливо небезпечним виступає використання гуманітарних каналів. У звіті FATF наголошується на ризику перенаправлення міжнародної допомоги у терористичні цілі [13]. Аналогічна практика підриває довіру до гуманітарних інституцій та вимагає від держави та міжнародних партнерів особливо ретельного моніторингу. Під час воєнного стану ця проблема має подвійне значення, оскільки гуманітарна допомога часто спрямовується у прикордонні зони з підвищеною вразливістю [5].

Проблематика фінансування тероризму у 2025 році набула нових вимірів, поєднуючи класичні методи із сучасними цифровими інструментами. Терористичні організації демонструють високу гнучкість і здатність адаптувати свої фінансові стратегії до нових умов [6]. Для України, яка перебуває у стані воєнних дій, особливого значення набуває удосконалення системи фінансового моніторингу, посилення контролю за готівковими операціями та неформальними каналами переказів, а також інтеграція інноваційних інструментів для відстеження транзакцій у сфері цифрових валют [4].

Центральним застосунком протидії є співпраця державних органів, фінансового сектору та міжнародних партнерів. Безпосередньо координація дій дозволить мінімізувати можливості для використання фінансових систем у терористичних цілях. Рекомендації FATF спрямовані на гармонізацію національного законодавства, поширення кращих практик та залучення нових секторів економіки до механізмів контролю. Лише комплексний підхід, який поєднує правові, економічні та технологічні інструменти, здатний забезпечити ефективну протидію фінансуванню тероризму в умовах глобальної нестабільності [1].

Висновок. Перелічені глобальні виклики фінансування тероризму створюють додаткові небезпеки митному процесу, зокрема, щодо транскордонних переказів, контрабанди, перевезення готівки, зовнішньоекономічної діяльності з країнами, які в зоні терористичних ризиків. Територіальний контроль з боку терористичних угрупувань намагається поширитеся на митні збори, що потребує розробки дієвих заходів для запобігання та протидії використанню таких джерел фінансування тероризму.

Список використаних джерел

1. Mutual Evaluation of Ukraine: Ukraine's measures to combat money laundering and the financing of terrorism / FATF, MONEYVAL. Paris : FATF / MONEYVAL, 2017. 200 с.

2. Follow-Up Report to Ukraine's progress in strengthening measures to tackle money laundering and terrorist financing. Paris : FATF, 2020. 120 с.

3. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» : від 06.12.2019 № 361-IX : (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20 (дата звернення: 05.10.2025).

4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів …» / за ред. А. Г. Чубенка. Київ : Ваіте, 2015. 816 с.

5. Пащук І. Актуальні тенденції розвитку міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню доходів : аналіз FATF / І. Пащук // Юридичний часопис. 2022. № 3. С. 45–57.

6. Романенко Є. О. Новий Закон України у сфері запобігання відмиванню доходів : оцінка змін / Є. Романенко // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2021. № 1(5). С. 30–38.

7. Олійник М. Виклики та перспективи впровадження стандартів FATF в Україні / М. Олійник // Фінансова безпека держави. 2023. № 2. С. 12–25.

8. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік / State Financial Monitoring Service of Ukraine. Київ : DSFMU, 2024. 58 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Activity%20reports/Report_2023_ENG.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

9. The FATF Recommendations (as amended June 2025). Paris : FATF, 2025. 46 с.

10.OSCE. Combating money laundering and financing of terrorism : підтримка Україні. 2022. URL: https://www.osce.org/osce-secretariat-exb-support-programme-for-ukraine/536852 (дата звернення: 05.10.2025).

11.Антонов С. Регулювання фінансового моніторингу в митній діяльності : аналіз Митного кодексу та практики / С. Антонов // Митна справа. 2022. № 1. С. 22-35.

12.Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI : (остання редакція). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (дата звернення: 05.10.2025).

13.ЗВІТ FATF. Комплексне оновлення щодо ризиків фінансування тероризму. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/ comprehensive-update-terrorist-financing-risks-2025.html

Надія БІЛІНКЕВИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ АЗАРТНИХ ІГОР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Питання трудових відносин в організаціях, що проводять азартні ігри в Україні, є надзвичайно актуальним. За останні п’ять-десять років попит на азартні ігри продемонстрував стійку тенденцію до зростання не зважаючи на COVID-19, економічні коливання та запровадження воєнного стану.

Сучасний ринок азартних ігор різноманітний і включає в себе казино, ставки на спорт, азартні ігри в інтернеті та ігрові автомати. Саме поява онлайн казино та мобільних додатків зробила азартні ігри доступнішими. Це пов’язано зі зручністю, анонімністю та великим вибором ігор.

Ключовою особливістю азартних ігор є те, що результат визначається випадковістю, і гравець не має на нього впливу. Саме цей елемент ризику та невизначеності робить азартні ігри цікавими. Через великий ризик зростання рівня залежності та психологічні фактори важливо усвідомлювати, що азартні ігри повинні бути лише розвагою [1, 4 с. 112–115].

Україна зробила перший крок до легалізації азартних ігор лише після 2020 року, з ухваленням Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». Відповідно до цього закону, а також до Конституції України, Податкового кодексу України, Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань»:

Організатором азартних ігор може бути тільки юридична особа, яка є резидентом України. Вона повинна бути створена і здійснювати свою діяльність відповідно до законодавства України, а її основною діяльністю повинна бути саме організація та проведення азартних ігор. Статутний капітал такої компанії має бути сформований виключно грошовими коштами на суму не менше 30 мільйонів гривень, а решта може бути доповнена іншими актами, такими як цінні папери, майно або майнові права.

У своїй діяльності організатор азартних ігор повинен:

По-перше, дотримуватися чинного законодавства та правил проведення азартних ігор. По-друге, мати ліцензії на всі види азартних ігор, які проводить. По-третє, запобігати будь-яким маніпуляціям з результатами ігор. І останнє, вести повний облік всіх операцій.

Організатор має дотримуватися принципів державної політики в цій сфері, що включає: захист прав і здоров’я громадян; забезпечення рівних умов для всіх учасників гри; впровадження принципів відповідальної гри; забезпечення прозорості, стабільності, відкритості, рівності, та об’єктивності в

процесі гри; захист від стороннього впливу на результати ігор; заборону впливу на азартні події та їх результати; захист персональних даних гравців; боротьбу з ігровою залежністю (лудоманією).

Крім того, організатор зобов'язаний забезпечувати безпеку і надійність грального обладнання, категорично не допускати участі неповнолітніх осіб і осіб з обмеженнями, а також розміщувати гральні заклади згідно з вимогами законодавства[2].

Організаторам заборонено примушувати відвідувачів до участі в іграх, пропонувати гравцям алкоголь, тютюнові вироби або інше майно в якості заохочення, а також приймати ставки в кредит чи з розстрочкою платежу [3].

Трудові відносини в сфері азартних ігор мають ряд специфічних особливостей.

Відома науковиця Наталія Юдіна обстроює думку про те, що зміст азартних ігор та їх значення в суспільстві та державі розуміється як: певний вид дозвілля, що дозволяє людині розважатися, відволіктися від проблем сьогодення. Я вважаю це твердження хибним, оскільки це не є здоровим бажанням людини відпочити, ця сфера дозвілля повинна бути санкціонованішою через те, що надмірне захоплення азартними іграми призводить до фінансових, родинних, економічних та психологічних конфліктів [7].

Працівники азартної сфери доволі часто стикаються з певними проблемами, а саме: нестабільний графік роботи, високий рівень стресу, можливість ризику ігрової залежності, ризик втрати роботи у разі зміни законодавства. Зважаючи на всі ці фактори, перед працевлаштуванням кандидат проходить перевірку на види залежності, які можуть вплинути на виконання його обов'язків. Багато закладів вимагають від працівників проходження спеціальних тренінгів та курсів, які дозволяють їм ефективно виконувати свої обов'язки і забезпечувати високий рівень обслуговування клієнтів. Працівник повинен добре знати правила та процедури всіх ігор, які проводяться в закладі. Робота в ігровому закладі передбачає постійну взаємодію з різними людьми, тому від працівника вимагають високі комунікативні навички, стресостійкість та обов'язкове дотримання конфіденційності інформції, яка стала йому відома під час виконання своїх обов'язків.

Згадаю також про те, що за незаконну організацію або проведення азартних ігор передбачена кримінальна відповідальність згідно зі «статтею 203-2» Кримінального кодексу України. Працівник може бути притягнутий до кримінальної відповідальності у випадках, коли він свідомо входить до складу організованої злочинної групи, яка займається організацією незаконних азартних ігор. Якщо особисто організовує або проводить азартні ігри, не маючи на це повноважень, а також свідомо надаючи допомогу іншим особам у вчиненні злочину, пов'язаного з організацією азартних ігор (наприклад, приховує доходи від такої діяльності) [6].

Світ азартних ігор надзвичайно різноманітний і відрізняється від країни до країни. Історичні, культурні та релігійні фактори значно впливають на те, як різні суспільства ставляться до азартних ігор та як вони регулюються на законодавчому рівні. У деяких країнах азартні ігри є державною монополією, деякі країни поступово лібералізують ринок азартних ігор, розширюючи перелік дозволених видів азартних ігор та зменшуючи державний контроль. Водночас, інші країни висловлюють повну заборону азартних ігор зважаючи на релігійні або моральні чинники [5, с. 33–37].

Проаналізувавши широкий обсяг інформації щодо особливостей трудових відносин в азартній індустрії України, ви можете побачити, що незважаючи на наявність законодавчої бази, регулювання трудових відносин у сфері азартних ігор все ще потребує уточнень та деталізації, особливо щодо специфічних аспектів діяльності. Нестабільний графік, високий рівень стресу, необхідність постійної взаємодії з людьми, а також можливий вплив залежності створюють особливі умови праці.

З моєї точки зору, існує недостатньо досліджень, присвячених специфіці трудових відносин у сфері азартних ігор в Україні. Відсутність сильних профспілок, які б захищали інтереси працівників азартної сфери. Для забезпечення ефективнішої роботи необхідно розробити більше стандартів, які б регламентували умови праці в азартних закладах, а також посилити державний контроль за дотриманням законодавства про працю в азартній індустрії. Ці заходи дозволять підвищити рівень захищеності прав працівників азартних закладів, створити більш справедливі умови праці та сприяти розвитку відповідального бізнесу в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Закарпатська обласна військова адміністрація. Азартні ігри – це лише розвага. URL: https://carpathia.gov.ua/news/azartni-ihry-tse-lyshe-rozvaha

2. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14.07.2020. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Корчак Н.М. Міжнародний досвід регулювання азартних ігор та його застосування в Україні. *Причорноморські економічні студії.* 2023. Вип. 37. С. 111–115. URL: https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/37-2023/21.pdf

5. Капітаненко Н. П. Азартні ігри як суспільне явище: історико-правовий аспект. *Держава та регіони*. *Сер.: Право*. 2013. № 3. С. 33–37.

6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

7. Юдіна, Наталія Адміністративно-правове регулювання організації та проведення азартних ігор: постановка проблеми. *Law. State. Technology*. 2024. № 2: С. 35–39. URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/Telegram%20Desktop/9.pdf

Діана БОДНАРЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

До початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року випадки самовільного залишення військової частини або місця служби були не значними. Якщо порівнювати статистичні дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, то простежується збільшення з року в рік кількості випадків самовільного залишення військової служби або місця служби: за січень – грудень 2021 року було обліковано 2 006 кримінальних правопорушень у звітному періоді, за січень – грудень 2022 року було зафіксовано вже 6 174 випадків, за січень – грудень 2023 року правоохоронні органи зареєстрували вже 16 316 епізодів самовільного залишення військової частини або місця служби, за січень – грудень 2024 року кількість збільшується – 62 505, але ситуація у 2025 тільки погіршується адже за період з січня по серпень місяці було виявлено 121 024 випадок самовільного залишення військової частини або місця служби військовослужбовцями [1].

Згідно з частиною 1 статтею 401 Кримінального кодексу України, військовими кримінальними правопорушеннями визнаються кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Суб'єктами військових кримінальних правопорушень є військовослужбовці Збройних Сил України, Служби Безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом [2].

Відповідно до частини 1 статті 407 Кримінального кодексу України, самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця карається триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років[2]. Самовільним залишенням військової частини вважається ситуація, коли військовослужбовець покидає територію військової частини або своє місце служби без дозволу відповідного командира у будь-який час. Нез'явлення вчасно на службу має місце тоді, коли військовослужбовець законно залишив військову частину або місце його служби і маючи реальну можливість повернутися у визначений термін, не прибуває назад вчасно та перебуває поза частиною понад встановлений строк.

Однак, варто підкреслити, що запізнення на місце служби викликане поважними причинами не вважається військовим кримінальним правопорушенням. До поважних причин несвоєчасного прибуття на службу належать об'єктивні обставини, які унеможливлюють вчасне повернення військовослужбовця до частини, наприклад, це можуть бути стихійні лиха, затримання правоохоронними органами, перерва в русі транспорту тощо [3, с. 284].

Важливо розрізняти самовільне залишення військової частини або місця служби і дезертирство, відповідальність за яке передбачена у статті 408 Кримінального кодексу України. Дезертирством вважаєтьтся самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також не з'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу. Головна відмінність при кваліфікації – це умисел, а саме обов'язковою ознакою дезертирства є мета ухилитися від військової служби не тимчасово, а назавжди.

Частина 5 статті 401 Кримінального кодексу України, передбачає, що особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408

Кримінального кодексу України, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, за умови, що така особа добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця несення служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби [2]. Окремо потрібно звернути увагу на постанову Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31 липня 2025 року № 183/12595/23, де Суд вказав на те, що військовослужбовець, який вперше вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч.5 ст. 407 Кримінального кодексу України, під час дії воєнного стану, може бути звільнений, в тому числі судом касаційної інстанції, від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 Кримінального кодексу України за умови добровільного звернення до суду з відповідним клопотанням та згоди командира військової частини на подальше проходження засудженим військової служби в цій частині [4].

Список використаних джерел

1. Статистика офісу генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (дата звернення: 06.10.2025р.) URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (дата звернення: 06.10.2025р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n2875

3. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Чернівці, 2022. 319 с. (дата звернення: 06.10.2025р.)

4. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31 липня 2025 року № 183/12595/23. (дата звернення:06.10.2025р.) URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129310845

Юлія БРАНОВСЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Слід підкреслити, що ухвалення законного та обґрунтованого рішення про завершення досудового розслідування виступає ключовим чинником реалізації основних завдань кримінального провадження, серед яких забезпечення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, дотримання прав і законних інтересів усіх учасників процесу, а також досягнення швидкого, повного і неупередженого розслідування. Це дозволяє забезпечити невідворотність відповідальності для кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, запобігти необґрунтованому обвинуваченню або засудженню невинуватих осіб, а також не допустити застосування незаконного процесуального примусу. Водночас передчасне або неправомірне закриття кримінального провадження негативно впливає на ефективність боротьби зі злочинністю, створює умови для уникнення винними особами покарання, а також порушує права й законні інтереси потерпілих [1, с. 254].

З 24 лютого 2022 року, після початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації, в Україні було запроваджено правовий режим воєнного стану відповідно до Указу Президента України. У цих умовах зміни зазнали майже всі сфери суспільних відносин, у тому числі механізми функціонування кримінального провадження [2]. Це зумовлює підвищення наукового інтересу до проблематики закриття кримінальних проваджень у період воєнного стану, оскільки виникають специфічні процесуальні труднощі, що потребують наукового осмислення та законодавчого врегулювання.

У чинних умовах підстави для закриття кримінального провадження чітко визначені у положеннях Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Саме тому питання правової природи, класифікації та сутності завершення досудового розслідування залишається актуальним і потребує поглиблених наукових досліджень. До моменту ухвалення КПК України 2012 року проблема визначення підстав для припинення кримінальних справ була однією з найскладніших у процесуальній науці. Водночас прийняття єдиного та систематизованого переліку таких підстав, закріпленого у частинах першій і другій статті 284 КПК України, стало суттєвим кроком уперед у напрямку вдосконалення кримінального процесуального законодавства. У цьому переліку підстави поділено за двома критеріями – за суб'єктом, уповноваженим ухвалювати кінцеве рішення, та за процесуальною стадією, на якій таке рішення приймається [3].

Варто зазначити, що досудове розслідування потребує безперервної, ретельної та аналітичної діяльності сторони обвинувачення. Проте у процесі розслідування нерідко виникають обставини, що об'єктивно унеможливлюють його продовження та зумовлюють необхідність закриття провадження. Саме закриття кримінального провадження виступає першою і найпоширенішою формою завершення досудового розслідування. Тому важливо детально проаналізувати сутність, зміст і правову природу цього інституту.

На законодавчому рівні чітке визначення поняття «закриття кримінального провадження» наразі відсутнє, однак сучасна наукова думка продовжує формувати різні концептуальні підходи до його розуміння. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення теоретичних засад і практичних механізмів, які забезпечують законність та справедливість під час ухвалення рішень про завершення досудового розслідування.

У науковій літературі з кримінального процесуального права існує низка різних підходів до тлумачення поняття «закриття кримінального провадження». Дослідники по-різному визначають його значення, функції та правові наслідки. Так, українська вчена Н. Л. Боржецька зазначає, що закриття кримінального провадження є завершальною стадією розслідування, під час якої уповноважений орган державної влади підбиває підсумки здійснених процесуальних дій, оцінює зібрані докази та вирішує інші питання, які випливають із суті справи [4, с. 31]. Водночас інші автори наголошують, що закриття провадження виконує функцію процесуальної гарантії, спрямованої на запобігання безпідставному притягненню громадянина до кримінальної відповідальності [5, с. 116].

С. В. Ківалов, С. М. Міщенко та В. Ю. Захарченко визначають, що закриття кримінального провадження слід розуміти як завершення досудового розслідування, яке відбувається у зв'язку з наявністю обставин, що унеможливлюють подальше провадження у справі, або наявністю законних підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. На думку дослідників, після ухвалення рішення про закриття кримінального провадження будь-яка процесуальна діяльність щодо цієї справи припиняється, а подальший її рух стає неможливим, доки постанова про закриття не буде скасована у порядку, передбаченому чинним законодавством. Водночас обґрунтоване закриття кримінального провадження розглядається як закономірний і необхідний результат досудового розслідування, який забезпечує дотримання принципів справедливості, правової визначеності та економії процесуальних ресурсів [6, с. 597].

Подібної позиції дотримується й В. Г. Гончаренко, який зазначає, що закриття кримінального провадження являє собою завершення досудового розслідування у зв'язку з існуванням обставин, які виключають можливість подальшого розгляду справи, або наявністю підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Науковець наголошує, що після ухвалення рішення про закриття провадження подальше розслідування у тій самій справі не може проводитися до моменту офіційного скасування відповідної постанови у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України [7, с. 622]. Таким чином, учений підкреслює завершальний характер цього процесуального рішення, яке означає повне припинення діяльності органів досудового розслідування у межах конкретного провадження.

Значний внесок у теоретичне розуміння цього питання зробила О. В. Капліна, яка розглядає закриття кримінального провадження як процесуальне рішення, що має кілька ключових аспектів. По-перше, воно завершує не лише стадію досудового розслідування, а й у певних випадках усього кримінального провадження, за винятком підстав, передбачених пунктом 3 частини першої статті 284 КПК України. По-друге, таке рішення визначає правову долю підозрюваного, оскільки після його ухвалення особа звільняється від будь-яких правових наслідків, пов'язаних із вчиненням кримінального правопорушення, а також скасовуються всі заходи процесуального примусу, застосовані під час розслідування [8, с. 479]. Отже, у трактуванні дослідниці закриття провадження має не лише процедурне, а й сутнісне значення, оскільки воно гарантує поновлення правового статусу особи.

Іншу наукову точку зору пропонує О. О. Торбас, який розглядає закриття кримінального провадження як систему процесуальних дій, що здійснюються органами дізнання, слідчими, прокурорами або судом у суворій відповідності до вимог закону. Учений наголошує, що цей інститут не лише формально завершує досудове розслідування, а й фактично підбиває підсумки всієї діяльності, спрямованої на встановлення істини у справі та збирання доказової бази. Відповідно, закриття провадження є результатом комплексної оцінки зібраних матеріалів і показників законності здійснених процесуальних дій [9, с. 100].

У теорії кримінального процесуального права науковці виокремлюють низку характерних ознак закриття кримінального провадження, які розкривають його сутність і юридичну природу. До таких ознак належать відсутність достатніх доказів для підтримання публічного обвинувачення; встановлення або зміна фактичних обставин, що підтверджують відсутність кримінального правопорушення; визначення невинуватості особи, яка підозрювалася у його вчиненні; виявлення

процесуальних недоліків у діяльності органів дізнання або судового розгляду, що унеможливлюють достовірне встановлення фактів; а також відсутність можливості встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Узагальнюючи різні наукові підходи, можна стверджувати, що закриття кримінального провадження є завершальною стадією досудового розслідування, яка поєднує в собі як процесуальний, так і правовий зміст. Це рішення ухвалюється компетентними органами після всебічного аналізу доказів, оцінки обставин справи та перевірки наявності підстав, передбачених законодавством. Такий інститут виконує важливу функцію забезпечення законності, справедливості та гарантує, що особа не нестиме необґрунтованої кримінальної відповідальності. Закриття кримінального провадження є, з одного боку, механізмом завершення кримінального переслідування, а з іншого – підтвердженням принципу верховенства права та дотримання прав людини у сфері кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Жмудінський В. П. Закриття кримінального провадження: актуальні питання. *Право і суспільство*. № 3–2. 2018. С. 253–258.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України* від 14.06.2022. 2022 р., № 46, стор. 16, стаття 2497.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* від 08.03.2013. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88.

4. Боржецька Н. Л. Порядок закінчення досудового слідства у формі звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 2. С. 30–35.

5. Азаров Ю. І. Проблемні питання закриття кримінального провадження під час досудового розслідування. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 115–122.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одіссей, 2013. 1104 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.

8. Кримінальний процес : підручник; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2014. 824 с.

9. Торбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 217 с.

Олег ВАНЬ
(Львівський державгий університет внутрішніх справ)

ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Право на апеляційне оскарження судових рішень є невід'ємним елементом правової держави та необхідною гарантією справедливого судового процесу, оскільки воно надає можливість перевірити рішення суду першої інстанції на відповідність закону та його обґрунтованість. Ефективність реалізації цього права значною мірою залежить від належного правового механізму та умов його здійснення, що має ключове значення для захисту прав та законних інтересів учасників процесу. Конституційний Суд України у своїх рішеннях підкреслює, що апеляційний перегляд є складовою права кожного на судовий захист, адже він дозволяє виправити помилки суду та відновити порушені права людини і громадянина [1]. У зв'язку з цим особливу актуальність набувають питання практичної реалізації апеляційного провадження, зокрема в кримінальному судочинстві.

Апеляційне провадження в кримінальному процесі є досить поширеною формою захисту прав учасників кримінального провадження як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду. Особи, які вважають, що їхні права та інтереси були безпідставно обмежені або порушені (наприклад, внаслідок накладення необґрунтованого арешту на майно особи) на етапі здійснення досудового розслідування, мають передбачене законом право оскаржити відповідну ухвалу слідчого судді в апеляційному порядку. На стадії судового розгляду вказана процесуальна можливість також виступає ефективним способом як перевірки фінального рішення по справі – вироку, так і окремих, точкових ухвал.

Глава 31 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначає основні принципи, що регулюють предмет, порядок, межі та строки апеляційного провадження. Аналіз вказаних положень дозволяє зробити низку висновків. Зокрема, відповідно до частини 1 статті 392 КПК України, апеляційному перегляду у кримінальному процесі підлягають рішення судів першої інстанції, які ще не набрали законної сили. Ця норма конкретизує, які саме рішення

можуть оскаржуватися: вироки (за винятком випадків, передбачених статтею 394 КПК), ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових медичних чи виховних заходів, а також інші ухвали, можливість оскарження яких прямо передбачена Кодексом [2]. Отже, коло судових рішень, що підлягають апеляційному оскарженню, чітко регламентується кримінально-процесуальним законодавством.

Також слід зазначити, що апеляційне провадження, як і будь-який інший повноцінний судовий процес, складається з певних послідовних етапів. Зокрема, виділяють такі стадії апеляційного провадження: подання апеляційної скарги, відкриття апеляційного провадження, підготовче провадження та розгляд апеляційної скарги по суті. Початковим кроком є подання учасником кримінального процесу апеляційної скарги на рішення суду (вирок чи ухвалу суду або слідчого судді) до: 1) суду першої інстанції – у разі оскарження його власного рішення; 2) суду апеляційної інстанції – якщо оскаржується ухвала слідчого судді або ухвала, прийнята під час судового розгляду до винесення рішення по суті (перелік таких ухвал визначено КПК і є вичерпним).

Відповідно до частини 1 статті 398 КПК України, після надходження апеляційної скарги до апеляційного суду вона протягом одного робочого дня передається судді-доповідачу, який протягом трьох днів перевіряє її на предмет відповідності вимогам закону. У разі відсутності перешкод суд виносить ухвалу про відкриття апеляційного провадження. Якщо ж скарга не відповідає вимогам статей 394 та 396 КПК України, суд може залишити її без руху, повернути скаржнику або відмовити у відкритті апеляційного провадження, про що постановляється відповідна ухвала.

Після відкриття апеляційного провадження суд переходить до стадії підготовки справи до розгляду по суті, яка передбачає вирішення всіх процесуальних та організаційних питань, необхідних для подальшої реалізації правосуддя на стадії апеляційного перегляду. На цьому етапі суд роз'яснює сторонам їхні процесуальні права та обов'язки, визначає та витребовує докази для дослідження, розглядає клопотання учасників провадження та здійснює інші підготовчі дії. Згідно з частиною 2 статті 401 КПК України, усі процесуальні рішення судді-доповідача на підготовчому етапі оформлюються у вигляді ухвал. Після завершення підготовчих заходів суддя-доповідач виносить ухвалу про закінчення підготовки та призначення справи до розгляду по суті.

Суд приступає до розгляду апеляційної скарги по суті, тобто до перевірки рішення суду першої інстанції на відповідність закону та його обґрунтованість. Межі такого перегляду визначаються апеляційною скаргою, що означає: апелянт формує основний напрямок уваги суду. Водночас, відповідно до частини 2 статті 404 КПК України, суд має право виходити за рамки апеляційних вимог, проте лише у випадках, передбачених законодавством. На цьому етапі вирішуються ключові завдання апеляційного розгляду: а) запобігання виконанню незаконного або необґрунтованого вироку; б) усунення допущених на попередніх стадіях процесуальних помилок; в) забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження; г) сприяння єдиному тлумаченню і застосуванню норм права судами першої інстанції; д) дотримання принципів соціальної справедливості в системі правосуддя [3]. Вказана стадія апеляційного провадження є серцевиною такого процесу, адже саме на етапі розгляду апеляційної скарги по суті колегія суддів надає оцінку доказам та доводам сторін повторно, зіставляючи отримані відомості із висновками суду першої інстанції. Відтак, повнота проведення розгляду по суті напряму впливає на загальний результат такого оскарження.

Порядок проведення безпосереднього апеляційного розгляду хоча і є подібним до судового розгляду в суді першої інстанції, однак і має свої особливості, визначені статтею 405 КПК України. Зокрема, апеляційний розгляд розпочинається із оголошення складу суду, повідомлення учасників кримінального провадження про їхні права та обов'язки, вирішення питання щодо наявності підстав для відводів тощо. Після цього суддя-доповідач визначає межі апеляційного перегляду, з'ясовує позиції сторін та надає слово останнім з метою висловлення їхньої позиції в порядку усних дебатів. Першим слово надається особі, яка звернулась із апеляційною скаргою. Після цього слово надається іншим учасникам кримінального провадження. Заслухавши позиції сторін, перед виходом колегії суддів до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення щодо обґрунтованості та законності рішення суду першої інстанції, обвинуваченому (якщо він брав участь в судовому засіданні) надається останнє слово. Водночас, окремою формою апеляційного перегляду є письмове провадження, яке призначається судом в разі заявлення усіма учасниками судового процесу клопотання про розгляд апеляційної скарги за їх відсутності. В разі встановлення судом необхідності в проведенні апеляційного розгляду за безпосередньої участі всіх учасників такого провадження, він призначає такий розгляд шляхом винесення відповідної ухвали.

Апеляційне провадження завершується ухваленням судового рішення по суті заявлених апелянтом вимог. Діапазон рішень, яким може завершуватись апеляційний перегляд вироку, ухвал суду або слідчого судді, чітко визначається приписами закону. Зокрема, апеляційний суд може: 1) залишити вирок або ухвалу без змін; 2) внести зміни до вироку або ухвали; 3) скасувати вирок

повністю або частково та винести новий; 4) скасувати ухвалу повністю або частково та ухвалити нову; 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження; 6) скасувати вирок або ухвалу та призначити повторний розгляд у суді першої інстанції [2].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що апеляційне провадження в кримінальному процесі є важливим процесуальним інструментом учасників кримінального провадження щодо захисту їхніх прав та інтересів. Вказаний етап судового розгляду виконує ключову функцію контролю за законністю та обґрунтованістю рішень суду першої інстанції. Апеляційний перегляд вказаних судових рішень спрямований на виправлення допущених помилок, відновлення порушених прав учасників кримінального провадження та забезпечення реалізації як принципу верховенства права, так і принципу справедливості як таких.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-10#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 01 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Журавльов О. Визначення характерних ознак апеляційного провадження у кримінальному процесі України. *Право та державне управління*. 2024. С. 342–348. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2024/50.pdf

Максим ВЕЛИКИЙ
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ, СВОБОД, ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНАЛІЗУ РІЧНОГО ЗВІТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Унаслідок масштабної та тривалої військової агресії Україна опинилася перед надзвичайно складним викликом: поєднати безпекові заходи з обов'язковим дотриманням прав, свобод і законних інтересів громадян. Під час війни органи влади, зокрема правоохоронні структури, змушені діяти в умовах значного тиску, нестабільності, ризику, обмеженості ресурсів і часто нестачі оперативного доступу до проблемних територій. У таких обставинах реалізація фундаментальних прав і свобод громадян – право на безпеку, на захист, на особисту недоторканність, на звернення до поліції, на вільний доступ до правосуддя – стає ареною слизького балансу між необхідністю забезпечення порядку й обмеженнями, що вводяться режимом воєнного стану. Річний звіт Національної поліції України за 2024 рік (доступний у відкритому доступі) дає змогу здійснити певний аналіз того, як ці виклики втілюються на практиці, які досягнення й недоліки простежуються, і якими є перспективи вдосконалення [1].

Однією з важливих складових реалізації прав громадян є здатність поліції реагувати на звернення громадян, забезпечувати належну фіксацію правопорушень, ефективне розслідування та притягнення винних до відповідальності. Звіт НПУ за 2024 рік повідомляє про зменшення кількості зареєстрованих фактів шахрайства – з 82,1 тис. у попередньому році до 64,7 тис. у 2024 році – зниження на приблизно 21% [1]. Це може свідчити або про реальне зменшення таких злочинів, або про зниження рівня звернень чи фіксації. Якщо зменшення – насправді результат діяльності поліції, це позитивний показник, але якщо це – наслідок зниження довіри чи ускладнень звернень у воєнний час, то це сигнал про обмеження реалізації права громадян на захист від протиправних посягань.

Ще один показник – здатність Національної поліції діяти в «посиленому варіанті» служби в умовах, що ускладнюють оперативну обстановку, та під час воєнного стану. Відзначимо, що ненормований робочий час та посилений варіант несення служби є одним з найбільш впливових чинників психологічного стресу поліцейських [2].

Звіт містить положення про те, що поліція може переводитися на посилений варіант своєї діяльності, коли штатні засоби або ресурси не здатні справитися з навантаженням з охорони публічної безпеки й порядку. У цьому режимі змінюються організаційно-правові, технічні, матеріально-технічні, психологічні аспекти роботи [1]. Таке переведення має під собою підстави – загострення оперативної обстановки, масові правопорушення, загроза безпеці населення – і має бути здійснене з дотриманням законодавчих обмежень та гарантій. Водночас управління цим режимом, координація

ресурсів, контроль, належність процедур – усе це випробування для поліцейської системи в умовах військового тиску.

Звіт також звертає увагу на антикорупційні заходи та моніторинг корупційних ризиків у діяльності поліції. Зокрема, у своєму проміжному звіті за перше півріччя 2024 року поліція заявляє, що не виявила суттєвих нових корупційних ризиків, здійснила перевірки та розробила пропозиції для мінімізації ймовірних порушень [3]. Це забезпечення прозорості, підзвітності і внутрішнього контролю є важливою ланкою гарантування прав громадян – щоб не допустити зловживань повноваженнями правоохоронцями в умовах підвищеного стресу, обмежених ресурсів і великої концентрації влади в руках служб безпеки. Але тут існує ризик: декларації і формальні перевірки можуть бути недостатніми, якщо відсутній ефективний зовнішній контроль, публічний моніторинг або незалежні механізми реагування на скарги громадян.

Питання прозорості та комунікації з громадськістю – ще один важливий маркер стану реалізації прав. На вебсайті Національної поліції публікується розділ «Річні звіти», де міститься «Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2024 році» та інші звіти (наприклад, про стан розгляду запитів на інформацію) [4]. Цей факт демонструє принаймні декларативну готовність поліції до підзвітності та публічності, які є обов'язковими ознаками моделі сучасної поліцейської діяльності [5]. Крім того, існує практика консультацій з громадськістю – звіти про консультації з громадськістю та взаємодію з громадською радою. Це дає можливість громадянам мати голос у процесах підготовки поліційної діяльності, моніторингу реформ, протидії корупції чи вдосконалення процедур. Проте сам факт публікації не гарантує ефективної реалізації права громадян впливати на поліцію чи брати участь у процесах контролю – це більше платформа для потенційного підзвітного зв'язку, а не гарантія результату.

У контексті воєнного стану одним із серйозних викликів є обмеження окремих конституційних прав за законом. Так, звіт та інші офіційні джерела визнають, що воєнний стан може обмежувати право на мирні зібрання, проведення страйків, свободу пересування, деякі свободи інформації. У Державному звіті США про права людини за 2024 рік зазначається, що «воєнний стан обмежував конституційні права й свободи громадян і, зокрема, забороняв найманим працівникам проводити масові протести й страйки» [6]. Це вказує на те, що громадянські свободи в таких умовах підлягають суворому режиму – і реалізація прав громадян раптом обмежується законодавством про військовий стан. Важливо, щоб правоохоронна система, зокрема поліція, дотримувалася нормативів, встановлених законом, і не застосовувала надмірні обмеження чи свавілля під приводом надзвичайних обставин.

Також варто звернути увагу на роль органів омбудсмена та інших інституцій, які здійснюють контроль за дотриманням прав людини. У щорічному Звіті Уповноваженого з прав людини за 2024 рік зазначається, що крім інших прав, у період воєнного стану особлива увага приділяється реалізації прав військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, обмеженням прав осіб, затриманих чи заарештованих, умовам утримання, порядку звернення громадян з скаргами на дії сил безпеки тощо [7]. Цей зовнішній контроль має неабияке значення саме в умовах надзвичайного режиму – він є запобіжником від зловживань службовим становищем та гарантією прав громадян.

Усвідомлюючи ризики, влада зазвичай запроваджує спеціалізовані процедури, інструкції та норми, які адаптують роботу поліції в умовах воєнного стану. Наприклад, інструкції щодо застосування силових засобів, контролю за пересуванням, заходів забезпечення громадського порядку в умовах комендантської години, переведення підрозділів в режим «посиленого варіанту» – усе це формує законодавче підґрунтя дій поліції. Звіт НПУ згадує, що поліцейські, переведені на посилений варіант, працюють на єдиному каналі радіозв'язку, отримують спеціальне забезпечення, змінюється організація командування і контроль Важливо, щоб такі процедури були чітко регламентовані, публічні й не залишали простору для надмірного втручання чи перевищення повноважень.

Однак, навіть із наявністю таких механізмів, залишаються проблемні моменти. По-перше, воєнний стан і бойові дії обмежують фізичний доступ до територій, де відбуваються порушення. Поліція не може оперативно реагувати на порушення, що стаються в окупованих або заражених зоною бойових дій, що обмежує право громадян на захист і справедливий розгляд їх скарг чи звернень. Часто місця злочинів залишаються без належного обстеження внаслідок загрози життю слідчим, або черговість подій змінюється через бойові дії. Це створює «прогалини справедливості», коли жертви не можуть отримати доступ до правосуддя через об'єктивні обмеження.

По-друге, довіра громадян до поліції у кризових умовах є критичною. Якщо громадяни вважають, що їх звернення не буде розглянуто, або що поліція сама може діяти безконтрольно, то вони можуть утримуватися від звернень, приховувати факти порушень, діяти самостійно чи надолужувати справедливість іншим шляхом. У звіті поліції не надається однозначна статистика довіри населення, але наявність публічних звітів і консультацій із громадськістю – це крок у бік прозорості й підзвітності. Але ефект від цих кроків залежить від їхнього наповнення, відповідності заявленим стандартам, рівня залучення громадян і механізмів реагування на зворотний зв'язок.

По-третє, правовий статус обмежень, що вводяться під час воєнного стану, часто залишається предметом дискусій і правового регулювання. Які заходи безпеки є допустимими? Де межа втручання поліції у приватне життя чи свободу пересування? Як забезпечити, щоб тимчасові обмеження не перетворилися на постійні звуження прав? У звіті НПУ багато уваги приділено функціонуванню поліції в надзвичайному режимі, але менш – гарантіям захисту прав громадян від зловживань у такому режимі. Це означає, що частина належного балансу права й безпеки залежить від практики судів, прокуратури, омбудсмена й громадянського контролю [1].

У цілому, аналіз річного звіту НПУ за 2024 рік свідчить про те, що поліція намагається адаптуватися до умов воєнного стану, забезпечувати громадську безпеку навіть за екстремальних умов і підтримувати певний рівень публічної підзвітності й прозорості. Але те, чи вдається ефективно реалізувати права, свободи й законні інтереси громадян – залежить від здатності балансу між безпековими вимогами й гарантіями прав людини. У реальності існують обмеження – територіальні (доступ до зон бою), ресурсні, кадрові, правові, процедурні – які створюють ризик того, що деякі права залишаться недосяжними для багатьох громадян.

Список використаних джерел

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2024 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit-npu-2024.pdf?utm_source=chatgpt.com. (Дата звернення: 08.10.2025).

2. Валєєв Р. Г., Герасимчук Ю. В. Стресори у роботі поліцейського: підходи західних науковців. Вісн. Луганського держ. ун-тету внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. 2019. № 3 (87). С. 220–234.

3. Звіт за перше півріччя 2024 року. Заходи з реалізації засад загальної відомчої політики, виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/uploads/uo/40108578/report-753/nacp-report-753.pdf. (Дата звернення: 08.10.2025).

4. Річні звіти. Офіційний веб-портал Національної поліції України. URL: https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti? (Дата звернення: 09.10.2025).

5. Валєєв Р.Г. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, як складова соціального розвитку держави. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави :* тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 1 груд. 2023 р.) / МВС України, ХНУВС; КМЄС. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 128–130.

6. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2024 рік. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/234/2025/09/624521-UKRAINE-2024-HUMAN-RIGHTS-REPORT_UA-merged.pdf. (Дата звернення: 09.10.2025).

7. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_доповідь_Уповноваженого_2024_році.pdf. (Дата звернення: 09.10.2025).

Володимир ВИСОЦЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Функціонування українських підприємств постійно супроводжується як внутрішніми, так і зовнішніми викликами. В умовах нестабільності ринку важливою передумовою уникнення фінансового краху та припинення діяльності є створення дієвої системи захисту фінансово-економічних інтересів підприємства. З огляду на триваючу війну в Україні, яка негативно впливає на економічні результати діяльності підприємств, виникає загроза втрати стабільності. У зв'язку з цим актуальним є вивчення підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки, що дасть змогу керівникам своєчасно впроваджувати ефективні заходи для уникнення кризових ситуацій та забезпечення подальшого функціонування підприємства.

Фінансова безпека підприємства відіграє ключову роль у загальній системі економічної безпеки, охоплюючи практично всі напрями господарської діяльності. Вона є невід'ємною складовою фінансового управління та має забезпечуватися як на стратегічному рівні, так і через реалізацію конкретних тактичних дій, які відповідають сучасним вимогам бізнес-середовища. На сьогодні для оцінювання фінансової безпеки підприємства застосовують різноманітні підходи та методики:

- аналіз складу та структури капіталу підприємства;
- діагностика фінансового стану підприємства;
- розрахунок інтегрального показника;
- оцінка ризиків діяльності підприємства.

В умовах макроекономічної нестабільності зростає потреба у вдосконаленні та адаптації фінансової діагностики, що зумовлено швидкими змінами у системі фінансової безпеки підприємства,

підвищеним рівнем невизначеності, ризикованістю господарських процесів і складністю ведення бізнесу в сучасному середовищі. Під розробці методики оцінки фінансової безпеки підприємства важливо враховувати принципи діагностики та побудови дослідницького механізму, який має відповідати реальним умовам функціонування підприємства та бути інтегрованим у загальну систему управління фінансовою безпекою. Це забезпечує можливість застосування діагностики як інструменту для оцінювання поточного стану підприємства, виявлення наявних загроз і проблем, а також для формування ефективних управлінських рішень і стратегій, спрямованих на зміцнення фінансової стабільності в умовах економічної невизначеності.

Вважаємо, що методика діагностики фінансової безпеки підприємства повинна включати інформаційний блок, блок фінансової діагностики та управлінський блок [1]. У межах інформаційного блоку вирішуються завдання, які формують підґрунтя для подальшого етапу – проведення фінансової діагностики: здійснюється формулювання проблемної ситуації, яка потребує аналізу, збір релевантної інформації про підприємство та його зовнішнє середовище; оцінка зовнішніх факторів (політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних), які можуть впливати на фінансову стабільність підприємства; виявляються й аналізуються внутрішні чинники, що впливають на фінансову безпеку, зокрема управлінські підходи, організаційна структура, система фінансового планування тощо.

У блоці фінансової діагностики рекомендується зосередитися на двох головних напрямках, актуальних в умовах економічної нестабільності:

– оцінка ступеня кризовості підприємства. На цьому етапі проводиться аналіз рівня загрози банкрутства як крайнього прояву порушення фінансової безпеки. Досліджуються основні фінансові показники підприємства, зокрема ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість, рентабельність тощо. Метою є визначення наявного рівня фінансової нестабільності та оцінка ризику банкрутства, що дозволяє виявити критичні проблеми й окреслити необхідні антикризові заходи.

– визначення поточного рівня фінансової безпеки. Цей напрямок передбачає більш глибокий аналіз фінансового стану підприємства з урахуванням його потенціалу, ризиків і наявних можливостей. Застосовується ширший спектр методик. Завдання полягає у встановленні рівня фінансової безпеки, виявленні вразливих місць, проблемних аспектів та формуванні практичних рекомендацій щодо її підвищення.

Реалізація управлінського блоку дає змогу трансформувати результати фінансової діагностики у конкретні управлінські дії, спрямовані на забезпечення фінансової безпеки підприємства. Реалізація управлінського блоку передбачає формування варіантів стратегії забезпечення фінансової безпеки; розробці заходів з нейтралізації загроз, моніторингу та оцінки результаті.

Ефективність управління фінансовою безпекою значною мірою залежить від особливостей самого підприємства – його галузевої належності, рівня ризику, масштабів діяльності та стратегічних цілей. Тому кожне підприємство має формувати власну адаптовану стратегію забезпечення фінансової безпеки з урахуванням специфіки свого функціонування та реальних можливостей.

Список використаних джерел

1. Альнаджар А. Теоретико-методичний підхід до оцінки фінансової безпеки підприємства в умовах макроекономічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. Вип. 51. 2023. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-52

2. Вудвуд В. В., Батієвська О. В. Фінансова безпека підприємства: сутність, цілі, принципи та шляхи забезпечення. *Підприємництво і торгівля*. 2019. № 25. С. 89–93. DOI: https://doi.org/10.36477/2522-1256-2019-25-12.

3. Горбашевська М. О. Фінансово-економічна безпека підприємств машинобудівельної галузі. Вісник ПДТУ. Серія: *Економічні науки*. Випуск 33. Маріуполь : ПДТУ. 2017.

4. Дашко І. М., Михайліченко Л. В. Управління фінансово-економічною безпекою на засадах розвитку промислових підприємств. *Механізм регулювання економіки*. № 2(104). 2024. С. 66–72. URL: https://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/606

5. Єпіфанова І., Джеджула В., Розводюк О., Шевчук Д. Теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою вітчизняних підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2023. №1. С. 8–14. DOI: https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.8.14

Іванна-Дарина ВІЗНИЧАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Адміністративно-правові механізми захисту прав і свобод громадян у період воєнного стану становлять складну багаторівневу систему правових норм, організаційних процедур та управлінських інструментів, спрямованих на забезпечення стабільності конституційного ладу, реалізацію принципу верховенства права і недопущення свавільного обмеження прав особи навіть за умов збройної агресії чи іншої надзвичайної загрози національній безпеці.

Своєрідність адміністративно-правового режиму виявляється в особливому порядку виникнення й формування змісту прав і обов'язків учасників адміністративно- правових відносин, наявності специфічних санкцій, що у поєднанні з механізмом адміністративно-правового регулювання сприяє досягненню визначеної мети [1, с. 519].

Юридичні засади запровадження та функціонування воєнного стану в Україні визначаються насамперед Конституцією України, яка окреслює можливість обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина у разі введення воєнного або надзвичайного стану, з одночасним покладенням на державу обов'язку гарантувати неможливість звуження змісту та обсягу невідчужуваних прав, зокрема права на життя, заборони катувань, права на свободу думки тощо [2]. Норми Конституції формують фундаментальний каркас адміністративно-правових механізмів. Ця засаднича вимога трансформується у спеціальні адміністративно-правові процедури, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який деталізує порядок введення, продовження та припинення воєнного стану, визначає компетенцію органів державної влади та військового командування, встановлює перелік допустимих тимчасових обмежень прав і свобод, а також гарантії правового захисту громадян.

Адміністративно-правова природа механізмів захисту прав у період воєнного стану виявляється у застосуванні державою інструментів публічного управління, наділяючи органи виконавчої влади, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування спеціальними повноваженнями. Умовно їх можна описати як комплекс владно-розпорядчих дій, спрямованих на регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин, запобігання загрозам громадській безпеці та захисту основних прав людини від надмірного втручання чи свавілля. Адміністративне право, на відміну від кримінального чи цивільного, має превентивний і процедурний характер, що дозволяє ефективно реагувати на динамічні виклики воєнного часу. Саме через адміністративно-правові інститути держава здійснює баланс між імперативом національної безпеки та обов'язком дотримуватися правових гарантій громадян.

Одним з ключових елементів цього механізму є нормативно-правове регулювання, що забезпечує правову визначеність і передбачуваність дій органів влади. Закон «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, та органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, окремі з яких покладають на громадян та юридичних осіб нові обов'язки [3, с. 377–378]. Серед них такі обов'язки: трудова повинність; дотримання правил комендантської години; дотримання правил в'їзду, виїзду та інших правил руху транспортних засобів; надання особистих документів, транспортних засобів, речей та багажу, службових приміщень і житла громадян для огляду, у встановленому законом порядку тощо[4].

Однак кожен із цих заходів має ґрунтуватися на принципах необхідності та пропорційності, що в адміністративно-правовій площині передбачає обов'язок органів влади документально фіксувати підстави для запровадження обмежень, забезпечувати можливість їхнього оскарження та переглядати їх доцільність.

Інституційний вимір адміністративно-правових механізмів охоплює розгалужену систему суб'єктів публічної адміністрації. Центральне місце належить Президентові України як Верховному Головнокомандувачу, який видає укази про введення воєнного стану та затверджує рішення Ради національної безпеки і оборони.

Кабінет Міністрів забезпечує функціонування економіки, правопорядку і соціальної сфери в особливий період, приймає підзаконні акти, що деталізують організаційні заходи. Важливу роль відіграють військові адміністрації, які можуть створюватися на обласному чи районному рівні та

наділятися функціями органів місцевого самоврядування. З точки зору адміністративного права, ці суб'єкти отримують делеговані повноваження, що потребує чіткої правової регламентації їхньої компетенції, меж відповідальності та механізмів підконтрольності. Контрольна функція реалізується через парламентський нагляд, діяльність Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, судовий та адміністративний перегляд рішень органів влади, що є запобіжником від надмірного обмеження прав громадян.

Особливої уваги заслуговують адміністративно-процесуальні гарантії, які дозволяють громадянам захищати свої права навіть під час воєнного стану. Кодекс адміністративного судочинства України не передбачає призупинення розгляду справ у зв'язку з введенням воєнного стану, хоча допускає певні процесуальні особливості, пов'язані з безпековими ризиками. Громадяни мають право оскаржувати дії та рішення органів виконавчої влади, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування у порядку адміністративного судочинства.

Не менш важливе місце у системі адміністративно-правових механізмів посідає інститут публічних сервісів та електронного урядування, який забезпечує безперервність надання адміністративних послуг населенню навіть під час воєнних дій. Йдеться про реєстрацію актів цивільного стану, видачу паспортних документів, соціальні виплати тощо. Законодавець запровадив спрощені процедури для внутрішньо переміщених осіб, електронні сервіси для подання заяв і отримання довідок, що дає можливість реалізувати право на адміністративну послугу у дистанційній формі та зменшити ризики для життя і здоров'я громадян.

Міжнародно-правовий вимір адміністративно-правових механізмів також має фундаментальне значення. Україна є учасницею Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, стаття 4 якого допускає тимчасові відступи від зобов'язань у разі надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації, за умови офіційного повідомлення Генерального секретаря ООН та дотримання принципу невідступності від основних прав [5].

Важливим є й те, що адміністративно-правові механізми захисту прав і свобод громадян під час воєнного стану не зводяться лише до реактивних заходів. Вони мають виразну превентивну складову, спрямовану на недопущення масових порушень прав. Сюди належить інформаційна політика держави, забезпечення доступу громадян до достовірної інформації, налагодження комунікації між органами влади та населенням, створення умов для діяльності волонтерських та гуманітарних організацій.

Отже, адміністративно-правові механізми захисту прав і свобод громадян у період воєнного стану в Україні є багатовимірною системою, яка поєднує конституційні гарантії, спеціальне законодавство, інституційні структури, процесуальні форми захисту та міжнародно-правові стандарти. Їх ефективність залежить від реального дотримання принципу верховенства права, забезпечення судового і парламентського контролю, прозорості діяльності органів виконавчої влади та військового командування. В умовах збройної агресії такі механізми виконують не лише захисну, а й стабілізуючу функцію, дозволяючи зберігати довіру до державних інститутів і водночас гарантувати громадянам, що навіть у найскладніші часи їхні основоположні права залишаються під охороною закону.

Завдяки цій системі адміністративно-правових гарантій воєнний стан в Україні не перетворюється на безконтрольний режим надзвичайної влади, а залишається формою правового реагування на загрози національній безпеці, де права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю. Збереження цього балансу є запорукою того, що відбудова правопорядку після завершення війни відбуватиметься на основі безперервності правових інститутів, а не на руїнах правового нігілізму.

Список використаних джерел

1. Павлович-Сенета Я. П., Дідик Н. І. Організаційно-правове забезпечення надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 518–523.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text

3. Павлович-Сенета Я., Лозинська Ю. Вплив правового режиму воєнного стану на правовий статус суб'єктів адміністративного права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 7. С. 373–378.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966р. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

Ю. ВЛАСЕНКО
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТ. 384 КК УКРАЇНИ: ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Дослідження предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України є важливою науковою проблемою, оскільки саме предмет визначає конкретні суспільні відносини, порушення яких становить суспільну небезпеку. Він одночасно формує матеріальну та процесуальну основу складу кримінального правопорушення, спрямованого на забезпечення належного функціонування судових і уповноважених органів, а також гарантування достовірності доказової бази у кримінальному провадженні.

Наукова доктрина пропонує розгляд предмета ст. 384 КК України через синтез інформаційного та процесуально-формального підходів. З одного боку, предмет включає завідомо неправдиві відомості, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, зокрема показання свідків, висновки експертів, документи, переклади, звіти оцінювачів. З іншого боку, необхідно враховувати матеріалізовану форму цих відомостей, оскільки вони існують як об'єктивно зафіксовані дані, здатні впливати на процес доказування та прийняття процесуальних рішень. Тобто предмет правопорушення поєднує в собі як змістову складову інформації, так і спосіб її фіксації та подання до суду чи іншого уповноваженого органу.

У класичній кримінально-правовій доктрині предмет кримінального правопорушення традиційно розглядається як речі матеріального світу, з приводу яких або у зв'язку з якими вчиняється кримінальне правопорушення. Такий підхід відмежовує предмет від об'єкта кримінального правопорушення, що завжди втілює певні суспільні відносини, і підкреслює факультативний характер предмета, оскільки він не є обов'язковим елементом складу для всіх видів кримінальних правопорушень. У цьому сенсі предмет виступає конкретною категорією на відміну від об'єкта, який має більш абстрактний характер. Водночас у межах ст. 384 КК України «речами матеріального світу» виступають саме матеріалізовані носії інформації – протоколи, висновки експертів, звіти оцінювачів, переклади, електронні документи, які фіксують та втілюють завідомо неправдиві відомості. Отже, сучасне бачення предмета як інформації, матеріалізованої у певній формі, не суперечить класичній концепції, а логічно її доповнює та адаптує до умов цифровізації та розвитку електронного документообігу.

Розглядаючи сучасні наукові підходи, можна виокремити декілька концепцій. В. І. Борисов та В. І. Тютюгін визначають предмет як викривлені відомості про фактичні обставини справи або повідомлення неправдивих даних, здатні призвести до порушення інтересів правосуддя та ухвалення незаконного рішення, включаючи показання свідків чи потерпілих, висновки експертів, звіти оцінювачів [2, с. 75]. В. І. Осадчий та С. С. Чернявський обмежують предмет лише доказами, що є менш диференційованим підходом [3, с. 959]. В. М. Нікітенко підкреслює необхідність врахування всіх видів процесуально значущої інформації: показань свідків, висновків експертів, звітів оцінювачів, перекладів, письмових, речових та електронних доказів у різних видах судочинства, включно з цивільним, адміністративним та господарським [4, с. 111]. Н. Ю. Алексєєва звертає увагу на завідомо неправдиві показання свідків чи потерпілих, неправдиві висновки експертів та переклади як об'єкт правопорушення [5, с. 84]. М. В. Шепітько деталізує предмет залежно від діяння суб'єкта: для свідка чи потерпілого – це інформація у вигляді показань у протоколах слідчих та судових дій; для експерта – відомості у висновках, що набувають доказової форми; для оцінювача – дані у звітах про оцінку майна під час виконавчого провадження [6, с. 54].

На підставі аналізу сучасних наукових підходів до визначення предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, можна виокремити як позитивні, так і менш обґрунтовані концептуальні підходи. До позитивних належать позиції, які чітко визначають сутність предмета через його функціональну роль у забезпеченні належного процесуального порядку та охороні суспільних відносин. Зокрема, В. І. Борисов та В. І. Тютюгін наголошують на тому, що предмет правопорушення охоплює викривлені відомості про фактичні обставини справи, які потенційно можуть вплинути на правосуддя та прийняття незаконного рішення. В. М. Нікітенко розширює це визначення, підкреслюючи значущість матеріалізованої інформації у відповідній формі, тобто інформації, яка об'єктивно фіксується у процесуальних документах, висновках експертів, звітах оцінювачів, перекладах або електронних матеріалах. Такий підхід дозволяє комплексно оцінювати предмет правопорушення, включаючи як його змістову, так і формальну сторону.

Водночас існують підходи, які є менш обґрунтованими і не завжди відповідають логіці системного аналізу кримінально-правових відносин. До них належить визначення предмета

винятково як доказів, запропоноване В. І. Осадчим та С. С. Чернявським, що суттєво звужує охоплення предмета та не враховує інших носіїв інформації, здатних впливати на встановлення істини у справі. Аналогічно, надмірна деталізація всіх можливих видів матеріальних носіїв інформації, яку пропонує В. М. Нікітенко, робить визначення предмета надто вузьким та формальним, що може ускладнювати застосування норми в умовах динамічного розвитку цифрових та електронних доказів. Позиція Н. Ю. Алексєєвої, яка обмежує предмет завідомо неправдивими показаннями свідків, висновками експертів та перекладачів, також не охоплює повний спектр інформаційних відомостей, здатних впливати на процесуальні рішення. Крім того, спроба деталізувати предмет залежно від суб'єкта, як це робить М. В. Шепітько, без інтеграції загальної концепції предмета кримінального правопорушення, створює ризик фрагментарного та суб'єктивного тлумачення, що ускладнює системне застосування норми.

Отже, сучасна наукова доктрина надає підстави для висновку, що предмет кримінального правопорушення за ст. 384 КК України слід визначати як інформацію або відомості про фактичні обставини справи, матеріалізовані у будь-якій формі, які потенційно можуть вплинути на встановлення істини та забезпечення законності процесуальних рішень. Такий підхід дозволяє поєднати позитивні елементи існуючих концепцій, забезпечуючи їх практичну придатність та відповідність сучасним тенденціям електронного документообігу та процесуальної практики.

Отже, предметом кримінального правопорушення, передбаченого

ст. 384 КК України є завідомо неправдива, викривлена інформація про фактичні обставини кримінального провадження, яка матеріалізована у відповідній формі та здатна впливати на встановлення істини і законність процесуальних рішень. Це можуть бути завідомо неправдиві показання свідка або потерпілого, завідомо неправдиві висновки експерта чи спеціаліста, підроблені або недостовірні докази, завідомо неправдиві звіти оцінювача, а також неправильні переклади, зроблені перекладачем, які подані або призначені для органів досудового розслідування, виконавчого провадження, суду або інших уповноважених органів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.02.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 13.09.2025).

2. Злочини проти правосуддя : навч. посіб.; за заг. ред. проф. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Х. : Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

3. Осадчий В. І., Чернявський С. С. Коментар до ст. 384 КК. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. с. 958-960.

4. Нікітенко В. М. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів : дис… канд. юрид. наук; спец. 12.00.08. Київ, 2018. 259 с.

5. Алексєєва Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис… канд. юрид. наук; спец. 12.00.08. Київ, 2017. 219 с.

6. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання : дис… канд. юрид. наук; спец. 12.00.08. Харків, 2011. 246 с.

Віталій ВОЗНЮК
(Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного)

КУЛЬТУРНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Проблематика культурного коду української ментальності набуває актуальності в контексті цивілізаційних викликів, пов'язаних із необхідністю збереження національної ідентичності за умов глобальної трансформації та інформаційних загроз. Культурний код розуміється як система архетипних символів, образів, смислів і цінностей, закодованих у колективній свідомості народу та транслюючи специфіку його світосприйняття крізь історичні епохи. Дослідження механізмів формування та функціонування культурних кодів дозволяє виявити глибинні основи національного характеру, розкрити особливості духовного світу українства та простежити динаміку ментальних структур у діахронічному вимірі.

Фундаментальною основою української ментальності виступає софійність як культурна домінанта, що визначає специфіку філософсько-релігійного мислення та художньо-естетичних практик. Міфологема софійності, укорінена у візантійській традиції та трансформована відповідно до автохтонних віроувань, сформувала унікальний синтез християнської мудрості та язичницького природо поклоніння, що знайшло відображення у храмобудівництві, іконописі, літературній творчості Київської Русі [3]. Парадигма зумовила тяжіння української культури до гармонізації протилежностей,

прагнення до синтезу духовного й матеріального, трансцендентного й іманентного, що виявляється у філософській рефлексії мислителів Києво-Могилянської академії та бароковій поетиці.

Колористичний код посідає провідне місце у системі культурних кодів української ментальності, функціонуючи як візуальна мова вираження космогонічних уявлень, ціннісних орієнтацій та емоційно-психологічних станів етносу. Українське базується на символічному осмисленні природних феноменів, де кожен колір набуває багатовимірного семантичного навантаження та включається у складну систему опозицій і кореляцій [4]. Жовто-блакитна гама, генетично пов'язана з архаїчним культом сонця та небесного простору, кристалізує уявлення про гармонійний космос, де верхній світ символізує духовність, свободу, трансцендентність, а нижній втілює родючість землі, життєдайну силу, матеріальну основу існування. Червоний колір у народній символіці маркує життєву енергію, кровну спорідненість роду, здатність до жертовності заради спільноти, що особливо виразно репрезентується у вишивальній орнаментиці та обрядовій практиці. Зелений спектр асоціюється з відродженням природи, оновленням життєвих циклів, надією на краще майбутнє, тоді як чорний колір амбівалентно поєднує семантику родючого чорнозему з образами смерті та переходу у потойбічний вимір. Колористичний код функціонує не як механічний набір кольорів, а як динамічна система значень, що актуалізує глибинні пласти колективного несвідомого та забезпечує культурну наступність поколінь.

Цивілізаційний розвиток українського народу детермінований специфічними культуротворчими аспектами, серед яких визначальними виступають демократизм суспільних відносин, індивідуалізм як повага до особистої гідності, кордоцентризм у філософській антропології та толерантність у міжконфесійних взаємодіях [2]. Культурний код демократизму формувався в умовах козацької республіки, де практикувалися виборні засади влади, колегіальність прийняття рішень, право голосу кожного члена спільноти, що зумовило стійку ментальну настанову на рівноправність та неприйняття деспотизму. Індивідуалізм української ментальності не тотожний егоцентризму західного типу, а передбачає органічний баланс між самореалізацією особистості та відповідальністю перед громадою, що знаходить вираження у концепції «вільної людини на вільній землі» як базового екзистенційного ідеалу. Кордоцентризм, глибоко проаналізований українською філософською школою, постулює серце як осередок духовного життя, інтуїтивного пізнання істини, моральної рефлексії, що визначає емоційно-чуттєвий характер національної культури, превалювання ліричного начала у літературі, музиці, образотворчому мистецтві. Толерантність як культурна домінанта сформувалася в умовах багатоетнічного співіснування та релігійного плюралізму, де різні конфесії, етнічні групи, культурні традиції взаємодіяли без радикальної конфронтації, що створило підґрунтя для діалогічності як способу міжкультурної комунікації.

Українознавча компетентність постає необхідною умовою протидії деструктивним впливам інформаційної агресії, спрямованої на розмивання культурної ідентичності та нав'язування чужорідних ціннісних матриць [1]. Розуміння власних культурних кодів забезпечує формування критичного мислення, здатного розпізнавати маніпулятивні технології та зберігати автентичність світогляду за умов інтенсивного інформаційного обміну. Інформаційна безпека держави безпосередньо корелює із рівнем культурної самосвідомості населення, оскільки втрата зв'язку з власною традицією робить соціум вразливим до зовнішніх впливів і підриває основи суверенітету [5]. Глибинне занурення у семантику культурних кодів дозволяє виявити специфіку національного характеру, розкрити механізми духовної стійкості та ідентифікувати ті константи ментальності, що забезпечують континуїтет культури попри історичні катаклізми.

Отже, актуальним напрямом виступає дослідження механізмів трансляції культурних кодів у міжпоколінному вимірі, виявлення факторів, що сприяють або перешкоджають їх збереженню у молодіжному середовищі. Особливої уваги потребує проблема репрезентації українських культурних кодів у міжнародному просторі як інструменту культурної дипломатії та формування позитивного іміджу держави. Поглиблене розуміння семантики культурних кодів відкриває шляхи до самопізнання нації, усвідомлення власної унікальності та водночас готовності до конструктивного діалогу з іншими культурами на засадах рівноправності та взаємоповаги.

Список використаних джерел

1. Авер'янова Н. М., Воропаєва Т. С. Українознавча компетентність як ключовий чинник подолання наслідків інформаційної війни. *International scientific conference «Scientific and technological revolution of the xxi century '2021». Conference proceedings*. April 7, 2021. Karlsruhe, Germany: Sergeieva&Co. С. 91–95. URL: https://www.sworld.education/konferge16/sbor-ge16.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

2. Воропаєва Тетяна, Авер'янова Ніна. Цивілізаційний розвиток українського народу: культуротворчі аспекти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. Випуск № 4. С. 18–23.

3. Ковтун Л. І. Міфологема софійності в культурі Київської Русі. *Українознавчий альманах*. 2011. Вип. 6. С. 25–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2011_6_8 (дата звернення: 10.10.2025).

4. Ковтун Л. І. Український колористичний код світотворення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*. 2009. Вип. 13. С. 49–52. URL: http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-13/Kovtun.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

5. Авер'янова Н. М., Воропаєва Т. С. Інформаційна безпека України: соціально-філософські аспекти. *Молодий вчений*. 2020. 10 (86). С. 297–303.

Ярослава ВОРОНОВА
(Державний університет економіки і технологій)

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ТВОРЕННІ НЕЗЛАМНОЇ НАЦІЇ: ДІЄВИЙ ПАТРІОТИЗМ І СИЛА СЛОВА

Українська мова є високорозвиненою лінгвістичною системою, що вирізняється структурною довершеністю та розмаїтістю формальних одиниць. Її багатовікова історія (понад тисячоліття) свідчить про глибоку вкоріненість у культурі, тоді як сучасне функціонування забезпечує динамічний розвиток [1].

Мова слугує інтегральним репрезентантом національної спільноти, акумулюючи ключову інформацію щодо когнітивних, духовних та аксіологічних засад народу. Вона визначається як генетичний код духовного та фізичного буття, оберіг історичної пам'яті та матриця національної свідомості й світогляду. Таким чином, мовне середовище є необхідною умовою існування нації, а націєтворення відбувається через мову.

Мова функціонує не лише як засіб комунікації, але й як головний чинник консолідації суспільства. Вона забезпечує національну єдність, сприяє культурному розвиткові та виступає на сторожі збереження національної ідентичності. Завдяки цим функціям мова є потужним засобом зміцнення національної свідомості та гарантом здорового духовного і ментального розвитку спільноти.

Видатний український науковець та громадський діяч Іван Огієнко (митрополит Іларіон) обґрунтовував ключову роль мови, стверджуючи: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості... Поки живе мова – житиме й народ, як національність... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань» [2]. Таким чином, мова є екзистенційною умовою існування нації.

Кожна поколіннєва когорта українців акумулює та інтегрує до мовної системи найцінніші інтелектуальні та духовні надбання, формуючи національну скарбницю нематеріальних цінностей. Відповідно, мова виступає інтеграційною сув'яззю, здатною об'єднувати мільйони індивідів у єдину духовно-творчу потенцію, формуючи цілісну соціальну спільність – Український народ.

Теоретичні засади вагомості мови підтверджуються висловлюванням Костянтина Ушинського: «Коли зникає народна мова – народу немає більше!... Відберіть у народу все – і він усе може повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше не створить її; нову Батьківщину навіть може створити народ, але мови ніколи: вмерла мова в устах народу – вмер і народ» [3]. Мова виконує дуже важливу функцію в процесах національної та етнічної диференціації, оскільки її вплив охоплює не лише духовну сферу спільноти, а й забезпечує формування взаємної компліментарності та чіткого усвідомлення відмінностей від інших етносів і націй. Відтак, національна та етнічна ідентичність є нерозривно пов'язаною з мовою, яка є фундаментальною умовою існування будь-якої соціальної спільноти [4].

Визначальною характеристикою українського патріотизму є його дієвість (практична реалізація). Цей аспект передбачає трансформацію емоційної складової в конкретні дії та вчинки, спрямовані на користь держави і Батьківщини. Справжній патріотизм розглядається не як вербальна декларація чи ідеалізація поточної ситуації, а як здатність суб'єкта до критичного осмислення наявних соціально-політичних проблем, труднощів та недоліків.

Дієвий патріот – це індивід, який, усвідомлюючи складність внутрішньої та глобальної ситуації, демонструє відповідальність, стійкість та готовність долати перешкоди. Цей підхід протиставляється егоцентричним установкам та прагненню до міграції у сприятливіші умови, натомість передбачає свідоме поєднання власної долі з долею Вітчизни.

На всіх етапах українських визвольних змагань національна мова функціонувала як головна рушійна сила боротьби за суверенітет. Вона є джерелом мотивації та рішучості в процесі відстоювання національних прав і забезпечує потужний підйом духу своїх носіїв. Мова надає концептуальну певність у правоті справи, сприяє формуванню мужності, виступає як засіб консолідації та мобілізації нових поколінь борців на захист національних інтересів.

В контексті російсько-української війни державна мова набула статусу одного з ключових символів національної консолідації, незламності та боротьби за суверенітет. Відбулося значне

розширення сфер функціонування української мови, яка активно використовується не лише у законодавчо визначених доменах (офіційна та публічна комунікація), але й на рівні приватного спілкування, у релігійній сфері, міжнародному академічному просторі та в мережевому середовищі. Це явище характеризується як перетин «мовного Рубікону», що стало наслідком стійкого усвідомлення суспільством стратегічного значення рідної мови для державної долі.

Сучасний період позначений активізацією патріотичних проявів у воєнних умовах, що виявляється у зростанні рівня мовної лояльності та афіліації. Спостерігається інтенсифікація використання української мови у повсякденній практиці, на противагу ситуації, яка передувала пандемії.

Актуальним залишається питання інституційного забезпечення розвитку державної мови. Доцільно провести порівняльний аналіз: країни, які ефективно зберігають та розвивають національну мову (наприклад, Японія, де функціонує близько ста відповідних інституцій), мають значно кращу підтримку, ніж Україна (де подібний інститут є фактично єдиним). Мова виступає важливим чинником формування суспільно-політичного дискурсу як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні [5].

На сучасному етапі українська мова набуває статусу стратегічного ресурсу та лінії національної оборони. Її функціонування забезпечує ствердження авторитету України як суб'єкта, що відзначається непохитністю у захисті своїх інтересів та демократичною ціннісною орієнтацією.

Письменниця, лауреатка Шевченківської премії, Марія Матіос метафорично визначає мову як «бронежилет нації» [6]. Це підкреслює її критичну значущість у контексті воєнних дій – як на фронті, так і в тилу (у формі стрімкої мовної переорієнтації). Концепція акцентує увагу на необхідності забезпечення мовних прав у всіх суспільних сферах та створення оптимальних умов для її подальшого розвитку.

Єдина державна мова, спільна для всього соціуму, є каталізатором концентрації інтелектуального потенціалу нації, трансформуючи його у потужну рушійну силу суспільного прогресу.

Сучасна українська літературна мова визнається як основа єднання та консолідації суспільства в межах Української держави. Цей статус обґрунтовується її генетичним зв'язком з корінним етносом, органічністю до українського простору, багатою історичною спадщиною та значними надбаннями словесного мистецтва.

Формування міцної та економічно успішної держави здійснюється новим поколінням українських громадян, які мають високий рівень духовності, раціональну свідомість, міцну волю та національну державницьку позицію.

Отже, українська мова, як розвинена лінгвістична система, є складовою світового мовного простору та збагачує смислове багатство людства. Вона презентує оригінальний національний світогляд, який формує культурну цивілізацію та осмислює культурно-історичний досвід народу.

Оволодіння повноцінною українською літературною мовою (не обмежуючись лише побутовим чи діловим рівнем) має розглядатися як етичний імператив для кожного громадянина. Це є ключовим шляхом до загальнодержавної інтеграції та консолідації. Функціонування державної мови сприяє формуванню громадян як суб'єктів державотворчого процесу («господарів»), мінімізуючи явище внутрішньої еміграції.

Українська мова, як єдина державна мова, виконує функцію мови міжетнічного спілкування, забезпечує гарантію захисту прав людини незалежно від етнічної приналежності та є критичним фактором національної єдності й безпеки України.

Таким чином, доля мови та, відповідно, держави прямо залежить від духовної зрілості, рівня патріотизму та національної свідомості громадян, що зумовлює необхідність неухильного збереження, розвитку та підвищення престижності рідної мови шляхом залучення найкращих творчих та інтелектуальних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Ніколенко С. Слово про мову. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2005. № 9–10. С. 4.

2. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Абрис, 1991. 272 с.

3. Ушинський К. Д. Вислови про рідну мову URL: https://mala.storinka.org/%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%80%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%83-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%83.html?utm_source=chatgpt.com

4. Косович О. Мова та національна ідентичність : монографія. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2019. С. 7.

5. Лучанінова О. Український патріотизм: моральні рефлексії в умовах війни. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 2(106). С. 110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2023_2_13.

6. Матіос М. Мова – це бронежилет нації. *Главком*. 2022. URL: https://glavcom.ua/columns/mariyamatios/mova-ce-bronezhilet-naciji-846987.html

Василина ГАЛЯС
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАКТИЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної агресії та тривалого воєнного стану питання дотримання і захисту прав людини набуває особливої актуальності. Сучасна держава стикається з необхідністю одночасно забезпечувати національну безпеку та зберігати фундаментальні демократичні цінності. Баланс між цими двома аспектами є надзвичайно крихким, адже надмірне посилення контролю може призвести до звуження простору громадянських свобод, тоді як їх необмежене збереження може створювати ризики для безпеки суспільства. Саме тому правове регулювання обмежень прав людини у період воєнного стану потребує чітких гарантій, механізмів контролю та узгодження із міжнародними стандартами.

Україна, як держава, що прагне утвердити верховенство права і демократичні принципи, зобов'язана забезпечувати дотримання основоположних прав навіть у кризових умовах. Відповідність національного законодавства міжнародним зобов'язанням, ефективна робота правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, а також прозорість і підзвітність державних інституцій стають ключовими чинниками довіри громадян до влади. У цьому контексті особливе значення мають правові механізми, що гарантують пропорційність, тимчасовість і обґрунтованість обмежень прав людини, а також належна реалізація рекомендацій Ради Європи та практики Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини виступає ключовим механізмом контролю за дотриманням прав людини під час дії особливих правових режимів. У рішенні у справі «Лоулесс проти Ірландії» Суд визнав законним обмеження особистої свободи за умов реальної загрози національній безпеці [1, с. 7; 2, с. 8], тоді як у справі «А. та інші проти Сполученого Королівства» наголосив на необхідності дотримання принципу пропорційності втручання у права особи навіть у надзвичайних обставинах. Таким чином, прецедентна практика ЄСПЛ формує критерії допустимості обмежень і забезпечує баланс між потребами публічної безпеки та захистом прав людини [2, с. 8].

Важливе місце у системі забезпечення законності в умовах воєнного стану посідають органи Національної поліції. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», діяльність поліції має ґрунтуватися на принципах законності, поваги до гідності людини, недискримінації та пропорційності. У період воєнного стану поліція виконує завдання щодо охорони громадського порядку, контролю за дотриманням комендантської години, перевірки документів, реагування на воєнні злочини, забезпечення безпеки цивільного населення. Дотримання прав людини у діяльності поліції гарантується через ефективну систему внутрішнього (дисциплінарні комісії, службові розслідування) та зовнішнього контролю (Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, громадські ради, правозахисні моніторинги).

Особливого значення набувають стандарти Ради Європи та рекомендації Комісара з прав людини щодо прозорості, підзвітності та професійної етики поліцейських. Підвищення потенціалу поліції у сфері прав людини передбачає системне навчання працівників, формування культури правозахисного мислення, розвиток навичок взаємодії з вразливими категоріями населення – внутрішньо переміщеними особами, людьми з інвалідністю, дітьми, жінками, які постраждали від насильства. Методичні посібники ОБСЄ та Ради Європи визначають алгоритми дій поліції у роботі з такими групами, акцентуючи увагу на принципах гуманності, поваги та недискримінації [3, с. 12].

Таким чином, забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є складним, але фундаментальним завданням демократичної держави. Його реалізація потребує поєднання національних правових механізмів, міжнародних стандартів, інституційної спроможності поліції та активного контролю з боку суспільства і міжнародних організацій. Саме дотримання принципів пропорційності, законності та верховенства права забезпечує стабільність правопорядку і довіру громадян до державних інституцій навіть у кризових умовах.

Список використаних джерел

1. Лоулесс проти Ірландії (№ 3), рішення від 1 липня 1961 року. *Європейський суд з прав людини*. 1961. №3. С. 4–5.
2. А. та інші проти Сполученого Королівства, рішення від 19 лютого 2009 р. *Європейський суд з прав людини.* 2009. №3455. С. 7– 10.
3. Посібник ОБСЄ «Поліція і права людини для вразливих груп населення», 2022.

Олександра ГАНДЛЕР
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Лісового кодексу України всі ліси на території держави, незалежно від категорії земель чи форми власності, утворюють єдиний лісовий фонд і перебувають під захистом держави як національне багатство.[1] Вони виконують надзвичайно широкий спектр функцій: регулюють водні ресурси, запобігаючи ерозії та повеням; захищають від пилових бур і руйнування ґрунтів; фільтрують повітря, знижують рівень шуму, створюють санітарно-гігієнічні умови; сприяють оздоровленню людей і виконують важливу рекреаційну та естетичну роль; виховують, залучаючи громадян до природоохоронної діяльності; а також задовольняють потреби суспільства в лісових продуктах.

До 2014 року лісові господарства іноді виявляли старі боєприпаси, що залишилися з Другої світової війни, але їхні впливи були переважно локальними. Після початку збройного конфлікту на сході України ці проблеми різко посилилися: значні площі лісів на Донбасі опинилися під обстрілами й мінуванням уздовж лінії розмежування. Працівники державних лісомисливських господарств, зокрема Станично-Луганського та Новоайдарського, стикалися з вибухами нерозірваних боєприпасів під час гасіння лісових пожеж, а техніка отримувала пошкодження від протипіхотних мін. Щоб убезпечити персонал, усі лісогосподарські та лісокультурні роботи в таких зонах були фактично припинені, проте ці ділянки не отримали жодного спеціального правового статусу в документах лісовпорядкування, а Державне агентство лісових ресурсів і регіональні управління лісового господарства не видали офіційних наказів або методичних рекомендацій щодо роботи в умовах мінної загрози.

З 2022 року масштаби руйнувань значно розширилися: мільйони гектарів лісів у різних регіонах постраждали від ракетних і артилерійських обстрілів, авіаційних бомбардувань, діяльності важкої бойової техніки, прокладання військових доріг, облаштування позицій і активного мінування. Наслідки бойових дій відобразилися не лише в загибелі дерев і змінах екосистем, а й у постійному ризику для життя та здоров'я лісівників, що гасили пожежі та проводили обліки природних ресурсів. У цих умовах право на ведення господарської діяльності в лісах стало неможливим без попереднього очищення територій від вибухонебезпечних предметів. [2, с. 7]

Очищення лісових територій від мін і боєприпасів в Україні регламентується низкою нормативно-правових актів. Кодекс цивільного захисту містить загальні положення про захист населення в надзвичайних ситуаціях. Закон «Про протимінну діяльність в Україні» визначає цілі розмінування – зниження ризиків для життя і здоров'я громадян до безпечного рівня і створення умов для повторного використання земель у господарських цілях без додаткових інвестицій, а також збереження і відновлення унікальних екосистем. Він передбачає маркування небезпечних зон, ведення обліку операторів протимінної діяльності та механізми відшкодування шкоди, завданої довкіллю чи людям. Урядові постанови (№ 2294 від 1999 р., № 812 від 2006 р., № 444 від 2013 р., № 372 від 2019 р., № 1150 від 2021 р.) деталізують порядок виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, утилізації боєприпасів, навчання населення діям у небезпечних ситуаціях, правила позначення мінних районів і ведення реєстру операторів. Спільні накази МНС, Міноборони, Мінтрансзв'язку та Держприкордонслужби встановлюють єдині інструкції для робіт із розмінування силами різних структур. Міністерство оборони України застосовує військові стандарти, зокрема стандарт 01.106.105 з глосарієм термінів та стандарт 01.106.006-2020 на основі STANAG 2295, адаптовані до національних вимог.

Реалізація протимінних заходів передбачає тісну координацію Держлісагентства, ДСНС, Міноборони та органів місцевого самоврядування. Місцеві адміністрації зобов'язані інформувати громадян про мінну загрозу, встановлювати й підтримувати системи маркування небезпечних ділянок та інформувати центральні органи про пошкодження чи зникнення знаків. Відповідальність за порушення норм протимінної діяльності передбачає обов'язкове відшкодування збитків, завданих через неправомірні дії посадовців або операторів, як фізичним і юридичним особам, так і навколишньому середовищу.

Для запобігання правовій невизначеності необхідно внести зміни до Лісового кодексу України та порядку лісовпорядкування, які б закріпили статус територій зі значним рівнем мінної загрози. Відповідний статус має бути підставою для тимчасової заборони будь-яких лісогосподарських робіт до завершення розмінування. Необхідно створити постійну багаторівневу комісію за участю Держлісагентства, ДСНС, Міноборони, ДСЦЗ та органів місцевого самоврядування, яка б розробляла

й затверджувала карти мінних загроз, контролювала їх маркування та оперативно реагувала на випадки пошкодження знаків. Після розмінування повинні діяти цільові програми реабілітації лісових екосистем із чіткими строками та індикаторами ефективності. Такі програми мають фінансуватися за рахунок як державного, так і міжнародного екологічного фондів, із врахуванням положень міжнародних договорів з питань відновлення довкілля.

Список використаних джерел

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. в ред. Закону від 8 лютого 2006 р. № 3404-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3404-15

2. 2. Лісоуправління на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами / С. В. Зібцев, О. М. Сошенський, Й. Г. Голдаммер, В. В. Миронюк, О. А. Борсук, В. В. Гуменюк, В. Л. Мєшкова, О. В. Василюк, І. Ф. Букша – WWF-Україна, 2022. 148 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/365354726_lisoupravlinna_na_teritoriah_zabrudnenih_vibuhonebezpecnimi_predmetami

Максим ГУЩАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАНЯ

Завершення досудового розслідування виступає фінальною стадією діяльності органів досудового провадження, яка відмежовує етап слідства від подальшого судового розгляду. Воно має не лише процедурний, а й суттєвий правовий зміст, адже підсумовує реалізацію основних завдань кримінального процесу - встановлення об'єктивної істини, забезпечення прав і свобод учасників провадження, утвердження принципів верховенства права та невідворотності юридичної відповідальності. Цей правовий інститут зберігає стабільність у нормативному аспекті, проте продовжує розвиватися під впливом судової практики та сучасних наукових підходів.

Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України, під закінченням досудового розслідування розуміють момент, коли слідчий або прокурор завершує збирання доказової бази та приймає процесуальне рішення, яке визначає подальший рух кримінального провадження. Згідно зі статтею 283 КПК України, після повідомлення особі про підозру прокурор у найкоротший строк повинен обрати один із передбачених законом варіантів дій: направити до суду обвинувальний акт, звернутися з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, подати клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи прийняти рішення про закриття провадження. Усі зазначені рішення становлять передбачені законом форми завершення досудового розслідування.

Сутність цього етапу полягає у тому, що саме тут завершується доказова діяльність, встановлюються остаточні фактичні обставини злочину, визначається коло винних осіб і підбивається підсумок попередньої діяльності правоохоронних органів. Закінчення розслідування є не лише процесуальним фактом, а й гарантією правової визначеності: особа, щодо якої здійснювалося розслідування, має право знати свій подальший процесуальний статус - бути обвинуваченою, звільненою від відповідальності або визнаною такою, щодо якої провадження закрите [2, с. 227].

У правозастосовній практиці сформувалося чітке розуміння того, що моментом закінчення досудового розслідування вважається не складання чи затвердження обвинувального акта, а його фактичне направлення до суду. Верховний Суд підкреслює, що саме дата відправлення обвинувального акта є визначальною для обчислення строків розслідування. Якщо обвинувальний акт подано до суду з порушенням установленого строку, кримінальне провадження має бути закрите відповідно до пункту 10 частини першої статті 284 КПК України [3].

Проблематика дотримання строків досудового розслідування залишається однією з найактуальніших. Стаття 219 КПК України передбачає, що відлік строку починається з моменту вручення повідомлення про підозру і триває до дня звернення до суду з одним із процесуальних документів, які засвідчують завершення досудового розслідування. Верховний Суд у своїх постановах наголошує, що період, протягом якого сторони знайомляться з матеріалами кримінального провадження згідно зі статтею 290 КПК, не входить до строку розслідування, адже цей етап не є продовженням слідчих дій.

У судовій практиці особливу увагу приділяють питанню обґрунтованості продовження строків досудового розслідування. Закон дозволяє подовжувати строк до трьох, шести або дванадцяти місяців залежно від складності злочину, однак продовження має бути належно мотивованим. Суди визнають подібні клопотання необґрунтованими, якщо слідчий чи прокурор не довів неможливості

завершення розслідування у встановлений законом час. Це свідчить про тенденцію до посилення судового контролю над строками кримінального провадження.

Закриття кримінального провадження, як форма закінчення досудового розслідування, може мати місце лише за наявності законних підстав, визначених статтею 284 КПК України. До таких підстав належать відсутність події або складу злочину, недостатність доказів після вичерпання всіх можливостей їх збирання, відмова потерпілого від обвинувачення, примирення сторін чи сплив строків досудового розслідування. Особливе значення має норма пункту 10 частини 1 статті 284, згідно з якою у разі спливу строку розслідування після повідомлення про підозру кримінальне провадження підлягає закриттю, за винятком випадків розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя і здоров'я особи.

Важливе значення має також процедура повідомлення сторін про завершення досудового розслідування. Відповідно до вимог статті 290 КПК України, після завершення слідчих дій прокурор або слідчий зобов'язаний надати стороні захисту доступ до всіх матеріалів провадження. Невиконання цього обов'язку є істотним порушенням права на захист і може стати підставою для визнання доказів недопустимими або навіть скасування судового рішення. Судова практика підтверджує, що належне ознайомлення сторони захисту з матеріалами справи є обов'язковим елементом процесуальної законності [1, с. 240].

Інститут закінчення досудового розслідування виконує декілька ключових функцій. Передусім, він забезпечує ефективний контроль за дотриманням розумних строків і запобігає надмірному затягуванню кримінального процесу. По-друге, він гарантує реалізацію принципу невідворотності покарання – кримінальне переслідування продовжується лише тоді, коли зібрано достатньо доказів. По-третє, цей інститут захищає права громадян від необґрунтованого процесуального примусу, формуючи юридичну визначеність щодо подальшого руху справи.

Сучасна практика потребує подальшого вдосконалення правового регулювання стадії закінчення досудового розслідування. Пропонуються зміни щодо автоматичного закриття кримінальних проваджень після спливу строків, розширення можливостей електронної фіксації процесуальних рішень та запровадження персональної відповідальності слідчих і прокурорів за безпідставне продовження строків. Такі новації відповідають загальній тенденції модернізації кримінального процесу в напрямку підвищення його ефективності, прозорості та орієнтації на права людини.

Отже, інститут закінчення досудового розслідування залишається однією з базових гарантій справедливого кримінального процесу. Він концентрує в собі досягнення правової системи щодо забезпечення законності, захисту прав учасників і водночас є інструментом оптимізації діяльності органів досудового розслідування.

Закінчення досудового розслідування виступає своєрідним підсумком усієї слідчої діяльності, адже саме на цьому етапі узагальнюються результати зібраних доказів, визначається їхня достатність для формування обвинувачення, а також приймається рішення про доцільність подальшого провадження у суді або його припинення. Ця стадія має виняткове значення для забезпечення принципів справедливості, змагальності та процесуальної економії, адже від правильності і законності дій слідчого чи прокурора залежить не лише ефективність кримінального процесу, а й дотримання прав людини.

Завершення досудового розслідування охоплює не лише підготовку відповідних процесуальних документів, а й низку організаційних дій, спрямованих на забезпечення повноти та об'єктивності доказового матеріалу. До таких дій належить перевірка всіх зібраних доказів, усунення можливих суперечностей між показаннями, уточнення правової кваліфікації діяння, а також забезпечення ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження відповідно до вимог статті 290 КПК України.

Після виконання всіх необхідних процесуальних дій прокурор або слідчий приймає остаточне рішення щодо результатів розслідування. Якщо наявна достатня сукупність доказів, які підтверджують вчинення кримінального правопорушення конкретною особою, прокурор складає обвинувальний акт і направляє його до суду. У випадках, коли встановлено підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності, подається відповідне клопотання. Якщо ж виявлено обставини, які виключають подальше провадження, приймається рішення про його закриття.

Таким чином, інститут закінчення досудового розслідування виконує подвійну функцію: з одного боку, він гарантує завершеність і послідовність кримінального процесу, а з іншого – виступає дієвим механізмом реалізації принципу верховенства права. Його ефективне застосування сприяє формуванню справедливої системи кримінального судочинства, в якій кожне рішення ґрунтується на законі, доказах і повазі до прав людини.

Список використаних джерел

1. Бобечко Н. Р., Бойко В. П., Піх Ю. Т., Рафальонт С. Р. Заключний етап досудового розслідування та форми закінчення досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове*. 2025. С. 237–245. URL: http://lsej.org.ua/8_2025/8_2025.pdf#page=237

2. Клепка О. Г. Завершення досудового розслідування в системі кримінального процесу. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2025. № 1 (49). С. 225–233. URL: http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/338798/327055

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

Софія ГЕЛИШ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році спричинило масштабну гуманітарну кризу та суттєво вплинуло на дотримання прав людини. В умовах воєнного стану громадяни стикаються з обмеженням основоположних прав, таких як право на життя, безпеку, свободу пересування, доступ до медичних послуг, освіти, соціального забезпечення та захисту від дискримінації. Введення воєнного стану зумовило необхідність швидкого реагування держави на загрози, проте разом із цим зросли ризики порушення прав людини та зловживань з боку посадових осіб.

Насамперед, вторгнення створило загрозу життю мільйонів громадян. Обстріли цивільних об'єктів, руйнування житлових будинків, шкіл та лікарень, мінування територій, використання неконтрольованих боєприпасів – все це суттєво обмежує право на безпеку та життя. Державні органи змушені були запровадити ряд заходів цивільного захисту, серед яких – обов'язкова евакуація населення з зон активних бойових дій, організація тимчасових укриттів, система оповіщень про повітряну тривогу та забезпечення гуманітарних коридорів [1, с. 212].

Одним із ключових аспектів забезпечення прав людини є право на пересування та проживання. Мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО). Держава створила систему реєстрації та обліку ВПО, що дозволяє надавати тимчасове житло, виплати та соціальні послуги. Проте через брак ресурсів і складну логістику контроль за розподілом допомоги часто виявлявся недостатнім. Частина ВПО отримувала мінімальні пакети допомоги, а інші залишалися без належного забезпечення. Для вирішення цієї проблеми запроваджено єдину цифрову систему обліку ВПО, яка дозволяє відстежувати їхнє місцезнаходження та координувати надання допомоги [2].

Особливо вразливими категоріями є діти, жінки, люди з інвалідністю та літні громадяни. Діти в умовах війни позбавлені стабільного доступу до освіти та безпечного середовища для розвитку. Водночас запроваджено дистанційне навчання, організовано психологічну підтримку та гуманітарні програми. Окремо реалізуються ініціативи щодо тимчасового розміщення дітей у безпечних центрах, облаштування укриттів у школах і дитячих садках, організація творчих і освітніх майстер-класів [3].

Жінки, що залишилися без чоловіків через мобілізацію або загибель рідних, потребують соціальної та економічної підтримки. Люди з інвалідністю стикаються з труднощами пересування, доступу до медичних закладів та забезпечення спеціальних потреб. Для цього держава спільно з міжнародними організаціями створила програми надання допомоги, реабілітаційні центри та мобільні медичні бригади. Такі заходи мають на меті забезпечити рівність доступу до допомоги для всіх громадян [4, с. 87].

Не менш важливим є забезпечення свободи слова та доступу до інформації. Під час воєнного стану держава обмежує поширення певної інформації задля національної безпеки та уникнення дезінформації. Проте надмірне обмеження може порушувати право громадян на достовірну інформацію. Для збереження балансу запроваджено офіційні онлайн-ресурси та гарячі лінії, де громадяни отримують перевірену інформацію про евакуацію, гуманітарну допомогу та інші державні заходи [5].

Право на правосуддя також зазнало серйозного впливу. Частина судів опинилася у зоні бойових дій або під тимчасовою окупацією. Для подолання цих труднощів держава запровадила механізми дистанційного розгляду справ, мобільні групи правової допомоги та онлайн-консультації. Окремі громадяни можуть подавати заяви через цифрові платформи, а юристи надають консультації дистанційно [6].

Соціальні та трудові права громадян також зазнали обмежень. Підприємства скорочували персонал або змінювали умови праці, а деякі установи тимчасово припиняли роботу. Держава впровадила компенсаційні механізми та програми захисту трудових прав. Особлива увага приділяється збереженню робочих місць, підтримці малого та середнього бізнесу та забезпеченню соціальної стабільності [7].

Гуманітарна допомога є ключовим елементом захисту прав людини під час війни. Прозорість, облік та звітність залишаються критично важливими для ефективного розподілу допомоги. Відсутність контролю призводить до зловживань та втрат ресурсів. Держава запровадила цифрові системи обліку, а міжнародні організації здійснюють моніторинг гуманітарної допомоги. Проте окремі випадки відхилення вантажів на «сірий ринок», використання фальшивих документів та корупційні схеми продовжують існувати [8].

Міжнародне право та стандарти, такі як Женевські конвенції, Конвенція ООН про права дитини та інші акти, забезпечують основу для захисту цивільного населення. Виконання цих норм в умовах війни ускладнене, але є обов'язковим для збереження легітимності держави на міжнародній арені. Міжнародні організації, такі як ООН, ЮНІСЕФ, Human Rights Watch, здійснюють моніторинг ситуації та надають рекомендації щодо покращення захисту прав людини [9].

Під час повномасштабного вторгнення права людини в Україні зазнали серйозних обмежень через безпосередню загрозу життю та безпеці громадян, руйнування інфраструктури, зростання внутрішньої міграції та обмеження доступу до соціальних, медичних та освітніх послуг. Водночас держава впровадила низку заходів для захисту прав громадян: евакуаційні процедури, цифрові системи обліку ВПО та гуманітарної допомоги, дистанційне навчання та судочинство, соціальні програми підтримки. Проте залишаються серйозні виклики щодо прозорості, контролю та дотримання міжнародних стандартів. Ефективне забезпечення прав людини в умовах війни потребує постійного моніторингу, координації державних та міжнародних органів, удосконалення системи обліку допомоги та забезпечення невідворотності відповідальності за порушення прав. Лише комплексний підхід дозволить гарантувати базові права та захист населення під час збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Гришко В. І., Лисий В. І. Права людини в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2024. № 6. С. 212–220.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2023 року №953 «Деякі питання реєстрації внутрішньо переміщених осіб». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text
3. ЮНІСЕФ. Права дітей під час конфлікту в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine
4. Міністерство соціальної політики України. Реабілітаційні програми для осіб з інвалідністю під час війни. URL: https://www.msp.gov.ua
5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Інформаційні системи цивільного захисту. URL: https://www.dsns.gov.ua
6. Верховний Суд України. Дистанційний розгляд справ під час воєнного стану. URL: https://court.gov.ua
7. Міністерство економіки України. Програми підтримки малого та середнього бізнесу. URL: https://www.me.gov.ua
8. Національне антикорупційне бюро України. Контроль гуманітарної допомоги. URL: https://nabu.gov.ua
9. Human Rights Watch. Ukraine: Conflict-Related Human Rights Violations. URL: https://www.hrw.org/ukraine

Юрій ГЕРМАНЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Права людини – це явище, що відображає гідність людини, природні, невідчужувані можливості, блага, які потрібні для задоволення життєво важливих потреб, інтересів та духовного розвитку. Так як негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) є важливими для боротьби із злочинністю, їх необхідно використовувати під час розслідування. При цьому їхнє законодавче регулювання та практичне здійснення мають відповідати міжнародним стандартам та проводитися із дотриманням прав людини, що є актуальним у наш час.

Варто зазначити, що поточний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) допускає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод особи під час кримінального провадження, а також встановлює відповідні процесуальні норми, які визначають підстави

й порядок такого обмеження. Такі обмеження можуть з'являтись при здійсненні НСРД, що пов'язані з інтересами учасників провадження, а також викликані необхідністю тимчасового обмеження їхніх конституційних прав на свободу спілкування, таємницю листування, невтручання в особисте й сімейне життя, недоторканість житла або іншої власності.

Проте, навіть під час цих обмежень мають бути дотримані права людини. Основною гарантією є судовий контроль та регламентація таких дій у законодавстві України. Це пов'язано з тим, що конституційними гарантіями передбачено, що держава визнає важливість поваги до людської гідності, загальних гуманістичних цінностей, особистого життя та вимоги, щоб оперативно реагувати на порушення прав та свобод особи. Дотримання прав людини, на нашу думку, означає створення умов, при яких права людини поважаються і визнаються як державою, так і самою людиною, ефективно виконуються та, якщо це потрібно, захищаються за допомогою закону. Це твердження повністю відноситься до забезпечення прав людини під час проведення НСРД.

На наше переконання, важливою гарантією законності організації та проведення незалежної справедливої дії є встановлений процесуальним законом порядок їх виконання. Згідно з положеннями КПК України, незалежно від виду та конкретної мети НСРД, вони проводяться щодо підозрюваного чи іншої особи, якщо лише в результаті їх проведення можливо отримати відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, або обставини, що мають значення для досудового розслідування. Доцільно виокремити ст. 253 КПК України, яка передбачає вимогу відповідних органів повідомити особу, чиї конституційні права були тимчасово обмежені під час НСРД, про це обмеження, щоб забезпечити додаткову гарантію ефективного контролю та правового захисту громадян [1].

Також важливими гарантіями є чітке визначення причин застосування негласних дій, їх термін дії, пропорційність, а також зобов'язання інформувати особу про те, що такі заходи були виконані, після завершення досудового розслідування, якщо це не порушуватиме інтереси слідства. Проте, у будь-якому випадку, коли не встановлено чітких правил або існує законодавча прогалина щодо процесу проведення та використання результатів НСРД, це безпосередньо призводить до того, що отримана інформація визнається недійсною через порушення прав та свобод людини.

Щодо судового контролю, то варто зазначити, що більшість із заходів щодо НСРД здійснюється лише за рішенням слідчого судді за клопотанням слідчого чи прокурора відповідно до ст. 248 КПК України [1]. Тобто, саме він оцінює обґрунтованість заяви та доцільність проведення цього заходу, що не дає іншим органам одноосібно вирішувати таке важливе питання як проведення негласних слідчих дій щодо тієї чи іншої особи. Це відповідає вимогам статті 8 ЄКПЛ, де вказується, що умови, за якими держава може втручатися в виконання захищеного права, можуть стосуватися захисту національної безпеки, громадської безпеки або економічного добробуту країни [2].

Таким чином, права людини можуть бути обмежені під час негласних слідчих дій для запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я чи моралі, або для захисту прав та свобод інших осіб. Це пов'язано з тим, що «негласний характер процесуальних дій вимагає зберігання в таємниці від осіб, які не залучені до виконання досудового розслідування, інформацію про те, що проводилися НСРД. Це треба робити не тільки під час підготовки та безпосереднього виконання цих дій, але й після їх завершення, доки повідомлення про них не шкодитиме інтересам кримінального провадження або не створить загрозу безпеці певних осіб» [3, с. 295]. Такі обмеження є допустимими, якщо вони встановлені законом і є необхідними для досягнення одного з наведених вище аспектів.

Доцільно зазначають в своїй роботі М. Бредіхіна та А. Волобоєв: «Система правових гарантій, яка забезпечує дотримання прав людини у процесі НСРД, не складається лише з попереднього судового контролю. До неї входить також можливість оскаржувати дії правоохоронних органів після виконання цих дій. Це дає можливість особам, чиї права були порушені, звернутися за правовою допомогою. Така багаторівнева система гарантій допомагає уникати зловживань та збільшувати довіру суспільства до правоохоронної системи» [4, с. 242]. Проте на практиці досить часто стаються ситуації, коли слідчий суддя автоматично задовольняє клопотання щодо негласних слідчих дій, фактично не розбираючись у їх доцільності, що створює недовіру до системи загалом.

Також недостатній контроль з боку прокурорів та неефективні механізми оскарження рішень щодо проведення таких дій порушують права людини. Доречно зазначають щодо причин недотримання прав людини під час НСРД В. Кириченко та Е. Копилов: «Це пов'язано з кількома факторами, наприклад, з нормами, які регулюють проведення НСРД, і часто вони неясні, тому що дозволяють різні тлумачення. Не всі правоохоронні працівники добре підготовлені для проведення таких складних слідчих дій. Іноді на слідчих чинять тиск, щоб отримати потрібні результати, що може вести до порушення законодавства» [5, с. 55]. Також проблемним аспектом є часте перевищення передбачених законодавством строків проведення НСРД та незаконне їх продовження уповноваженими особами, що створює хаотичне та дискримінаційне відношення до осіб щодо яких проводяться такі дії.

Через це для нашої держави є актуальним приведення самої практики проведення НСРД у відповідність із міжнародними стандартами, зокрема із практикою ЄСПЛ та самою ЄКПЛ. Для прикладу у справі «Чохонелідзе проти Грузії» ЄСПЛ зазначає: «Щодо органу, який повинен контролювати операції з проникнення, Суд стверджує, що, хоча найкращим варіантом є контроль судді, можна використовувати й інші органи, якщо вони мають правильні процедури та гарантії, наприклад, контроль прокурора» [6]. Тому доцільно в Україні посилити судовий контроль за негласними слідчими діями та залучити до цього не лише слідчих суддів, але й інші органи.

Також важливо покращити законодавчу базу щодо проведення НСРД, документування таких заходів, різні можливості оскарження їх результату тощо. На наше переконання, доцільно було зібрати загальні, спеціальні та галузеві нормативно-правові акти, що стосуються врегулювання процесуального та організаційного забезпечення порядку проведення НСРД, у їх взаємозв'язку з дотриманням прав і свобод людини та громадянина, у єдиний кодифікаційний нормативно-правовий акт. Таким чином, «щоб вирішити зазначені вище проблеми, потрібно застосовувати різні заходи, які мають на меті покращити законодавство, навчити краще цій процедурі правоохоронців та забезпечити ефективний контроль з боку суду» [5, с. 58].

Отже, з огляду на зазначене нами вище, можна підсумувати, що дотримання прав людини під час здійснення НСРД є важливим механізмом в розвитку демократичного суспільства. Хоча НСРД необхідні для боротьби із злочинністю та захисту суспільства, має бути баланс між обмеженням прав людини та їх дотриманням, що означатиме законність таких дій та заходів з боку правоохоронних органів. Тому необхідно покращувати як судовий контроль так і законодавчі норми щодо НСРД для ефективнішого їх здійснення та пристосування до викликів сьогодення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 10.10.2025).

2. Європейська конвенція з прав людини : Конвенція від 04.11.1950 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.10.2025).

3. Колесник В. А. Гарантії дотримання прав особи при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 63. С. 293–297.

4. Бредіхіна М. Дотримання прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Взаємодія органів сектору безпеки, оборони та громадськості у сфері протидії кримінальним правопорушенням :* збірник матеріалів ІІ Всеукраїнського круглого столу (м. Кропивницький, 27 березня 2025 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2025. С. 241–243.

5. Кириченко В., Копилов Е. Сучасний стан дотримання прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *UNIVERSUM*. 2025. № 18. С. 53–59.

6. «Чохонелідзе проти Грузії», заява № 31536/07 : Рішення ЄСПЛ від 28 червня 2018 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/bebf6015938863b65d3c_file.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

Вікторія ГІЛЕЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сучасних умовах швидкий розвиток технологій та активне впровадження цифрових інструментів суттєво трансформують традиційні форми зайнятості, стимулюючи поширення дистанційної роботи. Це зумовлює необхідність належного правового врегулювання нових форматів праці в Україні. Дистанційна зайнятість потребує сучасних підходів до організації трудових відносин і адаптації господарського та трудового законодавства до викликів сьогодення.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли виникає потреба у вдосконаленні нормативно-правової бази для забезпечення справедливих умов праці працівників, які виконують свої обов'язки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Регулювання дистанційної праці має не лише відповідати сучасним тенденціям, але й враховувати особливості застосування новітніх технологій у трудовій діяльності. Це сприятиме стабільності трудових відносин та належному правовому захисту віддалених працівників, що є надзвичайно важливим у складних соціально-економічних умовах, зокрема під час війни.

Аналіз наукових публікацій підтверджує значний інтерес до проблематики дистанційної зайнятості, її впливу на трудові відносини та необхідності удосконалення правового регулювання

в сучасній економіці. Так, Л. Прогнолюк наголошує, що дистанційна праця є важливим елементом сучасних трудових відносин у ринковій економіці. Вона дозволяє зменшити витрати як для роботодавця (на облаштування робочих місць), так і для працівника (на транспорт, харчування, одяг), забезпечує баланс між роботою та особистим життям, створює умови для самореалізації та професійного розвитку.

Водночас така форма праці має і негативні сторони: послаблює соціальний захист, може призвести до нестабільності трудових відносин, ускладнює кар'єрне зростання, а також створює додаткові труднощі для роботодавців через зниження рівня професійної підготовки персоналу та управлінські проблеми [1, с. 159].

Схожої позиції дотримуються І. Таран та Л. Васечко, які підкреслюють низький рівень розвитку ринку дистанційної зайнятості в Україні у порівнянні з європейськими країнами. На їхню думку, це зумовлено недосконалістю правового регулювання, невідповідністю національних норм міжнародним стандартам, низькою поінформованістю населення та роботодавців про можливості дистанційної роботи.

Додаткові труднощі створюють проблеми з правовим оформленням, оплатою праці, соціальним захистом, а також нерівномірним розвитком ІТ-технологій, що обмежує вихід українських працівників на міжнародний ринок. Крім того, значними ризиками залишаються недовіра до онлайн-посередників, слабкий захист інформації та поширення шахрайських схем, які стримують розвиток дистанційної зайнятості [2, с. 134].

Дистанційна робота як форма організації трудової діяльності існує вже тривалий час, однак її активне поширення відбулося лише в останні роки, зокрема в умовах пандемії та запровадження воєнного стану в Україні. Хоча вітчизняне законодавство містить норми, що регулюють трудові відносини у форматі дистанційної праці, на практиці виявляються певні прогалини та проблемні аспекти, які потребують удосконалення. Це зумовлює необхідність глибшого аналізу сучасних викликів трудового законодавства та вдосконалення правового регулювання дистанційної зайнятості з метою підвищення його ефективності.

В Україні правове регулювання дистанційної роботи передбачено у нормативно-правових актах, зокрема, ст. 60-2 Кодексу законів про працю України. Зі змісту цієї статті випливає, що за прикладом європейської практики, дистанційна робота в державі здійснюється лише на договірній основі, в будь-якому місці – за вибором самого працівника та з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій [3, с. 84].

Відповідно до Конституції України [6], кожна особа має право на працю, що забезпечує можливість заробляти собі на життя шляхом вільного вибору діяльності (ст. 43 Конституції України). Забезпечення державних гарантій у сфері трудових прав є особливо важливим для розвитку нових форм зайнятості, серед яких значне місце посідає дистанційна робота. Проте, попри наявність правових механізмів, зберігається низка проблем, які потребують додаткової уваги задля належного врегулювання цієї форми праці в сучасних умовах.

Передусім варто звернути увагу на необхідність чіткого розмежування понять дистанційної роботи та надомної праці, оскільки вони суттєво відрізняються за характером організації та правового регулювання. Так, стаття 60^1 КЗпП України [7] визначає надомну роботу як форму організації праці, що передбачає виконання завдань за місцем проживання працівника або в іншому приміщенні, яке він самостійно обирає. Водночас у статті 60^2 КЗпП закріплено, що дистанційна робота полягає у виконанні трудових функцій поза межами приміщень роботодавця з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Таке визначення становить основу для регулювання дистанційної праці, однак воно потребує подальшого вдосконалення з урахуванням динамічного розвитку технологій і трансформації ринку праці.

Дослідження правового регулювання дистанційної роботи показує, що однією з основних проблем є чітке визначення прав та обов'язків працівника і роботодавця. Трудовий договір про дистанційну роботу містить низку обов'язкових положень, однак питання безпеки праці, права на відпочинок і компенсації витрат працівника потребують більш детального врегулювання.

Відповідно до ст. 29 КЗпП України, роботодавець повинен забезпечити працівника обладнанням або компенсувати його витрати, а також провести інструктаж щодо безпечної роботи. Типова форма договору визначає предмет праці, функції працівника, строки договору (безстрокові чи строкові), умови оплати та особливості організації робочого часу. Важливими залишаються питання технічного забезпечення, комунікації та встановлення каналів зв'язку.

Дистанційна зайнятість характеризується гнучкістю, але не скасовує норм щодо тривалості роботи та відпочинку, включаючи право на «відключення» від робочих засобів зв'язку. Дотримання взаємних прав і обов'язків гарантує баланс інтересів сторін.

В умовах воєнного стану регулювання дистанційної праці здійснюється з урахуванням положень Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX, який має пріоритет перед іншими нормами трудового законодавства.

Отже, сучасні виклики у сфері дистанційної роботи потребують системного вдосконалення трудового законодавства, щоб створити ефективний механізм її регулювання та забезпечити баланс інтересів працівників і роботодавців. Масове поширення цієї форми праці, особливо в умовах пандемії та воєнного стану, виявило низку прогалин у правовій базі.

Найбільш проблемними залишаються питання безпеки праці, технічного забезпечення, права на відпочинок та компенсації витрат працівників. Важливо чітко закріпити ці аспекти у трудових договорах, зберігаючи при цьому гнучкість у визначенні умов роботи.

В умовах воєнного стану необхідно надати пріоритет нормам, що дозволяють швидко впроваджувати дистанційну роботу, одночасно гарантувавши права працівників. Оновлення трудового законодавства має враховувати специфіку цієї форми праці, що забезпечить стабільність і передбачуваність трудових відносин у мінливих умовах.

Список використаних джерел

1. Прогнолюк Л. Ю. Проблеми правового регулювання дистанційної роботи в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. С. 157–160.

2. Таран І. О., Васечко Л. О. Правове регулювання дистанційної роботи в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. С. 134–138.

3. Dolynska, Mariia; Mokrytska, Nataliya; Khomko, Lesya; Butynska, Roksolana; Melekh, Liubomyra. Some aspects of legal regulation of remote working conditions in some countries of the European Union and in Ukraine during the fight against the Covid-19 pandemic // *JUS Rivista di Scienze Giuridiche*. 2023. Vol. 6. P. 84–94.

4. Конституція України від 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n2

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : Закон України від 04.02-2021. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text

7. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу: Мінекономом, торгівлі та сг; Наказ, Договір, Форма типового документа від 05.05.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#Text

8. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

Владислав ГЛАДКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ДЕСТРУКТИВНОГО ЯВИЩА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Домашнє насильство належить до найбільш небезпечних соціальних явищ, що руйнують основи суспільного життя та ставлять під сумнів цінність людської гідності. Це не лише приватна проблема окремої сім'ї, а й серйозний виклик для всієї держави, оскільки наслідки такого явища поширюються на правову систему, систему охорони здоров'я, сферу освіти, економіку та політику. В українському суспільстві проблема домашнього насильства довгий час замовчувалася, сприймалася як внутрішня справа родини, де нібито не слід втручатися. Проте поступове формування демократичних цінностей, впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини та активна діяльність громадських організацій дозволили вивести цю проблему на рівень державної політики.

Відповідно до законодавства України домашнє насильство є багатогранним явищем, що включає фізичні, психологічні, сексуальні та економічні форми. У більшості випадків жертвами стають жінки та діти, однак нерідко страждають і чоловіки, особи похилого віку чи люди з інвалідністю. Феномен домашнього насильства характеризується системністю та повторюваністю, що перетворює його на замкнене коло, з якого жертві часто важко вирватися без зовнішньої допомоги. Це явище спричиняє глибокі психологічні травми, руйнує довіру в міжособистісних стосунках, формує у дітей деструктивні моделі поведінки, які можуть передаватися з покоління в покоління [1, с. 67].

Українське законодавство протягом останніх років зробило значний крок у напрямі протидії домашньому насильству. Прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому

насильству» стало важливою віхою у правовому закріпленні державної політики. У цьому законі визначено основні засади протидії домашньому насильству, механізми захисту потерпілих, а також запроваджено спеціальні заходи, серед яких термінові заборонні приписи та обмежувальні заходи щодо кривдника [2]. Проте, як свідчить практика, навіть за наявності нормативної бази проблема не зникає, адже ефективність боротьби залежить від рівня правової культури суспільства, від готовності державних інституцій оперативно реагувати та від налагодження міжвідомчої взаємодії.

Міжнародний вимір у протидії домашньому насильству відіграє надзвичайно важливу роль. Одним із ключових документів у цій сфері є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству, більш відома як Стамбульська конвенція. Її значення полягає в тому, що вона встановлює комплексний підхід до протидії цьому явищу, поєднуючи правові, соціальні, виховні та просвітницькі заходи. Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію у 2022 році, що стало важливим кроком у реалізації міжнародних зобов'язань та зміцненні захисту прав людини. Вона вимагає від держави створення спеціалізованих служб підтримки, забезпечення притулків для жертв, проведення профілактичних програм для кривдників, а також системної роботи з правоохоронними органами, судами та соціальними службами [3].

Стамбульська конвенція акцентує увагу на тому, що домашнє насильство є не приватною проблемою, а суспільним і правовим злочином, який потребує цілеспрямованих зусиль усіх інституцій [3]. Вона також визнає ґендерну природу цього явища, оскільки найбільше від нього страждають саме жінки. Це не означає ігнорування інших категорій постраждалих, проте підкреслює необхідність забезпечення особливого захисту вразливих груп [4, с. 535].

Українське суспільство стикається з низкою проблем у сфері протидії домашньому насильству. Серед них брак спеціалізованих кризових центрів, недостатня кількість притулків, невисока обізнаність населення щодо своїх прав та процедур захисту. Важливою перешкодою є й стереотипи, які виправдовують насильницьку поведінку та сприяють толерантності до неї. Часто жертви бояться звертатися за допомогою через недовіру до правоохоронних органів, економічну залежність від кривдника чи страх осуду з боку суспільства. У зв'язку з цим важливо розвивати не лише правові механізми захисту, а й комплексну систему соціальної підтримки, що включає психологічну допомогу, консультації юристів, економічну підтримку та забезпечення безпечних умов проживання.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах воєнного стану, який сьогодні діє в Україні. Війна посилює соціальну напругу, збільшує рівень стресу та агресії, що в свою чергу створює додаткові ризики для зростання кількості випадків домашнього насильства. Перебування великої кількості чоловіків на фронті або їх повернення з бойових дій із посттравматичними розладами також може провокувати спалахи агресії в сім'ях. У таких умовах завдання держави полягає у створенні спеціальних програм психологічної реабілітації для військовослужбовців, у забезпеченні медико-психологічної допомоги сім'ям та у недопущенні розширення масштабів насильницьких практик [5, с. 193].

Таким чином, домашнє насильство є деструктивним явищем, що підриває основи українського суспільства, створює загрозу для розвитку особистості та суспільної стабільності. Воно руйнує сім'ю як базову соціальну інституцію та формує негативні моделі поведінки у дітей, які в майбутньому відтворюють ці практики. Для ефективної протидії необхідно поєднання правових механізмів, соціальної підтримки, просвітницьких програм та міжнародного співробітництва.

Домашнє насильство в Україні є не лише індивідуальною трагедією, а й серйозним суспільним викликом, що потребує комплексної відповіді. Правова база, закріплена на національному рівні, створює необхідні умови для захисту жертв, однак її ефективність залежить від реального виконання, належного фінансування та підвищення правової культури громадян. Ратифікація Стамбульської конвенції відкрила новий етап у боротьбі з цим явищем, адже вона інтегрує Україну до європейського простору захисту прав людини та зобов'язує державу до системних реформ.

Домашнє насильство є викликом, подолання якого можливе лише за умови об'єднання зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Йдеться про зміну суспільної свідомості, утвердження нульової толерантності до насильства та створення умов, у яких кожна людина почуватиметься захищеною та гідною. Лише таким шляхом можна збудувати справедливе демократичне суспільство, в якому сім'я стане простором любові, поваги та розвитку, а не місцем страждання і страху.

Список використаних джерел

1. Лях Д. Д. Насильство над жінками в сімейних стосунках. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 2. С. 65–69.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2018. № 5. Ст. 35.

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://rm.coe.int/1680093d9e. (дата звернення: 03.10.2025).

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.

5. Якімова С. В., Лесяк Н. І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.

Каріна ГНАТЕНКО
(Національна академія внутрішніх справ)

РОЛЬ І ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНА ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

Запровадження воєнного стану в Україні суттєво трансформувало діяльність сектору безпеки і оборони, у тому числі Національної поліції України. У цих умовах правоохоронні органи зіткнулися з новими викликами, серед яких – зростання кількості воєнних та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, загроза диверсій та терористичних актів, поширення незаконного обігу зброї, гуманітарні кризи та необхідність забезпечення публічної безпеки населення. У сучасному світі, де військові конфлікти та воєнні стани стають дедалі частішими явищами, роль поліції у запобіганні воєнних злочинів набуває особливої актуальності. [1, ст. 341] У контексті України, де воєнний стан став реальністю, питання ефективності поліцейських дій та їх здатності запобігати та реагувати на воєнні злочини є критично важливими. Це стосується не лише юридичних аспектів, які визначають повноваження та обов'язки поліції в таких умовах, але й практичних моментів, що охоплюють стратегії, методи роботи, взаємодію з цивільним населенням і міжнародними організаціями. Осмислення цих аспектів дозволить краще зрозуміти, яким чином можна підвищити ефективність поліцейських служб у таких непростих умовах та як вони можуть внести свій вклад у збереження миру та правопорядку.

Говорячи про основні завдання Національної поліції у період воєнного стану, слід підкреслити, що поряд із традиційними завданнями довоєнного періоду як, наприклад, забезпечення публічної безпеки та порядку, охорона стратегічних об'єктів критичної інфраструктури, протидія злочинності, зокрема, крадіжкам, шахрайству, грабежам, незаконному обігу зброї, наркотичних засобів та ін., додалися й нові, що відповідають сучасним викликам. Отже, у цей складний період роль Національної поліції не обмежується лише класичною функцією боротьби зі злочинністю. Вона поступово трансформується в багатофункціональний інститут, який забезпечує стійкість держави та суспільства.

По-перше, поліція виконує завдання контролю за дотриманням правового режиму воєнного стану. Це включає перевірку документів у громадян, контроль за переміщенням транспортних засобів, охорону критично важливих комунікаційних вузлів та реагування на порушення режимних заходів. Значна увага приділяється забезпеченню дотримання комендантської години та спеціального режиму пересування громадян.

По-друге, важливою сферою є економічна безпека держави. У воєнний час активізуються тіньові ринки, контрабанда, спроби фінансування терористичної діяльності та колабораціонізму через корупційні схеми. Національна поліція України здійснює заходи щодо блокування нелегальних економічних операцій, виявлення зловживань у сфері військових закупівель і постачання гуманітарної допомоги.

По-третє, актуальним напрямом діяльності є протидія кіберзлочинності та інформаційним загрозам. Під час дії правового режиму воєнного стану підрозділи кіберполіції здійснюють посилений моніторинг соціальних мереж та електронних комунікацій для виявлення колаборантів, шпигунських груп, кібератак та фінансових махінацій. У цьому аспекті, В умовах масштабної війни зростає значення міжнародного співробітництва. Підрозділи поліції активно взаємодіють з Інтерполом, Європолом та правоохоронними структурами країн ЄС і США для відстеження каналів нелегального переміщення зброї та людей, обміну інформацією щодо воєнних злочинів, підготовки кадрів та отримання технічної допомоги для розслідування кримінальних правопорушень, скоєних у воєнний період.

По-четверте, діяльність поліції охоплює забезпечення міжнародно-правової відповідальності агресора. В умовах повномасштабної агресії додалися завдання щодо розслідування воєнних злочинів, документування фактів геноциду та злочинів проти людяності, що вчиняються військовими держави-агресора. Українські правоохоронці беруть участь у спільних розслідувальних групах із правоохоронними органами інших держав. В цьому аспекті суттєво зростає значення

криміналістичного та експертного забезпечення діяльності поліції. В умовах збройної агресії потрібно оперативно документувати факти застосування зброї, руйнування об'єктів, фіксувати сліди вибухів і злочинів проти цивільного населення. Не менш важливим завданням є і документування злочинів проти культурної спадщини – руйнування архітектурних пам'яток, релігійних споруд, музеїв та бібліотек. Поліція разом із міжнародними експертами фіксує факти нищення культурних об'єктів. Все це дозволяє формувати єдину доказову базу для майбутніх процесів у Міжнародному кримінальному суді та на інших міжнародних аренах.

По-п'яте, важливим напрямом є міжвідомча та міжнародна координація. Так, важливим напрямом виступає викриття диверсійних груп та колаборантів, співпраця з підрозділами Служби безпеки України та Збройними Силами. Окрім цього, поліція активно співпрацює зі Збройними Силами, територіальною обороною, прикордонниками, Державною службою з надзвичайних ситуацій. Така взаємодія дозволяє забезпечувати комплексний підхід до охорони безпеки громадян, ліквідації наслідків обстрілів, організації гуманітарних коридорів і швидкого реагування на надзвичайні ситуації. Щодо міжнародної координації, то підрозділи поліції активно взаємодіють з Інтерполом, Європолом та правоохоронними структурами країн ЄС і США для відстеження каналів нелегального переміщення зброї та людей, обміну інформацією щодо воєнних злочинів, підготовки кадрів та отримання технічної допомоги для розслідування кримінальних правопорушень, скоєних у воєнний період.

По-шосте, окремим напрямом діяльності органів поліції є забезпечення безпеки внутрішньо переміщених осіб. Масове переміщення населення створює ризики соціальної напруги, тому поліція контролює ситуацію в місцях компактного проживання переселенців, запобігає конфліктам і злочинам на ґрунті дискримінації, охороняє гуманітарні хаби та підтримує порядок у прикордонних регіонах. У період війни особливого значення набуває взаємодія поліції з місцевими громадами. Використовуючи принцип «community policing», правоохоронці залучають громадські формування правоохоронної спрямованості та добровольчі об'єднання до патрулювання, організовують спільні заходи з охорони правопорядку, формуючи атмосферу довіри між населенням і державними інституціями. Особлива увага приділяється психологічній підтримці та захисту вразливих груп населення. У воєнний час зростають також і випадки домашнього насильства, злочинів проти дітей і жінок. Поліція створює спеціальні підрозділи швидкого реагування, забезпечує роботу гарячих ліній та співпрацює з міжнародними гуманітарними організаціями з метою захисту прав людини.

Сучасна міжнародна практика протидії злочинності в умовах воєнного стану свідчить про необхідність комплексного підходу, що поєднує як національні, так і міжнародні інструменти безпеки. У багатьох країнах активно використовуються спільні операції поліції та військових структур, посилюється координація з Інтерполом, Європолом та іншими міжнародними правоохоронними організаціями. Значна увага приділяється цифровим технологіям – системам відеоспостереження, аналітиці великих даних, штучному інтелекту для виявлення загроз та моніторингу підозрілої активності. Успішними є практики створення багатонаціональних слідчих груп, які дозволяють ефективно документувати та розслідувати воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Також сучасна практика передбачає тісну співпрацю з правозахисними інституціями для забезпечення балансу між безпекою та дотриманням прав людини.

У міжнародному вимірі сучасні підходи до діяльності поліції у воєнний період орієнтовані на концепцію «гуманітарної безпеки», яка передбачає не лише захист державних інтересів, а й гарантії дотримання прав цивільного населення. У цьому контексті досвід поліції Канади, Великої Британії та Нідерландів у миротворчих місіях демонструє, що важливим завданням стає створення умов для відновлення довіри між владою та суспільством навіть у кризових обставинах.

Таким чином, Національна поліція України в умовах воєнного стану фактично виконує функції першої лінії внутрішньої безпеки, поєднуючи традиційні правоохоронні завдання з оборонними функціями. Вона інтегрується у систему національної безпеки та оборони, протидіє злочинності й воєнним загрозам, координує дії з іншими силовими структурами та міжнародними партнерами. Водночас важливим стратегічним напрямом є використання міжнародного досвіду для підвищення ефективності роботи, зокрема у сферах документування воєнних злочинів, забезпечення прав людини та протидії організованій злочинності.

Список використаних джерел

1. Роль поліції у запобіганні воєнних злочинів під час воєнного стану в Україні: юридичні і практичні аспекти. Автори : Макарова О. П., Шевченко І. Я., Зінченко Д. А. Ст. 341. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/7051f8cf-4565-4ca8-9b05-859ca52142f9

Тетяна ГОГОЛЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБОВ'ЯЗКИ РОБОТОДАВЦІВ ЩОДО БЕЗПЕКИ ПРАЦІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

В умовах воєнного стану, викликаного повномасштабною агресією російської федерації з 2022 року, безпека праці на підприємствах України набула безпрецедентної ваги. Варто підкреслити, що забезпечення безпечних умов праці залишається одним із основних обов'язків роботодавця, закріплених у ст. 43 Конституції України[1], навіть попри наявність форс-мажорних обставин, таких як війна чи надзвичайний стан. Проте, війна кардинально трансформувала як ризики у виробничому середовищі, так і реальні підходи до забезпечення безпеки працівників, що стало підґрунтям для істотних змін у національному трудовому законодавстві та практиці охорони праці.

Українське законодавство у сфері охорони праці в умовах війни зазнало низки змін, які спрямовані на адаптацію відносин між працівниками й роботодавцями до реалій підвищеного ризику для життя, здоров'я та майна. Ключовою нормативною платформою залишаються Конституція України, Кодекс законів про працю (КЗпП) [2], Закон України «Про охорону праці» [3], а також спеціальні закони, зокрема Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX, прийнятий у березні 2022 року[4]. Цими актами встановлено, що навіть під час воєнного стану роботодавець несе повну відповідальність за створення належних, безпечних і здорових умов праці, а держава визначає політику у сфері охорони праці з пріоритетом життя і здоров'я працівників.

Умови воєнного чи надзвичайного стану дозволяють державі встановлювати тимчасові обмеження низки прав громадян, але права на безпечні умови праці не підлягають тотальному скасуванню. Це чітко визначено в ст. 64 Конституції України, яка гарантує, що навіть у найбільш критичних періодах не можуть бути обмежені права і свободи, визначені, зокрема ст. 43 (право на безпечні умови праці). Саме тому і під час війни основні засади охорони праці лишаються невід'ємною частиною трудового процесу [1].

З початку воєнного стану законодавство щодо охорони праці було системно скориговано, щоб забезпечити більшу гнучкість трудових взаємин та пристосувати процедури до надзвичайних умов, специфічних ризиків і реальної мобільності працівників.

Ключові зміни полягали у спрощенні процедур розслідування нещасних випадків у разі воєнних дій, запровадивши дистанційний формат роботи комісій, спеціальні протоколи без доступу до підприємства та окремі правила обліку таких інцидентів. Змінилися механізми переведення та звільнення працівників: роботодавці отримали право переводити працівників на іншу роботу в межах підприємства чи іншої місцевості без їхньої згоди для ліквідації наслідків бойових дій, за умови відсутності активних бойових дій і врахування стану здоров'я. Дію окремих положень колективних договорів зупинено, впроваджено нові правила звільнення, відпусток, короткострокового чи термінового попередження про зміну умов праці та неоплачуваної відпустки для осіб, які виїхали з небезпечних регіонів або стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО).

Офіційні перевірки інспекціями обмежено: планові призупинено, позапланові дозволені лише за загрози життю, здоров'ю чи у разі аварій. Ці новації стали реакцією на ситуацію, встановивши особливий режим взаємодії між роботодавцем і працівником у сфері охорони праці. Відповідальність роботодавця охоплює різні сфери, зосереджуючись на профілактиці загроз життю та здоров'ю персоналу через багатогранні заходи. Основні напрями відповідальності окреслюються кількома групами заходів.

Перша група стосується системного управління охороною праці та аналізу ризиків. Кожне підприємство чи роботодавець зобов'язане впроваджувати систему управління охороною праці, яка ґрунтується на виявленні та оцінці ризиків, характерних для воєнного часу, таких як загроза обстрілів, мінування, руйнування інфраструктури. Необхідним є постійне оновлення алгоритмів дій у разі загрози, наприклад, плани евакуації, оповіщення, інструктажі щодо дій у зоні ураження. Роботодавці зобов'язані розробляти план ліквідації аварійних ситуацій з урахуванням потенційних небезпек, викликаних бойовими діями.

Друга група охоплює технічні й організаційні заходи безпеки. В сучасних умовах особливе значення мають обладнання укриттів та організація евакуаційних маршрутів для працівників, проведення практичних тренувань щодо дій під час повітряної тривоги, обстрілів, хімічної чи радіаційної загрози. Важливим є забезпечення засобами індивідуального та колективного захисту, зокрема видача спеціального одягу, взуття, аптечок, респіраторів, бронежилетів, захисних касок, засобів зв'язку. Необхідним є безпечне зберігання і обіг вибухонебезпечних матеріалів на виробництвах із

підвищеним ризиком, проведення інструктажів з дій у випадку виявлення мін, снарядів та підозрілих предметів. Також роботодавці повинні забезпечувати альтернативною електроенергією, водою, запасами пального та медикаментів як елементи підготовки до автономної, безперервної роботи під час надзвичайних ситуацій.

Третя група заходів стосується медичної та психологічної підтримки. Унікальність сучасного воєнного стану полягає у потужному впливі стресових і психосоціальних факторів на продуктивність, здоров'я та соціальну згуртованість працівників. Закон України «Про охорону праці» вимагає організовувати періодичні медичні огляди працівників, особливо залучених до робіт підвищеної небезпеки. Важливою є психологічна підтримка персоналу як у формі консультацій, так і організації груп підтримки, тренінгів із подолання наслідків стресу, профілактики вигорання, навчань з надання психологічної та домедичної допомоги [3].

Четверта група охоплює навчання та регулярні інструктажі. Роботодавець несе пряму відповідальність за організацію й проведення вступного, первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажів. Обов'язковим є навчання з питань охорони праці, у тому числі дистанційно для працівників на віддаленій роботі або за умови обмеження доступу до об'єктів. Проводяться практичні тренінги з першої медичної допомоги, евакуації, використання засобів захисту тощо. Законодавство зобов'язує фіксувати результати інструктажів та навчань, вести журнали реєстрації проведених заходів, організовувати перевірку знань, у разі потреби із застосуванням відеозв'язку і електронного документообігу.

П'ята група стосується порядку розслідування нещасних випадків. Особливу увагу в умовах воєнного стану приділено процедурі розслідування нещасних випадків, пов'язаних із бойовими діями. Кожен випадок підлягає спеціальному розслідуванню незалежно від ступеня тяжкості травм, із залученням військових експертів за потреби, використанням спрощених процедур, можливістю дистанційних засідань комісії й складання протоколів на основі актів, складених роботодавцем чи уповноваженою особою. У випадку неможливості проведення розслідування через загрозу для членів комісії, допускається збір, фіксація й архівація інформації з метою здійснення повного розслідування після нормалізації ситуації.

Умови воєнного стану, спричиненого агресією рф з 2022 року, значно посилили важливість безпеки праці на підприємствах України. Незважаючи на форс-мажорні обставини, обов'язок роботодавця забезпечувати безпечні умови праці залишається ключовим відповідно до Конституції України та законодавства. Війна змінила ризики у виробничому середовищі, що призвело до адаптації трудового законодавства, зокрема через спрощення процедур розслідування нещасних випадків, гнучкість у переведенні та звільненні працівників, обмеження перевірок і запровадження нових правил для ВПО. Роботодавці відповідають за управління ризиками, технічні та організаційні заходи безпеки, медичну і психологічну підтримку, навчання та інструктажі, а також розслідування нещасних випадків, враховуючи воєнні реалії, з пріоритетом захисту життя і здоров'я працівників.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. №322-VIII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08.
3. Про охорону праці : Закон України від 21.11.2002. № 2694-XII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України 15 .03 2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

Володимир ГОНЧАРУК
(Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова)

КОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ АБО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК СИМВОЛ, ЩО ОБ'ЄДНУЄ

Ніщо так не об'єднає націю як спільний ворог та ненависть до нього. Проте зовнішні чинники можуть бути тимчасовими і не постійними, або змінювати свою часову сутність. Лютий 2022 року та загроза окупації країни змусила українців проявити надзвичайно високий рівень мобілізації проти зовнішньої загрози, об'єднатися навколо спільних загроз та допомоги українському війську, але також пробудила інші почуття не в повній мірі властиві нації довоєнного періоду. І це почуття – це відстоювання незалежності, яка стала асоціюватись із власною ідентичністю, свободою спілкування та молитви рідною мовою, власним вибором, святкуванням своїх традиції та правом жити та управляти на власній землі та у власній державі.

Довоєнне святкування Незалежності у своїй більшості поступалося святкуванню днів міст, а додатковий вихідний лише стимулював масовий відтік мешканців у сільську місцевій для заготівлі городини. З упевненістю можна сказати, що післявоєнне святкування Незалежності буде абсолютно іншим за своїм змістом, суттю та почуттями.

Незалежність як символ, об'єднує нас не лише сьогодні, а й був провідною зорею понад сотню років тому, коли українці боролись за неї. Малочисельна українська інтелігенція Поділля теж відчула прихід української весни у 1917 році та зробила усе, щоб мрії перетворились у справу державного будівництва.

Ще у 1913 році, агенти Подільського губернського жандармського управління констатували, що «жодних особливих волелюбних прагнень в серцях цього населення не помічається», а «низький рівень національної самосвідомості є першопричиною слабкого розвитку на Поділлі українського руху» [1, арк. 56–58].

Негативну роль у становленні національної свідомості відігравали і інші чинники. Так, на Поділлі розташовувалась велика кількість військових формувань та штабів армій і фронтів або проводились безпосередні бойові дії, що у свою чергу зменшувало суспільно-політичну активність, або накладало на неї заборону через введення воєнного стану [2]. Більшістю населення великих міст: Кам'янець-Подільського, Вінниці, Проскурова, Балти та Могилева-Подільського становили неукраїнський етнічний елемент (євреї, росіяни, поляки тощо), що тяжіли до підтримки власної державності або радянського ладу. До прикладу, у Вінниці, яка стала центром україноцентричного руху частка українського населення становила лише третину [3, с. 243]. Українці ж, які становили тотальну більшість сільського населення, на відміну від міщан менше цікавились політичними рухами, та визначали земельне питання як центральне у своїй підтримці [4].

Проте, Лютнева революція, що відбулась у 1917 році кардинально змінила ситуацію. Ще 2 березня губернатор Поділля наказував усім повітовим справникам не виконувати жодних розпоряджень окрім своїх, а 6 березня був відсторонений та передав владу голові губернської земської управи [5, арк. 30; 6, арк. 1, 2, 4, 17, 18].

Події почали розгортатись із блискавичною швидкість. У селах та містах почав зароджуватись український рух, а діяльність осередків Просвіти швидко відновлюватись. Так, у селі Лука-Немирівська Брацлавського повіту, з ініціативи місцевого вчителя заснували українське культурно-просвітницьке товариство та прийняли рішення відправити панахиду по Т. Шевченку [7], у містечку Хмільник місцеве населення влаштувало свято Волі [8], у місті Проскурові (нині Хмельницький) було створено Проскурівську Громаду, яку очолив майбутній губернський комісар УНР М. Стаховський [9], священники, учителі та інтелігенція міста Ладижин заснували товариство «Просвіта» [10], а у селі Баштаньків Ольгопільського повіту селянський аматорський гурток зіграв виставу «Наталка Полтавка», а зібрані гроші передав «борцям за волю» [11].

Важливу роль у становленні українського руху зіграло створення Союзу Подільських українців у Вінниці, яке очолив відомий правник, а згодом міністр юстиції УНР Д. Маркович [12, арк. 53]. Невдовзі, у Вінниці було створено Губернську Українську Раду, як керівний орган українського руху Поділля та засноване друковане видання при ньому – «Подільська Воля» [13]. Головою Української Ради став Д. Маркович, а його заступником М. Стаховський. Серед першочергових завдань орган ставив перед собою делегування своїх представників у центральні та регіональні органи виконавчої влади та у земські структури.

Просвітницьку роботу на новий рівень вивели керівники Подільського товариства «Просвіта», що розташовувалось у Кам'янці-Подільському, головою якого був відомий земський лікар К. Солуха, а заступником В. Приходько, у майбутньому голова Подільської губернської народної управи та губернський комісар [11].

Національний рух швидко поширився на усі суспільні класи суспільства. Так, 11 квітня 1917 року Губернський кооперативний з'їзд приймає ухвалу до органів влади про необхідність «невідкладної націоналізації школи, а окрім того за використання української мови у судах та адміністративних установах…» [12, арк. 63]. Наступного дня, на зібранні духовенства Проскурівського повіту було прийнято рішення про виголошення промов у церквах повіту українською мовою та відправлення панахиди в пам'ять Т. Шевченка [15]. 22–23 квітня відбувся з'їзд вчителів Могилівського повіту, який ухвалив вимагати автономії України [16], а у Проскурові – з'їзд земських гласних, які прийняли рішення з початку шкільного року навчання провадити українською мовою та виділити 20 тис. карбованців на впорядкування українських курсів для вчителів та службовців міських інституцій [17]. Того ж дня, на Подільському губернському земському зібрання представник «Просвіти» виголосив промову зазначивши, що «…доволі вже зневажати нашу українську мову, доволі обзивати її мужицькою, ні до чого не здатною…годі вже цій мові уступатися перед мовами «панськими», бо вона сама може панувати» [18], а загальні збори товариства слов'ян міста Вінниці постановили вимагати обер-прокурора Святійшого правлячого синоду про скасування виголошення в церквах анафеми українському гетьманові І. Мазепі [19].

Українці Поділля вдало використовували політичну ситуацію в країні. 5 травня, на першому Подільському українському з'їзді, в якому взяло участь більше як 400 представників волосних комітетів, кооперативів, громад та організацій було обговорено сучасний стан українства та узгоджено подальші спільні дії [20, с. 9-16], а уже 7 травня на засіданні Подільської губернської ради громадських організацій було висловлено недовіру чинному губернаторові П. Александрову [21, арк. 2-5]. Більше того, українці просунули власного кандидата в губернатори – М. Стаховського, якого обрали на наступному засідання Подільської губернської ради [21, арк. 13–22 зв.], щоправда призначення останнього, через спротив російського уряду, відбулося аж 20 вересня [22, арк. 30, 38].

Невтомний поступ українців, в тому числі подолян, до Незалежності, призвів до остаточного її проголошення 22 січня 1918 року року [23, арк. 2-6]. А через рік і до об'єднання українських земель під одним прапором [24, арк. 5], після чого почалася важка боротьба з наших одвічним ворогом. Перебуваючи у важких умовах, за відсутністю міжнародної підтримки та фінансування, українське військо проявляло неймовірну силу духу, чинячи опір російсько-радянським окупаційним військам. Відступивши з території Поділля та Наддніпрянщини у кінці листопада 1920 року, борці за незалежність змушені були перейти до тактики підпільної та повстанської боротьби [25], залишивши свій вклад у проголошення Незалежності 1991 року, яку ми відстоюємо сьогодні.

Так, поруч з українською мовою, вишитою сорочкою, традиціями та державними символами нація має ще один символ, який її об'єднує. Наше покоління має власну державу, а також свободи та права, яку бракувало попередникам. Нажаль, також і має ворога, який і надалі плекає імперські амбіції, зазіхаючи на чуже.

В пам'ять про тих хто боровся і бореться та в ім'я майбутніх поколінь, нехай Незалежність буде твердинею нашого духу та нездоланним символом, що об'єднує та гуртує нас, який ворогу ніколи не здолати.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів (м. Київ) (ЦДІФ). Ф. 301. Оп. 1. Спр. 1535.
2. Р. Нагнибіда. Прифронтові Подільські міста і містечка під час великої війни: сучасний стан збереження та характеристика будинків штабів Південно-Західного фронту у Кам'янці-Подільському та Проскурові. Науковий журнал: Фортифікації. 2001 Випуск 15.
3. Єсюнін С.М. Міста Подільської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.: соціальна інфраструктура, адміністративний та економічний аспекти / Дис. канд. істор. наук. 07.00.01 / Єсюнін Сергій Миколайович. К.-Под., 2011. 276 с.
4. Хоптяр Ю. А. Проведення столипінської аграрної реформи в Україні (1906-1916 рр.) / Ю. А. Хоптяр // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2012. Т. 22. С. 294–300.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 1792, оп. 1, спр. 23.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 1792, оп. 1, спр. 2.
7. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 29 березня.
8. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 29 березня.
9. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 1 квітня.
10. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 2 квітня.
11. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 11 квітня.
12. Державний архів Вінницької області (ДАВО). Ф.Д.-255. Оп. 1. Спр. 74.
13. Подільська воля. Вінниця, 1917. № 2–3. 23 травня. С. 9–16.
14. Державний архів Хмельницької області (ДАХмО). Ф. 233. Оп. 1. Спр. 2886.
15. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 18 квітня.
16. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 27 квітня.
17. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 2 травня.
18. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 23 квітня.
19. Нова Рада (газета політична, економічна й літературна). Київ, 1917. 7 травня.
20. Подільська воля (журнал-тижневик). Вінниця. 1917. № 2–3. 23 травня.
21. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Ф. 2520, Оп. 1. Спр. 3
22. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Ф. 1792, Оп. 1. Спр. 1.
23. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Ф. 1063, Оп. 2. Спр. 2.
24. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Ф. 1429, Оп. 1. Спр. 5.
25. Красносілецький Д. П. Антибільшовицький рух селян в Правобережній частині УСРР у 1920–1924 рр. : дис. канд. іст. наук. Кам'янець-Подільський, 2007.

Микита ГОРБАНЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого чи іншої особи у кримінальному провадженні є одним із ключових завдань досудового розслідування та судового розгляду. У цьому контексті запобіжні заходи відіграють особливу роль як інструменти забезпечення ефективності правосуддя та дотримання принципів кримінального процесу. Серед різноманітних видів запобіжних заходів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, особисту поруку можна вважати одним із найбільш гуманних і демократичних способів впливу на особу, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення [1, с. 280].

Особиста порука, як запобіжний захід, має історичне коріння, що сягає дореволюційного та радянського періодів розвитку кримінально-процесуального права, коли суспільна довіра до особи могла виступати запорукою її належної поведінки під час розслідування. У сучасному українському кримінальному процесі цей інститут врегульовано положеннями статті 180 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якою особиста порука полягає у наданні письмового зобов'язання поручителями про те, що вони ручаються за належну поведінку підозрюваного або обвинуваченого та його своєчасну явку до органів досудового розслідування або суду.

Цей запобіжний захід має комплексну правову природу, що поєднує в собі елементи моральної довіри, соціального контролю та юридичної відповідальності. Поручителі, беручи на себе обов'язок гарантувати належну поведінку особи, фактично виступають своєрідним «моральним запобіжником», що ґрунтується на авторитеті, репутації та взаємній довірі між ними та підозрюваним [2, с. 97].

Особливість застосування особистої поруки полягає у тому, що вона може бути обрана лише за наявності осіб, які заслуговують на довіру суду, мають відповідний соціальний статус, позитивну характеристику та готові взяти на себе відповідальність за поведінку підозрюваного. Згідно із законом, кількість поручителів має бути не менше двох, що додатково забезпечує стабільність правового контролю. При цьому суд має переконатися в особистих якостях поручителів, їхніх стосунках із підозрюваним та усвідомленні ними правових наслідків невиконання обов'язків, передбачених законом.

Важливо зазначити, що застосування особистої поруки можливе лише за умови, якщо інші, більш м'які заходи (наприклад, особисте зобов'язання) не можуть забезпечити досягнення мети запобіжного заходу. Суд або слідчий суддя повинні оцінити не лише тяжкість інкримінованого злочину, але й дані про особу підозрюваного, його соціальні зв'язки, попередню поведінку, родинні обставини, стан здоров'я та інші фактори, які можуть вплинути на ухвалення рішення [3, с. 203].

Однією з головних переваг особистої поруки є її відповідність принципу презумпції невинуватості та гуманізації кримінального процесу. Застосування цього заходу дозволяє уникнути необґрунтованого обмеження прав особи, не пов'язане з її ізоляцією від суспільства. Це важливо, зокрема, для осіб, які вперше потрапили у сферу кримінального переслідування, мають постійне місце проживання, стабільну роботу, позитивну характеристику та міцні соціальні зв'язки. Таким чином, особиста порука може розглядатися як інструмент ресоціалізації, який сприяє збереженню соціальної стабільності та довіри до правосуддя.

Разом з тим, застосування цього запобіжного заходу має певні ризики. Зокрема, поручителі не завжди мають реальні механізми впливу на поведінку особи, за яку вони поручилися. У випадку, якщо підозрюваний порушує покладені на нього обов'язки, поручителі несуть правові наслідки у вигляді грошового стягнення, розмір якого визначається судом. Однак на практиці така відповідальність часто має лише формальний характер, що знижує превентивний ефект цього інституту [1, с. 295].

Варто також звернути увагу на практику застосування особистої поруки у судовій діяльності. Як свідчить аналіз судових рішень, цей захід обирається нечасто, переважно у справах про нетяжкі злочини, коли особа має позитивну репутацію та міцні соціальні зв'язки. Судова практика демонструє, що у більшості випадків суди надають перевагу таким запобіжним заходам, як застава чи домашній арешт, вважаючи їх більш ефективними у контексті контролю за поведінкою підозрюваного [4, с. 118].

З іншого боку, надмірна недовіра до інституту особистої поруки може свідчити про формальний підхід до його застосування. Адже у багатьох правових системах світу (зокрема, у країнах континентальної Європи) аналоги цього заходу активно використовуються як прояв довіри держави до громадянського суспільства. У країнах континентальної Європи інститут особистої поруки має

давні традиції та розглядається як ефективний альтернативний запобіжний захід, спрямований на забезпечення належної поведінки підозрюваного без ізоляції від суспільства. У Франції, Німеччині, Італії та Іспанії аналог особистої поруки застосовується у вигляді гарантій від приватних осіб або організацій, які беруть на себе зобов'язання забезпечити явку обвинуваченого до суду. У цих правових системах порука ґрунтується на довірі до соціальної репутації поручителя, а також часто поєднується з іншими м'якими заходами – наприклад, із забороною залишати місце проживання або зобов'язанням повідомляти про зміну адреси. Така модель відповідає принципам пропорційності та мінімального втручання у права людини, які визначені практикою Європейського суду з прав людини, і демонструє, що запобіжні заходи можуть бути ефективними без застосування позбавлення волі. В українських умовах ширше застосування особистої поруки могло б стати свідченням утвердження гуманістичних принципів у кримінальному процесі та сприяти зменшенню кількості випадків необґрунтованого тримання під вартою [2, с. 106].

Незважаючи на відносну рідкість застосування, інститут особистої поруки має важливе значення для формування збалансованої системи запобіжних заходів. Його належне використання дозволяє реалізувати принципи пропорційності, доцільності та мінімального втручання у права особи. Крім того, цей захід створює умови для залучення суспільства до процесу контролю за виконанням процесуальних обов'язків, що зміцнює взаємну довіру між державними інституціями та громадянами.

Слід зазначити, що ефективність застосування особистої поруки залежить від належної правової обізнаності поручителів та чіткої регламентації їхніх прав і обов'язків. У цьому контексті доцільно було б удосконалити законодавство шляхом запровадження механізмів перевірки соціального статусу поручителів, їхньої платоспроможності та здатності реально впливати на поведінку підозрюваного. Такі зміни сприяли б підвищенню авторитету цього інституту та його практичної ефективності.

Важливим напрямом розвитку інституту особистої поруки є його узгодження з міжнародними стандартами захисту прав людини, зокрема вимогами статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право кожної особи на свободу та особисту недоторканність. Практика Європейського суду з прав людини неодноразово наголошувала на необхідності застосування найменш обмежувальних заходів у разі забезпечення процесуальних інтересів держави [3, с. 214]. У цьому сенсі особиста порука повністю відповідає концепції «мінімального втручання», яка є ключовою для демократичного кримінального процесу.

Таким чином, інститут особистої поруки є важливим елементом системи запобіжних заходів у кримінальному провадженні України, що відображає прагнення законодавця до забезпечення балансу між інтересами правосуддя та правами людини. Його ефективне застосування потребує належного обґрунтування судових рішень, високого рівня правової культури учасників процесу та розвитку суспільної довіри до судової системи. Розширення практики використання цього заходу могло б стати одним із напрямів гуманізації кримінальної юстиції, сприяти реалізації принципів верховенства права та зміцненню авторитету правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Фоміна Т. Г. Застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики : монографія [Наук. ред. О. О. Юхно]. Харків : Панов, 2020. 576 с.

2. Коломієць Т. О. Кримінальний процес України: науково-практичний коментар. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 784 с.

3. Баулін Ю. В. Права людини у кримінальному провадженні України: теорія та практика. Харків : Право, 2019. 432 с.

4. Кузьменко О. В. Запобіжні заходи в кримінальному процесі України: теоретичні та практичні аспекти. Київ : Алерта, 2022. 312 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

Ірина ГОРБАЧ
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИКА МАРОДЕРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року українське суспільство стикнулося з низкою серйозних проблем, які торкнулися практично всіх сфер життя. Одним із таких проявів стала значна активізація мародерства, що ускладнило забезпечення безпеки населення та збереження його майна. В умовах воєнного стану питання профілактики мародерства набуває особливого значення, адже воно є не лише кримінальною, а й соціальною проблемою, що підриває моральні основи суспільства та порушує права громадян. Мародерство слід розглядати як суспільно небезпечне явище, яке не втратило актуальності, адже війна триває, а значна частина населення тимчасово залишила свої домівки через окупацію, евакуацію або перебування в укриттях під час обстрілів. Саме ці умови створюють сприятливий ґрунт для незаконного заволодіння майном, що належить громадянам. Випадки крадіжок з будинків та квартир, залишених мешканцями на час бойових дій, сьогодні є поширеним явищем, і їхня профілактика потребує комплексного підходу, який поєднує законодавчі, соціальні та превентивні заходи.

Поняття «мародерство» закріплене у міжнародно-правових актах, зокрема у Женевській конвенції 1949 року «Про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях». Стаття 15 цієї Конвенції зобов'язує сторони конфлікту «вживати всіх можливих заходів для того, щоб розшукати й підібрати поранених і хворих для захисту їх від мародерства та поганого ставлення», а стаття 16 встановлює необхідність реєстрації кожного пораненого або померлого супротивної сторони для запобігання їхньому пограбуванню. Вітчизняне кримінальне законодавство традиційно розглядає мародерство у вузькому значенні: це діяння військовослужбовців щодо викрадення особистих речей поранених чи вбитих на полі бою. Однак сучасні науковці пропонують ширше трактування цього явища, враховуючи масові викрадення майна цивільних осіб під час воєнних дій [1]. Наприклад, Кот С. І. досліджував мародерство як фактор руйнування національно-культурного надбання України під час Другої світової війни та зауважував, що визначення збитків від таких діянь залишається складним і умовним. Сучасна ситуація в Україні демонструє подібні тенденції: матеріальна шкода, завдана культурним і приватним цінностям під час окупації та активних бойових дій, часто оцінюється лише приблизно, проте її наслідки для суспільства є значними [2, с. 30].

Законодавство України у відповідь на виклики воєнного стану зазнало змін, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за мародерство та злочини проти власності, вчинені в умовах воєнного стану. Зокрема, передбачено максимальний термін позбавлення волі до п'яти років за мародерство, а статті 185, 186, 187, 189, 191 Кримінального кодексу України доповнено кваліфікуючою ознакою – вчинення діянь у воєнний або надзвичайний стан [3]. Це дозволяє ефективніше протидіяти крадіжкам, грабежам, розбоям та іншим протиправним діям, пов'язаним із незаконним заволодінням майном громадян, навіть якщо вони не здійснювалися безпосередньо на полі бою.

Профілактика мародерства в умовах воєнного стану має враховувати специфіку його вчинення. Якщо військовослужбовці викрадають особисті речі поранених або вбитих на полі бою, це є класичним мародерством. Дії цивільних осіб, які незаконно заволоділи чужим майном у будь-якій частині України під час воєнного стану, кваліфікуються як злочини проти власності із застосуванням обтяжувальної ознаки «в умовах воєнного стану». Важливо правильно розмежовувати ці категорії, щоб забезпечити справедливе правосуддя та ефективне покарання винних. Як зазначає Панов М. І, при кваліфікації злочинів проти власності важливо враховувати фактичне місце вчинення, проте з погляду закону застосування обтяжувальної ознаки у всій країні є обґрунтованим [4, с. 53].

Серед превентивних заходів профілактики мародерства слід виділити організаційні, соціальні та технологічні. Організаційні заходи включають посилення охорони об'єктів нерухомості, особливо тих, що залишилися без нагляду через евакуацію мешканців, забезпечення координації між місцевими органами влади, правоохоронними структурами та військовими підрозділами. Важливим є оперативне реагування на сигнали про крадіжки та запобігання їхньому повторенню, встановлення спеціальних патрулів або волонтерських груп, які здійснюють моніторинг покинутих територій. Соціальні заходи спрямовані на підвищення обізнаності населення про небезпеку мародерства та шляхи його запобігання. В умовах воєнного стану громадяни повинні отримувати інформацію про правила захисту свого майна, можливості його збереження або передачі під надійний контроль, а також про способи законного реагування на спроби незаконного заволодіння.

Технологічні рішення відіграють все більш вагому роль у профілактиці мародерства. Використання сучасних систем відеоспостереження, датчиків руху та сигналізації дозволяє значно зменшити ризик викрадення майна та оперативно реагувати на порушення. Цифрові платформи та мобільні додатки можуть використовуватися для повідомлення правоохоронних органів про спроби мародерства або інші кримінальні дії в умовах воєнного стану. Важливо також запроваджувати ефективну взаємодію між різними структурами влади, волонтерськими організаціями та місцевими громадами для спільного контролю за ситуацією.

Не менш важливим аспектом є психологічна підготовка населення та правоохоронців. Умови війни підвищують рівень стресу, тривожності та соціальної напруги, що може призводити до більшої схильності до кримінальних дій як серед цивільного населення, так і серед окремих представників збройних формувань. Освітні кампанії, правові консультації та активна робота правоохоронних органів із населенням допомагають формувати свідоме ставлення до майнових прав і соціальної відповідальності, що, у свою чергу, зменшує ризики мародерства.

Особливу увагу слід приділити міжнародному аспекту. Україна активно взаємодіє з міжнародними організаціями та правозахисними структурами для захисту цивільного населення та збереження культурних цінностей під час воєнного стану. Використання норм міжнародного гуманітарного права, передбачених Женевськими конвенціями, допомагає не лише юридично кваліфікувати мародерство, а й розробляти заходи для захисту цивільного майна та культурної спадщини від незаконного заволодіння.

Таким чином, профілактика мародерства в умовах воєнного стану є багаторівневим процесом, що поєднує законодавчі, організаційні, соціальні, технологічні та міжнародні аспекти. Ефективна профілактика передбачає правильну кваліфікацію правопорушень, посилення відповідальності за вчинення злочинів, комплексну охорону майна, підвищення обізнаності населення, активне застосування сучасних технологій та міжнародних норм. Лише системний підхід здатен забезпечити зниження рівня мародерства, захист майна громадян та зміцнення довіри суспільства до органів влади навіть у надзвичайно складних умовах воєнного стану, що є критично важливим для стабільності та безпеки держави в цілому.

Список використаних джерел

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях: міжнародний документ від 12.08.1949 № 3413-IV. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/995_151#Text. (дата звернення: 09.10.2025).

2. Кот С. І. Мародерство як фактор розграбування, вивезення та знищен ня культурних цінностей на окупованій території України під час Другої світової війни (1941–1944 рр.) *Краєзнавство*. 2010. № 1–2. С. 30–42.

3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text. (дата звернення: 09.10.2025).

4. Панов М. І. Поняття, система і види військових злочинів. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. Харків : Право, 2011. 170 с.

Ярослав-Дмитро ГОРОДЕЦЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АУДІО-ВІДЕОКОНТРОЛЬ ОСОБИ

Аудіо- та відеоконтроль особи належить до категорії негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України. Згідно зі ст. 260 КПК України, аудіо- та відеоконтроль особи полягає у прихованому знятті та фіксації переговорів, поведінки й інших дій конкретної особи з використанням технічних засобів. Ця форма НСРД є важливим інструментом отримання доказової інформації у кримінальному провадженні, особливо в тих випадках, коли інші засоби збирання доказів є неможливими або малоефективними.

По суті, аудіо- та відеоконтроль особи спрямований на документування протиправної діяльності, отримання відомостей про контакти, мотиви та способи підготовки злочину. Використання такої дії виправдане насамперед у справах щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема організованої злочинності, тероризму, корупції, незаконного обігу наркотичних засобів та інших злочинів, які становлять значну суспільну небезпеку.

Правове регулювання аудіо- та відеоконтролю особи здійснюється не лише Кримінальним процесуальним кодексом, але й низкою підзаконних нормативних актів, що визначають порядок використання спеціальних технічних засобів та процедури їх застосування. Зокрема, проведення даної НСРД можливе виключно за рішенням слідчого судді, яке виноситься на підставі обґрунтованого

клопотання прокурора. Це положення відповідає принципу верховенства права та вимогам Конституції України, оскільки аудіо- та відеоконтроль особи безпосередньо зачіпає конституційні права громадян на недоторканність приватного життя та таємницю спілкування [1, с. 450–454].

Особливу увагу слід приділити процедурі санкціонування та виконання даної слідчої дії. У клопотанні прокурора обов'язково зазначаються відомості про особу, щодо якої планується проведення НСРД, вид технічних засобів, строки та обставини застосування контролю. При цьому слідчий суддя зобов'язаний перевірити не лише законність та доцільність застосування такої дії, але й пропорційність втручання у права людини. У випадках, коли неможливо отримати інформацію іншими способами, аудіо- та відеоконтроль може бути визнаний допустимим інструментом слідства.

Не менш важливим є питання зберігання та використання матеріалів, отриманих у ході аудіо- та відеоконтролю особи. Відповідно до вимог закону, вони підлягають збереженню в умовах суворої конфіденційності. Використання таких матеріалів можливе лише у межах кримінального провадження і з дотриманням правил процесуальної допустимості доказів. Недотримання вимог щодо санкціонування чи зберігання таких матеріалів може стати підставою для визнання доказів недопустимими у суді [2, с. 131–136].

З практичної точки зору, аудіо- та відеоконтроль особи забезпечує правоохоронним органам значні можливості для викриття злочинних намірів ще на стадії їх підготовки. Наприклад, у справах, пов'язаних із корупційними діяннями, прихована фіксація переговорів дозволяє виявити факти отримання неправомірної вигоди, домовленостей між учасниками організованих груп тощо. У випадках протидії тероризму чи наркоторгівлі аудіо- та відеоконтроль виступає ключовим засобом виявлення каналів постачання та ідентифікації організаторів злочину.

Водночас застосування такої НСРД завжди пов'язане з балансом між інтересами держави та правами особи. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, будь-яке втручання у приватне життя має бути «необхідним у демократичному суспільстві» та здійснюватися відповідно до принципу пропорційності. Отже, надмірне чи невмотивоване використання аудіо- та відеоконтролю особи може стати порушенням ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3].

Важливо підкреслити, що аудіо- та відеоконтроль особи передбачає застосування спеціальних технічних засобів, які забезпечують приховану та якісну фіксацію звукової та відеоінформації. Серед таких засобів використовуються мікрофони, відеокамери, цифрові рекордери та сучасні комплексні системи моніторингу, що дозволяють одночасно вести запис у різних форматах та забезпечують високий рівень достовірності матеріалів. Технічні засоби повинні відповідати вимогам законодавства щодо захисту інформації та бути внесені до державного реєстру спеціальних технічних пристроїв.

Також необхідно зазначити, що проведення аудіо- та відеоконтролю особи передбачає суворе дотримання процесуальних норм, включно з обмеженням доступу до матеріалів сторонніх осіб, чітким документуванням усіх дій та строків їх виконання. Особливу увагу приділяють підготовці та веденню протоколу проведення НСРД, який є обов'язковим доказовим документом у кримінальному провадженні. Важливим аспектом є також оцінка отриманих матеріалів слідчим або прокурором щодо їхньої достовірності, повноти та відповідності дійсності, що дозволяє уникнути маніпуляцій або викривлення фактів.

Крім того, аудіо- та відеоконтроль особи інтегрується у систему інших НСРД, таких як спостереження, контроль за кореспонденцією, перевірка транспортних засобів та аналіз фінансово-господарської діяльності. Комплексний підхід забезпечує отримання повної картини протиправної діяльності та сприяє ефективному плануванню подальших слідчих дій. Водночас законодавець передбачає, що будь-яке використання отриманої інформації поза межами кримінального провадження заборонене, а порушення цього принципу тягне відповідальність.

Сучасний розвиток інформаційних технологій відкриває нові можливості для застосування аудіо- та відеоконтролю особи. Використання цифрових систем, штучного інтелекту та автоматизованого аналізу даних дозволяє не лише підвищити ефективність фіксації протиправних дій, а й скоротити людський фактор, який може впливати на достовірність матеріалів. Окрім того, інтеграція аудіо- та відеоконтролю з іншими технологічними платформами правоохоронних органів створює єдину систему моніторингу та аналізу інформації, що сприяє швидкому виявленню загроз і прийняттю оперативних рішень [4].

Разом із тим, існує потреба у постійному удосконаленні законодавчого регулювання та нормативної бази щодо використання НСРД. Це передбачає чітке визначення строків зберігання матеріалів, регламент контролю доступу до них, а також підвищення рівня підготовки фахівців, які здійснюють аудіо- та відеоконтроль. Забезпечення балансу між ефективністю слідства та захистом прав людини є ключовим завданням сучасної кримінально-процесуальної політики.

Отже, з огляду на викладене, аудіо- та відеоконтроль особи можна розглядати як один із найефективніших, але водночас найбільш чутливих інструментів кримінального процесу. Його застосування потребує не лише процесуальної законності, але й етичної виваженості, оскільки від цього залежить рівень довіри суспільства до правоохоронної системи.

Список використаних джерел

1. Грібов М. Л., Шеліховська І. Ю. Аудіо-, відеоконтроль особи: підміна змісту негласної слідчої (розшукової) дії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023, № 1. С. 450–454. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/106.pdf

2. Тітова Н.В. Аудіо-, відеоконтроль особи як засіб встановлення події кримінального правопорушення у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2024, Випуск 82: частина 3. С. 131–136. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/23-2.pdf

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 4 листопада 1950 року. Ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 2006. № 1. Ст. 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Організаційно-правові засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій в системі Служби безпеки Украни (структурно-логічні схеми) : практичний порадник / Метелев О. П., Червяков О. І., Членов М. В. Харків : ІПЮК для СБУ. 2023. 36 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19715/1/OPZPNSD.pdf

Вікторія ГОРОШКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх займає важливе місце в системі кримінального процесуального права України, оскільки пов'язана із захистом прав і законних інтересів дітей – однієї з найвразливіших категорій населення. Здійснення провадження за участю неповнолітніх потребує від держави особливо уважного, гуманного та індивідуального підходу, який базується на врахуванні їхнього віку, рівня розвитку, психоемоційного стану та соціального становища.

Неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1].

Особливості проваджень щодо неповнолітніх у кримінальному процесі визначено положеннями ч. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, згідно з якою «щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню» [2].

Мінімальні стандартні правила ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила», 1985 р.) спрямовують на те, щоб ставлення до підлітка в конфлікті з законом було ефективним, справедливим та гуманним; кримінальні провадження щодо неповнолітніх здійснювались швидко і без будь-яких затримок; вимагають, щоб особи, які ведуть ці провадження, мали відповідну кваліфікацію; наказують поважати право неповнолітнього на конфіденційність, щоб уникнути заподіяння шкоди через непотрібну гласність; передбачають можливість закриття провадження за нереабілітуючими підставами для того, щоб обмежити негативні наслідки судового розгляду і вироку; рекомендують при виборі запобіжних заходів враховувати тяжкість, мотиви, причини вчинення злочину та особливості підлітка і виходити при цьому з принципу «мінімальної достатності». Правила рекомендують створення спеціалізованих судів у справах неповнолітніх [3].

Особливості кримінального провадженнях щодо неповнолітніх регулюються нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зокрема:

1) кримінальне провадження здійснюється слідчим, дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього (ч. 2 ст. 484, ч. 1 ст. 499 КПК України);

2) особливий предмет доказування;

3) кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється за участю: захисника – обов'язкова його участь (п. 1 ч. 1 ст. 52, ч. 3 ст. 499 КПК України); батьків або інших законних представників (ст. 488 КПК України); при допиті - педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря (ст. 226, ч. 1 ст. 491 КПК України); у судовому розгляді – представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ст. 496 КПК України);

4) окрім запобіжних заходів, визначених в ст. 176 КПК України, до неповнолітніх може застосовуватися такий спеціальний запобіжний захід як передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК України);

5) до неповнолітніх (після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність), які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років, може застосовуватися спеціальний вид заходів забезпечення кримінального провадження - поміщення у приймальник-розподільник для дітей на строк до 30 днів на підставі ухвали слідчого судді, суду постановленої за клопотанням прокурора згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; строк тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей може бути продовжено ухвалою слідчого судді, суду ще на строк до 30 днів (ч. 4 ст. 499 КПК України);

6) досудове розслідування щодо неповнолітнього обвинуваченого може закінчуватися направленням до суду клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 497, ч. 5 ст. 499 КПК України);

7) кримінальне провадження щодо розгляду стосовно неповнолітньої особи обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх; у разі якщо таке кримінальне провадження має здійснюватися судом колегіально, головуючим під час судового розгляду може бути лише суддя, уповноважений на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх (ч. 14 ст. 31 КПК України) [1].

Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених статтею 91 КПК України, також з'ясовуються:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя та виховання неповнолітнього;

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення (ст. 485 КПК України).

Під час досудового і судового кримінального провадження щодо неповнолітніх, останнім має бути реально забезпечено їхнє право на захист, оскільки порушення такого права є істотним порушенням кримінального процесуального закону (п. 4 ч. 2 ст. 412 КПК України), а тому призводить до скасування вироку. У зв'язку з цим під час підготовчого провадження щодо особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину у віці до 18 років, суддя повинен з'ясувати, чи не було порушено її право на захист, а також вжити передбачених законом заходів до його забезпечення під час судового провадження [4, с. 864].

У разі, якщо право на захист було порушено при вчиненні окремих процесуальних дій, суд не вправі використовувати відповідні протоколи як джерела доказів на обгрунтування висновків про винуватість неповнолітнього у вчиненні кримінального правопорушення.

Суди при призначенні покарання неповнолітнім повинні дотримуватися принципів законності, справедливості, обгрунтованості та індивідуалізації покарання, маючи на увазі, що метою покарання такого засудженого є його виправлення, виховання та соціальна реабілітація.

Також у провадженні щодо неповнолітнього деякі особливості має вирішення питання щодо вибору між відкритим і закритим судовим засіданням. За змістом ст. 27 КПК України у суду є право, а не обов'язок, прийняти рішення про розгляд справи у закритому засіданні у випадку, коли обвинуваченим є неповнолітня особа. Проте, відповідно до п. 8.1 Пекінських правил, право неповнолітнього на конфіденційність має забезпечуватися на всіх етапах процесу, щоб уникнути заподіяння їй чи йому шкоди через непотрібну гласність, або через шкоду репутації. Згідно з п. 66 Зауважень загального порядку № 10 (2007) Комітету ООН з прав дитини всім державам учасницям рекомендується ввести правило, згідно з яким судові чи інші слухання у справі дитини, що є в конфлікті з законом, повинні мати закритий характер. Винятки з цього правила повинні бути суворо обмежені й чітко обумовлені в законі [5, с. 173].

Так, наприклад, у справах «Т. проти Великобританії» та «V. проти Великобританії» від 16 грудня 1999 року ЄСПЛ установив, що допуск великої кількості глядачів завадив належній участі неповнолітнього обвинуваченого у судовому розгляді та, відповідно, призвів до порушення ст. 6

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У зазначених справах висновок про незабезпечення ефективної участі неповнолітнього у судовому процесі ґрунтувався на тому, що присутність великої кількості аудиторії (надмірна публічність) та певні елементи облаштування зали судового засідання завадили дитині повною мірою користуватися правовою допомогою захисника, слідувати його вказівкам та розважливо підходити до прийняття рішень щодо свого захисту. Враховуючи практику ЄСПЛ та положення міжнародно-правових актів рекомендаційного характеру, суддям, уповноваженим на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, рекомендується за загальним правилом приймати рішення про здійснення судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого у закритому судовому засіданні» [5, с. 174].

Незважаючи на існування спеціальних правових норм, механізм здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх в Україні потребує подальшого вдосконалення. Основними труднощами залишаються нестача кваліфікованих кадрів, які мають досвід роботи з дітьми, недостатній рівень психологічного забезпечення, а також обмежене застосування інститутів пробації та медіації. Для підвищення ефективності цієї сфери необхідно посилювати професійну підготовку слідчих і суддів, створювати спеціалізовані центри ресоціалізації та розширювати взаємодію між органами пробації, освітніми установами й службами у справах дітей.

Отже, кримінальне провадження стосовно неповнолітніх повинно здійснюватися на засадах гуманізму, справедливості та пріоритетного захисту прав і законних інтересів дитини. Його головним завданням є не покарання, а виховання, соціальна адаптація та запобігання повторним злочинам. Реальне втілення цих принципів у практику слугує важливим показником рівня правової свідомості, гуманності та зрілості держави.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Правила № 995_211 vi 29.11.1985 Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які затверджуються відправленням правосуддя у непослідовний спосіб («Пекінські правила»). URL: https://zakononline.ua/documents/show/158593___158593
4. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. Станом на 12 квітня 2024 року / за заг. ред. Стратонова В. М. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2024. 1336 с.
5. Кримінальне провадження за участю неповнолітніх : навчальний посібник / О. Дуфенюк, О. Ряшко, І. Татарин ; за заг. ред. О. Дуфенюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 228 с.

Арина ГОРЯЧОВА
(Державний університет економіки і технологій)

ВІД ПАТРІОТИЗМУ ДО НАЦИЗМУ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність. Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну громадяни все частіше замислюються над власною національною ідентичністю. Українці почали активніше усвідомлювати свою належність до нації, підтримувати національну культуру, мову та символи. Водночас у внутрішньому та світовому інформаційному просторі посилилися маніпуляції навколо понять «патріотизм», «націоналізм» і «нацизм», особливо у ворожій пропаганді, яка навмисно спотворює їх зміст, намагаючись ототожнити любов до Батьківщини з радикальними чи ксенофобськими проявами. Тому важливо чітко розмежовувати ці поняття, аби ефективніше протидіяти дезінформації та захищати справжні цінності українського патріотизму. **Мета дослідження.** Метою дослідження є теоретичний аналіз понять «патріотизм», «націоналізм» та «нацизм», з подальшим виявленням їх психологічної трансформації одне в одного.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм в Україні можна розглядати як глибоко вкорінену народну традицію та водночас парадоксальне явище, що бере початок ще з часів Київської Русі. Його прояви були нерівномірними: періоди піднесення, як-от у 2004–2005 чи 2013–2014 роках, змінювалися спадом, розчаруванням і навіть депатріотизацією суспільства. Науковці розглядають патріотизм як специфічну рису українського менталітету, що виявляється на рівні як спільнот, так і окремих особистостей. Психологічний аспект цього явища передбачає аналіз механізмів інтеріоризації соціальних процесів і подій, які впливають на становлення патріотичних почуттів особистості [7, с. 17].

У словнику української мови термін «патріотизм» визначається як: «Любов до Батьківщини, відданість своєму народові та готовність на жертви та подвиги, заради народу» [6, с. 97]. А, на думку І. Беха, патріотизм – це особливе почуття, яке виникає природно й має глибокий моральний зміст, яке виявляється у ставленні людини до свого народу, держави, Батьківщини та самої себе [7, с. 17].

За 50 років досліджень у сфері психології, було виявлено, що людям потрібна прихильність та визнання; задоволення цієї потреби є важливим не лише для психологічного й фізичного існування людини, а й її відсутність часто стає причиною глибоких психічних страждань. Існує теорія, що патріотизм зароджується в людині ще з дитинства – з того, які настрої в сім'ї. Якщо всі базові потреби дитини закриваються, вона виростає з почуттям безпеки та здатністю покладатися на інших; якщо ж батьки не здатні закрити базові потреби дитини, вона виростає з почуттям незахищеності та недовірою до інших. У другому випадку, подорослішавши, людина починає шукати цей захист [7].

Бути частиною групи, у такому разі, призводить до підвищення почуття захищеності та приналежності. Патріотизм є засобом закриття цих базових потреб. Поки в людини зберігається потреба у безпеці та приналежності, вона намагатиметься знайти будь-які можливості, щоб їх реалізувати. Ці потреби можна задовольняти як конструктивно, так і деструктивно: ці прагнення здатні стати основою як для морального розвитку й суспільного добра, так і для маніпуляцій чи досягнення егоїстичних, аморальних цілей. Патріотичні настрої можуть трансформуватися в, більш радикальні, – націоналістичні. Націоналізм, у свою чергу, за словником української мови, – це ідеологія, що пропагує перевагу національних інтересів над суспільними, домінування однієї нації шляхом пригнічення інших, провокує міжнаціональну ворожнечу та заперечує можливість дружніх взаємин і співпраці між народами [6, с. 232].

Згідно з сучасними дослідженнями, націоналізм виникає не з здорової національної гордості чи задоволення від приналежності до групи, а з більш проблематичного психологічного явища, відомого як національний колективний нарцисизм. Це є перебільшеною вірою у велич нації, яка в основному залежить від зовнішнього схвалення та визнання з боку інших. На відміну від справжнього патріотизму чи національної гордості, колективний нарцисизм створює крихке почуття національної ідентичності, яке потребує постійного підкріплення та захисту від уявних загроз [2]. Колективний нарцисизм відображає посилене відчуття «ми» – перебільшене колективне «я». Цей феномен характеризується глибокою ідентифікацією з власною спільнотою, схильністю приписувати їй надмірно позитивні якості та переконанням у її винятковості. Разом із цим виникає почуття образи та незадоволення через нібито недооцінку чи зневагу з боку інших груп. Такий тип нарцисизму робить спільноту надчутливою до будь-яких критичних висловлювань і провокує агресивні реакції у відповідь на загрозу її статусу чи репутації [1].

Груповий нарцисизм націоналізму, може перерости у щось більше, от як – нацизм [4]. Термін «нацизм» розуміється як – німецький фашизм. У свою чергу фашизм – це рух, який виражає інтереси найагресивніших і найреакційніших сил суспільства та характеризується диктатурою, заснованою на насильстві й терорі. Для фашизму властиві крайній шовінізм, расизм, заперечення демократичних свобод і схильність до загарбницьких воєн [6, с. 571].

Особливостями дослідження психології нацизму стало вивчення психології великих груп. Один з механізмів фашизму був названий Еріхом Фроммом, як «втеча від свободи», він характеризується як: авторитарність, схильність до деструктивної поведінки та бездумне підпорядкування соціальним нормам [5; 3, с. 307]. Такі риси створюють сприятливе підґрунтя для розвитку тоталітарної ідеології, що ставить одну ідею понад усі інші цінності, навіть загальнолюдські. У її межах група – нація, клас, релігійна чи політична спільнота – стає центральною, а окрема людина розглядається лише як інструмент для досягнення колективних цілей. Особлива увага зосереджується на постаті лідера, якого підносять до рівня культу на тлі знеособлення мас [5].

Досліджуючи психологію фашизму В. Райх дійшов схожого висновку. Також він вважав, що фашизм є проявом ірраціональних реакцій пересічної людини, сформованих у результаті тривалого соціального пригнічення. На його думку, фашистська ментальність виникає з психології «маленької людини» – особистості, пригніченої, наляканої та водночас такої, що прагне до влади. Таку ментальність поколіннями формують патріархальні соціальні інститути, які підтримують порядок через страх, придушення волі та контроль життєвої енергії [4, с. 307].

З усього вищесказаного можна порівняти ці три явища – патріотизм, націоналізм та фашизм – як різні рівні прояву групової ідентичності, що відображають психологічну еволюцію від здорової прихильності до деструктивної колективної залежності. Патріотизм є найзрілішою формою колективного почуття. Це емоційно-позитивна ідентифікація з Батьківщиною, яка базується на любові, вдячності та відповідальності [3]. Психологічно він відповідає внутрішній потребі людини в належності й безпеці, сприяючи формуванню стабільного «Я», яке визнає власну ідентичність, але при цьому не знецінює інших.

Націоналізм можна вважати перехідною формою цього почуття, коли позитивна ідентифікація з групою починає супроводжуватися підвищеною чутливістю до зовнішнього визнання. Психологічно він часто пов'язаний із колективним нарцисизмом – перебільшеним почуттям власної значущості групи. Це формує крихку свідомість, яка у свою чергу призводить до постійної потреби у підтвердженні власної цінності, що може спричинити такі агресивні реакції, як нетерпимість до всього не «рідного» [3].

Фашизм (або нацизм) є крайньою, патологічною формою деформації групової ідентичності. У цій системі індивід повністю розчиняється в колективі, втрачаючи автономію, а його особистісні потреби підпорядковуються ідеї «вищої мети». Психологічно фашизм є механізмом компенсації внутрішньої слабкості й страху через тотальне ототожнення з групою та агресію до «чужих».

Таким чином, патріотизм відображає гармонійну форму колективної приналежності, націоналізм – її емоційно напружену, залежну від визнання форму, а фашизм – деструктивну крайність, у якій потреба у зв'язку з іншими перетворюється на повне підкорення колективу та втрату власного «Я».

Висновки. Патріотизм, націоналізм і фашизм можна розглядати як послідовні щаблі розвитку групової ідентичності – від конструктивної форми належності до деструктивної. Патріотизм ґрунтується на любові, вдячності та відповідальності за Батьківщину й забезпечує внутрішню психологічну стабільність особистості. Націоналізм постає як емоційно напружена форма колективної самоідентифікації, що часто пов'язана з потребою зовнішнього схвалення. Фашизм же є крайньою, патологічною формою цієї ідентичності, коли індивід розчиняється у колективі, а прагнення до належності трансформується в тотальне підпорядкування й агресію. Таким чином, психологічна еволюція цих явищ демонструє, як базові потреби людини у безпеці та приналежності можуть реалізовуватися як конструктивно, так і руйнівно.

Список використаних джерел

1. Communal collective narcissism / M. Żemojtel-Piotrowska et al. *Journal of Personality*. 2021. URL: https://doi.org/10.1111/jopy.12636 (date of access: 11.10.2025).

2. Finlayson A. Psychology, Psychoanalysis and Theories of Nationalism. *Nations and Nationalism*. 1998. Vol. 4, no. 2. P. 145–162. URL: https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.1998.00145.x (date of access: 11.10.2025).

3. Huddy L., Del Ponte A., Davies C. Nationalism, Patriotism, and Support for the European Union. *Political Psychology*. 2021. URL: https://doi.org/10.1111/pops.12731 (date of access: 10.10.2025).

4. Будагьянц Л. М. Проблематика природи війн у становленні психології ХХ століття. *Вісник Національного університету оборони України :* збірник наукових праць. Вип. 2 (27). Київ, 2012. С. 303–308.

5. Горностай П. П. «Гібридна ідеологія» як об'єкт соціальної патопсихології. *Проблеми політичної психології*. 2017. Вип. 5 (19). С. 223–236.

6. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 6. С. 830.

7. Федоренко С., Літвінова О. Патріотизм української молоді в умовах повномасштабної війни Росії проти України: соціально-психологічний аспект. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, в 2 т. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. Т. 2. С. 15–18.

Діана ГРИВНАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У сучасних ринкових умовах та в процесі розвитку економіки країни цінні папери дедалі частіше використовуються в цивільному обороті – як засіб розрахунків, забезпечення кредитів або виконання платіжних зобов'язань.

Загалом, цінні папери становлять складний і специфічний об'єкт цивільного права. До них не можна застосувати загальне визначення об'єктів цивільних правовідносин, оскільки вони не є безпосереднім благом, заради якого суб'єкти вступають у правові відносини.

Стаття 194 ЦК України визначає цінний папір як документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка розмістила його, і власником, і передбачає виконання зобов'язань відповідно до умов його розміщення, а також можливість передачі прав, витікаючих з цього документа, іншим особам [1].

На підставі аналізу актів цивільного законодавства України, які закріплюють правовий режим цінних паперів, можна визначити такі їх основні ознаки: 1) цінним папером визнається документ, який посвідчує майнове право, переважно грошового характеру; 2) документ повинен відповідати вимогам щодо форми і мати усі необхідні реквізити; 3) порядок здійснення прав, визначається при

їх випуску (емісії); 4) закріплених у цінних паперах, цінні папери є оборотоздатними документами, тобто можуть переходити від однієї особи до іншої [1].

Під обігоздатністю цінних паперів розуміють їх спроможність бути предметами цивільних правочинів, спрямованих на перехід права власності. Завдяки обігоздатності цінного папера, випущеного у вигляді паперового документа або в електронному вигляді, цю ж якість набувають і майнові права, які складають його зміст [2, с. 231].

В Україні в цивільному обороті обертаються різні групи цінних паперів, зокрема:

1) пайові цінні папери – вони підтверджують участь їх власника (інвестора) у статутному капіталі чи активах емітента (включно з тими, що перебувають в управлінні емітента), та надають право на отримання частини прибутку або доходу – наприклад, у формі дивідендів. Окрім того, вони забезпечують інвестору інші права, передбачені законодавством, а також проспектом або рішенням про емісію. Для цінних паперів інститутів спільного інвестування такі права визначаються у відповідному проспекті чи рішенні про емісію. До пайових цінних паперів належать: а) акції; б) інвестиційні сертифікати; в) сертифікати ФОН; г) акції корпоративних інвестиційних фондів;

2) боргові цінні папери – це документи, що підтверджують наявність відносин позики між емітентом та власником і встановлюють обов'язок емітента (або особи, яка видала неемісійний цінний папір) у визначений строк сплатити певну суму коштів, передати товари чи надати послуги. Вони також закріплюють інші права власника і відповідні обов'язки емітента, а також осіб, які забезпечують виконання зобов'язань за облігаціями. До боргових цінних паперів належать: а) корпоративні облігації; б) державні облігації України; в) облігації місцевих позик; г) казначейські зобов'язання України; ґ) ощадні сертифікати банків; д) депозитні сертифікати банків; е) векселі; є) облігації міжнародних фінансових організацій;

3) іпотечні цінні папери – це цінні папери, випуск яких забезпечується іпотечним покриттям і які засвідчують право власників на отримання від емітента визначених грошових коштів. До іпотечних цінних паперів належать: а) іпотечні облігації; б) заставні;

4) деривативні цінні папери - це документи, що підтверджують право їх власника у передбачених проспектом (або рішенням про емісію) випадках вимагати від емітента придбання чи продажу базового активу, реалізації певних прав щодо цього активу або здійснення платежів, розмір яких залежить від зміни визначеного показника. До деривативних цінних паперів належать: а) опціонні сертифікати; б) фондові варанти; в) кредитні ноти; г) депозитарні розписки; ґ) державні деривативи.

Вимоги до деривативних цінних паперів (за винятком державних деривативів), а також порядок їх випуску, обліку, обігу, викупу та погашення встановлюються нормативно-правовими актами, що видаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

5) товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їх власнику право розпоряджатися майном, зазначеним у відповідних паперах.

Правове регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин виражається в упорядкуванні суспільних відносин із приводу чинності й особливості такого явища й наданні цінним паперам відповідної правової форми, тобто визначенні міри можливої та належної поведінки, що, відповідно, може бути здійснено державою за допомогою права й сукупності інших правових інструментів [3, с. 158].

Крім того, цінні папери можуть існувати у двох формах – електронній (електронні цінні папери) та паперовій (паперові цінні папери). Електронна форма цінного папера представлена у вигляді облікового запису на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку.

Паперовий цінний папір оформлюється на матеріальному носії як документ, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити [4].

Обов'язкові реквізити, форма та інші істотні вимоги до цінних паперів встановлюються законодавством. Кожен цінний папір повинен містити певні елементи, передбачені законом, що підтверджують його юридичну силу та визначають його як документ, який посвідчує права власника. Якщо ж документ не відповідає встановленим вимогам або не містить необхідних реквізитів, він втрачає статус цінного папера і не може бути об'єктом цивільного обороту.

Отже, сутність цінних паперів розкривається через їх функції у цивільному обороті. Серед основних функцій можна виділити: перерозподіл грошових коштів у певних межах – між територіями, галузями, сферами економіки, а також між різними соціальними групами; надання власникам не лише прав на капітал і визначених законом повноважень, а й додаткових прав, встановлених угодами в межах чинного законодавства; забезпечення збереження та повернення вкладеного капіталу.

Таким чином, цінні папери, незважаючи на їх складну правову природу та специфічність, є невід'ємною складовою ринкової економіки. Вони відіграють ключову роль у розвитку фінансової системи держави, стимулюють інвестиційну активність, забезпечують мобільність капіталу та сприяють стабільності економічних процесів. Завдяки цьому цінні папери активно використовуються у різних сферах майнового обороту – від банківської діяльності до корпоративних і державних фінансів.

Список використаних джерел

1. Цивільний Кодекс України : Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 року. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бєгова Т. І. Цивільне право : підручник: у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
3. Грабар Н. М. Правове регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин. *Аналітичне право*. №1. 2020. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fdspace.lvduvs.edu.ua%2Fbitstream%2F1234567890%2F3283%2F1%2F%25d0%25a1%25d1%2582%25d0%25b0%25d1%2582%25d1%2582%25d1%258f%2520%25d0%2593%25d1%2580%25d0%25b0%25d0%25b1%25d0%25b0%25d1%2580%2520%25d0%259d.%25d0%259c.%2520%2520%25d0%259f%25d0%25a0%25d0%2590%25d0%2592%25d0%259e%25d0%2592%25d0%2595%2520%25d0%25a0%25d0%2595%25d0%2593%25d0%25a3%25d0%259b%25d0%25ae%25d0%2592%25d0%2590%25d0%259d%25d0%259d%25d0%25af%2520%25d0%25a6%25d0%2586%25d0%259d%25d0%259d%25d0%2598%25d0%25a5%2520%25d0%259f%25d0%2590%25d0%259f%25d0%2595%25d0%25a0%25d0%2586%25d0%2592%2520%25202020.pdf&clen=427772
4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text

Катерина ГРИНЕВИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення правоохоронна система України стикнулася із порушеннями міжнародного гуманітарного права, законів і звичаїв війни, злочинами проти цивільного населення такими як вбивства, катування та жорстоке поводження, сексуальне насильство. Усі ці дії, а також низка інших порушень міжнародного гуманітарного права належать до категорії воєнних злочинів. Виникла необхідність правильного документування та розслідування таких злочинів для подальшого притягнення винних до відповідальності.

Воєнні злочини – це найбільш небезпечні діяння, що вчиняються під час збройних конфліктів і порушують закони та звичаї війни, посягаючи на життя і здоров'я людей, права цивільного населення та міжнародну безпеку. Їх визначення і зміст закріплені у міжнародному гуманітарному праві, зокрема в Женевських конвенціях 1949 року та Додаткових протоколах до них, а також у Римському статуті Міжнародного кримінального суду [1].

Українське законодавство відображає міжнародні стандарти у розділі XX Кримінального кодексу, який передбачає відповідальність за порушення законів і звичаїв війни, жорстоке поводження з цивільними та військовополоненими, напади на цивільне населення й об'єкти, застосування заборонених засобів і методів ведення війни, незаконне переміщення осіб чи використання забороненої зброї [2].

Правова характеристика воєнних злочинів полягає в тому, що вони належать до категорії міжнародних злочинів, не мають строків давності, підлягають обов'язковому розслідуванню, а відповідальність несуть як виконавці, так і особи, які віддавали злочинні накази. Воєнні злочини становлять особливу небезпеку для міжнародного правопорядку та вимагають одночасного реагування національних і міжнародних органів правосуддя.

Розслідування воєнних злочинів в Україні здійснюється на підставі норм міжнародного та національного права, що взаємодоповнюють одна одну. Міжнародне право встановлює основні принципи, правила та стандарти, яких слід дотримуватися під час ведення бойових дій, і визначає відповідальність за їх порушення [3]. До таких міжнародних актів належать Женевські конвенції 1949 року та їх Додаткові протоколи, що регламентують захист цивільного населення та військовополонених, а також Римський статут Міжнародного кримінального суду, який визначає коло осіб, які можуть нести відповідальність, та види воєнних злочинів, що підлягають переслідуванню. Практика міжнародних трибуналів, резолюції ООН та інші міжнародні документи формують стандарти, за якими здійснюється кваліфікація воєнних злочинів і порядок їх розслідування [4].

Національне законодавство України забезпечує імплементацію міжнародних норм у внутрішньоправову систему. Конституція закріплює обов'язок держави дотримуватися міжнародних договорів, Кримінальний кодекс України встановлює склад воєнних злочинів і передбачає кримінальну відповідальність, а Кримінальний процесуальний кодекс регулює порядок досудового розслідування, визначає права потерпілих, повноваження слідчих та прокурорів, а також організаційні аспекти

кримінального провадження. Додатково нормативно-правові акти, накази та методичні рекомендації Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України спрямовані на забезпечення правильної організації розслідування та належної фіксації доказів [5].

В умовах воєнного стану застосовуються спеціальні положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», які дозволяють органам досудового розслідування більш гнучко і оперативно реагувати на виклики бойових дій, координувати роботу з військовими структурами та забезпечувати належну безпеку слідчих, потерпілих і свідків під час збору доказів. Це створює комплексну правову основу для організації та проведення розслідування воєнних злочинів у складних умовах війни [6].

Досудове розслідування воєнних злочинів в Україні має низку особливостей, що пов'язані зі специфікою збройного конфлікту та умовами воєнного стану. Насамперед, проведення слідчих дій у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях ускладнюється фізичним доступом до місця подій і потребує спеціальної координації між правоохоронними органами та військовими структурами. Однією з головних задач є своєчасна фіксація злочинів і збір доказів, що включає опитування свідків і потерпілих, вилучення матеріальних доказів, судово-медичні та криміналістичні експертизи, а також документування наслідків нападів за допомогою фото- і відеофіксації та супутникових знімків [7]. Особливу увагу приділяють ідентифікації осіб, які безпосередньо вчиняли злочини, а також тих, хто віддавав накази або організовував протиправні дії, що відображає принцип командної відповідальності. Досудове розслідування передбачає забезпечення прав потерпілих та свідків, зокрема їх безпеку та можливість брати участь у процесі, що часто ускладнюється умовами війни. Крім того, значну роль відіграє використання цифрових доказів, даних соціальних мереж, електронної переписки та іншої інформації, що може підтверджувати обставини злочину або участь конкретних осіб [8, с. 47]. Процесуальні дії здійснюються під контролем прокурорів, які координують роботу слідчих і забезпечують законність дій, що особливо важливо у воєнний час, коли оперативність розслідування поєднується з необхідністю суворого дотримання міжнародних і національних стандартів. Слідчі та прокурори залучають до роботи експертів різних спеціалізацій, включно з міжнародними фахівцями, для оцінки тяжкості злочинів, відновлення хронології подій та складання доказової бази, придатної для подальшого розгляду у національних судах або міжнародних інституціях [9, с. 11].

Міжнародне співробітництво відіграє ключову роль у розслідуванні воєнних злочинів, оскільки багато з них мають транснаціональний характер і вимагають взаємодії між державами та міжнародними організаціями. Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, який надає методичну та експертну підтримку, консультує щодо збору доказів і проводить координацію міжнародних слідчих дій. Крім того, важливою є взаємодія з Європейським судом з прав людини, міжнародними моніторинговими місіями та спеціальними трибуналами, які забезпечують оцінку та документування порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права .

Під час розслідування воєнних злочинів міжнародні партнери допомагають у доступі до сучасних технологій, таких як аналіз супутникових знімків, цифрових даних та соціальних мереж, що дозволяє оперативно встановлювати обставини подій і ідентифікувати винних осіб. Міжнародні експерти залучаються для проведення судово-медичних, криміналістичних та військових експертиз, а також для навчання українських слідчих і прокурорів сучасним методикам фіксації та класифікації злочинів [10].

Розслідування воєнних злочинів є складною скоординовою роботою, що врегульована не лише національним законодавством а й міжнародними нормативно-правовими актами.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 08.05.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 08.05.2025).
3. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина : метод. посіб. / М. І. Пашковський та ін. Київ, 2023. 112 с. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standartrozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 08.05.2025).
5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.05.2025).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 08.05.2025).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 08.05.2025).

8. Настанови щодо стандартів збирання доказів у кримінальних провадженнях за фактами вчинення воєнних злочинів та їх подальшого використання у міжнародних судових і квазісудових органах, Міжнародному кримінальному суді. *Лист Офісу Генерального прокурора* від 13.05.2022 № 05/4/2-18ВИХ-184ОКВ-22. 2022. 47 с.

9. Алгоритм реагування працівників Національної поліції на події, пов'язані із обстрілами населених пунктів, унаслідок яких сталися масштабні руйнування цивільної інфраструктури, насамперед критичної, та/або значні людські втрати. Київ : Національна поліція України, 2022. 11 с.

10.International Criminal Court. *About the Court*. URL: https://www.icc-cpi.int/about/the-court (дата звернення: 08.05.2025).

Діана ГУЗ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ З ДОТРИМАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Право на свободу та особисту недоторканність є надзвичайно важливим в системі засад демократичного суспільства. У національному праві це положення конкретизується через інститут примусових заходів медичного характеру, які передбачають види заходів кримінально-правового впливу на особу з метою її лікування та запобіганню вчинення нових суспільно небезпечних діянь. Це право на міжнародному рівні відображене у пункті 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі-Конвенція) [1], яка є ратифікованою в Україні. Також необхідно згадати Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому що принижує гідність поводженню чи покаранню [2], яка також відіграє роль у гарантіях захисту порушених прав у разі зловживань і порушень тілесної і психічної недоторканності. Застосування примусових заходів медичного характеру реалізується через встановлені кримінальним процесуальним законодавством механізми, з дотриманням передбачених процедур і гарантій. Особливістю цього інституту є взаємодоповнювальний контакт матеріально-правових і процесуальних підстав, що може створити колізії у кваліфікації та застосування примусових заходів медичного характеру на практиці. До прикладу, Закон України «Про психіатричну допомогу» [3] чітко зазначає, що надання лікування можливе лише за добровільною згодою особи, в свою чергу норми Кримінального процесуального кодексу [4] не описують процедуру застосування та виконання примусових заходів медичного характеру, а говорить лише про можливість повторного розгляду справи, якщо попереднє рішення було скасовано. Відповідно на підставі цього виникає проблема вдосконалення сталого механізму контролю щодо застосування таких заходів.

Необхідно проаналізувати виділені прогалини на прикладі Рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) «Л.Т. проти України» [5]. У вказаному рішенні ЄСПЛ аналізує дотримання всіх гарантій та засад у кримінальному провадженні та дотримання статті 6 Конвенції. У цьому рішення суд висвітлив усі недоліки національного кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру та їх впливу на право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції). Увага акцентується на процесуальних гарантіях, які повинні бути посилені у випадках, коли йдеться про найбільш вразливих категорій громадян – неосудних осіб. Найбільш яскравим недоліком стала відсутність заявниці на основному судовому розгляді 14 липня 2014 року та її видалення із зали суду 9 липня 2014 року. Суд видалив заявницю, посилаючись на необхідність захисту неповнолітнього свідка та загальний характер справи. ЄСПЛ наголосив, що така мета могла виправдати виділення лише на час допиту свідка, а не з усього судового розгляду. Також національний суд не провів належної оцінки здатності заявниці ефективно брати участь у судовому засіданні, як це встановлює п.10 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» [6]. І ще одним грубим порушенням КПК України стало обмеження права заявниці особисто подавати апеляційну скаргу, що створило для неї непереборну шкоду. Рішення про видалення заявниці та її відсутність було свавільним і не ґрунтувалося на оцінці її нездатності брати участь у судовому розгляді. Отже, у цій справі ЄСПЛ нагадав про те, що процесуальна вразливість особи із психічним розладом вимагає від держави посиленого, а не байдужого ставлення до її прав та інтересів. Також без уваги не залишилось і процедурне дотримання всіх гарантій та засад у кримінальному провадженні. У практиці ЄСПЛ сформульовано умови, за яких можна говорити про дотримання законності та відсутність свавілля щодо позбавлення свободи психічно хворих осіб. Тримання під вартою особи, яка вважається психічно хворою, має відповідати цілям п.1 ст. 5 Конвенції, що полягає

в запобіганні позбавленню осіб свободи у свавільний спосіб, а також відповідати цілям обмеження, зазначеного в пп. »е» п.1 ст. 5Конвенції У зв'язку із цим Суд відзначає, що відповідно до його усталеної практики, особа не може вважатися психічно хворою та бути позбавленою волі, якщо не дотримано трьох нижченаведених мінімальних умов: 1) по-перше, наявність психічного розладу повинна бути встановлена за допомогою об'єктивної медичної експертизи;2) по- друге, психічний розлад має бути такого характеру або ступеня, що виправдовує примусове тримання особи у психіатричній лікарні; 3) по-третє, обгрунтованість тривалого тримання у психіатричній лікарні залежить від стійкості такого розладу (п. 39 рішення від 24 жовтня 1979 р. у справі «Winterwerp v. the Netherlands»). Суд також наголошує на тому, що жодне позбавлення свободи особи, яка вважається психічно хворою, не може розглядатись як таке, що відповідає пп.»е» п.1 ст.5 Конвенції, якщо воно було призначене без висновку медичного експерта». У кримінальному законодавстві більшості інших іноземних держав, передусім країн Західної Європи та США, примусові заходи медичного характеру віднесено до заходів безпеки , що виступають, як складова частина інституту під назвою «заходи безпеки» (зустрічаються також назви «заходи безпеки та лікування», «заходи виправлення» тощо.) Кримінальне право Швейцарії та Німеччини вбачає під примусовими заходами медичного характеру, як покарання, так і примусовий захід безпеки. Найголовнішою відмінність є те, що поміщення злочинця до спеціалізованого закладу має бути добровільним, тобто без його згоди такий підхід використовуватися не може. Німецькі науковці зазначають, що така умова має сенс, тому що лікування може бути успішним тільки при добровільній участі пацієнта» [7, с. 310].

Отже, аналізуючи європейську практику дотримання прав людини у кримінальному провадженні важливим залишається здатність належної оцінки системи національного законодавства та практики дотримання фундаментальних прав людини на міжнародному рівні та запобігання зловживань процесуальними правами з боку органів влади.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26.11. 1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text.
3. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02. 2000 р. №1489-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від. 13.04. 2012 р. №4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
5. Л.Т. проти України : Рішення Європейського Суду з прав людини від 06 червня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k18#Text.
6. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05#Text.
7. Хохлюк М. А .Щодо порівняльного аналізу примусових заходів медичного характеру в Україні та інших зарубіжних державах. URL:https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/Naukovo_Doslidna_Chastyna/Docs/2020.08.22_STUD._ZBIRNIK_2020_RIK.pdf#page=310.

Богдан ГУЛЬЦЬО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОГЛЯД ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ, ГАРАНТІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Проведення огляду житла чи іншого володіння особи є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі. Цей інститут тісно пов'язаний із забезпеченням конституційних прав людини, зокрема права на недоторканність житла, гарантованого статтею 30 Конституції України. Водночас огляд житла виступає важливим інструментом отримання доказової інформації, необхідної для встановлення істини у кримінальному провадженні [1, с. 130].

З огляду на підвищену соціальну чутливість цієї процесуальної дії, законодавець встановлює суворі вимоги до її проведення, дотримання яких є запорукою законності отриманих доказів. Порушення процедури може спричинити визнання доказів недопустимими та поставити під сумнів об'єктивність усього розслідування.

Метою цієї статті є комплексний аналіз правової природи огляду житла чи іншого володіння особи, визначення процесуальних гарантій, а також висвітлення основних проблем і тенденцій розвитку цього інституту в умовах сучасного кримінального судочинства України.

Відповідно до статті 233 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), ніхто не має права проникати до житла чи іншого володіння особи без її добровільної згоди або без відповідної ухвали слідчого судді [2, с. 102]. Огляд житла чи іншого володіння – це процесуальна дія, спрямована на виявлення та фіксацію обставин, що мають значення для кримінального провадження, зокрема слідів злочину, речових доказів чи інших відомостей. На відміну від обшуку, огляд не має на меті безпосередній пошук предметів або документів, які можуть бути вилучені. Його головна мета – оглянути місце, предмет або приміщення для встановлення об'єктивного стану речей. Проте на практиці межа між цими діями є доволі тонкою, і судова практика не завжди однозначно розмежовує огляд і обшук [3, с. 58].

Правові підстави для проведення огляду житла визначені у статтях 233–237 КПК України. Ключовим принципом є дотримання конституційного права людини на недоторканність житла, що може бути обмежене лише за рішенням суду. Огляд може бути проведений:

1. за згодою особи, яка володіє житлом;
2. без такої згоди – виключно на підставі ухвали слідчого судді;
3. у невідкладних випадках, коли затримка може призвести до втрати доказів або до втечі підозрюваного.

Таким чином, законодавець намагається забезпечити баланс між ефективністю розслідування та захистом особистих прав громадян [4, с. 143].

Проведення огляду здійснюється слідчим або прокурором, про що складається відповідний протокол. Перед початком дії особі, у володінні якої проводиться огляд, пред'являється ухвала суду або пояснюються підстави проведення дії у разі добровільної згоди. Огляд обов'язково проводиться у присутності понятих або із застосуванням відеофіксації, що гарантує об'єктивність і недопущення зловживань [2, с. 107].

Важливим є дотримання принципу пропорційності: втручання у приватне життя особи має бути виправданим і необхідним для досягнення законної мети кримінального переслідування. Порушення цього принципу може стати підставою для визнання зібраних доказів недопустимими.

Попри певну схожість за зовнішніми ознаками, огляд і обшук мають різну правову природу. Огляд спрямований на візуальне спостереження і фіксацію обстановки, тоді як обшук – на активне виявлення речей, документів чи осіб. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що втручання у приватне життя через обшук або огляд має відповідати критеріям законності, необхідності та пропорційності [5, с. 87].

Слідчий суддя повинен перевіряти не лише формальні підстави для огляду, а й фактичну обґрунтованість необхідності проведення такої дії, особливо коли йдеться про житло.

Огляд житла є потенційно небезпечним для прав і свобод громадянина, оскільки передбачає проникнення до приватного простору. Тому КПК встановлює низку процесуальних гарантій:

- обов'язкову присутність власника житла (або його представника);
- право на захисника;
- заборону розголошення обставин приватного життя;
- обов'язкове складання детального протоколу з описом дій.

Такі гарантії спрямовані на забезпечення дотримання прав людини та запобігання свавіллю з боку правоохоронців [1, с. 132]. Особливої уваги потребує належна фіксація процесу огляду засобами технічного запису –відеофіксацією, що дозволяє підтвердити законність усіх дій.

На практиці виникає низка проблем, пов'язаних із проведенням огляду житла. Часто слідчі підміняють огляд обшуком, намагаючись уникнути судового контролю. Судова практика вказує, що у випадках, коли під час огляду фактично здійснюється пошук і вилучення речей, така дія має кваліфікуватися як обшук, що потребує судової санкції [3, с. 61].

Іншою проблемою є невідповідність протоколів огляду вимогам КПК. Недостатня деталізація, відсутність посилань на засоби відеофіксації або неправильне оформлення документів часто стають підставою для визнання доказів недопустимими [6, с. 49].

У період воєнного стану питання огляду житла набуло нової актуальності. В окремих випадках огляд здійснюється у спрощеному порядку через неможливість отримати судову санкцію вчасно. Однак така практика має бути суворо обмежена рамками надзвичайних обставин, адже зловживання нею може призвести до системних порушень прав людини [4, с. 146].

Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав справи, пов'язані з порушенням права на недоторканність житла. У рішенні у справі *«Кампанеллі та Канела проти Італії»* Суд зазначив, що будь-яке втручання у приватне життя має бути законним, переслідувати легітимну мету та бути пропорційним [5, с. 92]. У рішенні *«Смирнов проти Росії»* Суд наголосив, що навіть формально законний

обшук чи огляд може бути визнаний порушенням статті 8 Конвенції, якщо він не був необхідним у демократичному суспільстві. Отже, Україна, як держава-учасниця Конвенції, зобов'язана враховувати стандарти ЄСПЛ при тлумаченні норм КПК щодо проведення огляду житла.

Сучасна практика досудового розслідування передбачає активне використання цифрових засобів фіксації процесуальних дій. Використання відеозйомки під час огляду підвищує його прозорість і достовірність [7, с. 51]. Також доцільним є застосування дронів, 3D-сканерів чи фотограмметрії для документування великих об'єктів або місць злочину. Проте впровадження нових технологій потребує чіткого правового регулювання, щоб уникнути зловживань та забезпечити допустимість таких доказів у суді.

Результати огляду житла чи іншого володіння можуть мати вирішальне значення для кримінального провадження. Вони дозволяють встановити фактичні обставини злочину, підтвердити або спростувати версії сторін, а також визначити коло осіб, причетних до події. Проте ефективність цієї слідчої дії прямо залежить від її процесуальної бездоганності [6, с. 53]. Порушення хоча б однієї вимоги КПК може призвести до втрати доказового значення матеріалів огляду.

Огляд житла чи іншого володіння особи є одним із найчутливіших інститутів кримінального процесу, що вимагає особливої ретельності при проведенні. Законодавець, надаючи слідчим право на таке втручання, одночасно встановлює систему гарантій, покликаних захистити права громадян від свавілля. Аналіз практики показує, що ключовими умовами законності огляду є наявність належних підстав, дотримання процесуального порядку та повага до приватного життя особи.

Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу в Україні свідчать про необхідність удосконалення правового регулювання огляду житла з урахуванням європейських стандартів і цифрових технологій. Гармонізація національної практики із рішеннями ЄСПЛ, підвищення прозорості процесуальних дій та забезпечення належного контролю з боку суду є запорукою довіри до системи правосуддя та дотримання принципів верховенства права.

Список використаних джерел

1. Літвінова І. Ф., Лобай Д. М. Особливості проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний вісник* 4 (65). 2022. С. 172–178.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13.

3. Гуцуляк Ю. В. Процесуальні гарантії при проведенні обшуку та огляду житла. Кримінальне судочинство. 2021. № 3. С. 55–63.

4. Шевчук О. М. Конституційні межі втручання у приватне життя в умовах воєнного стану. *Право України*. 2023. № 2. С. 141–148.

5. Європейський суд з прав людини. Практика застосування статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Рішення у справах «Кампанеллі та Канела проти Італії», «Смирнов проти Росії».* Страсбург, 2020. С. 85–94.

6. Дяченко І. С. Огляд місця події та житла: проблеми оформлення процесуальних документів. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1. С. 47–54.

7. Романюк В. О. Використання цифрових технологій під час проведення слідчих дій. *Юридична наука і практика*. 2023. № 4. С. 49–53.

Юлія ГУМЕНЮК
(Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова)

ЕФЕКТИВНІСТЬ «НЕВИДИМОГО» ЛІДЕРА У СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

У сучасному світі лідерство все частіше виходить за межі класичних уявлень про авторитарного керівника, який стоїть попереду команди та спрямовує її рух. Натомість актуалізується концепція так званого «невидимого лідера» – особи, яка здатна вести інших, залишаючись у тіні та надаючи простір для самореалізації команди.

На відміну від традиційних типів лідерів, які активно демонструють свою владу, «невидимий» лідер діє тихо, але результативно. Він той, хто не потребує постійного схвалення збоку інших, бо його мета – не показати себе з найкращої сторони, а створити умови, за яких інші учасники команди можуть розкрити свій потенціал. Такий лідер, часто залишається не в полі зору, але саме завдяки йому система працює злагоджено, команда розвивається, а справи вирішуються.

Невидимий лідер – це не той, хто диктує напрямок і тільки роздає команди, це той, хто створює умови для роботи команди, в яких інші знаходять сили йти вперед. Його основною метою є зробити

так, щоб інші не просто виконували ефективно завдання, а відчували повагу і свою значущість, також в цих умовах розвивали внутрішню мотивацію та ініціативність [1].

Такий лідер непомітно керує всіма процесами, дає іншим проявитися, розподіляє ролі та відповідає за атмосферу довіри та взаєморозуміння. Важливо, що такий лідер ніколи не скаже, що тільки він зробив все для того, щоб команда досягла поставленої цілі.

У сфері юриспруденції модель «невидимого» лідера набуває особливої цінності. Юридична практика потребує високої точності, командної взаємодії та професійної відповідальності.

Варто зазначити, чому ж саме ця модель настільки ефективна і популярна в юриспруденції на сьогоднішній день.

По-перше, «невидимий лідер» підвищує ефективність юридичної команди завдяки правильному розподілу ролей і делегуванню відповідальності. Юристи різного рівня отримують завдання відповідно до компетенцій, що забезпечує якісне виконання роботи та зменшує ризик помилок. Такий підхід створює синергію, коли сумарний результат перевищує можливості кожного окремого учасника.

По-друге, цей стиль управління сприяє формуванню культури довіри й професійної зрілості. Молоді спеціалісти в адвокатських об'єднаннях чи юридичних фірмах не просто виконують вказівки, а вчаться мислити стратегічно та брати на себе відповідальність. Це підвищує ефективність роботи колективу в довгостроковій перспективі, адже формуються майбутні професіонали-лідери [2].

По-третє, «невидимее лідерство» особливо ефективне в умовах кризових чи складних юридичних процесів. Під час воєнного стану, судових реформ або міжнародних арбітражі саме такий підхід дозволяє швидко адаптуватися до нових обставин, не втрачаючи злагодженості та професійної стійкості команди.

Отже, «невидимий лідер» у юриспруденції – це не той, хто говорить найгучніше, а той, чия робота змінює систему, навіть якщо про нього ніхто не знає. Його ефективність вимірюється не кількістю виступів, а кількістю справ, які стали прецедентами, реформ, що запрацювали, або життів, які він захистив.

Список використаних джерел

1. Колосович О. С. Психологічні особливості виникнення та функціонування лідерства у професійній сфері. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (1). С. 391–400.

2. Кіяшко В. І. Поняття та роль керівника в діяльності сучасного підприємства. *Форум права*. 2008. № 1. С. 221–224

Каміла ГУСЕЙНОВА
(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ЗАСОБУ ЇХ ВИПРАВЛЕННЯ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Праця людини є інструментом постійного розвитку, формування потреб особистості, сприяє зростанню її здібностей, навичок і вмінь їх використання [1, с. 324]. У свою чергу, праця засуджених є одним із важливих засобів їх виправлення і ресоціалізації. Адже саме завдяки регулярній праці засуджені звикають до соціально корисного способу життя, навчаються отримувати законні доходи.

Конституція України гарантує кожному право на працю, яку особа вправі вільно обрати, або на яку вільно погодитись (ч. 1 ст. 43) [2]. Аналогічне положення закріплено і в Кримінально-виконавчому кодексі (в подальшому – КВК) України, де ч. 1 ст. 118 наголошує на тому, що засуджені «мають право працювати» [3].

Стиль і способи взаємодії з засудженими, зокрема, й щодо залучення останніх до праці, відносимо до одного з основних напрямків політики у сфері боротьби зі злочинністю (кримінальної політики) [4, с. 68].

Проте, попри наявність, на перший погляд, позитивних положень, праця осіб, що відбувають покарання у місцях позбавлення волі, на нашу думку, недостатньою мірою виконує покладені на неї функції. І це пов'язано із низкою чинників.

По-перше, це низька оплата праці. Чинне кримінально-виконавче законодавство передбачає нарахування на особовий рахунок не менше 50 відсотків від нарахованого особі місячного заробітку. А це зазвичай вдвічі менше за мінімальний розмір заробітної плати, встановлений законодавством.

Але і це, на жаль, не єдина проблема. Навіть таку заробітну плату дуже часто засуджені фактично не можуть отримати через неправомірну поведінку адміністрації установ виконання покарань та (або) роботодавців. Наприклад, у 2020 році одним з держпідприємств за березень і квітень взагалі не було виплачено заробітну плату (в подальшому виявилось, що заборгованість перед працівниками в цьому підприємстві становила 473 тис. грн). А у Бориспільській виправній колонії №119 засуджених на безоплатній основі залучали до ремонтних робіт і не укладали ані цивільно-правових, ані трудових договорів з метою ухилення від виплати заробітної плати, а отже, і від сплати податків та інших обов'язкових платежів [1, с. 324–325]. А тому засуджені втрачають мотивацію працювати. Вони не отримують навіть мінімальної заробітної плати, їх часто експлуатують як дешеву, а інколи навіть як безоплатну робочу силу. І для вирішення цієї проблеми необхідно підвищити рівень оплати їх праці до мінімального гарантованого державою.

По-друге, це примусовість праці. Попри те, що КВК України закріплює принцип добровільності праці засуджених до позбавлення волі, фактично праця може бути примусовою, і особа позбавлена навіть права обрати рід занять. Так, у ч. 2 ст. 118 КВК України встановлено обов'язок засуджених, що мають заборгованість за виконавчими документами, працювати на роботах і в місцях, які визначає адміністрація колонії. А ч. 5 ст. 118 КВК України встановлює другий вид обов'язкової праці засуджених до позбавлення волі – праця із благоустрою колонії та прилеглої до неї території, поліпшення житлово-побутових умов самих засуджених, допоміжні роботи із забезпечення колоній продовольством [3]. Такі норми можуть породжувати мотивацію засуджених відмовлятись від праці у місцях позбавлення волі, оскільки вони позбавлені «можливості заробляти собі на життя працею, яку вони вільно обирають або на яку вільно погоджуються», гарантованої Конституцією України. Розв'язання цієї проблеми нерозривно пов'язано із необхідністю співпраці із підприємствами, установами та організаціями, які можуть надавати робочі місця засудженим для того, аби перенести право обирати місце роботи з адміністрації установи виконання покарань до самого засудженого, аби останній мав можливість обрати, де йому буде комфортніше працювати. Це буде сприяти не лише ресоціалізації особи, а й більш ефективному виконанню трудових обов'язків.

По-третє, відсутність належного контролю за дотриманням умов праці засуджених. Не виключені випадки, коли адміністрація колонії може зловживати своїми повноваженнями, фактично запроваджуючи 10- або 12-годинний робочий день, порушуючи вимоги безпеки праці, не створюючи умов, необхідних для організації нормального робочого дня. Такі дії дезорганізують засуджених, демонструють їм, що робота – це хаос і свавілля, замість того, аби запровадити дисципліну, порядок і чіткість виконання завдань. Крім того, більшість колоній було збудовано ще у радянські часи, але устаткування там і досі не змінювалось. А це означає, що засуджені працюють на застарілому обладнанні, яке в сучасних підприємствах не використовується. Це призводить до того, що засуджені після відбуття покарання виходять на свободу і не можуть знайти собі роботу, яку б вони могли виконувати.

І наостанок – відсутність у деяких засуджених необхідної освіти і навичок. Для того, аби праця здійснювала позитивний вплив на засудженого, він повинен мати можливість використовувати отримані навички і знання на практиці, як у колонії, так і за її межами. Саме тому необхідно переглянути програму професійно-технічного навчання засуджених для того, аби вони навчались у відповідності із сучасними потребами суспільства і, знаходячись у колонії, мали можливість спробувати ту чи іншу обрану ними спеціальність. Такі дії повинні викликати зацікавленість у засудженого у виборі навчання і роботи, спробувати себе у різних сферах життя.

Підсумовуючи усе вищезазначене можна стверджувати, що забезпечення належних умов праці засуджених є вкрай важливим для підвищення ефективності їх праці, бажання продовжувати працювати навіть після звільнення з місць позбавлення волі.

Зміна підходів до залучення до корисної зайнятості засуджених та осіб, взятих під варту, та створення додаткових стимулів для залучення засуджених до праці як засобу ресоціалізації цілком слушно визнані одним з завдань у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року [5].

Крім того, необхідно ввести мінімальні стандарти дотримання прав людини щодо засуджених, забезпечити їх належними умовами праці, оплатою праці і вільним вибором місця роботи.

Список використаних джерел

1. Кутєпов М. Ю. Праця засуджених як шлях до ресоціалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 322–325. URL: http://lsej.org.ua/7_2020/83.pdf (дата звернення: 08.10.2025).

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.10.2025).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення: 08.10.2025).

4. Сезонова І. К., Оробець К. М. Правова політика держави в боротьбі зі злочинністю. *Форум права*. 2005. № 1. С. 65-69. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/709afd93-24a6-4c4c-862f-95b208a8b242/content?trackerId=5929fbe44c2009ac (дата звернення: 08.10.2025).

5. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 08.10.2025).

Сергій ГУЩА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні з 24 лютого 2022 року внаслідок збройної агресії російської федерації, колабораціонізм набув масового характеру як форма свідомої співпраці громадян з окупаційною владою, що загрожує національній безпеці, територіальній цілісності та суверенітету держави. Це явище проявляється на тимчасово окупованих територіях і вимагає ефективних кримінально-правових засобів протидії, оскільки щомісяця реєструється близько 200 кримінальних проваджень колаборайційного характеру.

Колабораціонізм – це суспільно небезпечне діяння, що включає надання допомоги окупаційній владі, військову службу на її боці, розвідувальну діяльність, передачу інформації, зраду державних таємниць, співпрацю в політичній та економічній сферах, а також пропаганду окупаційної ідеології [1]. Кримінально-правова протидія колабораціонізму в Україні здійснюється на підставі статті 111-1 «Кримінального кодексу України (КК України), яка власне і передбачає кримінальну відповідальність за вчинення вказаних дій [2].

Разом з цим, певну складність для правової кваліфікації «Колабораціонізму» вносить наявність у чинному Кримінальному законодавстві України відповідальності за таке кримінальне правопорушення, як «державна зрада». «Колобораціонізм» (ст. 111-1 КК України) і «державна зрада» (ст. 111 КК України) [5] є суміжними злочинами проти основ національної безпеки, але відрізняються за обсягом, формами та суб'єктами. Об'єкт обох злочинів – суспільні відносини щодо охорони суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, державної, економічної чи інформаційної безпеки України, але колабораціонізм обмежений співпрацею саме з державою-агресором (Російською Федерацією) в умовах окупації, тоді як зрада може бути на користь будь-якої іноземної держави. Об'єктивна сторона державної зради включає три форми: перехід на бік ворога, шпигунство та надання допомоги іноземним суб'єктам у підривній діяльності, з закінченим складом з моменту діяння. Натомість колабораціонізм має багатокомпонентний склад (8 частин), що охоплює пропаганду, зайняття посад, передачу ресурсів, участь у формуваннях агресора тощо, з акцентом на добровільність і контекст агресії. Суб'єкт державної зради – виключно громадянин України від 16 років, тоді як для колабораціонізму суб'єкт може бути загальним (включаючи іноземців) у деяких частинах статті. Суб'єктивна сторона обох – прямий умисел, але колабораціонізм вимагає доведення відсутності примусу.

Покарання за зраду суворіше (12–15 років позбавлення волі з конфіскацією), порівняно з підходом до встановлення санкції за таке кримінальне правопорушення, як колаборайційна діяльність Зокрема, покарання за колабораціонізм диференційоване: за ч. 1 ст. 111-1 КК України – позбавлення права обіймати певні посади на 10–15 років; за ч. 2 – те саме з можливою конфіскацією майна; за ч. 8 – аж до позбавлення волі [1]. В умовах воєнного стану покарання має бути жорсткішим, з урахуванням латентності злочинів (маскування дій, прихованість співпраці) та ускладнення збору доказів через використання закритих каналів зв'язку.[3]

Ключові проблеми розмежування: конкуренція норм (наприклад, перехід на бік ворога може кваліфікуватися за обома статтями), неточність формулювань і суперечності в практиці, що вимагає уточнення законодавства для уникнення дублювання.[4]

«Станом на 31 грудня 2024 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень зареєстровано 1956 вироків за ст. 111-1 КК України, з яких лише 4 виправдувальні (з них 3 скасовано в апеляції). Розподіл за частинами: ч. 1 – 517 вироків (але зменшення в 2024 році), ч. 5 – 160, ч. 7 – 147, з тенденцією зростання за злочинами (ч. 3–7) та зменшенням за проступками (ч. 1–2)» [3]. У 2022–2023 роках зареєстровано понад 6426 проваджень, з 691 вироком, переважно за ч. 1 (353) та ч. 2 (151), з акцентом на дописи в соцмережах (148 справ) [5].

Такий стан речей зумовлений не лише проблемою відмежування вказаних двох кримінальних правопорушень, а і низкою інших факторів. І хоча недостатня юридична визначеність та розмежування від суміжних злочинів (наприклад, державної зради за ст. 111 КК України) відіграє центральне значення, все ж є і інші. Зокрема, це - формальний підхід до кваліфікації (сам факт посади без аналізу функцій), ігнорування примусу та умов окупації, презумпція умислу, порушення правової визначеності, не співмірність покарань (від штрафу 17 850 грн до 4 років волі за подібні діяння). Сьогодні в умовах воєнного стану вагому проблематику створює складність оцінки мотивів (добровільність чи вимушеність), подвійне законодавче регулювання для громадян на окупованих територіях, а також вирішення питання про малозначність діяння та обставин, що виключають кримінальну протиправність [2].

З огляду на вказане вище, кримінально-правові засоби протидії колабораціонізму не можна вважати достатньо ефективними; вони потребують удосконалення. Позитивним кроком у регулюванні вказаних правовідносин можуть стати запровадження законодавчих змін з метою деталізації складу цього злочину, включення терміну «добровільність» з урахуванням насильства, створення реєстру колаборантів, посилення кіберпідрозділів та використання штучного інтелекту для моніторингу. Необхідні подальші наукові дослідження та адаптація міжнародного досвіду таких держав, як наприклад, Франція, Німеччина, країни Балтії для посилення профілактики вчинення цього діяння.

Список використаних джерел

1. Нагорний А. М. Кримінально-правові засоби боротьби із колаборaційною діяльністю в умовах воєнного стану. 2024. № 1. С. 294–298. DOI: https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-52 Режим доступу: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/54.pdf

2. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колаборaційній діяльності : монографія. Київ, 2025. 434 с. ISBN 978-617-566-885-6. URL: https://www.researchgate.net/publication/389706065_Kriminalno-pravovi_problemi_protidii_kolaboracijnij_dialnosti

4. Відповідальність за колаборaціонізм: як змінилася судова практика. Аналітичний звіт. *ZMINA*. 2025. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

5. Колаборaційна діяльність і пособництво державі-агресору: аналіз судової практики. *ZMINA*. 2023. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboration_web_ukr-2.pdf

Анастасія ДЕГТЯР
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Розбещення неповнолітніх становить один із найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, оскільки посягає не лише на фізичну і психічну цілісність дитини, але й на її нормальний розвиток, формування моральних та соціальних орієнтирів. У кримінально-правовій доктрині та судовій практиці дане явище тісно переплітається із суміжними кримінальними правопорушеннями, зокрема, сексуальним насильством (ст. 153 Кримінального кодексу України (далі – КК України)), що зумовлює складність його кваліфікації та потребує чіткого розмежування понять «сексуальне насильство» та «розбещення неповнолітніх» [1].

Сексуальне насильство передбачене (ч. ч 3–6 ст. 153 КК України) охоплює широкий спектр дій, які спрямовані на задоволення статевої пристрасті винної особи за рахунок використання дитини як об'єкта посягання. З об'єктивної сторони сексуальне насильство, відповідно до ч. 1 ст. 153 КК України, полягає у вчиненні будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, що не пов'язані із проникненням у тіло потерпілої особи [1]. Це можуть бути різні форми дотиків, мацання геніталій, фроттаж, оральні чи інші маніпуляції, які викликають сексуальне збудження.

На відміну від сексуального насильства, розбещення неповнолітніх, передбачене ст. 156 КК України, охоплює розпусні дії, які можуть мати як фізичну, так і інтелектуальну форму, проте не завжди передбачають застосування насильства чи примусу. Традиційно розпусними вважались непристойні дотики, поцілунки, оголення статевих органів, навчання онанізму, вчинення статевого акту у присутності дитини чи демонстрація порнографічних матеріалів. Важливо, що в контексті

ст. 156 КК України відсутність насильства та фактична «згода» дитини старше чотирнадцяти років може трактуватись як обставина, що зумовлює кваліфікацію діяння саме як розбещення, а не як сексуального насильства [1].

Ключовим критерієм відмежування сексуального насильства, що підпадає під ознаки ст. 153 КК України, від фізичного розбещення, є факт добровільної згоди дитини у вікових межах від чотирнадцяти до шістнадцяти років. Якщо непристойні дотики відбуваються за «згодою» неповнолітнього, то вони визнаються розбещенням. Якщо ж вони здійснені без згоди або стосуються дитини молодше чотирнадцяти років, то йдеться про сексуальне насильство. Судова практика свідчить, що нерідко трапляються випадки, коли непристойні дотики чи інші насильницькі дії сексуального характеру неправильно кваліфікують як розбещення, тоді як вони охоплюються положеннями ст. 153 КК. Це призводить до пом'якшення відповідальності винних і фактично до заниження суспільної небезпеки їхніх дій [2, с. 27].

Проблема кваліфікації також проявляється у випадках так званого інтелектуального розбещення, коли дитину схиляють до оголення, демонстрації власних статевих органів або фотографування у відвертому вигляді. До 2021 року такі дії кваліфікувались за ст. 156 КК, проте після внесення змін до законодавства частина таких діянь підпала під кваліфікацію як створення дитячої порнографії [1]. Водночас торкання статевих органів дитини або використання її для сексуального задоволення винного мають розглядатися виключно у площині сексуального насильства.

Таким чином, розмежування між розбещенням неповнолітніх та сексуальним насильством над дітьми базується на таких критеріях: наявність чи відсутність добровільної згоди потерпілої особи, її вік (до чи після чотирнадцяти років), а також характер дій – чи йдеться про фізичний контакт, чи про демонстрацію розпусних дій без прямого насильства. Оскільки законодавча конструкція норм 153 та 156 статей КК України досі викликає дискусії, у науковій літературі пропонується внести уточнення до диспозиції ст. 156 КК України, чітко зазначивши, що розпусними діями визнаються лише ті, що не містять ознак сексуального насильства. Це дозволило б уникнути неоднозначностей у судовій практиці та забезпечити належний рівень захисту дітей від сексуальних посягань у будь-якій формі [3].

Крім того, сучасна кримінологія підкреслює, що сексуальне насильство над дітьми часто супроводжуються психологічним тиском, шантажем, маніпуляціями та експлуатацією довіри дитини. Важливим аспектом є те, що навіть відсутність фізичного насильства не зменшує шкоди, завданої психіці неповнолітнього. Дослідження свідчать, що діти, які стали жертвами сексуального насильства або розбещення, часто мають тривалі психологічні наслідки, включно з депресією, тривожними розладами, порушенням соціальної адаптації та проблемами у формуванні довірчих міжособистісних відносин. Таким чином, кримінально-правова відповідальність за подібні діяння повинна бути не лише превентивною, але й каральною, відображати високий рівень суспільної небезпеки таких злочинів.

Особливу складність у практичному застосуванні законодавства становлять випадки, коли винна особа є членом сім'ї або близьким оточенням дитини. Тут проявляється так званий «ефект довіри», коли діти не повідомляють про посягання через страх, сором або почуття провини. Відповідно, правоохоронні органи та суди повинні враховувати специфіку таких відносин та забезпечувати комплексний підхід до розслідування, включно з залученням психологів, соціальних працівників та експертів із дитячої поведінки. Розробка методичних рекомендацій для кваліфікації таких діянь дозволила б підвищити ефективність захисту дітей та уникнути помилкових або недостатньо суворих вироків.

Отже, сексуальне насильство над дітьми та розбещення неповнолітніх слід розглядати як такі соціально-кримінальні явища, що вимагають чіткого законодавчого визначення, диференційованої кваліфікації, комплексного підходу до розслідування та застосування превентивних заходів. Пріоритетом у цій сфері має бути не лише покарання винних, а й створення умов для психологічного захисту та реабілітації потерпілих дітей, що дозволяє мінімізувати довгострокові наслідки та сприяти формуванню безпечного соціального середовища для підростаючого покоління. Водночас необхідно продовжувати наукові дослідження та судову практику з метою вдосконалення нормативної бази та уніфікації критеріїв відмежування сексуального насильства від розбещення неповнолітніх, що забезпечить високий рівень захисту прав дітей у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 01.10.2025).

2. Гаврильців М. Т. Міжнародний досвід протидії сімейному насильству та перспективи імплементації в Україні. *Кримінально-правові та адміністративно-правові основи протидії насильству в сім'ї :* матеріали науково-практичної інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 27 березня 2017 року). Івано-Франківськ : НАВС, 2017. С. 27–29.

3. Омецинська В. Ю. Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 265 с.

Олена ДМИТРИШИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

В Україні важливу роль у боротьбі з домашнім насильством відіграє Національна поліція. Вона реагує на виклики, здійснює превентивну роботу та допомагає жертвам захистити свої права, зокрема через винесення термінових заборонних приписів щодо кривдників. Національна поліція виступає гарантом безпеки, тому питання запобігання та протидії домашньому насильству щодо дитини в Україні є актуальним [1, с. 242]

Слід звернути увагу, як зазначає Грубрина А., «щодо статистики Департаменту превентивної діяльності опублікованої за дорученням Національної поліції України щодо домашнього насильства за 2020-2024 роки, а саме: 2020 рік – 208 784 звернень, з них 182 088 – жінки, і 3 433 – діти; 2021 рік – 325 599 звернень, з них 58 856 – жінки, і 8 842 – діти; 2022 рік – 244 381 звернення, з них 52 189 – жінки, і 7 466 – діти; 2023 рік – 291 428 звернень, з них 222 878 – жінки, і 9 194 – діти; 2024 рік – 195 174 звернень, з них 151 716 – жінки, і 6 545 – діти.

В свою чергу Opendatabot за 2024 показали, що в кожному третьому випадку від домашнього насильства стали страждати літні люди та діти. І кількість звернень зростає у періоди свят» [2].

Поліція виступає не лише органом реагування, а й гарантом безпеки жертв, тому ефективність її дій напряму впливає на рівень захищеності постраждалих. У зв'язку з цим, питання запобігання та протидії домашньому насильству відносно дитини в Україні є надзвичайно актуальним, особливо в умовах зростання соціальної напруги, викликаної війною, економічними труднощами та масовим переміщенням населення.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» Національна поліція України в особі її уповноважених органів та підрозділів є категорією суб'єктів, які називають «іншими органами та установами, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» [3].

Визначення Національної поліції України (далі – поліція) наведено Законом України «Про Національну поліцію» під яким слід розуміти центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [4, ст. 1]. Мороз О.Б., Хатнюк Ю.А. зазначають, що «до уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству можна віднести:

– дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади;
– поліцейських ювенальної превенції;
– підрозділи патрульної поліції та групи реагування патрульної поліції;
– підрозділи слідства та дізнання;
– сектори протидії домашньому насильству та мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства» [5, с. 517].

Мінченко С. І., Дмитращук О. С. в своєму дослідженні, визначаючи основні повноваження підрозділів Національної поліції, зазначили, що на неї також покладаються такі спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, як терміновий заборонний припис стосовно кривдника (виноситься уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України строком до 10 діб у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства); взяття кривдника на профілактичний облік уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України та проведення з ним профілактичної роботи. Однак, автори відразу відзначають проблему, яка полягає у питанні, як саме Національна поліція має здійснювати всі заходи із запобігання та протидії домашнього насильства, адже не кожна жінка (тим більше у певних випадках – чоловік), що потерпають від домашнього насильства, будуть згодні про це заявити до правоохоронних органів, що відображається у статистичних даних щодо офіційно зареєстрованих фактів домашнього насильства [6, с. 107].

Біленко П. у своїй праці зазначає, що відсутній чіткий перелік уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, які вживають заходів для запобігання досліджуваному явищу. Однак в історіографії до таких відносять: патрульну поліцію; підрозділи ювенальної превенції; службу дільничних офіцерів поліції та поліцейські офіцери громади [7, с. 159]. На думку Довгунь К.В., уповноважені представники поліції можуть протидіяти аналізованому негативному соціальному

вищу шляхом його попередження, припинення, здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо кривдників, ухвалення термінових заборонних приписів, шляхом складання протоколів про адміністративні правопорушення, застосовуючи при цьому засоби адміністративного примусу відповідно до законодавства [8, с. 107].

Клейман М. Й. до уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству слід віднести підрозділи «102» та чергову службу. Повноваження вказаних підрозділів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству закріплені в наказі МВС України «Про затвердження інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» від 27 квітня 2020 року № 357. Так, підрозділи «102» відповідають за прийняття заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, а чергова служба – за своєчасне реагування нарядів поліції на випадки домашнього насильства [2, с. 243].

На думку О. В. Ковальової, питання щодо переліку підрозділів поліції, уповноважених застосовувати спеціальні заходи з протидії домашньому насильству, потребують додаткового опрацювання. Якщо взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи передбачено завданнями підрозділів дільничних офіцерів поліції та ювенальної превенції, то питання винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника залишається актуальним, передусім щодо підрозділів патрульної поліції, які переважно не мають спеціальних бланків, однак здійснюють реагування на випадки домашнього насильства й мають здійснювати оцінку ризиків, приймати за її результатами відповідні рішення [9, с. 87].

Узагальнюючи, можна дійти висновку, що уповноважені підрозділи Національної поліції України виступають ключовими суб'єктами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, виконуючи низку специфічних завдань та функцій, притаманних лише цим підрозділам. Водночас у чинних законах України «Про Національну поліцію» та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» відсутня чітка конкретизація того, які саме підрозділи поліції виконують відповідні функції.

На практиці до таких суб'єктів належать: працівники патрульної поліції, поліцейські груп реагування патрульної поліції (ГРПП) та секторів реагування патрульної поліції (СРПП), дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громади, мобільні групи реагування на випадки домашнього насильства, інспектори ювенальної превенції, шкільні офіцери поліції, а також слідчі підрозділів поліції. З огляду на це, доцільно внести відповідні уточнення до законодавства України з метою нормативного закріплення кола суб'єктів, відповідальних за реалізацію заходів із протидії домашньому насильству. Це сприятиме підвищенню правової визначеності, ефективності взаємодії та посиленню відповідальності відповідних служб.

До переліку уповноважених підрозділів Національної поліції України, які здійснюють функції із запобігання та протидії домашньому насильству, входять Департамент превентивної діяльності, патрульна поліція Міністерства внутрішніх справ України, підрозділи ювенальної превенції, а також служба дільничних офіцерів поліції. Аналіз їхніх функціональних обов'язків засвідчує, що ключову роль у цій сфері виконують підрозділи ПОГ та ДОП, адже саме на них покладено більшість повноважень, передбачених Законом України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». У зв'язку з цим вбачається доцільним внести зміни до зазначеного Закону, наприклад стаття 10-1, закріпивши в ньому вичерпний перелік структурних підрозділів Національної поліції, відповідальних за протидію домашньому насильству відносно дитини, створивши окремий розділ «Діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції України, які здійснюють функції із запобігання та протидії домашньому насильству щодо дитини».

Удосконалення нормативно-правової бази сприятиме підвищенню ефективності реагування на випадки насильства в сім'ї та протидії домашнього насильства відносно дитини та посиленню боротьби з цим негативним соціальним явищем в Україні.

Створення спеціально уповноваженого відділу в межах підрозділу превенції, який буде відповідати виключно за запобігання та протидію домашньому насильству, є логічним і необхідним кроком для:

1. Підвищення спеціалізації – окремий підрозділ зможе зосередитися на роботі з постраждалими, реагуванні на виклики, веденні профілактичної роботи та аналізі причин насильства;
2. Оптимізації ресурсів – дільничні офіцери зможуть сфокусуватися на інших завданнях, не розпорошуючи увагу;
3. Посилення міжвідомчої координації – спеціалізований відділ ефективніше взаємодіятиме з соціальними службами, службами у справах дітей, медичними закладами тощо;
4. Забезпечення належного контролю та моніторингу – з'явиться чітко окреслений центр відповідальності за реалізацію державної політики у цій сфері.

Такий підхід узгоджується з вимогами Стамбульської конвенції та дозволить посилити захист дітей і дорослих, які зазнають домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Клейман М. Й. Національна поліція як гарантія безпеки: Моделі запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2024 р. № 3 (85). С. 241–249.
2. Дмитришин О. О. Взаємодія між підрозділами поліції при реагуванні на факти домашнього насильства щодо дитини або у присутності дитини. *The Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 116. С. 83–93. https://doi.org/10.5281/zenodo.10206397.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.
5. Мороз О. Б., Хатнюк Ю. А. Роль органів Національної поліції в запобіганні та протидії домашньому насильству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 80. С. 513–521. URL: http://visnyk-pravo. uzhnu.edu.ua/article/view/297173/290090.
6. Мінченко С. І., Дмитращук О. С. Протидія злочинності: кримінально-правове, кримінологічне та криміналістичне забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 106–111.
7. Біленко П. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 157–161.
8. Довгунь К.В. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 202 с.
9. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 27.04.2020 № 357. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#n467

Поліна ДОНЄВА
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)
Дмитро ЛЕЩЕНКО
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Головним професійним обов'язком адвоката є захист прав, свобод та законних інтересів людини й громадянина. Проте, коли адвокат виступає на захист особи, звинуваченої у правопорушенні, особливо кримінальному, нерідко виникає явище ототожнення адвоката з його клієнтом. Це виражається в схильності суспільства перекладати провину підзахисного на самого адвоката. Хоча ототожнення й має певні психологічні підґрунтя, воно негативно впливає на репутацію та професійну незалежність адвоката й адвокатури загалом. Більше того, така ситуація часто становить загрозу для життя і здоров'я самого адвоката та його родини.

Дослідженням проблеми ототожнення адвоката з клієнтом займалось чимало національних вчених-науковців, зокрема: Н. М. Бакаянова, Ю. М. Басюк, В. В. Заборовський, І. І. Комарницька, В. Мацко та інші.

Відповідно до ч. 1 ст. 131-2 Основного Закону, Україна гарантує незалежність адвокатури [1]. Незалежність адвокатури означає здатність кожного окремого адвоката виконувати професійні обов'язки, відповідно до Закону, без стороннього впливу, тиску чи втручання. Забезпечення цієї незалежності свідчить про взяття державою зобов'язань гарантувати адвокату свободу у здійсненні його діяльності, а також надавати захист для ефективного і безпечного виконання ним своїх професійних обов'язків.

Незалежність як конституційний принцип не може бути обмежений чи скасований. Однак існує думка Т.Б. Вільчик, яка вважає, що незалежність адвоката може бути обмежена виключно з метою забезпечення ефективного виконання його професійних обов'язків та в інтересах правосуддя. Проте це обмеження має відповідати принципам професійної етики та вимогам процесуального законодавства [2].

У професійній діяльності адвокат часто має справу з гучними резонансними справами, які нерідко мають тенденцію супроводжуватися критикою та тиском з боку суспільства чи навіть держави. Громадськість, свідомо чи несвідомо, ототожнює адвоката з його клієнтом, ігноруючи головну мету адвокатури, що полягає у забезпеченні захисту прав та законних інтересів громадян.

Основною причиною ототожнення адвоката з клієнтом є низький рівень правової грамотності та правового виховання населення. Суспільство часто не усвідомлює ролі адвоката, який захищає особу, обвинувачену у вчиненні правопорушення. Стаття 59 Конституції України запевняє нас у тому, що кожен має право на професійну правничу допомогу [1]. Тобто, незалежно від характеру скоєного діяння, правовий захист гарантований кожній людині, навіть якщо її вина на перший погляд здається очевидною.

Якщо говорити про ототожнення адвоката з клієнтом з боку держави, то слід визнати, що це має значно серйозніші негативні наслідки, оскільки шкода завдається не тільки авторитету адвокатури і репутації конкретного адвоката, а й демонструє некомпетентність представників державної влади. Недотримання принципів об'єктивності та неупередженості призводить до нерозуміння відмінностей між професійною діяльністю адвоката та його клієнтом. Така ситуація, на думку правників, свідчить про дефіцит критичного мислення та небажання або неспроможність дотримуватися принципів верховенства права. Як наслідок, довіра до інституту адвокатури підривається, що створює тиск на професійну діяльність адвокатів та сприяє поширенню негативу щодо системи правового захисту в суспільстві [3].

Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», гарантії адвокатської діяльності професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами, зокрема забороняється ототожнення адвоката з клієнтом [4].

У зв'язку з масовими скаргами від адвокатів щодо тиску з боку суддів Вищого антикорупційного суду в резонансних справах, Радою адвокатури України у 2020 році було затверджено рішення «Про недопущення ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів» [5]. Проте навіть за наявності законодавчого регулювання ототожнення все ще залишається актуальною проблемою.

Слід також наголосити, що станом на вересень 2025 року Верховною Радою України ухвалено законопроект №12320 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності», який з липня 2025 року перебуває на підписі Президента України. Зазначений Закон передбачає механізм реагування на порушення прав адвокатів і гарантій їхньої професійної діяльності, зокрема в ситуаціях тиску, публічної дискредитації чи ототожнення з клієнтами, що суперечать принципам незалежності адвокатської роботи [6].

Заборона ототожнювати адвоката з його клієнтом вважається загальноприйнятим міжнародним стандартом. Хоча, як зазначає Володимир Мацко – член Комітету НААУ з питань кримінального права та процесу – спеціальних заборон в Європейському Союзі в сфері ототожнення адвоката з клієнтом не існує. За його словами, за кордоном діють положення цивільного та кримінального законодавства, які регулюють відповідальність за образу адвоката. Журналістські організації дотримуються цих норм, шляхом уникання публікацій, які могли б спотворювати професійну діяльність адвоката або створювати уявлення про нього як про співучасника дій клієнта. До прикладу В. Мацко приводить Німеччину, де в кримінальному законодавстві існує санкція за «образу», що включає до одного року арешту або штраф. У випадку кваліфікуючих ознак, таких як здійснення образи публічно, під час відкритого зібрання чи із застосуванням насильства, покарання передбачає до двох років арешту і штраф [7].

Варто розуміти, що сильний і незалежний інститут адвокатури це невід'ємна частина демократичного суспільства, де панує верховенство права та повага до кожного громадянина. Адвокат, захищаючи клієнта, не пов'язує себе з його вчинками, а реалізує одну з функцій держави – забезпечує правосуддя.

Таким чином, проблеми ототожнення адвоката з клієнтом залишаються однією з нагальних проблем як в Україні, так і за кордоном. Перекладання відповідальності клієнта на адвоката сильно шкодить принципу незалежності та створює перешкоди для надання ефективної правової допомоги, а отже, потребує дієвого регулювання національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 29.09.2025).

2. Вільчик Т. Б. Реалізація принципу незалежності професійної діяльності адвокатів у взаєминах з державною владою. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18751/1/63-74.pdf.

3. Басюк Ю. М. Ототожнення адвоката з клієнтом: етичні та практичні аспекти у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. № 88. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330845/320184.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n179 (дата звернення: 30.09.2025).

5. Про недопущення ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів : Рішення НААУ від 05.08.2020 № 49. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2020-08-05-r-shennya-rau-49_5f4637e9c8bd4.pdf (дата звернення: 30.09.2025).

6. НААУ. Тих, хто ототожнює адвокатів з клієнтами, штрафуватимуть – ухвалено закон. 2025. URL: https://unba.org.ua/news/10548-tih-hto-ototozhnyue-advokativ-z-klientami-shtrafuvatimut-uhvaleno-zakon.html.

7. Мацко В. Захист без ярликів: ототожнення адвоката з клієнтом руйнує принципи правової держави. *Юридична практика*. 2025. URL: https://pravo.ua/zakhyst-bez-iarlykiv-ototozhnennia-advokata-z-kliientom-ruinuie-pryntsypy-pravovoi-derzhavy/.

8. Комарницька І. І. Сучасні проблеми ототожнення адвоката з клієнтом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/27.pdf.

Матвій ДРІЗД
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

МОВНА ОСВІТА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах проблема національної безпеки України виходить далеко за межі військової сфери, охоплюючи освітній, культурний, інформаційний, а також мовний простори. Сьогодні від рівня мовної освіти великою мірою залежить здатність держави до ефективної комунікації з державами світу, ефективність інтеграції в міжнародні безпекові структури та зміцнення внутрішньої єдності суспільства. Вивчення англійської мови, зокрема, набуває особливого значення, адже ця іноземна мова є не тільки інструментом міжкультурного спілкування, але й значущим чинником формування інформаційного, інтелектуального й оборонного потенціалу нашої держави. В умовах війни англійська мова виконує стратегічну функцію, яка полягає в забезпеченні комунікації з іноземними партнерами, волонтерами, міжнародними організаціями, сприяє оперативному обміну інформацією, доступу до світових знань та технологій. Окрім того, вона стає невід'ємним елементом підготовки військових, медиків, дипломатів, журналістів, освітян, тобто усіх тих, хто представляє Україну на глобальному рівні.

Як влучно зазначає дослідниця Т. Калініченко, оволодіння іноземними мовами в сучасному глобалізованому світі є найважливішою навичкою для тих, хто має бажання досягти успіху в професійній діяльності [Калініченко, с. 110]. Проте у ході російсько-української війни мовна підготовка стає також важливим складником національної безпеки, успіху військових операцій, розвідки й збереження культурної чутливості, а тому її трансформація відбувається під впливом конкретних потреб і викликів, які виникають у контексті цього конфлікту [5, с. 259].

Сьогодні мовна освіта є засобом розвитку особистості та важливим елементом захисту інформаційного простору держави. У контексті гібридної війни, коли інформація стала потужною зброєю, володіння іноземними мовами дає можливість українцям бути суб'єктами, а не об'єктами глобального інформаційного впливу. Англійська мова відкриває доступ до світових перевірених джерел знань, наукових публікацій, правдивої інформації, аналітичних матеріалів та сучасних технологій, що дозволяє підвищити освітній рівень громадян і посилити здатність суспільства до критичного мислення й медіаграмотності [2, с. 56]. На додаток, викладання англійської мови відіграє значущу роль у підготовці фахівців різних галузей, від військових та дипломатів до медиків, перекладачів і журналістів. Для військовослужбовців володіння англійською є необхідною умовою взаємодії з партнерами по НАТО, участі у міжнародних місіях і навчаннях, роботи з технічною документацією й новітнім озброєнням. Загалом мовна підготовка військового персоналу має вирішальне значення для успішного ведення військових операцій. У гуманітарній сфері англійська мова забезпечує спілкування з міжнародними організаціями, волонтерами, журналістами й благодійними фондами тощо.

З огляду на важливість мовної освіти на сучасному етапі, в освітніх закладах різних рівнів і профілів необхідно організувати ефективний процес викладання англійської мови. Викладачам варто звертати увагу на психоемоційний стан здобувачів освіти, проявляти гнучкість у встановленні термінів виконання завдань, намагатися залучати до обговорення запропонованих ситуацій усіх учасників взаємодії, ставлячи прості питання. Викладання англійської мови має ґрунтуватися на принципах особистісного підходу, що як ніколи є найбільш дієвим під час підготовки майбутніх фахівців, забезпечуючи урахування їх індивідуальних особливостей у процесі виконання завдань. Сучасна група здобувачів освіти складається з юнаків та дівчат не лише з різним рівнем знання

іноземної мови, а й з різним життєвим досвідом в умовах війни, що може здійснювати вплив на успішність виконання завдань. Викладачам потрібно брати до уваги, що освітній процес відбувається під час війни та, з точки зору комунікативного підходу, намагатися максимально використовувати аудиторний час для особистісної взаємодії здобувачів освіти (робота в парах, групах, «мозковий» штурм, рольові ігри та ін.) [4, с. 112]. На нашу думку, дуже важливо, щоб освітній процес був не тільки інформативним, але й створював емоційно комфортне середовище для навчання, був відкритим до співпраці й максимально наближеним до реальних умов сьогодення.

Окрім того, у складних умовах війни викладачі змушені використовувати платформи електронного навчання, що дають можливість ефективно поширювати навчальні матеріали й контролювати успішність здобувачів освіти. Застосування інноваційних підходів та освітніх технологій у навчанні іноземних мов гарантують трансформацію в режимі реального часу, забезпечують здобувачів освіти необхідними навичками й компетенціями, що дають їм змогу досягти успіху та адаптуватися до воєнного життя [3, с. 335]. Однак велика частина викладачів виявилася не повністю готовою до таких змін. Для багатьох педагогів, особливо старшого віку, застосування цифрових платформ, онлайн-інструментів та інтерактивних ресурсів стало справжнім викликом. Нестача технічного забезпечення, нестабільне інтернет-з'єднання, постійні повітряні тривоги, часті відключення електроенергії та психологічне виснаження через воєнні обставини тільки ускладнюють цей процес. У зв'язку з цим, слід створювати програми підтримки педагогів, спрямовані на розвиток їх цифрових, комунікативних та стресостійких компетентностей, оскільки тільки за умови належної підготовки й ресурсного забезпечення викладач зможе ефективно передавати знання та підтримувати моральний дух здобувачів освіти, сприяючи збереженню безперервності освітнього фронту країни [1, с. 110].

Отже, приходимо до висновку, що в умовах війни мовна освіта виступає освітнім пріоритетом та стратегічним елементом національної безпеки України, адже володіння англійською мовою забезпечує можливість нашій державі бути активним учасником міжнародних процесів, підтримувати ефективну комунікацію з партнерами, одержувати оперативний доступ до важливої інформації та сучасних технологій. У цей дуже складний період англійська мова стає не просто навчальною дисципліною, але й засобом виживання, інтеграції, професійного розвитку та зміцнення обороноздатності країни. Водночас ефективність мовної освіти значною мірою залежить від підготовленості викладачів, їхньої здатності адаптувати освітній процес до нових реалій, застосовувати інноваційні технології й підтримувати психологічну стійкість здобувачів освіти. З огляду на це, питання підвищення кваліфікації педагогів, розвитку їх цифрових та комунікативних компетентностей має стати одним із ключових напрямів державної освітньої політики. Відтак, викладання англійської мови в умовах війни є не тільки освітньою потребою, а важливим внеском у зміцнення національної безпеки, культурної ідентичності й міжнародного авторитету України.

Список використаних джерел

1. Калініченко Т. М. Використання цифрових технологій в навчанні іноземних мов: виклики сучасності. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами :* матеріали ІІІ Міжнар.наук.-практ. інтернет-конф. Переяслав, 2021. С. 109–110.

2. Кривонос І., Лемещенко-Лагода В. Актуальні аспекти викладання іноземної мови в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2023. № 2(31). С. 55–60.

3. Макухіна С. В. Особливості викладання іноземних мов в умовах воєнного стану. *Два роки війни: наслідки та перспективи :* тези доповідей учасників Всеукраїнської онлайн конференції (м. Київ, 15 травня 2024 р.). За заг. ред. Алюшиної Н., Панчишина Р. Київ: БФ «Науковці та освітяни для ЗСУ», 2024. С. 334–336.

4. Погодіна М. Ю. Особливості викладання іноземної мови майбутнім офіцерам в умовах воєнного стану. *Сучасні виклики розвитку вищої школи в Україні – основні тенденції, проблемні питання, шляхи реалізації :* тези доповідей Міжвузівського заочного науково-методичного семінару. Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2024. С. 110–112.

5. Семененко Л. Сучасні аспекти трансформації мовної підготовки у військовій сфері України в умовах війни. *Social Development and Security*. 2024. Т. 14. № 1. С. 255–266.

Андрій ДУЛКАЙ
(Харківський національний університет внутрішніх справ)
Вікторія ОЛІЙНИК
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЄДНАННЯ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО

Єднання українського народу є однією з найважливіших цінностей, що формують духовний та політичний фундамент сучасної України. Ідея єдності стала визначальною рисою української ідентичності, адже впродовж століть саме вона дозволяла українцям зберігати власну культуру, мову, віру та традиції навіть у найскладніші історичні часи. У сучасному світі, що переживає кризи, війни та глобальні зміни, потреба в єдності набуває ще більшої актуальності. Україна сьогодні стоїть перед історичним викликом – захистом своєї незалежності та свободи, що можливе лише завдяки консолідації всіх суспільних сил. Єднання є не просто моральною категорією, а реальним чинником державного виживання, соціальної стабільності та стратегічного розвитку нації.

Метою даної роботи є аналіз феномена єднання українського народу як визначального чинника національної стійкості, формування колективної ідентичності та стратегічного ресурсу державного розвитку. У роботі розглядаються історичні витоки, сучасні прояви та перспективи національної єдності України у контексті боротьби за свободу та відновлення.

Ідея єдності завжди була присутня у світогляді українського народу. Ще з часів Київської Русі українці усвідомлювали цінність спільного державного простору, спільної віри та культури, які об'єднували народ у єдину політичну і духовну спільноту [1]. У середньовічний період українська земля неодноразово зазнавала поділів, однак навіть у цих умовах нація зберігала свою самобутність через мову, традиції, звичаї та народну культуру. В епоху козацтва ідея єднання набула нового змісту. Козацька спільнота стала прикладом самоорганізації суспільства, заснованого на принципах взаємопідтримки, побратимства та рівності. Саме тоді сформувалася моральна формула української єдності – «за волю і правду разом». Ці цінності стали основою для подальших визвольних рухів і боротьби за національне самоутвердження. У XIX столітті, коли Україна перебувала у складі імперських держав, ідея національного єднання набула особливого значення. Розвиток українського національного руху, діяльність культурних і політичних діячів, таких як Тарас Шевченко, Михайло Драгоманов, Іван Франко, сприяли пробудженню спільної національної свідомості. Саме тоді народилася концепція України як єдиної держави для всіх українських земель, що пізніше втілилася в подіях 1917–1921 років.

Проголошення Акта Злуки 22 січня 1919 року між УНР та ЗУНР стало історичним символом соборності українських земель і народної єдності [2]. Хоча політична незалежність того часу не була втримана, ця подія мала колосальне моральне значення – вона закріпила ідею неподільності українського народу. Відтоді День Соборності України став не лише державним святом, а й нагадуванням про необхідність постійного зміцнення єдності в суспільстві.

У XXI столітті Україна знову опинилася перед викликами, що вимагають максимальної консолідації суспільства. Після Революції Гідності 2014 року та початку російської агресії українці довели, що здатні єднатися попри регіональні, соціальні та політичні відмінності. Єдність виявилася в потужному волонтерському русі, взаємодопомозі, підтримці армії та внутрішньо переміщених осіб [3]. Під час повномасштабного вторгнення 2022 року це відчуття солідарності набуло всенародного масштабу, об'єднавши державу, суспільство, бізнес і громадські ініціативи у спільній боротьбі за свободу. Єднання в сучасних умовах набуло нової форми – це не лише патріотичне почуття, а стратегічна поведінка громадян, спрямована на досягнення спільного майбутнього. Воно проявляється у взаємній довірі між державою та громадянами, у партнерстві між регіонами, у відновленні зруйнованих міст і сіл, у прагненні до європейської інтеграції [4]. Українці дедалі частіше сприймають єдність не як тимчасову реакцію на загрозу, а як основу стабільності та розвитку суспільства. Важливим чинником формування єдності виступає культура та освіта. Через школу, університет, мистецтво та національні медіа формуються спільні цінності, які об'єднують громадян незалежно від соціального статусу, віку чи регіону. Українська культура стає майданчиком, де народжується колективна ідентичність, що ґрунтується на принципах взаємоповаги, свободи й гідності.

Отже, єднання українців є не лише історичним спадком, але й передумовою майбутнього. Це основа для модернізації держави, утвердження демократії, розвитку економіки та інтеграції до європейської спільноти. Сьогодні саме єдність – духовна, соціальна й політична – є головною умовою перемоги та відродження України [5]. Єднання заради майбутнього – це не гасло, а життєва необхідність для України. Воно забезпечує стійкість суспільства, його здатність до самоорганізації,

взаємодії та подолання криз. Історія доводить: коли українці єдині – вони непереможні. Саме завдяки консолідації навколо спільних цінностей і цілей держава здатна вистояти перед зовнішніми загрозами, відновити економіку та зберегти духовну силу. Єднання – це шлях не лише до перемоги у війні, а й до побудови справедливого, демократичного та процвітаючого суспільства. Тому сьогодні воно є серцем українського національного коду, основою нашого спільного майбутнього.

Список використаних джерел

1. Український інститут національної пам'яті. Соборність і єдність українського народу. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/tematychni-statti/sobornist-i-yednist-ukrayinskogo-narodu
2. Верховна Рада України. День Соборності України: історія та значення свята. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/231587.html
3. Міністерство оборони України. Єдність українського народу – головна зброя у війні за свободу. URL: https://www.mil.gov.ua/news/2023/08/23/ednist-ukrainskogo-narodu-golovna-zbroya-u-vijni-za-svobodu/
4. Кабінет Міністрів України. Єднання заради перемоги: стратегія стійкості українського суспільства. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/iednannia-zarady-peremohy-stratehiia-stiikosti-ukrainskoho-suspilstva
5. РБК-Україна. Як єдність українців змінила хід війни: історії, що надихають. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/iak-iednist-ukraintsiv-zminyla-khid-viiny-1684239824.html

Олесь ДЯЧОК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЦЕНЗУРИ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ

Право на інформацію є однією з фундаментальних гарантій демократичної, правової держави, закріпленою у статті 34 Конституції України та міжнародних актах з прав людини. Водночас у період воєнного стану реалізація цього права може зазнавати обмежень, зокрема шляхом запровадження воєнної цензури, обмеження доступу до окремих видів інформації, встановлення спеціальних процедур її поширення. Такі заходи спрямовані на захист національної безпеки, громадського порядку, життя і здоров'я людей, але водночас створюють виклики для забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів влади [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку балансу між реалізацією конституційного права на інформацію та потребами національної безпеки в умовах воєнних загроз. Аналіз адміністративно-правових механізмів обмеження доступу до інформації дозволяє визначити їх відповідність принципам пропорційності, законності та недискримінації, а також виробити рекомендації щодо удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Згідно Закону України «Про інформацію», кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Право на інформацію в мирний час забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та медіа про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію [2].

Військова цензура – одна з форм контролю з боку військових й інших державних органів відкритих засобів інформації (друк, радіо, телебачення, кіно, витвори образотворчого мистецтва, експозиції музеїв і т. д.), а інколи й приватного листування з метою не допустити публікування й оприлюднення в них відомостей, які становлять військову таємницю, тобто, відомостей військового характеру, які спеціально охороняються державою, як різновид державної таємниці. Існує як у воєнний, так і в мирний час, і є різновидом відомчої цензури. Сучасна військова цензура контролює: цивільні комунікації в місцях, керованих військовими адміністраціями; матеріали ЗМІ, що стосуються збройних сил; листування військовополонених й інтернованих цивільних осіб; пошту з армії та з військових об'єктів, а також до армії та до військових об'єктів; особисті комунікації службовців збройних сил [3].

Основними адміністративно-правовими актами що регламентують обмеження є: Закон України «Про доступ до публічної інформації» (деталізує порядок доступу до інформації, що знаходиться у розпорядженні суб'єктів владних повноважень), Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (вводить особливий правовий режим та передбачає тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян, включаючи право на доступ до інформації).

Своєчасний доступ до офіційної інформації, в умовах воєнного часу, має значення для безпеки населення, зокрема в питаннях інформування про встановлені органами влади обмеження, про прийняті рішення щодо евакуації з зони бойових дій, про надзвичайні події, які загрожують життю та здоров'ю громадян тощо. Крім того, в умовах воєнного стану, коли встановлюються більш жорсткі вимоги не лише до збирання, а й до поширення інформації, інструмент запиту на доступ до публічної інформації виступає також запобіжником проти необґрунтованого притягнення до відповідальності особи, яка поширювала офіційну інформацію. Так, у відповідності до пункту 2 частини першої статті 117 Закону України «Про медіа», суб'єкти у сфері медіа та їх працівники не несуть відповідальності за поширення інформації, забороненої цим Законом, а також інформації, що не відповідає дійсності, порушує права і законні інтереси особи, якщо ця інформація була отримана у відповідь на запит на інформацію, поданий відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [4]. Тому, з одного боку, необхідність забезпечення доступу до публічної інформації в умовах воєнного стану є високою і актуальною, однак з іншого боку, це право може піддаватися обмеженням, які є необхідними і пропорційними.

Базовим законодавчим актом, який регулює правовідносини у сфері збирання та доступу до інформації, є Закон України «Про інформацію». Частиною першою статті 20 цього Закону передбачено поділ інформації за порядком доступу на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, а частиною першою статті 21 цього ж Закону передбачено, що інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Водночас, вказаний закон не розкриває особливостей забезпечення права на доступ до інформації в умовах правового режиму воєнного стану [2].

Що стосується публічної інформації, то перш за все варто зазначити, що поняття «публічна інформація» не дорівнює поняттю «відкрита інформація». Тобто, до публічної інформацію відносять не за критерієм вільного доступу до неї, а за критерієм розпорядника публічної інформації. Водночас, Закон України «Про доступ до публічної інформації» містить презумпцію відкритості публічної інформації: так, частиною другою статті 1 цього Закону передбачено, що публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом [5].

Право на доступ до публічної інформації забезпечується двома шляхами – її оприлюдненням, а також наданням за запитами на доступ до інформації. В умовах правового режиму воєнного стану, оприлюднення публічної інформації обмежується, а саме – частиною десятою статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що у період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб не поширюються вимоги пункту 3 частини першої (у частині оприлюднення проектів актів), частини четвертої статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [6].

Дотримання права на доступ до публічної інформації забезпечується також встановленням адміністративної відповідальності. Так, частина друга статті 212-3 КУпАП передбачає відповідальність за необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації [7].

Гарантією дотримання права на доступ до публічної інформації є можливість рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації, як в адміністративному, так і в судовому порядку. При цьому такі справи визнаються справами незначної складності, тому розглядаються у спрощеному позовному провадженні без повідомлення учасників справи у 30-денний строк з дня відкриття провадження (п. 2 ч. 6 ст. 12, п. 1 ч. 1 ст. 263 КАС України). Як зазначає Верховний Суд, обов'язок доведення того факту, що доступ до інформації може бути обмежений, покладається на розпорядника публічної інформації, що цілком узгоджується з нормою ч. 2 ст. 77 КАС України. Аналіз судової практики оскарження рішень, дій та бездіяльності розпорядників публічної інформації дозволяє дійти висновку, що переважною причиною звернення до суду є відмова в наданні доступу до інформації з тих підстав, що запитувана інформація має обмежений доступ. Актуальним в умовах сьогодення є правовий висновок Верховного Суду, викладений в постанові від 28 грудня 2022 року у справі № 420/8015/22 про те, що присвоєння певному документу грифу «для службового користування» та включення відповідного виду інформації до переліку відомостей, що становлять службову інформацію, саме по собі не є підставою для відмови у задоволенні запиту на інформацію та наданні запитуваної у ньому інформації [3].

Отже, розпорядникам публічної інформації, незважаючи на складність нинішніх умов, слід проявляти індивідуальний підхід до кожного окремого запиту, і визначати, чи існують об'єктивні, істотні, непереборні труднощі в наданні відповіді, чи ні, та уникати необґрунтованих відстрочень

чи відмов у наданні інформації. В свою чергу, аналіз судової практики показав, що в умовах воєнного стану, в Україні збережені та функціонують гарантії дотримання права на доступ до публічної інформації, як у вигляді можливості дієвого оскарження неправомірної поведінки розпорядника інформації, так і у вигляді забезпечення притягнення винних посадових осіб розпорядників інформації до адміністративної відповідальності.

Встановлено, що право на доступ до публічної інформації не є абсолютним та може бути піддано легітимним обмеженням, зокрема в умовах воєнного стану, але відкритість публічної інформації припускається. З'ясовано, що здійснення цього права забезпечується адміністративно-правовими нормами, які регламентують процедуру розгляду запитів на інформацію, та встановлюють відповідальність за порушення права на доступ до публічної інформації. Визначено, що обмеження цього права в умовах воєнного стану має два напрямки – віднесення більшого кола інформації до інформації з обмеженим доступом. Проаналізовано актуальну судову практику у цій сфері та визначено, що такі спори пов'язані найчастіше з безпідставним обмеженням доступу до інформації. Надано рекомендації розпорядникам публічної інформації щодо індивідуального підходу до визначення впливу обставин непереборної сили на можливість надання відповіді на інформаційний запит.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12

3. Цензура в Україні. Інститут історії України. Національна академія наук України: веб-сайт. URL: http://history.org.ua/

4. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text

5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10

8. Пилип'юк О. М. Адміністративно-правове забезпечення здійснення права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. URL: https://lawyer-oleksandrpylypiuk.com.ua/right-to-access-to-public-information-in-martial-law-period-administrative-legal-aspects/.

Влада ЄГОРОВА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНА СТАБІЛЬНІСТЬ І ГНУЧКІСТЬ: ДОСВІД США ДЛЯ УКРАЇНИ

Однією з ключових дилем сучасного конституціоналізму є пошук балансу між стабільністю Основного Закону та його здатністю до адаптації під соціально-політичні зміни. Конституція, яка є занадто гнучкою, ризикує перетворитися на звичайний політичний інструмент у руках тимчасових еліт, тоді як надмірно жорстка конституційна конструкція здатна блокувати розвиток правової системи і породжувати тіньові форми конституційного обходу. У цьому контексті Сполучені Штати Америки розглядаються багатьма дослідниками як унікальний приклад вдалого поєднання текстуальної стабільності та інтерпретаційної гнучкості. Конституція США, ухвалена 1787 року, залишається чинною вже понад два століття, зазнавши лише 27 формальних поправок. Водночас її зміст суттєво трансформувався через судову практику Верховного Суду, політичні звичаї та доктринальні інтерпретації [5, p. 112].

Ця особливість дає підстави вважати американську модель більш гнучкою, ніж формально здається. Як зазначає С. Левінсон, незважаючи на поширене враження про жорсткість Конституції США, більша частина реального конституційного розвитку відбувалася поза межами процедури формальних поправок – шляхом доктринальної еволюції судової інтерпретації [6, p. 57]. Відомий принцип stare decisis, тобто обов'язковості судового прецеденту, виконує роль додаткового стабілізатора, адже забезпечує сталість правових позицій навіть у тих випадках, коли політична ситуація змінюється. Водночас цей принцип не перетворює систему на догматичну, тому що прецеденти можуть бути переглянуті за умов наявності переконливих аргументів, що дозволяє

зберігати динамізм конституційної системи. Прикладом цього є справа Brown v. Board of Education (1954), яка скасувала доктрину «separate but equal», встановлену ще у 1896 році у рішенні Plessy v. Ferguson. Таким чином, Верховний Суд США виконує роль інституційного механізму м'якої конституційної ревізії, що компенсує складність процедури внесення поправок, яка потребує ратифікації трьома чвертями штатів [7, p. 362].

На відміну від США, українська Конституція 1996 року демонструє інший тип динаміки – формально вона є більш гнучкою, оскільки її зміна можлива за значно спрощеними процедурами, ніж у Сполучених Штатах. Протягом трьох десятиліть Конституція України зазнала понад десятка змін – лише у 2004, 2010 та 2014 роках текст Основного Закону переглядався щодо балансу влади між президентом і парламентом [2, с. 7].

С. Шемшученко підкреслює, що в Україні Конституція часто сприймається як інструмент політичного маневру, а не як стабільний фундамент державності [4, с. 22]. Це призводить до того, що замість механізмів інтерпретаційної еволюції, як у США, відбувається радикальне переписування конституційних норм під потреби конкретної влади. Українська практика показує, що відсутність такої традиції призводить до використання Конституції як політичного інструменту. Так, суперечливі зміни 2004 та 2010 років щодо розподілу повноважень президента і парламенту не супроводжувалися формуванням стабільного механізму їх реалізації, що породжувало правову невизначеність і політичні кризи [2, с. 10]. У США ж навіть у періоди глибоких суспільних змін, таких як громадянська війна та рух за права громадян, Конституція зберігала свій стабілізуючий ефект, що було забезпечено балансом між формальними поправками та інтерпретаційною гнучкістю судової практики [5, p. 115].

Важливим компонентом стабільності американської моделі є розподіл влади та система стримувань і противаг (checks and balances), яка формує взаємозалежність трьох гілок влади і унеможливлює одноосібну конституційну революцію [1, с. 21]. В Україні ж система стримувань і противаг формально існує, проте її ефективність залежить від політичної культури та рівня правової свідомості еліт, що робить механізм менш стабільним [3, с. 94].

Гнучкість американської Конституції досягається також через доктрини, які дозволяють інтерпретувати Основний Закон у відповідності до соціальних і технологічних змін. Доктрина «живої Конституції» (Living Constitution) передбачає, що суди можуть адаптувати норми до сучасних умов, не вдаючись до формальних поправок. Прикладом цього є еволюція прав громадян на приватність та цифрові свободи, які не були прямо передбачені у тексті Конституції, але були закріплені через прецедентну практику Верховного Суду [5, с. 120]. Український досвід відсутності подібної доктрини призводить до того, що адаптація Конституції відбувається лише через формальні зміни тексту, що є значно більш тривалим і конфліктним процесом [4, с. 24].

Одним із ключових уроків для України є також запровадження прецедентності рішень Конституційного Суду. В США принцип stare decisis створює сталість тлумачення конституційних норм і забезпечує баланс між стабільністю та гнучкістю [6, p. 57]. Українське конституційне право поки не виробило подібної практики: рішення Конституційного Суду часто мають обмежену стабілізуючу силу і не завжди сприймаються як обов'язкові для інших гілок влади [4, с. 25]. Такий підхід забезпечує баланс між адаптивністю та стабільністю, дозволяючи Конституції реагувати на нові виклики без загрози втрати її авторитету. Для України цей аспект є особливо важливим, оскільки відсутність стабільної традиції верховенства права та недостатній рівень конституційної культури призводять до частих політичних маніпуляцій із Основним Законом [1, с. 20].

Важливим компонентом гнучкості є використання принципу пропорційності у конституційній інтерпретації. Верховний Суд США застосовує цей принцип у багатьох рішеннях, зокрема щодо обмежень державних повноважень та захисту прав громадян, що дозволяє адаптувати Конституцію до сучасних соціальних реалій без формальної зміни тексту [5, p. 123].

Ще одним важливим аспектом є довготривала стабільність конституційних норм у сфері захисту прав людини. Американська Конституція демонструє, що навіть у періоди значних соціальних і політичних потрясінь основні права громадян залишаються захищеними, завдяки комбінації жорсткого тексту і судової гнучкості [5, p. 119]. В Україні, навпаки, ефективність захисту прав громадян нерідко залежить від політичного контексту, що ускладнює досягнення конституційної стабільності та підриває довіру до державних інститутів [3, с. 97].

Важливим елементом адаптивності є також роль Конституційного Суду у забезпеченні балансу між гілками влади. В США суди виконують функцію не лише тлумачення норм, але й стабілізації політичного процесу через застосування принципу checks and balances. Український досвід показує, що відсутність стабільної судової практики унеможливлює досягнення подібного ефекту: рішення Конституційного Суду часто піддаються політичним оскарженням або трактуються вибірково, що знижує їх стабілізуючу роль [4, с. 27].

Ще один аспект, який варто запозичити Україні, – це використання конституційних комітетів і міжінституційного консенсусу для внесення змін у Конституцію. У США будь-які зміни потребують

широкого політичного консенсусу, що запобігає імпровізованим і політично мотивованим змінам [7, p. 368]. Українська практика демонструє, що низький рівень політичного консенсусу та часті конституційні зміни під політичний тиск порушують принцип стабільності і підривають довіру громадян до Основного Закону [2, с. 14].

Таким чином, порівняльний аналіз демонструє, що головний урок американської Конституції для України полягає не у механічному копіюванні процедур і поправок, а у формуванні системи стабільної судової доктрини, розвитку політичної культури, яка поважає верховенство Конституції, та використанні інтерпретаційної гнучкості для адаптації норм до соціальних змін. Тільки поєднання цих елементів дозволяє досягти балансу між стабільністю та гнучкістю Конституції, що є ключовим для ефективного конституціоналізму. Порівняльний аналіз Конституції США та України демонструє, що стабільність та гнучкість Основного Закону є ключовими факторами ефективного конституціоналізму. Досвід США свідчить, що стабільність досягається не за рахунок рідкісних змін тексту, а через поєднання жорсткого тексту Конституції, інтерпретаційної гнучкості судової системи та високої політичної культури, яка визнає верховенство права. Принцип stare decisis, система checks and balances, доктрина «живої Конституції» та довготривала судова практика забезпечують адаптацію Конституції до нових соціальних і політичних викликів без втрати її стабілізаційної функції.

Список використаних джерел

1. Шаповал В. Конституціоналізм у Сполучених Штатах Америки та Україні. *Право України*. 2017. №4. С. 12–25.
2. Скомороха В. Конституційні зміни в Україні: стабільність чи гнучкість? *Вісник Конституційного Суду України.* 2019. №2. С. 5–14.
3. Тацій В., Тодика Ю. Конституція США і розвиток українського конституціоналізму. Харків : Право, 2015. 220 с.
4. Шемшученко Ю. Порівняльний аналіз конституційних моделей України та США. *Держава і право*. 2018. Вип. 79. С. 18–27.
5. Ackerman B. We the People: Foundations. Harvard University Press, 1991. 368 p.
6. Levinson S. Our Undemocratic Constitution: Where the Constitution Goes Wrong. Oxford University Press, 2006. 240 p.

Євген ЄЗЕРСЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦИВІЛЬНИЙ ОБІГ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ТА НОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОЛІЦІЇ

Цивільний обіг вогнепальної зброї в Україні є одним із найактуальніших питань сучасної правової, політичної та безпекової системи держави. Його нормативно-правове врегулювання набуває особливого значення у зв'язку з повномасштабною збройною агресією проти України, що різко змінила суспільно-політичні реалії та актуалізувала необхідність законодавчого визначення правил володіння, використання й контролю за зброєю цивільного призначення.

Станом на сьогодні Україна залишається єдиною європейською державою, де відсутній рамковий закон, який би комплексно врегульовував питання обігу зброї. Усі процедури придбання, зберігання та використання вогнепальної зброї регламентуються лише підзаконними актами, зокрема наказом МВС № 622 від 1998 року, що не відповідає сучасним умовам воєнного часу та потребам громадянського суспільства. Така ситуація створює прогалини у правозастосовній практиці, ускладнює діяльність поліції, судів та експертів-криміналістів, а також знижує рівень державного контролю над обігом зброї [1, с. 109].

Законодавчі ініціативи останніх років, зокрема законопроєкти № 5708 і № 5708-1, пропонують системне врегулювання зазначеної сфери, включаючи визначення ключових понять («зброя», «вогнепальна зброя», «цивільна зброя», «обіг зброї»), розмежування видів зброї за категоріями, встановлення процедури отримання дозволів, створення Єдиного державного реєстру зброї, а також механізмів контролю, навчання власників і відповідальності за порушення умов обігу. Такі зміни мають сприяти не лише реалізації конституційного права громадян на самозахист, а й забезпеченню публічної безпеки через прозорий та контрольований механізм легалізації зброї [1, с. 110].

Водночас, значна частина проблеми пов'язана із незаконним обігом зброї, що становить пряму загрозу громадській та національній безпеці. Масове розповсюдження зброї унаслідок бойових дій, наявність нелегальних каналів її обігу, формування збройних кримінальних угруповань і нестача законодавчо врегульованих понять створюють сприятливі умови для зростання злочинності. Саме тому роль Національної поліції у цьому процесі набуває визначального значення. [1, с. 110].

Для поліції постають нові завдання – не лише у сфері нагляду за дотриманням дозвільної системи, але й у підвищенні ефективності профілактики правопорушень, формуванні правової культури поводження зі зброєю, а також у веденні Єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї. Організаційно-практичне забезпечення цих процесів вимагає підвищення професійного рівня поліцейських, розроблення сучасних інструкцій і алгоритмів взаємодії з громадянами-власниками зброї [2, с. 43].

Міжнародний досвід свідчить, що легалізація цивільної вогнепальної зброї за умов суворого контролю держави може сприяти зменшенню рівня насильницьких злочинів, підвищенню рівня правової відповідальності громадян та зміцненню інституту правопорядку. Для України це означає необхідність упровадження комплексного, багаторівневого правового механізму, який поєднає законодавчі гарантії права на самозахист із жорсткою системою запобіжного та превентивного контролю [2, с. 43].

Отже, перспективи правового врегулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні мають розглядатися у контексті забезпечення безпеки особи, суспільства та держави. Лише чітко унормована законодавча база, злагоджена діяльність правоохоронних органів і відповідальна позиція громадян забезпечать збалансовану модель цивільного володіння зброєю, яка стане складовою демократичної, правової та безпечної України.

Список використаних джерел

1. Луценко Ю. В. Проблеми законодавчого регулювання обігу зброї в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського. Серія: юридичні науки* 34 (73). 108–113. 2023. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/4_2023/4_2023.pdf#page=114

2. Миронюк С. А. Запровадження обігу цивільної вогнепальної зброї в Україні: перспективи нормативного регулювання та нові виклики для поліції. Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти. ДДУВС. 42–44. 2023. URL: https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11509/1/8.pdf

Марія ЖОВНІРЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Дотримання прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) становить одну з основних гарантій справедливого кримінального провадження. Ці дії застосовуються тоді, коли відкрите розслідування є неефективним або створює ризик для отримання доказів. Вони завжди передбачають втручання у приватну сферу особи, тому їх допустимість обмежена чіткими межами, встановленими законом. В умовах воєнного стану питання правомірності НС(Р)Д набуває особливої ваги, адже баланс між захистом прав людини та потребою захисту національної безпеки стає більш крихким і потребує ретельного судового контролю.

Конституція України гарантує кожному право на повагу до приватного і сімейного життя, на таємницю листування та недоторканність житла [1]. Обмеження цих прав можливе лише на підставі закону і за рішенням суду у випадках, коли це необхідно в демократичному суспільстві для запобігання злочинам або для охорони прав і свобод інших осіб. Стаття 64 Конституції України передбачає, що навіть за умов воєнного стану не допускається обмеження основоположних прав, крім випадків, визначених Основним Законом, і таке обмеження повинно бути необхідним і тимчасовим [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) у главі 21 (статті 246–275) визначає правові підстави, коло та види негласних слідчих дій [2]. До них належать: аудіо- та відеоконтроль особи; аудіо-, відеоконтроль місця; накладення арешту на кореспонденцію; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та інформаційних систем; обстеження публічно недопустимих місць, житла чи іншого володіння; спостереження за особою, річчю або місцем; моніторинг банківських рахунків; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Проведення таких НС(Р)Д допускається лише за ухвалою слідчого судді на підставі вмотивованого клопотання прокурора або слідчого, погодженого з прокурором [2]. Це правило забезпечує попередній судовий контроль і мінімізує ризик свавільного втручання у приватне життя.

Відповідно до ст. 246 КПК України НС(Р)Д – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. НС(Р)Д проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [2]. Важливою ознакою НС(Р) Д

є їх негласність, що передбачає нерозголошення інформації про підготовку та учасників проведення НС(Р)Д, а також конспірація, що забезпечує документування кримінального правопорушення безпосередньо під час його вчинення або планування.

Додаткові положення щодо порядку та умов проведення негласних дій передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3]. Він визначає загальні принципи законності, поваги до прав і свобод людини та співмірності заходів. Для забезпечення єдиного підходу до організації НСРД діє Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом кількох відомств від 16 листопада 2012 р. [4]. Цей підзаконний акт регламентує взаємодію між слідчими, прокурорами та оперативними підрозділами, визначає правила ведення протоколів, порядок фіксації перебігу та результатів дій, вимоги до зберігання носіїв інформації. Недотримання цих вимог призводить до втрати допустимості доказів.

Судовий контроль є ключовою гарантією захисту прав людини при проведенні НС(Р)Д [5, с. 45]. Верховний Суд України неодноразово наголошував, що клопотання про надання дозволу повинно містити обґрунтовані дані про наявність підстав для втручання у приватне життя, а слідчий суддя має перевіряти не лише формальну законність, а й співмірність втручання заявленій меті [6]. Так, у низці рішень Суд визнавав недопустимими докази, отримані без належної ухвали слідчого судді або з перевищенням меж наданого дозволу. Це відповідає вимогам статті 87 КПК України, яка передбачає недопустимість доказів, здобутих із порушенням прав людини [2].

Правозастосовні органи повинні використовувати у своїй діяльності Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та практику Європейського суду з прав людини як джерело права (далі – ЄСПЛ) [7].

Значну роль у формуванні стандартів дотримання прав людини під час проведення НС(Р)Д відіграє практика ЄСПЛ. У справі «Денисюк та інші проти України» Суд установив порушення статті 8 Конвенції через відсутність чітких та передбачуваних правил зберігання і використання інформації, здобутої під час таємного спостереження, та неналежний судовий контроль [7]. ЄСПЛ підкреслив, що національні системи повинні забезпечувати прозорі процедури санкціонування, ведення обліку й подальшого знищення або зберігання матеріалів НС(Р)Д, а також надавати особам реальні можливості оскаржити неправомірне втручання у їхнє приватне життя [8].

Українська наукова доктрина звертає увагу на низку невирішених проблем. Галай А.Ю. аналізує процесуальні засади НС(Р)Д і наголошує на необхідності забезпечення ефективного повідомлення осіб про проведення щодо них таких заходів після завершення провадження [9, с. 463]. Гура О. П. розглядає проблему провокації злочину у практиці Верховного Суду та ризик недопустимості доказів, отриманих таким способом [10, с. 36].

Особливої уваги потребує принцип пропорційності. На практиці іноді дозволи на втручання у приватне життя видаються щодо злочинів, що не становлять значної суспільної небезпеки, що суперечить вимогам Конвенції та Конституції України. Науковці пропонують конкретизувати перелік категорій злочинів, у справах яких можливе застосування НС(Р)Д, та посилити персональну відповідальність посадових осіб за неправомірні дії.

Фіксація результатів НС(Р)Д має здійснюватися у протоколах із доданням носіїв інформації. Ці матеріали повинні передаватися прокурору та долучатися до матеріалів провадження за правилами, визначеними статтями 104–106 та 252 КПК України [2]. Порушення правил зберігання, копіювання або передання цих носіїв може бути підставою для визнання доказів недопустимими, що підтверджується судовою практикою.

В умовах воєнного стану органи досудового розслідування отримують ширші повноваження для протидії терористичним актам та іншим тяжким злочинам. Проте збільшення обсягу втручання в особисту сферу не звільняє від дотримання конституційних гарантій і не скасовує вимоги попереднього судового контролю.

Отже, дотримання прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д є не лише питанням належності доказів, а й індикатором рівня захисту приватності та демократичності правової системи держави. Забезпечення належного судового контролю, пропорційності та чіткої регламентації процедур дозволяє підтримувати баланс між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями прав особи.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.10.2025).

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 (дата звернення: 01.10.2025).

4. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ та ін. від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text (дата звернення: 01.10.2025).

5. Солоткий С. Рішення Європейського суду з прав людини: місце і роль у правовій системі України. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. С. 40–48. URL: https://ccu.gov.ua/library/rishennya-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudyny-misce-i-rol-u-pravoviy-systemi-ukrayiny (дата звернення: 01.10.2025).

6. Верховний Суд України. Постанова від 10 вересня 2024 р. у справі № 359/7863/17. *Огляд судової практики використання результатів НСРД*. Київ : Верховний Суд, 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_TPCU_nsrd.pdf (дата звернення: 01.10.2025).

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_004#Text

8. Європейський суд з прав людини. Справа «Денисюк та інші проти України» : рішення від 13 лютого 2025 року. URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2025/07/08/20250708154837-36.pdf (дата звернення: 01.10.2025).

9. Галай А. Ю. Процесуальні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Law Science and Education Journal*. 2025. № 2. С. 460–464. URL: http://lsej.org.ua/2_2025/112.pdf (дата звернення: 01.10.2025).

10. Гура О. П. Провокація злочину в практиці Верховного Суду у справах white-collar crime. *Публічне право*. 2022. № 1. С. 32–41. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/files/47/5.pdf (дата звернення: 01.10.2025).

Вікторія ЗАВІШЕНЕЦЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Формування ефективної інвестиційної стратегії підприємства в умовах війни є ключовою умовою для його виживання, адаптації та подальшого розвитку. В умовах військових дій зростає рівень невизначеності, ризиків і нестабільності, тому підприємства мають змінювати свої підходи до планування інвестицій, зосереджуючись на стійкості, гнучкості та раціональному використанні ресурсів.

Інвестиційна стратегія виступає одним із найважливіших інструментів управління діяльністю підприємства в умовах постійних змін зовнішнього середовища. Вона визначає напрями, обсяги та пріоритети інвестування, забезпечуючи ефективне використання капіталу і досягнення стратегічних цілей розвитку бізнесу [1]. Від її якості залежить здатність підприємства адаптуватися до зовнішніх викликів, забезпечити фінансову стійкість та інноваційне зростання [2].

Інвестиції поділяються на кілька основних видів:

– матеріальні інвестиції – вкладення у будівництво, технічне оснащення, обладнання тощо;

– фінансові інвестиції – придбання акцій, облігацій, часток у капіталі підприємств, депозитних сертифікатів;

– інтелектуальні інвестиції – придбання патентів, ліцензій, ноу-хау, торговельних марок;

– інвестиції в людський капітал – витрати на навчання, підвищення кваліфікації та професійний розвиток персоналу;

– стратегічні інвестиції – інвестиції у нові напрями діяльності, створення нових підрозділів, участь у довгострокових проєктах.

Науковці по-різному тлумачать сутність інвестиційної стратегії (табл. 1).

На нашу думку, інвестиційна стратегія підприємства – це комплексне поняття, що охоплює систему довгострокових дій, спрямованих на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємства. Вона повинна бути гнучкою та адаптивною до змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Процес її розробки передбачає:

1. Аналіз зовнішнього середовища – оцінку ринкових тенденцій, інвестиційного клімату, законодавчих умов.

2. Оцінку внутрішнього потенціалу підприємства – фінансових ресурсів, кадрового складу, технологій.

3. Визначення стратегічних цілей інвестиційної діяльності.

4. Планування інвестиційних проєктів і оцінку ризиків.

5. Реалізацію стратегії та контроль результатів.

Таблиця 1

Визначення поняття «інвестиційна стратегія»

Автор	Визначення поняття
Горяча, Ю. І., Федоренко О. Л. [3, с. 30]	Інвестиційна стратегія може бути наведена у виді перспективного плану інвестиційної діяльності підприємства, у якому визначено пріоритетні напрямки здійснення інвестицій, форми інвестування, джерела інвестиційних ресурсів, критерії до відбору інвесторів, а також послідовність етапів забезпечення довгострокових інвестиційних цілей підприємства.
Бестужева С. В., Козуб В. О. [4, с. 18]	Інвестиційна стратегія підприємства є системною концепцією, яка відображає сутність інвестиційної діяльності підприємства і спрямовує її розвиток.
Христенко О. А., Кертичак В.М. [5, с. 144]	інвестиційна стратегія – це довгострокова стратегія підприємства, для ефективного залучення капіталу шляхом інвестицій з урахуванням галузевих особливостей підприємства та актуальних ринкових тенденцій з вибору найбільш ефективних засобів досягнення поставленої мети суб'єкта господарської діяльності.

Джерело: складено автором на підставі [3, 4, 5]

Ключовими чинниками, що впливають на вибір інвестиційної стратегії, є достатність ресурсів, рівень ризику, потенційна дохідність, часові межі інвестування, узгодженість із корпоративною стратегією та зовнішнім середовищем [6]. Ефективна інвестиційна стратегія в умовах війни має бути гнучкою, адаптивною та орієнтованою на довгострокову перспективу. Вона повинна забезпечувати стійкість підприємства до зовнішніх ризиків, сприяти розвитку інновацій та створювати передумови для швидкого економічного відновлення після завершення воєнних дій.

Напрями формування ефективної інвестиційної стратегії підприємства в умовах війни:

1. Адаптація до ризиків та невизначеності. Підприємства мають переглядати свої стратегії з урахуванням воєнних ризиків – збоїв у логістиці, втрати ринків збуту, нестачі ресурсів. Важливо розробити гнучкі фінансові плани, сценарії розвитку та антикризові механізми.

2. Диверсифікація інвестицій. Необхідно розподіляти інвестиції між кількома напрямами (виробництво, ІТ, енергозбереження, логістика), щоб знизити залежність від окремих ринків або постачальників.

3. Впровадження інноваційних технологій. Інвестиції в цифровізацію, автоматизацію виробничих процесів, кібербезпеку та сучасні енергозберігаючі рішення підвищують конкурентоспроможність і стійкість підприємства.

4. Оптимізація витрат і підвищення ефективності. Під час війни важливо зменшувати собівартість, впроваджувати ресурсозберігаючі технології, підвищувати продуктивність праці та контролювати фінансові потоки.

6. Соціальна відповідальність та підтримка персоналу. Інвестиції у безпеку працівників, стабільність робочих місць і розвиток кадрового потенціалу сприяють зміцненню внутрішньої стійкості підприємства.

7. Відновлення та розширення ринків збуту. Орієнтація на експорт, пошук нових партнерів за межами країни, розвиток електронної комерції допомагають компенсувати втрати від зруйнованих внутрішніх ринків.

8. Екологічна та енергетична стійкість. Інвестиції у відновлювані джерела енергії, утилізацію відходів і скорочення викидів дозволяють підприємству працювати стабільно навіть в умовах енергетичних криз.

Інвестиційна стратегія є основою стабільного розвитку підприємства в умовах економічної невизначеності. Вона поєднує стратегічне бачення, фінансову гнучкість і аналітичний підхід до управління капіталом. Ефективно сформована стратегія забезпечує не лише економічне зростання, а й зміцнення позицій підприємства на ринку.

Список використаних джерел

1. Рудь О. О. Формування інвестиційної стратегії в процесі економічного розвитку підприємства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 35 (74). № 3, 2024. https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/35_74_3/7.pdf DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4803/74-3-5

2. Седікова І. О., Палвашова Г. І., Асауленко Н. В. Інвестиції на стратегія – інструмент формування стійких конкурентних переваг підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 90–95. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-15

3. Горяча О. Л., Федоренко Ю. І. Етапи розробки інвестиційної стратегії підприємства. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. № 2 (48) 2020. С. 28–35.

4. Бестужева С. В., Козуб В. О. Формування та реалізація міжнародної інвестиційної стратегії підприємства: методичний аспект. *Економічний простір*. 2020. №154. С. 16–20.

5. Христенко О. А., Кертичак В. М. Визначення інвестиційної стратегії розвитку підприємства в умовах кризової економіки. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»,* №41 (2023), 141–146. URL: https://modecon.mnau.edu.ua | ISSN 2521-6392

6. Михаліцька Н. Я., Яцик М. Р. Управління власним бізнесом : навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 480 с.

7. Занора В. О. Стратегічний аналіз як основа управління проєктами розвитку підприємства. *European Journal of Economics and Management*. 2020. Vol. 6. Iss. 1. P. 151–157. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2020/eujem_2020_6_1/22.pdf

Вікторія ЗАХАРОВА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАПОБІГАННІ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство – це систематична поведінка, спрямована на встановлення контролю та влади однієї людини над іншою шляхом фізичного, психологічного, сексуального чи економічного впливу. Воно порушує основні права людини, завдаючи шкоди як окремим особам, так і суспільству в цілому [1].

Проблема домашнього насильства не нова, вона існувала ще з початку зародження людства, з початку зародження громад і понять сімейних звичаїв. Але те, що сьогодні деякі країни навчилися адекватно боротися із цією проблемою, а деякі поки просто мовчать про неї, не означає, що проблеми не існує взагалі [2].

В Україні правове регулювання питань щодо протидії домашньому насильству здійснюється системою нормативно-правових актів, які визначають їхні функції, компетенцію та порядок взаємодії з іншими інституціями.

Науковці зазначають, що Україна була першою країною серед країн центральної та східної Європи, яка визначила правові й організаційні основи протидії домашньому насильству, органи та установи, на які покладалося здійснення заходів з попередження такого насильства. Це був Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 рік), на зміну якому у 2017 році прийшов Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон) [3]. Він став базовим законодавчим актом, який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [2].

Також цим Законом визначаються поняття та форми домашнього насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне); закріплюються повноваження органів державної влади, зокрема Національної поліції, щодо здійснення діяльності із запобігання домашньому насильству; передбачаються механізми захисту постраждалих осіб; запроваджується Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства тощо.

Відповідно до статті 5 Закону, основними напрямами реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є: запобігання домашньому насильству; ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки [3].

Домашнє насильство, згідно вказаного законодавчого акту, це – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3].

Обов'язок виявлення випадків домашнього насильства, з подальшим реагуванням на них, в Україні безпосередньо покладено на уповноважені підрозділи органів Національної поліції. Національне законодавство не визначає чіткий перелік підрозділів органів Національної поліції, які уповноважені на здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [2]. На підставі аналізу

відомчих нормативно-правових актів можна виокремити як уповноважені на здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству такі підрозділи Національної поліції:

– підрозділи лінії «102» та чергова служба;
– підрозділи дільничних офіцерів поліції та поліцейські офіцери громади;
– підрозділи ювенальної превенції;
– підрозділи патрульної поліції та групи реагування патрульної поліції;
– підрозділи слідства та дізнання;
– сектори протидії домашньому насильству та мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства [4].

Підрозділи «102» та чергова служба забезпечують прийняття заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства. Від того, наскільки якісно вони зберуть попередню інформацію, залежить безпека поліцейських, які в подальшому реагуватимуть на виклик, пов'язаний з домашнім насильством, та постраждалих осіб.

Патрульна поліція та групи реагування патрульної поліції прибувають на місце події, де учиняється домашнє насильство. Серед заходів реагування – встановлення особи, яка здійснила відповідний виклик, особи кривдника, ймовірних свідків події, інших обставин, важливих для прийняття рішення суб'єктом владних повноважень.

Дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громади виявляють на поліцейській дільниці осіб, які схильні до вчинення домашнього насильства (кривдників), вживають превентивних заходів, передбачених законодавством і спрямованих на запобігання правопорушенням, що пов'язані з домашнім насильством.

Основні повноваження підрозділів ювенальної превенції – інформування місцевих органів виконавчої влади стосовно батьків та інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей (жорстоко з ними поводяться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство) та виявлення фактів вчинення домашнього насильства стосовно дітей та дітьми-кривдниками, а також своєчасне реагування на них.

Організація роботи слідчих підрозділів та підрозділів дізнання органів Національної поліції України у здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству передбачає їх ефективну участь у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Основною формою несення служби мобільних груп реагування на факти вчинення домашнього насильства є реагування на заяви чи повідомлення про вчинення домашнього насильства на автотранспортних засобах. Наряд мобільної групи включається до розрахунку сил і засобів чергової зміни, під час несення служби організаційно підпорядковуються оперативному черговому.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну за ініціативи Міністерства внутрішніх справ були сформовані спеціальні мобільні групи поліції для виявлення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості осіб, скоєних військовими країни-агресора. До складу таких груп увійшли поліцейські, які раніше працювали з постраждалими від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а також ювенальні поліцейські, слідчі та психологи соціальних служб [2].

Отже, Національна поліція України відіграє основну роль у запобіганні та протидії домашньому насильству, оскільки виступає гарантом забезпечення безпеки громадян. Завдяки окремим правовим механізмам, спеціалізованим підрозділам (на кшталт мобільних груп реагування на факти вчинення домашнього насильства) та співпраці із соціальними службами поліція забезпечує оперативне реагування на випадки насильства, захист постраждалих і притягнення кривдників до відповідальності. В умовах правового режиму воєнного стану в органів Національної поліції з'явились нові виклики, пов'язані з насильством. То ж роль Національної поліції і для держави, і для суспільства стала ще більш важливою та відповідальною.

Список використаних джерел

1. Клейман М. Ю. Національна поліція як гарантія безпеки: моделі запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Держава та регіони. Серія «Право».* 2024. № 3 (85). С. 241–249. DOI https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.38

2. Мороз О. Б., Хатнюк Ю. А. Роль органів Національної поліції в запобіганні та протидії домашньому насильству. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право».* 2023. Вип. 80. Ч. 1. С. 513–521. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.78

3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (дата звернення: 07.10.2025) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (дата звернення: 07.10.2025).

4. Роль і завдання поліції в місцевій системі запобігання та протидії домашньому насильству: навч. посіб. / С. В. Альошкін та ін. / за заг. ред. А. Б. Благої. К., 2023. 221 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/rol_i_zavdannya_policiyi_2.pdf

Аделіна ЗИЗЕНЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФОРМ У СТАНОВЛЕННІ НОВИХ ДЕМОКРАТІЙ

Конституція є правовою основою демократії, адже вона закріплює розподіл влади, гарантії прав людини та принципи верховенства права. Якщо йдеться про реформи у конституційній сфері, це означає, що старі норми Основного Закону не відповідають новим політичним реаліям або гальмують розвиток демократичних інститутів суспільства.

При цьому треба розуміти, що конституційна реформа – це не просто юридична процедура, що передбачає комплекс заходів і змін, спрямованих на перебудову, вдосконалення та оновлення чинного основного закону певної держави шляхом внесення до неї змін або прийняття нової редакції, а це механізм політичної еволюції суспільства, що визначає нові «правила гри» між державою і громадянином.

Прийняття нової або глибоко переробленої конституції, часто за участі широкого громадського обговорення чи референдуму, є підтвердженням народного суверенітету як єдиного джерела влади, що створює політичну легітимність для новостворених інститутів. У цій новій основі права кодифікуються та гарантуються усі основоположні права і свободи людини і громадянина, перетворюючи їх з декларативних гасел на юридично захищені норми, які відповідають міжнародним стандартам [2]. Це зміцнює принцип верховенства права, замінюючи верховенство політичної волі чи партії.

Конституційна реформа має чітко артикулювати нову ідентичність держави, несумісну з авторитарним минулим, що стає основою національної єдності. Для захисту цієї ідентичності багато конституцій нових демократій запроваджують так звані «вічні» положення, які не підлягають зміні (наприклад, про незалежність чи права людини), що унеможливлює конституційний демонтаж демократії. Таким чином, ці «вічні» статті є стратегічним механізмом самозахисту держави, що забезпечує незворотність демократичного вибору та сталість нової національної ідентичності [1].

Ключова функція конституційної реформи полягає у створенні стійкого та збалансованого інституційного каркасу, що запобігає ризикам концентрації влади та авторитарного реваншу, які є постійними загрозами для молодих демократій. Реформа чітко визначає форму правління (президентська, парламентська чи змішана) та встановлює чітке розмежування повноважень між гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою. Це розмежування втілюється у систему стримувань і противаг, що забезпечує взаємний контроль: наприклад, через процедури імпічменту, вето, вотуму недовіри та парламентського контролю над урядом. Це гарантує, що жоден державний орган не зможе узурпувати усю повноту влади, що є критичним для забезпечення політичної стабільності [4].

Особливе значення має конституювання незалежної судової влади та створення або реформування органів конституційної юстиції, насамперед Конституційного Суду (КС) [9]. КС виступає гарантом Конституції, здійснюючи контроль над відповідністю законів та інших нормативних актів Основному Закону. Через надання громадянам права на конституційну скаргу, КС також стає інструментом безпосереднього захисту індивідуальних прав від порушень з боку державної влади, підвищуючи довіру до правосуддя. Крім того, конституційні зміни часто є рушійною силою для децентралізації та зміцнення місцевого самоврядування, розширюючи повноваження громад і залучаючи громадян до процесу прийняття рішень на місцях, що є основою для розвитку демократії «знизу».

Консолідація суспільства є стратегічною метою, яка досягається через ціннісну уніфікацію та побудову інклюзивної громадянської ідентичності, що поважає різноманіття. Її фундаментом є спільна історія, яка визнає минулі травми, але спрямовує на спільне майбутнє, а також економічна інтеграція, що нівелює регіональні та соціальні диспропорції. Водночас управління конфліктами є безперервним процесом, що полягає у створенні стійких демократичних інститутів та інклюзивних процедур, які перенаправляють неминучі суперечності у конструктивне, ненасильницьке русло. Ключовим тут є верховенство права, яке гарантує неупередженість і захист від дискримінації. Найглибшим етапом є примирення, яке вимагає справедливості, а не лише миру. Механізми правосуддя перехідного періоду необхідні для встановлення відповідальності та офіційної правди про минулі злочини, що є каталізатором загоєння. Кульмінацією є акт визнання через офіційні вибачення та репарації, які відновлюють соціальний контракт і довіру [7].

У поліетнічних суспільствах та країнах, що вийшли з конфліктів, конституційна реформа відіграє вирішальну роль у соціальній консолідації. Вона має бути результатом широкого політичного

компромісу між елітами та регіональними групами. Конституція забезпечує захист прав національних, мовних та релігійних меншин через закріплення спеціальних гарантій та, за необхідності, через впровадження механізмів асиметричної децентралізації або культурної автономії. Такий підхід перетворює Конституцію на спільний суспільний договір, здатний об'єднати різнорідні елементи суспільства навколо спільних демократичних цінностей.

У постконфліктних державах конституційний дизайн нерідко включає спеціальні положення, спрямовані на примирення, такі як встановлення квот для представництва різних етнічних груп у парламенті чи уряді, офіційний статус кількох мов або створення двопалатних парламентів, де верхня палата представляє регіональні чи етнічні інтереси [3]. Конституція також надає легальні та інституційні інструменти для мирного вирішення політичних криз і конфліктів. Замість того, щоб переростати у силове протистояння, конфлікти переводяться у правове русло через чітко визначені процедури: парламентські дебати, формування коаліцій, судовий розгляд, процедури дострокових виборів чи референдумів. Це сприяє формуванню культури конституціоналізму – поваги до демократичних правил гри та верховенства Основного Закону, що є ознакою зрілої, а не лише номінальної демократії.

Міжнародна інтеграція (особливо вступ до ЄС) радикально трансформували конституції держав-учасниць, перетворюючи їх із суто внутрішнього акта на інтернаціоналізований документ. Цей зовнішній вплив відбувається не лише через прямі норми (вимоги Ради Європи), а й через механізми політичної зумовленості та моніторингу. Держави, прагнучи членства, добровільно погодилися на конституційну переробку, яка стосується наріжних каменів демократії та верховенства права: від закріплення нових положень про права людини та боротьбу з корупцією до внесення змін у статус судової гілки влади та спеціальних положень про передачу частини суверенних повноважень на наднаціональний рівень. У підсумку, конституція стає дзеркалом подвійного зобов'язання: перед власним народом і перед міжнародною спільнотою, закріплюючи європейську конституційну ідентичність як основу для розвитку [6].

Конституційна реформа в нових демократіях є також інструментом міжнародної інтеграції. Шляхом включення до Основного Закону положень про пріоритет міжнародного права (загальновизнаних принципів) або можливість делегування повноважень наднаціональним інститутам (як у випадку Європейського Союзу), держава демонструє свою відданість демократичним цінностям і готовність до членства у міжнародних об'єднаннях. Зовнішній вплив у процесі конституційних змін є значним: міжнародні організації (як-от Венеційка комісія Ради Європи [5]) надають експертні висновки та рекомендації, які допомагають новим демократіям уникнути помилок і гармонізувати своє законодавство зі світовими стандартами. Це забезпечує «демократичну якість» конституції, підвищуючи її стійкість і визнання на міжнародній арені.

Конституційна реформа, особливо у посткомуністичних країнах [8], часто була орієнтована на німецьку, французьку або американську моделі. Німецька модель (або «раціоналізований парламентаризм») полягає у забезпеченні стабільності уряду та захисті демократії, що досягається через конструктивний вотум недовіри (неможливість відставки уряду без обрання нового) та наявність «формули вічності» (заборона на зміну основоположних демократичних принципів). Її головна мета – запобігти політичним кризам і реваншу авторитаризму.

Суть французької моделі («напівпрезидентська республіка») – створення сильної, але обмеженої виконавчої влади для забезпечення ефективного управління. Це змішаний (напівпрезидентський) устрій, де Президент обирається народом і є стратегічним лідером, а Уряд (на чолі з Прем'єр-міністром) відповідає перед Парламентом. Модель надає Президенту значні повноваження для розв'язання політичних криз.

Зміст американської моделі («класична президентська республіка») полягає у чіткому поділі влади та забезпеченні системи стримувань і противаг. Президент є одночасно главою держави і главою уряду (незалежний від Парламенту), а Верховний Суд має право судового конституційного контролю. Головна мета – гарантувати свободу через запобігання узурпації влади будь-якою однією гілкою.

Українська модель («змішана республіка») демонструє парламентсько-президентську систему, де повноваження розподілені між Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів. Президент України є главою держави, але не очолює виконавчу владу, хоча має важливі повноваження у сферах безпеки, оборони, зовнішньої політики та призначення ключових посадовців. Виконавча влада реалізується урядом (Кабінетом Міністрів), який формується за участю парламентської більшості та підконтрольний Верховній Раді. Головною метою цієї моделі є забезпечення стабільності, демократичного контролю над виконавчою владою та можливості гнучкого управління державою в умовах політичної трансформації. Водночас така система демонструє прагнення України до поєднання національних традицій із європейськими стандартами демократичного врядування.

Конституція України, прийнята у 1996 році та змінена в 2004, 2010 та 2014 роках, не лише визначає структуру влади, але й є ключовим інструментом в євроінтеграційному поступі держави. Вона виступає символом демократичних прагнень українського народу та засвідчує бажання України бути повноправним учасником європейського правового простору. Як і у випадку США, українська Конституція – це не лише внутрішній нормативний акт, але й міжнародний символ державного суверенітету та політичного вибору. При цьому залишається проблема узгодження політичної волі, правової культури суспільства і прагнення громадян до панування справедливості.

Незважаючи на свою важливість, конституційні реформи в нових демократіях містять значні ризики. Основний виклик полягає у загрозі конституційного авторитаризму або імітаційної демократії [10], коли правлячі еліти використовують процедуру конституційних змін для зміцнення власної влади (наприклад, скасування обмежень терміну повноважень, розширення президентських прерогатив) без реального наміру впроваджувати демократичні принципи на практиці. Це створює «фасадну» демократію, де конституційний текст відірваний від політичної реальності.

Крім цього, варто звернути увагу, що часті зміни Конституції можуть дестабілізувати політичну систему, якщо вони продиктовані короткостроковими інтересами правлячої еліти. А ще: нова демократія вимагає не лише реформ на папері, а й реального втілення принципів верховенства права, прозорості влади та участі в ній громадян…

Успішна конституційна реформа вимагає балансу між стабільністю та адаптивністю. З одного боку, ключові демократичні норми мають бути захищені «жорсткістю» Конституції, що робить їх зміну складною і вимагає широкої підтримки. З іншого боку, процедура внесення поправок має залишатися достатньо гнучкою, щоб дозволити Основному Закону адаптуватися до нових соціально-економічних викликів та міжнародних зобов'язань. Якість конституційних норм має бути підкріплена ефективністю правозастосування, незалежністю судової системи та зрілістю громадянського суспільства, яке контролює дотримання влади Конституції.

Конституційні реформи, однозначно, є рушійною силою демократичного оновлення, але тільки тоді, коли вони здійснюються у правовий спосіб і з урахуванням потреб суспільства. Йдеться не тільки про новий текст Конституції, а про нову політичну і правову культуру (причому і влади, і громадян), побудованої на засадах взаємної довіри і водночас взаємної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Берченко Г. В. Розвиток конституції шляхом її судового тлумачення та установча влада. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 18-24. URL: http://www.apdp.in.ua/v88/3.pdf
2. Богів Я. І. Народний суверенітет та права людини як два основоположні, взаємопов'язані принципи конституціоналізму. *Вісник Львівської політехніки*. 2014. С. 207–210. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2272/037-207-210.pdf
3. Відродження постконфліктних територій: світовий досвід і Україна : наукова записка / Стойко О. М., Кресіна І. О., Кресін О. В. / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Норма права, 2020. 145 с.
4. Гайдаєнко Н.В. Системи стримувань і противаг у перехідних демократіях: дис. на здобуття наук. ступеня канд. політичних наук, спеціальність : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса, 2010. 220 с.
5. Керівні принципи Ради Європи щодо конституційного правосуддя. URL: https://rescentre.org.ua/Uploads/Files/docs/Guidelines_cCild_Friendly_Justice_Ukr.pdf
6. Кішко.А. В Вплив європейської інтеграції на право України: адаптація до європейських стандартів. *UNIVERSUM*. 2024. № 09. URL: https://surl.li/hxilkt
7. Никон О. З. Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади : дис. на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право. Львів, 2025. 269 с.
8. Посткомуністичні конституції країн Центрально-Східної Європи як передумова євроінтеграції / у кн. : Мельниченко Б. Б. Політико-правові перетворення в Центрально-Східній Європі наприкінці XX ст. URL: https://e-pidruchniki.com/content/93_31postkomynistichni_konstitycii_krain_centralno_shidnoi_evropi_yak_peredymova_evrointegracii.html
9. Савчин М. Конституційна юстиція в умовах сучасної трансформації права. Право України. 2022. Вип. 1. С. 39-80.
10. Херсонський Б. Імітація демократії, або «Вибори», яких не було. *UAINFO*. URL: https://uainfo.org/blognews/1542711567-imitatsiya-demokratiyi-abo-vibori-yakih-ne-bulo.html

Олег ЗІНЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Майже у кожній країні світу поряд з її громадянами проживають іноземці та особи без громадянства. Їх місце і роль у державі, як її членів, та суспільному середовищі визначається правовим статусом. Українські вчені-правознавці стверджують: правовий статус має будь-яка особа, а також окремі групи осіб, чи громадянське суспільство в цілому [1, с. 192]; правовий статус особи – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [2, с. 276]; правовий статус населення кожної держави визначається, насамперед, нормами внутрішньодержавного права [1, с. 191].

В Україні адміністративно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається Конституцією України, законами та кодексами, міжнародними договорами, а також підзаконними актами.

Поняття «іноземець» та «особа без громадянства» визначаються Законами України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та «Про громадянство України»: іноземець – особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав [3, 4]; особа без громадянства – особа, яка не розглядається як громадянин будь-якою державою в силу дії її закону [3]; особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [4].

Тобто, поняття «іноземець» та «особа без громадянства» не є тотожними, як не є тотожним і їх правовий статус. Якщо іноземець перебуває одночасно під юрисдикцією декількох держав, громадянином якої (яких) він є, та тієї, в якій знаходиться, то особа без громадянства перебуває під владою й опікою держави, в якій вона знайшла прихисток.

Основними джерелами права, які регулюють адміністративно-правовий статус цих осіб в Україні, є:

– Конституція України – стаття 26 закріплює норму, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України; визначає, що іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом; стаття 36 гарантує кожному, хто законно перебуває на території України, свободу пересування, право вибору місця проживання та вільний виїзд з України, хоча останнє може бути обмежено законом [5].

– Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» – визначає правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні, повноваження органів державної влади, що беруть участь у визначенні такого статусу та діють в інтересах забезпечення прав і свобод осіб та національної безпеки України, а також встановлює порядок в'їзду в Україну та виїзду з України таких осіб [3].

– Закон України «Про імміграцію» – визначає умови і порядок надання права на постійне проживання в Україні іноземцям та особам без громадянства, підстави і порядок отримання дозволу на імміграцію в Україну та його скасування, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань щодо надання дозволу на імміграцію та діють в інтересах забезпечення прав і свобод осіб та національної безпеки України, порядок оскарження рішень з питань імміграції, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб [6].

– Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» – визначає порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні [7].

– Закон України «Про прикордонний контроль» – зокрема, встановлює умови перетинання державного кордону іноземцями та особами без громадянства у разі в'їзду в Україну.

– Кодекс України про адміністративні правопорушення – містить норми, які визначають відповідальність іноземців за адміністративні правопорушення (наприклад, порушення правил перебування іноземців в Україні); передбачає процедуру адміністративного видворення/повернення іноземців чи осіб без громадянства;

– Кодекс адміністративного судочинства України – регулює порядок оскарження рішень державних органів щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства (наприклад, рішень про відмову у в'їзді, видворення);

– Земельний кодекс України – містить норми про права іноземців та осіб без громадянства на землю;

– Міжнародні договори, ратифіковані Україною: Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Конвенція про статус біженців (1951 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Протокол щодо статусу біженців (1967 р.);

– Підзаконні нормативно-правові акти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України», Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 № 322 «Про затвердження Порядку оформлення, видачі, обміну, анулювання посвідок на постійне чи тимчасове проживання»; накази Міністерства внутрішніх справ України та Державної міграційної служби України, що регулюють процедурні питання реєстрації, перевірок, документування тощо.

Проаналізувавши перелічені вище нормативно-правові акти, можна зробити висновок, що визначені законодавством України права і свободи іноземців та осіб без громадянства є достатньо широкими і різноманітними, оскільки вони передбачені різними галузями українського законодавства – конституційним, адміністративним, цивільним, трудовим, сімейним, кримінальним, фінансовим, земельним тощо [1, с. 195]; іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини [8].

Разом з тим, законодавством України передбачені певні обмеження, що стосуються зазначених категорій громадян. Так, іноземці та особи без громадянства не можуть об'єднуватися в політичні партії, не беруть участі в управлінні державними справами, не мають виборчих прав, не можуть брати участі у референдумах та ін. Тобто, встановлені законодавством обмеження обумовлені попередженням завдання шкоди національним інтересам України, правам, свободам і законним інтересам її громадян. Водночас, Конституція України та міжнародне законодавство надають право іноземцям та особам без громадянства звертатися до суду за захистом своїх прав і законних інтересів [8].

Список використаних джерел

1. Гулак О. В., Слюсаренко С. В., Позняков С. П. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства: теоретико-правові засади. *Наукові записки. Серія «Право».* 2022. Вип. 13 ; МОН України, Центральноукраїнський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кропивницький, 2022. С. 191–195. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-191-195

2. Гуртова К. М. Правовий статус людини і громадянина в Україні. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави :* тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. С. 276–277. https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17116

3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text (дата звернення: 07.10.2025).

4. Про громадянство в Україні : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text (дата звернення: 07.10.2025).

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 06.10.2025).

6. Про імміграцію : Закон України від 07.06.2001 № 2491-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text (дата звернення: 07.10.2025).

7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text (дата звернення: 07.10.2025).

8. Чумак В. В., Бондаренко О. С. Сутність та особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства. *Академічні візії. Секція «Право».* 2022. Вип. 12. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/233/202

Соломія ЗІНЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ БІЖЕНЦІВ

Питання працевлаштування біженців у сучасних умовах набуло особливої актуальності у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. В результаті це спричинило вимушену масову міграцію українського населення, внаслідок чого мільйони громадян опинилися за межами нашої держави в пошуках безпеки та засобів для існування.

Станом на 30 квітня 2025 року понад 4,26 мільйона українців отримали тимчасовий захист у країнах ЄС, з яких найбільше осіб перебуває у Німеччині (1 189 355 осіб; 27,9%), Польщі (986 925 осіб; 23,2%) та Чехії (370 600 осіб; 8,7%). Порівняно з кінцем березня 2025 року, загальна кількість біженців з України під тимчасовим захистом у ЄС зросла на 2 525 осіб (+0,1 %), причому найбільший приріст спостерігався у Швеції (+9 345; +34,6%), Чехії (+5 545; +1,5%) та Німеччині (+4 465; +0,4%), що пояснюється, зокрема, пізнім поновленням статусу тимчасового захисту в окремих країнах. Ці дані ілюструють масштаб викликів для систем працевлаштування та інтеграції українців у різних державах [1].

Саме поняття «біженець» закріплене міжнародним законодавством і є ключовим для розуміння проблеми працевлаштування цієї категорії осіб. Зокрема у ст. 1 Конвенції ООН про статус біженців під ним розуміється особа, яка внаслідок подій, що мали місце до 1 січня 1951 року, і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває поза межами держави своєї національної належності та не може або не бажає користуватися її захистом у силу таких побоювань. Також до цієї категорії належать особи без громадянства, які, перебуваючи за межами держави свого колишнього постійного проживання внаслідок подібних подій, не мають можливості чи не бажають повернутися до неї через ті самі підстави [2].

У зв'язку з теперішніми умовами мільйони українців набули цього статусу в різних країнах світу, що зумовило потребу їх залучення на ринку праці. У цьому контексті особливого значення набувають міжнародно-правові принципи рівності та недискримінації, які покликані забезпечити кожному біженцю можливість реалізувати право на працю на рівних засадах із громадянами держави перебування.

Основною гарантією дотримання цих засад є Загальна декларація прав людини, в якій зазначено наступне: кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття. Крім того, кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю. Ці положення формують фундамент міжнародних стандартів у сфері трудових прав та закладають основу для забезпечення рівності можливостей у працевлаштуванні. У випадку біженців вони мають особливу увагу, адже гарантують, що вимушене переміщення не повинно позбавляти людину можливості реалізувати свої права [3].

Окреме значення у формуванні трудових гарантій для біженців має ст 17 Конвенції ООН про статус біженців, яка зобов'язує держави-учасниці забезпечувати особам, які легально проживають на їхній території, найбільш сприятливі умови праці, доступні іноземним громадянам. Також передбачаються винятки щодо тих осіб, які вже певний час мешкають у країні , чиї чолові, дружина або діти мають її громадянство. Таке положення відображає прагнення надати біженцям реальні можливості для інтеграції в суспільство певної держави[2].

Принцип недискримінації прямо закріплений і у ст. 3 Конвенції МОП № 111 Про дискримінацію в галузі зайнятості та професії, де зазначено, що кожний член Організації, для кого ця Конвенція є чинною, зобов'язується визначити й проводити національну політику, спрямовану на заохочення, методами, що узгоджуються з національними умовами й практикою, рівності можливостей та поводження стосовно праці й занять з метою викорінення будь-якої дискримінації з приводу них. Це положення передбачає, що держави мають забезпечувати рівні можливості в працевлаштуванні та умовах праці для всіх осіб, включно з біженцями; скасовувати законодавчі та адміністративні норми, які допускають дискримінацію; сприяти дотриманню принципу рівності через освітні програми, контроль та державне регулювання ринку праці [4].

Незважаючи на те, що наявна досить розвинена міжнародно- правова нормативна основа, на практиці українські біженці стискаються з низкою викликів та проблем при виході а ринок праці. Як зазначають Лондар С. Л., Босенко О. С., Деревко О. С. та Кир'янов А. В., біженці часто змушені

погоджуватися на роботу, яка не відповідає їхній кваліфікації та досвіду, що свідчить про розрив між їхніми професійними навичками та потребами ринку. Дослідники наголошують також, що знання мови країни перебування є ключовим фактором успішної інтеграції, адже воно визначає можливості працевлаштування за фахом. Водночас дискримінація за етнічною ознакою з боку роботодавців, зокрема у Польщі, залишається серйозною перепоною, яка ускладнює економічну та соціальну інтеграцію українських біженців. Це свідчить, що формальні гарантії рівності потребують практичних механізмів реалізації, аби забезпечити реальне дотримання принципів міжнародного права у сфері працевлаштування [5].

Отже, забезпечення рівних умов праці для біженців ґрунтується на міжнародних принципах рівності та недискримінації і є ключовим елементом їх соціальної інтеграції та економічної самостійності. Дотримання цих принципів передбачає не лише формальне визнання прав біженців на рівну оплату та доступ до працевлаштування, а й практичну реалізацію через адаптаційні програми, професійну перепідготовку, мовну підтримку та контроль дискримінаційних практик. Реалізація принципів рівності і недискримінації забезпечує біженцям реальні можливості для інтеграції та сприяє стабільності суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Eurostat. Migration and migrant population statistics. *Eurostat news*. 2025., 10 June. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250610-1

2. Конвенція про статус біженців ООН; Конвенція, Міжнародний документ, Коментар від 28.07.1951 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011/ed20020110#Text

3. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

4. Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять N 111 Міжнародна організація праці; Конвенція, Міжнародний документ від 25.06.1958 № 111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#Text

5. Лондар С. Л., Босенко О. С., Деревко О. С., Кир'янов А. В. Виклики для українських біженців на ринку праці країн ЄС: приклад Польщі та Німеччини. *Освітня аналітика України.* 2024. № 5 (31).С. 5–16. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/1_Londar_Bosenko_Derevko_Kyrianov_531_2024_5-16.pdf

Богдан ІВАНЕНКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Збройна агресія росії проти України спричинила глибоку гуманітарну кризу, одними з найвразливіших учасників якої стали діти. Тисячі неповнолітніх зазнали фізичних, моральних і психологічних страждань унаслідок бойових дій, окупації, депортацій, примусового переміщення та свідчення воєнних злочинів. Багато з них виступають потерпілими або свідками у кримінальних провадженнях, що розслідують злочини, скоєні в умовах війни. Саме тому питання забезпечення прав дитини в процесі допиту та дотримання спеціальних процедур набуло особливої актуальності [4, с. 2].

Неповнолітній свідок чи потерпілий є особою, що має підвищену психологічну вразливість. За нормами чинного законодавства України, а саме Кримінального процесуального кодексу (КПК), держава зобов'язана забезпечити особливий порядок допиту таких осіб. Відповідно до статті 226 КПК України, допит малолітньої або неповнолітньої особи здійснюється лише у присутності законного представника, педагога або психолога, а в разі необхідності – лікаря. Крім того, тривалість допиту не може перевищувати однієї години без перерви та двох годин загалом на день [1, с. 24]. У статті 354 КПК України також закріплено можливість допиту неповнолітніх у режимі відеоконференції, якщо це необхідно для захисту їхніх інтересів або безпеки [1, с. 27].

Особливу увагу під час проведення допиту слід приділяти віковим та психологічним особливостям дитини. Згідно з дослідженнями фахівців у галузі криміналістики, діти молодшого шкільного віку часто мають розвинену уяву, схильність до фантазування, недостатню критичність мислення, що потребує коректного формулювання запитань з боку слідчого [2, с. 23]. У підлітковому віці дитина вже здатна до більш логічного мислення, але може перебувати під впливом страху, сорому чи тиску з боку дорослих. Тому недопустимими є провокаційні, навідні або психологічно агресивні питання [3, с. 31].

Особливою складністю є допит неповнолітніх, які стали безпосередніми свідками або жертвами воєнних злочинів. Такі діти часто переживають глибоку травматизацію: вони можуть втратити батьків, дім, зазнати насильства або депортації. У цих випадках психологічний стан неповнолітнього вимагає особливої делікатності, тому перед проведенням допиту доцільно проводити психологічне обстеження для визначення рівня готовності дитини до участі у процесуальних діях [4, с. 19]. За результатами такого обстеження психолог може надати рекомендації щодо тривалості допиту, темпу розмови, підбору слів і можливих тем, яких варто уникати.

Під час війни допит дитини нерідко відбувається дистанційно – у режимі відеоконференції, якщо її місцеперебування знаходиться на окупованій або небезпечній території. Такий формат передбачено чинним КПК України та практикою міжнародних організацій, адже він дозволяє мінімізувати ризики для життя та психічного здоров'я неповнолітнього [1, с. 29]. Водночас під час дистанційного допиту обов'язковою є участь психолога чи педагога, який перебуває поруч із дитиною, аби забезпечити психологічну підтримку та контроль за її станом [5, с. 15].

В українській практиці поширюється методика «зеленої кімнати» – спеціально обладнаного приміщення, призначеного для допиту дітей у комфортній, безпечній атмосфері. Приміщення має дружній до дитини інтер'єр, з м'яким освітленням і відсутністю атрибутів, що асоціюються з офіційною слідчою діяльністю (формою, зброєю, протоколами тощо). Такий підхід мінімізує стрес і сприяє більш відкритій та щирій комунікації між дитиною і слідчим [6, с. 11]. Розмова ведеться у спокійному тоні, із поступовим переходом до складних тем, а відеозапис може використовуватися в подальшому як доказ у суді, щоб уникнути повторного допиту та повторної травматизації.

Однією з головних проблем є порушення процесуальних норм, що часто трапляється через недосвідченість або перевантаженість слідчих. Інколи допит проводиться без участі психолога чи законного представника, перевищується допустимий час, не робляться перерви, а питання ставляться в некоректній формі. Такі дії не лише травмують дитину, а й можуть призвести до визнання отриманих показань недопустимими доказами в суді [3, с. 36]. Тому обов'язковим має бути навчання правоохоронців основам дитячої психології, методам емпатійного спілкування, а також запровадження системи контролю за дотриманням норм під час допитів.

Особливої уваги потребують випадки сексуального насильства щодо дітей на окупованих територіях або під час воєнних дій. Під час таких допитів слід уникати повторного відтворення травмуючих подій, не допускати принизливих питань і створювати атмосферу захищеності. Рекомендується використання попереднього відеозапису показань дитини, який може бути долучений до справи, щоб уникнути повторного виклику на допит [4, с. 25]. В окремих випадках за клопотанням сторони захисту або обвинувачення суд може заслухати такого потерпілого дистанційно або взагалі обмежитися переглядом відеозапису.

Міжнародні стандарти, зокрема Конвенція про права дитини, зобов'язують державу гарантувати кожній дитині право бути вислуханою в процесі, що її стосується, у спосіб, який відповідає її віку, рівню розвитку та інтересам [7, с. 9]. Це означає, що допит неповнолітнього має бути не просто формальною процесуальною дією, а частиною системи гуманного ставлення до потерпілої дитини, орієнтованої на відновлення її безпеки та довіри до правосуддя.

Водночас, судова практика показує, що дотримання навіть базових гарантій не завжди забезпечується. Існують випадки, коли свідчення дітей були визнані неналежними через порушення процедури або тиск з боку слідчого. У таких справах суди часто приймають рішення використовувати відеозапис первинного допиту або письмові свідчення, підтверджені психологом [5, с. 18]. Це свідчить про нагальну потребу в розробленні єдиних стандартів допиту неповнолітніх, які постраждали від війни, на рівні відомчих інструкцій МВС, Офісу Генерального прокурора та Міністерства юстиції.

Слід також відзначити, що неповнолітні потерпілі часто перебувають під опікою держави або тимчасово переміщені, що створює додаткові труднощі для слідчих дій. У таких випадках важливо забезпечити участь уповноважених представників соціальних служб, які мають знання щодо конкретної дитини, її стану здоров'я та умов проживання. Їхня присутність під час допиту може позитивно вплинути на хід спілкування, адже вони є для дитини авторитетними та знайомими людьми [4, с. 22].

Підсумовуючи, слід наголосити, що допит неповнолітніх, які постраждали від російської агресії, є не просто процесуальною дією, а елементом системи захисту прав дитини в умовах війни. Основним завданням держави є не лише отримати правдиві свідчення, а й не завдати додаткової шкоди психіці дитини. Законодавство України містить необхідні норми, однак для їх ефективної реалізації потрібне підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, психологічна підтримка дітей, удосконалення матеріально-технічної бази («зелені кімнати», відеозасоби допиту) та створення реєстру фахівців, які можуть бути залучені до таких процесуальних дій. Лише за умови поєднання правових і гуманістичних підходів можна забезпечити повноцінний захист прав дитини та справедливе правосуддя навіть у надзвичайних умовах війни [6, с. 14].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. С. 88.

2. Особливості тактики допиту неповнолітніх. Студенська бібліотека : вебсайт. URL: https://studies.in.ua/kryminalistyka-shaprgalky/3652-osoblivost-taktiki-dopitu-nepovnoltnh.html (дата звернення: 13.10.2025).

3. Бугаєць Т. І. Проведення допиту/опитування дитини в умовах збройного конфлікту та/або воєнного стану : методичні рекомендації у запитаннях та відповідях. Київ, 2022. 64 с.

4. Данилюк С. Б. Особливості допиту неповнолітніх, які стали свідками воєнних злочинів. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама :* зб. тез доп. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.). Вінниця, 2025. С. 464-468.

5. Дослідження показань дитини в суді в умовах воєнного стану. Вища школа адвокатури НААУ : вебсайт. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/doslidzennia-pokazan-ditini-v-sudi-v-umovax-vojennogo-stanu-novi-mozlivosti-ta-stari-problemi (дата звернення: 13.10.2025).

6. Особливості проведення допиту неповнолітнього в режимі відеоконференції. Адвокат народу: веб сайт. URL: https://advokat-narodu.com/blog/semeinoe-pravo/osoblivosti-provedennia-dopitu-nepovnolitnyogo-v-rezimi-videokonferenciyi-pid-cas-distanciinogo-dosudovogo-rozsliduvannia (дата звернення: 13.10.2025).

7. Конвенція про права дитини від 20 листоп. 1989 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 27. С. 252.

Ростислав ІВАНЕНКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Запобіжні заходи в кримінальному провадженні є однією з найбільш чутливих і дискусійних тем в українському праві. Їхнє правильне застосування безпосередньо торкається основних прав людини, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, що є гарантованими як Конституцією України, так і міжнародними правовими актами, зокрема Європейською конвенцією з прав людини. У зв'язку з цим, будь-які порушення чи недоліки у використанні запобіжних заходів можуть призвести до серйозних наслідків для прав і свобод громадян, що підвищує значущість цієї проблеми в контексті сучасного українського правосуддя.

Протягом останніх років Україна активно проводить реформи в сфері кримінального правосуддя, намагаючись адаптувати свою правову систему до європейських стандартів. Водночас на практиці ці реформи стикаються з численними труднощами, зокрема через недосконалість окремих інститутів кримінального процесу, серед яких особливе місце займають запобіжні заходи. Це підкреслює необхідність їхнього більш детального дослідження та вдосконалення на основі міжнародного досвіду та принципів правової держави.

Зокрема, кримінальний процес в Україні регулює не лише процедуру розслідування, а й застосування відповідних правових інструментів, таких як запобіжні заходи, що мають вплив на кримінальне провадження на всіх етапах – від початкового розслідування до остаточного вироку. Принципи кримінального процесу, що лежать в основі його функціонування, включають такі важливі положення, як законність, справедливість, пропорційність, ефективність і повага до прав людини. Кримінальна відповідальність в цілому має за мету не лише захист прав та інтересів осіб, але й забезпечення рівного доступу до правосуддя та належного судового розгляду, що є важливим елементом демократичного суспільства.

Таким чином, правильне застосування запобіжних заходів є не лише юридичним інструментом, але й важливим механізмом забезпечення балансу між інтересами правосуддя та правами громадян, що є основою для ефективної правової реформи в Україні. Це питання набуває особливої актуальності в умовах постійних змін у національному законодавстві та інтеграційних процесів з Європейським Союзом [2, с. 6].

Запобіжні заходи – це процесуальні інструменти у кримінальному провадженні, спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного або обвинуваченого шляхом обмеження його особистих прав і свобод [1].

Згідно з українським законодавством, запобіжні заходи поділяються на кілька видів: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, утримання під вартою. Суд, прокурор, слідчий, а в деяких випадках слідчий суддя мають право застосовувати такі заходи залежно від стадії кримінального процесу. Вибір відповідної запобіжної міри ґрунтується на принципі пропорційності

з урахуванням тяжкості передбачуваного злочину, особи підозрюваного, його соціальних зв'язків, судимості та потенційних ризиків, визначених у статті 177 КПК України [4].

У сфері кримінального законодавства запобіжні заходи застосовуються як вид кримінального покарання з санкціями, спрямованими на реабілітацію винної особи. Ця функція є спільною як для покарань, так і для заходів, що сприяють та підтримують реабілітацію правопорушника, його реінтеграцію в суспільство та усунення перешкод, що заважають йому відмовитися від злочинного способу життя. Заслуга у запровадженні запобіжних заходів належить їхній ефективності у протидії злочинній діяльності. Основною метою запобіжних заходів є усунення кримінального ризику, який представляє особа. Запобіжні заходи спрямовані на запобігання шкоди, однак вони можуть призвести до обмеження свободи особи. Натомість, їх основна увага зосереджена на особистій небезпеці, яку представляє правопорушник. Отже, розрахунок цих заходів зосереджений на майбутніх подіях, а не на минулому, щоб запобігти тим, хто представляє загрозу, від участі в майбутній злочинній діяльності.

Метою є ліквідація цієї небезпеки та захист суспільства від її згубних наслідків, отже, санкції відіграють роль у досягненні цільового стримування. Превентивні заходи застосовуються до окремого злочинця, незалежно від більш широких цілей стримування інших та забезпечення справедливості, які зосереджуються виключно на покаранні та не включають додаткових заходів. З огляду на специфічну кримінальну загрозу та мінливий характер превентивних заходів, їх необхідно враховувати під час винесення вироку. Ідентифікація та визначення можуть відбуватися лише в момент винесення покарання, і відповідний текст на цей момент повинен суворо дотримуватися, не зважаючи на текст, який був чинним на момент вчинення злочину. Суддя має право на власний розсуд обирати відповідний курс дій, враховуючи мінливий рівень загрози, яку становить винна особа, та супутні обставини. Це робиться для того, щоб гарантувати рівність цілей як покарань, так і заходів, враховуючи, що обидва є видами кримінальних санкцій у різних правових системах.

Звернемо увагу на декілька проблем, які виникли в практиці застосування окремих запобіжних заходів як різновиди заходів забезпечення кримінального провадження в системі заходів кримінального процесуального примусу.

Перша проблема. Суди дещо формально підходять до застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Тримання під вартою є виключним заходом, а суди інколи виносять рішення про його застосування формально, без дотримання вимог статті 183 Кримінального процесуального кодексу України. Однак, тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 зазначеного Кодексу [6].

Друга проблема. Ні старий КПК України 1960 року, ні чинний КПК України на жаль не зобов'язують суд належним чином мотивувати своє рішення про продовження тримання особи під вартою. На практиці суди часто обґрунтовують продовження строку тримання під вартою однаковими підставами протягом всього періоду перебування під вартою, а інколи взагалі не дають належного обгрунтування [3, с. 86]. Не дивлячись на те, що чинний КПК України запровадив чітку процедуру розгляду клопотання підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу слідчим суддею у триденний строк (ч. 1 та 4 ст. 201 КПК України), судді все ще не зобов'язані ґрунтовно мотивувати свої рішення [2]. Деякі проблеми застосування окремих запобіжних заходів як заходів процесуального примусу. З позиції ЄСПЛ, питання продовження тримання під вартою має вирішуватися в кожному провадженні з урахуванням його конкретних обставин. Так, що тримання під вартою може бути виправданим у тому чи іншому провадженні лише за наявності специфічних ознак того, що цього вимагають істинні вимоги публічного інтересу, які, незважаючи на існування презумпції невинуватості, переважують правило поваги до особистої свободи [3, с. 92].

Третя проблема. Неправильна початкова кваліфікація діяння, що тягне за собою набагато реальнішу можливість перебування особи під вартою. Вона означає, що через недбалість або ж через зловживання слідства має місце така кваліфікація діяння, яка передбачає реальнішу можливість застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Звичайно ж згодом, у ході подальшого кримінального провадження на підставі клопотання, поданого, наприклад, захисником, справа перекваліфіковується, однак особа в цей час вже утримується під вартою, що тягне для неї істотні негативні наслідки (обмеження свободи, неможливість отримання належної лікарської допомоги тощо).

Четверта проблема. До сьогодні в Україні, незважаючи на чинні положення закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [5], відсутній реальний механізм компенсації, в т.ч. за незаконне тримання під вартою. В Україні, на жаль, немає реального механізму відшкодування (компенсації) завданої шкоди через порушення прав особи під час кримінального провадження, зокрема внаслідок незаконного її тримання під вартою. Єдиний вихід: після затяжних і довгих митарств в усіх інстанціях національної судової системи позиватися проти держави Україна до Європейського Суду з прав людини.

Отже, законодавча прогалина у чинному законодавстві щодо такого механізму відповідальності та компенсації не лише не відповідає європейським стандартам, а через безкарність сприяє байдужості та свавіллю слідчих органів та суддів під час вирішення питань про обрання чи продовження строків тримання під вартою.

На завершення, застосування запобіжних заходів в Україні все ще стикається зі значними труднощами. Суди часто використовують тримання під вартою без належного обґрунтування, порушуючи принципи пропорційності та законності. Такі проблеми, як погане обґрунтування рішень, неправильна кваліфікація справи та відсутність реальної компенсації за незаконне тримання під вартою, залишаються.

Список використаних джерел

1. Запобіжний захід у кримінальному провадженні – пояснення – «Актум». *Адвокатське об'єднання «Актум».* URL: https://surl.li/vyljsd (дата звернення: 10.10.2025).

2. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова та ін. Київ, 2020. 497 с.

3. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. К. : Юрінком Інтер, 2005. 512 с

4. Олашин М. М. До питання застосування запобіжних заходів за КПК України. *Львівська комерційна академія*. 2015. № 6. С. 217–218.

5. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр#Text (дата звернення: 10.10.2025).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text – Ст. 183. (дата звернення: 10.10.2025).

Микита ІВАНОВ
(Університет економіки та права «КРОК»)

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Збройна агресія росії проти України призвела до істотного послаблення економічного потенціалу країни, що стало проявом глибоких глобальних протиріч між основними геополітичними та економічними гравцями. У післявоєнний період пріоритетним завданням для України, яка й надалі перебуває в умовах затяжної війни, є відновлення макроекономічної стабільності. Саме воно має стати фундаментом для подальшої соціально-економічної реконструкції та зміцнення державності. Ще одним чинником, що визначає тенденції розвитку української економіки є циклічність.

Циклічний характер економічного розвитку є багатогранним і динамічним явищем, що створює труднощі для аналітиків у точному прогнозуванні моментів переходу між стадіями економічного циклу. На сьогоднішній день можливості економістів обмежуються визначенням загальних тенденцій у зміні рівня ділової активності та аналізом ймовірних сценаріїв економічного підйому або спаду. Це пов'язано з наявністю великої кількості суперечливих і взаємозалежних факторів, вплив яких складно оцінити одночасно. Такі чинники можуть як посилювати, так і пом'якшувати прояви окремих фаз циклу, змінювати їхню тривалість і характер, а також формувати вплив як на внутрішню економіку, так і на її інтеграцію у світову фінансову систему.

У науковій спільноті відсутня єдина теорія, яка б універсально пояснювала природу економічної циклічності. Натомість існує широкий спектр підходів і концепцій, що розкривають механізми періодичних коливань економічної активності та відхилень від стану макроекономічної рівноваги. Флуктуації ключових макроекономічних показників, що сигналізують про фазу ділового циклу, безпосередньо позначаються на обсягах виробництва й реалізації продукції. Зокрема, зміни в обсягах інвестицій, рівні кредитних ставок, вартості ресурсів, оплаті праці та показниках зайнятості впливають як на собівартість продукції, що виготовляється малими підприємствами, так і на її структуру, що в кінцевому підсумку формує рівень їх прибутковості та фінансової стійкості.

З метою дослідження впливу економічної циклічності на рівень фінансової стійкості малих підприємств, що працюють у пакувальній галузі, було проаналізовано динаміку обсягів реалізації продукції в Україні загалом, серед малих підприємств та у межах пакувального сектору, а також розглянуто темпи зростання цих показників у період 2010–2023 рр. (рис. 1 та рис. 2).

У більшості випадків економіка чутливо реагує на зниження ділової активності, однак окремі галузі виявляються особливо вразливими до таких змін. Йдеться про так звані циклічні сектори, які в періоди економічного зростання демонструють більш стрімкі темпи розвитку порівняно з іншими. До цієї категорії зазвичай належать галузі, що виробляють товари тривалого користування – зокрема,

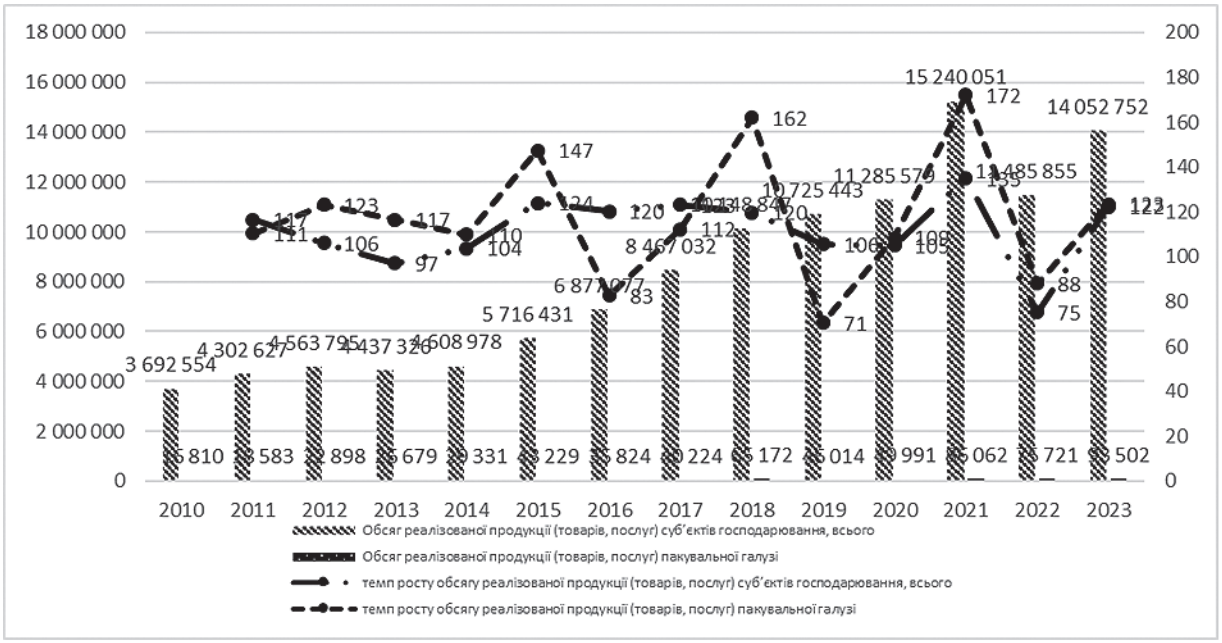

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізації продукції суб'єктами господарювання України та підприємствами пакувальної галузі упродовж 2010–2023 рр., млн грн

Джерело: розраховано автором за [2]

автомобільна промисловість, виробництво побутової техніки, електроніки, а також будівельний сектор.

Пакувальну галузь можна умовно віднести до циклічних, оскільки її розвиток тісно пов'язаний зі змінами в суміжних галузях, таких як роздрібна торгівля, будівництво й промисловість. У фазі економічного зростання попит на пакувальні матеріали зростає, натомість під час спаду він знижується, особливо в сегменті упаковки для непродовольчих товарів. Попри це, галузь зберігає певну стійкість завдяки постійному попиту на пакування продукції першої необхідності, зокрема продуктів харчування та медикаментів.

Як свідчить рис. 1, ділова активність у пакувальній галузі демонструє більш виражені коливання порівняно з загальноекономічними показниками. Зокрема, у періоди економічного підйому галузь характеризується помірним зростанням, тоді як в умовах кризи спостерігається суттєвіше падіння. Що стосується малих підприємств, то їхня динаміка загалом повторює основні макроекономічні тенденції, відображаючи відповідність фазам економічного циклу (див. рис. 2).

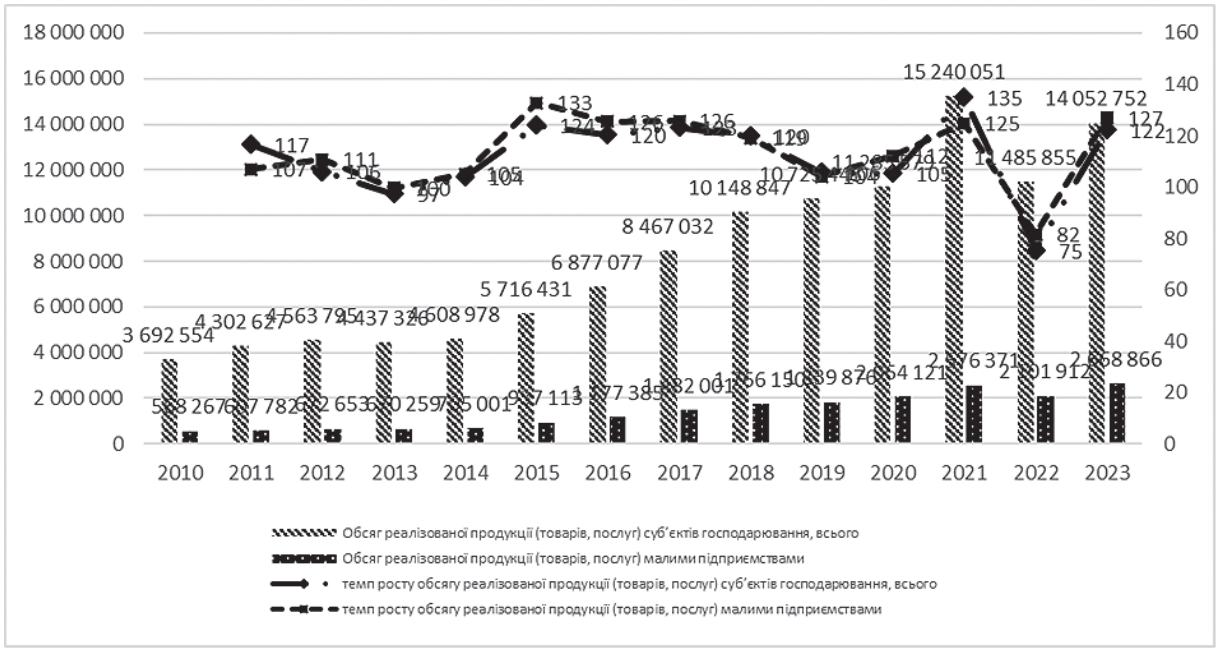

Рис. 2. Динаміка обсягів реалізації продукції суб'єктами господарювання України та малими підприємствами упродовж 2010–2023 рр., млн грн

Джерело: розраховано автором за [2]

Циклічні коливання в економіці суттєво впливають на рівень фінансової стійкості підприємств, адже зі зниженням ділової активності зазвичай спостерігається скорочення обсягів власного капіталу та водночас зростання довгострокової й короткострокової заборгованості.

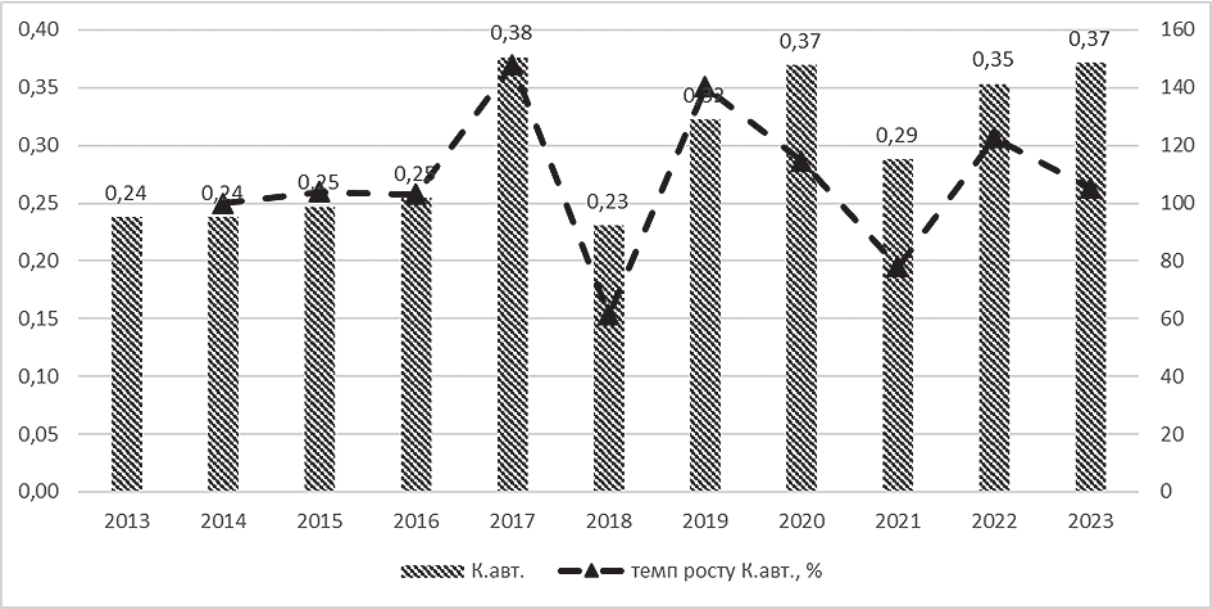

Рис. 3. Динаміка коефіцієнту автономії малих підприємства України упродовж 2013–2023 рр.
Джерело: розраховано автором за [2]

Аналіз динаміки коефіцієнта автономії показує, що з 2017 року спостерігається суттєве зростання частки власного капіталу в структурі джерел фінансування малих підприємств. На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що циклічність економічного розвитку чинить прямий вплив на фінансову стійкість малих суб'єктів господарювання. У фазах зниження ділової активності відбувається погіршення показників автономії, зменшується рівень довгострокової фінансової незалежності та змінюється структура залучених коштів. Такі тенденції свідчать про ослаблення фінансової стійкості підприємств і зростання залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Список використаних джерел

1. Ізмайлова К. В., Бєлєнкова О. Ю., Моголівець А. А. Сутність економічних циклів та їх вплив на фінансову стійкість будівництва. *Наукові праці НДФІ.* 2019. № 2 (87). doi: https://doi.org/10.33763/npndfi2019.02.139
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/
3. Смірнова К. В., Богдан Н. І. Економічний цикл та його сутність. *Економіка 2016*. № 2. С 199–203.

Анжеліка ІВАНЧИШИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗМІСТ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ

Довічне позбавлення волі є найсуворішим видом основного покарання, передбаченого чинним Кримінальним кодексом України. Його суворість зумовлена значним обсягом та тривалістю обмежень прав і свобод особи, засудженої до цього виду покарання. На найбільшу юридичну суворість довічного позбавлення волі вказує і його місце у системі покарань, визначеній ст. 51 КК України, де всі види покарань розташовані від менш суворих до більш суворих. Завершальним і найсуворішим у цій ієрархії виступає саме довічне позбавлення волі.

До того ж, найсуворіший правовий характер довічного позбавлення волі обумовлює спеціальний порядок його призначення, реалізації та відбування, встановлюючи чіткі процесуальні та матеріально-правові умови, які відокремлюють цей вид покарання від інших.

У Кримінальному кодексі України не міститься прямого визначення довічного позбавлення волі. Проте, аналіз положень ст. 50, 63, 64 КК України та відповідних норм Особливої частини,

які передбачають застосування цього виду покарання, дозволяє зробити висновок, що довічне позбавлення волі є державним заходом примусу, що реалізується виключно за вироком суду [1, с. 454].

Довічне позбавлення волі встановлюється як винятковий захід кримінально-правового впливу за вчинення особливо тяжких злочинів і може бути застосоване лише у випадках, прямо передбачених Кримінальним кодексом України, за умови, що суд дійде висновку про неможливість призначення позбавлення волі на певний строк. Даний вид покарання не підлягає призначенню у будь-яких інших випадках та є обмеженим імперативною нормою закону [2].

Водночас частина 2 статті 64 КК України визначає категорії осіб, до яких довічне позбавлення волі не може бути застосоване. Зокрема, воно виключається щодо неповнолітніх, осіб, які на момент ухвалення вироку досягли шістдесяти п'яти річного віку, а також щодо жінок, які перебували у стані вагітності під час вчинення злочину та на час постановлення вироку.

Крім того, обмеження щодо застосування цього виду покарання передбачені також у ч. 4 ст. 68 КК України, відповідно до якої довічне позбавлення волі не може бути призначене за готування чи замах на злочин, за винятком випадків, коли йдеться про посягання на основи національної безпеки України, а також про кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку передбаченими Кримінальним кодексом України.

Слід зауважити, що незважаючи на назву «довічне позбавлення волі», застосування цього виду покарання не завжди передбачає відбуття його протягом усього життя засудженого без винятку. Іншими словами, довічний характер покарання є відносним, оскільки у передбачених законом випадках допускається його заміна на інший вид покарання.

Відповідно до ч. 2 ст. 87 Кримінального кодексу України, актом помилування можливе замінення засудженому довічного позбавлення волі на позбавлення волі строком не менше ніж двадцять п'ять років. Окрім цього, суд самостійно може здійснити заміну довічного покарання іншим видом покарання, що згадується законодавцем у ч. 5 ст. 82 ККУ, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного покарання, проте норма зобов'язує замінити покарання виключно на позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років.

Так, ч. 5 ст. 80 КК України передбачає, що у разі неможливості застосувати давність виконання обвинувального вироку до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, покарання підлягає заміні на позбавлення волі на певний строк. Аналогічна заміна може відбутися й у тих випадках, коли санкція статті, за якою було винесено вирок, більше не передбачає довічного покарання згідно із ч. 3 ст. 74 КК України.

До осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, не поширюється дія амністії, що відображає особливий правовий статус цього виду покарання та його виключну суворість у системі кримінально-правових санкцій. Це положення прямо закріплено у п. «б» ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні» [3]. Також у п. «б» ст. 9 Закону України «Про амністію» зазначається, що амністія не застосовується до осіб, яким довічне позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк [4].

Згідно з Положенням про порядок помилування, затвердженого Указом Президента України від 16 вересня 2010 р. № 902, клопотання про помилування особи, засудженої до довічного позбавлення волі, могло бути подане лише після відбуття нею не менш як двадцяти років покарання. Згідно з новою редакцією Положення, затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015, цей строк було зменшено до п'ятнадцяти років. Відповідно, було скорочено мінімальний строк відбуття покарання для подання клопотання про помилування, що свідчить про пом'якшення підходу до можливості застосування цього інституту до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі [5].

Керуючись ч. 4 ст. 49 КК України питання про застосування строку давності до особи, яка вчинила особливо тяжкий злочин, за який законом передбачено довічне позбавлення волі, вирішується судом. У разі відмови суду визнати можливим застосування давності, довічне позбавлення волі не призначається та замінюється позбавленням волі на певний строк.

Варто зазначити, що у разі сукупності кримінальних правопорушень, якщо хоча б за одне з них призначено довічне позбавлення волі, усі менш суворі покарання поглинаються довічним позбавленням волі при визначенні остаточного покарання [2].

Чинний Кримінальний кодекс України передбачає довічне позбавлення волі за 22 види злочинів, а саме: посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ч. 3 ст. 110 КК України); державна зрада (ч. 2 ст. 111 КК України); колабораційна діяльність (ч. 8 ст. 111-1 КК України); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України); диверсія (ч. 2 ст. 113 КК України); кваліфіковані види умисного вбивства (ч. 2 ст. 115 КК України); зґвалтування (ч. 6 ст. 152 КК України); сексуальне насильство (ч. 6 ст. 153 КК України); терористичний акт (ч. 3 ст. 258 КК України); фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів (ч. 3 ст. 321-1 КК України); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України);

посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК України); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ч. 5 ст. 404 КК України); злочин агресії (ч.2 ст. 437 КК України); воєнні злочини (ч. 2 ст. 438 КК України); застосування зброї масового знищення (ч.2 ст. 439 КК України); геноцид (ч. 1 ст. 442 КК України); злочини проти людяності (ч. 2 ст. 442-1 КК України); посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України); найманство (ч. 3 ст. 447 КК України).

Юридичний аналіз покарання у виді довічного позбавлення волі як основного виду покарання свідчить, що його зміст полягає у встановленні найсуворішого виду державного реагування на особливо тяжкі злочини та застосовується виключно у тих випадках, коли інші види покарання є недостатніми для протидії суспільно небезпечному діянню.

Список використаних джерел

1. Скибіцький Б. А. Деякі аспекти застосування інституту довічного позбавлення волі за кордоном та в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 453–455 URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/103

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (Дата звернення: 05.10.2025)

3. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96%D0%B2%D1%80#Text (Дата звернення: 05.10.2025)

4. Про амністію : Закон України від 05.07.2001 р. № 2593-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2593-14#Text (Дата звернення: 05.10.2025)

5. Про Положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#Text

Владислава ІВАСЬКІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГАРАНТІЇ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ (ПРАВО НА ЗАХИСТ, РОЗУМНІ СТРОКИ, ОЦІНКА ДОКАЗІВ, ЗОКРЕМА ПОКАЗІВ АНОНІМНИХ СВІДКІВ)

Розбудова України як демократичної, правової держави має базуватися на неухильному дотриманні основоположних прав і свобод людини, забезпеченні законності та верховенства права. Одним із таких надзвичайно важливих і пріоритетних прав, яке гарантовано не лише на рівні національного законодавства, а й загальновизнаними міжнародно-правовими актами у сфері захисту прав і свобод людини, є право на справедливий суд. Забезпечення вказаного права є необхідною умовою визнання України повноцінним членом європейського правового простору.

У статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) передбачені основні гарантії справедливого судового розгляду, а саме право на розгляд справи протягом розумного строку незалежним та безстороннім судом; забезпечення рівності сторін; публічність судового процесу; презумпція невинуватості; право допитувати свідків; право бути проінформованим про обвинувачення; право мати час на підготовку захисту, а також захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника; право на безоплатного перекладача [1].

Гарантії здійснення справедливого судочинства відіграють один із ключових принципів функціонування правової держави, оскільки саме вони сприяють захисту прав, свобод та інтересів суспільства, забезпечують довіру суспільства до судової влади та виступають механізмом контролю за їх діяльністю. Відповідно до ч. 1 ст. 124 та ч. 1 ст. 127 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди; правосуддя здійснюють судді; у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних[2].

Право на справедливий суд – це комплекс процесуальних гарантій (доступ до правосуддя, незалежність та неупередженість суду, рівність сторін, публічність слухання тощо). Н. Шелевер підкреслює, що жоден нормативний акт прямо не визначає поняття «справедливий судовий розгляд», тому його зміст розкривається через практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ)[3]. ЄСПЛ тлумачить принцип справедливості як належний доступ до правосуддя, ефективне здійснення правосуддя та «рівність сторін». Суди повинні не лише декларативно посилатися на принцип справедливості, а й реально його втілювати – правосуддя є справедливим лише коли всі обставини справи ретельно досліджені і доводи обох сторін належно перевірені.

Неупередженість та незалежність суду – необхідні умови справедливого розгляду. В українському законодавстві гарантії незалежності закріплені у статтях 126 та 129 Конституції України та спеціальних законах («Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя» тощо) [2]. Незалежність судової влади – це не привілей суддів, а гарантія права кожної особи на справедливий судовий розгляд. Водночас в Україні досі спостерігаються проблеми з фактичним забезпеченням цих принципів – зокрема, тиск на суддів, затягування призначення на посади, а також невиконання судових рішень. Невиконання остаточних рішень суду ЄСПЛ розглядає як порушення права на справедливий суд (право на виконання рішення є складовою права на суд). Ця системна проблема не раз була предметом рішень ЄСПЛ щодо України (наприклад, справа «Бурмич та інші проти України» (2017), стосувалася масового невиконання рішень) і залишається актуальною протягом останніх років [4].

Право особи на захист – це один із центральних аспектів ст. 6 ЄКПЛ, особливо в кримінальному провадженні. Конституція України проголошує це право в ст. 59 (право на професійну правничу допомогу) та ст. 63 (підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист) [2]. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК) детально регламентує ці гарантії. Згідно зі ст.20 КПК, підозрюваний чи обвинувачений має право на захист, що включає можливість особисто або через захисника брати участь у кримінальному провадженні, знати суть обвинувачення, подавати докази, бути вислуханим судом тощо. Слідчий, прокурор і суд зобов'язані роз'яснити особі її права і забезпечити участь обраного нею захисника, а за необхідності – призначити адвоката за рахунок держави [5].

Практика ЄСПЛ наголошує, що ефективна допомога адвоката є однією з основних ознак справедливого суду. Так, у рішенні ЄСПЛ «Нечипорук і Йонкало проти України» (2011) підкреслено, що право обвинуваченого на ефективний захист через адвоката – це фундаментальний елемент справедливого судового розгляду [6]. Обвинувачений може відмовитися від права на адвоката лише добровільно і усвідомлено – ні «дух, ні літера» ст. 6 ЄКПЛ не перешкоджають особі відмовитися від гарантій справедливого суду, але така відмова (пряма чи мовчазна) має бути встановлена однозначно [7]. У справі «Боротюк проти України» (2010) ЄСПЛ зазначив, що держава повинна переконатися, чи відмова підсудного від адвоката була добровільною і свідомою [8]. А у справі «Єрохіна проти України» (2012) ЄСПЛ вказав: перш ніж вважати, що обвинувачений відмовився від важливого права за ст.6 ЄКПЛ, суд має з'ясувати, чи зроблено це явно й однозначно [9].

Право на захист охоплює не лише формальну участь адвоката, а й реальну можливість здійснювати захист: бути присутнім, знати суть обвинувачень, ставити запитання свідкам, надавати свої докази і пояснення, спілкуватися з адвокатом без перешкод і тиску.

Положення статті 6 ЄКПЛ гарантує обвинуваченому право брати участь у процедурі доказування та забезпечує рівновагу між сторонами. Частина 3(d) ст. 6 ЄКПЛ передбачає можливість допиту свідків обвинувачення, виклику та допиту свідків захисту на тих самих умовах [1]. Практика ЄСПЛ показує, що його завдання - не оцінювати формальну допустимість доказів, а визначити, чи забезпечено обвинуваченому справедливий судовий розгляд. Важливим є надання всіх доказів у присутності сторони, щоб вона могла заперечити проти матеріалів, які негативно впливають на її позицію. Якщо обвинувачений не мав можливості допитати важливого свідка, то використання показань цього свідка може порушувати ст. 6 ЄСПЛ, особливо якщо ці показання були вирішальними для вироку. У справі «Суслов та Батікян проти України» (2022) ЄСПЛ встановив порушення, оскільки заявники були засуджені в основному на підставі показань свідка, якого суд заслухав заочно; неявка цього свідка не була компенсована достатніми гарантіями для захисту. Використання анонімних свідків можливе для захисту безпеки чи суспільних інтересів, проте їхні показання не можуть бути єдиним підставою для вироку [10].

ЄСПЛ в низці рішень щодо України розглядав питання анонімних свідків. У справі «Якуба проти України» (2019) ЄСПЛ встановив порушення, оскільки суд спирався на показання свідків, які не були допитані в суді (їх місцезнаходження було невідоме), і це не було компенсовано процедурою повторного розгляду – вирок фактично ґрунтувався на недопитаних свідках. критерії, що гарантують справедливість при залученні «таємних» свідків: суд має перевірити, які саме ризики існують для свідка; чи можливо забезпечити баланс прав сторін шляхом спецпроцедур; наскільки важливими є показання цього свідка для обвинувачення; чи узгоджуються вони з іншими доказами; і головне – чи не можна обійтись без них для доведення вини. Відповідно, національні суди зобов'язані обґрунтовувати рішення про засекречування свідка і надавати захисту інструменти для перевірки його надійності (наприклад, задавати питання через відеоконференцію, оскаржувати правдивість його показань). Якщо цих гарантій не додержано, вирок підлягає скасуванню [11].

Однією з ключових вимог ст. 6 ЄКПЛ є розгляд справи впродовж розумного строку. ЄСПЛ виробив критерії, за якими оцінюється «розумність» тривалості процесу: складність справи, поведінка заявника (обвинуваченого чи сторони), а також ефективність дій державних органів (суду

і слідства). Крім того, враховується значення предмету спору для сторони – наприклад, у справах щодо стану здоров'я чи статусу дітей навіть короткі затримки можуть бути визнані нерозумними через особливу важливість питання для заявника. В.І. Цимбалюк зазначає, що поняття «розумний строк» є багатофакторним і залежить як від об'єктивних обставин (складність справи, навантаження на суд, поведінка слідчих органів), так і від суб'єктивних – поведінки сторін, використання ними процесуальних прав тощо [12]. ЄСПЛ підкреслює: тривалість провадження оцінюється з урахуванням усіх стадій – від моменту ініціювання справи і до повного виконання судового рішення. Таким чином, навіть якщо судове рішення ухвалене своєчасно, але не виконується роками, право на суд може вважатися порушеним.

Особливо наголошується на необхідності процесуального балансу: суди мають запобігати як безпідставним затягуванням з боку сторін, так і надмірному тиску на учасників заради штучного прискорення справи. Розумний строк не має універсального визначення – він визначається індивідуально в кожній справі, але виходячи з вимоги ефективності правосуддя та дотримання прав людини.

Визнання ЄКПЛ джерелом права та закріплення положень статті 6 у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» накладає на державу зобов'язання забезпечити ефективне здійснення правосуддя у розумний строк, передбачаючи відповідальність за його порушення [13].

Таким чином, можна стверджувати, що стаття 6 ЄКПЛ гарантує справедливий судовий розгляд, забезпечуючи рівність сторін, прозорість процесу та право на захист, включно з допитом свідків і оскарженням доказів. Практика ЄСПЛ показує, що важливо не лише дотримуватися формальних процедур, а й створювати реальні умови для захисту прав особи. Українське законодавство частково імплементує ці стандарти, проте проблеми із затягуванням справ та ефективним доступом до доказів залишаються.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Шелевер Н.В. Конституційне право на справедливий суд у контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року», Юридичний вісник №5, 2020, с. 72–78. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/058fecd2-f520-4b64-9a85-e0b19e08baf6/content
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Бурмич та інші проти України» (2017) URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-192193%22]}
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (2011). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text
7. Яновська О. Право на захист в судовій практиці Верховного Суду, презентація НШСУ, 10.06.2024 р. (з прикладами практики ЄСПЛ). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Pravo_na_zahist_Yanovska.pdf
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Боротюк проти України» (2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_704#Text
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Єрохіна проти України» (2012). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_889#Text
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Суслов та Батікян проти України» (2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i26#Text
11. Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (2019). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/3fdd6000fb18b3dc369f_file.pdf
12. Цимбалюк В. І. Судовий контроль за дотриманням розумних строків кримінального провадження: аналіз судової практики. Проблеми законності №03 (ч.3), 2025, с. 187–193. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/30-2.pdf
13. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016р. № 4433-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

Вікторія КАРПІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Незаконний обіг зброї та боєприпасів становить багатовимірну загрозу для безпеки держави й громадян: він підживлює організовану злочинність, ускладнює кримінальне розслідування й створює додаткове навантаження на судову систему. Складність проблеми посилюється різноманіттям каналів надходження: від нелегальних коридорів і кустарного виробництва до інтернет-ринків і корупційних схем, а також технічними викликами (маскування ознак, модернізація боєприпасів), що вимагають від правоохоронних органів гнучкості, спеціалізованих знань та ефективної координації між підрозділами й державами. Актуальність дослідження цієї теми полягає в необхідності розробки доказово підґрунтованих інструментів протидії, удосконалення кримінальних процесуальних механізмів, криміналістичних методик і баз даних, підвищення якості превентивних заходів і профілактичної роботи з ризиковими групами. Наукові та прикладні дослідження допомагають виявляти вразливі ділянки в ланцюгах постачання, формувати політику міжнародної співпраці, оптимізувати розподіл ресурсів і навчальні програми для працівників поліції, що в підсумку підвищує здатність держави оперативно реагувати та знижувати рівень загроз, пов'язаних із незаконним обігом зброї.

Законом України «Про обіг зброї» передбачено яка саме зброя входить до незаконного обігу, проте на сьогодення найпоширенішою вогнепальною зброєю на території України, а особливо на прифронтових та деокупованих територіях за статистикою є – 5,45-мм автомат і ручний кулемет Калашникова (АК-74, РПК-74), «Форт-401» – легкий кулемет калібру 5,56×45мм (7,62×51мм), ручна осколкова граната Ф-1, снайперська гвинтівка «Форт-301» калібру 7,62×51 мм. Для протидії такому виду злочинності, крім законодавчого регулювання, для ефективної боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї необхідно проводити попереджувальну роботу серед громадськості, розповсюджувати інформацію населенню про шкоду, яку завдає використання зброї без належного сприйняття правил та вимог щодо дозволу її використання. Наразі до компетенції поліції також належить функція з протидії незаконного обігу зброї, але слід зауважити, що у такому разі забезпечення особистої безпеки постає ще більш необхідним. Тому, незалежно від того, цивільна ця особа чи військова, слід бути завжди пильним та уважним, поліцейські знаходяться в першому ряді боротьби з незаконним обігом зброї та ризикують своїми життями, щоб забезпечити безпеку суспільства. В цьому аспекті потрібно наголосити на підготовці поліцейських для несення служби в реальних службово-бойових умовах. Отже, важливо не лише забезпечити їх необхідними засобами та технікою, але й проводити системну роботу з підвищення професійної компетентності та безпеки правоохоронців під час виконання службових обов'язків [1, с. 141].

Проблеми стратегування протидією організованій злочинності є не тільки національними, а й мають свою глобальну проєкцію, у зв'язку з чим не можуть обмежуватись лише локальним, національним, рівнем. В цьому аспекті звертає на себе увагу не відповідна глобальній ситуації діяльність міжнародних організацій антикримінальної спрямованості, зокрема ті візії, якими вони послуговуються, визначаючи власні цільові установки, перспективи. Відтак, не позбавлений інтересу аналіз їх ключових документів на предмет визначення адаптованості до глобальних викликів. При цьому не можна не відмітити фактичну відсутність документів стратегічного характеру, зокрема у діяльності Інтерполу, який здебільшого оперує програмно-проектним рівнем осмислення та реагування на проблеми злочинності у світі [2, с. 78].

У кожній країні встановлення законодавчих норм та правил регулювання цивільної зброї відбувалось індивідуально, відповідно до історичних умов, специфіки розвитку держави, соціально-політичних умов тощо. Тож в деяких країнах вогнепальна зброя була легалізована, але згодом введена заборона на носіння та використання вогнепальної зброї цивільними особами. Така ситуація відбувалась в Австралії. «Причиною такої зміни політики по відношенню до цивільної зброї були масові вбивства з використанням вогнепальної зброї. Після кожного розстрілу потреба у проведенні реформи ставала все більшою. Держава викупила та знищила багато зброї, внаслідок чого кількість резонансних убивств та загалом насильства з використанням зброї суттєво зменшилася. Успіхи Австралії визнали багато авторитетних дослідницьких центрів та різні держави, а колишній президент США Б. Обама назвав цей досвід прикладом для світової спільноти» [3, с. 226].

На міжнародному рівні питання контролю над обігом вогнепальної зброї врегульовані низкою важливих договорів, зокрема Конвенцією ООН про зброю та відповідними протоколами, які

передбачають координацію дій держав щодо обміну інформацією, проведення спільних операцій та розробки превентивних стратегій. Багато країн використовують сучасні системи обліку та реєстрації зброї, що дозволяє контролювати її переміщення та викривати нелегальні канали збуту. Впровадження таких систем у національне законодавство України та їх інтеграція з міжнародними базами даних є перспективним напрямом, який може значно посилити заходи протидії незаконному обігу зброї [4, с. 324].

Основними об'єктами, які привертають особливу увагу в контексті цього аналізу, є місця ймовірного збуту зброї та боєприпасів, такі як вокзали, ринки та інші місця масового перебування людей. Результатом проведеного аналізу має стати повна інформованість оперативних працівників щодо механізмів обігу зброї і боєприпасів на об'єктах території обслуговування. При отриманні повідомлення про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами або вибуховими речовинами та виїзді на місце події у складі слідчо-оперативної групи, працівник оперативного підрозділу Національної поліції України виконує наступні дії: встановлення та опитування громадян з метою отримання інформації про обставини правопорушення, забезпечення невідкладного встановлення номера телефону абонента, який надіслав повідомлення про загрозу безпеці громадян або пошкодження об'єктів власності, а також номера телефону абонента, з якого здійснено це повідомлення, встановлення наявності камер відеоспостереження на прилеглій до місця події території, здійснення спостереження за межами оточення з метою можливого виявлення осіб, причетних до неправдивого повідомлення, письмове інформування слідчого (старшого слідчо-оперативної групи) про результати вжитих заходів, забезпечення виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки, за умови зазначення в ухвалі надання права тимчасового доступу до речей і документів. Особливістю профілактичної діяльності поліції є те, що вона включає не лише гласні, а й оперативно-розшукові заходи. Це означає, що поліцейські можуть використовувати різноманітні методи для збирання інформації та попередження кримінальних правопорушень [5, с. 50].

Отже, незаконний обіг зброї та боєприпасів є одним із найсерйозніших викликів для правоохоронних органів, оскільки він безпосередньо впливає на рівень злочинності та стабільність суспільства. Така діяльність створює сприятливе середовище для організованих злочинних угруповань і терористичних проявів, підвищує ризики для громадської безпеки та ускладнює ефективне функціонування системи кримінальної юстиції. Успішна протидія цій загрозі вимагає від правоохоронних органів сучасних методів оперативно-розшукової роботи, удосконалення правового регулювання, активної міжнародної співпраці та зміцнення профілактичної діяльності. Лише комплексний підхід, що поєднує правові, організаційні й технологічні інструменти, здатний мінімізувати масштаби незаконного обігу зброї та забезпечити належний рівень безпеки держави й суспільства.

Список використаних джерел

1. Асабіна Д. Проблематика та протидія обігу вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. *Матеріали конференцій МЦНД 14.06.2024*. Суми, Україна. 2024. С. 140–142. URL: https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/14 (дата звернення: 29.09.2025).

2. Герасименко О. В. Проблеми протидії організованій злочинності в умовах війни: від актуальних викликів до стратегічного управління. *Вісник кримінологічної асоціації України* 28.1. 2023. С. 72–86. URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/39 (дата звернення: 29.09.2025).

3. Санакоєв Д. Нормативно-правові аспекти врегулювання обігу зброї в умовах воєнного стану. *Науковий вісник ДДУВС.* 2023. С. 224–230. URL: https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12776/1/34.pdf (дата звернення: 29.09.2025).

4. Марков М. А. Криминальный аналіз та протидія розповсюдження вогнепальної зброї та боєприпасів. *UNIVERSUM*. 2025. С. 321–330. URL: https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1994 (дата звернення: 29.09.2025).

5. Парфьонов І. О. Особливості організації розкриття злочинів пов'язаних із незаконним обігом зброї та вибухових речовин. *UNIVERSUM*. 2024. С. 47–52. URL: https://surl.li/msvaku (дата звернення: 29.09.2025).

Олена КВАСНИЦЯ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: БАНКІВСЬКИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах глобалізації фінансових ринків проблема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, набуває особливої актуальності. Відмивання коштів не лише спотворює економічну конкуренцію, а й становить серйозну загрозу для фінансової стабільності держави та її міжнародного іміджу. Банківська система, яка є основною ланкою у забезпеченні руху фінансових потоків, виступає ключовим інструментом у виявленні та запобіганні схемам відмивання грошей. Саме банки, виконуючи функції фінансових посередників, мають можливість контролювати походження коштів, здійснювати моніторинг операцій клієнтів та своєчасно виявляти підозрілі транзакції.

З огляду на це, дослідження банківського аспекту протидії легалізації злочинних доходів є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Ефективність діяльності банків у цій сфері безпосередньо залежить від якості внутрішніх процедур комплаєнсу, рівня застосування сучасних технологій фінансового моніторингу та дотримання міжнародних стандартів. Крім того, тісна співпраця банківських установ із державними органами та міжнародними організаціями створює підґрунтя для формування комплексної системи фінансової безпеки. Таким чином, аналіз інструментів і механізмів, що використовуються банками у боротьбі з відмиванням коштів, є необхідною умовою для вдосконалення національної системи протидії та інтеграції України у світовий простір фінансової безпеки.

Незалежно від рівня участі у фінансових операціях, банківська установа залишається відповідальною за правопорушення, що здійснюються через її інфраструктуру. Стійкість банківського сектору визначається дотриманням строгих юридичних, професійних і морально-етичних норм. При цьому репутація виступає одним із ключових нематеріальних активів банку. Якщо кошти злочинного походження проникають у фінансову систему внаслідок умисних дій працівників або через неналежний контроль за перевіркою їх джерел, банк фактично опиняється втягнутим у протиправну діяльність. Викриття подібних випадків не лише підриває довіру до установи, а й негативно впливає на її конкурентні позиції, спричиняє економічні збитки та виявляє недосконалість внутрішньої системи забезпечення фінансової безпеки [1].

Ключовими елементами системи фінансового моніторингу в банківських установах є:

– збір і опрацювання відомостей про клієнтів – регулярне дослідження їх фінансової поведінки, джерел прибутків та основних характеристик;

– процедури ідентифікації та перевірки – достовірне встановлення особи клієнта із періодичним оновленням інформаційної бази;

– спостереження за операціями – безперервний контроль грошових транзакцій із метою виявлення підозрілих чи ризикових дій;

– застосування ризик-орієнтованого підходу – оцінювання клієнтів та операцій залежно від рівня загрози відмивання капіталу;

– взаємодія з державними структурами – обов'язкове інформування та подання звітності у відповідні органи фінансового моніторингу;

– професійна підготовка персоналу – систематичні навчальні програми й тренінги для фахівців, що відповідають за протидію фінансовим зловживанням;

– впровадження сучасних технологій – використання автоматизованих платформ і спеціалізованого програмного забезпечення для підвищення ефективності контролю;

– система внутрішнього контролю – розроблення внутрішніх політик, процедур та механізмів управління ризиками для забезпечення належної безпеки банківських операцій [3].

Відповідальність за результативність внутрішньої системи запобігання відмиванню незаконних доходів та фінансуванню терористичної діяльності покладається на керівництво банку спільно з призначеним уповноваженим працівником. Основними функціями цієї системи виступають:

– гарантування відповідності діяльності банку вимогам національного законодавства у сфері протидії фінансовим злочинам;

– оперативне виявлення транзакцій, що відповідають пороговим критеріям або мають підозрілий характер, із подальшою передачею інформації компетентному державному органу;

– запобігання використанню банківських сервісів клієнтами для операцій, пов'язаних із легалізацією злочинних доходів чи фінансуванням тероризму [2].

Ефективна протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у банківському секторі базується на комплексному поєднанні організаційних, правових та технологічних інструментів. Одним із ключових механізмів є система ідентифікації та верифікації клієнтів, яка забезпечує достовірне встановлення особи, аналіз джерел походження коштів і перевірку благонадійності клієнта. Важливе місце займає ризик-орієнтований підхід, що дозволяє диференціювати клієнтів та фінансові операції за рівнем потенційної загрози та застосовувати посилені заходи контролю у випадках високого ризику.

Суттєву роль відіграє моніторинг транзакцій, який здійснюється як у режимі реального часу, так і шляхом ретроспективного аналізу з використанням автоматизованих програмних комплексів. Крім того, банки застосовують внутрішні політики та процедури комплаєнсу, спрямовані на виявлення та попередження підозрілих операцій, а також формують систему внутрішнього контролю і аудиту, що забезпечує регулярну перевірку ефективності заходів протидії відмиванню злочинних коштів. Важливим елементом є співпраця з державними органами фінансового моніторингу та правоохоронними структурами, яка передбачає своєчасне подання повідомлень про підозрілі чи порогові транзакції. Додатково банки активно впроваджують сучасні інформаційні технології, включаючи системи аналізу великих даних та алгоритми штучного інтелекту, які підвищують якість і швидкість виявлення ризикових операцій. Завершальним компонентом виступає постійне підвищення кваліфікації персоналу, що забезпечує належний рівень професійної компетентності у сфері протидії фінансовим злочинам.

Аналіз банківських інструментів протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, показав, що ефективність цих систем залежить не лише від наявності формальних процедур, але й від їхнього інтегрованого використання в щоденній діяльності банку. Ключовим фактором успіху є поєднання технологічних рішень для моніторингу транзакцій, постійного оновлення даних про клієнтів та ризик-орієнтованої стратегії контролю. При цьому важливу роль відіграє організаційна культура установи, що сприяє формуванню відповідального ставлення персоналу до комплаєнсу та фінансової безпеки.

Дослідження також свідчить про те, що співпраця банків із державними органами та міжнародними фінансовими структурами значно підвищує здатність установ виявляти та попереджати незаконні фінансові потоки. Недостатня увага до внутрішнього контролю та низький рівень підготовки персоналу призводять до високих репутаційних та фінансових ризиків. Таким чином, для зміцнення банківської системи та підвищення її стійкості необхідно впроваджувати комплексні, інтегровані механізми контролю, що поєднують правові, технологічні та організаційні інструменти, а також забезпечувати регулярне навчання та підвищення кваліфікації працівників.

Список використаних джерел

1. Висоцька, І. Б., Нагірна, О. В. (2023) Роль банківських установ у системі протидії легалізації та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна),* (2), 3–9. DOI: https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-1

2. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Національного банку України від 19.05.2020 № 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20

3. Руда О. Л., Марценюк О. В. Діяльність банків в системі протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом. *Економіка та суспільство*. 2024, № 59. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3493/3422.

Неоніла КИНЕБАС
(Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ)

ЗРОСТАННЯ ВОЄННО-ЗУМОВЛЕНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Повномасштабна збройна війна країни агресорки проти України з лютого 2022 року стала не лише глобальним геополітичним викликом, а й потужним криміногенним фактором. Війна спричинила трансформацію злочинності: поряд із традиційними її видами з'явилися нові, безпосередньо пов'язані з військовими діями. Зокрема, значного поширення набув незаконний обіг зброї, боєприпасів, вибухових речовин та військового спорядження.

Одночасно зростає кількість розбоїв, грабежів і збройних нападів, до яких дедалі частіше причетні демобілізовані військовослужбовці або дезертири, що мають бойовий досвід і доступ до зброї [1; 2]. Це створює серйозні виклики для правоохоронної системи та суспільної безпеки.

Масова і нерідко неконтрольована видача зброї населенню в перші дні війни, втрати складів і арсеналів на окупованих територіях, а також «витоки» із військових частин зумовили формування розгалуженого «чорного ринку» зброї [3].

За даними МВС, лише у 2023 році зафіксовано понад 4 800 фактів незаконного обігу, вилучено понад 5 тис. одиниць вогнепальної зброї та 1,8 млн набоїв. У 2025 році за 8 місяців задокументовано 397 таких кримінальних правопорушень проти 608 за весь 2024 рік, що свідчить про наростання проблеми [4].

Найбільша концентрація цих правопорушень припадає на прифронтові області – Дніпропетровську, Харківську, Донецьку, Сумську та Запорізьку [5, с. 51], що пояснюється близькістю до зон бойових дій та інтенсивними потоками військових вантажів.

Наявність зброї в цивільному середовищі зумовлює її використання у побутових конфліктах, сімейних сварках та міжособистісних суперечках [2, с. 33].

Особливо небезпечними є кримінальні правопорушення, вчинені демобілізованими військовими чи дезертирами. Вони мають бойові навички, психологічні травми та часто – нездатність до мирної адаптації [6; 7, с. 123]. Це стає підґрунтям для участі у розбійних нападах, грабежах, збройних конфліктах на побутовому чи кримінальному ґрунті.

У кримінологічному вимірі ключовим фактором є «афганський синдром», що проявляється у ветеранів війни через підвищену агресивність, схильність до насильства та проблеми із соціальною інтеграцією [8, с. 97].

В умовах воєнного стану виникли й нові форми злочинності:

– онлайн-торгівля зброєю через закриті форуми, месенджери, поштові пересилання;
– застосування дронів із вибухівкою, які використовуються не лише на фронті, а й у злочинних цілях у тилових регіонах;
– поява організованих злочинних груп, що спеціалізуються на нелегальній торгівлі зброєю [9].

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом і використанням зброї [11], ускладнюється:

– різноманітністю джерел походження зброї (фронт, контрабанда, кустарні модифікації);
– потребою у спеціальних криміналістичних методиках;
– високою мобільністю злочинних груп і їх здатністю використовувати сучасні технології.

Особливої ваги набувають балістичні, трасологічні та вибухотехнічні експертизи [11], які дозволяють встановити походження зброї, її використання у конкретних кримінальних правопорушеннях і відстежити канали поширення [9].

Прогнозується, що після закінчення воєнних дій проблема лише загостриться. Значна кількість зброї вже потрапила в приватні руки й може бути використана як у кримінальній діяльності, так і у випадку соціальних заворушень [1; 10].

Це створює передумови для посилення організованої злочинності, розвитку незаконних бізнес-схем і потенційних терористичних загроз.

Отже, війна в Україні стала потужним чинником зростання воєнно-зумовленої протиправної діяльності, найяскравішими проявами якої є незаконний обіг зброї, вибухівки та військового спорядження, а також збройні розбої, грабежі та напади, що нерідко вчиняються демобілізованими військовослужбовцями чи дезертирами. Масова поява зброї у цивільному середовищі, складнощі з її контролем та психологічні наслідки війни, зокрема посттравматичний синдром у ветеранів, створюють серйозну загрозу громадській безпеці.

Статистичні дані та регіональний аналіз свідчать про стійку тенденцію до зростання цього виду злочинності, особливо у прифронтових областях, тоді як розвиток сучасних каналів нелегальної торгівлі (онлайн-платформи, поштові пересилання, використання дронів) ускладнює боротьбу з нею. Проблема матиме довготривалий характер і після завершення війни, адже значний обсяг зброї вже опинився поза контролем держави та може стати підґрунтям для організованої злочинності й терористичних загроз.

Це вимагає комплексної державної стратегії, яка поєднуватиме посилення кримінальної відповідальності, створення єдиного реєстру обліку зброї, міжнародну співпрацю у сфері контролю, а також заходи психологічної реабілітації та ресоціалізації ветеранів, що дозволить мінімізувати ризики та гарантувати безпеку суспільства.

Список використаних джерел

1. Бондаренко І. Проблеми незаконного обігу зброї в умовах воєнного стану. *Вісник кримінології*. 2023. №2. С. 45–52. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14410/1/20.pdf(дата звернення: 06.10.2025).

2. Кримінологія воєнного часу: колективна монографія / за ред. О. Мельника. Київ : Наука, 2024. 240 с.

3. Тарабанова А. Вплив війни на трансформацію криміногенної ситуації в Україні. URL: https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0,5&q=Соціальні+наслідки+воєнного+стану+для+криміногенної+ситуації&btnG=#d=gs_qabs&t=1760205409944&u=#p=ppaqu6lKvYoJ(дата звернення: 11.10.2025).

4. Міністерство внутрішніх справ України. Офіційна статистика щодо незаконного обігу зброї. URL: https://mvs.gov.ua (дата звернення: 06.10.2025).
5. Запобігання незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами в умовах воєнного стану : метод. рекомендації / кол. авт. : О. С. Юнін, С. І. Шевченко, В. В. Шаблистий, В. С. Березняк та ін. Дніпро : ДДУВС, 2023. 108 с.
6. Dembitskyi S. Armed crime in Ukraine: challenges of war. *Journal of Criminology*. 2024. Vol. 12(3). P. 101–110. URL: https://www.journalofcriminology.com/(date of access: 06.10.2025).
7. Сокуренко В. В. Кримінологічний аналіз стану воєнно-насильницької злочинності проти цивільного населення в контексті збройного конфлікту в Україні / Сокуренко В. В. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2. Ч. 2. С. 154–167. DOI: https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.154-167. URL: https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/4bc77ad7-00c5-4144-a337-2d07c362d3fa/download (дата звернення: 06.10.2025).
8. Burdein A. Psychological aftermath of war for veterans: criminological aspects. Kharkiv : Law Press, 2024. 180 p.
9. Андрєєв Д. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного обігу зброї : дисертація. URL: https://surl.li/gsozub(дата звернення: 11.10.2025).
11.Фалалєєва В. Особливості організації та діяльності ОБСЄ в умовах загострення невоєнних загроз. URL: https://scholar.google.com/scholar?cites=3501994512805858005&as_sdt=2005&sciodt=0,5&hl=uk#d=gs_qabs&t=1760205643377&u=#p=sXoYHYHLo54J(дата звернення: 11.10.2025).
12.Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text(дата звернення: 06.10.2025).

Лілія КІНАШ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Судовий розгляд у кримінальному процесі є центральною стадією кримінального судочинства, яка забезпечує реалізацію принципу змагальності та безпосередньої перевірки доказів судом. Саме на цій стадії здійснюється вирішення питання про винуватість чи невинуватість особи, яка притягується до кримінальної відповідальності.

Судовий розгляд характеризується наявністю публічного засідання, участю сторін захисту та обвинувачення, дотриманням процесуальної форми та принципів кримінального процесу. Ця стадія відрізняється тим, що саме в суді здійснюється дослідження всіх доказів безпосередньо судом, у відкритому режимі, що забезпечує прозорість і контроль з боку суспільства. Метою судового розгляду є всебічне, повне та неупереджене з'ясування обставин кримінального правопорушення, оцінка доказів, встановлення істини у справі та ухвалення справедливого вироку [4, с. 179]. Суд виступає гарантом дотримання прав і свобод учасників процесу, контролює дії сторін та запобігає можливим порушенням. Стадія судового розгляду є кульмінацією усіх попередніх етапів – досудового розслідування, пред'явлення обвинувачення, направлення обвинувального акту до суду. Вона відображає суть принципу верховенства права, оскільки лише незалежний суд може винести рішення про притягнення особи до кримінальної відповідальності [5].

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, судовий розгляд починається після призначення справи до розгляду судом. Суддя або колегія суддів зобов'язані забезпечити дотримання процесуальної рівності сторін, надати можливість кожній із них висловити свої аргументи, заявити клопотання, надати докази та брати участь у їх дослідженні. Судове засідання проводиться безперервно, за винятком перерв, передбачених законом. Головуючий у судовому засіданні забезпечує порядок, роз'яснює права учасників, стежить за дотриманням етичних норм і процедурних вимог. Суд має право приймати лише ті докази, які були досліджені в судовому засіданні, що відображає принцип безпосередності.

Судовий розгляд поділяється на кілька етапів: підготовчу частину, дослідження доказів, судові дебати та ухвалення вироку. Підготовча частина включає перевірку явки учасників процесу, роз'яснення прав, вирішення клопотань, визначення порядку дослідження доказів [1, с. 294].

На етапі дослідження доказів суд безпосередньо заслуховує свідків, потерпілих, експертів, досліджує письмові та речові докази, протоколи слідчих дій. На цьому етапі реалізується право сторін на допит, заперечення, заявлення нових доказів. Суд зобов'язаний створити умови для реалізації права обвинуваченого на захист, у тому числі через адвоката. Принцип змагальності означає, що суд не збирає докази самостійно, а оцінює ті, які подають сторони, дотримуючись при цьому об'єктивності [4, с. 181].

Під час судових дебатів сторони висловлюють свої позиції щодо оцінки доказів та правової кваліфікації діяння. Прокурор підтримує обвинувачення, доводячи наявність складу злочину

і вину підсудного, тоді як захисник обґрунтовує позицію захисту, посилаючись на обставини, які пом'якшують або виключають кримінальну відповідальність.

Обвинувачений має право на останнє слово, яке надається після завершення дебатів і перед ухваленням вироку. Ця частина процесу має вагоме значення для встановлення балансу між сторонами, адже саме тут кожна зі сторін може узагальнити свої аргументи та вплинути на внутрішнє переконання суду. Під час ухвалення вироку суд діє самостійно, оцінює всі докази у сукупності та приймає рішення, ґрунтуючись на своєму внутрішньому переконанні, що базується на законі, доказах і здоровому глузді. Вирок може бути обвинувальним або виправдувальним. Обвинувальний вирок ухвалюється лише тоді, коли вина особи доведена поза розумним сумнівом. У разі недостатності доказів суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок. Принцип презумпції невинуватості передбачає, що будь-які сумніви тлумачаться на користь підсудного [3, с. 221]. Суд також визначає міру покарання з урахуванням тяжкості злочину, обставин справи, особи винного та можливих пом'якшувальних факторів.

Значення судового розгляду полягає в реалізації принципу справедливості та захисту прав людини. На відміну від досудового розслідування, де ініціатива належить слідчим і прокурорам, у судовому розгляді головну роль відіграє суд, який є незалежним арбітром між сторонами. Суд має діяти виключно в межах повноважень, визначених законом, не допускаючи втручання інших органів або осіб. Прозорість судового процесу, його відкритість для громадськості та преси забезпечують громадський контроль і підвищують довіру до судової системи. Водночас суд має право обмежити відкритість засідання, якщо це необхідно для захисту державної таємниці, прав неповнолітніх чи інших осіб.

Особливу роль у судовому розгляді відіграють докази. Суд оцінює їх за критеріями належності, допустимості, достовірності та достатності. Жоден доказ не має наперед встановленої сили. Визнання вини обвинуваченим не може бути єдиною підставою для обвинувального вироку без підтвердження іншими доказами [1, с. 295].

Судова практика свідчить, що ефективність розгляду справ залежить від належної підготовки сторін, об'єктивності суду та дотримання процесуальної дисципліни. У випадках, коли порушено право на захист або принцип змагальності, судові рішення можуть бути скасовані в апеляційному чи касаційному порядку [5].

У сучасних умовах судовий розгляд зазнає певної модернізації. Впровадження електронного судочинства, відеоконференцій, цифрового документообігу підвищує ефективність та доступність правосуддя. Однак при цьому виникають питання щодо збереження процесуальних гарантій, конфіденційності та автентичності доказів. Практика Європейського суду з прав людини наголошує на тому, що справедливий судовий розгляд має включати рівність сторін, публічність, право бути почутим і право на мотивоване рішення. Українська судова система адаптує ці стандарти, удосконалюючи норми кримінального процесуального законодавства відповідно до європейських вимог [3, с. 226].

Водночас проблемним залишається питання тривалості судового розгляду та перевантаженості судів. Велика кількість справ, кадровий дефіцит, недосконалість процедур оскарження створюють ризики для оперативності правосуддя. Не менш актуальними є питання професійної етики суддів, їх доброчесності та незалежності від політичного чи економічного впливу. Реформа судової системи, розпочата в Україні, має на меті підвищення якості судочинства, вдосконалення механізмів добору кадрів, підвищення прозорості рішень та довіри суспільства до судів [2, с. 124].

Список використаних джерел

1. Бойко О. Зміст права на справедливий судовий розгляд. *Entrepreneurship, economy and law*. 2020. № 5. С. 294–298. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.51(дата звернення: 15.10.2025).

2. Ковальська Д. Т. Право особи на відкритий судовий розгляд як елемент права особи на публічний судовий розгляд кримінального провадження під час воєнного стану в Україні. *Актуальні питання розвитку правової системи в сучасній Україні*. 2025. С. 121–125. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-462-0-34(дата звернення: 15.10.2025).

3. Ковальська Д. Т. Характеристика права особи на публічний судовий розгляд у кримінальному провадженні. *New ukrainian law.* 2021. № 4. С. 219–226. URL: https://doi.org/10.51989/nul.2021.4.33(дата звернення: 15.10.2025).

4. Навроцька В. В. Закритий судовий розгляд як гарантія нерозголошення охоронюваних законом таємниць. *Вісник луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. дідоренка*. 2020. Т. 4, № 92. С. 176–188. URL: https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.176-188(дата звернення: 15.10.2025).

5. Побережний Ю. В. Регулювання права на справедливий судовий розгляд у практиці Європейського суду з прав людини: теоретичний аспект. *Юридичні науки: проблеми та перспективи.* 2024. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-48(дата звернення: 15.10.2025).

Ніколетта КЛЕПАР
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Воєнні злочини становлять одну з найсерйозніших категорій кримінальних правопорушень, бо посягають на фундаментальні гуманітарні цінності – життя, здоров'я, гідність та права осіб, які не беруть або вже не беруть участі у бойових діях. Актуальність теми для України є особливою у світлі збройної агресії, коли питання правильного кваліфікування діянь, документування доказів і притягнення винних до відповідальності набуває не лише юридичного, а й суспільного й політичного значення.

Термін «воєнні злочини» вперше офіційно закріплене у Статуті Нюрнберзького трибуналу 1945 року, який визначив їх як порушення законів і звичаїв війни – вбивства, катування, депортацію цивільного населення, убивство військовополонених, знищення міст, сіл, не зумовлене військовою необхідністю, розкрадання майна тощо [1]. Надалі Женевські конвенції 1949 року деталізували перелік таких злочинів, віднісши до них умисне вбивство, тортури, біологічні експерименти, навмисне спричинення страждань, незаконне знищення або привласнення майна, незаконну депортацію чи утримання цивільних осіб, позбавлення права на неупереджене судочинство та захоплення заручників [2]. Додатковий протокол I 1977 року розширив коло воєнних злочинів, включивши такі дії, як невибіркові напади на цивільні об'єкти, застосування голоду як методу війни, віроломне використання емблем Червоного Хреста, незаконне переселення населення окупованих територій, апартеїд, напад на історичні пам'ятки тощо [3].

Подальший розвиток поняття закріплено у Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 року, який виокремив злочини, вчинені як під час міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів, – умисне вбивство, катування, приниження гідності, взяття заручників, винесення вироків без належного судового розгляду тощо [4].

Окремі склади воєнних злочинів передбачені низкою інших документів. Зокрема, у ст. 28 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р. [5], ст. 5 Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. під час збройного нападу [6].

Отож, правове регулювання воєнних злочинів базується на міжнародному гуманітарному праві (насамперед Женевські конвенції 1949 р. та додаткові протоколи) та міжнародному кримінальному праві (зокрема Римський статут Міжнародного кримінального суду), які слугують орієнтирами для національної криміналізації й практики розслідування.

Ключові ознаки воєнних злочинів: 1) зв'язок діяння зі збройним конфліктом; 2) порушення принципів міжнародного гуманітарного права – розрізнення між військовими та цивільними цілями, пропорційність застосування сили, заборона спричиняти зайвих страждань тощо; 3) наявність форми вини, яка у більшості випадків вимагає умислу на вчинення протиправного акту [4].

Серед основних видів воєнних злочинів, науковці виділяють такі:

1) Злочини проти осіб, які не беруть участі у бойових діях – умисні вбивства, катування, зґвалтування, біологічні експерименти, грабунок, знищення власності.

2) Злочини, пов'язані із забороненими методами ведення війни – навмисні напади на цивільне населення, терор цивільних осіб, використання голоду, знищення об'єктів, необхідних для виживання населення, використання «живих щитів».

3) Злочини, пов'язані із забороненими засобами ведення війни – застосування отрут, хімічної, бактеріологічної або запальної зброї, боєприпасів, що спричиняють надмірні страждання.

4) Злочини проти особливо захищених осіб і об'єктів – напад на медичний персонал, гуманітарні місії, об'єкти ООН.

5) Злочини, пов'язані з незаконним використанням захисних емблем і символів, зокрема білого прапора, емблем Червоного Хреста або форми миротворців ООН [7, с.31].

Класифікація воєнних злочинів може будуватися за різними ознаками. За об'єктом посягання розрізняють злочини проти осіб (умисні вбивства цивільних, катування, сексуальні злочини, взяття заручників), злочини проти поранених і медичного персоналу (напади на госпіталі, перешкоджання наданню медичної допомоги), злочини проти цивільної інфраструктури й власності (масові руйнування, мародерство), злочини проти культурної спадщини та природного середовища. За характером порушення виділяють «грубі порушення» Женевських конвенцій і інші порушення законів і звичаїв війни. Для сучасної української практики характерні також специфічні підкатегорії (наприклад, цілеспрямовані атаки на житлові квартали, депортація цивільного населення, масові

сексуальні злочини), що фіксуються як державними інституціями, так і українськими правозахисними організаціями [8].

Отже, воєнні злочини – це суспільно небезпечні діяння, вчинені під час збройного конфлікту, які грубо порушують норми міжнародного гуманітарного права, спрямовані проти життя, здоров'я, честі, гідності та безпеки цивільного населення, військовополонених, культурних цінностей чи об'єктів, що перебувають під захистом міжнародного права. Їх характерною ознакою є безпосередній зв'язок із воєнними діями, наявність умислу порушити встановлені правила ведення війни, а також свідоме посягання на гуманітарні принципи – розрізнення між цивільними та військовими цілями, пропорційність застосування сили та заборона спричиняти зайві страждання. Такі злочини належать до категорії найтяжчих міжнародних правопорушень і не мають строків давності, що підкреслює їхній особливий статус у системі кримінального права.

Список використаних джерел

1. Статут Нюрнберзького трибуналу, 1945. *Закон Онлайн*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140950___140950 (дата звернення: 26.09.2025)

2. Женевські конвенція від 12 серпня 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 26.09.2025)

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 26.09.2025).

4. Римський статут Міжнародного карного суду від 17 липня 1998 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 26.09.2025)

5. Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws /show/995_001-99#Tex (дата звернення: 26.09.2025)

6. Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. під час збройного нападу. URL: https://trea ties.un.org/doc/T reat ies/1978/10/19781005%2000-39%20AM/Ch_XXVI_01p.pd f?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 26.09.2025)

7. Іваночко О. О. Поняття воєнного злочину в міжнародному та національному праві. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Вип. 3. 2023. С. 28–33.

8. Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf (дата звернення: 26.09.2025).

Вікторія КОВАЛЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ПРОЦЕСІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток людства дедалі більше пов'язується з проблемами екологічної безпеки та сталого розвитку. Україна, яка переживає масштабні руйнування через воєнні дії, постає перед подвійним завданням: забезпечити екологічну безпеку та сформувати модель сталого розвитку у процесі післявоєнної відбудови. Екологізація діяльності підприємств вимагає переходу від традиційних підходів до екологічно орієнтованих методів управління. Їхня суть полягає у зменшенні негативного впливу на довкілля шляхом скорочення шкідливих викидів, використання екологічного транспорту, раціонального розміщення складів та фінансування природоохоронних заходів для формування позитивного іміджу серед споживачів і партнерів [1, с. 100].

Згідно з Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», екологічна безпека розглядається як невід'ємна складова національної безпеки, що передбачає запобігання та мінімізацію ризиків для довкілля і населення [2]. У науковій літературі поняття «екологічна безпека» трактується по-різному, залежно від галузі дослідження та національних підходів. Так, на думку Дудюка В. С. та Гобели В. В., екологічна безпека – це стан, що характеризується забезпеченням всіх життєво необхідних потреб людини з дотриманням негативного впливу на навколишнє природне середовище на рівні, що гарантує безпечні умови життєдіяльності та здоров'я людей, не передбачає погіршення умов життя в майбутньому та створює систему заходів для запобігання та усунення наслідків природних явищ і стихійних лих [3, с. 134].

Варламова І. С. вважає, що екологічну безпеку слід розглядати через вплив на соціально-економічну складову, тобто на основі «збалансуванням між цілями розвитку соціально-економічної системи та негативними наслідками від її дії на довкілля з урахуванням впливу дестабілізуючих

факторів захищеності від негативного екологічного впливу з урахуванням досягнення економічних цілей соціально-економічної системи» [4].

Таким чином, сутність екологічної безпеки полягає у створенні збалансованої системи взаємодії суспільства і природи, яка гарантує захищеність життєво важливих інтересів людей, економіки та держави.

С. М. Лутковська [5] визначає структуру екологічної безпеки, яка характеризується тим, що:

– деградація природних ресурсів і екологічні загрози спричиняють внутрішні та міждержавні конфлікти;

– міжнародна екологічна співпраця може бути фактором стабільності, але водночас – джерелом напруженості через спільне використання ресурсів;

– розвиток екологічного діалогу і довіри між державами відбувається повільніше, ніж виникають нові конфлікти;

– погіршення стану екологічної безпеки підриває соціально-економічну стабільність, викликаючи міграцію, зниження добробуту та руйнування соціальних інститутів.

Для України питання екологічної безпеки має особливе значення у зв'язку з високим рівнем техногенного навантаження, воєнними діями та необхідністю відбудови економіки на засадах «зеленої» трансформації. Так, у 2022-2025 рр. Україна зіткнулася з масштабними екологічними проблемами, спричиненими війною:

– забруднення довкілля токсичними речовинами, паливом і важкими металами через вибухи та руйнування інфраструктури;

– руйнування Каховської дамби та інших гідроспоруд спричинило затоплення, висушення земель і втрату біорізноманіття;

– масові лісові пожежі знищили сотні тисяч гектарів екосистем і підвищили викиди парникових газів;

– мінне забруднення унеможливлює обробіток земель і загрожує природі;

– втрати заповідних територій - близько третини природоохоронних зон постраждали;

– погіршення здоров'я населення через забруднення води, повітря і ґрунтів.

Сучасні дослідження підкреслюють необхідність глобальної співпраці держав у вирішенні екологічних проблем і формуванні системи безпеки, що ґрунтується на принципах сталого розвитку та екологізації економіки. В Україні стратегічною основою для інтеграції принципів сталого розвитку є дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [6].

Загалом, війна спричинила колосальні збитки довкіллю, підриваючи екологічну, продовольчу та соціальну безпеку країни. На нашу думку, основними напрямами інтеграції екологічної безпеки у стратегію сталого розвитку України є:

1. Подолання наслідків війни та екологічне відновлення. Реалізація заходів із відновлення забруднених територій, відродження водних екосистем, проведення розмінування та очищення місцевості від вибухонебезпечних предметів, а також усунення екологічних наслідків руйнувань.

2. Розвиток «зеленої» економіки. Упровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, розширення використання відновлюваних джерел енергії та підтримка екологічно орієнтованого підприємництва.

3. Раціональне природокористування. Забезпечення збалансованого використання водних, лісових і земельних ресурсів із метою збереження екосистемного балансу.

4. Екологічна освіта та формування екосвідомості. Розвиток культури дбайливого ставлення до природи, удосконалення системи екологічної освіти та залучення громадськості до ухвалення природоохоронних рішень.

5. Міжнародне партнерство у сфері екологічної безпеки. Розширення співпраці з міжнародними організаціями, участь у глобальних програмах сталого розвитку, обмін досвідом і технологіями в галузі охорони довкілля.

Таким чином, екологічна безпека є ключовим чинником сталого розвитку, оскільки забезпечує гармонійне поєднання економічного зростання та збереження довкілля.

Список використаних джерел

1. Михаліцька Н. Я., Цвайг Х. І. Екологічна безпека у підприємництві. Львів. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна*. 2015. № 2. С. 95–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2015_2_11

2. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19

3. Дудюк В. С., Гобела В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття екологічної безпеки. Національний лісотехнічний університет України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.5. С. 130–135.

4. Варламова І. С. Теоретичні підходи до визначення поняття «екологічна безпека». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. Випуск 23. Частина 2. 2017. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/2/39.pdf

5. Лутковська С. М. Сутність системи екологічної безпеки сталого розвитку в умовах глобальної економіки. *Ефективна економіка*, 4, 2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/58.pdf

6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. 30.09.2019 року. № 722/2019 : Указ Президента України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

Ірина КОВАЛЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОШИРЕННЯ ФЕЙКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту повномасштабного вторгнення в нашу державу інформаційний простір перетворився на один із методів боротьби. Будь-яка інформація, яка поширюється у соціальних мережах несе великий вплив на суспільство, тому цей метод впливає на усіх громадян нашої держави, а навіть і населення іноземних держав. Потік недостовірної інформації збільшується щодня, країна агресор використовує це на свою користь, зокрема з метою дестабілізації суспільства, підриву довіри до Збройних Сил України та органів влади. Це становить серйозну загрозу національній безпеці. Фейки стали інструментом інформаційно-психологічної війни.

На жаль, немає спеціальної статті Кримінального кодексу України, яка б охоплювала такі діяння. Водночас Кримінальний кодекс України (далі – КК України) передбачає норми про кримінальну відповідальність за подібні діяння. Зокрема, мова йде про нововведену статтю 114-2 КК України «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», яку законодавець вніс 24 березня 2022 року [1].

Предметом регламентованого у цій статті складу кримінального правопорушення статті є лише інформація про: 1) зброю, озброєння, боєприпаси (ч.1); 2) про ЗСУ чи інші військові формування (ч. 2) [2].

Якшо особа поширює інформацію про зброю, озброєння, боєприпаси, переміщення та пересування ЗСУ чи інших військових формувань, ці дії підпадають під склад кримінального правопорушення передбаченого ст. 114-2 КК України. Актуальним залишається питання, як кваліфікувати дії особи, яка публікує влучання зброї за спричинені цим руйнування. Є випадки коли особу затримали за те, що вона коригувала ракети країни агресора. Ці дії кваліфікували за ст. 111 КК України «Державна зрада». [3] Якщо особа не коригувала влучання, а лише публікувала дописи, якими повідомляла про влучання в конкретний об'єкт. Ці дії теж повинні бути кримінально караними, проте немає жодної інформації про кваліфікацію таких вчинків. Тут, звісно можна ввести зміни до ст. 114-2 КК України та розширити перелік інформації, що утворює предмет відповідного складу кримінального правопорушення.

Також слід порушити питання правової оцінки поширення неправдивої інформації. У ст. 114-2 КК України немає вказівки на те, чи інформація про переміщення озброєння та боєприпасів, переміщення, рух та розташування військових формувань має бути достовірною. Відтак коли особа поширює неправдиву інформацію, то такі дії теж можуть кваліфікуватися за 114-2 КК України.

Якщо поширення неправдивої інформації має на меті заперечення збройної агресії проти України, або ж підтримку рішень та дій країни агресора, може бути застосована ч. 1 ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» [1]. Водночас такі діяння можуть кваліфікуватися і за статтею 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» [1]. Микола Хавронюк дуже влучно описав розмежування вказаних кримінальних правопорушень: «слід відмежовувати публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1 ст. 111-1 КК України) від публічних закликів до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110 КК України). Якщо публічні заклики передбачають і те, і те (наприклад, не визнається державний суверенітет України на території ОРДЛО і пропонується змінити межі території України), то діяння слід кваліфікувати за сукупністю. Але можуть мати місце заклики змінити межі території України, при цьому території ОРДЛО проголосити автономіями України, тобто фактично державний суверенітет України над ними визнати, – тоді діяння слід кваліфікувати тільки за ст. 110 КК» [5].

Також гостро постає питання, чи варто притягувати до відповідальності осіб, які поширюють неправдиву інформацію про влучання ракет і інших засобів ураження та спричинені цим руйнування

тоді, коли вони не є авторами даних відомостей. У КК України немає жодної вказівки з цього приводу. На мою думку, такі діяння теж могли б кваліфікуватися за ст. 114-2 КК України за умови внесення до цієї норми запропонованих вище змін в частині предмета складу кримінального правопорушення. Проте поширення такої неправдивої інформації з метою введення суспільства в оману, створення паніки або дестабілізації обстановки в державі, цією нормою вже не охоплюватиметься. Якщо такі діяння вчинялися за завданням іноземної держави чи її представника і за своєю суттю були допомогою у проведення підривної діяльності, матиме місце державна зрада. Вчинення таких діянь за власною ініціативою знову ж таки знаходиться поза межами кримінально-правового регулювання.

Тому я вважаю, що варто розглянути можливість запровадження окремої кримінально-правової норми, яка б передбачала відповідальність за умисне поширення недостовірної інформації в умовах воєнного стану, якщо це спричинило або могло спричинити шкоду державній безпеці, обороноздатності, публічному порядку чи публічній безпеці. Введення такої норми дозволило б чітко відмежувати звичайне поширення недостовірних даних (що не має суспільно небезпечних наслідків) від умисного інформаційного впливу на населення під час війни, який використовується ворогом як зброя. Також доцільно було б розглянути можливість внесення змін до статті 114-2 КК України, розширивши предмет відповідного складу кримінального правопорушення так, щоб до нього входила й інформація про наслідки обстрілів, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, кількість загиблих чи поранених, якщо її поширення відбувається без офіційного підтвердження та може бути використане державою-агресором для коригування ударів або посилення панічних настроїв у суспільстві.

Отже, українське законодавство потребує подальшого вдосконалення у сфері протидії поширенню недостовірної інформації під час війни, адже інформаційна безпека сьогодні стала не менш важливою складовою національної безпеки, ніж військова.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 11.10.2025).

2. Бурда П.О. «Про об'єкт злочинів, передбачених ст.114-2 Кримінального Кодексу України». С. 190. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/download/16171/16065 (дата звернення: 11.10.2025).

3. СБУ затримала зрадників, які коригували артобстріли. URL: https://www.facebook.com/SecurSerUkraine/posts/pfbid0gAKqJrLoX5J3Q5rZXxFEj8n64WwKmAzPP3dgKRaxwjT7EWRUh8TcduA4gZ86YMNHl? (дата звернення: 11.10.2025).

4. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. URL: https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/ (дата звернення: 11.10.2025).

Вікторія КОВАЛЬ
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ЦІННІСТЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ: ВІД ІСТОРИЧНОЇ БОРОТЬБИ ДО СЬОГОДЕННЯ

Цінність незалежності в національній свідомості українців є результатом багатовікового процесу формування колективної ідентичності, що віддзеркалює досвід боротьби, культурного самоствердження та духовної єдності народу. Українська незалежність ніколи не була подарунком історії – вона постала як наслідок глибокої внутрішньої потреби народу жити у свободі, творити власну державу та визначати свій шлях розвитку. Національна свідомість у цьому контексті виступає не лише як ідеологічна категорія, а як психологічна й духовна основа, що об'єднує минуле, сучасне і майбутнє української нації. Її структура включає елементи історичної пам'яті, культурної спадщини, почуття гідності та відповідальності перед поколіннями, які виборювали свободу ціною власного життя [1, с. 54].

Історія України – це історія постійного прагнення до самостійності. Від княжої доби до новітніх воєнних подій народ переживав цикли втрат і відродження, у яких зміцнювалася ідея власної державності. Боротьба за незалежність, що пройшла через добу козацтва, визвольні рухи XIX–XX століть, боротьбу за Українську Народну Республіку, а згодом і за відновлення державності наприкінці XX століття, формувала не лише політичну мету, а й ментальний код нації. Цей код передавався через мову, пісню, звичаї, літературу, у яких народ зберігав своє прагнення бути вільним [3, с. 235]. Психологічно це створювало потужний потенціал колективної волі, що став основою сучасного

українського суспільства. Формування цінності незалежності не можна розглядати без усвідомлення ролі національної свідомості. Вона слугує духовним механізмом самоідентифікації, завдяки якому народ визначає межі свого існування, моральні орієнтири і колективні цілі. Національна свідомість вбирає у себе історичний досвід, інтерпретує його через призму сучасності, створюючи підґрунтя для майбутнього розвитку. Як зазначає О. Моргун, духовно-ціннісний зміст національної свідомості полягає у єднанні ідеї свободи, гідності та самоповаги, що забезпечують духовну стійкість нації [5, с. 397]. Саме на цьому рівні формуються глибинні почуття приналежності до української землі та готовності її захищати.

Періоди втрати державності, колоніальної залежності й культурного тиску не знищили, а навпаки, загартували цінність незалежності. Український народ неодноразово доводив, що навіть у бездержавності зберігає свої культурні коди, мову, звичаї та національну ідентичність. Цей феномен пояснюється особливою структурою національної пам'яті, у якій історичні трагедії – це не лише болючі спогади, а й джерела колективної мудрості. Через пам'ять про козацьку добу, визвольні війни, Голодомор, дисидентський рух формується психологічна настанова на відстоювання власного шляху [7, с. 38]. Така установка передається між поколіннями, стаючи духовною традицією опору. У радянський період цінність незалежності існувала у прихованій формі – як мрія, що передавалася через родинне виховання, літературні твори, фольклор. Попри ідеологічний тиск, українці зберегли внутрішній код національної ідентичності, який проявився під час руху за незалежність наприкінці 1980-х – початку 1990-х років. Цей процес був не лише політичним, а й духовно-психологічним. Люди, які десятиліттями жили під владою чужої системи, усвідомили, що справжня свобода починається з особистої відповідальності за долю народу. Як зазначає М. Жулинський, український академічний рух до незалежності став проявом зрілості інтелектуальної еліти, яка усвідомила необхідність самостійного державного мислення [2, с. 34].

Здобуття незалежності у 1991 році стало кульмінацією тривалого процесу національного самоусвідомлення. Однак незалежність не є статичним досягненням – це процес, який потребує постійного духовного оновлення. Після проголошення державності українське суспільство зіткнулося з викликами посттоталітарного періоду: пошуком нових моральних орієнтирів, осмисленням власної історії, формуванням нової політичної культури. Національна свідомість поступово трансформувалася, відходячи від пасивного патерналізму до активної громадянської позиції. Незалежність почала сприйматися не лише як формально-державний статус, а як особистісна цінність, що визначає спосіб мислення і поведінки.

У цьому процесі неоціненну роль відіграла освіта, культура, церква – інституції, які формують духовний світ громадян. Завдяки їм ідея незалежності закріпилася у свідомості як безумовна моральна категорія. Вона перестала бути абстрактною політичною метою і перетворилася на життєвий принцип. Людина, яка усвідомлює себе громадянином незалежної держави, сприймає відповідальність за неї як частину власного існування. Саме тому сучасна українська молодь демонструє зріле розуміння незалежності – не як привілею, а як обов'язку діяти, працювати, захищати, розвивати [6, с. 46].

Однак справжня цінність незалежності проявляється не у мирні часи, а під час випробувань. Російсько-українська війна стала потужним каталізатором оновлення національної свідомості. Події останніх років показали, що незалежність – це не лише політична чи територіальна категорія, а глибоко психологічний феномен, який визначає здатність народу чинити опір і зберігати людську гідність навіть у катастрофічних умовах. Як зазначає Б. Матюшко, війна стала фактором, який перетворив патріотизм і національну ідентичність на провідні мотиви суспільної поведінки, зробивши їх частиною колективного світогляду [4, с. 24].

В умовах війни українці переживають процес консолідації, який ґрунтується на усвідомленні спільної долі. Національна свідомість сьогодні не обмежується етнічними чи регіональними рамками – вона стає інтегруючою силою, що об'єднує всіх громадян незалежно від походження чи мови.

Незалежність набуває не лише політичного, а й морального змісту – це символ внутрішньої свободи, віри у власні сили, готовності відстоювати цінності гуманізму та правди. Українці відчувають, що втратити незалежність – означає втратити себе. Тому боротьба за неї є водночас боротьбою за гідність, культуру, історію, людяність. Цінність незалежності у сучасній національній свідомості пов'язана також із переосмисленням історичного досвіду [2, с. 39]. Суспільство дедалі глибше усвідомлює, що незалежність – це не лише результат політичної перемоги, а підсумок тривалої духовної еволюції. Через усвідомлення власних поразок і перемог, через пам'ять про жертви минулого формується новий тип історичної саморефлексії. Вона створює відчуття історичної безперервності, коли сучасні покоління сприймають себе як спадкоємців давньої боротьби. Ця безперервність робить незалежність не крихкою політичною конструкцією, а глибоко вкоріненим моральним феноменом.

У структурі сучасної національної свідомості можна виокремити кілька провідних елементів: почуття національної гідності, любов до рідної землі, прагнення до свободи та відповідальність перед майбутнім. Ці риси не є декларативними, вони формуються у щоденному житті, у соціальній

взаємодії, у праці, у готовності захищати спільні цінності. Як наголошує С. Павлюк, національна свідомість є державним стрижнем нації, адже вона забезпечує цілісність політичного, культурного та духовного простору країни [6, с. 44]. Цей стрижень не дозволяє суспільству розпастися під тиском зовнішніх викликів і внутрішніх суперечностей. Водночас сучасна незалежність має і цивілізаційний вимір. Україна утверджує себе як суб'єкт глобальної спільноти, що базується на цінностях демократії, свободи, рівності. У цьому контексті національна свідомість перестає бути лише етнічною – вона набуває універсального змісту, в якому поєднуються національна самобутність і відкритість світові. Психологічно це виявляється у формуванні почуття гідності, впевненості у власних силах, що дозволяє українцям виступати рівноправними учасниками міжнародного діалогу.

Історичний досвід засвідчує, що збереження незалежності неможливе без високого рівня духовної культури. Саме вона забезпечує здатність народу не піддаватися зовнішньому тиску, не втрачати віру навіть у найтяжчі часи. У цьому сенсі національна свідомість є формою колективної моралі, яка регулює поведінку, мотиви, почуття. Як зазначає В. Гуменюк, навіть за межами власної держави українці зберігали високу релігійну, освітню і культурну свідомість, що дозволяло підтримувати національну ідентичність у найвіддаленіших регіонах світу [7, с. 32]. Такий досвід свідчить, що незалежність – не лише політичний статус, а стан душі, який не зникає з втратою території.

Отже, цінність незалежності в національній свідомості українців полягає у єдності історичної пам'яті, духовної зрілості й моральної відповідальності. Вона формується не через декларації, а через покоління, які пережили поневолення, боротьбу і відродження.

Сучасна війна лише підкреслила, що незалежність – це не подарунок, а обов'язок, що вимагає мужності, праці та віри. Національна свідомість українців сьогодні – це живий механізм, що об'єднує народ навколо ідеї свободи, формує духовний щит від агресії та гарантує, що навіть у найскладніших обставинах нація залишиться собою. Незалежність для українців – це не політична категорія, а форма існування, у якій виявляється суть людяності, гідності та нескореності духу.

Список використаних джерел

1. Березін А. М. Психологчні чинники формування національної свідомості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 10. С. 54–56.

2. Жулинський М. Г. Академічний рух до незалежності України. *Visnik Nacional noi academii nauk Ukraini*. 2021. № 8. С. 29–36. URL: https://doi.org/10.15407/visn2021.08.029(дата звернення: 31.10.2025).

3. Кулішенко Л. Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. *Світогляд–філософія–релігія*. 2011. Вип. 1. С. 246–254.

4. Матюшко Б. К. Російсько-українська війна як каталізатор формування національної свідомості українців. Актуальний філософський дискурс: трансформаційні зміни в умовах війни. 2023. С. 24–26. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-348-7-6(дата звернення: 31.10.2025).

5. Моргун О. А. Духовно-ціннісний зміст національної свідомості. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. № 6. С. 397–402. URL: https://doi.org/10.31812/apd.v0i6.1555(дата звернення: 31.10.2025).

6. Павлюк С. П. Національна свідомість як державний стрижень нації. *Вісник НАН України*. 2023. № 5. С. 44–46. URL: https://doi.org/10.15407/visn2023.05.044(дата звернення: 31.10.2025).

7. Humeniuk V. V. National consciousness, religion and literacy of the ukrainian population of the ukrainian far eastern republic. *Legal bulletin*. 2023. Vol. 84, no. 8. P. 30–39. URL: https://doi.org/10.31732/2708-339x-2023-08-30-39(date of access: 31.10.2025).

Христина КОВАЛЬ
(Державний торговельно-економічний університет)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Сучасні умови існування Української держави визначаються збройною агресією Російської Федерації та запровадженням правового режиму воєнного стану. У цих умовах значно зростає небезпека посягань на життя військовослужбовців та учасників бойових дій, адже саме вони є безпосередніми захисниками суверенітету та територіальної цілісності України. Життя таких осіб має особливу соціальну цінність, що зумовлює необхідність їх підвищеної кримінально-правової охорони.

Практика застосування норм Кримінального кодексу України статей 112, 115, 348, 404 засвідчує наявність проблемних аспектів: від конкуренції загальних і спеціальних норм до складності доведення умислу та мотивів кримінального правопорушення. Додатково виникають питання щодо

кола потерпілих, співвідношення складів кримінального правопорушення із нормами міжнародного гуманітарного права, а також адекватності передбачених санкцій сучасним викликам.

Конституція України визначає життя людини найвищою суспільною цінністю (ст. 3) та гарантує невід'ємне право на життя, зобов'язуючи державу забезпечувати його захист (ст. 27) [1].

У правовій сфері життя людини охороняється через систему кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я, передбачених розділом II Особливої частини КК України. Вони встановлюють відповідальність за посягання на життя, зокрема за умисне вбивство (ст. 115), вбивство з необережності (ст. 119) та доведення до самогубства (ст. 120).

Посягання на життя – це дія або бездіяльність, спрямована на незаконне позбавлення життя іншої особи, що регулюється нормами кримінального права. Воно є одним із найтяжчих кримінальних правопорушень, оскільки спрямоване проти найвищої людської цінності – життя [2].

Виконання конституційного обов'язку захисту держави (ст. 17 Конституції України) зумовлює необхідність посиленої кримінально-правової охорони життя військовослужбовців та учасників бойових дій [1].

Правовий статус військовослужбовців регулюється Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу». У ньому встановлено правила проходження військової служби, окреслено права, обов'язки та обмеження, які виникають у зв'язку з дотриманням військової дисципліни [3].

Відсутність чіткого визначення кола потерпілих (військовослужбовців, добровольців, ветеранів) у спеціальних нормах КК України ускладнює кваліфікацію кримінальних правопорушень: посягання на добровольців без офіційного статусу часто кваліфікується за загальною нормою (ст. 115 КК), а не за спеціальною (ст. 348, 404 КК).

Основним документом, що визначає правовий статус ветеранів війни, є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». У ньому закріплено поняття ветерана війни, умови набуття статусу та перелік соціальних гарантій і пільг. Дія закону поширюється також на добровольців і членів їхніх сімей [4].

Закон про ветеранів дозволяє визнавати добровольців тероборони та інших формувань ветеранами або особами з правом на пільги, зокрема, при інвалідності від поранення чи контузії. Водночас, статті 348 і 404 КК України не визначають, чи застосовуються вони до добровольців без офіційного статусу, через що посягання на їхнє життя може кваліфікуватися за загальною нормою (ст. 115 КК), а не за спеціальною.

Через ситуації невизначеності часто виникають судові спори, а також потреба підтверджувати факт участі в бойових операціях або виконання обов'язків, що могли б стати підставою для застосування спеціального складу згідно з нормами Кримінального кодексу. Необхідність доведення часто створює додаткові труднощі для захисту потерпілих або впливає на їхнє право на посилений юридичний захист.

Однією з основних проблем притягнення до кримінальної відповідальності за посягання на життя військовослужбовців і учасників бойових дій є труднощі у визначенні умислу та мотивів кримінальних правопорушень, що значно ускладнюють правильну кваліфікацію таких дій за спеціальними статтями Кримінального кодексу України.

Згідно зі статтею 24 КК України, кримінальне правопорушення визнається умисним, якщо особа свідомо і добровільно здійснює дії, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки. У випадку замаху на життя військовослужбовців необхідно довести, що злочинець усвідомлював особливий статус потерпілого та діяв цілеспрямовано.

Мотив кримінального правопорушення в цій галузі права розглядається як внутрішнє спонукання до вчинення суспільно небезпечного діяння, яке визначає поведінку особи (ст. 12, 14 КК). Встановлення мотиву є важливим для правильної кваліфікації кримінального правопорушення за спеціальними нормами, зокрема, при посяганні на життя військовослужбовців (ст. 115, 348, 397 КК) [2].

Суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Надії Стефанів зазначається, що під час воєнного стану встановлення умислу та осудності військовослужбовців особливо складне через стрес, травми та психічні розлади, які впливають на їхню поведінку. Тому пропонується проводити поглиблені психіатричні експертизи та враховувати специфіку воєнного часу при оцінці дій обвинувачених [5].

Прикладом є справа № 495/1872/22, в якій Касаційний кримінальний суд звернув увагу на те, що обвинувачений під час вчинення правопорушення (ч. 5 ст. 407 КК України) перебував на психіатричному лікуванні, проте місцевий суд не перевірив обставини, які ставили під сумнів його осудність.

Ухвала № 113281366 Білгород-Дністровського міськрайонного суду від 24 липня 2023 року підтвердила наявність медичних документів про лікування обвинуваченого в психіатричних закладах. Це свідчить про необхідність ретельної оцінки психічного стану для правильного застосування кримінального закону.

Таким чином, справа № 495/1872/22 є показовою у контексті складнощів визначення умислу та мотивів кримінального правопорушення, особливо в умовах воєнного стану, коли психічний стан військовослужбовців може бути істотно порушеним [6].

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року кардинально змінило правове регулювання відповідальності за кримінальне правопорушення, спрямовані проти життя військовослужбовців та учасників бойових дій. Законодавець ухвалив низку важливих змін до Кримінального кодексу України, які суттєво вплинули на порядок притягнення до відповідальності у цій сфері [7].

Посягання на життя військовослужбовців і учасників бойових дій під час воєнного стану є особливо небезпечними, оскільки спрямовані проти осіб, які виконують ключову роль у захисті держави та громадян. Законодавство України передбачає спеціальний захист для цієї категорії потерпілих. Проте на практиці виникають труднощі: конкуренція між загальними і спеціальними нормами, проблеми доведення умислу та мотивів кримінальних правопорушень, а також правова невизначеність щодо статусу добровольців. Ці обставини потребують перегляду підходів у законодавстві та судовій практиці з урахуванням умов воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Конституція України / Офіс Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12
4. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. *База даних «Законодавство України».* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3551-12
5. Стефанів Н. Загальна характеристика військових кримінальних правопорушень. Презентація. *Верховний Суд України;* 2023 вер 5. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/2023_09_05_Prezent_Stefaniv_Viisk_pravoporysh.pdf
6. Верховний Суд України. Постанова у справі № 495/1872/22 від 6 квітня 2023 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144421
7. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

Олена КОВАЛЬЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Питання дотримання прав людини у сфері кримінального судочинства належить до ключових засад побудови демократичної правової держави. Європейські стандарти у сфері кримінального судочинства формувалися протягом десятиліть на основі прецедентної практики міжнародних судових інституцій та досвіду демократичних держав. Водночас їх повна імплементація в українську систему стикається з численними проблемами. Вивчення особливостей європейських стандартів, а також труднощів їх реального застосування в українському правопорядку, є важливим завданням сучасної правничої науки і практики. Саме завдяки цьому можна визначити шляхи вдосконалення системи кримінального провадження, підвищити рівень гарантій прав людини та забезпечити поступ країни у напрямі європейської інтеграції.

Забезпечення прав людини у сфері кримінального судочинства становить один із визначальних критеріїв демократичного розвитку держави, адже саме кримінальне провадження найбільшою мірою зачіпає фундаментальні права особи, такі як право на свободу, справедливий суд, захист від катувань та незаконних обмежень. У цьому контексті особливого значення набуває гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, які формують універсальні засади функціонування системи кримінальної юстиції. Україна, як держава, що обрала європейський вектор розвитку, зобов'язана не лише визнавати загальновизнані принципи та норми міжнародного права, а й вбудовувати їх у власну правову систему.

Конституція України у ст. 9 закріплює положення про пріоритетність міжнародних договорів, ратифікованих парламентом, що свідчить про правову інтеграцію країни у світову систему захисту прав людини [1].

М. Юхно підкреслює, що права людини слід розуміти як гарантовану законом міру свободи особи, яка, відповідно до досягнутого рівня еволюції людства, забезпечує можливості її існування та розвитку, і водночас закріплена як міжнародний стандарт, загальний і рівний для всіх людей без винятку [2, с. 303].

Міжнародні стандарти захисту прав людини у кримінальному провадженні закріплені в низці ключових міжнародних документів. Серед них Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенція проти катувань 1984 року, Міжнародні пакти про громадянські і політичні права та про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, а також Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Важливе значення мають Декларація про принципи міжнародного права 1970 року, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 року, Звід принципів захисту затриманих та ув'язнених 1988 року, Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими 1955 року, Декларація правосуддя для жертв злочинів 1985 року, Базові принципи поводження з ув'язненими та «Токійські правила» 1990 року. Додатково стандарти уточнюються у рекомендаціях та резолюціях Комітету Міністрів Ради Європи, зокрема щодо утримання під вартою та спрощення процедур кримінального судочинства [3, с. 412].

Імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство є складним і багатогранним процесом, що передбачає не лише внесення змін до нормативно-правових актів, а й модернізацію практики діяльності правоохоронних органів та судів, а також формування відповідної правосвідомості в суспільстві. Зокрема, у сфері кримінального процесуального права питання гармонізації національних норм із міжнародними стандартами захисту прав людини залишається однією з пріоритетних проблем сучасної юридичної науки.

Водночас, як відзначають О. Солдатенко та А. Гаркуша, процес адаптації міжнародних стандартів до українського законодавства супроводжується низкою складнощів. Це зокрема обумовлено різницею правових традицій, рівнем розвитку правової культури та функціонуванням інституційних механізмів захисту прав людини, що створює додаткові виклики для ефективної реалізації міжнародних норм у національній практиці [4, с. 27].

На думку І. Конєва, питання імплементації міжнародних стандартів у національне кримінальне законодавство України залишається надзвичайно актуальним і багатогранним. Водночас подолання існуючих труднощів потребує комплексного підходу, який охоплює не лише модернізацію нормативно-правової бази, а й зміцнення інституційних механізмів забезпечення прав людини. Незважаючи на досягнутий прогрес у цій сфері, залишається низка проблем, що потребують системного вирішення для повного впровадження міжнародних стандартів у національну правову систему [5, с. 203].

Зокрема, однією з головних проблем залишається недостатня узгодженість між нормами міжнародного права та практикою їх застосування в Україні. Судові органи часто не враховують прецедентну практику Європейського суду з прав людини або некоректно її тлумачать, що ускладнює ефективний захист прав людини на національному рівні.

Водночас ключовим викликом є слабка інтеграція принципу верховенства права у діяльність правоохоронних органів та судів. Хоча цей принцип закріплений як у міжнародному праві, так і в Конституції України, його реалізація часто ускладнюється корупційними проявами, низьким рівнем професійної підготовки працівників системи правосуддя та обмеженою правовою культурою суспільства. Додатковою проблемою є відсутність ефективного механізму контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини, що особливо актуально для України, яка посідає одне з провідних місць за кількістю скарг до цього суду, що свідчить про системні порушення прав людини.

У свою чергу, Я.Олійник пропонує низку комплексних заходів для удосконалення імплементації міжнародних стандартів у національне кримінальне право. Вона наголошує на необхідності реформування законодавства, що передбачає не лише внесення змін до Кримінального кодексу України, а й вдосконалення процесуальних норм, щоб забезпечити їх повну відповідність міжнародним стандартам. Важливим аспектом є підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів і суддів через регулярні тренінги та навчальні програми щодо застосування міжнародних норм, що сприятиме підвищенню професійного рівня фахівців. Також дослідниця акцентує на необхідності ефективного контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини, зокрема через створення спеціалізованих органів або підрозділів в межах існуючих структур. Нарешті, активна співпраця з міжнародними організаціями та участь у програмах і проєктах дозволить Україні отримати необхідний досвід і ресурси для ефективного впровадження реформ [6, с. 5].

Окрім цього, важливе значення має гармонізація національного законодавства шляхом систематичного перегляду норм Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України. Н. С. Кравченко підкреслює, що при цьому слід брати до уваги не лише букву міжнародних договорів, а й практику їх застосування міжнародними судовими органами, що дозволяє більш ефективно імплементувати міжнародні стандарти у вітчизняну правову систему [7, с. 256].

Гарантування прав людини у сфері кримінального судочинства є одним із ключових показників рівня демократизації та правової зрілості держави. Європейські стандарти, сформовані на основі практики міжнародних інституцій та досвіду демократичних країн, створюють універсальну модель правового захисту, яка покликана забезпечити баланс між інтересами держави та потребою охорони фундаментальних прав і свобод людини. Для України питання їх імплементації має не лише правове, але й суспільне та політичне значення, оскільки воно визначає рівень довіри громадян до правосуддя та ефективність євроінтеграційних процесів. Лише за умови комплексного підходу можна досягти того, щоб захист прав людини в кримінальному провадженні став дієвим механізмом, а не декларативною нормою, і щоб Україна послідовно рухалася до європейського правового простору.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Юхно М. О. Регулювання права особи на захист у міжнародному законодавстві та окремих зарубіжних країнах. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування. Харків, 2019. С. 301–306. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/107.pdf

3. Кузьмінський О. О. Міжнародні стандарти забезпечення прав людини у досудовому розслідуванні у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 411–414. URL: http://lsej.org.ua/8_2024/98.pdf

4. Солдатенко О. А., Гаркуша А. Г. Проблеми імплементації міжнародних стандартів, які передбачені у рішеннях ЄСПЛ у кримінальне процесуальне законодавство України. *The scientific heritage*. 2021. № 61. С. 25–28. URL: https://salo.li/1a806Ad

5. Конєв І. Інтеграція міжнародних стандартів із захисту прав людини в національну правову систему України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 199-204. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/34.pdf

6. Олійник Я. До питання міжнародних стандартів забезпечення прав людини в національному кримінальному законодавстві. *Академічні візії*. 2024. № 37. С. 1–7. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.14575473

7. Кравченко Н. С. Діяльність суду, прокурора та слідчого щодо доказування цивільного позову у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 25. С. 254–258. URL: https://dspace2.uzhnu.edu.ua/items/bdc3be0b-e154-4335-8cc9-54d5c77d5d2b

Вікторія КОЗАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПРАКТИКИ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: НОРМАТИВНІ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНІ АСПЕКТИ

Із набранням чинності новими положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП [1]) у частині протидії домашньому насильству відбулася істотна зміна правозастосовної практики [2]. Оновлення диспозицій статей 173-2, 173-6 КУпАП, а також розширення процедурної частини (зокрема, ст.ст. 31-1 та 283 КУпАП, а також окремих аспектів розуміння практик щодо оцінки ризиків, програм для кривдників, термінових заборонних приписів) започаткували нову практику судового розгляду таких категорій справ.

Особливо відчутними зміни стали у сфері доказування. Якщо раніше суди при вирішенні справ за ст. 173-2 КУпАП здебільшого опералися на протокол і пояснення сторін, то нині вони наполягають на повноті й належності доказової бази: долученні термінового заборонного припису (якщо виносився), форми оцінки ризиків, медичних документів, що підтверджують факт завдання шкоди фізичному або психічному здоров'ю, а також пояснень, які підтверджують факт системності чи повторності дій. Відсутність таких документів або їх неналежне оформлення унеможливлює розгляд справи по суті, зумовлюючи повернення матеріалів на доопрацювання.

Однак повернення матеріалів має ризик фатальних наслідків: у більшості випадків строк накладення адміністративного стягнення, визначений ст. 38 КУпАП, спливає ще до повторного надходження справи до суду. Окрім цього, протокол, як процесуальний документ, не підлягає виправленню після його складення, що призводить до закриття провадження і фактичного уникнення відповідальності. Таким чином, формально-процесуальні недоліки підривають ефективність усього механізму захисту від домашнього насильства, що актуалізує проблему вироблення уніфікованих підходів до доказування та документування таких правопорушень.

Метою тез було визначення особливостей нової судової практики у справах про адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства, аналіз змісту та значення належного

оформлення процесуальних документів (особливо, протоколу про адміністративне правопорушення), а також з'ясування проблемних аспектів застосування норм ст. 256, 278 та 283 КУпАП у контексті доказування.

Відповідно до ч. 1 ст. 256 КУпАП, у протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються обов'язкові реквізити: дата й місце його складення, посада, прізвище посадової особи, відомості про правопорушника, місце, час та суть події, норма права, що передбачає відповідальність, дані свідків і потерпілих, пояснення особи, а також інші відомості, необхідні для вирішення справи. Недодержання цих вимог означає істотне порушення процедури і робить неможливим розгляд справи по суті.

Згідно зі ст. 278 КУпАП, суддя під час підготовки до розгляду справи зобов'язаний перевірити, чи правильно складені протокол та інші матеріали. Таким чином, перевірка належності доказів є процесуальною передумовою судового розгляду.

Оновлена ст. 173-2 КУпАП деталізує склади правопорушення, зокрема: ч. 1 – вчинення домашнього насильства або насильства за ознакою статі; ч. 2 – ті самі дії щодо малолітньої чи неповнолітньої особи; ч. 3 – повторне протягом року вчинення таких дій особою, яка вже піддавалася адміністративному стягненню.

Так, наприклад, для кваліфікації за ч. 1 та ч. 2 ст. 173-2 КУпАП необхідно надавати докази шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого; за ч. 3 ст. 173-2 КУпАП необхідним є доказ попереднього притягнення до відповідальності, що має бути підтверджено відповідними документами (попередньою постановою суду). У разі їх відсутності відсутня юридична підстава для кваліфікації дій як повторного правопорушення.

Важливе значення мають також ст. 391 та ч. 5 ст. 283 КУпАП, які встановлюють обов'язок суду оцінювати доцільність направлення кривдника на проходження програми для осіб, які вчинили домашнє насильство. Відтак, наявність у матеріалах справи форми оцінки ризиків та іншої інформації, яка у своїй повноті відображає реальну ситуацію щодо факту насильства, є необхідною умовою повного і обґрунтованого вирішення справи.

Судова практика останніх місяців демонструє повторювану проблематику.

1. Неналежне оформлення протоколу. Найчастіше відсутні дані про потерпілу особу, її зв'язок із правопорушником, обставини, що підтверджують саме «домашній» характер насильства. У деяких випадках у графі «склад адміністративного правопорушення» не зазначено потерпілу особу, що позбавляє суд можливості встановити об'єктивну сторону правопорушення [3; 4].

2. Відсутність доказів повторності. При кваліфікації за ч. 3 ст. 173-2 КУпАП органи поліції не долучають копії попередніх постанов, що унеможливлює доведення факту повторності [5].

3. Відсутність або неякісна оцінка ризиків. Порядок оцінки ризиків, затверджений наказом Мінсоцполітики та МВС № 369/180 від 13.03.2019, передбачає фіксацію оцінки у спеціальній формі. Вона має бути долучена до матеріалів справи. Її відсутність позбавляє суд можливості зробити висновки щодо небезпеки повторного насильства, а відтак і щодо застосування корекційних програм [6].

4. Неналежна якість копій. У практиці часто трапляються випадки, коли копії документів, долучені до протоколу, мають настільки низьку якість, що суд не може встановити їх зміст. Це розцінюється як недопустимість доказу.

Суди, керуючись позицією Пленуму ВССУ (постанова № 11 від 17.10.2014) та Пленуму ВСУ (постанова № 14 від 23.12.2005), повертають протоколи, складені з порушенням вимог ст. 256 КУпАП. Водночас несвоєчасне виконання цих вимог органами поліції призводить до пропуску строків накладення стягнення (ст. 38 КУпАП) і, відповідно, закриття провадження. Таким чином, процесуальна неякісність матеріалів фактично нівелює зусилля держави у сфері протидії домашньому насильству.

Аналіз судової практики дає підстави стверджувати, що суди поступово переходять від формального до субстанційного підходу в оцінці доказів. Вирішуючи питання про належність доказів, судді виходять не лише з формальних ознак, а й з функціонального призначення кожного документа. Зокрема, форма оцінки ризиків розглядається не як допоміжний матеріал, а як ключовий елемент для розуміння контексту насильства та прогнозу його повторення.

Разом із тим суд залишається обмеженим процесуально: за відсутності належно оформлених матеріалів він не має права самостійно усувати недоліки, оскільки це суперечить принципу розподілу процесуальних функцій. Як наслідок, навіть обґрунтована підозра у вчиненні насильства не призводить до відповідальності через недбалість чи перевантаження органів поліції.

У цьому контексті судова практика виконує регулятивну функцію: шляхом повернення матеріалів для доопрацювання вона фактично «навчає» органи поліції оформлення дотриманню належних стандартів документування. Проте без системного методичного супроводу (зокрема, навчальних курсів і нормативно затверджених інструкцій МВС цей процес залишається фрагментарним.

Висновки. Формується нова практика доказування у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, що базується на комплексному підході до оцінки доказів і

процедурному формалізмі. Ключовою проблемою залишається неналежне оформлення протоколів і відсутність обов'язкових документів (форми оцінки ризиків, доказів повторності, термінових заборонних приписів), що призводить до повернення матеріалів і втрати строків притягнення до відповідальності. Ефективність правозастосування у справах про домашнє насильство залежить від балансу між процесуальною правильністю та субстанційною справедливістю, а належне доказування є передумовою як притягнення до відповідальності, так і профілактики повторного насильства.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.
2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 22.05.2024 № 3733-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2024. № 31. Ст.232.
3. Постанова Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області у справі від 20 серпня 2025 року № 346/4225/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129661842
4. Постанова Городнянського районного суду Чернігівської області у справі від 12 червня 2025 року № 732/713/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 128078321
5. Постанова Білопільського районного суду Сумської області у справі від 04 березня 2025 року № 573/431/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 125569709
6. Постанова Черкаського районного суду Черкаської області у справі від 06 березня 2025 року № 707/541/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 125632580

Аліна КОЛІНЬКО
(Національна академія внутрішніх справ)

СТРЕСОВІ ФАКТОРИ ТА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах повномасштабної війни система протидії злочинності зазнає значного навантаження. Працівники правоохоронних органів перебувають під впливом численних стресових факторів, серед яких постійна небезпека для життя, надмірне робоче навантаження, нестача ресурсів, а також психологічний тиск, пов'язаний із високим рівнем відповідальності та моральними дилемами. Сукупність цих чинників зумовлює високий ризик розвитку професійного вигорання серед правоохоронців. Дослідження цієї теми дозволяє глибше зрозуміти внутрішні процеси, які ведуть до вигорання, та розробити ефективніші заходи для його попередження й подолання.

Тема досліджує, як внутрішні психічні процеси та зовнішні впливи призводять до поступового виснаження емоційних, когнітивних і фізичних ресурсів людини. Основна увага в цій темі приділяється вивченню причин та механізмів, які запускають цей процес.

Проблема професійного вигорання в системі протидії злочинності набула особливої актуальності в умовах воєнного стану, адже мова йде не лише про психологічне благополуччя окремого працівника, а й про ефективність функціонування всієї правоохоронної системи. Дослідження, проведені серед українських правоохоронців у період повномасштабної війни, демонструють вкрай високі показники емоційного виснаження, втрати мотивації та деперсоналізації. Значна частина співробітників поліції вже на початкових етапах служби стикається із симптомами хронічної втоми, постійного психоемоційного напруження та байдужості до власних професійних обов'язків [1]. Цей стан є небезпечним не лише для самого фахівця, але й для колективу, у якому він працює, та для громадян, із якими він взаємодіє.

Водночас професійне вигорання не виникає раптово, а формується під впливом низки стресових факторів. Серед них провідне місце займає постійна загроза життю і здоров'ю працівників, адже правоохоронці нерідко працюють у зонах підвищеного ризику, де можуть статися обстріли, диверсії чи інші небезпечні ситуації. Не менш значущим чинником є інформаційне перевантаження: щоденний контакт із повідомленнями про загибель людей, руйнування, злочини проти мирного населення викликає глибоку емоційну напругу. Додатково негативно впливають дефіцит кадрів, збільшення службового навантаження, необхідність виконання одночасно кількох функцій, нестача ресурсів для якісного виконання завдань. Особливий тиск створює й суспільний фактор, коли рівень очікувань населення є надзвичайно високим, а будь-які помилки або затримки у роботі стають предметом публічної критики [3]. Усе це формує відчуття хронічного пресингу, з яким поліцейським доводиться жити щодня.

В умовах війни порушується баланс між вимогами, які ставить перед правоохоронцем професія, і ресурсами, якими він реально володіє. Цей дисбаланс, на який вказує сучасна психологічна наука, є центральним механізмом виникнення вигорання [2]. Коли обсяг завдань, відповідальності та психологічного тиску значно перевищує внутрішні можливості людини, вона поступово починає втрачати здатність підтримувати ефективність і зберігати внутрішню рівновагу. З'являється хронічне відчуття втоми, що не зникає навіть після відпочинку, посилюється дратівливість, знижується рівень емпатії, виникає байдужість або навіть цинізм щодо роботи й оточення. Такі прояви вигорання не лише погіршують психологічний стан індивіда, а й підривають соціально-психологічний клімат у колективі, провокуючи конфлікти, зниження довіри та професійної солідарності.

Досвід українських правоохоронців у воєнний час демонструє, що саме психологічні ресурси та рівень стресостійкості стають визначальними для того, чи зможе працівник протистояти впливу вигорання. Стресостійкі особи здатні ефективніше регулювати власні емоції, контролювати поведінку в критичних ситуаціях, підтримувати адекватний рівень мотивації [3]. Однак розвиток стресостійкості не є природним і спонтанним процесом, він потребує спеціально організованої підготовки, підтримки з боку керівництва та наявності належних умов служби.

Не менш важливою є організаційна профілактика вигорання. Дослідження показують, що системна психологічна підтримка, наявність доступних консультативних і тренінгових програм, ефективна комунікація в колективі та справедливе розподілення навантаження здатні істотно знизити ризики вигорання [2]. Окреме значення має формування культури взаємоповаги та довіри, коли працівники відчувають, що їхні проблеми не залишаються непоміченими, а керівництво здатне оперативно реагувати на ознаки виснаження в особового складу.

Таким чином, стресові фактори, що супроводжують роботу правоохоронців у воєнний час, є багатовимірними й комплексними. Вони включають як зовнішні умови служби, так і внутрішні психологічні механізми, які зумовлюють появу вигорання. Наслідки цього явища виходять далеко за межі особистого благополуччя окремого працівника, адже вони впливають на ефективність протидії злочинності та на безпеку суспільства загалом. Тому актуальним завданням науковців і практиків є розробка та впровадження заходів, спрямованих на підвищення стресостійкості правоохоронців, організацію системної психологічної допомоги та створення умов для підтримання оптимального соціально-психологічного клімату в підрозділах. Лише комплексний підхід, що поєднує особисті ресурси та організаційні стратегії, здатний забезпечити збереження працездатності, психологічної стійкості та ефективності системи протидії злочинності в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Лефтеров В., Артеменко В., Лефтеров Л., Гаркавець С., Волченко Л., Меленчук Н., Гуцол В. Порівняльне дослідження синдрому вигорання у лікарів, психологів та правоохоронців під час повномасштабного вторгнення в Україну. *Румунський журнал діабету, харчування та метаболічних захворювань*. 2025.

2. Бурлакова І., Мельничук Д., Оксютович М., Ніколаєнко С. Психологічне благополуччя та стратегія протидії професійному вигоранню серед правоохоронців. *Огляд державного управління та права*. 2023.

3. Синенький В. М., Курляк М. Д., Крук А. Я. Психологічні чинники розвитку стресостійкості працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану: українські реалії та закордонний досвід. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. 2024.

Вікторія КОНДРАТ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ КРИМІНАЛІСТИКИ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ

Стрімкий розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту (далі – ШІ) зумовлює суттєві зміни у всіх сферах нашої життєдіяльності, зокрема, несе в собі значний вплив на правову систему більшості держав. Використання систем ШІ забезпечує низку переваг, серед яких – підвищення точності й швидкості обробки інформації, автоматизація аналізу великих масивів даних, удосконалення методів ідентифікації осіб, криміналістично значущих об'єктів, тощо, впливає на зростання якості роботи правоохоронних органів. Інтелектуальні системи дедалі активніше використовуються для розпізнавання обличчя, ідентифікації голосу, порівняння папілярних візерунків з об'ємними базами даних та автоматизації рутинних процесів під час розслідування кримінальних правопорушень. Такі технології відкривають нові можливості для підвищення ефективності правоохоронної діяльності.

Разом із тим, використання штучного інтелекту у криміналістиці потребує належного правового та організаційного регулювання. Важливо забезпечити прозорість алгоритмів, об'єктивність обробки даних і дотримання процесуальних гарантій учасників кримінального провадження. Без чітких стандартів застосування технологій існує ризик неправильного трактування результатів автоматизованого аналізу або їх некоректного використання в доказуванні. Тому ключовим завданням сучасної науки є вироблення збалансованих підходів, що поєднують технологічну ефективність із вимогами законності та захисту прав людини.

У науковій статті на тему: «Застосування штучного інтелекту у криміналістиці: перспективи та ризики» авторами проаналізовано сучасні напрями впровадження ШІ для реалізації завдань покладених на правоохоронні органи в частині розслідування кримінальних правопорушень. Зазначається, що системи ШІ дедалі ширше застосовуються під час здійснення біометричної ідентифікації осіб за рисами обличчя, аналізу дактилоскопічних візерунків, а також для автоматичного виявлення та розпізнавання об'єктів на фото- й відеоматеріалах з місць подій. Значний потенціал нейромережевих технологій виявляється у сфері обробки текстових та аудіовізуальних даних, зокрема під час транскрибування аудіозаписів, аналізу протоколів допитів, службового листування та інших документів з метою вилучення релевантної інформації й визначення ключових зв'язків між подіями чи особами. У правоохоронній діяльності активно застосовується також комп'ютерний зір, який забезпечує автоматизоване розпізнавання транспортних засобів, видів зброї, покращення якості цифрових зображень, відстеження траєкторій руху об'єктів та створення тривимірних моделей місць кримінальних правопорушень. Крім того, у практиці розслідування кримінальних правопорушень дедалі ширше використовуються аналітичні алгоритми машинного навчання, здатні опрацьовувати значні масиви даних, виявляти приховані закономірності у злочинній активності, зіставляти кримінальні епізоди за спільними ознаками та прогнозувати потенційні загрози. Графові підходи, своєю чергою, сприяють візуалізації складних взаємозв'язків між суб'єктами, об'єктами та подіями у кримінальних провадженнях [1. с. 212–213].

Перспективним напрямом розвитку є використання штучного інтелекту для прогнозування злочинної активності та формування ймовірних профілів правопорушників. Алгоритми ШІ все частіше застосовуються для виявлення та аналізу серійних злочинців через встановлення спільних характеристик у різних кримінальних справах, що сприяє підвищенню рівня безпеки в суспільстві [2, с. 70].

У сучасних умовах, коли в Україні діє правовий режим воєнного стану, запроваджений у зв'язку з повномасштабною війною, усі сфери суспільного життя потребують осмислення крізь призму воєнних реалій. Не є винятком і питання застосування штучного інтелекту в криміналістиці. Дане питання досліджував Шевчук В. М., який зазначив: «злочини, скоєні військовими РФ на території нашої держави, є надзвичайно масштабними і їх фіксація та розслідування передбачає дослідження значного обсягу подій, ретельне збирання великого масиву доказів». Спираючись на це положення, автор у своїй науковій праці обґрунтовує актуальність впровадження технологій штучного інтелекту в криміналістичну діяльність, водночас, вказуючи і на проблемні питання та погляди щодо досягнення балансу між ними.

З урахуванням практичного досвіду, у статті автора досліджено напрями, в яких використання ШІ може слугувати ефективним інструментом у криміналістиці в умовах воєнного стану, зокрема:

1) аналіз супутникових знімків; 2) аналіз відео- та фотоматеріалів; 3)обробка аудіоматеріалів; 4) аналіз соціальних мереж; 5) аналіз даних з медичних закладів; 6) розпізнавання обличчя; 7) аналіз текстової інформації [3, с. 253].

Як уже зазначалось, використання ШІ у криміналістичній діяльності окрім великої кількості переваг несе в собі й певні труднощі та виклики, пов'язані, зокрема, й з відсутністю нормативно-правового регулювання. У праці «Штучний інтелект у досудовому розслідуванні кримінальних справ: окремі питання міжнародної практики» висвітлено відповідні недоліки, а також деякий порівняльний аналіз правового регулювання цієї сфери в Україні, а саме констатовано її відсутність. З приводу цього виділимо наступне: використання технологій штучного інтелекту в досудовому розслідуванні потребує одночасного забезпечення прав учасників кримінального провадження. Водночас застосування ШІ пов'язане з низкою етичних проблем, зокрема щодо захисту прав людини та конфіденційності даних під час їх збору і обробки. У відповідь на ці виклики держави запроваджують нормативні обмеження та механізми захисту, що повинні гарантувати дотримання процесуальних прав усіх сторін кримінального провадження. Важливим напрямком регулювання є розробка етичних кодексів використання ШІ в правоохоронній діяльності .

Видається, була б доцільною думка про запровадження етичних кодексів використання технологій ШІ у діяльності правоохоронних органів, які могли б посприяти встановленню чітких стандартів відповідального застосування ШІ, забезпеченню балансу між ефективністю розслідування та дотриманням прав людини, а також підвищенню довіри суспільства до правоохоронних органів. Такі кодекси допоможуть запобігти можливим зловживанням і порушенням конфіденційності,

гарантуватимуть прозорість прийняття рішень на основі алгоритмів та слугуватимуть додатковим механізмом захисту процесуальних прав учасників кримінального провадження.

Практичний досвід у формуванні етичних стандартів використання ШІ спостерігається У Франції, Канаді, Сполучених Штатах Америки, Австралії тощо. Цікавим є досвід Сінгапуру, де створено спеціальний Етичний кодекс ШІ що складається з комплексу етичних норм застосування цих технологій. Зокрема, у кодексі закріплено такі принципи: 1) обов'язкова оцінка ризиків та можливих побічних наслідків використання ШІ; 2) забезпечення прозорості процесу прийняття рішень із застосуванням технологій ШІ; 3) принцип гарантування захисту приватності при зборі та обробці даних; 4) принцип формування та підтримка довіри суспільства до використання ШІ у правоохоронній діяльності та ін. [4, с. 822–823].

Отже, застосування технологій штучного інтелекту як інноваційного інструменту криміналістики відкриває широкі можливості для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, зокрема автоматизації аналізу, точнішої ідентифікації осіб та обробки великих обсягів даних. Водночас упровадження таких технологій потребує чіткого правового й етичного регулювання для забезпечення захисту прав людини, конфіденційності даних і запобігання зловживанням у цих сферах. В Україні варто, спираючись на міжнародний досвід, розробити власні стандарти етичного використання ШІ, щоб поєднати технологічний розвиток із принципами законності, справедливості та суспільної довіри.

Список використаних джерел

1. Черваньова Д. А., Курман О. В. Застосування штучного інтелекту в криміналістиці: перспективи та ризики. Аналітично-порівняльне правознавство. *Електронне наукове видання*. Ужгород, 2025. С. 211–215.

2. Яровий К. Штучний інтелект як інструмент протидії злочинності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2024. № 2. С. 68–76.

3. Шевчук В. М. Роль технологій штучного інтелекту к криміналістичній дидактиці в умовах воєнного стану. *Технології доброчесного використання штучного інтелекту у сфері освіти та науки*. Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 250–255.

4. Бєлова М. В., Бєлов Д. М., Рущак І. В. Штучний інтелект у досудовлому розслідуванні кримінальних справ: окремі питання міжгнародної практики. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* Ужгород, 2025. С. 818–824.

Юля КОРОЛЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України 24 лютого 2024 року було ввденено воєнний стан. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [1]. Його мета – забезпечення обороноздатності, громадського порядку та безпеки громадян.

Під час воєнного стану може бути внесено певні обмеження і зміни у нормальному функціонуванні суспільства. У таких умовах можуть виникати адміністративні правопорушення, що визначаються порушенням адміністративних норм під час воєнного стану [2]. Адміністративне правопорушення – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [3].

В умовах воєнного стану адміністративна юрисдикція діє з урахуванням спеціальних норм, що визначені Конституцією України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану становлять підвищену загрозу для громадської безпеки, державного управління та обороноздатності країни, тому механізмів адміністративної відповідальності суттєво посилюється, оскільки необхідно забезпечити чітку дисципліну, контроль за дотриманням правил та своєчасне реагування на правопорушення.

Особливості адміністративної відповідальності під час воєнного стану:

– посилення санкцій, зокрема за порушення громадського порядку, мобілізаційної дисципліни передбачено підвищені штрафи;

– спрощення процедури розгляду справ щодо дрібних правопорушень, які можуть прийматися безпосередньо на місці, щоб уникнути затягування процесу;

– розширення повноважень органів поліції, які мають право на перевірку документів, поверхневі перевірки, затримання осіб, обмеження пересування;

– оперативне застосування заходів примусу, що дають змогу негайно реагувати на правопорушення, що загрожують обороноздатності або порядку.

Адміністративні правопорушення під час воєнного стану можуть включати:

1) непідпорядкованість воєнному стану. Відмова виконувати вказівки влади або відмова слідувати встановленим правилам під час воєнного стану може бути кваліфікована як адміністративне правопорушення. Це може бути пов'язано з моральними або релігійними переконаннями, страхом або відсутністю легітимності воєнного конфлікту;

2) незаконне носіння зброї або спроби її незаконного використання. Залежно від умов воєнного стану, носіння чи використання зброї може бути суворо регульованим. Незаконне носіння чи використання зброї може бути кваліфіковане як адміністративне правопорушення;

3) невиконання вимог воєнної влади. Військова влада під час воєнного стану може встановлювати певні вимоги і їх невиконання може призвести до адміністративної відповідальності.

4) порушення економічного режиму. Під час воєнного стану діють спеціальні економічні обмеження і порушення цих обмежень може бути адміністративним правопорушенням [2, с. 310].

В умовах воєнного можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [4]. Зокрема, одним з заходів правового режиму воєнного стану, що обмежує певні права і свободи громадян, та який впроваджено на окремих територіях України, є комендантська година - заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень. [1]. Хоча, окремої статті, яка б передбачала відповідальність за порушення комендантської години в законодавстві не має. То такі дії часто кваліфікуються за ст. 185 КУпАП (Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського) [3].

Також є обмеження свободи пересування під час воєнного стану. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 8), військове командування разом із військовими адміністраціями має право:

– встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду;

– обмежувати пересування громадян;

– запроваджувати заборону перебування у певних районах (зонах бойових дій, прикордонних районах тощо), [1].

Тому перетин лінії фронту або території бойових дій без дозволу розглядається як порушення встановленого порядку.

Крім того, варто зазначити, що настає адміністративна відповідальність за порушення призовниками, військовозобов'язаними та резервістами встановлених правил військового обліку, а також норм законодавства, що регулюють питання оборони, мобілізаційної підготовки та мобілізації (ст.ст. 210, 210-1) [3].

У військовій сфері діють спеціальні правила та вимоги, спрямовані на забезпечення дисципліни, законності й порядку. Порушення цих правил військовослужбовцями кваліфікується як адміністративні правопорушення [2, 309]. Найпоширенішими серед них є:

– відмова від виконання законних вимог командира (начальника) (ст. 172-10 КУпАП);

– самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 172-11 КУпАП);

– зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 172-13 КУпАП);

– перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 172-14 КУпАП) [3].

Отже, підсумовуючи вище наведене, адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану набувають особливої значущості через загрозу громадському порядку та обороноздатності держави. Законодавство передбачає посилені санкції, розширені повноваження органів влади та спрощені процедури реагування на правопорушення. Дотримання встановлених правил, обмежень і вимог влади є критично важливим для забезпечення безпеки громадян та ефективного функціонування держави в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 05.10.2025).

2. Сірко В. С. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності під час воєнного стану в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 3. С. 47–55. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/47.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 05.10.2025).
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 05.10.2025).

Ілля КОРШУНОВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Софія ШЕВЧЕНКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ: УМИСНОГО ВБИВСТВА ТА УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ

Найважливішим завданням кримінально-правової політики України є попередження та припинення злочинних діянь, насамперед тих, що посягають на життя та здоров'я людини. Ефективність боротьби зі злочинами проти життя і здоров'я у першу чергу залежить від правильної кваліфікації скоєних суспільно небезпечних діянь. Одним із проблемних питань у цій сфері є розмежування умисного вбивства (ст. 115 Кримінального кодексу України) та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинили смерть (ст. 121 Кримінального кодексу України), кожен із яких призводять до смерті потерпілого.

Згідно зі ст. 115 Кримінального кодексу України під умисним вбивством розуміється «умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині» [3]. Такий злочин карається позбавленням волі на строк від 7 до 15 років [3]. Для того, щоб правильно кваліфікувати саме цей злочин, наведемо його кримінально-правову характеристику. Так, об'єктом вказаного злочину є життя людини. Об'єктивна сторона умисного вбивства характеризується наступним: діяння – посяганням на життя іншої особи; наслідки – припинення життєдіяльності особи, фізіологічна смерть потерпілого; причинно-наслідкові зв'язки між протиправним діянням і безпосередньо фізіологічною смертю людини. Умисне вбивство як суспільно небезпечне діяння є цілеспрямованою дією злонинця з метою позбавлення життя потерпілого. Наслідком умисного вбивства є незворотнє настання фізіологічної смерті жертви. Під фізіологічною смертю, у відповідності до загального правила, розуміється смерть мозку людини. З цього часу людина вважається померлою. Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що скоїла останній у віці, з котрого згідно Кримінального кодексу України, може наставати кримінальна відповідальність – 14 років. Суб'єктивна сторона умисного вбивства, як правило, виступає у формі умислу. Умисел – найбільш розповсюджена форма вини. При цьому, визначальним при умисному вбивстві є особисте суб'єктивне відношення особи до наслідків власних дій. Заподіяння смерті при умисному вбивсті підпадає під прямий умисел винного. Необхідно враховувати, що згідно ч. 2. ст. 24 Кримінального кодексу України, прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер власного діяння (дії чи бездіяльності), передбачала суспільно небезпечні наслідки останнього і прагнула їх настання [3]. Натомість, у випадку заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, в результаті якого настала смерть потерпілого, суб'єктивне відношення до смерті потерпілого проявляється у формі необережності [1, с. 2].

Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть, відноситься до категорії складних злочинів [5]. Згідно ч. 2 ст. 121 Кримінального кодексу України, умисне тяжке тілесне ушкодження, скоєне способом, який характеризується особливим мученням, чи вчинене групою осіб, а також заради залякування потерпілого чи інших осіб, або з мотивів расової, релігійної чи національної нетерпимості, або скоєне на замовлення, чи таке, що спричинило смерть потерпілого, – карається позбавленням волі у строк від 7 до 10 років [3]. Безпосереднім об'єктом умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть, є здоров'я особи. Об'єктивною стороною вказаного злочину є: діяння, яке може проявлятися в дії чи бездіяльності; наслідки, які полягають у смерті особи, що була спричинена тяжким тілесним ушкодженням; причинно-наслідковий зв'язок між дією або бездіяльністю та смертю особи. Суб'єктом цього злочину, як і при умисному вбивсті, є осудна особа, що досягла 14 років. Головною особливістю злочину є присутність у ньому таких суспільно небезпечних наслідків, як тяжкі тілесні ушкодження та настання смерті в результаті перших. У окресленому випадку можна

простежити, що психологічне відношення та суб'єктивна оцінка до цих наслідків зі сторони винного – відрізняються. Нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження відбувається з умислу винного, тоді як спричинення смерті потерпілого від нанесених ушкоджень – через необережність [6, с. 240].

Окреслене обумовлює складність при розмежуванні досліджуваних злочинів. Вагомим тут є ґрунтоване дослідження доказів, що повинні мати юридичне значення для визначеності змісту й спрямованості конкретного злочину [1, с. 3].

Важливим також є умисел винної особи, суб'єктивна оцінка такою особою власних діянь і наслідків, що наступають в результаті таких діянь. За умисного вбивства настання смерті обов'язково підпадає під умисел винної особи [1, с. 3]. Вбивця здійснює свої дії з метою позбавити жертву життя. Іншими словами, кінцевою метою є вбивство. На противагу, у випадку заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що призвело до смерті потерпілого, відношення винної особи віднаходить власний прояв у формі необережності [1, с. 3]. Тобто, суб'єкт злочину здійснює свої дії з різною метою, тут може бути побиття, зґвалтування тощо, але при цьому винний не планує вбивства жертви, це стається через необережність. При цьому, винний може усвідомлювати ризик смерті, але не бажає і не прагне її настання. Умисел тут спрямований виключно на завдання тілесних ушкоджень, а не на позбавлення жертви життя.

Тож, вкрай важливим при розмежуванні досліджуваних злочинів є встановлення мотиву та мети злочинця. За допомогою мотиву стає зрозумілим, якою обставиною або причиною особа пояснює скоєння злочину, як вона обґрунтовує свою поведінку у момент заподіяння ушкоджень і яку мету переслідувала [2, с. 199]. Головною в зазначеному аспекті виступає мета, яка є провідною ціллю злочинця.

Питання про наявність умислу доцільно вирішувати з огляду на сукупність усіх обставин скоєного діяння, в тому числі брати до уваги кількість, локалізацію й характер тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного до, під час й після злочину, взаємини останнього з потерпілим, які передували події, до того ж й спосіб скоєння злочину, знаряддя й засоби злочину. Спосіб тут відображає першочергово причинний зв'язок між діяннями й наслідками. Деяка залежність між способом й метою вчинення певних діянь проявляється в тому, що спосіб й засоби скоєння злочинів обираються особою згідно цілі, яка була до поставлена. Ціль – це передумова усвідомлення особою результатів й наслідків власних діянь, що власне і проявляється у способі їх вчинення [4]. Під час умисного вбивства дії винного зазвичай спрямовані на результативне позбавлення життя (наприклад, застосування летальних прийомів або зброї, небезпечних для життя ударів). Натомість, при тяжкому тілесному ушкодженні, що спричинило смерть, дії можуть бути менш інтенсивними або бути спрямованими не на життєво важливі органи, але спричинити фатальний результат. Умисне вбивство зазвичай пов'язане з агресивними, спрямованими на швидкий смертельний результат діями. На сьогодні судова практика особливо багата на випадки неправильного розмежування умисного вбивства та завдання тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть потерпілому. Для правильного визначення злочину суд бере до уваги такі фактори: обставини конфлікту, передісторія відносин між винним та потерпіли, засоби та методи, використані під час нападу, мету, цілі, мотив, докази, свідчення, які можуть підтвердити намір на вбивство або на нанесення тілесних ушкоджень тощо. Надзвичайно важливою є поведінка винного після вчинення злочинних дій, яка також має значення для встановлення наміру. Якщо винний намагається допомогти потерпілому, наприклад, викликає швидку допомогу, намагається зупинити кровотечу, то такі дії суб'єкта злочину можуть свідчити про необережність дій. І навпаки, якщо винний залишає потерпілого помирати – це пряма ознака умисного вбивства.

Отже, правильне розмежування умисного вбивства та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинили смерть є ключовим для встановлення справедливої кримінальної відповідальності, а тому вимагає комплексного підходу, що включає детальний аналіз суб'єктивної і об'єктивної сторін злочину.

Список використаних джерел

1. Байда А. О., Склезь О. А.Розмежування умисного вбивства від умисного нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть особи. *Молодий вчений*. 2019. № 11(1). С. 1–6.

2. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Хавронюк М. І., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін.; за ред. Хавронюка М. І. 2003. 272 с.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.11.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 02.11.2024).

4. Попов С. Чим відрізняється умисне вбивство від умисного тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого. *Судово-юридична газета*. 2021. URL: https://sud.ua/ru/news/publication/199429-chim-vidriznyayetsya -umisne-vbivstvo-vid-umisnogo-tyazhkogo-tilesnogo-ushkodzhennya-yake-sprichinil o-smert-poterpilogo (дата звернення: 03.11.2024).

5. Розмежування умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень і необережного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. *HSA*. 2023. URL: https://w ww.hsa.org.ua/blog/rozmezuvannia-umisnogo-zapodiiannia-tiazkix-tilesnix-uskodzen-i-neobereznogo-zapodiiannia-tiazkix-tilesnix-uskodzen#:~:text=Умисне%20тяжке %20тілесне%20ушкодження%2C%20що,тяжкі%20тілесні%20ушкодження%2C%20похідні%20смерть. (дата звернення: 03.11.2024).

6. Таційй В. Я., Пшонка В. І., Тютюгін В. Н., Борисов В. С. Кримінальний кодекс України. *Науково-практичний коментар :* у двох томах. Том 2 : Особлива частина. Харків : Право, 2013. 768 с.

Софія КОСАР
(Львіський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ СТАНДАРТІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародна організація праці (МОП) – це міжурядова установа її діяльність полягає в регулюванні питань, пов'язаних з умовами праці та соцільним захистом на світовому рівні. Вона розробляє та впроваджує міжнародні трудові стандарти, які закріплюються в двох видах документів: конвенціх та рекомендаціх[1, С.91].

МОП створена у 1919 р. у складі Ліги Націй і є однією з найдавніших міжнародних організацій. З 1946 р. вона стала спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй.

Країни-члени МОП зобов'язані регулярно подавати звіти щодо виконання ратифікованих конвенцій та дотримання рекомендацій. Крім того МОП має право проводити інспекції, контролюючи виконання державами своїх міжнародних зобов'язань, що забезпечує практичне впровадження трудових стандартів. ЇЇ конвенції та рекомендації безпосередньо впливають на формування національного трудового законодавства та практик. Відповідно до статті 9 Конституції України, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства», що підтверджує значення ратифікованих конвенцій МОП для реалізації міжнародних стандартів у правовій системі[1, С. 92].

Україна з 12 травня 1954 року є членом МОП і з того часу ратифікувала понад 60 її конвенцій. Основним моментом співпраці України з МОП є Програма гідної праці МОП, яка базується на визначені пріоритетів державної соціальної політики програм діяльності численних організацій, профспілок і роботодавців. Вона охоплює ключові сфери ринку праці, зокрема: сприяння зайнятості, викорінення дитячої праці та запобігання торгівлі людьми, реформування трудового законодавства та системи соціального забезпечення, запобігання поширенню ВІЛ/СНІД у сфері праці, посилення превентивної культури охорони праці, а також сприяння реалізації основоположних принципів і прав у сфері праці[2, С. 527].

Співпраця України з МОП має особливе значення, оскільки міжнародні трудові стандарти забезпечують належний рівень захисту прав працівників, удосконалюють соціальні гарантії, розвивають соціальний діалог між державою, роботодавцями та працівниками та сприяють імплементації міжнародних стандартів у національне трудове законодавство. Враховуючи сучасні умови, коли Україна перебуває у стані збройної агресії та воєноого стану, роль МОП стає ще більшої значущою.

Унаслідок повномаштабного вторгнення росії на території України 24 лютого 2022 року кожен українець зазнав обмежень як у сфері загальних прав людини, так і у сфері трудових відносин.

Війна призводить до серйозних та численних наслідків для ринку праці в Україні та в усьому світі. Вона витісняє працівників і роботодавців, руйнує робочі місця та критично важливу інфраструктуру створюючи значні труднощі для населення . Потрібно звернути увагу на те що тривала війна змушує значну частину українців залишатися за кордоном це створює значне навантаження на ринок праці та систему соціального захисту, що в перше чергу може призвести то глобального безробіття. Міжнародна організація праці у зв'язку з війною росії проти України переглянула окремі напрями своєї діяльності та внесла відповідні зміни, а також засудила агресію та припинила технічну співпрацю з російською Федерацією[2, С. 528].

Серед ключових напрямків дільності МОП в Україні, які впроваджуються з початку мовномаштабної збройної агресії росії проти України є такі :

– підготовка оцінки перспектив ринку зайнятості Україні до 2032 року у контексті визначених українською стороною цілей досягнення росту ВВП;

– надання фахової експертизи в розробці нового Кодексу України про працю, законодавства про врегулювання колективних трудових спорів, про соціальний діалог, про безпечні умови праці;

– експертна участь фахівців МОП в діяльності та заходах Національної тристоронньої служби примирення та посередництва в Україні;

– участь МОП в проведенні профільними міністерствами України огляду національної системи мінімальної оплати праці, в т.ч. у рамках приведення її у відповідність до стандартів ЄС;

– проведення функціонального аудиту Державної служби зайнятості України;

– участь фахівців МОП в розробці та огляді Національної демографічної стратегії України;

– надання Організацією сприяння імплементації соціальними партнерами української програми «Перехід», спрямованої на забезпечення соціального та гуманітарного захисту різних категорій працівників;

– надання фахівцями МОП експертизи Національному агентству державної служби України у адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів праці, зокрема в питаннях реалізації права на страйк;

– участь МОП в імплементації проєктів, які стосуються подолання наслідків нестачі трудових ресурсів в Україні в умовах війни, збереження та інтеграції осіб з обмеженими можливостями, інвалідів війни та ветеранів в ринок праці, а також визначення альтернативних модальностей догляду за дитиною для працюючих жінок в умовах війни[3].

Загалом реалізація міжнародних трудових стандартів через діяльність МОП сприяє не лише їх впровадженню в Україні, але й підтримці соціальної стабільності, захисту трудових прав та адаптаціїї українського ринку праці до складних умов воєнного часу що є важливим для збереження працівників та економічного розвитку держави.

МОП зосереджується на створенні ефективної системи соціального захисту, яка допоможе реінтегрувати біженців і внутрішньо переміщених осіб у ринок праці[1, С. 89] Водночас це ймовірно матиме позитивний вплив на економіку та зменшуватиме наслідки війни.

Таким чином, міжнародна організація праці забезпечує практичну реалізацію міжнародних трудових стандартів через ратифіковані конвенці, рекомендаціїї та контроль за їх виконанням. Для України в сучасних умовах діяльність МОП має особливе значення. Вона сприяє інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство, захищає права працівників, формує ефективну систему соціального захисту та забезпечує реінтеграцію біженців і внутрішньо переміщенних осіб у ринок праці. Завдяки співпраці з МОП Україна зміцнює систему трудових прав і підтримує соціально-економічну стійкість навіть у кризових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Остапенко Л. О., Дубчук, Н. В., Павлишин О. В., П'яніков Ю. С. Особливості діяльності міжнародної організації праці, як суб'єкта трудового права. *Академічні візії*. 2025. Вип. 39. С. 86–94.

2. Пляцушок Д. Р., Крив'як І. Б., Олексів О. П. Особливості застосування міжнародно-правових актів ООН про працю в законодавстві України. Науковий керівник Остапенко Л. О. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2025. Вип. 44. С. 525–529.

3. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. Співробітництво з міжнародними організаціями в Женеві. Міжнародна організація праці (МОП). URL: https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour.

Данило КОСТРА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАКТИКА ЄСПЛ ЩОДО ЗАКОННОСТІ ТА УМОВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Питання законності та умов тримання під вартою є одним із ключових аспектів забезпечення прав людини у сфері кримінального правосуддя. У сучасних умовах європейської інтеграції України та зобов'язань держави щодо дотримання стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод особливого значення набуває практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово констатував порушення Україною статей 3, 5 та 6 Конвенції, що стосуються незаконного або надмірного тримання під вартою, неналежних умов утримання, а також відсутності ефективних засобів правового захисту. Це свідчить про наявність системних проблем у національній правозастосовній практиці, зокрема щодо дотримання принципів законності, пропорційності та гуманності під час застосування такого запобіжного заходу.

Як зазначає у своїх рішеннях Конституційний суд України, тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, пов'язаним із позбавленням особи свободи, який полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установу закритого типу на певний строк із підпорядкуванням режиму цієї установи [1].

Відповідно до ст. 29 Конституції України, тримати під вартою особу можна лише за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом 72 годин повинен перевірити суд. Затриману особу негайно звільняють, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою [2].

Тримання під вартою як запобіжний захід може бути застосовано не інакше, як: 1) до особи, котра підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, зазначених у ст. 177 КПК, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує; 2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, вказаних у ст. 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню, або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 3) до раніше не судимої особи, котра підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, зазначених у ст. 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню, або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років; 5) до раніше судимої особи, котра підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки; 6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішене питання про видачу особи [3].

Отож, під час застосування запобіжного заходу у виді взяття під варту слід враховувати, що такий захід забезпечення кримінального провадження повинен охоплювати: внесення слідчому судді, суду клопотання про обрання запобіжного заходу; прийняття рішення про обрання запобіжного заходу та його оформлення; доведення рішення до відповідних осіб та складання необхідних документів; [4, ст. 99–100].

Що стосується клопотання слідчого, прокурора до слідчого судді про взяття під варту, то воно має бути достатньою мірою обґрунтовано, по-перше, доказами вчинення відповідною особою злочину, по-друге, доказами, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на волі, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, або незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином чи вчинить новий злочин, а по-третє, доказами неможливості запобігання зазначеним ризикам, названим в клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів [5, ст. 113]

З рішень ЄСПЛ випливає, що у практиці Суду завжди викликала занепокоєння тенденція надавати тяжкості обвинувачення надмірне значення, хоча вона не має бути єдиним і переважним чинником при вирішенні питання про тримання під вартою. Зокрема, у Рішенні ЄСПЛ від 24 жовтня 2019 року «Штепа проти України» Суд зазначив, що, не розглянувши конкретні факти або альтернативні триманню під вартою запобіжні заходи, та посилаючись головно і постійно на тяжкість обвинувачень, органи державної влади продовжували строк тримання заявниці під вартою до розгляду справи судом на підставах, які для обґрунтування тривалості тримання під вартою не можуть вважатися достатніми. [4, ст. 104].

Що стосується прийняття рішення про обрання запобіжного заходу та його оформлення, то в переважній кількості випадків суди (слідчі судді) обґрунтовують застосування щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у такий спосіб – спершу в мотивувальній частині ухвали вони цитують положення відповідних статей з §1 глави 18 КПК України, якими слід керуватися при обранні запобіжного заходу та перераховують визначені в ст. 177 КПК України ризики (втечі,

знищення доказів, рецидиву злочинів та інших), а згодом посилаються на інші обставини, які мають враховуватись при обранні запобіжного заходу [5, ст. 114]

Обґрунтованість судового рішення означає, перш за все, неприпустимість свавілля під час його прийняття. На думку ЄСПЛ, свавілля може проявлятися тоді, коли з боку суду має місце зловживання владою, коли рішення про взяття особи під варту насправді не є відповідними меті, котру супроводжують обмеження, дозволені певним пунктом статті 5 ЄКПЛ, коли не існує зв'язку між підставою для дозволеного позбавлення свободи, на яку в цьому випадку посилаються, і місцем та умовами тримання під вартою, і коли не існує пропорційного зв'язку між підставою для позбавлення свободи, на яку посилаються, і самим триманням під вартою. Рішення про тримання під вартою має містити чіткі підстави та передбачати точну тривалість позбавлення свободи. Тому будь-яке необґрунтоване продовження тримання під вартою особи буде також порушенням відповідного принципу та недотриманням права на свободу та особисту недоторканність. На дотримання цієї гарантії у вітчизняному КПК прийнято рішення КСУ від 23.11.2017 р. (Справа № 1-28/2017) .

За цим рішенням, положення ч. 3 ст. 315 КПК України, які передбачають автоматичне продовження застосування заходів забезпечення кримінального провадження (домашній арешт, тримання під вартою), обраних під час досудового розслідування, за умови відсутності клопотань учасників кримінального провадження, а саме прокурора, під час підготовчого судового засідання та без перевірки судом обґрунтованості підстав для їх застосування, за яких такі запобіжні заходи були обрані, визнано такими, що суперечать положенням ст. 29 Конституції України та ст. 5 ЄКПЛ.

Зазначене рішення прийнято з огляду на справу «Харченко проти України», рішення від 10.02.2011 р., у якій ЄСПЛ констатував, що тримання під вартою без відповідного судового рішення, особливо протягом періоду після закінчення слідства та до початку судового розгляду, а також на підставі судових рішень, винесених на стадії судового розгляду, які не містять визначених строків подальшого тримання під вартою, суперечить вимогам ст. 5 ЄКПЛ. Цей принцип знаходить своє втілення, коли є забезпечена підозрюваному можливість оскарження судового рішення [4, с. 100–102].

З вищевикладеного доходимо наступного висновку – практика ЄСПЛ свідчить, що тримання під вартою повинно бути виключною та обґрунтованою мірою, застосованою лише за наявності достатніх підстав. Суд наголошує на обов'язковості пропорційності обмеження свободи. У справах проти України, зокрема «Харченко проти України», ЄСПЛ підкреслив, що формальні посилання на закон не є достатніми. Отже, практика Суду спрямована на забезпечення реального захисту права на свободу та гідність людини.

Список використаних джерел

1. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#Text (дата звернення: 20.10.2025)

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.10.2025)

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 20.10.2025)

4. Горпинюк О. П. Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні : навч.-метод. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 224 с.

5. Рогатинська Н. Деякі особливості застосування взяття під варту як запобіжний захід в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск № 2 (№10). 2017. С.112–115.

Іванна КОСТЮЧИК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) мають суттєве значення для розвитку кримінального процесуального права України, оскільки забезпечують тлумачення та практичне застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка відповідно до ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства. Їх врахування у діяльності органів досудового розслідування та судів гарантує реалізацію принципів справедливості, змагальності та верховенства права, а також узгоджує українську практику із європейськими стандартами правосуддя. Особлива актуальність теми полягає у тому, що імплементація висновків ЄСПЛ у правозастосуванні підвищує рівень захисту прав особи під час кримінального провадження та запобігає порушенням, які можуть призвести до відповідальності держави перед міжнародними інституціями. Аналіз рішень Суду дозволяє удосконалити положення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, забезпечуючи їх відповідність принципам справедливого судового розгляду, презумпції невинуватості та права на захист, що підтверджує їх значення як важливого джерела сучасного кримінального процесуального права.

Вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство, як вже відзначалося, складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК та інших законів України (ч. 2 ст. 1 КПК України) [1, с. 360].

Джерела права в умовах глобалізації завжди привертали особливу увагу науковців. Беручи до уваги загальну кількість розглянутих ЄСПЛ справ щодо порушень, передбачених Конвенцією прав українців на справедливий судовий розгляд, на свободу і особисту недоторканість, на ефективний засіб юридичного захисту, тощо, у кримінальному судочинстві, практика ЄСПЛ розглядається науковими та практичними співробітниками в першу чергу як джерело кримінального процесуального права. В результат проведеного аналізу щодо існуючих проблем та труднощів застосування практики ЄСПЛ, науковці наголошують на невідворотності процесів адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу у вигляді прийняття нормативно-правових актів, які ґрунтувалися б на відповідних нормах права Європейського Союзу. Вважаємо, що рішення ЄСПЛ необхідно розглядати як джерела матеріального кримінального процесуального права в зв'язку з тим, що згідно ч. 1 ст. 9 Конституції України, а також ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» № 1906-IV від 29 червня 2004 р. норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. стали частиною національного законодавства [2, с. 2].

Роль ЄСПЛ у кримінальному процесуальному праві України є значною і визначається на кількох рівнях. Це гарант прав людини: ЄСПЛ забезпечує дотримання прав і свобод людини під час кримінального провадження відповідно до європейських стандартів. Крім цього суд у своїх рішеннях інтерпретує положення національного кримінального процесуального законодавства України в контексті європейських стандартів прав людини. Рішення ЄСПЛ часто спонукають уряд та законодавців України до внесення змін у законодавство для відповідності міжнародним стандартам прав людини. Також це нагляд за дотриманням рішень: Україна, як член Ради Європи, зобов'язана виконувати рішення ЄСПЛ і уникати порушень прав людини під час кримінального провадження. Проте існує певне питання щодо використання практики ЄСПЛ, пов'язане з тим, чи всі його рішення є джерелом права, чи лише ті, де відповідачем виступає наша держава. В літературі не існує чіткої позиції щодо цього, проте більшість вчених вважають, що не має значення, до якої держави стосується рішення ЄСПЛ, оскільки в будь-якому випадку воно є актом тлумачення Конвенції про захист прав і основних свобод. Впровадження практики Європейського суду з прав людини сприяє підтвердженню національної системи правосуддя як такої, що відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав і свобод людини. Лише забезпечивши якісне застосування права на національному рівні, можна зменшити значну кількість скарг, які надходять до Страсбурга від громадян України (а ми входимо в трійку країн за зверненнями до ЄСПЛ), і підвищити імідж України як правової держави на міжнародній арені. Крім того, важливо, щоб рівень неупередженості у правосудді в нашій державі відповідав потребам громадянського суспільства [3, с. 528].

Як показує практика, рішення ЄСПЛ змушують не лише державу-відповідача, але і інші держави Ради Європи вживати заходи по змінах чи доповненнях відповідних кримінально-правових норм. Разом з тим, держави-учасники Конвенції не можуть ігнорувати рішення ЄСПЛ. Їх реакція полягає у виправлені тієї правової ситуації, яка призвела до порушення прав і свобод людини, які передбачені

Конвенцією і протоколами до неї. Може йти мова про припинення порушень, які продовжуються в часі, і усунення наслідків порушень вчинених у минулому з метою поновлення, наскільки це можливо, ситуації, яка мала місце до порушення Конвенції. Характер і необхідність таких заходів залежать від обставин справи. ЄСПЛ неодноразово підтверджував принцип, згідно якого держави в принципі вільні у виборі заходів для досягнення бажаного результату. Тим не менше, ЄСПЛ зазначає, що дана свобода дій здійснюється під контролем Комітету міністрів в рамках його компетенції по нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ. Цікавим заходом, що приймається при виконанні рішень ЄСПЛ є перегляд національними судами справи, в якій було встановлено порушення Конвенції [4, с. 41].

Таким чином, для встановлення місця прецеденту ЄСПЛ в системі національного законодавства, а також джерел кримінального процесуального права, доцільно вивчити практику його застосування в Україні. Дійсно, на теоретичному рівні серед науковців досі ведуться дискусії з приводу визначення рішень ЄСПЛ як джерел права у правовій системі України. Однак при цьому, правозастосовна практика національних судів вже давно свідчить про вагоме місце прецеденту ЄСПЛ, як правового орієнтиру для судової гілки влади. Відтак, у п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 визначено важливість врахування прецедентної судової практики Європейського суду з прав людини: «Зокрема, враховуючи положення статті 9 Конституції України та беручи до уваги ратифікацію Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції та прийняття Закону України від 23 лютого 2006 року N 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди також повинні застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини як джерело права». Проаналізувавши Єдиний реєстр судових рішень, можна знайти безліч судових рішень, у яких українську суди посилаються на практику ЄСПЛ, як на джерело під час винесення рішення. Відтак зокрема Конституційний суд України вперше посилається на рішення ЄСПЛ у справі про смертну кару. Таким чином, застосовуючи норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, національні суди безпосередньо застосовують правові позиції, які містяться в рішеннях ЄСПЛ, юрисдикцію якого щодо тлумачення зазначеної Конвенції визнала Україна на підставі п. 1 Закону України № 475/97-ВР від 17.07.1997 [5, с. 24].

Отже, рішення Європейського суду з прав людини виступають важливим джерелом розвитку кримінального процесуального права України, оскільки формують стандарти дотримання прав людини в кримінальному провадженні та забезпечують гармонізацію національної правової системи з міжнародними зобов'язаннями держави, їх застосування сприяє посиленню гарантій недоторканності особи, права на справедливий суд і захист від незаконного втручання у приватне життя, що має безпосередній вплив на ефективність правосуддя. Імплементація практики ЄСПЛ у кримінальний процес України є не лише вимогою чинного законодавства, а й необхідною умовою для утвердження реальної дії принципу верховенства права, забезпечує узгодженість норм КПК зі стандартами Конвенції, сприяє однаковому тлумаченню правових норм та формуванню правової культури, орієнтованої на пріоритет прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Бугайчук А. А. Поняття і зміст кримінального процесуального законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. С. 359-363. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/95.pdf

2. Ткач Ю.О. Проблемні аспекти визнання джерелом кримінального права рішення Європейського суду з прав людини. 2021. С. 1-5. URL: https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6510/1/26.pdf

3. Доній А. А. Євроінтеграційний вектор кримінального процесуального права України. 2024. С. 526–529. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/14fa65fa-10b8-4f49-a4e3-ee40ab3d5992/content#page=526

4. Максимович Р. Л. Про способи дії конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як міжнародно-правового джерела кримінального права України. 2023. С. 40–41. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5856/1/22_06_2023.pdf#page=40

5. Кісіль А. В., Шпак К. О. Місце прецеденту ЄСПЛ у системі джерел кримінального права. *Актуальні проблеми політики*. 2022. С. 22–27. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/7c2b1b1b-98b1-4e44-9203-7b781223ad91/content

Юлія КОСЯК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКА ПРАКТИКА

Під час забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти поліцейські здійснюють превентивну діяльність, спрямовану на усунення загроз життю та здоров'ю учасників освітнього процесу. Вони беруть участь у запобіганні та протидії булінгу, надають пропозиції до планів профілактичних заходів, долучаються до розгляду випадків цькування, інформують учасників освітнього процесу про правові наслідки таких дій і забезпечують реагування на виявлені факти згідно із законом [1].

Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції здійснюють профілактичну роботу, спрямовану на запобігання правопорушенням серед дітей, виявлення причин і умов їх вчинення та усунення цих чинників. Вони проводять інформаційно-просвітницькі заходи для учнів, батьків і педагогів, беруть участь у міжвідомчих нарадах щодо профілактики булінгу та самоушкоджень, залучають громадські організації до спільних ініціатив, інформують дітей і дорослих про контакти ювенальних поліцейських, психологів і гарячих ліній для отримання допомоги [2].

Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки: розробляє та затверджує план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядок реагування на випадки булінгу (цькування), порядок застосування заходів виховного впливу [3].

Система галузевої освіти правоохоронної системи завжди була і залишається специфічною сферою державного управління. Однак, в умовах реформування правоохоронної системи та власне системи освіти в Україні, сьогодні накопичилося багато невирішених питань. Зазначенні питання вкрай ускладнюють проведення реформ в правоохоронній сфері з одного боку, а за іншого унеможливлюють налагодження ефективної комунікації між системи освіти та правоохоронної діяльності, що відбивають на результативності як правоохоронних органів так і закладів освіти [4].

Знання психічних закономірностей та застосування в процесі діяльності працівників підрозділів ювенальної превенції психологічних методик поліпшує їхню професійну діяльність, допомагає їм регулювати взаємини з дітьми, усвідомлювати мотиви вчинків складних підлітків, об'єктивно оцінювати дійсність і використовувати знання в практичній діяльності[5].

Важливо встановити механізми зворотнього зв'язку від освітніх закладів та учасників освітнього процесу, щоб вчасно адаптувати та оптимізувати програми згідно з актуальними потребами та викликами. Для цього потрібно розробити зручні канали для збору зворотьоного зв'язку (наприклад анкети у друкованій або Google формі). Систематичний аналіз отриманої інформації допоможе виявити сильні та слабкі сторони просвітницьких заходів, а також проблеми, з якими стикаються учасники освітнього процесу. Також доречним було би залучення вчителів, адміністрації шкіл, батьків, а також самих учнів до процесу перегляду та оновлення програм. Потрібно налагодити координацію всіх підрозділів поліції, які є суб'єктами просвітницької діяльності в конкретному регіоні (якщо це великі міста – по районах) для уникнення дублювання тем та навчальних закладів. Це сприятиме більш ефективному розподілу ресурсів і забезпечить комплексний підхід до здійснення таких заходів [6].

Законодавчі зміни у жовтні 2024 року поширили обов'язки керівників шкіл – у разі підтвердження фактів булінгу вони зобов'язані протягом доби письмово повідомити батьків, поліцію та службу у справах дітей. Це сприятиме документованню фактів і належному залученню правоохоронних органів до процесу реагування. Адміністративна відповідальність за булінг (до 16 років – через батьків) передбачає штрафи від 340 до 3 400 грн(залежно від тяжкості та повторності порушення), а також штрафи для директорів і вчителів за приховування випадків булінгу – 850–1 700 грн або громадські роботи. Порядок реагування в закладах освіти визначається наказом МОН від 28 грудня 2019 року № 1646. Він передбачає: прийом заяв, проведення внутрішнього розслідування шкільною комісією, фіксацію результатів і, у разі булінгу – звернення до поліції та служб, залучених до захисту дітей [7].

Статистичні дані свідчать про реального покрокового впливу цих механізмів. Упродовж 10 місяців 2024 року поліція склала 219 протоколів за ст. 173 4 КУпАП щодо випадків булінгу в школах, переважно серед учнів 14–16 років (близько половини), а в 16 % – у груповому або повторному форматі. Суди розглянули 160 із цих справ (73 %), що вище за середній показник 60 % у попередні роки . Загалом за п'ять років до 2024 року зафіксовано понад 600 справ про булінг у школах, близько 146 справ щорічно

до війни, зниження до 79 справ у 2022 і подальше зростання до 96 в 2023 році. Однією з ключових інституцій протидії булінгу є ювенальна поліція та служби превенції, які працюють безпосередньо в школах або в межах проєктів безпеки. Наприклад, на Тернопільщині впроваджено проєкт «Служба освітньої безпеки»: за участі ювенальних офіцерів поліції розвиваються наставницькі програми, індивідуально-превентивна робота та анонімне інформування про інциденти. Також у багатьох областях проводяться просвітницькі акції «Стоп булінг», що сприяють підвищенню правової грамотності учнів і батьків . Додатково, судова практика останнього часу засвідчує реальні рішення на користь потерпілих – випадки цькування із застосуванням месенджерів (наприклад, у Полтаві) призвели до накладення штрафів до 1 700 грн на батьків групової категорії булерів [8].

Ювенальна поліція активно працює в школах: у Тернопільській області запроваджено «Службу освітньої безпеки» з анонімним повідомленням, просвітницькими програми для учнів та спрямованістю на наставництво. Проводяться інформаційні акції «Стоп булінг», спрямовані на підвищення обізнаності учнів і батьків. Незважаючи на прогрес, системне явище булінгу часто залишається прихованим. Лише близько 45 % справ закінчуються санкціями: решта залишається відкритою або закритою через технічні недоліки в документах, недостатню доказову базу, терміни розгляду, а так само брак заяв від жертв . Це вказує на потребу підвищити якість складання протоколів, проводити навчання поліції та освітян, стандартизувати форми заяв і звітності [9].

Отже, протидія булінгу в навчальних закладах України стала важливою складовою державної політики у сфері захисту прав дитини. Прийняття спеціальних законодавчих норм, запровадження адміністративної відповідальності за цькування, участь ювенальної поліції у профілактичній роботі та зростання обізнаності громадськості свідчать про поступ у цьому напрямі. Водночас ефективність боротьби з булінгом все ще обмежується низькою правовою культурою, страхом повідомляти про насильство, слабкою координацією між освітніми закладами та правоохоронними органами. Для реального зменшення масштабів цього явища необхідне посилення практичного механізму виявлення і реагування на факти булінгу, удосконалення судової та поліцейської практики, впровадження системних програм ресоціалізації для кривдників та психологічної підтримки для жертв. Таким чином, лише комплексний, послідовний та гуманний підхід забезпечить створення безпечного і толерантного освітнього середовища для кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.
3. Про затвердження Порядку реагування на випадки булінгу (цькування) та надання допомоги постраждалим особам : Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text (дата звернення: 13.10.2025).
4. Про реалізацію експериментального проєкту щодо впровадження інституту шкільного офіцера поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 800. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/800-2018-%D0%BF (дата звернення: 13.10.2025).
5. Ювенальна превенція: діяльність у закладах освіти / Національна поліція України. URL: https://www.npu.gov.ua (дата звернення: 13.10.2025).
6. Служба освітньої безпеки: Проєкт / Міністерство внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua (дата звернення: 13.10.2025).
7. ЮНІСЕФ Україна. Запобігання булінгу в школі : методичні рекомендації. URL: https://www.unicef.org/ukraine/documents/preventing-bullying-school-guidelines (дата звернення: 13.10.2025).
8. Головне управління Національної поліції в Тернопільській області. У школах області діє проєкт «Служба освітньої безпеки». URL: https://tp.npu.gov.ua/news/sluzhba-bezpeky (дата звернення: 13.10.2025).
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 13.10.2025).

Роман КОТОВЩИКОВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИНА У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 201-2 КК УКРАЇНИ

Вина як обов'язкова ознака складу кожного кримінального правопорушення визначена основним документом держави – Конституцією України. Так, ст. 62 Конституції України закріплює принцип відповідальності за вчинений злочин лише за наявності вини, оскільки особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [1].

Першочерговою підставою для настання кримінальної відповідальності згідно ст. 2 КК України є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить склад кримінального правопорушення [2]. Відтак, склад кримінального правопорушення утворюють чотири обов'язкові елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона, при цьому відсутність хоча б одного з вказаних елементів виключає кримінальну відповідальність. В межах теми дослідження, хотілось би приділити увагу з'ясуванню однієї із ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, зокрема ознаки вини.

У ст. 23 КК України вказано, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [2].

Науковець Р.В. Вереш зазначив, що вина – це центральне поняття кримінального права, основна, обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення. Вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення і значною мірою її зміст. Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад кримінального правопорушення [3, с. 39].

Якщо ж детальніше з'ясовувати ознаку вини за КК України, то слід звернути увагу на її види. Згідно ст.23, ст. 24 та ст. 25 КК України, вина поділяється на умисел та необережність. В свою чергу умисел поділяється на прямий (якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання) та непрямий (якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання), а необережність поділяється на кримінальну протиправну самовпевненість (якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення) та кримінальну протиправну недбалість (якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити) [2].

Виходячи з наданих законодавцем визначень при кваліфікації кримінального правопорушення за ознакою вини, слід враховувати інтелектуальний (реальне чи абстрактне настання наслідків) та вольовий (ставлення особи до наслідків) аспекти умислу.

Досліджуючи диспозицію ст. 201-2 КК України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», яка передбачає продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі [1] з'ясовується, що ознаки вина та мета отримати прибуток випливають із диспозиції статті. Відтак, при вчиненні кримінального правопорушення, зокрема, при продажі, укладанні правочинів з метою отримання прибутку, обов'язково супроводжуватиметься виною у формі прямого умислу.

У свою чергу для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення діянь передбачених ст. 201-2 КК України першочергово варто встановити наявність прямого умислу в діяннях особи, мети отримання прибутку у відповідному розмірі з продажу, використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги чи з укладення інших правочинів щодо розпорядження таким майном.

За даними з Єдиного державного реєстру судових рішень з 2022 по 2025 роки судами ухвалено чималу кількість вироків за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України. Так, при кваліфікації цього кримінального правопорушення судами України встановлено, що суб'єкт цього кримінального правопорушення діяв з прямим умислом, тобто усвідомлював суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачав його суспільно небезпечні наслідки, бажав їх настання та діяв з метою отримання прибутку. Зокрема, чітке наголошення судів на умисний характер та мету отримання прибутку вчиненого кримінального правопорушення

відображено у вироках по таких справах: №211/3510/23 від 03.07.2023р. (Наприклад, ОСОБА_4, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на отримання прибутку від продажу товарів гуманітарної допомоги, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, звернулася до ОСОБА_5, як до особи, яка зможе здійснювати перевезення легкових автомобілів через кордон України та продаж ввезених в якості гуманітарної допомоги автомобілів. ОСОБА_5 у свою чергу, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, надав свою згоду на здійснення перевезення легкових автомобілів через кордон України та продаж ввезених в якості гуманітарної допомоги автомобілів. Окрім цього, ОСОБА_4, звернулася до ОСОБА_6 , як до особи, яка зможе забезпечувати схоронність ввезених як гуманітарної допомоги автомобілів, надавати допуск до зазначеного майна покупцям та здійснювати продаж ввезених в якості гуманітарної допомоги автомобілів. Для реалізації злочинних намірів, направлених на отримання прибутку для себе та третіх осіб, ОСОБА_4 діяв з метою маскування своєї незаконної діяльності під видом благодійної допомоги. Обвинувачені визнали свою вину у вчинені кримінального правопорушення за ч.3 ст.201-2 КК України та уклали угоду з прокурором про визнання винуватості) [4]; № 720/1381/23 від 25.07.2023 р. (ОСОБА_5 у період дії воєнного стану незаконно використав з метою отримання прибутку гуманітарну допомогу, а саме продав ввезені на територію України для благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Героям слава»« автомобілі. У подальшому, зберігаючи вказані транспортні засоби на території станції технічного обслуговування автомобілів за адресою: АДРЕСА_3, ОСОБА_5 достовірно знаючи про їх цільове призначення та встановлену Законом України «Про гуманітарну допомогу» заборону на продаж гуманітарної допомоги, вирішив вчинити діяння, об'єднані єдиним злочинним наміром, спрямовані на їх незаконний продаж з метою отримання прибутку для себе, для чого розмістив в мережі інтернет ряд оголошень про продаж таких автомобілів. Як наслідок було укладено угоду про визнання винуватості, за умовами яких обвинувачений ОСОБА_5, повністю та беззастережно визнає свою винуватість у вчиненні зазначеного кримінального правопорушення в обсязі пред'явленого обвинувачення…) [5]. Наявність прямого умислу та мети отримання прибутку відображено у вироках у справах: № 496/750/25 від 18.07.2025 р. [6]; №130/235/24 від 20.02.2024 р. [7]; №462/6187/22 від 01.12.2022 р. [8]; №750/10955/23 від 06.09.2023 р. [9]; №161/508/24 від 23.02.2024 р. [10]; №545/1140/23 від 17.04.2023 р. [11]; № 379/1409/23 від 01.11.2023 р. [12]; № 202/8980/22 від 22.12.2022 р. [13]; № 149/706/23 від 04.05.2023 р. [14]; № 522/1849/25 [15] тощо.

Слід зауважити, що в диспозиції ст. 201-2 КК України передбачено, що це кримінальне правопорушення вчиняться тільки з прямим умислом та з метою отримання прибутку, а відтак суди зобов'язані довести наявність цих ознак суб'єктивної сторони в діяннях особи, яка його вчиняє.

Встановлення ознаки вини при розслідуванні кримінальних правопорушень має важливе значення, зокрема для: встановлення наявності складу кримінального правопорушення; для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень; для з'ясування суспільної небезпечності кримінального правопорушення та призначення належного виду та міри покарання; для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності; для вирішення питання про звільнення від покарання та його відбування [16, с. 6].

Опираючись на судову практику слід відзначити, що судами при кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 201-2 КК України обов'язкового встановлюються ознаки вини та мети отримання прибутку. Вина при кваліфікації кримінального правопорушення відіграє ключову роль, адже особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за ті суспільно небезпечні діяння і настання тих суспільно небезпечних наслідків, відповідно до яких була встановлена її вина.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.09.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 14.09.2025).

3. Вереша Р. В. Вина (коментар до ст. 23 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 3(16). С. 39–45.

4. Вирок у справі № 211/3510/23 (провадження № 1-кп/211/467/23) [2023] Довгинцівський районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111930820 (дата звернення: 14.09.2025).

5. Вирок у справі № 720/1381/23 (провадження № 1-кп/720/128/23) [2023] Новоселицький районний суд Чернівецької області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112590126 (дата звернення: 14.09.2025).

6. Вирок у справі № 496/750/25 (провадження №1-кп/496/425/25) [2025] Біляївський районний суд Одеської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128937361(дата звернення: 14.09.2025).

7. Вирок у справі № 130/235/24 (провадження № 1-кп/130/141/2024) [2024] Жмеринський міськрайонний суд Вінницької області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117169163 (дата звернення: 14.09.2025).

8. Вирок у справі № 462/6187/22 (провадження 1-кп/462/554/22) [2022] Залізничний районний суд міста Львова. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107611739 (дата звернення: 14.09.2025).

9. Вирок у справі № 750/10955/23 (провадження № 1-кп/750/598/23) [2023] Деснянський районний суд міста Чернігова. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113250688 (дата звернення: 14.09.2025).

10.Вирок у справі № 161/508/24 (провадження № 1-кп/161/426/24) [2024] Луцький міськрайонний суд Волинської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117203471 (дата звернення: 14.09.2025).

11.Вирок у справі № 545/1140/23 (провадження № 1-кп/545/260/23) [2023] Полтавський районний суд Полтавської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110292069 (дата звернення: 14.09.2025).

12.Вирок у справі № 379/1409/23 (провадження № 1-кп/379/107/23) [2023] Таращанський районний суд Київської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114670124 (дата звернення: 14.09.2025).

13.Вирок у справі № 202/8980/22 (провадження № 1-кп/202/558/2022) [2022] Індустріальний районний суд міста Дніпропетровська. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108158673 (дата звернення: 14.09.2025).

14.Вирок у справі № 149/706/23 (провадження №1-кп/149/89/23) [2023] Хмільницький міськрайонний суд Вінницької області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110631030 (дата звернення: 14.09.2025).

15.Вирок у справі №522/1849/25 (провадження №1-кп/522/1473/25) [2025] Приморський районний суд м. Одеси. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128766159 (дата звернення: 14.09.2025).

16.Г.С. Крайник. Вина у кримінальному та податковому законодавстві України: перспективи удосконалення формулювань. *Наук.-практ. журн. Правова позиція. Сер. Історія та теорія права*, 2024. Вип. 4 (45). С. 5–9.

Каріна КОЦЮПИР
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройний конфлікт в Україні розгортається в епоху інтенсивної цифровізації суспільства, що зумовлює появу нових, багатошарових викликів у сфері захисту прав людини, одночасно відкриваючи нові механізми для їх реалізації, фіксації та документування порушень. У цьому контексті постає концепція цифрових прав людини, яка інтегрує класичні права та свободи в онлайн-простір, доповнюючи їх новими правами, властивими цифровому середовищу, такими як право на доступ до інтернету, захист персональних даних, цифрову ідентичність та комунікацію. Науковці підкреслюють, що цифрові права стали невід'ємною складовою сучасного демократичного суспільства, в якому технології радикально трансформують форми соціальної взаємодії, комунікації та реалізації громадянських свобод. Ера цифрових технологій створює унікальні можливості для реалізації прав людини, проте одночасно породжує нові ризики, пов'язані з безпекою даних, дезінформацією, кібератаками та втручанням у приватне життя [1].

Міжнародно-правові акти, зокрема Загальна декларація прав людини та Європейська конвенція з прав людини, визначають базові принципи захисту цифрових прав, які конкретизуються в національному законодавстві України. Конституція України, Закон «Про інформацію» та Закон «Про захист персональних даних» формують нормативну основу забезпечення інформаційних прав та права на приватність. В умовах воєнного стану актуалізується питання тимчасового обмеження окремих прав із міркувань національної безпеки, що має здійснюватися відповідно до принципів легітимності, обґрунтованості та пропорційності. Україна, відступаючи від окремих зобов'язань за статтею 10 Європейської конвенції, стикається з необхідністю збереження балансу між суспільною безпекою та свободою вираження поглядів [2].

Сучасна війна має виражений інформаційний вимір, у якому цифровий простір перетворюється на арену протистояння. Масштабне поширення дезінформації, маніпуляцій і пропаганди суттєво впливає на реалізацію права на об'єктивну інформацію, свободу слова та приватність. Цілеспрямовані

кібератаки, блокування інтернету на окупованих територіях, витоки персональних даних і цензура контенту становлять реальні загрози цифровим правам. Такі дії спрямовані на ізоляцію населення, контроль інформаційних потоків і формування викривленої реальності, що ускладнює міжнародний моніторинг та притягнення до відповідальності за порушення прав людини [3, с. 60].

Українські дослідники наголошують на потребі багаторівневого підходу до протидії інформаційним загрозам, який поєднує правові, технічні, освітні та комунікативні заходи. Підвищення медіаграмотності, розвиток критичного мислення та формування цифрової стійкості суспільства є ключовими інструментами протидії маніпуляціям і фейковим наративам. Водночас надмірні або непрозорі обмеження доступу до мережі можуть мати протилежний ефект, обмежуючи законне інакомислення, діяльність журналістів та правозахисників.

Значним викликом залишається питання безпеки персональних даних. Кібератаки на державні реєстри, що містять конфіденційну інформацію про внутрішньо переміщених осіб, військових чи жертв війни, створюють ризики шахрайства, дискримінації та навіть фізичної небезпеки. Водночас цифрові технології довели свою важливість для забезпечення безперервності державного управління, надання послуг і комунікації з громадянами. Платформа «Дія» стала прикладом цифрової стійкості, а підтримка з боку міжнародних технологічних партнерів – свідченням того, що цифрова безпека в умовах війни є транснаціональним питанням.

Поряд із викликами цифровізація відкриває потужні можливості для захисту прав людини. Використання технологій OSINT, супутникових знімків, відеофіксації та цифрової верифікації даних сприяє документуванню воєнних злочинів і забезпеченню доказової бази для міжнародних судових процесів. Такі інструменти підсилюють прозорість, підзвітність та зміцнюють довіру до міжнародних механізмів правосуддя [4].

Отже, цифровізація під час збройного конфлікту в Україні виступає водночас чинником ризику та засобом захисту прав людини. Ефективне забезпечення цифрових прав у воєнний період потребує комплексного поєднання міжнародно-правових стандартів, національного законодавства, технічних інновацій і громадянської обізнаності. Формування цілісної системи правового та технологічного захисту є передумовою збереження демократичних цінностей, зміцнення інформаційної безпеки та гарантування гідності людини у цифрову добу.

Список використаних джерел

1. Свобода слова в Інтернеті. ГО «Платформа прав людини». Міжнародні та національні стандарти свободи слова в Інтернеті. URL: https://ppl.org.ua/bibliotech/mizhnarodni-ta-nacionalni-standarti-svobodi-slova-vinterneti (Дата звернення: 08.10.2025).

2. Що вони робили в тіні: відключення інтернету та звірства в Україні. URL: https://www.accessnow.org/internet-shutdowns-and-atrocities-in-ukraine (дата звернення: 08.10.2025).

3. Русакевич А. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав громадян. *Law. State*. Technology. Вип. 2. 2024. С. 58–62.

4. Документування воєнних злочинів: як працює протокол Берклі? *Експертний Центр з Прав Людини*. 02.02.2023. URL: https://ecpl.com.ua/news/dokumentuvannia-voiennykh-zlochyniv-iak-pratsiuie-protokolberkli/ (Дата звернення: 08.10.2025).

Владислав КОЧИН
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯН ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який запроваджується державою в умовах збройної агресії або реальної загрози територіальній цілісності та незалежності України. Його правове регулювання визначене Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [1]. Запровадження воєнного стану передбачає тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, розширення повноважень органів державної влади, а також підвищену відповідальність за порушення встановлених норм і правил. В умовах збройного конфлікту питання забезпечення законності й дисципліни набуває першочергового значення, адже саме від дотримання правових приписів залежить функціонування обороноздатності, громадської безпеки та довіри до державних інститутів. Тема відповідальності громадян за порушення законів у період воєнного стану є надзвичайно актуальною, оскільки вона стосується співвідношення

між необхідністю захисту держави й дотриманням прав людини. Метою даного дослідження є з'ясування специфіки юридичної відповідальності громадян у воєнний період, аналіз її нормативної бази, форм реалізації та основних проблем правозастосування.

Правовою базою регулювання режиму воєнного стану в Україні є Закон «Про правовий режим воєнного стану» [1]. Згідно зі статтею 25 цього закону, особи, які не виконують вимог або порушують заходи воєнного стану, підлягають відповідальності відповідно до чинного законодавства. Однак сам закон лише окреслює загальні принципи, тоді як конкретні норми містяться в інших нормативних актах – передусім у Кримінальному, Адміністративному та Дисциплінарному кодексах України.

В умовах воєнного стану кримінальне законодавство було суттєво посилене. У 2022 році до Кримінального кодексу України були внесені зміни, зокрема запроваджено статтю 111-1 «Колабораційна діяльність», якою передбачено відповідальність за співпрацю з окупаційною владою [2]. Ці дії кваліфікуються як злочини проти основ національної безпеки держави. Також посилено покарання за державну зраду, диверсію, мародерство та дезертирство. За такі правопорушення передбачено позбавлення волі на тривалі строки, а в окремих випадках – довічне ув'язнення. Окрім кримінальної відповідальності, у період воєнного стану застосовуються норми адміністративного права. Такі порушення, як недотримання комендантської години, відмова виконати законні вимоги представників військової адміністрації, порушення правил цивільного захисту чи режиму переміщення, тягнуть за собою адміністративні санкції – штрафи, адміністративний арешт або громадські роботи. Дисциплінарна відповідальність стосується переважно державних службовців і військових, які порушують накази або службову дисципліну.

Попри розвинену законодавчу базу, практика застосування норм про відповідальність у воєнний період стикається з низкою проблем. Передусім йдеться про правову невизначеність окремих норм і підзаконних актів, що створює простір для неоднозначного тлумачення. Укази Президента або постанови військових адміністрацій іноді містять нечіткі формулювання щодо обмежень прав і обов'язків громадян, що може призводити до порушення принципу правової визначеності. Серйозною проблемою є обмежений доступ до правосуддя. У прифронтових або тимчасово окупованих територіях функціонування судової системи ускладнене. Це призводить до затримок у розгляді справ, відсутності адвокатів, проблем зі збором доказів. У результаті порушується принцип змагальності сторін та право на захист, гарантоване статтею 59 Конституції України [3]. Також спостерігається ризик порушення презумпції невинуватості. У ситуації високої суспільної напруги держава може схильна до жорсткішого тлумачення дій громадян, особливо у справах про колаборацію. Межа між вимушеною взаємодією з окупаційною владою та свідомою співпрацею є надзвичайно тонкою, тому суди мають ретельно оцінювати обставини кожного випадку.

Ще однією проблемою є ігнорування форс-мажорних обставин. У період активних бойових дій громадяни можуть бути фізично неспроможними виконувати певні норми – наприклад, своєчасно прибувати на роботу або дотримуватися комендантської години через руйнування інфраструктури. У таких випадках застосування санкцій без урахування реальних обставин суперечить принципу справедливості.

Питання забезпечення безпеки в умовах війни потребує балансу між інтересами держави та правами особи. Відповідно до Конституції України, навіть у період воєнного стану не можуть бути обмежені певні права – зокрема, право на життя, на свободу думки, совісті, релігії, на звернення до суду [3]. Таким чином, механізм притягнення до відповідальності має залишатися у межах правового поля, з дотриманням основоположних гарантій. Принцип пропорційності покарання передбачає, що санкції повинні відповідати тяжкості правопорушення та бути мінімально необхідними для досягнення законної мети – захисту громадської безпеки. Водночас держава має забезпечити прозорість і контроль у процесі правозастосування. Важливу роль у цьому відіграють незалежні механізми контролю – парламентський комітет з прав людини, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а також інституції громадянського суспільства [4].

В умовах війни необхідним є розвиток правової освіти населення. Інформування громадян про їхні права, обов'язки та межі поведінки допомагає запобігти ненавмисним порушенням. Держава має забезпечити доступ до правової допомоги через мобільні юридичні групи, «гарячі лінії» та консультаційні центри. Після припинення дії воєнного стану доцільно провести ревізію тимчасових законів і нормативних актів, що встановлювали особливу відповідальність, для виявлення випадків надмірного або неправомірного їх застосування. Такий підхід дозволить відновити верховенство права й підвищити довіру громадян до системи правосуддя.

Таким чином, відповідальність громадян за порушення законів у період воєнного стану є важливим інструментом забезпечення правопорядку, стабільності та національної безпеки. Водночас вона повинна реалізовуватися у суворій відповідності до принципів верховенства права, законності, справедливості та гуманізму. Законодавча база України в цій сфері є достатньо розвиненою, проте її практичне застосування стикається з проблемами правової невизначеності,

недотримання процесуальних гарантій та ризиками свавільного переслідування. Оптимізація правозастосування має здійснюватися через підвищення рівня правової культури, вдосконалення контролю з боку держави та громадськості, забезпечення доступу до правосуддя навіть у кризових умовах. Дотримання балансу між інтересами держави і правами людини є запорукою легітимності влади та довіри суспільства. Лише за умови справедливого, пропорційного й прозорого застосування відповідальності можливо зберегти правову державу навіть у період воєнних випробувань.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 10.10.2025).

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX від 03.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20 (дата звернення: 10.10.2025).

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 10.10.2025).

4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. *Офіційний сайт*. URL: https://ombudsman.gov.ua/ (дата звернення: 10.10.2025).

Аліна КРІЛЬ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ КОМУНАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Основний Закон України, зокрема стаття 142, встановлює, що матеріальні активи, включно з рухомим та нерухомим майном, бюджетними надходженнями, землею та природними ресурсами, становлять фінансову та майнову базу місцевого самоврядування, закріплюючи за територіальними громадами право управління цими комунальними фондами [1]. Це право власності, гарантоване державою, є фундаментом усієї системи управління на місцях. Воно дозволяє громадам задовольняти широкий спектр потреб, від оборонних і господарських до соціально-економічних та освітніх, сприяючи сталому розвитку територій.

Однак реалізація цього права на практиці стикається з низкою об'єктивних і суб'єктивних перешкод. Попри успішну децентралізацію, яка передала громадам значні ресурси та повноваження, повномасштабний збройний конфлікт призвів до створення військових адміністрацій, що частково перебрали функції місцевого самоврядування. Одночасно відбулося скорочення місцевих бюджетних надходжень, хоча частину проблем вдалося компенсувати за рахунок міжнародної допомоги [2]. Ці структурні зміни, а також збільшення обсягів комунального майна, зміни у структурі соціальних відносин у громадах внаслідок руху тимчасово переміщених осіб, актуалізували потребу в ефективній системі нагляду, зокрема громадського моніторингу.

Низький рівень суспільної довіри до органів влади, зумовлений корупційними практиками та непрозорістю в минулому, вимагає оновлення механізмів взаємодії. За даними соціологічного дослідження 2025 року, найменше опитані довіряють місцевій владі – 25% (ще 27% вагаються) [3], громадян вважають, що не мають реального впливу на місцеву владу. У цьому контексті громадський контроль виступає ключовим інструментом відновлення легітимності рішень, оскільки дає змогу населенню впливати на процеси управління спільним майном – оренди, відчуження, приватизації. Враховуючи, що в умовах правового режиму воєнного стану [4] згуртованість українського суспільства є найважливішим чинником ефективності відсічі державі-агресору російській федерації, такі тенденції недовіри уявляються небезпечними.

Ефективне впровадження контролю ускладнюється непрозорістю та надмірною складністю процедур управління комунальною власністю. Відсутність єдиної, доступної інформації, юридичні неузгодженості та закритість аукціонних процесів створюють сприятливі умови для тіньових схем. До цього додається обмежена інституційна спроможність громадянського суспільства на локальному рівні, а також недостатня обізнаність мешканців щодо своїх прав і можливостей, що знижує ефективність існуючих форм контролю (громадських слухань, місцевих ініціатив). Це зумовлено як пасивністю, так і браком необхідних навичок.

Сукупність цих факторів свідчить про нагальну потребу посилення громадського нагляду за реалізацією права власності територіальних громад. Аналізуючи принципи функціонування

демократичної держави, слід звернути увагу на кінцевий результат, заради якого здійснюється громадський нагляд за діяльністю органів влади. Соціологічні дані свідчать, що не всі громадяни обізнані з існуванням таких механізмів, а отже, не завжди сприймають їх як особисту вигоду. Водночас практичні результати, якими є ефективне використання бюджетних коштів і нейтралізація загроз, відчуває більшість населення. Інакше кажучи, для пересічного мешканця важливим є не структура чи фаховість органів влади, а здатність цих органів забезпечити базові потреби (економічні, соціальні, безпекові).

Класифікація суспільних цінностей на патронажні та непатронажні дозволяє зрозуміти джерела активності, спрямованої на їхнє створення. Патронажні блага формуються державою в межах її функцій і фінансуються з державного та місцевих бюджетів, що наповнюються переважно за рахунок податків. Непатронажні цінності, натомість, створюються представниками громадянського суспільства – за рахунок грантів, благодійних внесків та інших джерел. Їхня діяльність може бути волонтерською або оплачуваною відповідно до статутів цих об'єднань.

Громадський контроль – це складна соціальна конструкція, мета якої полягає у створенні умов для постійного вдосконалення діяльності підзвітних суб'єктів через виявлення недоліків і пошук шляхів їх усунення. Особливого значення він набуває у контексті реалізації права власності територіальних громад, що є матеріально-фінансовою основою місцевого самоврядування. Активна участь громадян у прийнятті рішень щодо використання, відчуження чи приватизації комунального майна – запорука того, що ці рішення відповідатимуть інтересам більшості, а не окремих груп.

Водночас у малих громадах, де керівництво має тісні особисті чи родинні зв'язки з мешканцями, ефективність контролю може знижуватися, що створює ризики зловживань. Незважаючи на досягнення децентралізації, повномасштабна війна, функціонування військових адміністрацій та зміни в податковому регулюванні створили нові виклики для управління комунальною власністю. Недостатній для повноцінного функціонування держави в умовах правового режиму воєнного стану рівень довіри до влади, підтверджений соціологічними дослідженнями, актуалізує роль громадського контролю як інструменту відновлення легітимності рішень.

Для посилення громадського контролю необхідно забезпечити максимальну прозорість і відкритість управління майном. Це передбачає доступ громадян до актуальної інформації про об'єкти комунальної власності, їхню ринкову вартість, умови оренди та продажу; підвищення правової обізнаності мешканців, зокрема через правову просвіту та навчання навичкам участі у громадських слуханнях; стимулювання соціальної відповідальності за стан життєдіяльності громади – соціальну, медичну, логістичну інфраструктуру, розвиток підприємництва та освітнього середовища.

Такий підхід дозволить сформувати ефективну систему громадського контролю, здатну забезпечити прозоре управління комунальними ресурсами в інтересах громади.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Шопіна І. М. Проблеми громадського контролю за реалізацією права власності територіальних громад. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Том 4 № 89. С. 314–319.
3. Соціологічне дослідження про суспільство під час війни – що показало опитування. URL: https://renews.com.ua/kultura/sociologichne-doslidjennia-pro-syspilstvo-pid-chas-viini-sho-pokazalo-opityvannia/
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Софія КРУШЕЛЬНИЦЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІЙНА І ДЕРЖАВА: ЯК ЗБЕРЕГТИ ДЕРЖАВНІСТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Україна вже тривалий час живе в умовах, коли війна – не теоретичне поняття з книжки, а жорстока щоденна реальність, яку відчувають на собі мільйони людей. І саме український досвід показує, що справжня держава – це взаємодія влади й народу, закону й моралі, фронту й тилу, тому що справжня сила народу в його єдності.

Війна – це стрес для всіх: як для людей, так і для державних інституцій. У лютому 2022 року, коли російські ракети впали на Київ, Харків і Маріуполь, держава не зникла, не розчинилася в безладі. Вона вистояла і навіть зміцнилася, бо все суспільство об'єдналося, щоби протистояти ворогу. В перші години вторгнення Президент України підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану» [1],

який того ж дня затвердила Верховна Рада України. Це дало змогу оперативно організувати роботу державних органів, зокрема Державної прикордонної служби, Збройних Сил, Національної поліції, Національної гвардії та інших структур.

За таких екстремальних обставин формується те, що в теорії держави називають «згущеною державністю» – коли всі ключові функції концентруються в найважливіших органах влади, щоб забезпечити стабільність і порядок [2, с. 7] Тобто держава діє швидше, злагодженіше, а ресурси спрямовуються туди, де вони найпотрібніші – на оборону, евакуацію, медицину та комунікацію.

Верховна Рада продовжувала засідання у бомбосховищі, Кабінет Міністрів поєднував евакуацію й оборону, а суди ухвалювали рішення навіть у прифронтових регіонах. У 2022–2023 роках було розглянуто понад 1,7 млн судових справ. Уряд України організував евакуацію 487 000 осіб, зокрема понад 102 000 дітей та 5 368 осіб з інвалідністю, та забезпечив роботу критичної інфраструктури [3].

Важливим фактором під час війни стали тимчасові закони та рішення, які допомагають державним органам нормалізувати свою працю в екстремальних умовах, вони діють під час війни, але завдяки їм система не ламається і працює без проблем. Закони стали не обмеженням, а захистом. Воєнний стан, передбачений Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [4], не перетворив Україну на диктатуру. Конституція продовжує діяти, вибори заплановані після перемоги, свобода слова існує навіть у часи обстрілів.

Приклади з історії інших (навіть доволі потужних) країн демонструють інше: під час Другої світової війни Британія тимчасово припинила дію парламентських процедур, а Франція взагалі втратила свою державність. Сучасна Україна доводить, що під час війни демократія може вистояти навіть під вогнем. Аналітичні звіти 2023 року свідчать що 80% українців довіряють уряду, а 90% – Збройним силам. Для держави, яка проживає війну, це дуже високий рівень довіри, яка стала своєрідним фундаментом інститутів, створила «моральний тил» і не дає державній системі розпастися, що підтверджують звіти Київського міжнародного інституту соціології [5; 6].

Величезного значення в Україні в час війни набув волонтерський рух, який став «другим фронтом». Люди почали збирати на армію все що могли, деякі відавали останнє. Наймасштабнішими зборами були такі організації, як «Народний Байрактар» від фонду Сергія Притули (було зібрано 600 млн грн за три дні) [7]; «Операція Єдність» від фонду «Повернись живим» (на дрони за одну добу було зібрано понад 235 млн грн) [8]; «Народна помста» (зібрано 352 млн грн за два дні) [9]. Також люди відають свої машини, проводять збори у закладах освіти, виготовляють свічки і плетуть сітки для наших воїнів. Кожний робить свій вклад у нашу перемогу. Волонтерський рух охопив велику кількість населення. Для порівняння: у Британії часів Черчилля також багато громадян були залучені до допомоги фронту і були створені великі волонтерські організації [10]. Волонтерський рух – це феномен соціальної самоорганізації, який українські соціологи вже називають «четвертою гілкою влади».

Моральна довіра до влади підкріплюється правовими рішеннями. Наприклад, ухвалення законів про соціальний захист військових, відновлення енергетичної інфраструктури, покарання за колабораціонізм – усе це створює відчуття справедливості. А де є справедливість, там є соціальна держава.

Важливим також є баланс між безпекою і свободами громадян: під час війни вводяться обмеження прав, мобілізація, воєнний стан, а також застосовується міжнародне право для захисту суверенітету [9]. Однак ці обмеження повинні бути тимчасовими і виправданими, щоб люди довіряли владі та відчували, що їхні права поважають.

Крім того, зміцнилася українська ідентичність: культура, освіта і мова стали духовними основами державності. Кожна українська пісня, кожен урок у школі, кожен фільм українською – це «м'яка сила», яка формує ідентичність.

Навіть під обстрілами Україна змогла зберегти роботу парламенту, судів і місцевих органів влади завдяки чіткій організації та плануванню, розподілу владних повноважень. Це доводить, що державні інститути можуть працювати навіть у найскладніших умовах, якщо є чітка організація і відповідальні люди.

Отже, сильна держава – це коли закони, влада і народ працюють разом, коли є підтримка і план, коли громадяни і громади об'єднуються. Війна перевіряє всі суспільні інститути, але вона не може зруйнувати країну, якщо держава вміє адаптуватися, діяти злагоджено і залишатися єдиною. Україна довела, що справжня держава народжується не в кабінетах, а в окопах, у волонтерських штабах, у класах, де діти співають гімн під сиренами.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України, затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022 (зі змінами, внесеними Указами Президента України до липня 2025 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 4 (47). 456 с.
3. Українське суспільство в умовах війни: колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України Є. Головахи, д. філос. н., С. Макеєва, д. соц. н. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.
4. Уряд упорядкував процес евакуації з прифронтових громад. URL: https://lb.ua/society/2025/10/11/701004_uryad_uporyadkuvav_protses_evakuatsii_z.html
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19
6. Звіт Київського міжнародного інституту соціології: Довіра українців до уряду, грудень 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3946685-najbilse-ukrainci-doviraut-silam-oboroni-najmense-prokuroram.html
7. Звіт Київського міжнародного інституту соціології: Довіра українців до Збройних сил України, грудень 2023. URL: https://kiis.com.ua/?cat=reports&id=1321&lang=ukr&page=1
8. «Народний Байрактар»: Про проєкт. URL: https://prytulafoundation.org/about/projects/archive/narodnij-bajraktar
9. «Операція Єдність»: Наші проєкти. URL: https://savelife.in.ua/yednist/
10.«На Помсту»: Про проєкт https://prytulafoundation.org/about/projects/archive/na-pomstu
11.Advice from the Women's Voluntary Services. URL: https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/home-front-1939-1945-part-two/advice-from-the-womens-voluntary-services/?utm_source=chatgpt.com

Марія КУДРИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА ЖІНКИ, ЯКА ЗАВІДОМО ДЛЯ ВИННОГО ПЕРЕБУВАЛА В СТАНІ ВАГІТНОСТІ, ПРИ ПОМИЛЦІ В ОБ'ЄКТІ

Проблема юридичної кваліфікації злочинів, пов'язаних із вбивством за умови помилки щодо об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, залишається однією з найбільш дискусійних у сучасній кримінально-правовій науці. Особливої актуальності набуває питання кваліфікації вбивства жінки, яку винуватець вважав вагітною, за фактичної відсутності вагітності. Ця ситуація є класичним прикладом помилки в об'єкті, коли злочинець, правильно оцінюючи загальний характер своїх дій, помиляється щодо окремих якісних характеристик об'єкта злочину.

Ст. 27 Конституції України гарантує кожному з людей невід'ємне право на їх життя. Ніхто не може і не повинен бути свавільно позбавлений свого життя. [1].

Згідно із Кримінальним Кодексом України (далі – КК України) вбивство визначається як умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Таким чином під цим поняттям слід розуміти діяння, яке полягає в умисному насильницькому або необережному позбавленні життя іншої людини. Важливо зазначити, що цей злочин, як і всі інші, передбачені розділом ІІ КК України, має єдиний об'єкт – суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я особи.

Вбивство, спрямоване проти життя людини, яке охороняється законом з моменту початку фізіологічних пологів і до моменту настання біологічної смерті. За ступенем тяжкості можна виділити наступні види вбивства: 1) вбивство без обтяжуючих і без пом'якшуючих обставин – основний склад умисного вбивства або просте вбивство; 2) вбивство при обтяжуючих обставинах – кваліфіковане вбивство; 3) вбивство при пом'якшуючих обставинах – привілейоване вбивство.

Однак кримінальне право стикається зі складними казусами, коли наявність кваліфікуючих ознак, які підвищують небезпеку діяння, існує лише в суб'єктивному уявленні винного, відсутня в об'єктивній реальності. Помилка в об'єкті полягає в неправильному уявленні особи про характер суспільних відносин діяння. Допущена помилка може істотно впливати на зміст вини, а отже, і на обґрунтованість та межі притягнення до кримінальної відповідальності, на кваліфікацію вчиненого, та врешті на призначення покарання [2]. У більшості випадків фактичні ознаки кримінального правопорушення співпадають з уявленням про нього самого винного. Проте, в окремих випадках особа, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, може помилятися щодо фактичних обставин вчинюваного. Такі випадки в кримінальному праві прийнято називати помилкою, зокрема діяння коли мова йде про вбивство жінки, яку злочинець вважав вагітною за відсутності цієї ознаки в дійсності.

Дана проблема безпосередньо стосується інституту помилки в кримінальному праві, а саме – помилки в об'єкті. Цей вид помилки має місце тоді, коли злочинець, завдаючи шкоди об'єкту, помиляється щодо його окремих якісних характеристик, але сам об'єкт залишається єдиним з точки зору кримінально-правового захисту [3]. Убивство жінки, яка завідомо (коли винний достовірно

знав, що потерпіла вагітна, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати) для винного перебувала у стані вагітності, становить посилену загрозу, оскільки спрямоване фактично на два життя – життя жінки та майбутньої дитини, завдаючи шкоди не лише індивідуальному благу, але інтересам суспільства в цілому. Суб'єктивно воно свідчить про виключну аморальність, жорстокість і цинізм злочинця, який усвідомлено обирає як жертву особу, що перебуває в особливо беззахисному стані [4]. Саме на перетині цих двох аспектів – об'єктивного і суб'єктивного виникає колізія, що потребує вирішення. Коли вагітність як кваліфікуюча ознака відсутня в об'єктивній реальності. Кваліфікація діяння лише як «простого» вбивства за ч. 1 ст. 115 КК України виглядає формально правильною, оскільки об'єктивний склад кваліфікованого злочину відсутній. Однак такий підхід не враховує ключового фактору: суб'єктивної сторони злочину.

Розглядаючи науково-практичні коментарі КК України можна дійти висновку, що кваліфікація діяння як закінченого правопорушення за ч. 2 ст. 115 КК України є юридично неможливою, оскільки об'єктивна складова цього складу кримінального правопорушення – стан вагітності – відсутній.

Виходом із цієї правової ситуації є застосування інституту сукупності кримінальних прапвопорушень, а саме – правил кваліфікації при ідеальній сукупності, коли одне діяння містить ознаки двох різних складів кримінальних правопорушень. У даному випадку діяння повинне бути оцінене з двох різних боків:

1. Як умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України). Ця кваліфікація відображає об'єктивну реальність: намір на позбавлення життя конкретної жінки був повністю реалізований.
2. Як – замах на вчинення кваліфікованого вбивства, а саме вбивства вагітної жінки (ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 115 КК України). Ця кваліфікація відображає суб'єктивний намір злочинця. Він зробив все необхідне для реалізації свого кваліфікованого наміру, але останній не був реалізований з причин, що не залежали від його волі (а саме – через помилку щодо фактичної обставини, якою є вагітність).

Таким чином, кінцева юридична оцінка дії має включати дві складові: ч. 1 ст. 115 КК України та ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 115 КК України. Призначення покарання у цьому випадку здійснюється не шляхом сумування статей, а згідно з правилами призначення покарання при сукупності кримінальних правопорушень, що цілком логічно і відповідає ступеню виявлення злого наміру.

Для аналізу проблеми потрібно проаналізувати конкретний судовий вирок. У справі № 0909/5351/2012, суд встановив, що обвинувачуваний, будучи упевненим у вагітності потерпілої, завдав їй умисних тяжких тілесних ушкоджень з метою припинення вагітності. Ці дії об'єктивно спричинили смерть жінки. Слідство перешочергово кваліфікувало дії за ст. 115 ч. 1, ст. 15 ч. 2, ст. 115 ч. 2 п. 2 КК України як умисне вбивство та замах на вбивство жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Але далі суд перекваліфікував діяння на ст. 15 ч. 2, ст. 121 ч. 1, та ст. 121 ч. 2 КК України – закінчений замах на заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження з наміром переривання вагітності та умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого та призначив покарання: за ст. ст. 15 ч.2, 121 ч. 1, КК України – 5 років позбавлення волі; за ст. 121 ч. 2, КК України – 7 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 ч. 1 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим суд призначив остаточне покарання – 7 років позбавлення волі.

Таким чином, навіть у справах про заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть, принцип «кваліфікації за суб'єктивним уявленням» стикається з об'єктивними межами, встановленими законом. Це ще раз підкреслює складність і необхідність ретельного аналізу кожного такого випадку.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати низку ключових висновків щодо проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень за умови помилки щодо вагітності потерпілого. По-перше, кваліфікація діяння, вчиненого за умови помилки щодо вагітності жертви, визначається насамперед свідомістю та волею винуватця, а не лише об'єктивними обставинами. Завідома упевненість суб'єкта в наявності цієї кваліфікуючої ознаки є вирішальним фактором для оцінки ступеня небезпечності. По-друге, відсутність об'єктивної ознаки (вагітності) робить юридично неможливою кваліфікацію закінченого злочину за спеціальною нормою, що передбачає цю ознаку, незалежно від намірів злочинця. По-третє, єдино правильним правовим механізмом подолання колізії між об'єктивною відсутністю ознаки та суб'єктивною спрямованістю умислу є кваліфікація дій як ідеальної сукупності кримінальних правопорушень: закінченого кримінального правопорушення за фактом заподіяної шкоди та замаху на вчинення кваліфікованого кримінального правопорушення за наміром.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution (дата звернення: 17.09.2025)

2. Новітні кримінально-правові дослідження : Альманах. Миколаїв : Миколаїв. ін-т права нац. ун-ту «од. юрид. акад.», 2021. 262 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2021/05/Альманах-2021-текст.pdf#page=186 (дата звернення: 17.09.2025).

3. Горностай А. Фактичні помилки в об'єкті та її значення для кваліфікації вчиненого як замаху злочин. 2010. 188. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/222/1/makovetcka%20dus.pdf (дата звернення: 18.09.2025).
4. Ганжа Т. В. Методика розслідування умисних вбивств малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності : автореф. дисертації. Харків, 2019. 26 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b8fa0406-c1ea-43bd-b160-4174829f2643/content (дата звернення: 17.09.2025).

Артем КУЗНЄЦОВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Дмитро БАЗАР
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ВІД УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛО СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО

Захист життя та здоров'я людини традиційно посідає центральне місце в системі кримінально-правових цінностей, адже саме ці блага визнаються Конституцією України найвищими та невідчужуваними. Відповідно кримінальне право формує розгалужену систему норм, що покликані забезпечити їх охорону, і, водночас, створює механізми чіткої диференціації відповідальності залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки діяння. Одним із дискусійних у доктрині та складних у правозастосуванні є питання розмежування умисного вбивства та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. Воно торкається фундаментальних питань вини, причинного зв'язку та спрямованості умислу.

Як відзначають Т. О. Кравчук та О. І. Саско О. І., важливим фактором для відмежування умисного вбивства від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що причинило смерть потерпілого, є встановлення об'єктивної та суб'єктивної сторін складів даних кримінальних правопорушень. Визначення цих ключових моментів є необхідним для уникнення суттєвих помилок у кваліфікації суспільно небезпечних діянь та встановленні відповідного покарання згідно з чинним кримінальним законодавством [3, с. 81].

Визначення тяжких тілесних ушкоджень закріплене у статті 121 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. Йдеться про умисні дії, небезпечні для життя в момент заподіяння, або такі, що викликають стійкі та істотні порушення здоров'я: втрату органу чи його функцій, стійку втрату працездатності не менш як на третину, психічну хворобу тощо. У більшості випадків класифікація ушкоджень ґрунтується на висновках судово-медичної експертизи, яка дає фахову оцінку ступеню небезпечності для життя. Водночас юридична кваліфікація виходить за межі медичних характеристик і передбачає аналіз цілого комплексу обставин: способу дії, мотивів, спрямованості умислу та наслідків.

Законодавець у ст. 121 КК України розрізняє основний склад (ч. 1) та низку кваліфікуючих ознак, які в частині другій утворюють кваліфікований склад. Друга частина цієї статті охоплює не лише випадки, коли тяжке тілесне ушкодження спричинило смерть потерпілого, але й ситуації, коли ушкодження вчинено способом, що має характер особливого мучення, або групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи інших осіб, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення; такі обставини підвищують суспільну небезпечність діяння і зумовлюють суворішу санкцію. Отже, відмінність між ч. 1 і ч. 2 має не лише наслідковий, а й ситуаційно-методичний характер: спосіб вчинення, мотиви та організаційна форма можуть самі по собі кваліфікувати діяння за ч. 2 незалежно від настання смерті. Водночас при встановленні кваліфікації суд повинен з'ясувати спрямованість умислу: якщо доведено, що винний свідомо допускав або прямо прагнув настання смерті, то правова природа діяння перекладається в площину умисного вбивства (ст. 115) або його замаху, тоді як у випадку, коли смерть настала як наслідок умисного спричинення тяжкого ушкодження без наміру вбити, постає конструкція умислу щодо діяння і необережності щодо наслідку. Такий підхід вимагає скоординованої оцінки медичних висновків, фактичних обставин і доктринальних критеріїв.

Вирішення цього питання неможливе без аналізу суб'єктивної сторони діяння. А. Байда та О. Склезь зазначають, що суб'єктивна сторона умисного вбивства виступає у формі умислу. Визначальним при цьому є особисте суб'єктивне ставлення винної особи до наслідків своїх дій. При умисному вбивстві заподіяння смерті підпадає під прямий умисел винного. В свою чергу, у випадку заподіяння тяжкого

тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілої особи, суб'єктивне ставлення до смерті потерпілого проявляється в формі необережності [2, с. 2].

При кваліфікації за ч. 1 ст. 121 КК України умисел спрямований виключно на шкоду здоров'ю, а в ч. 2 тієї ж статті – настання смерті є наслідком необережності [1]. Іншими словами, поєднується умисел щодо первинної дії та необережність щодо її фатальних наслідків. Саме така «змішана форма вини» відрізняє зазначений склад злочину від умисного вбивства, де умисел прямо спрямований на позбавлення життя. Тому при оцінці діяння важливим є встановлення внутрішнього психічного ставлення винного: аналізується не лише сам факт удару чи іншої дії, а й її спосіб, характер застосованого знаряддя, локалізація ушкоджень, кількість завданих травм, поведінка винного після події. Сукупність цих ознак дозволяє визначити, чи переслідував він мету вбивства, чи обмежувався заподіянням шкоди здоров'ю.

Судова практика демонструє численні випадки, коли відмежування цих складів ставало ключовим для правильного вирішення справи. Так, нерідко смерть настає не від самого ушкодження, а через ускладнення, пов'язані з індивідуальними особливостями організму чи неналежним наданням медичної допомоги. У подібних ситуаціях важливим є встановлення причинного зв'язку між діями винного та кінцевим результатом. Якщо смерть є прямим наслідком завданої травми, кваліфікація здійснюється за ч. 2 ст. 121 КК України. Якщо ж між ушкодженням і смертю простежується лише непрямий або умовний зв'язок, відповідальність обмежується ч. 1 ст. 121, а у разі доведення наміру на позбавлення життя – ст. 115 КК України [1].

У науковій літературі точаться суперечки щодо правової природи складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК [1]. Одні дослідники вбачають у ньому самостійний склад, що відрізняється особливим наслідком і вимагає доведення змішаної форми вини. Інші вважають його кваліфікованим різновидом основного складу, оскільки смерть у даному випадку виступає лише кваліфікуючою ознакою. Обидві позиції мають право на існування, однак практика свідчить, що конструкція норми є доволі складною й нерідко породжує труднощі у правозастосуванні.

Окремої уваги заслуговує проблема доведення необережності щодо настання смерті. Адже для кваліфікації за ч. 2 ст. 121 необхідно не лише встановити факт заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, а й довести, що винний не передбачав можливості настання смерті, хоча повинен був і міг її передбачити. Це вимагає від суду ретельного аналізу ситуації, врахування соціального досвіду, індивідуальних якостей особи, обставин конфлікту. У протилежному випадку існує ризик неправильної кваліфікації та притягнення до відповідальності за умисне вбивство там, де мало місце інше кримінальне правопорушення.

Також, за зауваженням А. І. Кулик, слід враховувати, що у будь-якому випадку вбивство (крім випадків вбивства через необережність) – це нанесення тяжкого тілесного ушкодження. Наносячи тяжке тілесне ушкодження, особа мала припускати що воно може спричинити смерть. Адже будь яке тяжке тілесне ушкодження, будь то втрата органу чи його функцій, або пошкодження черевної порожнини чи кісткового мозку, – є тяжкою травмою, що ставить під загрозу життя людини [4, с. 67].

Таким чином, проблема кваліфікації тяжких тілесних ушкоджень та їх відмежування від випадків, що призвели до смерті, полягає у необхідності поєднання медичної, фактичної та юридичної оцінки діяння. Встановлення причинного зв'язку, дослідження психічного ставлення винного до своїх дій, ретельний аналіз доказів – це ключові елементи, що дозволяють забезпечити правильне застосування закону. Наукова доктрина, своєю чергою, пропонує різні підходи до вдосконалення кримінального законодавства, зокрема більш чітке визначення критеріїв відмежування зазначених складів злочину та уточнення положень про форми вини.

У підсумку слід зазначити, що дана проблема не є лише суто теоретичною. Вона безпосередньо впливає на справедливість судових рішень, дотримання прав людини та забезпечення балансу між захистом суспільних інтересів і правовою визначеністю. Подальший розвиток судової практики, уніфікація підходів Верховного Суду, а також системна наукова дискусія мають стати тим фундаментом, який дозволить зменшити кількість помилок у кваліфікації та підвищити ефективність кримінально-правової охорони життя і здоров'я громадян.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 04.10.2021 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 03.10.2025)

2. Байда А., Склезь О. Розмежування умисного вбивства від умисного нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть особи. *Молодий вчений*. 2019. №11 (75). С. 1–6.

3. Кравчук Т. О., Саско О. І. Відмежування умисного вбивства від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. *Інновації та науковий потенціал світу :* матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Хмельницький, 10 листопада, 2023 р.) ; Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023. С. 81–83.

4. Кулик А. І. Деякі аспекти відмежування умисного вбивства від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що призвело до смерті потерпілого. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації :* матеріали IV Міжнародної наукової конференції (м. Івано-Франківськ, 2 грудня, 2022 р.) ; Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2022. С. 67–68.

Артем КУЗНЄЦОВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проблематика отримання достовірної інформації у кримінальному провадженні є одним із ключових аспектів ефективного функціонування системи кримінальної юстиції. Традиційно допит вважався основним і найпоширенішим процесуальним способом збирання доказів, проте останні десятиліття засвідчили зростання інтересу до нових, більш гуманістичних і психологічно вивірених підходів до комунікації з учасниками кримінального процесу. У цьому контексті з'явилася технологія процесуального інтерв'ю (investigative interview), яка у багатьох державах розглядається як альтернатива класичному допиту, що проводиться у психологічно комфортній, доброзичливій, атмосфері, без будь якого тиску, показання надаються добровільно та вони є достовірними.

Процесуальне інтерв'ю – це фактично альтернатива традиційному допиту. Цей метод спрямовує поліцейських (та представників інших правоохоронних органів) на проведення систематичного та всебічного розслідування обставин вчиненого злочину, а також запобігає встановленню передчасних висновків по справі. Не менш важливим є те, що процесуальне інтерв'ю допомагає комунікації та отриманню інформації і, як на слідок, сприяє розкриттю злочину [1, с. 24].

Сучасна кримінально-процесуальна доктрина розглядає процесуальне інтерв'ю як інноваційний метод отримання інформації від свідків, потерпілих, підозрюваних і навіть обвинувачених, що базується на засадах етичної комунікації, взаємної поваги, емпатії та нейтральності. У науковій літературі зазначається, що основною передумовою запровадження процесуального інтерв'ю виступає зміна правосвідомості правоохоронців, переорієнтація їх від отримання зізнань, часто під примусом до отримання великого обсягу доказової інформації, забезпечення в ході інтерв'ю процесуальних гарантій передбачених чинним законодавством [2, с. 144].

На відміну від традиційного допиту, який історично передбачав ієрархічну модель «запитання – відповідь» із домінуванням слідчого, процесуальне інтерв'ю орієнтоване на побудову діалогу, створення сприятливої психологічної атмосфери, що забезпечує достовірність та повноту свідчень. За зауваженням Г. М. Стояцької, мета процесуального інтерв'ю полягає в отриманні максимально об'єктивної інформації про обставини події, тоді як допит переважно спрямований на отримання зізнання підозрюваної особи у вчиненому кримінальному правопорушенні [3, с. 184]. Саме тому цей інструмент дедалі активніше розглядається як ефективна альтернатива допиту, особливо в справах, де необхідно уникнути вторинної травматизації учасників або запобігти навіюванню неправдивих відомостей.

Порівняльний аналіз практики зарубіжних країн свідчить, що модель процесуального інтерв'ю активно застосовується у Великій Британії, Канаді, Норвегії, Новій Зеландії та інших державах, де її закріплено на рівні спеціальних методичних рекомендацій або навіть законодавства. Так, британська модель PEACE (Preparation and Planning, Engage and Explain, Account, Closure, Evaluation) стала класичним прикладом системного підходу до процесуального інтерв'ю, який поєднує ретельну підготовку, професійну комунікацію, структурований збір інформації та подальший аналіз результатів. Основна ідея полягає у тому, що слідчий не прагне «зізнання будь-якою ціною», а навпаки – створює умови для вільного викладу інформації особою, яка має відомості про подію, забезпечуючи при цьому дотримання її прав та психологічного комфорту.

З огляду на український контекст, актуальність запровадження процесуального інтерв'ю обумовлена не лише потребою в гуманізації кримінального провадження, а й необхідністю підвищення якості доказової бази. Традиційна модель допиту, закріплена в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, у багатьох випадках демонструє недоліки: формальний підхід, перевантаження запитаннями, психологічний тиск, шаблонність відповідей. Це призводить до ситуацій, коли свідчення стають неповними або викривленими, а слідчий процес – тривалим і малоефективним. Натомість концепція процесуального інтерв'ю орієнтує правоохоронців на

отримання інформації шляхом довірчого діалогу, розвитку активного слухання та правильного формулювання запитань, що дозволяє підвищити достовірність даних без порушення прав особи.

Особливо важливою є психологічна складова процесуального інтерв'ю. Дослідження в галузі когнітивної психології підтверджують, що особа краще відтворює події у спокійній і доброзичливій атмосфері, ніж під час агресивного або формалізованого допиту. Людська пам'ять є динамічною та селективною, а тому правильна організація комунікації під час інтерв'ю дозволяє уникнути типових когнітивних спотворень – навіювання, домислів, плутанини у хронології подій. Водночас слідчий, який володіє технікою процесуального інтерв'ю, повинен бути підготовлений не лише юридично, а й психологічно, мати знання з невербальної комунікації, базових принципів мотиваційного слухання та вміти адаптувати стиль спілкування до особистості респондента. Таке, на думку Попович, вищезазначена методика потребує високого рівня комунікаційних навичок, відкритості та співчутливості в Інтерв'юера, а також дані особи повинні мати здатність планувати, застосовувати структурований підхід і демонструвати дисципліну протягом усього процесу [4, с. 73].

Важливим аспектом є також дотримання принципу добровільності та відсутності примусу. Процесуальне інтерв'ю, на відміну від класичного допиту, не передбачає елементу змагальності між стороною обвинувачення та допитуваним, натомість акцентує на співпраці, де обидві сторони зацікавлені у встановленні істини.

Слід також зазначити, що процесуальне інтерв'ю має практичний порядок його реалізації, який, у свою чергу, втілюється у ряд моделей проведення процесуального інтерв'ю. Нині такі моделі поділяються на три основні групи: класичні (повністю заперечують застосування обвинувального підходу), гібридні (дозволяють використання обвинувального підходу за певних умов) та спеціалізовані (орієнтовані на опитування окремих цільових груп) [5, с. 543].

Процесуальне інтерв'ю може бути ефективно застосоване не лише щодо свідків і потерпілих, а й у роботі з підозрюваними, за умови суворого дотримання їхніх процесуальних гарантій. Відомо, що значна частина зізнавальних показань, отриманих під час класичних допитів, може бути зумовлена тиском або бажанням уникнути подальших негативних наслідків. Це ставить під сумнів достовірність отриманих даних і може призводити до судових помилок. Використання ж моделі інтерв'ю дозволяє уникнути цих ризиків, оскільки створює передумови для свідомого, осмисленого й добровільного надання інформації.

Одним із викликів у впровадженні процесуального інтерв'ю в українську практику є відсутність належної нормативної регламентації. Кримінальний процесуальний кодекс не містить терміну «процесуальне інтерв'ю», хоча його принципи певною мірою відображені у вимогах щодо допустимості доказів, заборони тиску, права на захист та фіксації процесуальних дій. Тому перспективним напрямом реформування є розробка національних методичних рекомендацій для правоохоронних органів, які визначали б етапи, структуру, психологічні прийоми та етичні стандарти проведення інтерв'ю. Такий підхід дозволив би підвищити професійний рівень слідчих і забезпечити баланс між ефективністю розслідування та дотриманням прав людини.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що процесуальне інтерв'ю є перспективним напрямом розвитку кримінального процесу України, який відповідає сучасним тенденціям гуманізації правосуддя та підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів. Його впровадження здатне забезпечити якісно новий рівень доказування, заснований на достовірних і добровільно наданих свідченнях. Водночас, повна реалізація потенціалу цього інституту потребує комплексних змін – від законодавчих уточнень до глибокої професійної підготовки слідчих і прокурорів. Таким чином, процесуальне інтерв'ю не слід сприймати як формальну альтернативу допиту, а радше як сучасну філософію слідчої діяльності, у центрі якої стоїть людина, її права, гідність і психологічна безпека.

Список використаних джерел

1. Бєлоусов Ю., Броневицька О., Деркач, Луцик В., Орлеан А., Рогальська В., Філоненко Т., Яворська В. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. К. : Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.

2. Луцик В. В. Процесуальне інтерв'ю як спосіб гуманізації кримінального процесу України. *Гуманізація кримінальної відповідальності :* матеріали ІІ Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 16–17 листопада 2018 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 142–144.

3. Стояцька Г. М. Процесуальне інтерв'ю – нова філософія слідчої діяльності. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики :* матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2021. С. 182–184.

4. Попович М. В. Процесуальне інтерв'ю як альтернатива допиту на етапі досудового розслідування. *IV Наукові читання пам'яті Ганса Гросса :* збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2024 року). Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 71–74.

5. Василик В. А. Процесуальне інтерв'ю: аналіз сучасного кримінально-процесуального тренду крізь призму принципів проведення ефективного розслідування та збору інформації. *Modern research in science and education :* The 6th International scientific and practical conference (February 8–10, 2024) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2024. С. 539–548.

Денис КУРИЛИШИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сучасні збройні конфлікти мають глибокі соціальні, економічні та гуманітарні наслідки, що безпосередньо впливають на повсякденне життя цивільного населення. В умовах війни державні інституції зіштовхуються з новими викликами, що потребують швидкої реакції, ефективної координації дій та ухвалення рішень, спрямованих на збереження стабільності, забезпечення основних потреб людей та підтримку правопорядку.

Повномасштабна збройна агресія проти України кардинально змінила умови функціонування органів влади та місцевого самоврядування. У нових реаліях публічна адміністрація стала основним інструментом забезпечення стійкості суспільства, адаптації до воєнних викликів та поступового переходу до відновлення.

Публічна адміністрація – це система органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також інших суб'єктів, які здійснюють публічне управління в інтересах суспільства [1, с. 523]. Її діяльність спрямована на реалізацію публічної політики, забезпечення прав і свобод громадян, організацію надання адміністративних, соціальних та інших послуг. У період збройного конфлікту публічна адміністрація набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує безперервність влади, координацію екстрених заходів, гуманітарну допомогу, евакуацію населення, захист вразливих груп, а також підтримує функціонування критичної інфраструктури. Це вимагає гнучкості, здатності діяти в умовах ризику та нестачі ресурсів, а також тісної взаємодії з іншими органами державної влади, військовими структурами, волонтерами та міжнародними партнерами.

У цей важкий період ефективне управління національною безпекою, соціальним забезпеченням та життєдіяльністю населення неможливе без злагодженої міжсекторальної взаємодії. У таких умовах надзвичайно важливою стає координація між органами публічної адміністрації, Збройними Силами, правоохоронними структурами та гуманітарними організаціями.

Органи влади виступають як центр управлінських рішень, але реалізувати їх можливо лише у тісній співпраці з тими, хто безпосередньо діє «в полі» - військовими підрозділами, ДСНС, поліцією, Нацгвардією, а також медичними службами, волонтерами, міжнародними й національними гуманітарними структурами (наприклад, Червоний Хрест, ООН, ЮНІСЕФ тощо).

Особливості такої координації включають: оперативне узгодження дій (спільні штаби, кризові центри, військові адміністрації, які об'єднують цивільних і військових управлінців); обмін інформацією в режимі реального часу (що дозволяє швидко реагувати на зміну обстановки, визначати пріоритети допомоги або евакуації); розподіл зон відповідальності між різними структурами з урахуванням специфіки їхньої роботи та можливостей; запобігання дублюванню дій або неефективному використанню ресурсів – через спільне планування та комунікацію; залучення гуманітарних організацій до забезпечення населення базовими потребами (продукти, вода, медикаменти), а також до підтримки соціально вразливих груп.

У період збройного конфлікту органи публічної адміністрації виступають головним інструментом організації життя цивільного населення в умовах постійної загрози. Їхня роль кардинально змінюється: від мирного регулятора суспільних процесів - до координатора дій у надзвичайній ситуації [1, с. 523]. У центрі уваги стає не розвиток, а виживання, безпека та підтримка стійкості суспільства. У таких обставинах можна виокремити кілька ключових напрямів діяльності, кожен із яких виконує критично важливу функцію.

Перш за все, особливої ваги набуває забезпечення безпеки та підтримка правопорядку. Органи публічної влади беруть участь в організації охорони громадського порядку, часто у взаємодії з військовими адміністраціями, поліцією, Національною гвардією та службою ДСНС. Вони координують евакуацію населення із зон активних бойових дій, встановлюють правила комендантської години, регулюють переміщення людей, контролюють дотримання законів у надзвичайних умовах. Також до обов'язків адміністрацій входить забезпечення безпеки на територіях, що постраждали від бойових

дій: запобігання мародерству, виявлення диверсійних груп, контроль над інформаційним простором, попередження поширення паніки. Усе це потребує швидких, чітко скоординованих дій і значного рівня довіри з боку населення.

Другим фундаментальним напрямом є організація надання базових послуг для цивільного населення. Попри війну, держава не може припинити виконання своїх соціальних зобов'язань. Населенню потрібно отримувати доступ до медичної допомоги, ліків, води, їжі, засобів гігієни, тепла та житла. В умовах, коли системи постачання пошкоджено або зруйновано, ці завдання лягають на плечі місцевих адміністрацій. Вони відповідають за розгортання мобільних медичних пунктів, центрів гуманітарної допомоги, забезпечення електро- та теплопостачання, особливо в зимовий період. Окрему увагу приділяють вразливим групам населення: особам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям, багатодітним родинам, які особливо потребують підтримки.

У тісному зв'язку з попереднім напрямом перебуває реагування на гуманітарну кризу, спричинену масовим переміщенням населення. Мільйони людей змушені покинути свої домівки, шукаючи безпечніші регіони. Саме органи публічної адміністрації займаються обліком внутрішньо-переміщених осіб (ВПО), створенням тимчасового житла, організацією пунктів реєстрації та розселення. Вони також відповідають за координацію з міжнародними гуманітарними організаціями, волонтерами, благодійними фондами, аби забезпечити ефективний розподіл допомоги - харчів, одягу, генераторів, медикаментів. Нерідко саме місцеві органи влади стають першим і єдиним контактним центром для тисяч переміщених осіб, що потребують елементарної підтримки [2, с. 40].

Ще одним критично важливим напрямом є забезпечення інформаційної комунікації з населенням. В умовах постійної небезпеки, психологічної напруги та інформаційних атак з боку ворога, надзвичайно важливо, щоби громадяни отримували перевірену, своєчасну та зрозумілу інформацію. Органи публічної адміністрації повідомляють про небезпеку, повітряні тривоги, евакуаційні маршрути, умови отримання допомоги, зміни в роботі транспорту, медичних закладів тощо. Для цього використовуються всі доступні канали – офіційні сайти, соціальні мережі, телеграм-канали, смс-розсилки, гарячі лінії. Особливої уваги набуває боротьба з дезінформацією, чутками та ворожою пропагандою, які можуть дестабілізувати ситуацію. Водночас інформаційна підтримка повинна мати не лише оперативний, а й емоційний компонент - підтримка духу населення, демонстрація ефективності державних рішень, заклики до єдності та взаємодопомоги.

Нарешті, одним із головних напрямів є тимчасове відновлення інфраструктури та управління обмеженими ресурсами. Після обстрілів і руйнувань саме публічна адміністрація відповідає за організацію першочергових ремонтних робіт: відновлення електромереж, водогонів, доріг, шкіл, лікарень. Робота часто відбувається в умовах обмеженого фінансування, нестачі техніки, логістичних труднощів та безпосередньої загрози життю працівників. Органи місцевого самоврядування приймають рішення щодо розподілу пального, будівельних матеріалів, генераторів, визначають пріоритетні об'єкти для відновлення. Паралельно ведеться облік збитків, складання заявок на компенсації та залучення міжнародної допомоги.

Усі ці напрями діяльності взаємопов'язані між собою і формують єдину систему управління кризовою ситуацією. Ефективність роботи органів публічної адміністрації в умовах війни значною мірою визначає, наскільки суспільство здатне витримати тиск війни, зберегти базові функції життєдіяльності, захистити своїх громадян і поступово перейти до етапу відновлення. Успішна реалізація цих завдань потребує не лише технічних та організаційних рішень, а й високого рівня відповідальності, довіри з боку людей та постійного пошуку балансу між законами воєнного часу і принципами гуманізму.

Список використаних джерел

1. Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. № 4 (2010). С. 522–525.

2. Криворучко І.В. Державне управління в умовах війни: виклики та перспективи. *Теорія і практика державного управління.* № 2 (77). С. 38–53. https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-2-03

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 30.

4. Про затвердження Плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 223. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.10.2025).

5. План гуманітарних потреб і реагування. Україна. Цикл гуманітарних програм. 2024. *United Nations*, 2020. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/legacy-pdf/Ukraine-HNRP-2024-Humanitarian-Needs-and-Response-Plan-EN-20240110.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

Марта ЛАКТІОНОВА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Вплив міжнародного права на розвиток кримінального законодавства України становить один із ключових напрямів трансформації національної правової системи, що зумовлений процесами глобалізації, інтеграції у міжнародну спільноту та необхідністю адаптації до стандартів, визначених міжнародними договорами й конвенціями. Історична еволюція кримінального права в Україні відображає не лише внутрішні соціально-економічні та політичні чинники, а й постійний діалог із міжнародними правовими механізмами. Сучасний етап розвитку характеризується підвищеною роллю норм міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та права прав людини, які дедалі глибше інтегруються у законодавчі та правозастосовні процеси.

Кримінальне право як галузь є особливо чутливою до впливу міжнародних зобов'язань, адже йдеться про сферу, що безпосередньо регулює питання кримінальної відповідальності за діяння, які визнаються найнебезпечнішими для суспільства та держави. Підписання та ратифікація численних міжнародних договорів Україною сформували базу для поступового удосконалення внутрішніх норм, їхнього узгодження з принципами міжнародного правопорядку. Мова йде про інтеграцію положень універсальних документів, зокрема Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [1], Конвенції проти катувань [2], Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [3], а також спеціалізованих регіональних актів, серед яких Європейська конвенція з прав людини [4]. Таке багатовекторне залучення до міжнародної договірної бази зумовлює потребу не лише формального закріплення зобов'язань, а й ефективної їх імплементації в національне законодавство.

Міжнародне право справляє безпосередній вплив на розвиток кримінального законодавства України через механізм трансформації міжнародних стандартів у внутрішню правову систему. Йдеться про поступове формування доктрини верховенства прав людини як базової засади кримінального права. Заборона катувань, закріплена у міжнародних конвенціях, стала підґрунтям для чіткішої регламентації відповідальності за такі дії у Кримінальному кодексі України [5]. Аналогічно, положення щодо протидії торгівлі людьми та сексуальній експлуатації відобразилися у відповідних статтях національного законодавства, що демонструє практичний вимір впливу міжнародних зобов'язань. Поступове розширення кола злочинів міжнародного характеру, за які передбачено кримінальну відповідальність, відбувається з урахуванням тенденцій, закріплених у діяльності міжнародних кримінальних судів та трибуналів.

Участь України у міжнародних організаціях і судових інституціях формує додатковий механізм впливу міжнародного права на кримінальне законодавство. Виконання рішень Європейського суду з прав людини зумовлює внесення змін до національної практики правозастосування та законодавства, спрямованих на приведення їх у відповідність до європейських стандартів. Систематичне відтворення у практиці ЄСПЛ принципів справедливого судового розгляду, презумпції невинуватості, права на захист, заборони дискримінації формує нові орієнтири для української правової системи. У багатьох випадках імплементація міжнародних стандартів відбувається під тиском необхідності виконання рішень суду, однак у довгостроковій перспективі це сприяє формуванню нової культури дотримання прав людини в межах кримінального провадження.

Значний вплив на кримінальне законодавство справляє і процес європейської інтеграції. Адаптація до acquis Європейського Союзу передбачає приведення кримінального законодавства у відповідність до вимог, що висуваються у сфері протидії організованій злочинності, тероризму, корупції, кіберзлочинності. Розвиток норм щодо відповідальності за фінансування тероризму, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є результатом імплементації європейських директив та рекомендацій міжнародних організацій, зокрема FATF. Водночас кримінальне право України зазнає впливу практики Міжнародного кримінального суду, що стає дедалі актуальнішим у контексті воєнної агресії та необхідності притягнення до відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид.

Особливість сучасного етапу розвитку кримінального законодавства України полягає у взаємодії міжнародних стандартів із внутрішніми трансформаційними процесами. Національне законодавство не лише інтегрує положення міжнародних актів, але й стає частиною глобальної системи кримінально-правового регулювання. Досвід інших країн, міжнародні правові практики та співробітництво у сфері кримінальної юстиції сприяють модернізації національної системи, яка отримує змогу ефективніше реагувати на нові форми злочинності. Глобалізація злочинних проявів, таких як кіберзлочинність чи

транснаціональні фінансові злочини, вимагає постійної гармонізації українського законодавства з міжнародними підходами.

Водночас інтеграція міжнародного права в українське кримінальне законодавство супроводжується низкою проблем. Наявність колізій між нормами внутрішнього права та міжнародними договорами потребує пошуку механізмів узгодження, що нерідко викликає складні правові дискусії. Практика національних судів демонструє не завжди послідовне застосування норм міжнародних актів, що вимагає підвищення рівня кваліфікації суддів і слідчих, а також розробки доктринальних підходів до подолання таких суперечностей [6, с.141-142]. Певною проблемою є формальний характер імплементації міжнародних норм, коли закріплення їх у законодавстві не супроводжується належною практикою застосування.

З огляду на розвиток міжнародного права можна прогнозувати подальше посилення його впливу на кримінальне законодавство України. Перспективним напрямом є розширення взаємодії з міжнародними судовими інституціями, посилення ролі міжнародних експертів у реформуванні кримінального права, поглиблення адаптації національної системи до сучасних міжнародних стандартів у сфері кримінальної юстиції. Такий процес сприятиме не лише підвищенню ефективності протидії злочинності, але й забезпеченню реального захисту прав людини, що становить фундамент сучасного правопорядку.

Отже, вплив міжнародного права на розвиток кримінального законодавства України проявляється у багатовекторних процесах інтеграції, адаптації та модернізації. Національна система постійно взаємодіє з міжнародними стандартами, що відображається у змінах законодавства, практиці судів і слідчих органів, а також у формуванні нових доктринальних підходів. Синергія внутрішніх і міжнародних чинників визначає динаміку розвитку українського кримінального права, роблячи його невід'ємною частиною глобального правового простору.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 30.09.2025)

2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом Президії ВР N 3484-XI (3484-11) від 26.01.87 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 30.09.2025)

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 30.09.2025)

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.09.2025)

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 17.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 30.09.2025)

6. Пономаренко Ю. А. Acquis communautaire Європейського Союзу і кримінальне право України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути :* матеріали міжнар. наук. Конференції, м. Харків, 21–22 жовтня 2022 р. Харків : Право, 2022. С. 140–147. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20446?locale=uk

Юрій ЛЕВАНДОВСЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

Слідчі (розшукові) дії є основним інструментом досудового розслідування, за допомогою якого забезпечується збирання, перевірка та оцінка доказів, необхідних для встановлення істини у кримінальному провадженні. Вони відіграють ключову роль у реалізації завдань кримінального процесу, спрямованих на швидке, повне й неупереджене розслідування злочинів, викриття винних осіб та недопущення необґрунтованого притягнення до відповідальності.

У сучасних умовах реформування кримінальної юстиції України, коли правоохоронна система зазнає значного тиску як з боку суспільства, так і міжнародних інституцій, питання правової регламентації та практичного застосування слідчих (розшукових) дій набуває особливої актуальності [1, с. 132]. Від правильності їх проведення залежить не лише ефективність розслідування, а й дотримання прав і свобод людини, що є однією з основних гарантій верховенства права.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), слідчі (розшукові) дії – це передбачені законом процесуальні дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні [2, с. 44]. Їх метою є встановлення об'єктивної істини у справі шляхом виявлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Слідчі (розшукові) дії мають декілька ознак: вони є процесуальними (тобто здійснюються лише у межах кримінального провадження); регламентованими законом; спрямованими на досягнення конкретної доказової мети; і проводяться уповноваженими суб'єктами – слідчим, детективом або прокурором [3, с. 128].

У правовій літературі виокремлюють такі групи слідчих дій: дії з виявлення, фіксації та вилучення доказів (огляд місця події, обшук, виїмка); дії, спрямовані на отримання показань (допит, очна ставка, пред'явлення для впізнання); та дії з перевірки доказів (слідчий експеримент, відтворення обстановки та обставин події).

Система слідчих дій визначається логікою кримінального процесу – від виявлення злочину до встановлення обставин його вчинення. КПК України встановлює вичерпний перелік таких дій, серед яких основними є:

- допит (ст. 224);
- обшук (ст. 234);
- виїмка (ст. 236);
- огляд місця події (ст. 237);
- пред'явлення для впізнання (ст. 228);
- слідчий експеримент (ст. 240);
- отримання зразків для експертного дослідження (ст. 245);
- зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (ст. 2451);
- негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 246–275) [2, с. 47].

Ці дії проводяться з метою отримання достовірних і допустимих доказів. Законодавець забезпечує баланс між необхідністю розкриття злочину та дотриманням конституційних прав громадян. Наприклад, проведення обшуку чи огляду житла можливе лише на підставі ухвали слідчого судді, що є гарантією від зловживань з боку правоохоронців [4, с. 211].

У теорії кримінального процесу існує декілька підходів до класифікації слідчих дій. Найпоширенішою є класифікація за характером мети та способу їх здійснення:

1. Гласні слідчі дії – це дії, що проводяться відкрито, у присутності учасників кримінального провадження (допит, огляд, пред'явлення для впізнання).
2. Негласні слідчі (розшукові) дії – проводяться без відома особи, щодо якої вони здійснюються (зняття інформації з каналів зв'язку, спостереження, контроль за вчиненням злочину тощо) [1, с. 133].

Інша класифікація розрізняє слідчі дії за їх процесуальним статусом:

- первинні – спрямовані на виявлення джерел доказів (огляд місця події, обшук);
- допоміжні – уточнюють чи перевіряють уже наявні докази (очна ставка, експеримент).

У сучасній практиці дедалі більшого значення набувають цифрові слідчі дії, пов'язані зі збиранням та аналізом електронних доказів – даних із комп'ютерів, мобільних пристроїв, соціальних мереж [5, с. 17]. Це потребує спеціальних знань і технічного забезпечення.

КПК України встановлює низку гарантій, що забезпечують законність і дотримання прав учасників провадження. Серед них – обов'язковість судового контролю, фіксація ходу дії технічними засобами, право особи на участь захисника, можливість оскарження дій чи рішень слідчого судді.

Зокрема, стаття 104 КПК передбачає обов'язкове ведення протоколу слідчої дії, а стаття 107 – застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження [2, с. 52]. Ці механізми спрямовані на забезпечення достовірності процесуальної інформації та захист учасників від неправомірних дій.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що втручання у приватне життя особи під час слідчих дій має бути «необхідним у демократичному суспільстві» і відповідати принципу пропорційності [6, с. 88]. Відповідно, будь-яке обмеження прав повинно бути обґрунтованим і мінімально необхідним для досягнення мети розслідування.

Попри достатньо розвинену законодавчу базу, у практиці правоохоронних органів виникає чимало труднощів. Однією з головних проблем залишається формальний підхід до документування слідчих дій, коли протоколи містять лише загальні відомості, без конкретного опису обставин. Це знижує доказову силу зібраних матеріалів [3, с. 129].

Також проблемним є питання допустимості доказів, здобутих із порушенням процесуального порядку. Судова практика демонструє, що навіть невеликі відступи від вимог КПК можуть стати підставою для визнання доказу недопустимим.

Окремої уваги потребує використання цифрових технологій у ході слідчих дій. З одного боку, електронні засоби фіксації підвищують об'єктивність процесу, з іншого – виникають труднощі із збереженням цифрових доказів, їх автентичністю та ланцюгом передачі [5, с. 21].

Крім того, під час воєнного стану постають специфічні виклики, пов'язані з проведенням слідчих дій у зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Тут виникають проблеми безпеки, обмеженого доступу до місць подій і збирання доказів у руйнованій інфраструктурі [7, с. 114].

У країнах континентальної Європи інститут слідчих дій має подібну правову природу, однак із певними особливостями. Наприклад, у Німеччині слідчі дії проводяться під безпосереднім наглядом прокурора, який відповідає за дотримання законності. У Франції значна роль відведена судді-дослідникові (*juge d'instruction*), який поєднує функції контролю та проведення слідчих дій [6, с. 93].

У більшості європейських держав діє принцип «належної процедури» (due process), що передбачає обов'язковість судового дозволу на будь-яке втручання у приватне життя, житло або кореспонденцію особи. Такий підхід поступово впроваджується й у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство.

Слідчий у межах досудового розслідування здійснює організацію та проведення слідчих дій, формує доказову базу, приймає рішення про подальші процесуальні кроки. Прокурор здійснює процесуальне керівництво, погоджує найважливіші дії (наприклад, обшук, арешт майна, негласні дії) і забезпечує дотримання прав громадян [1, с. 134].

Ефективність проведення слідчих дій залежить від належного рівня професійної підготовки слідчих, наявності сучасних технічних засобів, а також від рівня взаємодії між органами досудового розслідування, прокуратурою та судами.

Слідчі (розшукові) дії є фундаментальною складовою досудового розслідування, без якої неможливе ефективне виконання завдань кримінального провадження. Вони забезпечують виявлення та фіксацію доказів, перевірку версій і встановлення істини у справі.

Законодавча регламентація слідчих дій в Україні загалом відповідає європейським стандартам, проте потребує подальшого вдосконалення, особливо в частині використання цифрових технологій, забезпечення прав учасників процесу та адаптації процедур до умов воєнного стану.

Подальший розвиток цього інституту має бути спрямований на забезпечення балансу між ефективністю розслідування та дотриманням прав людини, що є необхідною умовою для побудови демократичної системи правосуддя.

Список використаних джерел

1. Лазарєв А. П. Механізм проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 231 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами та доповненнями).

3. Галаган І. В. Теоретико-правові засади проведення слідчих дій у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 2. С. 125–132.

4. Шепітько В. Ю. Тактика слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. Харків : Право, 2019. 284 с.

5. Дрозд В. М. Цифрові докази у кримінальному процесі: проблеми теорії та практики. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. № 2. С. 15–24.

6. Капліна О. В. Європейські стандарти проведення слідчих дій: практика ЄСПЛ. *Право України*. 2022. № 5. С. 85–95.

7. Марочканич І. М. Проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство*. 2023. № 4. С. 110–116.

Анна-Марія ЛЕВКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ФАКТОР ПОРУШЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ ЗА СТ. 3 ЄКПЛ

Гендерно зумовлене насильство є однією з найбільш поширених форм порушення прав людини у світі. В Україні проблема набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли кількість випадків домашнього насильства та сексуальних злочинів зростає. Водночас ефективність реагування поліції залишається низькою: потерпілі часто стикаються з формалізмом, відмовами у відкритті проваджень або затягуванням розслідувань. Це ставить питання про відповідність дій (чи бездіяльності) держави її позитивним зобов'язанням за статтею 3 Європейської конвенції з прав людини яка гарантує абсолютну заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження.

Стаття 3 Європейської конвенції з прав людини закріплює абсолютну заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження або покарання. Ця норма має імперативний характер і не допускає жодних відступів навіть у надзвичайних ситуаціях. Як зазначає Європейський суд з прав людини ст. 3 Конвенції є однією з «фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Важливою особливістю тлумачення ст. 3 ЄКПЛ є те, що вона покладає на державу не лише негативні зобов'язання (утримуватися від жорстокого поводження з боку державних органів), а й позитивні зобов'язання. Це означає, що держава повинна вживати активних заходів для запобігання жорстокому поводженню з боку приватних осіб, а також забезпечувати ефективне розслідування випадків насильства. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що бездіяльність органів влади у таких справах може сама по собі становити порушення ст. 3. У цьому контексті особливого значення набуває проблема гендерно зумовленого насильства Відповідно до визначення ООН та Фонду народонаселення ООН ГЗН – це насильство, спрямоване проти особи через її стать чи гендер, яке охоплює домашнє насильство, сексуальні злочини, переслідування, примусові шлюби тощо [1]. Таке насильство має системний характер і часто супроводжується толерантністю або байдужістю з боку правоохоронних органів.

ЄСПЛ у своїй практиці визнає, що гендерно зумовлене насильство може досягати рівня «нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження» у розумінні ст. 3 ЄКПЛ. Відтак, на державу покладаються обов'язки створити ефективну правову базу для захисту від ГЗН. Забезпечити належне реагування поліції та судових органів. Проводити швидке, ретельне та неупереджене розслідування кожного випадку. Гарантувати потерпілим доступ до правосуддя та захист від повторної віктимізації. Таким чином, теоретичні засади аналізу проблеми бездіяльності поліції у справах ГЗН ґрунтуються на поєднанні двох ключових елементів: абсолютної заборони жорстокого поводження за ст. 3 ЄКПЛ та позитивних зобов'язань держави щодо захисту осіб від насильства з боку приватних осіб. Ігнорування цих зобов'язань не лише підриває довіру до правоохоронної системи, а й становить пряме порушення міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що стаття 3 Європейської конвенції з прав людини встановлює абсолютну заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження. Ця норма покладає на державу не лише негативні зобов'язання (утримуватися від жорстокого поводження), але й позитивні зобов'язання – активно захищати осіб від насильства з боку приватних осіб та забезпечувати ефективне розслідування кожного випадку [2].

Особливе місце у практиці Суду займають справи, пов'язані з гендерно зумовленим насильством ЄСПЛ послідовно підкреслює, що бездіяльність поліції та інших органів влади у таких справах може становити порушення ст. 3 Конвенції, а також ст. 14 (заборона дискримінації), оскільки жінки часто стають жертвами системної дискримінації у доступі до правосуддя [3].

Справа «Opuz v. Turkey» стала знаковою у формуванні стандартів ЄСПЛ щодо домашнього насильства. Заявниця та її мати протягом багатьох років зазнавали фізичного та психологічного насильства з боку чоловіка заявниці. Попри численні звернення до поліції, органи влади не вживали належних заходів для захисту потерпілих. У результаті чоловік убив матір заявниці. ЄСПЛ визнав, що держава не виконала свого позитивного зобов'язання захистити заявницю та її матір від реальної та передбачуваної загрози. Бездіяльність поліції та прокуратури становила порушення ст. 3 ЄКПЛ. Крім того, Суд встановив порушення ст. 14 Конвенції, оскільки влада проявила толерантність до

насильства проти жінок, що свідчило про дискримінаційний характер бездіяльності [4]. Це рішення стало першим, у якому ЄСПЛ прямо визнав домашнє насильство формою дискримінації за ознакою статі.

У справі «Eremia v. Moldova» заявниця зазнавала насильства з боку свого чоловіка, який працював у правоохоронних органах. Попри численні скарги, поліція та прокуратура не забезпечили їй належного захисту. Більше того, органи влади фактично толерували поведінку кривдника, що створювало атмосферу безкарності. ЄСПЛ встановив порушення ст. 3 ЄКПЛ через відсутність ефективних заходів захисту. Держава не забезпечила виконання судових рішень про заборону наближення. Бездіяльність органів влади сприяла продовженню насильства та приниженню гідності заявниці [5].

Справа «T.M. and C.M. v. Moldova» підкреслила, що навіть наявність законодавчих механізмів не є достатньою гарантією – держава повинна забезпечити їх реальне застосування. У цій справі йшлося про матір і доньку, які зазнавали домашнього насильства. Влада відкрила кримінальне провадження, але розслідування було поверховим і затягнутим. Поліція не зібрала належних доказів, не допитала ключових свідків і фактично не забезпечила потерпілим захисту. ЄСПЛ визнав неналежне розслідування становило порушення позитивних зобов'язань держави за ст. 3 ЄКПЛ. Держава не забезпечила ефективного механізму захисту від домашнього насильства. Бездіяльність органів влади призвела до повторної віктимізації потерпілих [6].

На основі цих справ можна виокремити ключові стандарти, сформульовані ЄСПЛ: обов'язок превенції, оскільки держава повинна вживати заходів для запобігання насильству, якщо існує реальна та передбачувана загроза .Обов'язок захисту, поліція має оперативно реагувати на скарги потерпілих, застосовувати заборонні приписи, забезпечувати безпеку жертв. Обов'язок ефективного розслідування- розслідування має бути швидким, ретельним, неупередженим і спрямованим на встановлення винних та їх покарання. Обов'язок недискримінації, так як толерантність до насильства проти жінок розглядається як форма дискримінації за ознакою статі (ст. 14 ЄКПЛ).

Таким чином, ЄСПЛ послідовно підкреслює: неефективне розслідування випадків гендерно зумовленого насильства становить порушення ст. 3 ЄКПЛ. Це означає, що держави-учасниці Конвенції зобов'язані не лише приймати закони, а й забезпечувати їх реальне застосування на практиці.

Проблема бездіяльності поліції у справах гендерно зумовленого насильства (ГЗН) в Україні має системний характер і неодноразово підкреслювалася як національними, так і міжнародними експертами. Попри наявність законодавчої бази – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017), Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу – на практиці ефективність їх застосування залишається низькою.

Дослідження свідчать, що правоохоронні органи часто демонструють формальний підхід до заяв про домашнє насильство. Замість оперативного реагування, поліцейські нерідко обмежуються складанням адміністративних протоколів або намагаються «примирити» сторони, що суперечить міжнародним стандартам захисту потерпілих. Такий підхід призводить до повторної віктимізації жінок і створює атмосферу безкарності для кривдників.

Однією з найбільш поширених проблем є відмова у відкритті кримінальних проваджень за заявами про домашнє чи сексуальне насильство. Це пояснюється як перевантаженістю слідчих, так і небажанням поліції «псувати статистику» тяжкими злочинами. У результаті потерпілі залишаються без належного захисту, а держава фактично не виконує своїх позитивних зобов'язань за ст. 3 ЄКПЛ [7].

Важливою проблемою є низький рівень спеціалізованої підготовки поліцейських. Багато слідчих та дільничних не мають достатніх знань щодо особливостей розслідування злочинів, пов'язаних із ГЗН, а також не володіють навичками чутливого спілкування з потерпілими. Це призводить до того, що жертви часто стикаються з недовірою, звинуваченням у «провокуванні» насильства або байдужістю з боку правоохоронців Ґендерний аналіз перешкод, 2022 [8].

Український контекст демонструє розрив між нормативною базою та практикою її застосування. Формальний підхід поліції, відмова у відкритті проваджень та недостатня підготовка кадрів свідчать про невиконання державою своїх позитивних зобов'язань за ст. 3 ЄКПЛ. Водночас міжнародні стандарти - рекомендації Ради Європи та положення Стамбульської конвенції – створюють чіткі орієнтири для реформування системи.

Аналіз практики ЄСПЛ та українського контексту свідчить, що бездіяльність поліції у справах гендерно зумовленого насильства становить не лише внутрішню проблему правозастосування, а й порушення міжнародних зобов'язань держави. Стаття 3 ЄКПЛ покладає на державу позитивний обов'язок не лише утримуватися від жорстокого поводження, але й активно захищати осіб від насильства з боку приватних осіб. ЄСПЛ у справах «Opuz v. Turkey» (2009), «Eremia v. Moldova2 (2013), «T.M. and C.M. v. Moldova» (2014) чітко сформулював стандарти: держава повинна забезпечити превенцію, захист і ефективне розслідування випадків ГЗН, а толерантність до насильства проти жінок розглядається як форма дискримінації.

В Україні, попри наявність законодавчої бази та ратифікацію Стамбульської конвенції у 2022 році, існує розрив між нормами та практикою. Формальний підхід поліції, відмова у відкритті кримінальних проваджень, недостатня підготовка слідчих і дільничних свідчать про невиконання позитивних зобов'язань держави. Це створює атмосферу безкарності та вторинної віктимізації потерпілих.

Список використаних джерел

1. UNFPA. Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою в Україні. Київ, 2022. 72 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_gbv_2022_fin.pdf (дата звернення: 22.10.2025).
2. Європейський суд з прав людини. Посібник зі статті 3 Конвенції – Заборона катування. 2022. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_ukr (дата звернення: 22.10.2025).
3. ЮрФем. Огляд рішень ЄСПЛ. Аналітичний центр «ЮрФем». 2023. URL: https://jurfem.com.ua/analitychnyi-tsentr/oglyad-rishen-yespl/ (дата звернення: 22.10.2025).
4. INTERIGHTS. Opuz v. Turkey. European Court of Human Rights. 2009. URL: https://interights.org/opuz/index.html (дата звернення: 22.10.2025).
5. Європейський суд з прав людини. Справа Eremia v. The Republic of Moldova (заява № 3564/11). Рішення від 28 травня 2013 р. *HUDOC*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119968 (дата звернення: 22.10.2025).
6. Європейський суд з прав людини. *Справа T.M. and C.M. v. The Republic of Moldova* (заява № 26608/11). Рішення від 28 січня 2014 р. LIGA:ZAKON. URL: https://ips.ligazakon.net/document/ES001221 (дата звернення: 22.10.2025).
7. ЮрФем. Альтернативна доповідь до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW). Київ, 2022. URL: https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/CEDAW_%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0-2.pdf (дата звернення: 22.10.2025).
8. Центр Разумкова. Ґендерний аналіз перешкод, з якими стикаються цільові групи. Київ, 2022. URL: https://www.parlament.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/gendernii-_analiz.pdf (дата звернення: 22.10.2025).

Ірина ЛЕЩАК
(Львівського державного університету внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Насильство в сім'ї сьогодні є надзвичайно актуальною проблемою. Про масштабність насильства в сім'ї над неповнолітніми свідчать різноманітні дані статистики, соціальні дослідження, дані громадських організацій тощо. Статистика свідчить про стійке зростання випадків домашнього насильства в Україні, що особливо посилилося з початком повномасштабного вторгнення, а у 2023 році сягнула 291 тисячі звернень до поліції. Хоча кількість відкритих кримінальних справ зростає, до суду доходить лише близько 80% справ, а в 2024 році цей показник впав до 64% [1].

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Розрізняють такі види насильства: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне. Фізичне насильство – умисне нанесення тілесних ушкоджень, що може призвести до травмування, психологічних захворювань, а інколи до смерті. Це: побої, перешкоджання сну й відпочинку, обмеження вільного пересування, змушування до вжиття алкоголю, наркотичних засобів, ненадання необхідної допомоги. Сексуальне насильство – дії сексуального характеру, які вчинені проти волі неповнолітньої особи, це може бути зґвалтування, дотики до частин тіла без згоди, змушування до сексуальних дій тощо. Психологічне насильство – умисний вплив на психологічний стан людини через маніпуляції, словесні образи, приниження, погрози, критика та зневажання. Економічне насильство – умисне незаконне позбавлення людини їжі, майна, коштів, документів необхідних для життя [3].

Найчастіше причинами домашнього насильства є негаразди в сім'ї, бідність, алкоголь, наркотичні засоби, невміння вирішувати конфлікти мирним шляхом. Кожна з цих форм завдає непоправної шкоди фізичному та психічному здоров'ю дитини, впливає на її розвиток. Часто у дітей які страждають від домашнього насильства є занижена самооцінка, невпевненість, боязкість, замкнутість, підвищена тривожність. Неповнолітні особи, що стикнулися з домашнім насильством часто в майбутньому можуть замкнутися в собі, або навпаки стати агресивними, також часто такі люди мають труднощі у

побудові здорових стосунків, не довіряють іншим або бояться близькості, стрес і психологічні травми можуть також вплинути на успішність у навчанні, роботі [4].

Головною проблемою домашнього насильства над неповнолітніми є те що, найчастіше неповнолітні особи нікуди не звертаються, а відтак «насильник» залишається непокараним і продовжує далі вчиняти насильницькі дії. Серед основних причини, чому неповнолітні нікуди не звертаються є страх зганьбити сім'ю, почуття сорому, низька самооцінка, відчуття власної вини [5, с.113].

Права дітей закріплюються Конвенцією ООН про права дитини, Конституцією України, Сімейним кодексом України, міжнародними договорами згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про охорону дитинства» та іншими нормативно-правовими актами.

На підставі положень Конституції України і Конвенції ООН про права дитини 26 квітня 2001 р. в Україні був прийнятий Закон «Про охорону дитинства», який визначає охорону дитинства стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері. У статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено: що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини. Держава забезпечує захист дитини від усіх видів фізичного та психологічного насильства, принижень, недбалого чи жорстокого ставлення, експлуатації, зокрема сексуального характеру, навіть з боку батьків чи осіб, що їх замінюють. Вона оберігає дитину від втягнення у злочинну діяльність, від залучення до вживання алкоголю, наркотичних і психотропних речовин. Також забороняється використання дитини для виготовлення чи поширення порнографічних матеріалів, примушування її до проституції, жебрацтва, азартних ігор та інших подібних дій [6].

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст. 173-2 вчинення домашнього насильства стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до п'ятдесяти годин, або адміністративний арешт на строк від двох до десяти діб. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частинами першою або другою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, тягне за собою накладення штрафу від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк від трьох до п'ятнадцяти діб [7].

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) гарантує захист від найбільш серйозних порушень прав неповнолітніх. У ньому передбачені як загальні норми, що захищають усіх громадян від жорстокого поводження, так і норми, спрямовані на захист життя, здоров'я та особистої недоторканності дитини. До переліку дій, які можна розглядати як жорстоке поводження з дітьми та за які передбачено кримінальну відповідальність відносяться : доведення до самогубства (стаття 120 КК України); умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121 КК України); умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122 КК України); умисне легке тілесне ушкодження (стаття 125 КК України); побої й мордування (стаття 126 КК України); необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 128 КК України); погроза вбивством (стаття 129 КК України); неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (стаття 137 КК України); зґвалтування (стаття 152 КК України); сексуальне насильство (стаття 153 КК України); примушування до вступу в статевий зв'язок (стаття 154 КК); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (стаття 155 КК України); розбещення неповнолітніх (стаття 156 КК України); злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо яке встановлена опіка чи піклування (стаття 166 КК України); втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (стаття 304 КК України) тощо [8].

Якщо до неповнолітньої особи вчиняється домашнє насильство, вона або інші особи можуть звернутися за захистом своїх прав до наступних структур:

1) Національна поліція України, за номером 102 потрібно викликати уповноважений підрозділ поліції;

2) телефонні гарячі лінії, наприклад: безкоштовна та цілодобова «гаряча лінія» 15-47 (з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей); національна «гаряча лінія» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації 0 800 500 335 (безкоштовно зі стаціонарних та мобільних телефонів) або на короткий номер (безкоштовно з мобільних телефонів) 116 123; єдиний контакт-центр системи безоплатної правової допомоги (цілодобово, безкоштовно) 0 800 213 103. Зателефонувавши до них, можна отримати консультацію щодо подальших дій;

3) місцеві територіальні громади/державні адміністрації, звернутися до служби у справах дітей та повідомити про вчинення насильства;

4) медичні заклади: у разі нанесення тілесних ушкоджень потрібно звернутися до лікаря для отримання допомоги;

5) органи управління освітою, заклади освіти, установи та організації системи освіти;

6) суди [9].

Таким чином, домашнє насильство щодо неповнолітніх негативно впливає на формування особистості та може в майбутньому призвести до психологічних травм, жорстокого поводження в сім'ї, готовності бути жертвою або тими хто здійснює насильство. Ніяке насильство не може бути виправдане, кривдник який вчинив один раз насильство буде продовжувати робити нескінченну кількість разів. Основним завданням є не терпіти знущання, а при вчиненні будь-яких з форм насильства звернутися за порятунком. Важливу роль у протидії цьому явищу відіграють поліція, служби у справах дітей, органи опіки та громадські організації. Захист прав дітей – це стратегічне завдання держави, адже саме від цього залежить майбутнє покоління і розвиток демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Кількість випадків домашнього насильства зросла на 20%. *Урядовий портал: вебсайт*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/kilkist-vypadkiv-domashnoho-nasylstva-zrosla-na-20-mvs-ta-parlament-pratsiuiut-nad-posylenniam-vidpovidalnosti

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19

3. Які форми домашнього насилля? *Урядовий контактний центр: вебсайт*. URL: https://1547.ukc.gov.ua/knowdledge/yaki-formy-domashnogo-nasylstva/

4. Насильство в сім'ї: знати, щоб уникнути та допомогти. *Чигиринська ОТГ: веб-сайт*. URL: https://chigirinskaotg.gov.ua/nasylstvo-v-sim-i-znaty-shchob-unyknuty-ta-dopomohty/

5. Митник У. Детермінація домашнього насильства в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*, 2023. № 2. С. 113–116.

6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X ст.173-2 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

9. Домашнє насильство стосовно дитини: як захистися та куди звертатися. *Омбудсман України: веб-сайт*. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/domashnye-nasilstvo-stosovno-ditini-yak-zahistitisya-ta-kudi-zvertatisya

Артьом ЛИСЮК
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Наразі під час воєнного стану в Україні, де злочинні угруповання стають дедалі організованішими та використовують складніші схеми для приховування своєї діяльності, традиційні методи розслідування часто виявляються недостатніми. Необхідність аналізу великих обсягів даних – від фінансових транзакцій до інформації із соціальних мереж та телефонних дзвінків – вимагає нових, технологічно просунутих підходів.

У даній проблемі нам стає помічником інтелектуальний аналіз даних, по іншому його ще називають Data Mining.

Інтелектуальний аналіз даних – це нетривіальність розшукуваних шаблонів. Причиною популярності інтелектуальний аналіз даних можна визначити такі як: стрімке накопичення даних (рахунок йде вже на экзабайти); загальна комп'ютеризація бізнес-процесів; проникнення Інтернет в усі сфери діяльності; прогрес в області інформаційних технологій: вдосконалення СУБД і сховищ даних; прогрес в області виробничих технологій: стрімке зростання продуктивності комп'ютерів, обсягів, накопичувачів, впровадження Grid систем [1, С. 49].

Основне завдання методів інтелектуального аналізу даних полягає у виявленні в даних неструктурованої інформації та подання її в наочному вигляді. Безліч параметрів для виявлення мережевих атак становить значний обсяг даних, що визначає можливість їх обробки саме цими методами інтелектуальний аналіз даних [2, С. 7].

Виділяють п’ять стандартних типів закономірностей, які дозволяють виявляти методи інтелектуальний аналіз даних: асоціація, послідовність, аналіз, класифікація, кластеризація та прогнозування.

Більш детально ми зосередимся на методі аналізу злочинних угруповань, або його ще називають Social Network Analysis. Social Network Analysis - це метод дослідження, який використовується для вивчення соціальних структур за допомогою теорії мереж та теорії графів. Він дозволяє аналізувати відносини та взаємодії між різними об’єктами, такими як індивіди, групи, організації або навіть цілі спільноти, щоб зрозуміти, як вони пов’язані між собою [3].

Застосування аналізу соціальних мереж як інструменту може бути надзвичайно ефективним, якщо його використовувати як вказівник для аналітичних суджень; однак слід бути обачними, оскільки дані можуть бути неповними. Такий аналіз проводиться у спеціалізованому програмному забезпеченні I2 Analysts Notebook. Аналітичні функції цієї програми дають змогу досліджувати групові структури та потоки інформації на схемі, фокусуючись на взаємозв’язках, які існують між об’єктами (саме цей тип аналізу називається аналі зом соціальних мереж) [4, с. 134].

i2 Analyst’s Notebook – візуальне аналітичне середовище, яке дозволяє максимально ефективно використовувати величезні обсяги інформації, накопичені державними службами та підприємствами [5]. Для розкриття складних злочинних мереж i2 Analyst’s Notebook є незамінним інструментом. Ця програма дозволяє перетворити безладні дані – довгі списки імен, подій та транзакцій – на зрозумілу графічну карту зв’язків. Завдяки цій візуалізації аналітики можуть миттєво побачити, як пов’язані між собою «вузли» (люди, організації) та «зв’язки» (транзакції, телефонні дзвінки, спільні злочини). Крім цього ця програма виконує глибокий аналіз, що дає виділити лідерів, посередників та ключові місця чи події.

Не потрібно забувати, що i2 Analyst’s Notebook не має бути єдиним джерелом інформації. Щоб отримати повну та достовірну картину, його необхідно поєднувати з іншими методами розслідування. Це включає традиційні слідчі дії, такі як допити свідків та робота з інформаторами, що допомагають зібрати дані, які не завжди доступні в цифровому форматі поуку. Додатково, аналіз фінансових даних дозволяє відстежувати рух коштів, що часто є важливим елементом у викритті злочинних схем. Також, збір інформації з відкритих джерел (OSINT) допомагає заповнити прогалини та підтвердити гіпотези, отримані за допомогою інших методів. Тільки комплексний підхід, що поєднує різні інструменти, може забезпечити успішне розслідування кожного виду злочинів.

Для прикладу інтелектуального аналізу даних ми можемо навести таку ситуацію. Звіт по i2 Analyst’s Notebook показує, що 2 особи мають багато спільних дзвінків та переводів коштів. Це дає нам певні припущення що люди знайомі. Що підтвердити це твердження потрібно провести допит свідків, які зможуть підтвердити що ці особи часто зустрічаються. Потім за допомогою аналізу фінансових даних ми зможемо виявити кому хто які кошти пересилав. І щоб вже повністю удостовіритись в правдивості інформації ми можемо застосовувати OSINT, який через аналіз соціальних допоможе нам встановити саме зв’язки цих осіб. І так ми вже зможемо мати зв’язок певної картини про цих осіб.

Підводячи підсумки ми можемо стверджувати, що жоден технологічний інструмент, включно з i2 Analyst’s Notebook, не може бути єдиним джерелом істини. Щоб досягти повної, обгрунтованої та достовірної картини, необхідно також використовувати комплексний підхід, який поєднує можливості аналізу даних з традиційними методами розслідування. Це включає допити, роботу з інформаторами, аналіз фінансових даних і збір інформації з відкритих джерел. Тільки поєднання цих методів гарантує успішне розкриття найскладніших злочинів.

Список використаних джерел

1. Колодчак, О. М. Інтелектуальний аналіз даних. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Комп’ютерні системи та мережі.* 2013. № 773. с.49-58. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/nov/6688/1049-58.pdf.

2. Довбешко, С. В., Толюпа, С. В., Шестак, Я. В. Застосування методів інтелектуального аналізу даних для побудови систем виявлення атак. *Сучасний захист інформації*. 2019. № 1 (37). С. 6–15. URL: https://journals.dut.edu.ua/index.php/dataprotect/article/view/2299/2198.

3. Що таке аналіз соціальних мереж (Social network analysis, SNA)? | *TheTransmitted. TheTransmitted*. URL: https://thetransmitted.com/adlucem/shho-take-analiz-soczialnyh-merezh-social-network-analysis-sna/.

4. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с. URL: https://surl.lu/huyfae.

5. i2 Analyst’s Notebook – RDTEX. RDTEX. URL: https://rdtex.ua/i2-software/solutions-based-on-i2-analyst-s-notebook/.

Уляна ЛИТА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ВТРУЧАННЯ

У сучасних умовах збройної агресії проти України постає необхідність пошуку балансу між забезпеченням національної безпеки та дотриманням конституційних прав і свобод громадян. Воєнний стан як особливий правовий режим передбачає можливість тимчасового обмеження певних прав, однак такі обмеження повинні мати чітке адміністративно – правове обґрунтування, бути пропорційними та не виходити за межі, встановлені Конституцією України та міжнародними договорами.

Тлумачення обмеження прав і свобод особи наводять В.В. Лазарєв та Т.. Малиновська зазначаючи наступне: «обмеження основних прав і свобод особи являє собою правомірне, цілеспрямоване кількісне та (або) якісне применшення у процесі правореалізації тих можливих моделей поведінки, які складають основне право (свободу) особи, з боку інших осіб. Воно має виключно законний, тимчасовий, цільовий, недискримінаційний, суспільно корисний характер і полягає у звуженні обсягу і змісту фундаментальних потенційних можливостей особи» [1, с. 71]. Окреслюючи це поняття, можна зазначити, що обмеження прав і свобод особи – це тимчасові, законні та обґрунтовані суспільними потребами заборони, що покликані вирішувати виключні суспільно – державні проблеми.

Щодо правової основи обмеження прав і свобод людини і громадянина, першоджерелом є Конституція України, що поряд із невичерпним переліком прав та свобод, закріплює критерії та межі їх звуження та підстави такого обмеження. Конституція України у ч. 2 ст. 64 передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть запроваджуватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина із визначенням строку їх дії, водночас закріплює вичерпний перелік прав і свобод, які не підлягають обмеженню навіть за таких умов [2, с. 3].

Воєнний стан в Україні передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсіч збройної агресії, забезпечення національної безпеки та усунення небезпеки державній незалежності й територіальній цілісності України. Одночасно цей правовий режим передбачає тимчасове, зумовлене воєнною загрозою, обмеження конституційних прав і законних інтересів юридичних осіб із визначенням строку дії таких обмежень.

Враховуючи положення Конституції, згідно з якими органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб визначені Конституцією і законами України, навіть в умовах воєнного стану введення обмежень прав і свобод людини і громадянина не може перетворюватися на безпідставне або надмірне втручання з боку органів влади. Такі дії мають бути чітко врегульовані, обґрунтовані потребами оборони та відповідати принципам законності та пропорційності. Важливою гарантією виконання заходів воєнного стану є встановлення відповідальності за їх порушення [3].

Основні питання правового режиму воєнного стану врегульовані законом України «Про правовий режим воєнного стану», який був прийнятий 12.05.2015 року. Цим Законом також визначено перелік заходів, які застосовуються в умовах воєнного стану. Серед заходів, що можуть запроваджуватися в умовах воєнного стану, і, які обмежують права та свободи людини і громадянина, можна виділити такі, як примусове відчуження майна, що перебуває у приватній власності; запровадження комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів та інші [4].

Водночас, будь – яке, обмеження повинно бути обґрунтованим, необхідним і пропорційним меті його запровадження. Ці вимоги випливають не лише з національного законодавства, але й із міжнародно – правових актів – насамперед, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де зазначено в ст. 15 що держави можуть відступати від зобов'язань лише у разі надзвичайної загрози, за умови, що такі заходи не суперечать суті прав [5].

Отже, аналіз чинного законодавства свідчить про те, що обмеження прав і свобод у період воєнного стану, як правило: не поширюються на основні права громадян; мають обмежений за обсягом і часом дії характер; застосовуються тільки на підставі відповідних нормативно-правових актів. Навіть за умови введення воєнного стану основні невід'ємні права людини (на життя, рівноправність і відсутність дискримінації, право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність, право на житло, право на правову допомогу, на судовий захист прав і свобод і т. ін.) повинні неодмінно

виконуватися. Обмеження прав і свобод людини у період воєнного стану є допустимим лише в межах, чітко визначених Конституцією України та законами. Адміністративне втручання не повинно перетворюватися на інструмент зловживання владою, а має залишатися засобом захисту держави і суспільства. Ключовим завданням держави є забезпечення належного контролю за діяльністю органів публічної адміністрації, а також зміцнення ролі громадянського суспільства як гаранта недопущення порушень прав людини навіть у найскладніших умовах війни.

Список використаних джерел

1. Лазарєв В. В., Малиновська Т. М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану :* зб. наук. пр. Харків, 2022. С. 71–73.

2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4381

3. Журавльов А. С., Комаровський М. Д., Трунов М. В. Актуальні питання обмеження прав людини під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 1–6. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/20.pdf

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n358

Софія ЛІВА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Запровадження технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) є одним із найновіших інструментів публічного адміністрування. ШІ – це програмний продукт, який отримує певний запит, збирає та обробляє дані, а потім видає готове рішення. Таке рішення часто сприймається, як результат роботи програми, яка демонструє інтелектуальну поведінку та працює подібно до людського мислення [1, с. 339].

У 2020 році Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку ШІ в Україні (далі – Концепція) [2]. Фактично з цього часу держава Україна задекларувала використання технологій ШІ у соціальній, економічній, науковій, технічній, оборонній, правовій, публічній діяльності.

Мета Концепції полягає у визначенні ключових напрямів і головних завдань розвитку технологій ШІ, спрямованих на забезпечення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, формування конкурентоспроможної національної економіки та підвищення ефективності системи публічного управління. Для досягнення мети Концепції у сфері публічного управління Український Уряд визначив необхідність виконання таких завдань:

– формування переліку адміністративних послуг, рішення за якими приймаються автоматично, за мінімальної участі державних службовців, співробітників державних та/або комунальних підприємств, установ, організацій;

– запровадження діалогового інтерфейсу для електронних адміністративних послуг із застосуванням технологій ШІ;

– розвиток технологій ШІ для цифрової ідентифікації та верифікації осіб, у тому числі для надання державних послуг;

– застосування технологій ШІ для проведення аналізу, прогнозування та моделювання розвитку показників ефективності системи публічного управління, окремих галузей економіки під час планування, технічного регулювання та стандартизації;

– оптимізація процесів аналізу та оцінки міжнародних інформаційних, політичних, економічних та оборонних трендів для використання таких результатів під час прийняття управлінських рішень у зовнішній та внутрішній політиці України;

– застосування технологій ШІ з метою виявлення випадків неправомірного втручання у діяльність електронної системи державних публічних закупівель та інших державних електронних систем;

– застосування технологій ШІ для виявлення недобросовісної практики в діяльності посадових осіб та державних службовців шляхом проведення аналізу текстів управлінських рішень та інших даних [2].

Втілює в життя визначений Концепцію план розвитку ШІ Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифра), яке розробляє системну політику впровадження та використання технологій ШІ. Наведемо декілька прикладів результатів цієї роботи.

2024 року Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС) представило свій перший цифровий інструмент на основі ШІ – аватар Вікторію. Ця цифрова особа озвучує українцям, які перебувають за кордоном, офіційні повідомлення, що стосуються консульських питань. Посадовці зазначають, що ШІ-Вікторія була першим кроком, МЗС вже працює над розробкою ШІ-тренажера для дипломатів. За задумом розробників, цей інструмент допомагатиме молодим і досвідченим дипломатам готуватися до переговорів, моделювати сценарії, вдосконалювати комунікативні навички. У подальшій перспективі – «делегування штучному інтелекту підготовки аналітичних довідок про відносини України з іншими державами, зокрема в межах відкриття нових дипломатичних представництв» [3].

2025 року Мінцифри запустило проєкт WINWIN AI Center of Excellence (Центр передового досвіду в галузі ШІ). За його допомогою на основі ШІ розробляються та впроваджуються рішення для державного та оборонного секторів, гуманітарної сфери та бізнесу. Центр працює як проєктний інкубатор, зосереджується на створенні національної мовної моделі, автоматизації державних послуг (застосунки Дія та Мрія), генерації інновацій разом із бізнесом. Це перший інституційний крок у межах стратегії WINWIN, спрямований на зміцнення цифрового суверенітету України та її глобальної конкурентоспроможності у сфері ШІ [2].

Ще одним ключовим проєктом Мінцифри є створення віртуального помічника у застосунку Дія. Передбачається, що цей цифровий консультант допомагатиме громадянам знаходити найближчий центр адміністративних послуг, знатися на переліку доступних їм послуг, отримувати персоналізовані рекомендації.

Все більше країн світу розглядають технології ШІ не як короткочасну тенденцію, а як фундамент для якісно нового рівня державного управління. Зокрема, у 2024 році Європейська комісія запустила інструмент GPT@EC, текстовий генератор, подібний до ChatGPT, який надає підтримку працівникам у підготовці проєктів рішень, аналітичних довідок, інших документів. Міністерство фінансів США експериментує з машинним навчанням з 2022 року. Там системи ШІ допомагають виявляти шахрайство, прогнозують ризики, розробляють ефективні моделі реагування на фінансові порушення. У Франції ШІ виступив рушійною силою адміністративної реформи. Його використовують для оптимізації адміністративних процедур (видача дозволів, ліцензій тощо), перевірки даних між державними реєстрами. Це надає змогу значно пришвидшити надання послуг.

Важливим етапом у розвитку ШІ у сфері публічного адміністрування стало ухвалення Європейським парламентом 2024 року Закону про штучний інтелект. Цей документ має на меті забезпечити безпеку, захист основних прав людини та водночас стимулювати інновації. Закон вважають найповнішим у світі нормативним актом, який регулює використання ШІ-технологій. Він, зокрема, унормовує такі ключові положення:

– обмеження на застосування правоохоронними органами біометричних систем ідентифікації та винятки для їх діяльності п у специфічних випадках;

– заборону використання систем соціального оцінювання та таких видів ШІ, які можуть маніпулювати поведінкою людей;

– право споживачів подавати скарги та отримувати чіткі, змістовні роз'яснення щодо роботи систем ШІ;

– вимоги до прозорості у функціонуванні алгоритмів.

Цей закон закладає баланс між інноваційним розвитком і захистом громадян, створюючи модель, яку вже розглядають як орієнтир для регулювання ШІ в усьому світі [1, с. 342].

Безперечно, використання технологій ШІ має значні переваги. Водночас, воно супроводжується певними ризиками та етичними викликами. Так, на думку деяких вчених, розробка й впровадження систем ШІ потребують вирішення таких проблем, як: захист конфіденційності та персональних даних; визначення відповідальності за рішення, ухвалені алгоритмами; забезпечення прозорості функціонування ШІ; усунення дискримінаційних викривлень у даних і моделях; вплив на ринок праці та безпеку працівників.

Крім того, надмірна залежність від систем ШІ може стати проблемою: якщо вони вийдуть з ладу або стануть недоступними, адміністративні органи ризикують втратити працездатність. Варто також враховувати, що ШІ може поглибити вже наявні соціальні нерівності, якщо доступ до технологій або даних буде нерівномірним [4, с. 40].

Отже, використання штучного інтелекту в публічному адмініструванні - не просто цифровізація, а зміна логіки взаємодії громадянина з державою.

Ефективне використання ШІ у публічному адмініструванні можливе лише за умов чіткої ролі експертів, які оцінюють точність отриманих відповідей, аналізують їхню відповідність

поточній політиці відповідної установи, адаптують їх до специфіки внутрішнього і зовнішнього комунікаційного середовища. Розвиток ШІ має супроводжуватися етичним контролем, соціальною відповідальністю та інклюзивною політикою, яка гарантує, що користь від нових технологій буде спільною для всіх.

Список використаних джерел

1. Бацман Ю. В., Толкуща К. Р., Ковтун М. С. Використання штучного інтелекту і публічному адмініструванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 338–341. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/79
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпор. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 № 155-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 07.10.2025)
3. Штучний інтелект у публічному управлінні: поради, факти і практичні рішення. *Реформа державного управління* [: публікація від 08.04.2025]. URL: https://surl.lt/mmjcvh
4. Яровой Т. С. Можливості та ризики використання штучного інтелекту в публічному управлінні. *Economic Synergy*. 2023. № 2. С. 36–47. URL: https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-3

Микита ЛІЛІКОВИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МАСОВІ ЗАХОДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення правового режиму воєнного стану створює особливі виклики для забезпечення публічної безпеки й порядку. Поєднання масових переміщень населення, евакуацій, підвищеної вразливості критичної інфраструктури та інформаційної війни змінює як криміногенну ситуацію, так і практику реагування поліцейських підрозділів. Важливо і науково, і практично дослідити, як Національна поліція (НПУ) забезпечує порядок під час масових заходів за цих обставин, які правові обмеження застосовуються та де виникають ризики порушення прав людини або неефективності заходів реагування.

Законодавство, що регулює режим воєнного стану, передбачає особливі повноваження органів влади й може накладати обмеження на права і свободи (включно з обмеженням на масові збори за визначених умов). Проте на практиці виникає кілька проблем: неоднорідність регулювання на центральному і регіональному рівнях: області приймають власні порядки з урахуванням локальних ризиків, що створює правову фрагментацію (приклади – порядки Київської і Тернопільської областей) [1], [2], невизначеність процедур погодження й повідомлення щодо мирних зібрань у період воєнного стану, що підвищує ризик сваволі при забороні заходів або надмірних обмежень [3].

Ці невідповідності ускладнюють роботу НПУ: офіцери на місцях демонструють нерівномірне застосування правил, що породжує як ризики порушення прав, так і фактичну невпевненість у безпечності заходів.

Поліція повинна дотримуватися принципів необхідності та пропорційності при застосуванні сили і обмежувальних заходів. Однак у воєнних умовах, коли загроза розглядається як підвищена, існує тенденція до «профілактичної жорсткості» – превентивних заборон чи надмірного використання спецзасобів. Це підриває довіру населення й створює підґрунтя для юридичних ризиків (скарг, розслідувань).

Сучасні підходи до забезпечення громадського порядку під час масових заходів у країнах Північної Європи (Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії) отримали назву «скандинавська модель». Її сутність полягає у побудові партнерських відносин між поліцією та суспільством, деескалації конфліктів, мінімізації застосування сили та превентивній комунікації з учасниками заходів.

Для України, яка перебуває у стані воєнного конфлікту, досвід скандинавських країн є особливо цінним – оскільки дозволяє підтримувати суспільну довіру до поліції, попри посилений безпековий режим. В Україні 23 серпня 2018 року був затверджений наказ №706 МВС України «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів» [4].

В Україні населення сприймало колишню «міліцію» як «каральний» орган, особливо це проявилось під час масових заворушень на майдані в Києві, де працівники «Беркуту» застосовували жорстко заходи примусу, в тому числі вогнепальну зброю, тому після реформи міліції в поліцію, було розглянуто питання про зміни концепції по забезпеченню безпеки і порядку під час масових заворушень

Одним із нововведень згідно скандинавської моделі є створення і залучення поліції «діалогу». Поліція діалогу - це спеціальні підрозділи Національної поліції, які займаються налагодженням діалогу між поліцією та громадянами, особливо під час масових заходів та кризових ситуацій. Їх головне завдання – попереджати конфлікти, мінімізувати напругу та формувати довіру до поліції шляхом спілкування, а не силових методів

Під час воєнного стану навіть мирні заходи (меморіали, релігійні події, волонтерські зібрання) можуть викликати конфлікти. Залучення поліції діалогу може запобігти загостренню ситуацій.

Основними проблемами в умовах воєнного стану для НПУ під час масових заходів є: мілітарізованість населення – великий обіг зброї у зв'язку із бойовими діями на території України, де військові привозять з фронту велику кількість зброї, при цьому продаючи її цивільному населенню, в той час створюється загроза застосування зброї мітингувальниками під час масових заходів і екскалації конфлікту, що призводить до застосування вогнепальної зброї, як зі сторони поліцейських, так і зі сторони мітингувальників.

Другою проблемою є – недостатня комунікаційна підготовка поліцейських, відсутність систематичного навчання методам деескалації конфліктів. Зараз цю проблему почали вирішувати шляхом задіяння поліцейських діалогу.

Однією з основних проблем є недовіра населення до поліції, через що громадяни часто ставляться до усіх негативно, не дивлячись на те, як поліцейський виконує свої обов'язки. До того ж люди сприймають поліцію не, як сервіс (хоча поліція надає сервісні послуги), а лише як контролюючий орган

Дивлячись на сьогоднішню ситуацію, скандинавська система все таки знизила рівень ескалації конфліктів під час масових заходів, завдяки поліції діалогу, залучення спеціальної техніки для стримування натовпу, застосування тактики витіснення за рахунок спеціальної техніки, на першому етапі залучаються поліцейські без протиударної екіпіровки та без щитів. У крайньому випадку поліцейські екіпіруються протиударними комплектами, які знаходяться в спеціальній техніці, заходи примусу застосовуються тільки до осіб, які вчиняють правопорушення та злочини.

Важливою особливістю є використання спеціальної техніки для управління людськими потоками при великій кількості громадян шляхом розділення на різні групи та подальше їх супроводження з метою уникнення можливих правопорушень. Необхідно розглянути технічні вимоги до спеціальної техніки, її можливості та тактику дій у різних ситуаціях [5].

Українська поліція у період війни демонструє стійкість і здатність забезпечувати порядок у складних умовах, однак надмірна орієнтація на силовий компонент поступово підриває довіру населення. Скандинавська модель, базована на діалозі, превенції та легітимності, може стати оптимальним шляхом реформування поліцейської діяльності навіть у воєнний час.

Її впровадження не потребує радикальної зміни законодавства, але вимагає переосмислення професійної культури – переходу від парадигми «контролю» до парадигми «співпраці». У підсумку, це сприятиме підвищенню ефективності охорони громадського порядку, зниженню соціальної напруги й формуванню нової довіри до поліції, що є основою національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Порядок проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану. URL: https://brovary-rada.gov.ua/news/poriadok-provedennia-masovykh-zakhodiv-na-terytorii-kyivskoi-oblasti-v-umovakh-pravovoho-rezhymu-voiennoho-stanu

2. Змінено порядок проведення масових заходів на території Тернопільської області в умовах воєнного стану. URL: https://oda.te.gov.ua/news/zmineno-poriadok-provedennia-masovykh-zakhodiv-na-terytorii-ternopilskoi-oblasti-v-umovakh-voiennoho-stanu

3. Проведення мирних зібрань під час війни. URL: https://law-in-war.org/provedennya-myrnyh-zibran-pid-chas-vijny

4. Наказ МВС України від 23 серпня 2018 року №706 «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів». URL: https://ips.ligazakon.net/document/MVS873

5. Основні особливості «скандинавської моделі» забезпечення публічної безпеки. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/06_12_2019/pdf/6.pdf

Ростислав ЛІСНИК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВИПАДКІВ САМОПОРАНЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ З МЕТОЮ УХИЛЕННЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В БОЙОВІЙ ОБСТАНОВЦІ

В умовах воєнного стану кримінальні правопорушення пов'язані із посяганням на встановлений порядок несення військової служби набувають особливої суспільної небезпечності по причині створення ризику зниження обороноздатності нашої країни. Серед такого роду правопорушень необхідним є виокремлення випадків самокалічення з метою ухилення від військової служби (ст.409 КК України), зокрема самопоранення вогнепальною зброєю в бойовій обстановці. Ключовою проблемою судово-медичної експертизи таких випадків є диференціація тілесного ушкодження в залежності від його криміналістичного механізму, встановлення факту заподіяння та його прямого умислу. Якісні відповіді на поставлені перед експертом запитання потребують комплексного підходу, котрий матиме на меті встановлення характерних ознак притаманних для навмисного, самочинного спричинення травми особою.

Самокалічення вважається умисним штучним заподіянням ушкодження органів або тканин тіла, порушенням функцій органу, спричиненням захворювання або ж загостренням наявного захворювання, котре могло бути завданим вогнепальною зброєю, холодною зброєю, колючими чи ріжучими знаряддями, різноманітними отруйними речовинами, а також тепловими, механічними та подібними до них знаряддями[1, с. 2]. Під вогнепальною зброєю необхідно розуміти пристрої й засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для наступу або оборони з метою ураження або знищення противника.

Встановленим є факт обов'язкового проведення судово-медичної експертизи при розслідуванні випадків самокалічення, у нашому випадку вогнепальною зброєю, завданням якої буде встановлення характеру й походження ушкодження[4, с. 783–785]. Раціональним буде рішення конкретизувати перелік запитань, що постане перед експертом після звернення слідчого, а саме: чи є ушкодження вогнепальним; який з отворів є вхідний, а який вихідний (у разі наскрізного поранення); яким снарядом утворено ушкодження; чи взаємодіяв вогнепальний снаряд з перешкодою до потрапляння у тіло; з якої відстані зроблено постріл; який напрямок має рановий канал; з якої зброї зроблено постріл; яка послідовність вогнепальних ушкоджень; власною чи сторонньою рукою заподіяно поранення; чи був здатний смертельно поранений до самостійних дій; яке було положення потерпілого та стрільця у момент пострілу; одним чи декількома пострілами спричинено поранення? Слідчим можуть бути ініційовані й інші запитання, і залежності від конкретних обставин, відповідь на котрі одержують при ретельному дослідженні всіх ушкоджень, які виявлені на тілі та одязі особи. Вищезгадані запитання дозволять встановити штучність заподіяння шкоди своєму здоров'ю, що створює підстави для звільнення від військової служби та є безпосереднім посяганням на встановлений законодавством порядок проходження військової служби, котрий у свою чергу перебуває під охороною Закону про кримінальну відповідальність.

Першочерговою особливістю такої експертизи є те, що поряд із головним завданням у вигляді ступеня тяжкості ушкодження, стоїть питання відповідності об'єктивних даних щодо ушкодження версій органів досудового розслідування, у нашому випадку – ймовірність самокалічення. Ба більше, значним ускладненням даного процесу є огляд потерпілого та наявних ушкоджень через певний, подеколи, довготривалий термін, що спричинений реабілітаційним періодом особи. Дані обставини спричиняють ризик унеможливлення особистого огляду судовим медиком первинних ознак поранення котрі безповоротно знищені хірургічною обробкою або ж процесом загоєння рани. Єдиною опорою для експерта у таких випадках виступає повноцінно та детально описана медична документація або ж отримані та правильно збережені в процесі хірургічної обробки біологічні матеріали, з чим також нерідко бувають проблеми. [5, с. 111–113].

Ціллю, що переслідується експертизою, виступатиме виявлення ознак, що прямо вказують на штучність та навмисне заподіяння шкоди, а саме:

1. Постріл здійснений впритул. Якщо дульний зріз зброї контактує з тілом чи одягом особи (незалежно від того щільно чи ні) в момент пострілу, утворюється штанц-марка- спучення шкіри піднятої газами, котра ударяється об дульний зріз зброї втрачає верхній шар дерми і за морфологічними ознаками стає дуже помітним садном. Порохові гази потрапляючи на шкіру створюють надзвичайно стійку сполуку карбоксигемоглобіну, внаслідок чого м'які тканини навколо вхідного отвору стануть

яскраво-червоного кольору, а в самому рановому каналі, при лабораторному обстеженні, будуть виявлені додаткові фактори пострілу (кіптява та порошинки).

2. Приналежність снаряду до зброї вилученої на місці події. Зазвичай зброя, яка є на озброєнні військової частини(в якій проходила службу особа) і виступає предметом розглядуваного злочину. Найчастіше снарядом слугує куля форма, маса та калібр якої залежна від системи та виду зброї.

Детально ознайомившись із раною та її дефектами, можна обрати один із чотирьох поясів, що відокремили градацією тяжкості поранення- забиваючий, клиноподібний, пробивний чи розривний. Пояси, у свою чергу, напряму залежать від кінетичної енергії кулі, що вираховується з добутку маси та швидкості кулі в квадраті поділеної навпіл. Опираючись на цю формулу, ми можемо вирахувати приблизну початкову швидкість польоту кулі, та порівняти її з даними заводських технічних характеристик вилученої зброї [5].

3. Розташування рани. Дана ознака є прямим проявом мети особи- самопоранення задля звільнення від виконання обов'язків, проте аж ніяк не створення тяжких наслідків для самого себе. Людина ідучи на крок самокалічення інстинктивно обиратиме найменш шкідливий варіант розвитку подій, та обирає місце для пострілу, котре в ініціативі майбутнього вдасться швидко та легко вилікувати, без подальшого спричинення захворювань, каліцтв, втрати важливих органів тощо. З огляду на анатомію тілобудови середньостатистичної людини, такими місцями виступають кінцівки, в особливості місця скупчення м'язових тканин та малої кількості суглобів та кісток(стегна, сідниці, литки, передпліччя, зап'ястя).

4. Час надання медичної допомоги. Під час опитування потерпілого судовим медиком підлягає з'ясуванню коли, ким і де була надана перша і подальша медична допомога та у якому вигляді. Логічним при самопораненні є підготовка до цієї події, у тому числі підготовка засобів надання домедичної допомоги самому собі, умовного відпрацювання порядку дій, що безпосередньо впливає на час надання допомоги та можливого погіршення наслідків поранення. Відповідно, чим менший час надання допомоги та відвернення наслідків (при висунутій версії самопоранення), тим більша ймовірність готовності до поранення, а й відповідно- умислу вчинення даного діяння.

Дотошності подеколи потребують речі другого плану, що подеколи грає вирішальну роль. До прикладу, особливої уваги заслуговує пошкодження одягу, котрий по факту виступає штучним покровом людини та першим контактує з факторами впливу. При пострілі впритул, по причині взаємодії газів та перпендикулярної структури тканини, відбувається розрив який набуває форму чотирипроменевої зірки. Інші ж, вважають таке явище спричиненим відповідній кількості нарізів зброї.

Уваги також потребує розробка версії наявності особи-стрільця, адже самокалічення вчиняється самостійно, проте не виключена можливість допомоги інших осіб. Виконавцем при будь-яких обставинах вважатиметься особа котрій спричинене ушкодження, але усе ж таки, стрілець відповідатиме за свої діяння як пособник. Зі сторони судово-медичної експертизи, такі дані в основному встановлюються шляхом виявлення розбіжностей в показаннях при первинному огляді судовим медиком, а також кутом входження кулі в ділянку тіла, натиску на дану ділянку при пострілі, тощо.

Узагальнюючи, необхідно зазначити, що якісно проведена судово-медична експертиза у випадку самопоранення з чітким дотриманням усіх процедур та рекомендацій, дотошного ставлення до процесу та розробки усіх можливих версій дозволить встановити усі необхідні обставини, що стосуються умисного та власноручного заподіяння шкоди самому собі, що є забезпеченням прямого та належного доказу в процесі досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Карпенко М. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом: окрема методика розслідування злочинів, передбачених ст. 409 кримінального кодексу україни. *Юридична наука*. 2013. Т. 12, № 2013. С. 1–20.

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 25.10.2025).

3. Навчальний посібник з аудиторних занять з судової медицини для студентів та викладачів : навч. посіб. / уклад. : Б. Михайличенко, А. Біляков, Н. Ергард. 2022. 237 с.

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / ред. С. Яценко. 4-те вид. Київ : А.С.К., 2006. 848 с.

5. Судова медицина : Посібник / ред. : А. Лісовий, Л. Голубович. 3-тє вид. Київ : Атіка, 2008. 484 с.

Юліана ЛІЩИНСЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА СПІВПРАЦІ МЕДІА З ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ

Феномен інформаційної колаборації, що проявляється через діяльність представників медіа у співпраці з окупаційною владою, постає складним і багатовимірним явищем, яке поєднує правові, соціальні, політичні та етичні аспекти. Інформаційна сфера у сучасних умовах набуває статусу окремого фронту, на якому ведеться боротьба за суспільну свідомість, легітимність дій агресора та формування наративів, здатних впливати на сприйняття війни. Кримінально-правова оцінка такої діяльності потребує глибокого розуміння її змісту, способів реалізації, мотивів та наслідків, що дозволяє диференціювати суспільно небезпечні дії від тих, що лише формально схожі на колаборацію.

Правова кваліфікація інформаційної колабораційної діяльності безпосередньо пов'язана з поняттям колабораціонізму, який традиційно визначається як свідома співпраця громадян держави з ворогом під час війни або окупації. У сучасному українському праві відповідальність за такі дії передбачено у спеціальних нормах Кримінального кодексу [1], які розрізняють форми сприяння окупаційній адміністрації, у тому числі у сфері інформаційної діяльності. На відміну від класичних форм колаборації, пов'язаних із військовою або адміністративною допомогою, інформаційна колаборація не завжди має матеріальний вимір, а її наслідки виражаються у трансформації суспільних настроїв, легітимації окупаційного режиму та підриві інформаційної безпеки держави.

Медіа, що співпрацюють з окупаційними структурами, стають інструментом гібридного впливу. Через контрольовані канали поширюються меседжі, спрямовані на виправдання агресії, дискредитацію законної влади, підрив довіри до українських інституцій. Фактичний склад колабораційної діяльності у сфері медіа утворюють такі ключові елементи. Об'єктом виступає національна безпека держави у сфері інформаційного суверенітету, об'єктивна сторона виражається у діях, що створюють загрозу підриву інформаційної стійкості суспільства. Суб'єктом є особа, що володіє відповідними професійними компетенціями у сфері медіа та свідомо використовує їх у співпраці з окупаційними структурами. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, спрямованим на підтримку інформаційної політики агресора. Мотиви можуть варіюватися – від ідеологічної згоди з ворогом до прагнення отримати матеріальні вигоди чи зберегти доступ до професійної діяльності на окупованих територіях.

Кримінально-правова кваліфікація подібних діянь потребує доказування причинно-наслідкового зв'язку між діями медіа-працівника та фактичним сприянням окупаційній владі. Проблематика полягає у визначенні меж свободи слова та кримінальної відповідальності. У демократичній правовій системі свобода висловлювань захищається як фундаментальне право, однак у контексті війни вона не може бути використана як прикриття для інформаційних операцій ворога [2]. Правозастосовна практика потребує розмежування між журналістською діяльністю, що має публіцистичний характер, і свідомим поширенням дезінформації, яка слугує засобом легітимації окупаційної адміністрації.

В умовах воєнного стану медіа стають критичною складовою системи національної безпеки. Будь-яка форма співпраці з окупаційними органами влади – участь у створенні пропагандистських матеріалів, робота на телеканалах під контролем агресора, виконання редакційних завдань, узгоджених із ворожими структурами – розглядається як загроза інформаційній стійкості суспільства. Злочинна сутність таких дій полягає не лише у факті співпраці, а у наслідках, що формують спотворену картину реальності серед громадян. Саме через інформаційний вплив агресор отримує можливість контролювати поведінку населення на окупованих територіях, що має стратегічне значення для збереження режиму окупації.

Окремої уваги потребує питання пропорційності покарання за інформаційну колаборацію. Санкції мають враховувати ступінь суспільної небезпечності діяння, масштаби впливу на громадську думку, повторюваність дій та характер поширеної інформації. Особи, які виконували технічні функції без доступу до змісту матеріалів або діяли під тиском, не повинні піддаватися однаковій кримінальній відповідальності з тими, хто формував ідеологічні меседжі агресора. Відповідно, судова практика потребує диференціації складів злочину за ступенем участі та умислу.

Суспільна небезпека інформаційної колаборації зумовлена тим, що вона підриває основи інформаційного суверенітету держави. Медіа у таких випадках перетворюються з інституту демократичного контролю на інструмент маніпуляції, який працює на інтереси агресора. Поширення пропагандистського контенту сприяє формуванню ворожих наративів, знижує рівень довіри до офіційних повідомлень, викривлює історичну пам'ять та послаблює моральний опір населення [3].

Наслідком таких процесів стає посилення ефекту «інформаційної окупації», коли населення навіть після звільнення території продовжує перебувати під впливом дезінформаційних конструкцій.

У контексті сучасних викликів виникає потреба в уточненні понятійного апарату, який описує інформаційну колаборацію. Науковий дискурс поступово переходить від вузького трактування колабораціонізму як співпраці у військовій або політичній сфері до ширшого бачення, що охоплює інформаційно-психологічні операції. Юридична доктрина має адаптуватися до реалій гібридної війни, у якій інформація використовується як зброя. Відповідно, необхідне удосконалення правових механізмів фіксації доказів інформаційної взаємодії з окупаційними структурами, зокрема цифрових слідів, метаданих, електронної комунікації між журналістами та представниками ворога.

Розвиток міжнародного гуманітарного та кримінального права також свідчить про посилення уваги до інформаційної складової агресії. Пропаганда війни, легітимація окупаційних адміністрацій, поширення дезінформації розглядаються як дії, що порушують міжнародні норми. Український досвід може стати підґрунтям для формування нової парадигми відповідальності у міжнародному праві, яка враховуватиме інформаційну співпрацю як форму участі у злочинах проти миру та безпеки людства.

Кримінально-правова кваліфікація співпраці медіа з окупаційною владою вимагає комплексного підходу, що враховує не лише юридичні ознаки складу злочину, а й контекст, у якому він вчиняється. Інформаційна діяльність має оцінюватися з урахуванням воєнного стану, контролю території, обмежень комунікацій і можливостей особи ухилитися від співпраці. Відсутність альтернатив, загроза життю чи примус можуть істотно змінювати правову оцінку дій журналіста. Разом із тим добровільна участь у створенні чи поширенні пропаганди окупанта свідчить про наявність умислу на сприяння ворогові, що утворює склад кримінального правопорушення.

Узагальнення правозастосовної практики у сфері протидії інформаційній колаборації має значення для забезпечення однаковості судових рішень. Формування чітких методичних рекомендацій для слідчих, прокурорів і суддів сприятиме уникненню довільного трактування меж кримінальної відповідальності [4]. Наукові дослідження у цій сфері повинні поєднувати кримінально-правовий, інформаційно-безпековий та комунікаційний підходи, що дозволить створити системну модель реагування держави на інформаційні загрози під час війни.

Таким чином, перспективи подальшого розвитку правового регулювання інформаційної колаборайної діяльності полягають у виробленні збалансованого співвідношення між свободою слова та захистом державного суверенітету. У демократичному суспільстві інформаційна діяльність не може бути предметом криміналізації без чітких підстав, однак у ситуації збройної агресії держава має право встановлювати межі, спрямовані на збереження національної безпеки. Визначення чітких критеріїв для кваліфікації співпраці медіа з окупаційною владою стане запорукою справедливого правозастосування, захисту прав журналістів та ефективного протистояння інформаційним загрозам.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 17.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 12.10.2025).
2. Долгорученко К. О. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 56. С. 16–19. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/4.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
3. Радутний О. Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колаборайної діяльності за кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 99–115. URL: https://ippi.org.ua/radutnii-oe-publichni-zakliki-ta-zaperechennya-yak-formi-informatsiinoi-kolaboratsiinoi-diyalnosti-z (дата звернення: 12.10.2025).
4. Рубащенко М. А. «Колаборація», «колабораціонізм», «співпраця», «колаборайна діяльність»: історичний та кримінальноправовий виміри термінологічного плюралізму. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 162. С. 131–156. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/19835 (дата звернення: 12.10.2025).

Ірина ЛОЗИНСЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У контексті кримінального провадження заходи забезпечення відіграють головну роль, для ефективного досягнення завдань, визначених статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1]. Їх застосування спрямоване на створення необхідних умов для проведення якісного розслідування, що включає забезпечення явки підозрюваного на слідчі дії, збереження речових доказів, а також гарантування справедливого відшкодування шкоди потерпілому. Коректність і правомірність використання таких заходів є важливим чинником, який дозволяє зберегти правильний баланс між потребами суспільства у виявленні та розкритті злочинів і захистом прав та свобод особи.

Оскільки заходи забезпечення кримінального провадження безпосередньо пов'язані з обмеженням прав людини, тому значна увага приділяється їм як на законодавчому рівні, так і в практичній їх реалізації.

Як зазначає В. Н. Батюк, хоча переконання має неабияке значення в державі, примусові заходи все ж таки виконують значну роль у сфері боротьби зі злочинністю. Вимоги органів розслідування, які спрямовані у провадженні кримінальних справ до посадових осіб і громадян, в основному виконуються добровільно. Однак у низці випадків виконання ухвалених рішень у справі забезпечується примусом з боку держави [2, с. 5].

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами), які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку, стосовно осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності для запобігання та припинення їх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України [3, с. 331].

Заходи кримінально-процесуального примусу – це передбачені кримінально-процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються тільки уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які беруть участь у процесі, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають і не дають змоги реалізувати завдання кримінального судочинства [2, с. 6].

Заходи забезпечення кримінального провадження класифікують за різними критеріями, зокрема:

за цілями застосування (заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи); заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів тощо); заходи, що спрямовані на забезпечення законного порядку під час провадження в справі (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади); заходи із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо);

за часом дії (заходи, що тривають упродовж певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт майна тощо); заходи, які є короткочасними (тимчасовий доступ до речей і документів; привід тощо);

за підставами застосування (заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, запобіжні заходи тощо); заходи, які застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна);

за режимом обмеження прав і свобод людини (заходи, пов'язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, домашній арешт, затримання особи); заходи, не пов'язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, особиста порука, застава тощо) [3, с. 334].

Заходи забезпечення кримінального провадження представлені як сукупність процесуальних дій та рішень, регламентованих статтею 131 КПК України. Їх застосування спрямоване на належне проведення розслідувань, забезпечення виконання ухвалених процесуальних рішень і попередження будь-яких перешкод у ході кримінального провадження. Основною метою таких заходів є створення сприятливих умов для встановлення істини у справі, а також захист прав усіх учасників процесу.

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження (ч. 1 ст. 131 КПК України) [1].

До заходів забезпечення належать різноманітні механізми, зокрема: 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи(п.2 ст.131 КПК України) [1].

Кожен із зазначених заходів має чітко визначені процесуальні основи, порядок реалізації і строки застосування, які регулюються відповідними нормами КПК України.

Слід звернути увагу на розбіжності вчених щодо закріпленого переліку заходів забезпечення кримінального провадження. Так, М. І. Карпенко зазначає, що окрім заходів забезпечення кримінального провадження, які згадані у ст. 131 КПК України, застосовуються й інші заходи процесуального примусу. Так, ст. 330 КПК передбачає, що в разі повторного порушення обвинуваченим порядку судового засідання, він, за ухвалою суду, може бути видалений із зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду. У ст. 499 КПК врегульований порядок поміщення у приймальник-розподільник для дітей осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, віком від одинадцяти років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [4, с. 82].

Вжиття будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження можливе виключно за умови наявності законних підстав та суворого дотримання процесуальних гарантій. Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується (ст.177 КПК України) [1].

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 132 КПК України) [1].

КПК України передбачає виняткові обставини, за яких такі заходи можуть бути реалізовані без відповідної ухвали. Зокрема, положення § 2 глави 18 КПК України встановлює можливість затримання особи без ухвали слідчого судді чи суду. Крім того, стаття 168 КПК України дозволяє тимчасове вилучення майна в рамках процедури затримання, що здійснюється відповідно до порядку, визначеного статтями 207, 208, 298-2 КПК України.

Згідно зі статтями 207 та 208 КПК України, уповноважена особа має право затримати людину без рішення слідчого судді лише у виняткових ситуаціях: якщо її застали під час вчинення злочину або одразу після нього; якщо свідки прямо вказують на неї як на особу, яка вчинила злочин; або якщо на тілі, одязі чи при затриманій особі є явні ознаки злочину, а також якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

У практичній діяльності спостерігається тенденція до надмірного застосування заходу у вигляді тримання під вартою, попри те, що КПК України передбачає можливість використання альтернативних запобіжних заходів, таких як застава чи домашній арешт. Наприклад справа «Авраімов проти України» [5].

У низці випадків спостерігається необґрунтовано тривале утримання осіб під вартою, що супроводжується відсутністю належного мотивування для продовження запобіжного заходу. Така практика суперечить положенням статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також ухваленим рішенням Європейського суду з прав людини. Наприклад срава «Харченко проти України» [6].

Існують проблеми, пов'язані із узгодженістю тлумачення критеріїв ризиків, передбачених статтею 177 Кримінального процесуального кодексу України. У деяких випадках слідчі судді демонструють формалізований підхід до оцінки наявності підстав для застосування відповідних заходів, що може призводити до обмеження прав особи. Наприклад Справа «Єлоєв проти України» [7].

Заходи забезпечення кримінального провадження представляють собою ключовий механізм реалізації завдань, окреслених кримінальним процесом. Їх застосування потребує суворого дотримання принципів законності, пропорційності та поваги до фундаментальних прав людини. У сучасній правозастосовній практиці спостерігаються такі проблеми, як надмірна залежність від

тримання під вартою, недостатньо аргументоване оцінювання ризиків, а також необґрунтоване затягування строків провадження. Зазначені аспекти вимагають ґрунтовного перегляду як у контексті нормативно-правового регулювання, так і в межах практичного їх використання.

У КПК України щодо заходів забезпечення кримінального провадження є низка теоретичних питань та практичних проблем, що стосуються як визначення понять, класифікації, особливостей цих заходів, так і суто практичних питань застосування норм кримінального процесуального права відповідно до основоположних принципів права, дотримання прав та свобод громадян, дотримання міжнародних норм та правил щодо вищезазначених питань. Загальні правила застосування повинні базуватися на положеннях Конституції України та ратифікованих Україною міжнародних правових актах. Під час застосування заходів забезпечення не повинні порушуватися права не тільки підозрюваного чи обвинуваченого, а й права та свободи інших осіб, зокрема членів родин підозрюваного (обвинуваченого) [8, с.177].

Як перспективний напрямок реформування варто визначити посилене впровадження альтернативних заходів, інтеграцію сучасних технологій контролю та активне запозичення передового досвіду Європейського суду з прав людини. Такий підхід сприятиме досягненню оптимального балансу між ефективністю виконання завдань кримінального провадження та належним забезпеченням гарантій прав і свобод особи, що стають об'єктом правового впливу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Заходи забезпечення кримінального провадження : навчальний посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

3. Рожнова В. В., Савицький Д. О., Конюшенко Я. Ю. (2012). Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (загальна частина). К.: Національна академія внутрішніх справ. 398 с.

4. Карпенко М. І., Омельчук К. І. (2013). Заходи забезпечення кримінального провадження. *Юридична наука*. № 11. С. 81–89.

5. Справа «Авраімов проти України» (Заява № 71818/17). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f72

6. Справа «Харченко проти України» (Заява N 40107/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662

7. Справа «Єлоєв проти України» (Заява N 17283/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_433

8. Ортинський В. Заходи забезпечення кримінального провадження : правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»,* № 2 (34), 2022. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/nov/28987/28.pdf

Марта ЛОЛА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: ПОРЯДОК СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ І ЗАПОВІТОМ ТА ПОВ'ЯЗАНІ ПРОБЛЕМИ

Спадкове право, будучи складовою цивільного права виступає важливим механізмом передачі майнових прав і обов'язків померлого суб'єкта спадкоємцям, а іноді охоплює й немайнові права. У сучасних умовах, з огляду на демографічні зміни, підвищену мобільність населення та виклики, пов'язані з воєнними конфліктами, питання ефективного правового регулювання спадкування набувають особливої актуальності. Основним нормативним актом, що регламентує ці правовідносини, є Книга шоста Цивільного кодексу України «Спадкове право» (статті 1216–1308), яка визначає принципи спадкування, черговість спадкоємців, порядок оформлення спадщини, особливості заповітів і підстави для позбавлення права на спадок.

Згідно з положеннями статті 1217 Цивільного кодексу України, спадкування може здійснюватися у двох формах – за заповітом або за законом.

Спадкоємцями за заповітом чи за законом визнаються фізичні особи, які були живими на момент відкриття спадщини, а також особи, зачаті за життя спадкодавця та народжені живими після відкриття спадщини. У випадку наявності заповіту, спадкоємцями можуть бути також юридичні особи.

Спадкування за законом відбувається за принципом черговості, визначеної статтею 1258 Цивільного кодексу України. Право на спадкування переходить до спадкоємців наступної черги лише у випадку відсутності спадкоємців попередньої, їх усунення від спадкування, неприйняття спадщини або відмови від неї на користь іншої особи, за винятком випадків, коли черговість спадкування змінена

у встановленому законом порядку. При наявності позитивних юридичних фактів – це обставини, що мають існувати на час відкриття спадщини та, за умов, передбачених ЦК України, зумовлюють виникнення права на спадкування за законом. Аналіз положень глави 86 ЦК України дає підстави стверджувати, що для спадкування за законом необхідною є наявність визначених юридичних фактів, які підтверджують існування певних правових зв'язків між спадкодавцем і спадкоємцем. До таких належать: родинні відносини (певний ступінь споріднення зі спадкодавцем), квазіродинні відносини (усиновлення спадкоємця або спадкодавця), сімейні відносини (перебування у шлюбі або проживання однією сім'єю не менше п'яти років до відкриття спадщини) [1].

Згідно зі статтею 1218 Цивільного кодексу України, до складу спадщини входять усі майнові права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини та не припинилися у зв'язку з його смертю. Це положення узгоджується з приписами частин 1 та 2 статті 1268 ЦК України, відповідно до яких спадкоємець – незалежно від підстав спадкування (за заповітом чи за законом) – має право прийняти спадщину або відмовитися від неї. При цьому законодавець прямо забороняє прийняття спадщини із будь-якими умовами чи застереженнями.

Варто зауважити, що статті 1251 та 1252 ЦК України встановлюють перелік осіб, уповноважених посвідчувати заповіти, прирівняні до нотаріально посвідчених. До таких належать посадові особи органів місцевого самоврядування, командири (начальники) військових частин, установ і навчальних закладів, а також медичні працівники – головні лікарі, їхні заступники чи чергові лікарі стаціонарних закладів охорони здоров'я. У такий спосіб законодавець забезпечує можливість реалізації права на спадкування в умовах відсутності або недоступності нотаріальних органів [2].

Слід також звернути увагу на право спадкової трансмісії (ст. 1276 ЦК України), яке забезпечує спадкування у випадку смерті спадкоємця, котрий не встиг прийняти спадщину. У 2024 році практика судів демонструє зростання кількості спорів, де постає питання правильного тлумачення строку для прийняття спадщини у разі трансмісії. Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 25.03.2024 по справі № 336/6023/20 зазначив, що шестимісячний строк у такому випадку обчислюється з моменту смерті первісного спадкоємця, а не спадкодавця, що узгоджується із загальними принципами правонаступництва [3].

Окремої уваги заслуговує інститут усунення від права на спадкування (ст. 1224 ЦК України). Його правозастосування набуло значного розвитку у зв'язку зі зростанням кількості справ, пов'язаних із доведенням фактів ухилення спадкоємця від виконання обов'язків щодо утримання спадкодавця. Судова практика вимагає суворого дотримання принципу змагальності: лише належні докази (медичні висновки, документи про витрати на догляд, показання свідків) можуть бути підставою для усунення від спадкування [4]. Співвідношення норм статті 1224 ЦК України з положеннями Сімейного кодексу України, що регулюють обов'язок утримання членів сім'ї (статті 180, 188, 198, 202, 265–271 СК України). Наголошено, що відповідно до статті 202 СК України повнолітні діти зобов'язані утримувати своїх батьків незалежно від власного матеріального становища чи працездатності. На основі аналізу судової практики зроблено висновок, що найчастіше підставою для усунення спадкоємців є їхнє ухилення від надання допомоги спадкодавцеві, який перебував у безпорадному стані через вік, хворобу чи каліцтво. Автор обґрунтовує, що поняття «ухилення від надання допомоги» та «ухилення від виконання обов'язку», передбачені відповідно частиною 5 та абзацом 2 частини 3 статті 1224 ЦК України, мають різний зміст, і пропонує власне бачення вдосконалення правового регулювання у цій сфері [5].

Правове регулювання спадкових відносин в Україні є динамічним і потребує постійного вдосконалення з урахуванням соціальних, економічних та демографічних змін. Аналіз чинного законодавства та судової практики свідчить про необхідність уточнення окремих положень, зокрема щодо строків прийняття спадщини, підстав для усунення від права на спадкування та механізмів реалізації спадкової трансмісії. Зважаючи на актуальність цих питань, важливою є подальша наукова розробка та практичне застосування рекомендацій, спрямованих на удосконалення спадкового законодавства України.

Список використаних джерел

1. Спадкування за законом у практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Spadk_za_zakonom.pdf

2. Цивільний Кодекс України : Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 року. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Постанова Касаційного цивільного суду від 25.03.2024 по справі № 336/6023/20. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/118070521

4. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України. 30.05.2008. № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text

5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

Тарас ЛОПУШАНСЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ БЕЗКАРНОСТІ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз є складним та багаторівневим утворенням із широким спектром інтересів. У суспільно-політичній дискусії він здебільшого постає як інтеграційна система, орієнтована на економічний розвиток та поступове вдосконалення спільного ринку. Така перспектива, успадкована від попередніх етапів еволюції Європейського співтовариства, у певних випадках обмежує увагу до іншого важливого напряму діяльності Союзу – формування та реалізації стратегій протидії основним міжнародним злочинам, до яких належать геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини.

Наявна дослідницька традиція демонструє значний інтерес до інституцій ЄС, що здійснюють розслідування та переслідування правопорушень, які посягають на фінансові інтереси Союзу. Натомість заходи, спрямовані на боротьбу з тяжкими міжнародними злочинами, залишаються відносно малодослідженими. Попри те, що в науковому дискурсі визнається потенціал ЄС у цій сфері та можливість його подальшого розвитку, на сучасному етапі нормативні засади протидії таким злочинам мають радше програмний, ніж прикладний характер. Разом із тим слід констатувати, що домінування економіко-фінансової складової в кримінальній політиці Європейського Союзу є закономірним. Загрози стабільності внутрішнього ринку та його інституційних основ розглядаються як критичні, адже їх підрив може мати руйнівні наслідки для всієї наднаціональної конструкції, ставлячи під сумнів мир, соціальну безпеку, демократичні цінності та інші засадничі принципи функціонування Союзу.

Водночас не можна недооцінювати послідовність, з якою Європейський Союз упродовж останніх десятиліть демонструє відданість боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема основними міжнародними злочинами, а також підтримку інституцій, покликаних забезпечувати невідворотність покарання для осіб, винних у їх вчиненні. Протягом щонайменше двох десятиліть на рівні як держав-членів, так і наднаціональних структур ЄС простежуються чіткі ознаки системної протидії серйозним формам транснаціональної злочинності, серед яких міжнародні злочини становлять найбільш небезпечний різновид.

У цьому контексті реакція Європейського Союзу на сучасні виклики, спричинені війною, розв'язаною російською федерацією проти України, набуває особливої ваги. Зусилля, спрямовані на підтримку міжнародних та національних механізмів розслідування й притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні злочинів у межах цього збройного конфлікту, не можуть розглядатися як несподівані. Навпаки, вони логічно випливають із раніше сформованої стратегії ЄС, що ґрунтується на протидії безкарності та послідовному розвитку правових і політичних механізмів у сфері міжнародного кримінального правосуддя.

Зобов'язання Європейського Союзу протидіяти серйозним міжнародним злочинам не має епізодичного характеру й не обмежується реакцією на актуальні події. Воно ґрунтується на стратегічних засадах захисту та просування людської гідності, а також забезпечення фундаментальних прав, оскільки вчинення таких злочинів становить одне з найтяжчих посягань на ці цінності.

Водночас рішуча позиція ЄС щодо переслідування осіб, винних у скоєнні тяжких міжнародних злочинів, зумовлена не лише ідеалістичними міркуваннями. Поряд із ними існують і практичні мотиви, які мають не менше значення в контексті кримінальної політики Союзу. Зокрема, основні міжнародні злочини нерідко відбуваються у тісному зв'язку з іншими формами тяжкої злочинності транснаціонального характеру. Так, воєнні злочини можуть супроводжуватися торгівлею зброєю, людьми чи навіть людськими органами. В окремих випадках виявляється стратегічний зв'язок між міжнародними злочинами та незаконним обігом культурних цінностей, що, наприклад, спостерігалося під час війни в Іраку або в період збройного конфлікту в Сирії.

Не менш важливим є і зв'язок між міжнародними та фінансовими злочинами, насамперед із відмиванням коштів. Така багаторівнева взаємодія різних форм кримінальної діяльності створює додаткові загрози безпеці, що підсилює обґрунтованість залучення ЄС до системної боротьби з міжнародними злочинами.

Таким чином, боротьба з основними міжнародними злочинами постає як стратегічний вибір, спрямований на забезпечення більш ефективної протидії іншим серйозним формам транснаціональної злочинності, які, згідно з положеннями установчих договорів, становлять основу кримінальної політики Європейського Союзу.

Слід підкреслити, що у вчиненні таких злочинів нерідко беруть участь терористичні організації, що підтвердили події нещодавнього збройного конфлікту в Сирії. При цьому деякі з цих угруповань мали свої осередки або підтримку на території держав-членів ЄС, що додатково актуалізувало питання безпеки.

Крім того, серйозні міжнародні злочини здатні безпосередньо впливати на внутрішню стабільність Європейського Союзу. Яскравим прикладом цього є повторювані міграційні кризи, під час яких сотні тисяч, а іноді й понад мільйон осіб були змушені перетнути кордони ЄС, рятуючись від війни та масового вчинення тяжких міжнародних злочинів.

Європейський Союз здійснив низку заходів, спрямованих на протидію вчиненню основних міжнародних злочинів та забезпечення невідворотності покарання винних у їх скоєнні. Одним із перших вагомих рішень, ухвалених ЄС наприкінці 1990-х років на нормативному рівні, стало запровадження принципу обумовленості для держав, які прагнули вступити до Союзу після розпаду колишньої Югославії. Це відбулося в межах нового Процесу стабілізації та асоціації, що став основним інструментом політики ЄС у регіоні Західних Балкан.

Зазначений принцип передбачав, що держави-кандидати повинні забезпечити видачу головних воєнних злочинців та здійснювати повну співпрацю з правоохоронними органами. З позиції ЄС така стратегія розглядалася як засіб для практичного утвердження верховенства права, що становить необхідну передумову для досягнення вищого рівня наближення до соціально-економічних і правових стандартів та політичних цінностей ЄС, які поступово відкривають шлях до членства.

Водночас у науковому дискурсі висловлювалися й інші підходи. Зокрема, наголошувалося, що вимога повної співпраці з інституціями ЄС є своєрідним лакмусовим папірцем моральної готовності держави до приєднання до Європи. Під цим розумілася здатність країни відмовитися від практики незаконних дій, вчинених її представниками у минулому, та сформувати ефективну правову культуру, побудовану на принципі законності.

З того часу увага до протидії міжнародним злочинам не зменшується. У цьому контексті слід відзначити прихильність Європейського Союзу до створення Міжнародного кримінального суду (МКС), до Статуту якого приєдналися всі держави-члени ЄС, а також надану ним фінансову підтримку Суду. Політична та економічна підтримка супроводжувалася й правовим забезпеченням. Саме в цьому ключі можна тлумачити нормативні положення, які, починаючи з рамкового рішення щодо Європейського ордера на арешт, включили злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС, до числа тих, які звільняються від перевірки на подвійний кримінальний контроль. Інакше кажучи, коли національні судові органи держав-членів ЄС здійснюють провадження щодо осіб, які вчинили злочини, передбачені Римським статутом, принцип взаємного визнання застосовується у повній мірі, і перевірка подвійного кримінального переслідування не здійснюється.

Крім того, ЄС активно залучався до різних форм співпраці та підтримки МКС. Ще до набрання чинності Римським статутом, у 2001 році, Європейський Союз ухвалив Спільну позицію щодо МКС (2001/443/CFSP), яка визначала дії ЄС та його держав-членів у відносинах із Судом. Основними цілями цього документа були сприяння якнайшвидшому набуттю чинності Статуту через заохочення до його ратифікації, прийняття, затвердження або приєднання до нього, а також просування цінностей і принципів Статуту. Згодом Спільна позиція була переглянута після набрання чинності Римським статутом у 2002 році, скасована у 2003 році і, нарешті, замінена у 2011 році Рішенням Ради 2011/168/CFSP. Починаючи з 2002 року, Спільна позиція та наступні рішення супроводжувалися Планом дій, що за потреби коригувався та визначав конкретні заходи для досягнення поставлених цілей: сприяння якнайширшому застосуванню Римського статуту, забезпечення незалежності та ефективного функціонування МКС, а також стимулювання міжнародного співробітництва. Для більш точного регулювання своїх відносин із Судом ЄС ухвалив Угоду між Міжнародним кримінальним судом і Європейським Союзом щодо співробітництва та надання допомоги, яка набула чинності 1 травня 2006 року відповідно до Рішення 2006/313/CFSP.

Таким чином, можна констатувати, що Європейський Союз послідовно та системно розвиває власні механізми протидії тяжким міжнародним злочинам, поєднуючи діяльність держав-членів із наднаціональними інституційними ініціативами. Ця стратегія ґрунтується як на політичній і правовій відданості принципам міжнародного кримінального правосуддя, так і на прагматичних завданнях забезпечення безпеки, стабільності та верховенства права всередині Союзу. Підтримка Міжнародного кримінального суду та розвиток відповідних нормативних і практичних інструментів свідчать про те, що протидія безкарності за міжнародні злочини є не епізодичною реакцією на окремі події, а складовою стратегічного курсу ЄС у сфері міжнародної безпеки та правосуддя.

Список використаних джерел

1. URL: https://brill.com/view/journals/eccl/30/3-4/article-p219_002.xml?srsltid=AfmBOorrKNpo7YL0N8DDA81ApurUhEbEYGaUBN6QODIhQrUQd3lDeOyX

2. Hehir, ‘Lessons Learned. The Kosovo Specialist Chambers’ Lack of Local Legitimacy and Its Implications, in *Human Rights Review* (2019) 20:267–287; A. Smith, Outreach and the Kosovo Specialist Chambers: A Civil Society Practitioner’s Perspective’, International Criminal Law Review, 2020, pp. 125–153.
3. URL: https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/europol-analysis-projects
4. URL: https://www.eurojust.europa.eu/crime-types-and-cases/crime-types/core-international-crimes
5. URL: https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/practitioner-networks/genocide-network
6. URL: https://www.eurojust.europa.eu/publication/key-factors-successful-investigations-and-prosecutions-core-international-crimes

Віталій ЛУКАЩУК
(Державне некомерційне підприємство
«Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького»)

МЕДИЦИНА, ІСТОРІЯ ТА СУСПІЛЬНІ НАУКИ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Сучасна Україна переживає період безпрецедентних випробувань, спричинених війною, масовими переміщеннями населення, економічними втратами й психологічними травмами. У цих умовах стає очевидною потреба у формуванні національної стійкості – здатності суспільства зберігати цілісність, життєздатність і віру в майбутнє.

Національна стійкість охоплює не лише безпековий чи економічний вимір, а й гуманітарний – психічне здоров’я, ідентичність, довіру, культурну пам’ять та здатність суспільства до самоорганізації в умовах кризи.

Формування стійкого суспільства вимагає інтеграції комплексу факторів, серед яких інтеграція медицини, історії та суспільних наук, оскільки лише сукупний підхід дозволяє зрозуміти взаємозв’язок фізичного, психологічного, соціального й культурного вимірів людського буття. Медицина дбає про фізичне й психічне здоров’я, історія формує колективну пам’ять і національну ідентичність, а суспільні науки досліджують механізми згуртованості, поведінку громад та способи подолання криз.

Такий міждисциплінарний синтез створює базу для суспільного відновлення – переходу від виживання до розвитку навіть в умовах війни.

В умовах війни медицина стає не лише сферою охорони здоров’я, а й елементом національної безпеки. Лікарі рятують життя військових і цивільних, займаються реабілітацією, впроваджують мобільні шпиталі та телемедицину.

Особливого значення набуває психічне здоров’я населення. За даними дослідження Інституту соціальної та політичної психології, понад 90% українців відчували симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а 57% перебувають у групі ризику [1]. Інші дослідження показують, що молодь, попри високий рівень тривожності, демонструє здатність до психологічної адаптації – резильєнтності [2].

Таким чином, медицина у взаємодії з психологією й соціологією виконує не лише лікувальну, а й соціально-профілактичну функцію, забезпечуючи стабільність суспільства через підтримку психічного здоров’я та розвиток системи реабілітації.

Варто підкреслити, що після 2023 року в Україні активно розвиваються програми ментального здоров’я «Ти як?», ініційовані першою леді, а також державна система надання психологічної допомоги ветеранам та їхнім сім’ям. Це свідчить про усвідомлення державою ролі медицини у формуванні суспільної стійкості.

Історія України сповнена прикладів подолання криз: від голодоморів і окупацій до визвольних війн і епідемій. Цей досвід формує історичну пам’ять, яка є підґрунтям для формування національної єдності. Як зазначає Литвиненко [3], історична пам’ять є одним із ключових чинників консолідації українського суспільства навколо спільних цінностей та ідентичності.

У контексті сучасної війни історична свідомість відіграє роль морального імунітету, адже допомагає протистояти дезінформації, відновлює почуття гідності та впевненості у власних силах [4]. Вивчення минулого дозволяє уникати повторення помилок, формує довіру до держави та зміцнює патріотизм.

Дедалі більшої ваги набувають ініціативи меморіальної дипломатії – створення музеїв, цифрових архівів і документальних проєктів, які поєднують історію, психологію й соціологію у процесі колективного осмислення війни.

Отже, історія не лише пояснює минуле, а й виконує психологічно-мобілізаційну функцію, сприяючи стійкості нації через відновлення духовних основ та усвідомлення історичної тяглості.

Суспільні науки – соціологія, політологія, культурологія, психологія – допомагають зрозуміти, як люди та спільноти реагують на виклики війни. Соціологічні опитування засвідчують, що основою резильєнтності українців є довіра, національна єдність і взаємопідтримка [5].

Водночас суспільні науки аналізують явища інформаційної війни, пропаганди, деморалізації, що підривають суспільну стійкість. Психологи вказують, що соціальна підтримка, комунікація в громадах і залучення до волонтерської діяльності значно знижують рівень тривожності та стресу [6].

Завдяки цим знанням формуються державні програми соціально-психологічної допомоги ветеранам, підтримки переселенців і реінтеграції громад, що сприяє зміцненню колективної стійкості.

Окрім того, зростає роль громадянської освіти та медіаграмотності, які допомагають громадянам орієнтуватися в умовах інформаційних атак та посилюють їхню здатність до критичного мислення – важливого елемента суспільного імунітету.

Ефективне подолання сучасних загроз можливе лише за умови міждисциплінарної взаємодії. Медицина, історія та суспільні науки мають спільну мету: відновлення людини й суспільства.

Приклади такої інтеграції вже реалізуються через:

– створення центрів психологічної реабілітації ветеранів, де застосовуються історико-культурні практики пам'яті;

– розробку освітніх програм із травматичної грамотності, які поєднують медичні знання та соціальну психологію;

– історико-соціальні проєкти, що сприяють формуванню спільної наративної пам'яті;

– програми «Культура відновлення» при громадах, де через мистецькі практики відбувається психосоціальна адаптація;

– міжнародні дослідницькі платформи (наприклад, Rebuild Ukraine Science Hub), що об'єднують українських і європейських фахівців у сфері суспільного здоров'я та соціальної стійкості.

Така співпраця дозволяє виробляти комплексні стратегії подолання криз, зміцнювати довіру між громадянами й державою, сприяти суспільній солідарності.

Інтеграція гуманітарних і медичних знань відкриває перспективи для створення національної системи стійкості, де ключову роль відіграють освіта, здоров'я та культура.

Отже, інтеграція медицини, історії та суспільних наук є необхідною передумовою формування національної стійкості в умовах сучасних викликів.

Медицина гарантує фізичне й психічне відновлення людини; історія формує ціннісну основу й ідентичність; суспільні науки допомагають зрозуміти соціальні процеси та будувати ефективну політику розвитку.

Україна сьогодні демонструє приклад того, як єдність гуманітарних і природничих знань може стати інструментом подолання війни, збереження людяності й зміцнення держави. Міждисциплінарний підхід – це шлях до створення здорового, згуртованого й духовно зрілого суспільства, здатного протистояти будь-яким викликам майбутнього.

Список використаних джерел

1. ISPP (2022). Study on the psychological state of the population during full-scale war. Institute for Social and Political Psychology, Kyiv. Retrieved from https://ispp.org.ua/en/2022/09/14/press-release-study-on-the-psychological-state-of-the-population-during-full-scale-war

2. Sodolevska, V. (2024). Psychological maladaptation and resilience: The experience of Ukrainian youth during the war. Psychosomatic Medicine and General Practice, 10(1). https://doi.org/10.26766/pmgp.v10i1.585

3. Lytvynenko, O. (2020). Historical memory as a factor of national identity formation. Socialization & Human Development International Journal, 2(2). https://doi.org/10.37096/SHDISJ-20-2.2-0006

4. Halukha, L., Lysianskyi, P., Harmatiy, O., & Zhylenko, O. (2024). The role of historical memory in the formation of national identity: A study of the Ukrainian case. Salud, Ciencia y Tecnología: Serie de Conferencias. https://doi.org/10.56294/sctconf2025682

5. Zlobina, O. (2024). Dynamics of social and psychological resilience of the population of Ukraine during the war. Demography and Social Economy, 4, 148-165. https://doi.org/10.15407/dse2024.04.148

6. Hyland, P., Vallières, F., Shevlin, M., et al. (2023). Psychological consequences of war in Ukraine: Assessing changes in mental health among Ukrainian parents. Psychological Medicine. https://doi.org/10.1017/S0033291723000818

Діана МАЗЕПА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану діяльність органів Національної поліції України набуває особливої ваги, оскільки саме на цей правоохоронний орган покладено завдання забезпечення публічного порядку, безпеки громадян і захисту їхніх прав у ситуаціях, коли державні інститути працюють у надзвичайному режимі. Забезпечення прав людини в таких умовах потребує балансування між публічним інтересом – охороною національної безпеки, територіальної цілісності, громадського спокою – та індивідуальними правами і свободами особи [1, с. 45].

Під час воєнного стану держава може тимчасово обмежувати певні права громадян відповідно до статті 64 Конституції України. Водночас, навіть за таких умов непорушними залишаються основоположні права людини: право на життя, свободу від катувань, право на гідність, недоторканність приватного життя, заборона дискримінації [2, с. 12]. Саме тому поліцейські заходи мають здійснюватися в межах закону, з дотриманням принципів пропорційності, необхідності та правомірності втручання у права особи.

Національна поліція, відповідно до статті 6 Закону України «Про Національну поліцію», у своїй діяльності керується принципом верховенства права, який вимагає, щоб будь-яке обмеження прав людини було обґрунтованим, здійсненим на законних підставах та переслідувало легітимну мету [3]. Під час здійснення поліцейських заходів – перевірки документів, затримання осіб, застосування сили чи спеціальних засобів – працівники поліції повинні діяти відповідно до міжнародних стандартів захисту прав людини, зокрема, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [4].

У практичній площині найбільші виклики у сфері дотримання прав людини виникають під час:

– проведення поліцейських перевірок і патрулювання територій у зоні бойових дій;
– затримання осіб, підозрюваних у співпраці з ворогом чи у скоєнні воєнних злочинів;
– застосування сили, зброї або обмежувальних заходів щодо учасників заворушень чи диверсійних груп [5, с. 98].

У таких випадках дії поліцейських мають відповідати принципу пропорційності: втручання у права особи може мати місце лише настільки, наскільки це необхідно для досягнення легітимної мети – запобігання злочину, затримання злочинця чи захисту життя інших осіб. Порушення цього принципу тягне не лише дисциплінарну, а й кримінальну відповідальність.

В умовах воєнного стану особливої уваги набуває питання забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. Відповідно до статті 29 Конституції України, ніхто не може бути позбавлений волі інакше як на підставі та в порядку, встановленому законом. Поліцейське затримання повинно мати процесуальне оформлення, із фіксацією часу, підстав та обґрунтуванням необхідності обмеження свободи особи [6, с. 47].

Важливою гарантією законності поліцейських заходів у період воєнного стану є прокурорський нагляд і громадський контроль. Зокрема, діяльність поліції має перевірятися на предмет дотримання законності під час затримань, обшуків, евакуацій, запровадження комендантської години тощо. Ефективна взаємодія між поліцією, органами прокуратури та уповноваженим Верховної Ради України з прав людини сприяє зміцненню правопорядку та підвищенню довіри громадян до держави [7, с. 83].

Не менш важливою складовою забезпечення прав людини є професійна підготовка поліцейських. У системі МВС значну увагу приділено формуванню правової культури особового складу, знанню міжнародних стандартів прав людини, зокрема Основних принципів застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (ООН, 1990). Працівники поліції мають усвідомлювати, що кожне їхнє рішення у кризовій ситуації може мати істотні правові наслідки [8, с. 61].

З огляду на сучасні виклики, пов'язані з широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації, актуальним є впровадження додаткових правових і технічних механізмів контролю за законністю поліцейських дій. Це, зокрема, використання боді-камер під час затримань, обов'язкове інформування затриманих про їхні права, забезпечення доступу до адвоката, створення єдиної бази обліку осіб, затриманих у воєнний час.

Таким чином, забезпечення прав людини в діяльності поліції під час воєнного стану передбачає системне дотримання норм Конституції України, міжнародних актів і національного законодавства.

Ефективність цієї діяльності визначається не лише суворим виконанням правових норм, а й рівнем правосвідомості працівників поліції, належною організацією контролю та взаємодією з громадськістю.

Список використаних джерел

1. Погорєлов С. І. Забезпечення прав людини в діяльності Національної поліції України : монографія. Харків : Право, 2020. 264 с.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 11.10.2025).

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 11.10.2025).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. *Рада Європи*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.10.2025).

5. Коваленко В. В. Правові засади забезпечення прав людини у сфері правоохоронної діяльності. *Юридичний науковий журнал.* 2022. № 3. С. 95–103.

6. Кравчук В. В. Правові гарантії захисту прав людини під час воєнного стану. *Науковий вісник МВС*. 2023. № 1. С. 45–52.

7. Пономарьов О. І. Громадський контроль за діяльністю Національної поліції: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 80–87.

8. Марценюк О. А. Професійна підготовка працівників поліції у контексті забезпечення прав людини. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. № 4. С. 58–64.

Владислав МАЙСАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ СУДДІ ТА АДВОКАТА

У сучасних умовах розвитку правової системи України питання тимчасового відсторонення суддів та адвокатів набуває особливої ваги та потребує аналізу. Незалежність правників і їхня бездоганна репутація є ключовими складовими ефективного та демократичного правосуддя, що гарантує верховенство закону та захист прав громадян. Водночас практика свідчить про окремі випадки порушень етики, корупційні ризики та зловживання процесуальними повноваженнями, що загрожує неупередженості правосуддя. Це зумовлює потребу у чітко врегульованих механізмах тимчасового обмеження повноважень, які забезпечують контроль і не порушують принцип незалежності суддів та адвокатів. Відсторонення виступає не лише як дисциплінарний чи превентивний інструмент, а й як засіб формування довіри до правосуддя. Воно гарантує прозорість процесів, мінімізує ризики стороннього впливу та забезпечує підзвітність правників. Актуальність теми зростає через суспільні очікування відкритості діяльності суддів та адвокатів і потребу поєднання дисциплінарних заходів із принципом незалежності професії.

Згідно з Конституцією України (ст. 126, 128), судді є незалежними та підкоряються лише закону [1]. Водночас для забезпечення неупередженості правосуддя законодавець передбачив механізм тимчасового відсторонення судді від виконання посадових обов'язків. Правове регулювання цього інституту здійснюється Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 74–78) та процедурою Вищої ради правосуддя (ст. 80 Закону) [2, 3], що встановлює підстави та порядок відсторонення, а також гарантії захисту прав судді.

Відсторонення може застосовуватися у випадках:

– притягнення до кримінальної відповідальності;

– розслідування дисциплінарної справи;

– наявності обґрунтованого ризику конфлікту інтересів або впливу на перебіг судового розгляду [2].

Процедура передбачає підготовку дисциплінарного подання, розгляд Вищою радою правосуддя та тимчасове припинення виконання обов'язків до ухвалення остаточного рішення. При цьому законодавство забезпечує дотримання принципів пропорційності, обґрунтованості та законності, а також гарантує право судді на захист, презумпцію невинуватості та можливість оскарження рішення.

Мета відсторонення полягає не лише у дисциплінарному контролі, а й у забезпеченні прозорості та підзвітності судової влади, запобіганні впливу сторонніх факторів на ухвалення рішень та зміцненні довіри суспільства до правосуддя [1, 2]. Науковці підкреслюють, що відсторонення є важливим балансом між гарантією незалежності суддів і необхідністю контролю за дотриманням законності у судовому процесі.

Крім того, механізм тимчасового відсторонення відповідає міжнародним стандартам, зокрема Рекомендації CM/Rec(2010)12 Ради Європи та положенням Венеційської комісії, які наголошують на застосуванні відсторонення виключно у виняткових випадках із дотриманням права на захист і процесуальної справедливості [5, 6].

В Україні діяльність адвокатів регулюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 32–34), який встановлює підстави та процедури тимчасового обмеження прав адвоката. Тимчасове відсторонення застосовується у випадках систематичного порушення норм професійної етики, зловживання процесуальними правами або створення ризику для прав клієнта чи справедливого розгляду справи.

Рішення про відсторонення ухвалює Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, що забезпечує дотримання процесуальних гарантій, у тому числі права на захист та можливість оскарження. Важливо, що відсторонення є тимчасовим заходом, застосовується лише до завершення дисциплінарного розгляду і не повинно порушувати основоположний принцип незалежності адвокатури [4].

Метою відсторонення адвоката є не тільки дисциплінарне реагування на порушення, а й забезпечення прозорості, підзвітності та етичності адвокатської діяльності, що підвищує довіру громадян до правової професії. Науковці підкреслюють, що чітке законодавче визначення підстав і порядку відсторонення адвокатів сприяє зменшенню ризику зловживань, конфліктів інтересів та порушень прав клієнтів [4].

Також українські механізми тимчасового обмеження адвокатських прав узгоджуються з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями Ради Європи та Венеційської комісії, що наголошують на обмеженому, пропорційному та обґрунтованому застосуванні відсторонення і на збереженні права особи на ефективний захист [5, 6].

Тимчасове відсторонення суддів та адвокатів виступає важливим інструментом забезпечення незалежності, етичності та прозорості правової системи. Законодавче регулювання цього механізму поєднує два ключові завдання: контроль за дотриманням закону та збереження незалежності правників. Відсторонення застосовується лише у чітко визначених випадках і супроводжується гарантіями прав осіб, до яких воно застосовується.

Отже, механізм тимчасового відсторонення сприяє підвищенню довіри суспільства до судової влади та адвокатури, запобігає конфліктам інтересів і забезпечує прозорість процесів. У перспективі важливим завданням є подальше вдосконалення процедур та чітке законодавче визначення підстав відсторонення, що дозволить зміцнити демократичні засади правосуддя в Україні та відповідати міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Верховна Рада України*, 28.06.1996. Ст. 126, 128. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI. Ст. 74–78, 80. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17

3. Вища рада правосуддя. Регламент розгляду дисциплінарних справ суддів. URL: https://hcj.gov.ua

4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. Ст. 32–34. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17

5. Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів Ради Європи «Про незалежність, ефективність та роль суддів» (2010). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805c5e12

6. Венеційська комісія. «Основні принципи незалежності суддів». Документ CDL-AD(2010)004.URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004

Владислав МАЙСАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Сергій ГУЩА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПІВПРАЦЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Під час дії воєнного стану громадські організації відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні психологічної підтримки населенню. Оскільки міжнародні донори у більшості випадків під час фінансування тих чи інших проєктів надають перевагу співпраці саме з неурядовими структурами – громадськими організаціями, це відкриває додаткові можливості для розвитку мережі допомоги постраждалим від війни. Водночас важливо наголосити, що у системі надання психологічної підтримки та соціальних послуг необхідною є тісна взаємодія не лише громадських організацій і місцевих органів влади, але й правоохоронних органів. Майбутні працівники поліції, зокрема курсанти закладів вищої освіти МВС, можуть долучатися до діяльності громадських організацій як волонтери, модератори груп взаємопідтримки, помічники у зборі інформації про потреби постраждалих. Це сприяє розвитку в них емпатії, комунікативних навичок і формує практичну готовність до роботи з населенням у кризових ситуаціях.

Можливості полягають в тому, що громадські організації в період дії воєнного стану в Україні можуть залучити додатковий фінансовий ресурс для реалізації статутних завдань, що дасть змогу покращити їх спроможності для реалізації великих проєктів.

Ризики пов'язані з тим що в Україні спостерігається низька, в порівняні з європейськими країнами роль інститутів громадянського суспільства у вирішенні тих чи інших завдань на місцях, зумовлена в тому числі низькою активністю громадянського суспільства. А також відсутність необхідних знань для виконання завдань організацій та низький рівень залучення осіб з числа внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, до процесів надання соціальних послуг.

Слід зауважити, що в Україні наявні можливості для забезпечення отримання інституційної підтримки громадських організацій, через діяльність відповідних інтернет порталів (платформ).

Наприклад, одна з найбільших платформ, яка відіграє важливу роль у фінансуванні громадських організації є «ГУРТ» [1]. Вона є найвпливовішою та найпопулярнішою для Українських змінотворців. Цей проєкт щодня публікує інформацію про гранти, вакансії, навчання актуальних подій та інших унікальних можливостей для розвитку. В приклад можна привести взяття участі в безкоштовному вебінарі «Психологічна підтримка себе та ближнього в умовах довготривалого стресу» за підтримки Королівства Нідерланди, де фахівець, який спеціалізується роботою з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх сімей поділиться знаннями всіх охочих.

Також варто зазначити надання психологічної допомоги громадською організацією «Ла Страда-Україна», яка надає безкоштовну психологічну допомогу особам , які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з війною. Ця організація відома тим, що надає допомогу очно або онлайн.

Проект громадської організації «RAZOM з тобою» стає справжнім рятівним колом для українців у ці важкі воєнні часи, допомагаючи людям знайти внутрішню силу, відновити сили душі та не втратити надію на краще. Він об'єднує професійну психологічну підтримку для дорослих, які відчувають виснаження, з практичними тренінгами для фахівців у сфері «людина для людини» – тих, хто щодня стикається з емоціями інших. До цього додаються корисні освітні вебінари та теплі групові зустрічі, де можна поділитися переживаннями. У підсумку, цей ініціатива вже торкнулася сердець і душ п'яти мільйонів українців, подарувавши їм безплатний доступ до якісної допомоги, яка справді змінює життя на краще. [3].

Проте, як стверджують науковці: «волонтери, які є учасниками громадських організації та надають допомогу в психологічному напрямку та в різних інших аспектах, дуже часто «перегорають», все тому що активне залучення до надання допомоги в різних сферах виснажують їх, що стає наслідком нестачі фахівців та навіть ліквідацій громадських організацій. Тому в деяких громадських організаціях існують «Групи взаємопідтримки» які створюються з метою надання психологічної допомоги членам організації»[2,127]. Як приклад хочемо привести ситуацію з практики «групи взаємопідтримки»:

«Під час однієї з зустрічей групи взаємопідтримки, яку проводили волонтери для допомоги постраждалим, усі учасники були глибоко стривожені й пригнічені. Вони обговорювали біль колеги, яка

втратила бійця АТО – людину, з якою тісно співпрацювала. Реакції були різні: хтось не стримував сліз, а хтось просто уникав розмови, замикаючись у собі. Раптом одна жінка, вся занурена в свій власний біль, почала згадувати страшні історії про тортури воїнів, і це розпалило в групі справжній гнів. Але несподівано ситуацію врятувала проста гра з мильними бульбашками. Учасники почали їх видувати, ніби символічно «випускаючи» весь негатив назовні – перетворюючи його на легкі, яскраві кульки, що лопалися з веселим бризком. Це допомогло розрядити напругу, підтримати одне одного, посміхнутися й набратися сил, щоб продовжувати допомагати тим, хто постраждав» [2, 128].

Слід зауважити, що в Україні активно практикується забезпечення надання психологічної підтримки, шляхом використання трьохсторонньої співпраці з використанням механізмів міжмуніципальної співпраці у відповідності до Закону України «Про співробітництво територіальних громад»: громадські організації - органи місцевого самоврядування - установи (заклади) з надання соціальної підтримки. Яскравим прикладом такої взаємодії є відкриття філії Дубенського центру психосоціальної допомоги на базі відділення денного стаціонару територіального центру Радивилівської міської ради, який функціонує завдяки підписання договору про міжмоніципальну співпрацю Дубенською та Радивилівською міськими радами, в тому числі із залученням грантових коштів з фонду «Солідарність» в розмірі 500000 гривень[4].

З огляду на викладене, посиленню ролі громадських організацій у забезпеченні психологічної підтримки населенню сприятиме інституційна підтримка з боку держави та місцевого самоврядування, запровадження програм для ветеранів і ВПО, а також формування єдиних індикаторів якості наданих послуг. До цього процесу важливо залучати і майбутніх працівників поліції, які вже на етапі навчання у вишах можуть брати участь у спільних проєктах із громадськими організаціями та місцевими центрами психосоціальної допомоги. Така співпраця дозволить курсантам отримати досвід комунікації з постраждалими, навчитись практикам кризової інтервенції та посилить ефективність міжвідомчої взаємодії у підтримці населення.

Список використаних джерел

1. Посилання на портал ГУРТ https://gurt.org.ua/about/#gsc.tab=0 (дата звернення 20.09.2025)
2. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. К. : ТОВ «Видавництво «Логос». 207 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706344
3. Посилання на проект «RAZOM з ТОБОЮ» https://razomztoboyu.org/ (дата звернення 20.09.2025)
4. Послання на портал Solidarity Fund PL in Ukraine https://surl.li/qnivxz (дата звернення 20.09.2025).

Фабіан Даніел МАРКОВИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС ДОПИТУ

Права людини у кримінальному процесі є одним із фундаментальних принципів демократичної правової держави. У межах досудового розслідування саме допит підозрюваного виступає ключовою процесуальною дією, адже від її результатів часто залежить подальший хід слідства, кваліфікація злочину та формування доказової бази. Проте допит – це не лише інструмент збору інформації, а й потенційно вразливий етап, під час якого можуть бути порушені права людини, якщо не дотримано вимог законності, добровільності та поваги до людської гідності. Дотримання прав підозрюваного під час допиту – це не просто формальність, а необхідна гарантія справедливого правосуддя, що забезпечує баланс між інтересами держави у розкритті злочинів і правами особи на захист.

Згідно зі статтями 18 та 28 Конституції України, права і свободи людини є найвищою соціальною цінністю, а їх гарантування визначається обов'язком держави. У кримінальному процесі ці принципи конкретизуються у нормах Кримінального процесуального кодексу України, який встановлює детальні гарантії прав підозрюваного. Зокрема, стаття 42 КПК визначає підозрюваного як особу, якій повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення або яка затримана за підозрою у його вчиненні. З цього моменту на неї поширюється весь комплекс прав, у тому числі право знати суть підозри, право на захисника, право не свідчити проти себе чи своїх близьких, право на медичну допомогу та на оскарження дій чи рішень слідчого.

Допит підозрюваного регулюється статтями 224–226 КПК України, які встановлюють порядок, умови, строки та процедуру проведення цієї процесуальної дії. Центральне місце у цих нормах займає вимога дотримання прав особи та добровільності надання показань. Це означає, що жоден

підозрюваний не може бути примушений до давання свідчень або визнання вини, а будь-які докази, отримані шляхом тиску, насильства чи обману, визнаються недопустимими. У цьому полягає не лише юридичний, але й етичний вимір допиту: держава не може використовувати неправові методи навіть у боротьбі зі злочинністю, інакше вона втрачає моральне право на покарання.

Одним із ключових елементів гарантування прав підозрюваного є право на захисника. Згідно зі статтею 48 КПК, підозрюваний має право користуватися правовою допомогою адвоката з моменту затримання або вручення повідомлення про підозру. Присутність захисника під час допиту – це не лише формальність, а реальний запобіжник проти зловживань. Адвокат контролює дотримання процесуальних норм, стежить за тим, щоб питання не носили навідного або принизливого характеру, щоб не застосовувався психологічний тиск. Наявність захисника також забезпечує рівність сторін у процесі та реалізацію принципу змагальності, адже підозрюваний не повинен залишатися наодинці із системою.

Важливим аспектом дотримання прав підозрюваного є роз'яснення йому процесуальних прав перед початком допиту. Це положення закріплено у статті 223 КПК, яка зобов'язує слідчого або прокурора до початку допиту повідомити підозрюваного про його права, серед яких – право відмовитися відповідати на запитання, право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, право користуватися перекладачем, а також право заявляти клопотання. Якщо ці гарантії не дотримано, то показання, отримані під час такого допиту, не можуть бути використані як доказ у суді. Це відповідає практиці Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував, що недотримання права на мовчання або права на захисника є порушенням статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У практичному вимірі дотримання прав підозрюваного під час допиту часто залежить від рівня професійної культури слідчого. Психологічний вплив, невербальні засоби переконання, манера спілкування – усе це може мати значення. Слідчий зобов'язаний діяти неупереджено, уникати приниження гідності, погроз, обіцянок або шантажу. Використання фізичного чи морального насильства, навіть у прихованій формі, є грубим порушенням закону і тягне за собою кримінальну відповідальність. Будь-який допит має проводитися у спокійній атмосфері, без поспіху, з урахуванням психічного та фізичного стану підозрюваного. Особливо це стосується неповнолітніх, осіб із психічними розладами або тих, хто перебуває у стані стресу після затримання.

Підозрюваний має право на мовчання, яке є прямим проявом принципу nemo tenetur se ipsum accusare – ніхто не зобов'язаний свідчити проти себе. Цей принцип визнається у міжнародному праві, а його дотримання – ознака правової держави. В Україні він закріплений у статті 63 Конституції, де зазначено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе чи близьких родичів. На практиці це означає, що слідчий не має права трактувати відмову від відповіді як ознаку вини або як підставу для негативних висновків. Проте іноді на підозрюваного чиниться моральний тиск, щоб він погодився давати показання, що суперечить суті конституційних гарантій.

Значну роль у забезпеченні законності допиту відіграє його фіксація. Відповідно до КПК, усі допити мають протоколюватися, а у випадках, передбачених законом, також фіксуватися за допомогою відеозапису. Така фіксація виконує подвійну функцію – доказову та гарантійну. З одного боку, вона дозволяє суду перевірити достовірність показань, з іншого – захищає підозрюваного від фальсифікацій, тиску або неправдивого відображення його слів у протоколі. Відеозапис особливо важливий у справах, де йдеться про тяжкі злочини або де є ризик застосування незаконних методів. Він стає своєрідним індикатором законності дій слідчого.

Важливо зазначити, що в умовах воєнного стану чи надзвичайних ситуацій проблема дотримання прав підозрюваних набуває особливої гостроти. Існує спокуса виправдати порушення прав необхідністю оперативного реагування або міркуваннями національної безпеки. Однак навіть у таких умовах держава не має права відмовлятися від базових правових стандартів. Міжнародне гуманітарне право прямо забороняє катування, позасудові зізнання та використання насильства для отримання інформації. Повага до прав підозрюваного в кризових обставинах є показником зрілості правової системи та її стійкості до авторитарних тенденцій.

Дотримання прав підозрюваного під час допиту також має кримінологічний вимір. Порушення законності на цьому етапі підриває довіру громадян до правоохоронних органів, створює передумови для судових помилок і несправедливих вироків. Коли підозрюваний зізнається у злочині під тиском, це не лише порушує його права, але й спотворює саму суть правосуддя. У результаті винні можуть уникнути відповідальності, а невинні – бути засудженими. Тому повага до процесуальних гарантій є водночас запорукою ефективності боротьби зі злочинністю, адже лише законне слідство здатне забезпечити довгострокову стабільність системи.

Психологічна атмосфера допиту повинна сприяти діалогу, а не конфронтації. У сучасній слідчій практиці все більше застосовуються методики «когнітивного інтерв'ю», засновані на принципах

ненасильницького спілкування. Вони передбачають, що правдиві показання можна отримати не шляхом тиску, а шляхом емпатії, уважності, грамотного структурування запитань. Такий підхід не лише гуманний, але й ефективний: підозрювані частіше дають щирі відповіді, коли почуваються захищеними, а не заляканими. Цей гуманістичний підхід поступово утверджується і в українській кримінальній юстиції.

Таким чином, дотримання прав підозрюваного під час допиту – це не лише процесуальна вимога, а прояв верховенства права на практиці. Від того, наскільки ретельно ці права захищаються, залежить довіра громадян до правосуддя, легітимність державної влади та відповідність України міжнародним стандартам прав людини. Законність і гуманність мають бути не деклараціями, а щоденною нормою діяльності правоохоронців. Кожен допит має відбуватися в атмосфері поваги до особи, без тиску, при дотриманні процесуальних гарантій. Тільки тоді показання підозрюваного можуть мати справжню доказову цінність, а правосуддя – моральну силу.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення: 12.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення: 12.10.2025).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 13.10.2025).

4. Вань І., Вишневський А. та ін. Методичні рекомендації для адвокатів щодо здійснення захисту, гарантованого державою: дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Книга перша: метод. рек. Харків : Фактор, 2015. 64 с.

Данило МАРТИНОВ
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Війна як явище, що завжди супроводжується насильницькими злочинами та руйнуваннями, потребує напрацювання ефективного й доступного регламентованого порядку реституції, щоб кожна людина, яка зазнала шкоди від війни, отримала відповідне справедливе відшкодування.

Тематика дотримання прав і свобод людини під час збройних конфліктів назараз не втрачає своєї актуальності, адже відповідно до міжнародно-правових актів, людське життя є головною цінністю всіх сучасних демократичних країн світу, тому забезпечення базових прав людини потребує особливої уваги з боку державних інституцій.

Повномасштабне вторгнення в Україну поставили на порядок денний питання першочергового збереження життя українського населення. До цього слід додати, що за таких важких умов особливої ваги набула проблематика забезпечення людських прав в Україні. Воєнні дії з боку країни-агресора у вигляді застосовування заборонених засобів і способів ведення війни, систематичного порушення інших норм гуманітарного права, призводять до критично масових порушень людських прав цивільного населення на території всієї країни [1, с. 5].

У таких екстремальних умовах актуалізувалась проблематика діяльності міжнародних інституцій на території України, зокрема, і правозахисних. У цьому контексті акцентування уваги потребує діяльність Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), як наднаціонального правовідновлювального міжнародного органу: саме функціонування вказаної судової організації зазвичай розглядається як один з важливих чинників ефективності норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року.

В умовах війни Європейський суд з прав людини залишається інституцією, що виступає гарантом реалізації положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У практиці цього Суду є рішення, у яких розглядаються як міждержавні справи, так і індивідуальні.

Усталена практика Європейського суду з прав людини містить низку положень, сформульованих під час розгляду справ, пов'язаних з військовими діями, збройною агресією тощо. Відомою у цьому аспекті є справа «Кіпр проти Туреччини» від 10 травня 2001 року (заява № 25781/94), за якою прийнято рішення про справедливу сатисфакцію у розмірі тридцяти мільйонів євро (щодо відшкодування моральної шкоди, заподіяної родичам зниклих безвісти осіб). Водночас, навіть аналіз зазначеної справи вказує на наявність складних питань, які потребують свого вирішення у контексті

забезпечення людських прав за особливих умов (зокрема, ведення бойових дій, що унеможливлює оперативне поновлення порушених прав і свобод) [2].

Наприклад, на сьогоднішній день на розгляді ЄСПЛ перебуває сім міждержавних заяв, які стосуються переважно конфлікту між Вірменією та Азербайджаном/Нагірним Карабахом, що мав місце в період з 27 вересня 2020 року по 10 листопада 2020 року. Заяви стосуються переважно нещодавніх бойових дій між Вірменією та Азербайджаном і містять твердження про широкомасштабні порушення Конвенції під час бойових дій, включаючи невибіркові напади на цивільне населення, також мали місце страти, жорстоке поводження і каліцтва комбатантів та цивільних осіб [5, с. 419].

Визначальним в аспекті дотримання людських прав під час війни для України є справа «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та № 11055/22 [6], у якому ЄСПЛ задовольнив майже всі скарги Уряду України, які були подані у заяві проти уряду рф. Ця справа є найбільшою з міждержавних справ, поданих проти рф до ЄСПЛ, адже стосується великого проміжку часу та безпрецедентно масштабних порушень прав людини – від початку російської агресії у 2014 році та в ході повномасштабного вторгнення рф у 2022 році.

Це рішення щодо прийнятності та суті, ЄСПЛ додав ще один важливий висновок, що тепер є нічим іншим як міжнародно визнаним юридичним фактом – рф відповідальна за масові та систематичні порушення прав людини на окупованих територіях України – з 2014 року на окупованих територіях Сходу України та в ході повномасштабного вторгнення.

Європейський суд з прав людини наголосив, що дії рф в Україні є безпрецедентними в історії Ради Європи. На його думку, характер і масштаб насильства, а також зловісні заяви керівництва держави-відповідача щодо державності України, її незалежності та самого права на існування становлять загрозу мирному співіснуванню в Європі та спрямовані на підрив самих основ демократії, на яких засновані Рада Європи та її держави-члени.

Існує проблематика доступності постраждалих до правосуддя: у зонах конфліктів часто відсутні ефективні механізми притягнення до відповідальності винних у порушеннях прав людини, що ускладнює відновлення справедливості та компенсацію жертвам воєнних злочинів. Зокрема, повномасштабне збройне вторгнення на територію України призвело до масового переміщення населення як всередині країни, так і за її межами [3, с. 30].

Складність захисту прав людини на міжнародному рівні під час збройного конфлікту полягає у тому, що процес доказування відповідних правопорушень може затягнутися на невизначений строк через свою масовість і різноплановість, через тяжкість зібрання і вилучення доказів для суду, неможливості доступу до міжнародного правосуддя через перебування на тимчасово окупованих територіях, а також правову необізнаність населення щодо способів захисту своїх порушених прав та інтересів.

Збройні конфлікти та порушення прав людини, що їх супроводжують, вимагають глибокого розуміння норм міжнародного гуманітарного права, практики Європейського суду з прав людини та діяльності міжнародних організацій.

Дану проблему необізнаності реально вирішити через впровадження безоплатних навчальних курсів з основних прав людини та міжнародного гуманітарного права, що підвищить рівень знань громадян, а проведення просвітницьких лекцій на тему діяльності міжнародних організацій, таких як Європейський суд з прав людини, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний комітет Червоного Хреста, тощо підвищить шанси захисту порушених прав і свобод громадян та надасть більше можливостей для їх відновлення [4, с. 26].

Отже, проблематика захисту основоположних прав і свобод людини під час війни на міжнародній площині полягає у наступному:

– складність вилучення доказів для ЄСПЛ через тимчасову окупацію територій, затягнуті строки роботи відповідних національних інституцій;

– правова необізнаність громадян щодо міжнародних способів і заходів захисту своїх порушених прав, свобод та законних інтересів через збройну агресію;

– недостатня кількість кваліфікованих фахівців-правознавців/юристів у сфері міжнародного гуманітарного права для надання допомоги населенню.

Список використаних джерел

1. Катеринчук І. П. Права людини під час війни (за практикою Європейського суду з прав людини). *Південноукраїнський правничий часопис*. Вип. 4 (2). 2022. С. 3–7. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.1

2. Кіпр проти Туреччини від 10 травня 2001 року. Справа № 25781/94, Рада Європи: Європейський суд з прав людини, 10 травня 2001 року. URL: https://rm.coe.int/16806b5964

3. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. Вип. 1(2). 2022. С. 27–31. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.5

4. Мельничук С. М. Механізм захисту прав людини і громадянина: проблеми функціонування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4(104). С. 24–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2023_4_4

5. Примаков К. Ю. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2023. № 2. С. 417–420. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.72

6. Україна та Нідерланди проти Росії від 9 липня 2025 року. Справа №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та № 11055/22, Рада Європи: Європейський суд з прав людини, 9 липня 2025 року. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/press-q-a-ukraine-netherlands-russia-ukr

Даніїл МИСЬКІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Олег МАРТИНЮК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНА ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах збройної агресії проти України психологічні знання набувають особливого значення для фахівців системи МВС, зокрема майбутніх поліцейських. Війна – це не лише збройне протистояння, а й глибоке психологічне випробування, яке трансформує мислення, емоції, поведінку та соціальні орієнтири людини. Як зазначає В. О. Коновалова, психологічні чинники істотно впливають на правову поведінку особистості, визначаючи здатність діяти адекватно в умовах стресу та невизначеності [1].

Період воєнного стану супроводжується підвищеним рівнем тривоги, агресії, емоційного виснаження й відчуження. Для працівників поліції це означає необхідність не лише дотримання закону, а й глибшого розуміння внутрішнього стану громадян, які пережили травматичні події – втрату близьких, домівки, відчуття небезпеки смерті. Як підкреслюють Оксютович і співавт. [2], у таких ситуаціях стандартні комунікативні підходи не завжди ефективні, адже психотравмований стан людини змінює її когнітивні й емоційні реакції.

Психологічні знання в юридичній діяльності виконують функцію «мосту» між законом і людяністю. Розуміння психологічних механізмів поведінки допомагає поліцейським запобігати конфліктам, зменшувати соціальну напругу, підтримувати віру громадян у справедливість навіть за умов постійної загрози. Людина у стані війни часто діє нераціонально, під впливом емоцій або підсвідомих імпульсів, що психологи визначають як прояв психоемоційної нестійкості. Такі реакції можуть змінювати правову поведінку, і завдання поліцейського – не карати за них автоматично, а спробувати зрозуміти їхні причини.

Особливе місце у психології війни посідає феномен колективної поведінки. У кризових обставинах люди схильні до згуртування, взаємодопомоги, але також можуть виникати прояви паніки, агресії або самосуду. Для поліцейських важливо вміти регулювати такі процеси через психологічно обґрунтовані методи комунікації, використовуючи принципи емоційного самоконтролю, емпатії та активного слухання.

Професійна діяльність правоохоронців у воєнний час поєднує подвійне навантаження: юридичне та психологічне. Вони не лише забезпечують правопорядок, а й самі перебувають під впливом стресу, ризику, емоційного виснаження. У юридичній психології цей феномен окреслюється поняттям «емоційного контрасту» – розриву між внутрішнім станом і професійною роллю, яку змушений демонструвати фахівець [1]. Тривалий вплив таких факторів призводить до професійного вигорання, втрати мотивації, зниження уваги та якості прийняття рішень.

Саме тому в системі підготовки майбутніх поліцейських необхідно приділяти значну увагу психологічній освіті, розвитку навичок саморегуляції, стресостійкості та рефлексії. Як зазначає Л. Оксютович [2], короткотривалі тренінги з психологічної витримки, супервізія й психологічна підтримка персоналу суттєво підвищують ефективність діяльності фахівців, зменшують рівень емоційного виснаження та покращують якість професійних рішень.

Психологічна підготовка курсантів повинна стати невід'ємною складовою професійної освіти. Вона формує здатність до емоційного самоконтролю, емпатійного сприйняття ситуацій і гнучкого реагування в умовах стресу. Ці компетентності є ключовими для забезпечення гуманності та справедливості у правоохоронній діяльності, особливо в умовах воєнного стану.

Психологічна основа професійної діяльності поліцейського визначає ефективність його дій у кризових ситуаціях і впливає на рівень довіри громадян до державних інституцій. Знання психології дозволяє майбутнім поліцейським глибше розуміти поведінку людей, прогнозувати їхні реакції, знижувати рівень конфліктності та підтримувати соціальну стабільність. Формування психологічних компетентностей у процесі професійного навчання є запорукою розвитку зрілої, стресостійкої й емоційно врівноваженої особистості поліцейського, здатного діяти гуманно навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2018. 320 с.
2. Оксютович Л., Петренко І., Ковальчук С. Юридична психологія : навчальний посібник. Житомир : ЗТУ, 2020. 248 с.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

Олег МАРТИНЮК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У будь-якому суспільстві праця є однією з головних форм самореалізації людини. Саме через працю ми не лише забезпечуємо свої матеріальні потреби, а й утверджуємо власну гідність, відчуваємо свою корисність і приналежність до спільноти. Трудові права – це не просто норми закону, а важлива складова людського життя, що визначає його стабільність, розвиток і впевненість у завтрашньому дні.

В умовах миру ці права здаються природними та звичними: ми маємо роботу, отримуємо заробітну плату, можемо планувати професійне зростання. Проте війна показує, наскільки крихкою може бути ця впевненість. Воєнний стан змінює звичні умови життя, порушує економічні зв'язки, ставить під загрозу підприємства й робочі місця, а отже – і реалізацію трудових прав кожної людини.

Законодавче розуміння трудових прав закріплене у статті 43 Конституції України, де визначено, що «кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1, ст. 43]. Це право є основоположним, бо воно гарантує не лише можливість працювати, а й захист від безробіття, а також рівність трудових можливостей для всіх громадян.

Більш детально зміст трудових прав розкриває Кодекс законів про працю України (КЗпП), який визначає систему основних гарантій: право на оплату праці не нижче мінімальної, на безпечні й здорові умови праці, на відпочинок, соціальне страхування та захист від незаконного звільнення [2, ст. 2]. Саме КЗпП встановлює баланс між правами працівника і повноваженнями роботодавця, що особливо важливо у кризові часи.

Окрім національних норм, Україна визнає і міжнародні стандарти у сфері праці. Наприклад, Конвенція Міжнародної організації праці № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» (1948 р.) гарантує кожному працівникові право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів [5, с. 127]. Так само Європейська соціальна хартія (переглянута) визнає право кожного на справедливі умови праці, гідну оплату і безпеку під час виконання трудових обов'язків [6, с. 42].

Отже, система трудових прав працівників – це не лише набір законодавчих гарантій, а й морально-соціальна основа існування людини. Вона поєднує у собі юридичні норми, міжнародні стандарти та особисте відчуття справедливості, що разом формують уявлення про гідну працю навіть у найскладніших умовах.

Період воєнного стану – це випробування не лише для держави, а й для кожної людини. Я думаю, що саме тоді стає очевидно, наскільки важливою є чітка правова основа, яка дозволяє зберегти баланс між потребами оборони країни та захистом прав працівників. Навіть у надзвичайних умовах людина не втрачає свого права на працю, хоч механізми його реалізації змінюються.

Основу правового регулювання трудових відносин становить Конституція України, де в статті 43 закріплено право кожного на працю, а також гарантію захисту від незаконного звільнення та право на своєчасну винагороду за працю [1 ст, 43]. Це право не скасовується навіть за умов воєнного стану, хоча держава може тимчасово обмежити деякі інші права, необхідні для забезпечення національної безпеки [1, ст. 64].

Головним спеціальним актом, який регулює трудові відносини під час війни, став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX. Він визначає особливості укладення, зміни та припинення трудових договорів, можливість призупинення дії трудового договору, порядок оплати праці, а також гарантії працівникам, які залучені до оборонних чи критичних сфер [4, с. 73].

Цей закон надав роботодавцям більше гнучкості – наприклад, можливість переведення працівника на іншу роботу без його згоди у зв'язку з воєнними потребами, або зміну умов праці, якщо це продиктовано безпековими обставинами [3, ст. 3]. Проте, одночасно він покладає на державу обов'язок гарантувати мінімальні стандарти захисту працівників, навіть коли підприємства змушені зупиняти діяльність через бойові дії.

Важливу роль у збереженні трудових прав відіграють і міжнародно-правові акти. Зокрема, Конвенція МОП № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю» (1930 р.) забороняє використання примусової праці навіть під час надзвичайного стану, за винятком обмежених випадків, прямо визначених законом [4, с. 54]. А Європейська соціальна хартія (переглянута) вимагає від держав-учасниць забезпечувати належний рівень соціального захисту і справедливі умови праці навіть у кризових обставинах [6, с. 45].

Таким чином, правова основа реалізації трудових прав у період воєнного стану ґрунтується на поєднанні національних норм та міжнародних стандартів. Вона має подвійне завдання: дати можливість державі ефективно діяти в умовах війни, але водночас – не допустити знецінення людської праці й гідності. На мою думку, саме цей баланс між захистом прав людини і безпекою країни визначає силу правової системи сучасної України.

Війна змінює усе – і життя людей, і роботу підприємств, і навіть базові принципи трудових відносин. Я думаю, що саме тут ми стикаємось із непростим питанням: як зберегти людські права, коли головна мета держави – виживання? Саме тому під час воєнного стану держава була змушена внести низку змін до трудового законодавства, щоб адаптувати його до умов війни, але при цьому не позбавити людину основних гарантій.

Перш за все, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX передбачив можливість призупинення дії трудового договору. Це означає, що працівник формально не звільняється, але виконання його обов'язків і виплата заробітної плати можуть бути припинені через бойові дії чи неможливість роботодавця здійснювати діяльність [3, ст. 13]. Оплата втраченого заробітку при цьому покладається на державу-агресора, що відповідає нормам міжнародного гуманітарного права.

Також у період війни роботодавець отримав право змінювати істотні умови праці, включаючи місце та режим роботи, без попередження працівника, якщо цього вимагає безпека чи виробнича необхідність [3, ст. 3]. У мирний час такі дії потребували попередження за два місяці, але тепер головним пріоритетом стала безперервність роботи критичних підприємств.

Окремо закон передбачає можливість звільнення працівника навіть під час його тимчасової непрацездатності або відпустки, що є винятком із загального правила, встановленого Кодексом законів про працю [3, ст. 40]. Хоч це й здається жорстким, така норма пояснюється військовими ризиками та необхідністю оперативного прийняття рішень у кризових умовах.

Разом із тим, низка прав збережена повністю. Наприклад, право на безпечні умови праці, право на оплату не нижчу за мінімальну та право на відпочинок залишаються гарантованими навіть у період воєнного стану [1, ст. 43–45]. Також працівники, які були залучені до оборонних робіт чи мобілізовані, зберігають місце роботи та середній заробіток на час служби [3, ст. 7].

Отже, ці зміни є спробою знайти рівновагу між потребами держави та правами людини. Так, деякі гарантії обмежені, але повне збереження старих норм у воєнних умовах могло б паралізувати економіку. Головне, щоб такі обмеження залишались тимчасовими, а після перемоги Україна повернулась до повноцінної реалізації соціально-трудових прав, що є ознакою демократичної правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. 141 с. Ст. 43–45. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кодекс законів про працю України від Від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

3. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/78677.html

4. Конвенція Міжнародної організації праці № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю» від 28 червня 1930 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text

5. Конвенція МОП № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» від 09 липня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125#Text

6. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

Ярина МАРЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОЦІНКУ ПОРУШЕНЬ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА НЕДОТОРКАНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ТЦК

У статті 29 Конституції України закріплена одна з найвищих соціальних цінностей людини – право на свободу та недоторканність[1, с. 8]. Кримінальний Кодекс України (далі – КК України) також гарантує захист цього права, а саме ст. 146, у якій передбачена відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини[2, с. 96].

Згідно з коментарем до даної норми незаконне позбавлення волі визначається як протиправне перешкоджання людині обирати місце знаходження за своєю волею. Відкрите або таємне протиправне захоплення потерпілого – є викраденням людини та виступає найнебезпечнішою формою незаконного позбавлення волі [3, с. 459–461].

Під час дії воєнного стану мають велику вагу у реалізації мобілізаційних заходів територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК). Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 154 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки» ТЦК здійснюють організацію та контроль мобілізаційних заходів, забезпечуючи своєчасний виклик громадян для проходження військової служби та оформлення документів [4, с. 5].

Як вказують науковці при перевищенні службових повноважень працівники територіальних центрів комплектування, доставляючи громадян без законних підстав до центру, можуть створювати ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 КК України, а також несуть відповідальність за подібні дії як за перевищення влади або службових повноважень, а саме ст. 365 КК України [3, с. 459–461].

А. О. Винник вважає, що недостатнє законодавче підґрунтя у питанні мобілізації та призову може стимулювати порушення закону з боку призовників, а також є причиною перевищення службових повноважень працівниками територіальних центрів комплектування. Також додає, що при допущенні таких дій працівниками ТЦК, їх потрібно притягувати до кримінальної відповідальності [5, с. 9].

На думку Затолочного В. С., будь-яке позбавлення волі без належних правових підстав слід розглядати як діяння, яке посягає на гарантоване Конституцією України право людини на свободу та особисту недоторканість[6, с. 84].

Слід враховувати, що у межах діяльності ТЦК примусове доставлення громадян без їхньої згоди або належного процесуального документа до центрів комплектування може містити ознаки складу правопорушення передбаченого ст. 146 КК України.

Аналогічної точки зору дотримується В. В. Шаблистий. Вчений зазначає, що кримінальна відповідальність у сфері мобілізаційних правовідносин має не лише правовий але й суспільно-політичний характер, адже вона безпосередньо пов'язана з виконанням громадянами свого конституційного обов'язку – захисту держави. Науковець у своїй монографії акцентує увагу на тому, що чітке регулювання процесу мобілізації є необхідною умовою для забезпечення законності у діяльності відповідних органів, а також попередження перевищення службових повноважень посадовими особами[7, с. 57].

Здійснивши аналіз позицій науковців можна зробити висновок, що недоліки правового регулювання мобілізаційних процедур разом з перевищеннями повноважень працівниками ТЦК утворюють комплексну проблему, яка потребує не лише нормативного врегулювання, а й належного організаційного реагування з боку держави.

Один з останніх найбільш резонансних випадків незаконного позбавлення волі відбувся у липні 2025 року на Закарпатті. Адвокат був затриманий працівниками ТЦК під час ознайомлення з матеріалами розслідування у приміщенні відділу поліції. Враховуючи те, що у нього була чинна відстрочка від мобілізації. ТЦК заблокували вихід, вимагали військово-облікові документи, а згодом примусово доставили до територіального центру. Підстав його затримання не називали. Та того ж дня ТЦК прийняли рішення про скасування відстрочки. Коли адвокат відмовився їхати у військову частину, в нього забрали телефон та побили. Лише на наступний день після офіційного зарахування на службу чоловіку повернули телефон. Національна асоціація адвокатів України подала заяву до Офісу Генерального прокурора про вчинення кримінальних правопорушень працівниками ТЦК передбачених статтями: 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), 146(незаконне позбавлення волі або викрадення людини), 361(несанкціоноване втручання в роботу інформаційних

електронних систем), 371(завідомо незаконне затримання), 397(втручання в діяльність захисника чи представника особи) КК України [8].

Працівники ТЦК своїми діями порушили базові права людини. Цей випадок звернув увагу на суттєву прогалину у законодавчому та практичному механізмі контролю за діяльністю ТЦК. Незважаючи на численні повідомлення про факти незаконного позбавлення волі людини працівниками ТЦК, у Єдиному державному реєстрі судових рішень починаючи з лютого 2022 року і до сьогодення відсутні судові вироки, в яких працівники ТЦК притягнуті до кримінальної відповідальності за ст. 146 КК України. Переглянувши все вищесказане можу дійти до висновку, що недоліки правового регулювання мобілізаційних процедур у поєднанні з перевищенням службових обов'язків працівниками ТЦК створюють значну проблему у сфері захисту прав громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР зі змінами та доповненнями URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Кримінальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232 12#Text (дата звернення: 07.10.2025).

3. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К. : Юрінком Інтер, 2020.;

4. Про Затвердження положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022р. № 154. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF#Text

5. Винник А. О. Кримінально-правова оцінка дій працівників територіальних центрів комплектування під час вручення повісток. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2024. № 3. https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-3-9710

6. Затолочний В. С. Кримінальна відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. ун-т бізнесу та права, Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2022.

7. Шаблистий В. В., Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.

8. Асоціація адвокатів України (UNBA). Незаконна мобілізація адвоката: суд витребував у ТЦК документи. URL: https://unba.org.ua/news/10806-nezakonna-mobilizaciya-advokata-sud-vitrebuvav-u-tck-dokumenti.html. – Дата звернення: 11.10.2025.

Діана МАХНІЦЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

БЕЗПЕКА ПРАЦІ ПРАВООХОРОНЦІВ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Питання безпеки праці правоохоронців під час виконання службових обов'язків завжди було актуальним, проте сьогодні, в умовах сучасних викликів, воно набуває особливого значення. Працівники правоохоронних органів щоденно стикаються з ситуаціями, де необхідне застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї, і саме тому дотримання вимог охорони праці стає не просто формальністю, а питанням збереження життя та здоров'я.

Професійна діяльність працівників поліції, які мають право на застосування вогнепальної зброї та спеціальних засобів, відноситься до категорії з підвищеним рівнем небезпеки. Дослідження показують, що застосування поліцією зброї є кримінально-правовим захистом, що спрямовано не на заподіяння шкоди, а на припинення злочину. Саме тому важливо розуміти не лише технічні аспекти поводження зі зброєю, а й правові та психологічні основи її застосування.

Законодавче регулювання застосування вогнепальної зброї детально прописане в Положенні Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 року № 575. Згідно з цим документом, посадові особи мають право застосовувати зброю як крайній захід у чітко визначених випадках: для відбиття групового та збройного нападу на них, членів їхніх сімей або окремих громадян, для захисту від злочинних посягань на життя та майно, для затримання осіб, які вчинили злочин і намагаються або вчинили збройний опір, для відбиття нападу на державні і громадські підприємства, установи і організації [1]. Однак право на застосування зброї не означає автоматичного її використання – кожна ситуація вимагає ретельної оцінки.

Перед застосуванням вогнепальної зброї посадова особа повинна попередити про намір її застосування, крім випадків, коли життя інших громадян загрожує безпосередня небезпека. При враженні нападаючого внаслідок застосування зброї посадова особа повинна негайно викликати швидкої медичної допомоги для пораненого, вжити заходів забезпечення охорони місця події, сповістити органи прокуратури Національної поліції про застосування зброї. Ці вимоги спрямовані не лише на захист прав громадян, а й на забезпечення правової безпеки самого працівника.

Спеціальні засоби застосовуються при значному скупченні людей, якщо від цього постраждати сторонні особи, а також по відношенню до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку чи з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю громадян або збройного нападу чи збройного опору [1]. Така норма підкреслює принцип пропорційності та диференційованого підходу до застосування примусу.

Психологічний аспект застосування зброї є надзвичайно важливим. Застосування вогнепальної зброї, особливо зі смертельним результатом, призводить до високого рівня емоційної травматизації особистого складу поліції [2, с. 278]. Працівник повинен вміти адекватно оцінювати ситуацію, приймати зважені рішення в умовах стресу та контролювати свої емоції.

Кримінологічний аналіз показує, що протягом багатьох років більше 2 млн громадян отримують вогнепальні поранення різного ступеня тяжкості [3, с. 200]. Історично так склалося, що протягом багатьох років було неправильно армії, але минув час, і ставлення суттєво змінилося. Володіння зброєю разом із засобами активної стройки сьогодні розглядається як засіб виховання та самозахисту [3, с. 200].

Особливе місце в професійній діяльності поліції посідає проблема високого рівня летальності і травматизму як результат збройних протягом або нападу злочинців. За даними Федерального бюро розслідувань США, у 2014 р. загинуло 51 поліцейський [3, с. 200]. Тому забезпечення безпеки працівників під час застосування зброї є першочерговим завданням.

Світова статистика свідчить про те, що зловмисність є одним із факторів, що безпосередньо впливає на загибель поліцейських і правоохоронців. Інтерпретація отриманих даних дозволяє зробити висновок про те, що динаміка коефіцієнта кореляції є широким явищем [3, с. 200–201].

Американський дослідник Дж. Д. Сіовел склав список битанів, який містить різні правила професійного життя – від техніки до морально-етичних. Він розробив близько 144 стрес-фактори професійної діяльності поліції. У різних стресогенних ситуаціях, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї, в ній більше всього стикаються поліцейські щодня та ті які беруть участь у стрілянині прокладання зрозумілої, окремою складовою, через ромулі є [3, с. 200].

Організація безпечних умов праці починається з якісної підготовки кадрів. У сучасному курсі підготовки особового складу Національної поліції України доцільно запровадити проведення стрільців на тренінгів та виконання тренінгової стрілок, моделювання та розробку конкретних алгоритмів дій в екстремальних ситуаціях на полігоні [3, с. 203].

Зберігання та видача зброї регулюється суворими правилами. Зброя повинна зберігатися в спеціально обладнаних приміщеннях, доступ до яких мають лише уповноважені особи. Порядок застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями Міноборони, Національної гвардії, Держкомкордону, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, підрозділів охорони Держспецтрансслужби, Управління державної охорони, поліцейськими та особами рядового і начальницького Держспецзв'язку визначається відповідними актами законодавства України [1].

Не менш важливим є забезпечення працівників засобами індивідуального захисту. Бронежилети, захисні каски, щити – це не просто елементи екіпірування, а засоби, що можуть врятувати життя у критичній ситуації.

Отже, безпека праці при застосуванні спеціальних засобів та вогнепальної зброї – це комплексна проблема, яка потребує системного підходу. На мою думку, найважливішим тут є не просто формальне дотримання інструкцій, а й усвідомлення кожним працівником особистої відповідальності за своє життя та життя оточуючих. Жодна службова необхідність не виправдає необережності чи зневаги до правил безпеки. Лише через постійне вдосконалення навичок, підвищення професійної підготовки та відповідальне ставлення до своїх обов'язків ми можемо забезпечити максимальну безпеку в цій складній роботі. Працівник має розуміти, що зброя – це не засіб влади, а інструмент захисту, який вимагає виваженості, професіоналізму та людяності у кожному рішенні про її застосування.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-92-п (дата звернення: 09.10.2025).

2. Катеринчук Г. П., Катеринчук О. І. Застосування зброї поліцейськими: психологічний фактор. *Теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки*. 2023. С. 278–282.

3. Логачев М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 199–203.

Валерія МАХУКОВА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТИПОВІ СПОСОБИ СПРИЧИНЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ НОВОНАРОДЖЕНІЙ ДИТИНІ

Умисне вбивство – це злочин із надзвичайно високим рівнем суспільної небезпеки. Така подія викликає суспільний резонанс, а тим більше тоді, коли виявляється дітовбивство. Ефективне розслідування такого злочину вимагає об'єднання зусиль, командної роботи органу досудового розслідування, прокуратури, експертних та оперативних служб, інших державних та недержавних інституцій.

У кримінальному законодавстві міститься норма, яка передбачає відповідальність за дітовбивство за специфічних умов: «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів» (ст. 117 КК України). Виходячи зі змісту статті, суб'єктом цього злочину може бути лише мати. Усі інші особи за вчинення даного діяння будуть нести відповідальність за ст.115 КК України (Умисне вбивство). Також обов'язковою ознакою цього злочину є особливий психологічний стан в якому перебуває мати. Це стан, обумовлений пологами. Медичні причини розвитку важкого психічного стану, який виникає під час або одразу після пологів, залишаються невідомими. Визначено лише сприятливі чинники та характерні клінічні ознаки: порушення свідомості, сильні афективні розлади (від люті до депресії), марення та галюцинації. У цьому стані крайнього збудження, метушні та смертельної тривоги жінка може покалічити чи вбити немовля, а згодом спробувати заподіяти шкоду собі. Як наслідок, судово-психіатрична експертиза в подібних ситуаціях найчастіше констатує неосудність жінки в момент вчинення кримінальних дій [1; 2, с. 115–116].

Законодавець чітко обмежує обставину часу вчинення вбивства новонародженої дитини матір'ю: «під час пологів або відразу після пологів». Цей період визначений як 28 днів після народження. Якщо мати вбиває свою дитину пізніше, ніж через 28 днів після пологів, вона не може бути притягнута до відповідальності за ст. 117 КК України. Це пояснюється тим, що після цього терміну вже не йдеться про особливий фізичний чи психічний стан жінки, спричинений пологами. Таким чином, у разі вбивства дитини після періоду новонародженості (тобто після 28 днів) мати нестиме відповідальність на загальних підставах, як за звичайне умисне вбивство [1].

Необхідність у визначенні новонародженості, перш за все, випливає зі суті ст. 117 КК України, де йдеться про вбивство матір'ю саме новонародженої дитини. Поняття «новонароджена дитина» та його чітке визначення є критично важливим у судовій медицині. Це пов'язано з тим, що саме ці терміни дають змогу слідчим органам правильно кваліфікувати дії, а саме: визначити, чи є випадок дітовбивством. Тому в судово-медичній термінології новонародженою (від грецького neonatus – neos (новий) + natus (народжуватися)) прийнято вважати дитину, яка має ознаки внутрішньоутробного перебування, або ту, що щойно народилася [2, с. 117–118].

Причини смерті новонароджених можуть мати місце на будь-якому етапі: до пологів (антенатально), під час них (інтранатально) чи після (постнатально). Важливо, що навіть якщо після народження фіксується серцебиття, але відсутні інші ознаки життєдіяльності, і дитина не зробила самостійного вдиху, то з точки зору судової медицини такий випадок класифікується як мертвонародження. Утім, якщо дитина народжена живою, зробила самостійний вдих, а потім померла, тобто настала постнатальна смерть новонародженого (смерть після пологів), виникає потреба встановити причини настання смерті [3]. Ненасильницька смерть викликана внутрішніми чинниками – проблемами, пов'язаними з плодом або процесом пологів. Натомість, насильницька смерть є результатом зовнішнього впливу, зокрема: механічних травм, різновидів асфіксії (удушення) або термічної травми.Умисне вбивство новонародженої дитини після пологів може бути активним або пасивним. Активне позбавлення життя – це прямі насильницькі дії, найчастіше вчинені матір'ю (дітовбивство), які призводять до смерті немовляти. Знання типових способів вбивства дають змогу уповноваженим суб'єктам передбачити, прогнозувати подальші діяння потенційних правопорушниць та вчасно та ефективно їм протидіяти [4, с. 77–83].

Проаналізувавши судову практику по вище вказаному кримінальному правопорушенню, можна виокремити типові способи насильницької смерті новонародженого. Переважно йдеться про механічну асфіксію, тобто стан кисневого голодування, спричинений зовнішньою механічною перешкодою для надходження повітря в дихальні шляхи, що призводить до швидкого накопичення вуглекислоти в організмі.

Першим видом є це задушення руками або іншими предметами. До прикладу, у вироку №368/884/18 від 07.08.2018 р. вказано: *«…усвідомлюючи суспільну небезпеку своїх дій, бажаючи настанні смерті своїй новонародженій дитині, достовірно знаючи, що дитина жива, ОСОБА_5 діючи умисно, невстановленим способом затиснула шию дитини, чим припинила доступ кисню до легень дитини та позбавила можливості самостійно дихати, вчинивши тим самим вбивство новонародженої дитини. За висновком судово-медичної експертизи смерть новонародженої дитини настала внаслідок механічної асфіксії, яка розвилася внаслідок стиснення шиї тупим предметом»* [5].

Наступним видом є блокування дихання сторонніми предметами. До прикладу, у вироку №1-44/10 від 23.09.2010 р. вказано: *«ОСОБА_2, діючи умисно, з метою вчинити вбивство дитини, самостійно, на території даної присадибної ділянки шляхом примусового закриття дихальних шляхів новонародженої дитини, а саме, через закриття грунтом ротової та носової порожнини та закопування дитини у грунт, позбавила її життя»* [6].

Останнім видом є утоплення. Так, у вироку №307/2960/17 від 05.06.2020 р вказано: *«ОСОБА_1 кинула новонароджену дитину в криницю з водою, після чого повернулась додому, нікому не повідомивши про те, що вчинила. Згідно з висновком судово-медичної експертизи № 264/2014 від 16.04.2014 р. ОСОБА_1 такими умисними діями спричинила смерть новонародженій дитині внаслідок закриття просвіту дихальних шляхів рідиною при утопленні у воді»* [7].

Знання про типові способи заподіяння смерті новонародженій дитині є елементом криміналістичної характеристики злочину, яка лежить в основі формування окремої криміналістичної методики розслідування. Разом з інформацією про типові сліди вчинення дітовбивства за таких специфічних обставин, способи приховування злочину, формування інформаційної моделі цього виду злочинів, дає змогу будувати версії та планувати досудове розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс Українивід 05.04.2001р.№2341-III(редакція 17.07.2025р.) Ст. 117.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text .

2. Завальнюк А. Х. Судова медицина (курс лекцій). 2-ге видання. Тернопіль 2006. С. 115–157.

3. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених : Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179.

4. Шевченко О.В. Способи вчинення дітовбивства та розмежування умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК) та залишення в небезпеці, вчинене матір'юстосовно новонародженої дитини (ч. 2 ст. 135 КК України). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 1–8.

5. 5.Вирок Кагарлицького районного суду Київської області від 07 вересня 2018 р. *Справа № 368/884/18.* URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/76295934 .

6. Вирок Яготинського районного суду Київської області від 06 червня 2016 р. *Справа № 1-44/10*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/58108911 .

7. Вирок Тячівського районного суду Закарпатської області від 05 червня 2020 р. *Провадження № 1-кп/307/238/20.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89657706. думка, 2007.

Софія МАЦЬКІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

В умовах воєнного стану та масового вимушеного переселення українців за межі держави проблема збереження та реалізації права власності громадян України набуває особливої актуальності. Мільйони людей опинилися у ситуації, коли контроль за власним майном ускладнений або взагалі неможливий, а правові механізми, які діяли в мирний час, виявилися недостатніми. У цьому контексті Цивільне право виступає фундаментом, який забезпечує охорону та непорушність права власності, що гарантується Конституцією України та конкретизується положеннями Цивільного кодексу України.

Право власності у національному законодавстві визначене у статті 316 ЦК України як право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею та у власних інтересах [1, с. 15]. Це означає, що громадянин України, навіть перебуваючи за кордоном, не втрачає свого права на належне йому майно. Водночас слід враховувати особливості міжнародного приватного права, за яким речові права на майно визначаються правом тієї держави, на території якої воно розташоване,

якщо інше не передбачене законом чи міжнародними договорами [2, с. 41]. Таким чином, власник, що виїхав з України, має узгоджувати своє право не лише з українським законодавством, але й із законодавством держави перебування.

Основними проблемами у сфері збереження права власності для громадян України, які перебувають за кордоном, є відсутність можливості здійснювати безпосередній контроль та управління майном, труднощі з нотаріальним та судовим захистом прав, а також ризик втрати майна внаслідок дій третіх осіб або навіть державних органів. Додаткові ускладнення виникають у зв'язку з обмеженнями, які деякі держави встановлюють для іноземців щодо набуття права власності, особливо на земельні ділянки [3, с. 53].

Водночас цивільне право пропонує низку механізмів, що дозволяють зберегти та захистити майнові права. По-перше, важливим інструментом є представництво за довіреністю. Власник майна може уповноважити іншу особу діяти від його імені в Україні чи в іншій державі, зокрема укладати договори, здійснювати реєстраційні дії, звертатися до суду. По-друге, дієвим способом залишається державна реєстрація прав. Наявність зареєстрованого права власності у відповідних державних реєстрах надає власнику юридичні гарантії та забезпечує захист у разі спору.

Особливого значення набуває й судовий захист. Власник може вимагати визнання свого права власності, витребування майна з чужого незаконного володіння або компенсації завданих збитків. У випадках, коли національні засоби захисту є недостатніми, громадяни України мають право звертатися до міжнародних інституцій, зокрема до Європейського суду з прав людини, який розглядає справи про порушення права на мирне володіння майном.

Додатковим способом збереження правових позицій є укладення договорів оренди, застави чи інших обтяжень, які дозволяють формально закріпити право власника за його відсутності та унеможливлюють неправомірні дії третіх осіб. Такі механізми, поєднані з можливістю використання запобіжних заходів (арешт чи заборона відчуження майна), створюють правовий бар'єр для порушень.

Тому, цивільно-правові механізми збереження права власності громадян України, які перебувають за кордоном, мають багаторівневий характер. Вони охоплюють як національні інструменти (довіреність, реєстрація, судовий захист), так і міжнародні засоби (звернення до конвенційних органів, використання норм міжнародного приватного права). Ефективність цих механізмів залежить від поінформованості громадян, грамотної правової допомоги та взаємодії між державними інституціями України та іноземними юрисдикціями [4, с. 117].

Таким чином, право власності громадян України, які перебувають за кордоном, зберігає свою силу незалежно від місця проживання особи, проте його реалізація значною мірою залежить від правового середовища іноземної держави та наявності належних механізмів захисту. В умовах воєнного стану та масового переміщення населення особливої ваги набувають цивільно-правові інструменти, серед яких ключовими є представництво за довіреністю, державна реєстрація речових прав, укладення договорів, що забезпечують стабільність правового статусу майна, а також можливість звернення до національних і міжнародних судових органів. Поєднання національних гарантій із міжнародними механізмами дозволяє створити комплексну систему охорони майнових прав, яка є запорукою збереження власності українців у глобальному правовому просторі.

Список використаних джерел

1. Власність у контексті міжнародного приватного права України. *Mego.info*. URL: https://mego.info
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 №2709-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text
3. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар. К. : Юрінком Інтер, 2020. 896 с.
4. Веренкіотова О.В. Окремі аспекти захисту права власності України за кордоном. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 112–119. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua

Роман МАЦЮК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОЗНАКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У СВІТЛІ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН 2025 РОКУ

У сучасному правозастосуванні питання кваліфікації діянь як домашнього насильства продовжує викликати істотні дискусії. З одного боку, законодавець передбачає підвищену увагу до фактів насильства у сімейному середовищі, а з іншого – на практиці суди нерідко стикаються із ситуаціями, коли звичайна побутова сварка або конфлікт неправильно інтерпретується як насильство. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває з'ясування ознак, які відмежовують насильство як правопорушення від конфлікту як соціального феномену.

У 2025 році спостерігається відчутний зсув судової практики у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством (ст. 173-2 КУпАП). Як видається, ключовим у кваліфікації стає не стільки сам факт події (словесні образи, погрози, приниження), скільки наявність юридично релевантних ознак домашнього насильства, підтверджених належними доказами: по-перше, це наявність патерну (повторюваність, контроль, системність); по-друге, – доведений вплив на постраждалу особу (страх, емоційна невпевненість, нездатність захистити себе, шкода психічному здоров'ю). Особливої уваги набувають справи за ч. 2 ст. 173-2 КУпАП, де насильство відбувається у присутності малолітніх або неповнолітніх осіб, що потребує окремого доказування наслідків саме для них. Відтак, постає необхідність чіткого розмежування понять «побутовий конфлікт» і «домашнє насильство», адже лише останнє передбачає наявність наслідків або патерну, що свідчить про системний характер впливу [1].

Частина перша статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за вчинення насильства в сім'ї. Під цим розуміється умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру, внаслідок яких потерпілому могла бути або була заподіяна шкода фізичному чи психічному здоров'ю. Отже, диспозиція норми охоплює як наслідкові (фактичне завдання шкоди), так і потенційно небезпечні дії (реальна можливість її заподіяння).

Об'єктом зазначеного правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони та захисту прав громадян, а об'єктивна сторона полягає у вчиненні дій, передбачених диспозицією статті, що мають потенціал завдати шкоди здоров'ю потерпілого. Суб'єктивна сторона характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу, тобто усвідомленням протиправності діяння і бажанням або свідомим допущенням його наслідків.

Для встановлення події адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 173-2 Кодексу, необхідно з'ясувати, чи дійсно особа, яку притягують до відповідальності, вчинила саме домашнє насильство, а не звичайну сварку чи конфлікт. У пункті 3 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, які вчиняються у сім'ї, у межах місця проживання, між родичами, подружжям або між іншими особами, що проживали однією сім'єю. При цьому не має значення, чи проживає кривдник разом із потерпілим на момент вчинення діяння, а також включаються погрози вчинення таких дій [2].

Згідно з пунктом 14 частини першої статті 1 цього ж Закону, психологічне насильство визначається як форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози (у тому числі щодо третіх осіб), приниження, переслідування, залякування чи інші дії, спрямовані на обмеження волевиявлення особи або контроль у репродуктивній сфері. Важливим є те, що такі дії повинні викликати у потерпілої особи побоювання за власну безпеку чи безпеку інших, спричиняти емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдавати шкоди психічному здоров'ю. Саме ці наслідки, як видається, і становлять юридичну суть поняття насильства [2].

Разом із тим, необхідно чітко розмежовувати поняття «сварка», «конфлікт» і «насильство». Конфлікт, за своїм змістом, є особливою формою соціальної взаємодії, що ґрунтується на зіткненні протилежних інтересів, цілей або позицій учасників. Він супроводжується емоційним напруженням, але не завжди містить елементи підпорядкування, контролю чи приниження, властиві насильству. Натомість домашнє насильство характеризується патерном поведінки, тобто повторюваністю інцидентів, системністю, прагненням повного контролю над іншою особою та наявністю шкоди – фактичної або потенційної [3–5].

Наприклад, у конкретному судовому випадку суд не отримав переконливих доказів на підтвердження факту правопорушення. Пояснення учасників події були суперечливими: потерпілий

стверджував, що його батько, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, влаштував сварку та виганяв його з квартири, тоді як батько, своєю чергою, вказував, що саме син вчинив відносно нього дії, які мають ознаки психологічного насильства. Жодних інших доказів, які б підтверджували факт насильницьких дій з боку будь-кого із сторін, суду не надано [3].

Правова позиція Верховного Суду, викладена у постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 2020 року (справа № 545/744/19), узгоджується з наведеним висновком: факт сварок чи побутових непорозумінь між колишнім подружжям сам по собі не є доказом вчинення домашнього насильства. Такі ситуації свідчать лише про конфлікт між сторонами, однак не утворюють складу правопорушення, якщо відсутні ознаки контролю, підпорядкування, приниження або спричинення шкоди.

Висновки. Таким чином, кваліфікація діянь за частиною першою статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення потребує ретельного аналізу об'єктивних і суб'єктивних ознак правопорушення, насамперед – наявності доказів, які підтверджують фактичну шкоду потерпілій особі. Домашнє насильство відрізняється від побутового конфлікту системністю, прагненням до контролю та впливу, що обмежують свободу волевиявлення. Відтак, лише наявність реальних наслідків може бути підставою для притягнення до відповідальності. Судова практика свідчить, що відмежування конфлікту від насильства є необхідною умовою забезпечення балансу між правом на захист і забороною зловживання цим правом, що відповідає принципу пропорційності втручання у приватне життя.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст.35.

3. Постанова Зарічного районного суду м. Суми у справі від 12 лютого 2025 року № 591/1345/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125104398

4. Постанова Корюківського районного суду Чернігівської області у справі від 27 березня 2025 року № 736/520/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 126161137

5. Постанова Індустріального районного суду міста Дніпра у справі від 08 липня 2025 року № 202/6092/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 128681255

Юлія МЕЛЕШКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА США, ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ

Відомо, що кримінальне право в цивілізованих країнах світу вважається однією з фундаментальних галузей права. У його принципах знаходив вираз класовий характер будь-яких країн на різних етапах їх розвитку. Основне призначення таких принципів полягало у визначенні державою об'єктів кримінально-правової охорони, підстави, умов та зміст кримінальної відповідальності. І це є непорушним правовим принципом, адже тільки держава виконує різні керівні функції щодо суспільства, активно впливаючи на оформлення нових соціальних структур та духовне життя людей. Внаслідок цього важливим є визначення меж державного втручання у процеси суспільного життя, що притаманне співтовариству провідних країн світу на чолі з Америкою, входження до якого прагне Україна. Проте реалізація даного завдання завжди має бути підпорядкована принципам державно-правової політики розвинених держав.

Злочин і поводження зі злочинцями були наскрізними темами правової історії США.

У дослідженнях американських фахівців підкреслено, що в умовах становлення їх держави, завжди буржуазної, докорінно змінилася розповсюджена в Європі концепція злочину та покарання, як переважно приватної діяльності. З давніх-давен в Америці аналіз злочинів і реагування на них стали суто публічною діяльністю, сприйнятливою до зміни американського політичного життя. Саме тому розвиток державно-правової політики США щодо захисту американських цінностей завжди був процесом перманентної еволюції основних принципів кримінального права [1].

Сьогодні серед основних принципів кримінального права залишилися такі, що в результаті тривалої еволюції публічного права США закріпіли виділення об'єктів кримінально-правової

охорони з опорою на наступні вихідні положення: 1) принципи кримінального права – це вимоги, що визначають зміст його норм і встановлюють відповідальність. за скоєння конкретних злочинів; 2) такі принципи можуть виконати свою функцію тільки в тому випадку, якщо відповідатимуть соціально-економічній ситуації в країні, міжнародно-правовим актам про права людини і завданням, що стоять перед державою в боротьбі зі злочинністю [2].

Загальновизнано, що науковий підхід до формування принципів кримінального права розвинених країн світу був закладений у другій половині XVIII ст. завдяки науковим працям європейських та американських просвітителів. Вони ще не ввели до наукового обігу такий термін, як «принципи кримінального права», однак у працях просвітителів містилося широке коло кримінально-правових ідей, що згодом призвело до виникнення кримінальної політики як наукової дисципліни.

Очевидно, що категорії і поняття науки кримінального права є необхідними формами наукового мислення, ступенями і основою подальшого розвитку досягнутого знання. Спираючись на здобутки наукового пошуку мислителів минулого в галузі осягнення норм-принципів кримінального права, можна стверджувати, що вони стали фундаментом кримінальної політики сучасних держав.

Слід сказати, що увага до принципів кримінального права США в нашій країні була викликана поверненням до капіталізму з його цінностями, які спочатку не вкоренилися в нашій країні внаслідок поразки визвольної боротьби 1918–1920 років. Соціально-економічні перетворення, яких зараз потребує Україна, мають ґрунтуватися на ліквідації монопольного місця державної власності в економіці країни, на ширшому представництві у її структурі приватної власності. Така структура економічного життя змогла б повною мірою включити дію ринкових механізмів, забезпечити зростання виробництва та добробуту народу, але водночас кардинально мають змінитись принципи кримінального права з урахуванням досвіду боротьби проти злочинності у розвинених державах світу на чолі з Америкою. Історична еволюція принципів кримінального права Америки, яка стала єдиною в світі державою, що з моменту свого народження пішла шляхом розвитку капіталізму, є унікальною.

Під впливом ідей європейських мислителів американські просвітителі довели всьому світу, що Америка стає правовою державою, суть якої полягає у «пануванні права», і це означає пріоритет права і обов'язок держави у всіх своїх діях спиратися на закон та інші правові норми. Ці акти своїм корінням сягали далекого минулого американської держави, у той час, коли американці були піддані Корони Англії і були зобов'язані слідувати кримінальній політиці метрополії, що мало суто каральний характер. Відомо, що ще у колоніальний період історії держави та права США там формувалися певні особливості кримінальної політики, які мали відповідати суто буржуазній організації економічних, соціальних і політичних відносин. Краще за всіх можновладців Британської Америки відправні засади цієї політики сформулював у середині XVII століття губернатор колонії Массачусетс Дж. Вінтроп [3].

Відповідно до особливостей тодішнього соціально-економічного ладу США було запроваджено кримінально-правові репресії на захист громадських і приватних інтересів. Однак після здобуття Америкою державної незалежності загальні основи принципів кримінального права були чіткіше сформульовані «батьками-засновниками», чий досвід боротьби проти замахів на буржуазний лад став священним для сучасної країни-лідера цивілізованої спільноти. Під впливом ідей Просвітництва вони взяли курс на гуманізацію кримінальної політики, яка була спадком колишньої метрополії. Про це «батьки-засновники» домовлялися на філадельфійському Конституційному конвенті, відкинувши монархічну юридичну спадщину колишньої метрополії. Вказані конституційні поправки були особливо важливими з огляду на те, що Америка стала федерацією різних штатів, де кожний суб'єкт нової держави дотримувався впливу різних напрямів у каральній політиці та кримінально-правовій доктрині. Як цілком обґрунтовано писав у докторський дисертації з основ кримінально-правової доктрини США Ю. Є. Полянський, принципи, закладені у цей правовий феномен, знайшли відображення передусім в конституційному праві США [4].

Безсумнівно, сьогодні демократична і правова американська держава має об'єднати з суспільством зусилля у протидії злочинності на основі науково обґрунтованих принципів кримінального права [5, с. 19]. Зрозуміло, що ідеологію викорінення злочинності втілено у низці політико-правових та нормативних документах і реалізовано у практичній діяльності з охорони суспільних відносин від злочинних посягань. Прикладом для сучасних правоохоронців є заповіт Т. Джефферсона, який після проголошення американського суверенітету стосовно принципів кримінальної юстиції новонародженої буржуазної держави зауважив, що тільки після їх вдалого формулювання та впровадження у політичний устрій США американські правлячі кола досягнуть максимально можливого обмеження злочинності.

Визнання принципів фундаментальних засад кримінального права США є обов'язковою умовою їх правильного розуміння. Роль принципів американського кримінального права полягає в тому, щоб служити сполучною ланкою між аналізом характеру і рівня злочинності в суспільстві та сукупністю правових норм, що становлять кримінальне законодавство. Принципи кримінального права США

перманентно удосконалюються відповідно до розвитку історичних, філософських, соціальних, економічних, політичних, ідеологічних, релігійних чинників, адже саме так вони можуть відповідати засадам кримінально-правової політики держави. Очевидно, що для сучасної американської державності дійсно характерні спроби оновлення правового підґрунтя кримінальної політики – загальних принципів кримінального права, але ці заходи стосуються скоріше форми, а не сутності такої найважливішої для громадян США системної реальності.

Список використаних джерел

1. Roth M. P. A History of Crime and the American Criminal Justice System. L. : Routledge, 2018. 646 p.
2. Олійник О. С. Принципи кримінального права: поняття, система та значення : монографія. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. 544 с.
3. Калашников В. М., Малишко В. М. Формування інститутів держави і права в США ранньої доби (1607–1775 роки). К.: Логос, 2015. 485 с.
4. Полянський Є. Ю. Кримінально-правова доктрина США: генезис, обґрунтування, перспективи : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08. Одеса : Одеська юридична академія, 2015. 36 с.
5. Bassiouni M.Ch. International Criminal Law Conventions and Their Penal Provisions. *Irvington-on-Hudson : Transnational Publishers*, 2007. X., 1250 p.

Сергій МЕЛЬНИК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ В УКРАЇНІ

У сучасній юридичній науці одним із найважливіших питань є баланс між правами людини та публічними інтересами. Найвищою соціальною цінністю є визнання прав і свобод людини в конституціях демократичних держав і міжнародних актах, особливо в Європейській конвенції з прав людини. Захищати громадську безпеку, державний суверенітет, громадський порядок та інші цінності є життєво важливими завданнями, з якими стикаються сучасні розвинені суспільства. Це призводить до необхідності розробки правових механізмів щодо взаємозв'язку приватних і публічних інтересів.

Згідно з міжнародними стандартами практики Європейського суду з прав людини, обмеження прав можуть бути дозволені лише тоді, коли вони є законними, мають легальну мету та необхідні в демократичному суспільстві. Такий підхід дозволяє одночасно гарантувати права особи та забезпечувати належний рівень захисту публічних інтересів. Для України ця тема є особливо актуальною у зв'язку з умовами воєнного стану, що вимагає тимчасових обмежень окремих прав і свобод. Проте навіть у надзвичайних ситуаціях держава зобов'язана дотримуватися міжнародних правових стандартів та не виходити за межі пропорційності.

Принцип пропорційності є важливим інструментом у сучасному правовому регулюванні, який дозволяє забезпечити баланс між правами людини та публічними інтересами. Його основна ідея полягає в тому, що будь-яке обмеження прав і свобод людини повинно відповідати трьом критеріям: бути законним, мати законну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві [3]. Цей принцип використовується в практиці судів для контролю державного втручання, щоб уникнути надмірних або свавільних обмежень прав людини.

Принцип пропорційності розглядається в теоретико-правовій літературі як універсальний критерій оцінки доцільності та законності обмежень. Зокрема, він включає два аспекти: суб'єктивний, який оцінює мотиви держави, та об'єктивний, який оцінює, наскільки реальними є обмеження для досягнення публічних цілей. Такий підхід дозволяє враховувати соціальні, економічні та політичні умови конкретного суспільства, що особливо важливо для держав із розвинутою демократичною традицією. Це також робить застосування закону більш гнучким.

Важливим для дотримання балансу є також врахування положень доктрини «margin of appreciation», яка є одною із ключових механізмів у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), що дозволяє державам-членам Ради Європи певною мірою самостійно визначати межі обмеження прав і свобод людини залежно від національних соціокультурних та правових умов. Ця доктрина базується на припущенні, що держави краще знають свої внутрішні потреби та особливості суспільного розвитку, а застосування стандартів ЄСПЛ уніфіковано лише у тих випадках, коли порушуються основні права, що мають абсолютний характер (наприклад, заборона катувань, ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [2, ст. 3; 4].

Практичне застосування доктрини передбачає, що суд оцінює, чи є втручання держави у права людини необхідним і пропорційним, одночасно залишаючи країні свободу вибору конкретних засобів реалізації публічної політики. Наприклад, у справах, пов'язаних із обмеженням свободи вираження поглядів чи релігійних прав, ЄСПЛ визнає право держави визначати межі допустимого втручання залежно від історичного, культурного та соціального контексту [5].

Забезпечення балансу між правами людини та публічними інтересами в Україні має свої особливості, визначені Конституцією та законодавством країни. У Конституції України зазначено, що громадяни можуть мати обмеження своїх прав у певних випадках, наприклад під час воєнного або надзвичайного стану [1, ст. 64]. Такі обмеження застосовуються з метою захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення та прав інших осіб. Вони повинні бути пропорційними та не порушувати основні права людини.

На практиці це означає, що органи державної влади повинні регулярно оцінювати, чи потрібно втручатися в права громадян і приймати найменш обмежувальні рішення. Наприклад, під час воєнного стану можуть бути введені обмеження на свободу пересування або мирні зібрання, але вони не повинні обмежувати основні права громадян, такі як життя, заборона катувань або свобода думки та переконань.

Крім того, впровадження рішень Європейського суду з прав людини в національну систему правосуддя України покращує захист прав людини та гарантує, що вони сумісні з публічними інтересами. Використання принципів доктрини «margin of appreciation» і пропорційності у національному контексті допомагає гармонізувати міжнародні стандарти з українським законодавством і підтримувати демократичні засади держави.

Отже, теоретико-правове дослідження питання балансу між правами людини та публічними інтересами має не лише наукове, а й практичне значення. Практика на міжнародному рівні, зокрема рішення Європейського суду з прав людини, показує, що застосування доктрини «margin of appreciation» та інших інструментів дозволяє державам узгоджувати інтереси особи та суспільства без шкоди основним правам людини.

Необхідно впровадити широкі правові та інституційні рішення для захисту прав і свобод громадян, одночасно гарантуючи виконання державних функцій, особливо в умовах воєнного стану. Конституційні норми, що дозволяють тимчасові обмеження прав, повинні поєднуватися з дотриманням міжнародних стандартів та принципу пропорційності, що є запобіжником від зловживань владними повноваженнями.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/412-mezhi-ta-obmezhennya-vtruchannya

4. Letsas, G. Two Concepts of the Margin of Appreciation. Oxford Journal of Legal Studies, 26 (4), P. 705–732. DOI: 10.1093/ojls/gql030

5. Handyside v. the United Kingdom, Judgment of 7 December 1976, Series A no. 24. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499

Мар'ян МЕЛЬНИЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (OSINT, ЦИФРОВІ ДОКАЗИ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасне кримінальне провадження дедалі більше спирається на передові технологічні інструменти для підвищення ефективності, точності та прозорості розслідувань. Open source intelligence (OSINT) – розвідка на основі аналізувідкритих джерел інформації. Базова ідея OSINT – цілеспрямований збірінформації щодо об'єкта зацікавленості з метою подальшої обробки тарізновекторного контент-аналізу отриманих даних (створення «портрету»особи, виявлення неочевидних фактів чи зв'язків, прогноз її поведінкитощо) [1, с. 84]. Розвідка з відкритих джерел (OSINT) та цифрові докази стали центральними компонентами сучасних кримінальних розслідувань, надаючи слідчим, прокурорам

та судовим органам доступ до величезних сховищ даних, які можуть підтверджувати звинувачення, встановлювати моделі злочинної поведінки та підтримувати вимоги до доказів. OSINT охоплює загальнодоступну інформацію з платформ соціальних мереж, онлайн-форумів, новинних агентств, урядових баз даних та інших цифрових джерел, що дозволяє збирати розвідувальні дані без негайної потреби в інвазивних заходах. Цифрові докази, навпаки, передбачають збір та аналіз електронно збережених даних, отриманих з таких пристроїв, як комп'ютери, смартфони, системи спостереження та мережеві інфраструктури. Інтеграція цих технологічних ресурсів у процес розслідування відображає еволюційний характер злочинної діяльності, яка все частіше використовує цифрові інструменти, комунікаційні мережі та онлайн-платформи, що вимагає відповідної еволюції методологій розслідування.

Застосування OSINT у кримінальному провадженні сприяє виявленню зв'язків між підозрюваними, жертвами та свідками. Загальнодоступна інформація дозволяє слідчим реконструювати події, підтверджувати свідчення свідків та виявляти потенційні мотиви або моделі поведінки. Здатність аналізувати активність у соціальних мережах, дані геолокації та цифрові комунікації підвищує можливості слідчих груп ефективно виявляти зачіпки та визначати пріоритети ресурсів. OSINT забезпечує економічно ефективний механізм попереднього збору розвідувальних даних, дозволяючи правоохоронним органам спрямовувати слідчі зусилля на високопріоритетні цілі, мінімізуючи непотрібні втручання в приватні комунікації. Швидке зростання цифрових слідів розширило часовий та просторовий обсяг розслідувань, дозволяючи реконструювати інциденти, що сталися у віддалених місцях або в часи, які в іншому випадку створили б труднощі для традиційних методів збору доказів.

Цифрові докази пропонують додаткові можливості, дозволяючи слідчим відновлювати, зберігати та аналізувати дані з електронних пристроїв та мереж. Криміналістичні методи, що застосовуються до цифрових носіїв, дозволяють ідентифікувати видалені файли, записи зв'язку, метадані та інші сліди активності користувачів. Цифрові докази відіграють вирішальну роль у справах, пов'язаних з кіберзлочинністю, фінансовим шахрайством, організованими злочинними мережами та тероризмом, де звичайні фізичні докази можуть бути обмеженими або недостатніми. Правильне поводження з цифровими доказами вимагає дотримання суворих протоколів для забезпечення автентичності, цілісності та підтримки ланцюга зберігання. Недотримання таких процедур може призвести до неприйнятності доказів у суді, підриваючи зусилля прокуратури та потенційно компрометуючи результат провадження. Інтеграція цифрових доказів у кримінальні розслідування вимагає як технічної експертизи, так і суворого дотримання процедурних вимог.

Технологічний прогрес зумовив необхідність розробки стандартизованих методологій для збору, аналізу та представлення OSINT та цифрових доказів. Перевірка надійності джерел, перехресне посилання на дані та систематична документація є важливими для забезпечення достовірності доказів. Аналітичні системи та програмні засоби сприяють обробці великих обсягів інформації, дозволяючи слідчим виявляти закономірності, виявляти аномалії та встановлювати реляційні мережі між окремими особами та організаціями. Поверхневе дослідження цифрових даних не є абсолютним підтвердженням їх достовірності, тож у певних випадках варто здійснювати глибший аналіз, що може включати підтвердження контенту метаданими [2, с. 461]. Методи візуалізації, включаючи картографування часової шкали та мережевий аналіз, підтримують інтерпретацію складних наборів даних, розширюючи можливості слідчих щодо надання узгоджених та переконливих доказів у судових процесах. Інтеграція цих методологій у встановлені слідчі процедури сприяє процедурній узгодженості, зберігаючи при цьому дотримання правових та етичних стандартів.

Правові та процедурні міркування лежать в основі ефективного використання сучасних технологій у кримінальному провадженні. OSINT, хоча й отримані з загальнодоступних джерел, повинні збиратися та аналізуватися відповідно до правил конфіденційності, законів про захист даних та етичних норм. Збір цифрових доказів вимагає відповідного юридичного дозволу, такого як ордери або судові накази, для забезпечення допустимості та запобігання потенційним порушенням прав особи. Дотримання національних та міжнародних правових баз, включаючи стандарти прав людини, гарантує цілісність кримінальних розслідувань та зміцнює довіру громадськості до системи правосуддя. Інституційна політика та навчальні програми підсилюють дотримання цих вимог, гарантуючи, що персонал, залучений до отримання та аналізу технологічних доказів, є компетентним та відповідальним.

Інтеграція технологічних інструментів у робочі процеси розслідування вимагає організаційної адаптації. Правоохоронні органи, прокуратура та судові органи повинні розробити інфраструктуру, здатну підтримувати передовий аналіз даних, безпечне зберігання та міжвідомчу комунікацію. Платформи обміну інформацією забезпечують спільну роботу слідчих, судових аналітиків та юристів, сприяючи ефективному веденню справ та своєчасному поширенню розвідувальних даних. Інвестиції в кібербезпеку, шифрування даних та протоколи безпечного доступу є важливими для захисту конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу або втручання. Збір даних дозволяється

лише в рамках положень законодавства та з метою боротьби зі злочинністю [3, с.109]. Оперативне планування, включаючи розподіл ресурсів, навчання персоналу та стратегії дій у надзвичайних ситуаціях, підвищує стійкість слідчих процесів, забезпечуючи безперервність в умовах високого операційного навантаження або нових загроз.

Людський досвід залишається критичним фактором ефективного використання технологічних можливостей. Слідчі, судові аналітики та юристи потребують спеціалізованої підготовки з цифрової криміналістики, OSINT-аналізу та інтерпретації складних наборів даних. Міждисциплінарна співпраця, що включає внесок науковців з обробки даних, фахівців з кібербезпеки та аналітиків соціальних мереж, підвищує аналітичну глибину та сприяє інноваційним підходам до вирішення проблем. Безперервний професійний розвиток гарантує, що персонал залишається в курсі технологічних досягнень, розвитку методів розслідування та нових правових стандартів, тим самим підтримуючи операційну ефективність та довіру до кримінальних розслідувань.

Інтеграція OSINT та цифрових доказів також сприяє прозорості, підзвітності та процесуальній цілісності. Ретельне документування методологій розслідування, джерел доказів та аналітичних процедур забезпечує відстежуваний запис, придатний для внутрішнього перегляду та судового контролю. Прозорість підтримує достовірність результатів розслідування та сприяє здатності захисту оцінювати, оскаржувати або підтверджувати представлені докази. Етичний нагляд, дотримання професійних кодексів поведінки та механізми інституційної підзвітності додатково захищають від зловживання технологічними інструментами, зберігаючи довіру громадськості до справедливості та неупередженості кримінального судочинства.

Міжнародна співпраця стає дедалі важливішою в контексті технологічно опосередкованої злочинності. Обмін OSINT та цифровими доказами з іноземними правоохоронними органами, міжнародними слідчими мережами та багатосторонніми організаціями дозволяє виявляти транснаціональну злочинну діяльність, підтримує спільні операції та сприяє взаємній правовій допомозі. Гармонізація технічних стандартів, форматів доказів та аналітичних методів сприяє взаємодії, забезпечуючи при цьому дотримання юрисдикційних та правових вимог. Використання технологічних доказів у міжнародному контексті розширює охоплення розслідувань, підвищує ситуаційну обізнаність та підтримує переслідування складних справ, що охоплюють кілька територій.

Новітні технології, включаючи штучний інтелект, машинне навчання та автоматизовану аналітику даних, ще більше розширюють потенціал OSINT та цифрових доказів у кримінальному провадженні. Прогнозна аналітика, моделювання поведінки та автоматизовані системи виявлення сприяють ранньому виявленню злочинної діяльності, визначенню пріоритетів ресурсів та оцінці ризиків. Технології дозволяють слідчим ефективно обробляти величезні набори даних, виявляти приховані закономірності та визначати зв'язки, які можуть бути не одразу очевидними під час ручного аналізу. Сьогодні можна спостерігати збільшення зацікавленості в OSINT не лише з боку журналістів, аналітиків приватних компаній та пересічних громадян, але й аналітиків спецслужб, тому що «OSINT» має певні переваги перед збором, обробкою та аналізом інформації з обмеженим доступом [4, с. 379]. Інтеграція інструментів на основі штучного інтелекту з традиційними методами розслідування підвищує як ефективність, так і аналітичну ретельність, а постійна оцінка гарантує, що технологічні програми залишаються відповідними правовим, етичним та процесуальним стандартам.

Отже, впровадження сучасних технологій, зокрема OSINT та цифрових доказів, являє собою зміну парадигми в кримінальних розслідуваннях та судочинстві. Поєднання передових аналітичних інструментів, суворих процесуальних гарантій, спеціалізованої людської експертизи та технологічної інфраструктури дозволяє правоохоронним та судовим органам ефективно боротися зі складною, технологічно опосередкованою злочинною діяльністю. Структурована інтеграція цих технологій зміцнює узгодженість слідчих процесів, забезпечує дотримання процедурних вимог, підвищує надійність доказів та сприяє прозорості та довірі громадськості. Оскільки цифрові екосистеми продовжують розширюватися, ефективне та етичне використання OSINT та цифрових доказів залишатиметься центральним для досягнення справедливості, операційної ефективності та підзвітності в сучасному кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел

1. Кожевніков О. Залучення спеціаліста у галузі портретної експертизи на окремих етапах OSINT розслідувань. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2022. С. 85. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_202220930/article/view/kozhevnikov/pdf

2. Коновалова Д.О. Особливості використання розвідки на основі відкритих джерел (osint) у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 459–462. URL: http://lsej.org.ua/11_2024/108.pdf (дата звернення: 06.10.2025)

3. Ліхтанська А. П., Михайлов В. О. Використання OSINT в кримінальному праві України. *Dictum Factum*. 2024. № 1. С. 105–111 URL: https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/319/286

4. Серватовський А. В., Онищенко Ю. М., Макаренко П. В. Міжнародний досвід використання OSINT. *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми :* збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (23 листоп. 2018 р., м. Харків) ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. Справ ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2018. С. 379–382. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/dfc25df1-9200-424c-be8f-1cabe44037f2

Дарина МЕЛЬНИЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ЗАБОРОНИ КАТУВАНЬ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ (СТАТТІ 2 І 3 ЄКПЛ)

Повага до гідності людини та її не від'ємних прав є основоположним принципом сучасного демократичного суспільства .Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950р.) закріпила фундаментальні гарантії ,серед яких право на життя (ст.2) та заборона катувань (ст.3)посідають центральне місце та є одними з основних положень особливо в теперішній час. Вони мають абсолютний характер і становлять основу системи прав людини в Європі [1].

Відповідно до статті 2 Конвенції, право на життя охороняється законом, а позбавлення життя допускається лише у вузьких випадках, передбачених у п. 2 статті 2 ЄКПЛ. Право на життя є першоосновою всіх інших прав, оскільки без нього організація будь – якої свободи стає неможливим, набувається воно з моменту народження. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово наголошував, що обов'язки держави у межах статті 2 мають як негативний, так і позитивний характер. Негативний обов'язок означає, що держава повинна утриматися від дій, які можуть призвести до порушення прав людини. Тобто держава не має права свавільно позбавляти життя, катувати чи жорстоко поводитися з людиною. Цей обов'язок походить безпосередньо з принципу «невтручання» – держава не може бути джерелом порушення. Ця стаття так само й охоплює поліцію та військових як представників держави та які не можуть застосовувати силу понад необхідну міру передбачену в законі, до прикладу в законі України «Про національну поліцію» (ст. 42) [4].

Прикладом із практики ЄСПЛ є справа «Маканн та інші проти Сполученого королівства» (1995р.) У цій справі британські спецслужби отримали інформацію, що троє осіб планують терористичний вибух біля військового оркестру, який мав відбутися на головній площі. Коли підозрювані в'їхали до Гібралтару, їх відстежували поліція та військові. Коли вони припаркували автомобіль, агенти SAS отримали наказ зупинити їх. Під час затримання військові відкрили вогонь без попередження, убивши всіх трьох. Після цього було встановлено, що в автомобілі не було вибухівки, а вибуховий пристрій перебував в Іспанії – тобто безпосередньої загрози вибуху не існувало. Родичі загиблих звернулися до ЄСПЛ, заявивши, що держава порушила статтю 2 Конвенції (ЄКПЛ), оскільки позбавлення життя не було «абсолютно необхідним». Влада Великої Британії стверджувала, що військові діяли в межах своїх повноважень, виконуючи накази для запобігання теракту, вони вважали, що підозрювані можуть підірвати бомбу дистанційно і в кінцевому результаті дії були виправданими в умовах ризику і відповідали п. 2 ст. 2 Конвенції (ЄКПЛ) (захист інших осіб від незаконного насильства). Родичі загиблих наполягали, що держава не мала підстав вважати, що підозрювані становлять безпосередню загрозу життю інших осіб, операція була спланована неналежно, без належної координації і що можна було затримати підозрюваних без застосування смертельної сили . Отже, дії держави вийшли за межі необхідності . ЄСПЛ встановив порушення статті 2 Конвенції (ЄКПЛ), суд не визнав вини конкретних військових, але зазначив, що держава відповідальна за погане планування операції та призначив родичам загиблих грошову компенсацію. Ця справа має прецедентне значення і є однією з найцитованіших у сфері тлумачення статті 2 ЄКПЛ. Право на життя охоплює не лише заборону умисного вбивства, але й вимогу ретельного планування дій держави, які можуть поставити життя під загрозу, держава несе відповідальність за наслідки дій своїх агентів, навіть якщо вони діяли добросовісно, поняття «абсолютна необхідність» тлумачиться дуже вузько – воно вимагає, щоб застосування сили було останнім і єдиним засобом, суд заклав принцип позитивного обов'язку держави забезпечувати такі умови, щоб застосування смертельної сили було мінімально можливим [5].

Стаття 3 Конвенції (ЄКПЛ) охоплює заборону катувань, нелюдського чи принизливого поводження з боку поліції, армії, пенітенціарних органів, заборону видавати або екстрадувати особу в державу, де їй загрожують катуванням. Держава зобов'язана створити ефективну систему захисту життя (законодавство, поліцію, медичну допомогу). Важливим аспектом є також розслідування

кожного випадку смерті або зникнення людини. Поліція зобов'язана прикладати якнайбільше зусиль, щоб запобігти загрозам життю, якщо влада знала або мала знати про них, до прикладу у випадках домашнього насильства, терористичних загроз, умов утримання під вартою[6]. У справі ЄСПЛ «Опуз проти Туреччини» (2009р.) заявниця, Надіже Опуз, мешкала в місті Діярбакир (Туреччина) разом зі своїм чоловіком Г. О. і матір'ю. Її чоловік протягом багатьох років систематично бив і погрожував їй та її матері. Він неодноразово завдавав тілесних ушкоджень, зокрема ножових поранень, кілька разів намагався вбити заявницю, поліція та прокурори знали про ситуацію, оскільки жінки неодноразово зверталися по допомогу, однак органи влади відмовлялися порушувати кримінальні справи, посилаючись на те, що заявниця «пробачила чоловіка» або «відмовилась від заяви». Кульмінацією стало те, що у березні 2002 року чоловік убив матір заявниці, вистріливши в неї з рушниці. Попри численні попередні звернення, держава не забезпечила жодного ефективного захисту. Уряд Туреччини стверджував, що влада вживала заходів, зокрема відкривала кримінальні провадження, коли заявниця подавала скарги, заявниця неодноразово відкликала свої заяви, чим нібито перешкоджала діям правоохоронців. Уряд вважав, що держава не може нести відповідальність за дії приватної особи (чоловіка). У своєму рішенні ЄСПЛ наголосив що «нездатність влади захистити жінку від насильства, мотивованого гендерною нерівністю, є проявом дискримінації та порушенням Конвенції»[7]. ЄСПЛ підкреслив, що гендерна байдужість державних органів – коли правоохоронці не сприймають насильство в сім'ї як серйозний злочин – є порушенням статті 14 у поєднанні зі статтями 2 і 3.Тим самим наголосив, що Туреччина повинна змінити своє законодавство та практику, аби забезпечити ефективний захист жінок від насильства. Суд встановив, що домашнє насильство може кваліфікуватися як катування або нелюдське поводження. Таким чином, справа «Opuz v. Turkey» стала юридичною віхою у боротьбі з домашнім насильством і заклала основу сучасного європейського підходу до захисту жертв гендерного насильства. Отже, позитивний обов'язок означає, що держава повинна активно діяти, щоб захистити права людини, навіть якщо загроза виходить не від держави, а від приватних осіб чи зовнішніх факторів. Тобто, якщо держава знала або мала знати про небезпеку для життя чи гідності людини – вона зобов'язана вжити заходів, щоб запобігти порушенню. Положення статей 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод формують ядро системи захисту особистих немайнових прав, які належать до невід'ємних і абсолютних. Їх тлумачення Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) відзначається динамічним розвитком, що зумовило формування доктрини негативних та позитивних обов'язків держави. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що стаття 2 зобов'язує державу не лише утримуватися від свавільного позбавлення життя (негативний обов'язок), а й вживати активних заходів для його захисту (позитивний обов'язок) [8].

Негативний обов'язок означає заборону умисного чи непропорційного застосування сили представниками держави. Позитивний – вимогу створити правові й адміністративні механізми, які забезпечують запобігання загрозам життю та проведення ефективного розслідування у випадках смерті. Практика ЄСПЛ свідчить, що сучасне розуміння статей 2 і 3 ЄКПЛ передбачає активну роль держави у гарантуванні безпеки особи. Недостатньо лише формального визнання права на життя чи заборони катувань – необхідно забезпечити: ефективну систему кримінально-правового захисту, належну діяльність правоохоронних органів у випадку відомих ризиків, обов'язкове, незалежне та ретельне розслідування випадків насильства чи смерті, недопущення дискримінаційного ставлення у застосуванні закону [3].

Таким чином, негативні обов'язки держави визначають межі її втручання у сферу основоположних прав, тоді як позитивні обов'язки формують зміст практичного захисту цих прав, роблячи їх реальними та ефективними, а не декларативними.

Подібний підхід простежується і в межах статті 3 Конвенції (ЄКПЛ), яка встановлює абсолютну заборону катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У межах цієї норми держава також зобов'язана не лише не чинити подібного поводження, але й забезпечувати захист осіб від такого ставлення з боку приватних осіб.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL:. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.10.2025)

2. Бурменський М. В., Гнатовський М. М. Європейська конвенція з прав людини : науково-практичний коментар. К. : Юрінком Інтер, 2017. 736 с.

3. Харитонова О. І. Права людини : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2020. 312 с.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 22.10.2025)

5. Case of «McCann and Others v. the United Kingdom», Judgment of 27 September 1995, Application no. 18984/91.

6. Лисенко О. В. Європейський суд з прав людини: практика застосування статей 2 і 3 Конвенції. Харків : Право, 2021. 240 с.
7. Case of «Opuz v. Turkey», Judgment of 9 June 2009, Application no. 33401/02.
8. Буткевич В. Г. Міжнародне право прав людини : підручник. К. : КНТ, 2019. 528 с.

Мар'ян МЕЛЬНИЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який входить до системи Міністерства внутрішніх справ і реалізує державну політику у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та правопорядку. Вона виконує функцію гаранта безпеки громадян, забезпечуючи стабільність суспільних відносин і дотримання законності в усіх сферах життя держави. Її діяльність спрямована на реалізацію основоположного конституційного принципу – визнання людини, її життя, честі, гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю.

Сучасна Національна поліція функціонує на засадах верховенства права, законності, поваги до прав і свобод людини, відкритості, прозорості, політичної нейтральності та партнерства із суспільством. Кожен із цих принципів визначає сутність поліцейської діяльності, сприяє формуванню демократичної моделі правоохоронного управління та запобігає зловживанням владою. У практичній площині це означає, що поліцейські не є каральним інструментом держави, а виконують соціальну місію – забезпечують безпеку громадян і стабільність правопорядку. В умовах воєнного стану роль цих підрозділів стає ще більш важливою, оскільки соціальна нестабільність може призводити до збільшення правопорушень, загроз громадському порядку та безпеці [1, с. 333].

Організація діяльності органів Національної поліції України в умовах воєнного стану характеризується комплексом правових, управлінських і соціально-психологічних особливостей, що зумовлені трансформацією безпекового середовища держави. Введення воєнного стану супроводжується зростанням рівня суспільної напруги, активізацією криміногенної ситуації та потребою забезпечення публічного порядку в умовах, коли інститути державної влади функціонують у надзвичайному режимі.

Конституція України [2] визначає, що людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а діяльність держави спрямовується на утвердження і забезпечення прав людини. Норма створює правову основу функціонування поліції, у тому числі в умовах війни, коли збереження життя і безпеки громадян набуває особливого значення. Закон України «Про Національну поліцію» [3] конкретизує завдання правоохоронних органів, визначаючи, що поліція служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Кримінальний кодекс України [4] визначає правові наслідки вчинення злочинів проти основ національної безпеки, військових злочинів, актів колабораційної діяльності, мародерства, незаконного обігу зброї, що у період війни набувають системного характеру. Практика застосування норм КК демонструє тенденцію до посилення кримінальної відповідальності за діяння, які загрожують обороноздатності держави, життю військовослужбовців та цивільного населення. Зокрема, поліцейські підрозділи відіграють ключову роль у виявленні, документуванні та передачі матеріалів таких злочинів органам досудового розслідування відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України [5].

Під час війни змінюється структура злочинності. Поряд із традиційними правопорушеннями зростає кількість злочинів проти основ національної безпеки, фактів мародерства, незаконного зберігання зброї, шахрайства з гуманітарною допомогою, торгівлі військовим майном. У цих умовах діяльність поліції спрямовується не лише на розкриття злочинів, а й на запобігання їх вчиненню шляхом посилення оперативного контролю, залучення громадських формувань, розширення співпраці з місцевими органами влади. Для забезпечення ефективності протидії злочинності створюються аналітичні центри, які здійснюють моніторинг криміногенної ситуації, аналіз динаміки правопорушень і розробляють прогнозні моделі поведінки злочинців у воєнних умовах.

Організаційна структура поліції зазнає адаптації до специфічних потреб воєнного часу. Значна частина кадрового потенціалу перерозподіляється для виконання завдань у зонах активних бойових дій, охорони стратегічних об'єктів, евакуації цивільних, супроводу гуманітарних конвоїв. У системі управління впроваджуються мобільні командні центри, що дозволяють координувати дії підрозділів у реальному часі [6, с.911-912].

Організація діяльності поліції під час війни також узгоджується з міжнародно-правовими стандартами, що регламентують застосування сили, поводження з цивільним населенням і дотримання прав людини у збройних конфліктах. Принципи, закріплені в резолюціях ООН, документах Ради Європи та міжнародних конвенціях, формують основу для оцінки законності дій правоохоронців. Українська поліція бере участь у програмах міжнародної співпраці, зокрема обмінюється досвідом із європейськими поліцейськими структурами щодо реагування на надзвичайні ситуації, розшуку військових злочинців, документування фактів агресії проти цивільних осіб [7, с.413-414]. Така співпраця сприяє гармонізації національних стандартів поліцейської діяльності з міжнародними підходами до захисту прав людини в умовах війни.

Сучасна організація протидії злочинності спирається на використання цифрових технологій і засобів аналітичної розвідки. Інформаційні системи поліції інтегруються з базами даних суміжних правоохоронних органів, що дозволяє ефективніше виявляти осіб, причетних до диверсій, колабораційної діяльності чи незаконного обігу зброї. Застосування технологій OSINT (розвідки на основі відкритих джерел) забезпечує можливість моніторингу соціальних мереж, поширення дезінформації та ідентифікації потенційних загроз.

Після завершення активної фази бойових дій на поліцію покладається функція відновлення правопорядку, документування злочинів, скоєних під час війни, та забезпечення правосуддя. Працівники поліції спільно з органами прокуратури та судами здійснюють фіксацію фактів воєнних злочинів, колабораційної діяльності, незаконних заволодінь майном громадян. У відновлених громадах проводиться комплексна робота із запобігання злочинності, відновлення системи дільничних офіцерів, посилення профілактики правопорушень. В умовах бойових дій та воєнного стану відбувається зростання злочинності, пов'язаної з мародерством, диверсіями, саботажем, а також з діяльністю злочинних угруповань. У таких умовах ефективна боротьба зі злочинністю можлива лише за умови тісної співпраці поліції та громади [8, с.65].

Таким чином, особливості організації діяльності органів Національної поліції у протидії злочинності під час війни зумовлені специфічними умовами функціонування правоохоронних органів, коли безпека громадян перебуває під постійною загрозою. Діяльність поліції спрямована на охорону прав і свобод людей, підтримання порядку, запобігання злочинам та оперативне реагування на надзвичайні ситуації, особливо у зонах бойових дій. Структура поліції у воєнний час стає більш гнучкою та мобільною, що дозволяє швидко реагувати на загрози, охороняти стратегічні об'єкти та співпрацювати з військовими і місцевими органами.

Список використаних джерел

1. Кіблик Д. В. Місце і роль підрозділів превентивної діяльності в системі органів Національної поліції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 3 № 86. С.330-335. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320758/311321
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1996. №30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.10.2025)
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Редакція від 16.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 08.10.2025)
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 17.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 08.10.2025)
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Редакція від 01.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 08.10.2025)
6. Філіпчук О. Г. Участь України у міжнародній системі запобігання злочинності під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 02. С. 910–914. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/137.pdf
7. Бондаренко В. А., Горун Г. Р., Федишин О. М. Управління публічними комунікаціями Національної поліції. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. Випуск № 01. С. 411–417. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/69.pdf
8. Бондар В. В. Співпраця Національної поліції України з громадянським суспільством на засадах партнерства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право*. 2024. Випуск 81. Частина 2. С. 63–68. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/12-3.pdf

Вікторія МИКИТЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті 3 Конституції України закріплено фундаментальний принцип, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю держави [1]. Це положення має не лише декларативний характер, а й визначає основоположну спрямованість усієї діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та суспільства в цілому. Пріоритет людини та її прав виступає концептуальною основою демократичної, правової та соціальної держави, що передбачає обов'язок держави забезпечувати їх охорону навіть у найскладніших умовах. Починаючи з 2014 року, Україна перебуває у стані збройної агресії з боку російської федерації, яка після 24 лютого 2022 року набула повномасштабного характеру. У таких обставинах питання забезпечення прав і свобод людини набуває особливої актуальності, адже війна вносить глибокі зміни в усі сфери суспільного життя – від функціонування державних інституцій до правового статусу громадян. Стан воєнного конфлікту створює додаткові загрози безпеці, життю та здоров'ю людей, ставить під сумнів сталі механізми управління, правосуддя, економічного й соціального розвитку [2, с. 5].

Не стало винятком і досудове розслідування, оскільки після запровадження воєнного стану зазнали змін кримінально-процесуальні відносини, а особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану регулюється положеннями ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [3]. В зв'язку з цим особливо актуальним постає дослідження особливостей досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Поняття досудового розслідування чітко визначене на законодавчому рівні, що надає йому належного юридичного статусу та процесуальної визначеності. Так, відповідно до пункту 5 частини першої статті 3 КПК України, досудове розслідування розглядається як самостійна стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та завершується ухваленням одного з підсумкових процесуальних рішень – закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, чи клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [3].

Стадія досудового розслідування під час воєнного стану вирізняється низкою характерних рис, що відображають її змістовну та процесуальну самостійність.

По-перше, вона має власні завдання, які випливають із загальних цілей кримінального провадження, визначених статтею 2 КПК України. Йдеться про необхідність швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення з метою забезпечення притягнення винних до відповідальності відповідно до їхньої вини, запобігання безпідставному процесуальному примусу, а також гарантування дотримання прав усіх учасників кримінального провадження. Ці завдання формують етичну та правову основу діяльності слідчих, прокурорів і всіх уповноважених осіб, що беруть участь у досудовому розслідуванні.

По-друге, досудове розслідування в умовах воєнного стану характеризується чітко визначеними межами діяльності, які охоплюють період від моменту внесення відомостей до ЄРДР до ухвалення кінцевого процесуального рішення. Саме у цей проміжок здійснюється комплекс слідчих і розшукових дій, спрямованих на збирання доказів, перевірку їх достовірності, а також на прийняття процесуальних рішень щодо підозрюваних осіб. У певних випадках, за наявності законних підстав, провадження може завершитися ще до етапу направлення обвинувального акта до суду, шляхом закриття справи за обставинами, передбаченими кримінальним процесуальним законодавством.

По-третє, досудове розслідування в умовах воєнного стану має власний зміст і чітко врегульовану процесуальну форму. Це означає, що кожна дія слідчого або прокурора повинна бути здійснена з дотриманням визначених норм закону, які гарантують законність доказів та захист прав учасників процесу. Особливу роль у цьому відіграє слідчий суддя, який виступає процесуальним арбітром між стороною обвинувачення та захисту. Саме він уповноважений приймати рішення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також розгляду скарг на дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора [3].

Крім того, досудове розслідування під час дії воєнного стану відзначається своєю спроможністю породжувати комплекс специфічних процесуальних рішень після свого завершення. Зокрема,

за результатами розслідування може бути прийнято рішення про закриття кримінального провадження у випадках, передбачених законом, або прокурор може звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Водночас у разі достатності доказів прокурор подає до суду обвинувальний акт, що відкриває наступну стадію – судовий розгляд. Окремо законодавством передбачено можливість направлення до суду клопотань про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, якщо під час досудового розслідування буде встановлено наявність підстав для цього [4, с. 206].

Усе це свідчить про багатоплановість та комплексність досудового розслідування під час воєнного стану як однієї з ключових стадій кримінального провадження. Вона поєднує у собі аналітичну, доказову, організаційну та правозастосовну функції, що мають на меті забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кримінального процесу в цілому [5, с. 33].

Разом з тим, воєнний стан вносить свої корективи. У період воєнного стану досудове розслідування здійснюється в умовах особливого правового режиму, визначеного статтею 615 КПК України. У разі неможливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань рішення про початок розслідування ухвалює слідчий, дізнавач або прокурор, оформлюючи це відповідною постановою. За відсутності технічних можливостей усі дії фіксуються доступними технічними засобами, а протоколи складаються пізніше. Якщо неможливо залучити понятих, обшук проводиться без їх участі, але із відеофіксацією. У випадках, коли суд не може здійснювати свої повноваження, їх тимчасово виконує керівник відповідного органу прокуратури [2].

Також потрібно зазначити, що строки досудового розслідування можуть бути зупинені або продовжені з урахуванням об'єктивних обставин воєнного часу. Затримання осіб без ухвали суду допускається лише в межах, передбачених законом, із забезпеченням дистанційного контролю через відеозв'язок. Обвинувальні акти направляються до найближчих судів, які можуть здійснювати правосуддя. Участь захисників або перекладачів може забезпечуватися дистанційно. Усі матеріали досудового розслідування мають зберігатися в електронній формі, що гарантує їх цілісність навіть за складних умов війни. Такий підхід покликаний забезпечити неперервність правосуддя та захист прав людини навіть у надзвичайних обставинах [2].

Таким чином, досудове розслідування в умовах воєнного стану – це особлива стадія кримінального провадження, що здійснюється у специфічних правових, організаційних та фактичних умовах, спричинених введенням воєнного стану, з метою забезпечення ефективного, безперервного та законного розслідування кримінальних правопорушень. Його сутність полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів, притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності та захисті прав учасників процесу, з урахуванням обмежень і процедурних особливостей, встановлених статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України. У таких умовах допускається спрощений порядок документування процесуальних дій, проведення слідчих дій без участі понятих за умови відеофіксації, виконання окремих судових повноважень прокурором у випадку неможливості діяльності судів, а також застосування дистанційних засобів комунікації для забезпечення доступу сторін до правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* від 23.07.1996. 1996 р., № 30, стаття 141.

2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. *Електронне видання*. Дніпро–Львів–Одеса–Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* від 08.03.2013. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88.

4. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України: монографія ; за заг. ред. О. Г. Шило. Харків : НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2016. 264 с.

5. Кримінальний процес: підруч. кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. В. М. Федченко. 3-є вид., доп. і перероб. У 2-х ч. Ч. 1 «Досудове провадження». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 544 с.

Анна МИСЬО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФРАСТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Державно-приватне партнерство (ДПП) – це сучасний інструмент співпраці між державою та бізнесом, який дає змогу поєднувати ресурси, компетенції та управлінський досвід для реалізації масштабних суспільно важливих проєктів. У світовій практиці воно давно стало ключовим механізмом розвитку інфраструктури – від транспортних коридорів та енергетичних мереж до соціальних об'єктів. В Україні інтерес до цього механізму виник ще на початку 2010-х років, проте розвиток відбувався нерівномірно через нестачу інституційної спроможності, законодавчі обмеження та обережність приватних інвесторів. У довоєнний час основними прикладами реалізації ДПП були концесії морських портів, окремі транспортні та комунальні об'єкти. Повномасштабна агресія Росії проти України, що почалася 24 лютого 2022 року, докорінно змінила умови розвитку економіки та висунула на перший план питання відбудови зруйнованої інфраструктури й пошуку додаткових фінансових ресурсів. Саме тому механізм ДПП набув нового, стратегічного значення [2].

Війна призвела до масштабних руйнувань: за різними оцінками, пошкоджено або знищено сотні мостів, тисячі кілометрів доріг і залізничних колій, значну частину електричних підстанцій, газорозподільних мереж, житлових будинків, лікарень, шкіл і дитячих садків [5]. У мирний час відновлення таких обсягів потребувало б десятиліть, проте в умовах війни держава має діяти швидше, щоб відновити життєво важливі функції економіки та соціальної сфери. Державного бюджету, навіть за підтримки міжнародних донорів, недостатньо для виконання цього завдання у стислі терміни. У цих обставинах партнерство держави та приватного сектору дозволяє поєднати зусилля: держава формує правила, забезпечує прозорість і контроль, а приватні компанії вкладають кошти, застосовують сучасні технології, забезпечують ефективність будівництва й експлуатації об'єктів.

Зростанню ролі ДПП сприяє й посилення міжнародної співпраці. США, ЄС, Світовий банк, ЄБРР, USAID та інші партнери не лише надають Україні фінансову підтримку у вигляді грантів і кредитів, але й допомагають розвивати правові та організаційні механізми партнерства. Наприклад, спільні інвестиційні фонди передбачають фінансування критичної інфраструктури за моделями концесій або довгострокових договорів управління. USAID бере участь у проєктах розвитку відновлюваної енергетики та реконструкції енергомереж, країни ЄС підтримують розвиток транспортних коридорів і логістичних вузлів. Вимогою міжнародних партнерів є прозорість і верховенство права, що стимулює Україну вдосконалювати правову базу та цифровізувати процеси управління [4].

Важливою подією у сфері законодавчого забезпечення стало ухвалення Верховною Радою законопроєкту № 7508, а згодом вдосконалення Закону України «Про державно-приватне партнерство» шляхом прийняття Закону № 4510-IX 30 липня 2025 року, який спрямований на прискорення післявоєнної відбудови України шляхом залучення приватних інвестицій до відновлення інфраструктури та нових проєктів, встановлюючи європейські стандарти та електронну систему закупівель. Реалізація таких реформ робить партнерство більш привабливим для приватного бізнесу та водночас забезпечує громадський контроль, що є особливо важливим у воєнних і післявоєнних умовах [4].

Переваги ДПП для України очевидні. По-перше, це залучення додаткових фінансових ресурсів у проєкти, які держава не може профінансувати самотужки. По-друге, це пришвидшення темпів відбудови завдяки досвіду, управлінським практикам та технологіям приватного сектору. По-третє, завдяки партнерству з бізнесом створюються нові робочі місця, стимулюється економічна активність на місцях, модернізується застаріла інфраструктура, впроваджуються інновації, зокрема у сфері «зеленої» енергетики та цифрових рішень для управління інфраструктурою [1].

Крім того, використання сучасних технологій дає змогу не просто відбудовувати зруйновані об'єкти, а будувати їх більш енергоефективними, стійкими до загроз та відповідними європейським екологічним стандартам. Водночас існують і значні виклики. Одним із найсерйозніших ризиків залишається корупція та непрозорість процедур, що знижує довіру як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів [4]. Проблемою є й обмежена інституційна спроможність окремих органів влади, нестача досвідчених кадрів, бюрократичні перепони на місцях. У воєнних регіонах додаються ризики безпеки та непередбачуваність середовища. Зменшити ці негативні фактори можна шляхом цифровізації державних закупівель та моніторингу виконання проєктів, впровадження електронних платформ прозорості, активного залучення громадянського суспільства й медіа до контролю за відбудовою, посилення незалежності антикорупційних органів, а також створення страхових механізмів для приватних інвесторів у небезпечних регіонах.

Порівняння стану ДПП до війни та після 2022 року свідчить про суттєву еволюцію підходів. Якщо до повномасштабної агресії механізм використовувався обмежено, переважно у вигляді концесійних договорів у портах і транспорті, то з початком війни він перетворився на ключовий інструмент відновлення країни. Важливо, що сучасна модель партнерства ґрунтується не лише на залученні приватного капіталу, але й на активній участі міжнародних донорів, які забезпечують не тільки фінансову, а й експертну та методичну підтримку. Удосконалення законодавства, розвиток електронних сервісів і вимога прозорості відкривають нові можливості для масштабної реалізації проєктів.

У післявоєнний період значення ДПП зростатиме ще більше. З його допомогою можна буде швидко відновити транспортні коридори, мости, дороги, залізничні та енергетичні мережі, а також забезпечити будівництво сучасного житла, лікарень, шкіл і дитячих садків [5]. Впровадження інноваційних технологій приватними партнерами дозволить створити інфраструктуру нового покоління – стійку до криз, енергоефективну та інтегровану у цифрову економіку. Це сприятиме не лише фізичному відновленню країни, але й підвищенню інвестиційної привабливості та стійкості економіки, наближаючи Україну до стандартів і практик Європейського Союзу.

Отже, державно-приватне партнерство стає ключовим механізмом відбудови й модернізації України у воєнний та післявоєнний час. Поєднання державних і приватних ресурсів у співпраці з міжнародними партнерами дозволяє ефективно й швидко реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти, зменшуючи фінансовий тягар на державний бюджет і водночас забезпечуючи високу якість та інноваційність об'єктів. Разом із тим успішність ДПП залежить від подальшого вдосконалення законодавчої бази, розвитку інституційної спроможності державних органів, посилення антикорупційних механізмів і гарантій безпеки для інвесторів [2]. Лише за таких умов партнерство держави, бізнесу та міжнародних донорів стане фундаментом не лише для фізичної відбудови країни, але й для її сталого економічного розвитку й інтеграції до європейського простору.

Список використаних джерел

1. Державно-приватне партнерство: міжнародний досвід та перспективи для України. *Karazin Periodicals*. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/download/25911/23247.

2. Державне управління та публічне адміністрування: нові механізми співпраці. *AMTP*. URL: https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/648.

3. Державне управління та інституційна спроможність ДПП в Україні. *D-Governance*. URL: https://d-governance.com.ua/web/uploads/pdf/DG_30(2)_29-43.pdf.

4. Публічне адміністрування в Україні: сучасні виклики та тенденції. *Vernadsky Journals*. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/17.pdf.

5. Аналітика фінансування відбудови: державні та приватні ресурси. *Economics.net.ua.* URL:https://economics.net.ua/files/analytics/2020_MOL.pdf.

Вікторія МИХАЛЯК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на працю є одним із базових конституційних прав людини, закріплених у ст. 43 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Водночас з початком повномасштабної збройної агресії рф проти України у 2022 році виникла потреба у створенні нових механізмів правового регулювання трудових відносин.

Для врегулювання цих відносин було ухвалено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX. Цей нормативно-правовий акт визначає особливості регулювання трудових відносин у надзвичайних умовах, зокрема врегульовує питання укладення та припинення трудових договорів, зміни істотних умов праці, встановлення режиму робочого часу і часу відпочинку, організації роботи в нічний час, нарахування та виплати заробітної плати, надання відпусток, а також відшкодування грошових сум, пов'язаних із наслідками збройної агресії [2].

Аналіз положень зазначеного вище закону дає змогу виокремити низку ключових змін у сфері трудового регулювання. Зокрема, сторони трудових відносин отримали можливість самостійно визначати форму укладення трудового договору. Випробувальний термін тепер може

встановлюватися для всіх працівників без винятку. У разі неможливості виконання або надання роботи через воєнні дії дозволяється тимчасове призупинення дії трудового договору, що не є його припиненням, а лише тимчасовим зупиненням виконання взаємних обов'язків сторін. Важливі зміни стосуються режиму робочого часу: тривалість нормального робочого тижня збільшена до 60 годин для працівників об'єктів критичної інфраструктури, тоді як для інших категорій скорочена до 50 годин. У разі відновлення діяльності підприємства роботодавець зобов'язаний здійснити виплату заробітної плати, навіть якщо вона була затримана внаслідок простою чи бойових дій. Щорічні оплачувані відпустки скорочено до 24 календарних днів, натомість відпустки без збереження заробітної плати можуть надаватися на необмежений строк. Святкові дні тимчасово скасовані, а тривалість щотижневого відпочинку становить не менше 24 годин. Суттєвих змін зазнав і порядок припинення трудових відносин. Зокрема, працівник має право звільнитися за власним бажанням без двотижневого попередження у випадку загрози життю чи безпеці (за винятком працівників критичної інфраструктури або тих, хто залучений до суспільно корисних робіт). У свою чергу, роботодавець отримав можливість звільняти працівників навіть під час їх тимчасової непрацездатності або відпустки.

Важливою складовою Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість сторін трудових відносин виконувати передбачені трудовим договором обов'язки [2]. Варто підкреслити, що таке призупинення має тимчасовий характер. Після завершення дії правового режиму воєнного стану трудовий договір автоматично поновлює свою дію: роботодавець знову зобов'язаний надавати працівникові роботу та забезпечувати своєчасну виплату заробітної плати.

Варто наголосити, що положення цього нормативно-правового акту не регулюють питання захисту порушених трудових прав працівників. Цей аспект залишається поза межами дії зазначеного нормативного акта, хоча саме він має ключове значення в умовах воєнного часу, коли ризик порушень трудового законодавства суттєво зростає.

Під захистом порушених трудових прав розуміють сукупність нормативно-правових заходів, організаційних і правових способів припинення і попередження порушень трудового законодавства, відновлення порушених трудових прав громадян і відшкодування понесеної внаслідок цього шкоди [3, с. 131].

У контексті забезпечення захисту трудових прав особливу увагу слід приділити Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» [4]. Цим нормативно-правовим актом передбачено низку додаткових гарантій у галузях зайнятості населення та соціального страхування на випадок безробіття в умовах правового режиму воєнного стану. Законом визначено механізми запровадження одноразової фінансової допомоги для започаткування підприємницької діяльності (яка замінила попередню одноразову допомогу по безробіттю з тією ж метою), а також спрощено порядок призначення допомоги по безробіттю. Крім того, документ деталізує процедуру надання допомоги по частковому безробіттю та інші інструменти підтримки осіб, які втратили роботу внаслідок воєнних дій.

Основи законодавчого регулювання трудових відносин у період воєнного стану визначаються нормами трудового законодавства, зокрема положеннями законів України «Про військовий обов'язок і військову службу» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Відповідно до статті 119 Кодексу законів про працю України [5], працівникам, які виконують державні або громадські обов'язки у робочий час, гарантується збереження місця роботи, посади та всіх умов трудового договору. Це стосується осіб, призваних на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, мобілізованих у особливий період, резервістів, а також військовослужбовців, прийнятих на контракт. На час виконання військових обов'язків за такими працівниками зберігаються місце роботи, посада і середній заробіток у підприємствах, установах, організаціях будь-якої форми власності, включно з приватними підприємцями. Крім того, вони мають право на грошове забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Отже, в умовах воєнного стану трудові відносини в Україні зазнали суттєвих трансформацій, спрямованих на забезпечення гнучкості ринку праці та збереження прав працівників. Прийняті законодавчі акти, зокрема Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», дозволили адаптувати механізми укладення, зміни та припинення трудових договорів до реалій правового режиму воєнного стану. Разом із тим, попри надані законодавчі гарантії, актуальним залишається питання захисту порушених трудових прав, ефективного державного контролю та соціального забезпечення громадян, які втратили роботу або були змушені змінити

місце працевлаштування через бойові дії. Таким чином, подальше вдосконалення трудового законодавства має бути спрямоване на зміцнення правових гарантій працівників, розвиток системи соціального страхування та створення умов для відновлення стабільного функціонування ринку праці у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України: офіц. текст від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 №2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20 - Text.
3. Буряк В. Система правового захисту трудових прав та законних інтересів працівників в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія: юридична*. 2016. Вип. 63. С. 120–131.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану : Закон України від 21.04.2022 №2220-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text.
5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 №322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n63

Олег МРАЧКОВСЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОЦІНЮВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ІТ-ПРОЄКТІВ

Цифрова трансформація державного сектору – це не лише впровадження нових технологій, а насамперед інвестиція в ефективність, прозорість і довіру громадян. У сфері правопорядку інформаційні технології (ІТ) відіграють особливо важливу роль, адже від них залежить швидкість реагування поліції, обмін даними між судами та слідчими, доступ громадян до правосуддя. Тому одним із ключових завдань сучасних урядів є оцінювання економічної та соціальної доцільності впровадження таких ІТ-проєктів.

У більшості розвинених країн оцінка доцільності ІТ-рішень у сфері правопорядку проводиться системно – із врахуванням як фінансових, так і суспільних ефектів. Це дає змогу державам планувати бюджетні ресурси, уникати неефективних витрат і підвищувати довіру громадян до правоохоронних інститутів.

У США, Канаді, країнах Європейського Союзу та ОЕСР оцінювання доцільності ІТ-інвестицій спирається на низку методів: ROI (Return on Investment), TCO (Total Cost of Ownership) та CBA (Cost-Benefit Analysis). ROI визначає, наскільки проєкт окупний у грошовому вимірі, порівнюючи інвестиції та одержаний результат. TCO враховує повну вартість володіння – не лише закупівлю обладнання чи програмного забезпечення, а й витрати на обслуговування, модернізацію, навчання персоналу. CBA, своєю чергою, дозволяє вимірювати не лише фінансові, а й непрямі вигоди – наприклад, зменшення бюрократичного навантаження, економію часу чи підвищення прозорості. Застосування цих підходів у публічному секторі закріплене в урядових методичних документах і стандартах. Наприклад, у Великій Британії HM Treasury Green Book визначає CBA як базову вимогу для будь-яких державних ІТ-інвестицій, особливо у сфері юстиції та безпеки [1; 2].

Реальні кейси та практичні результати впровадження ІТ-рішень у правоохоронній сфері показують, що цифровізація здатна не лише зменшити витрати, а й суттєво підвищити операційну ефективність правоохоронних структур. Так, у Великій Британії впровадження Digital Case System – електронної системи підготовки судових справ дозволило повністю відмовитися від паперових матеріалів у більшості судів Англії та Уельсу. З моменту запуску система зекономила понад 100 мільйонів аркушів паперу, що еквівалентно приблизно 500 тонам, і дало змогу заощаджувати мільйони фунтів щороку [3].

Окрім того, за оцінками британського уряду, переведення адміністративних та транзакційних послуг у цифровий формат може забезпечити економію до £1,8 млрд на рік, враховуючи як скорочення витрат держави, так і зручність для користувачів [2].

Проте фінансова вигода це не єдиний критерій оцінювання. У правоохоронній сфері не менш важливими є соціальні показники: рівень довіри населення, зниження корупційних ризиків, скорочення строків розгляду справ і покращення доступу до правосуддя. У Скандинавських країнах застосовується комбінований підхід, де економічна оцінка поєднується з вимірюванням соціального

впливу. Наприклад, у Норвегії для оцінки ІТ-проєктів у державному секторі діє Quality Assurance Scheme (QA1 та QA2), що включає обов'язковий аналіз ризиків, очікуваних суспільних вигод і впливу на громадян [4].

У США соціальний ефект цифрових рішень також активно досліджується. Один із прикладів – експеримент із SMS-нагадуваннями про судові засідання, який допоміг зменшити кількість ордерів на арешт через неявку на 20%. Це доводить, що навіть невеликі ІТ-інструменти можуть суттєво впливати на ефективність правосуддя та рівень довіри до нього [5].

Інформаційні системи правоохоронних органів містять надзвичайно чутливі дані: від персональних відомостей громадян до матеріалів кримінальних розслідувань. Тому економічна ефективність ІТ-проєкту має враховувати і ризики потенційних втрат від витоку інформації. У Німеччині, за дослідженням IBM Security (2023), середня вартість одного інциденту витоку даних сягнула €4,3 млн, що демонструє, наскільки дорогою може бути відсутність належного захисту [6]. Тому при плануванні ІТ-систем у сфері правопорядку кібербезпека розглядається не як додатковий компонент, а як ключовий критерій економічної доцільності.

Ефективність ІТ-рішень у сфері безпеки значною мірою залежить від рівня міжнародної взаємодії. Прикладом є система EUROPOL EIS (European Information System), що об'єднує поліцію 27 країн ЄС. Завдяки цій платформі правоохоронці можуть обмінюватися даними в режимі реального часу, що значно зменшує дублювання розслідувань і скорочує витрати. За даними Europol, у 2023 році через систему здійснено понад 14 мільйонів пошукових запитів, що демонструє її масштабне використання [7].

Важливою умовою успіху ІТ-реформ є підготовка персоналу. Навіть найкращі технологічні рішення не матимуть ефекту без відповідних навичок і культури користування. Під час цифровізації судової системи у Польщі близько 30 % бюджету спрямовували на навчання співробітників, щоб забезпечити їхню готовність працювати з новими платформами. Це дозволило уникнути саботажу нововведень і забезпечити безперервність процесів [8; 9].

Крім того, країни ЄС активно впроваджують міжнародні стандарти управління проєктами: PMBOK, PRINCE2, Agile, що дає змогу зменшити ризики перевитрат і підвищити прогнозованість результатів. У Канаді, наприклад, системне використання підходів project governance у цифрових трансформаціях поліції сприяло скороченню часу впровадження нових систем на 15-20% порівняно з попередніми практиками [10].

Міжнародний досвід переконливо свідчить, що оцінювання доцільності ІТ-проєктів у сфері правопорядку має бути комплексним. Воно повинно охоплювати не лише фінансові показники: витрати, прибутковість, вартість здійснення проекту впродовж усього терміну його використання, але й соціальні результати, рівень довіри населення, якість доступу до правосуддя, безпеку персональних даних і готовність персоналу до змін [11].

Для України надзвичайно актуальним є поєднання міжнародних методик з урахуванням національного контексту. Впровадження прозорих механізмів оцінювання ІТ-інвестицій дозволить не лише раціонально розподіляти бюджетні ресурси, а й зміцнити довіру громадян до державних інституцій, сприяючи інтеграції України до європейських стандартів у сфері правопорядку та цифрового врядування. Використання сучасних методик оцінювання допомагає не лише обґрунтовувати фінансування, але й формувати стратегії сталого розвитку інформаційних систем. Для України ключовим завданням є забезпечення прозорості та об'єктивності цих оцінок, що стане запорукою успішної інтеграції до європейських стандартів у сфері правопорядку.

Список використаних джерел

1. HM Treasury. The Green Book: Appraisal and Evaluation in Central Government. London : HM Treasury, 2022. URL: https://www.gov.uk/government/publications/the-green-book-appraisal-and-evaluation-in-central-governent (дата звернення: 11.10.2025).

2. Government Digital Service. Digital Efficiency Report. London : Cabinet Office, 2012. URL: https://www.gov.uk/government/publications/digital-efficiency-report (дата звернення: 11.10.2025).

3. GOV.UK. Digital court system saves enough paper to cover Central Park twice. London, 2019. URL: https://www.gov.uk/government/news/digital-court-system-saves-enough-paper-to-cover-central-park-twice (дата звернення: 11.10.2025).

4. Norwegian Ministry of Finance. Quality Assurance Scheme (QA1 and QA2): Case study Norway. *OECD*, 2018. URL: https://www.oecd.org/gov/budgeting/norway-quality-assurance-scheme.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

5. Fishbane, A., Ouss, A., Shah, A. Behavioral Interventions in Criminal Justice: Evidence from Court Reminders and Warrant Reduction Programs. arXiv preprint, 2023. URL: https://arxiv.org/abs/2306.12389 (дата звернення: 11.10.2025).

6. Silicon Saxony. A Data Leak Costs German Companies an Average of 4.3 Million Euros. Dresden, 2023. URL: https://silicon-saxony.de/en/ibm-a-data-leak-costs-german-companies-an-average-of-4-3-million-euros/ (дата звернення: 11.10.2025).

7. Heise Online. Europol Information System: Controversial Police Database Turns 20 Years Old. Hamburg, 2023. URL: https://www.heise.de/en/news/Europol-Information-System-Controversial-police-database-turns-20-years-old-10387497.html (дата звернення: 11.10.2025).

8. Eurojust. SIRIUS EU Digital Evidence Situation Report 2022. The Hague: *European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*, 2022. URL: https://www.eurojust.europa.eu/publication/sirius-eu-digital-evidence-situation-report-2022 (дата звернення: 11.10.2025).

9. Ministry of Justice of Poland. Digital Transformation of the Justice System in Poland. Warsaw, 2021. URL: https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc (дата звернення: 11.10.2025).

10.Statistics Canada. Police resources in Canada, 2019. *Juristat Bulletin–Quick Fact*, 2020. URL: https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2020001/article/00015-eng.htm (дата звернення: 11.10.2025).

11.Паршин Ю., Паршина М., Ярмоленко Л. Використання інформаційних технологій на міжнародному рівні суспільних комунікацій. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 102–108.

Христина МУХА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення прав дитини в умовах військової агресії з перших днів повномасштабної війни стало найважливішим завданням для нашої держави. Це відбулося тому, що сфера захисту прав дитини під час воєнного стану вимагала негайних координаційних змін з урахуванням жорстких реалій сьогодення. Робота державних органів щодо забезпечення прав та свобод дитини в умовах воєнного стану була кардинально переформована через гострі проблеми порушення прав дітей з боку країни-агресора. За час війни кожна без винятку українська дитина зазнала порушень своїх законодавчо закріплених прав: навіть якщо у дитини відсутні прямі тілесні ушкодження, і вона не зазнала експлуатації, сексуального насильства чи катувань, все одно має місце грубе порушення її основних прав на безпеку, розвиток, здоров'я та мирне життя, що завдає шкоди будь-якому аспекту її добробуту.

Останні декілька років стали важким випробуванням для населення України і особливо для однієї з найвразливішої групи – дітей. Нажаль, всі діти нашої держави, не залежно від віку, зазнали негативного впливу від війни, яка порушила їх особисті, соціальні, екологічні, інформаційні права та найголовніше, вплинула на фізичний та психологічний стан здоров'я. Тому виникає потреба в розробці дієвого механізму захисту прав дітей і, особливо, таких як: право на особисте життя та захист від посягання на нього, право на розвиток, здоров'я, турботу, право на відпочинок та на дозвілля, право на освіту і родину, право на житло та безпечні умови проживання, інформацію тощо [1, с. 1].

Важливо вказати, що відстежується порушення прав дітей під час війни, яке вимагає правового регулювання та захисту з боку як національних, так і міжнародних інституцій. Слід звернути увагу на захист дітей в умовах збройного конфлікту у міжнародному праві. В останні десятиліття захист і добробут дітей під час воєнного конфлікту став важливою частиною порядку денного міжнародної спільноти. Таким чином було розроблено низку норм і стандартів, що утворюють нормативно-правову базу для захисту дітей в умовах збройного конфлікту.

Своєю чергою під захистом прав дитини можна розуміти комплексну систему заходів, що застосовуються для забезпечення вільної та належної реалізації її суб'єктивних прав, що включає судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні та інші засоби та заходи, а також самозахист цивільних прав. В умовах збройного конфлікту права та свободи дитини зазнають численних порушень, що мають особливі суспільно небезпечні наслідки [2, с. 516].

Світова спільнота підтвердила бажання захистити права неповнолітніх. Результатом цього стали такі документи, як: Конвенція ООН про права дитини (1989) [3]; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (ратифікований Україною у 2004 році) [4]; Женевські конвенції про захист жертв війни (1949); Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977) [5]; Конвенція міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999) [6]; Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками [7].

20 листопада 1989 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 44/25, якою було прийнято та відкрито для підписання, ратифікації і приєднання Конвенцією про права дитини, яка набула чинності 2 вересня 1990 року. Головним принципом цієї Конвенції є першочергове забезпечення якнайкращих інтересів дитини (стаття 3) . Зокрема, стаття 38 зобов'язує держави-учасниці вживати всіх можливих заходів для забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними, що включає обов'язок поважати норми міжнародного гуманітарного права. Питання участі

у збройних конфліктах додатково конкретизує Факультативний протокол до Конвенції щодо участі дітей у збройних конфліктах, який встановлює мінімальний вік 18 років для обов'язкового призову та забороняє примусове вербування. Стосовно евакуації та догляду, ці дії мають забезпечити право на життя, виживання та здоровий розвиток (стаття 6) і захист незаконного переміщення (стаття 11), що є критично важливим для збереження життя та зв'язків з родиною. Після припинення військових дій особливої уваги набуває стаття 39, згідно з якою держави зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній реінтеграції дитини, яка постраждала від конфлікту, забезпечуючи її повернення в умови, що сприяють здоров'ю, самоповазі та гідності [3].

Наступним важливим елементом, на якому варто зосередити свою увагу – це національні механізми захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Серед них найголовнішими є Конституційні гарантії. Саме Конституція України є фундаментом, який забезпечує захист прав і свобод дітей навіть під час військового конфлікту, підтверджуючи їхню непорушність.

Стаття 52 Конституції України встановлює особливу відповідальність держави, передбачаючи спеціальну опіку, щодо найбільш вразливих груп – дітей-сиріт та дітей, які з різних причин залишилися без батьківської опіки та піклування [8].

Важливо підкреслити, що положення вище вказаної статті, які стосуються турботи про дітей, залишаються чинними і не можуть бути призупинені чи скасовані в умовах надзвичайного або воєнного стану, відповідно гарантує їм безперервний державний захист.

Наступним нормативно-правовим актом, який можна виокремити, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який встановлює правові та організаційні основи для введення та здійснення заходів під час дії воєнного стану. Цей Закон чітко визначає, що навіть у таких складних умовах не можуть бути обмежені ключові права дитини: це право на життя, захист від катувань та насильства, а також права, необхідні для забезпечення базових потреб, зокрема: освіта, медична допомога та соціальний захист [9].

Українське законодавство також містить спеціальні положення, спрямовані на захист дітей в умовах збройного конфлікту. Зокрема, Закон України «Про охорону дитинства» регулює забезпечення прав дитини на захист під час надзвичайних ситуацій, включаючи збройні конфлікти. Відповідно до цього, держава зобов'язана надавати дітям необхідний соціальний захист та доступ до освіти…[10].

У підсумку варто зазначити, що в сьогоденні суспільство стикається з нагальною проблемою забезпечення прав і свобод дитини, оскільки їх реалізація була суттєво ускладнена через режим воєнного стану, запроваджений внаслідок широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Масштабні порушення прав дітей проявилися у численних формах, включаючи різні види насильства, позбавлення батьківської опіки, примусове переміщення з території України, позбавлення свободи і, найтрагічніше, позбавлення життя. Натомість, держава зобов'язана докласти максимум зусиль, щоб повернути всіх незаконно вивезених з України дітей, відновити порушені права дітей, які зіткнулися з таким проявом та гарантувати їх подальший захист. Таку важливу, кропітку роботу необхідно здійснювати у тісній співпраці з відповідними міжнародними організаціями та інституціями, які працюють у сфері захисту прав дитини.

Список використаних джерел

1. Василенко В. М. Щодо реалізації механізму захисту прав дитини в Україні. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-420-0-1

2. Глиняна К. М. Забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень :* у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 515–518.

3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text

5. Додаткові протоколи 1977 до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949. Архівовано 5 червня 2017 у Wayback Machine. *Юридична енциклопедія :* [у 6 т.] / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д – Й. 744 с.

6. Конвенція міжнародної організації праці No 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166

7. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

8. Закон України : Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

9. Закон України : Про правовий режим воєнного стану від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

10.Закон України : Про охорону дитинства від 26 квітня 2001р. №2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24

Олексій НАВРОЦЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення національної безпеки є однією з ключових функцій сучасної держави, адже від її рівня залежить стабільність політичної системи, територіальна цілісність, захист прав і свобод громадян. У зв'язку з цим кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки становлять особливу групу суспільно небезпечних посягань, які спрямовані проти найважливіших державних інтересів. Їх вивчення має не лише теоретичне, а й значне практичне значення, адже саме від чіткого розуміння системи цих кримінальних правопорушень залежить ефективність кваліфікації протиправних діянь, визначення адекватних заходів кримінально-правового впливу та забезпечення належного рівня охорони державного суверенітету.

Серед науковців немає єдиної позиції щодо визначення системи кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. Система кримінальних правопорушень – це, насамперед, їх види. Зокрема, О. Чуваков пропонує класифікувати такі кримінальні правопорушення за видами залежно від того, чи виступають основи національної безпеки України основним або додатковим об'єктом посягання. Відповідно, він виокремлює кримінальні правопорушення, що безпосередньо спрямовані проти основ національної безпеки (основний об'єкт), та кримінальні правопорушення, у яких національна безпека порушується опосередковано (додатковий об'єкт) [5, с. 39–40].

О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та В. П. Ємельянов пропонують класифікувати сукупність кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки залежно від специфіки соціальних благ, яким завдається шкода. Вчені виокремлюють такі групи: правопорушення у політичній; інформаційній, економічній, екологічній, науково-технологічній, воєнній та воєнно-політичній сферах [1, с. 520].

О. В. Авраменко, С. Я. Бурда, І. Б. Газдайка-Василишин та інші вважають, що кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України слід розділяти на такі сфери як: державна безпека, політична, екологічна, економічна, воєнна, інформаційна та науково-технологічна [6, с. 616].

За об'єктом національної безпеки України Р. Чорний виділяє різні види безпеки, які класифікує за «горизонталлю» – безпека особи, безпека суспільства та безпека держави, а також за «вертикаллю» – воєнна, державна, зовнішньополітична, економічна, інформаційна, екологічна, громадська, кібербезпека та інші відповідні сфери [4, с. 42]. Єдиним науково обґрунтованим критерієм при побудові системи кримінальних правопорушень науковець розглядає об'єкт правопорушення та виділяє групи кримінально караних діянь проти: людського, економічного, екологічного та оборонного потенціалів держави, безпеки конституційного ладу; безпеки здійснення вищими посадовими особами державної влади та діяльності керівників політичних партій; порядку набуття, зберігання, використання і поширення відомостей, які містять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, або державної таємниці; зовнішнього суверенітету держави; виконання громадянами України військового обов'язку захисту держави; стабільності бюджетної системи держави [4, с. 42].

Система кримінально-правового захисту основ національної безпеки потребує переосмислення та відповідної модернізації, що дозволило б ефективно протистояти існуючим і потенційним загрозам у цій критично важливій сфері життя держави [5, с. 36]. Слід чітко окреслити які протиправні діяння посягають на основи національної безпеки та склади яких кримінальних правопорушень мають бути регламентовані у Розділі «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України».

Норма про кримінальну відповідальність не повинна містити прогалин, залишаючи безкарними певні форми суспільно небезпечної поведінки, але водночас не може встановлювати відповідальність у випадках, коли це необґрунтовано, тобто коли діяння не є суспільно небезпечним або вже регламентується іншими кримінально-правовими нормами [7, с. 24].

Кримінальне право в державі виконує роль крайнього заходу, до застосування якого вдаються лише тоді, коли всі інші правові та не правові способи впливу на поведінку особи виявляються недостатніми [2, с. 5].

Ю. Пономаренко слушно наголошує, що українська наука кримінального права має вже сьогодні готуватися до майбутньої деокупації всіх наших територій, зокрема створити правове, а передусім кримінально-правове, забезпечення проходження перехідного періоду від незаконної до законної влади [8, с. 35].

В умовах війни питання кримінальної відповідальності за правопорушення проти основ національної безпеки України потребує подальшого ґрунтовного наукового дослідження та

розробки відповідних змін до чинного кримінального законодавства. У цьому контексті доцільним є, насамперед на конституційному та законодавчому рівні, чітко визначити об'єкти національної безпеки України. На сьогодні в Законі України «Про національну безпеку України» здійснюється розмежування національної та державної безпеки, а акцент робиться на контрольних повноваженнях Президента, органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Це перевантажує закон, дублюючи положення Конституції та спеціальних законів або такі повноваження, які могли б у них передбачатися. Закон передбачає розробку окремих стратегій, зокрема Стратегії національної безпеки України, та відповідних підзаконних нормативних актів, проте відсутні норми, що чітко визначали б об'єкти національної безпеки України.

У попередньому Законі України «Про основи національної безпеки України», який втратив чинність, об'єктами національної безпеки визнавалися: конституційні права і свободи людини та громадянина; суспільство, зокрема його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне та природне середовище, природні ресурси; а також держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Закон чітко визначав національну безпеку України, і до нього можна було б внести необхідні зміни для забезпечення якісного законодавчого регулювання цієї сфери. Натомість сьогодні існує велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, проте відсутнє цілісне розуміння поняття національної безпеки України.

Отже, спираючись на чітко визначене поняття та об'єкти національної безпеки України на конституційному та законодавчому рівні, законодавець міг би встановити відповідні об'єкти кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, які сьогодні становлять реальну загрозу національній безпеці держави. Кожен з цих об'єктів мав би прямо відповідати об'єкту кримінального правопорушення в Кримінальному кодексі України, за посягання на який передбачалася б кримінальна відповідальність у розділі І, присвяченому кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. В. Попович, Л. В. Томаш, П. П. Латковський, А. Ю. Бабій. Чернівці, 2022. С. 5.
3. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 608 с.
4. Чорний Р. Л. Поняття, система та кримінально-правова характеристика складів злочинів проти основ національної безпеки України : автореф. дис д-ра юрид. наук. : 12.00.08; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. С. 42.
5. Чуваков А. О. Актуальні питання щодо вдосконалення кримінально-правової охорони основ національної безпеки України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Том 25. Вип. 2 (37). 2023. С. 36–40.
6. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем: навч. посіб. / О. В. Авраменко, С. Я. Бурда, І. Б. Газдайка-Василишин та ін.; за ред. М. В. Карчевського. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 616.
7. Письменський Є. О., Пилипенко Є. В. Кримінально-правове забезпечення охорони основ національної безпеки України: деякі проблеми надмірності криміналізації та законодавчих прогалин. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України: матер. кругл. столу*. Х. : Юрайт. 2017. С. 24–28.
8. Пономаренко Ю. А. Про деякі кримінально-правові наслідки окупації та деокупації території України. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України : матер. кругл. столу.* Х. : Юрайт. 2017. С. 33–35.

Тарас НАДИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Денис НАДИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через повномасштабну збройну агресію російської федерації органи та підрозділи Національної поліції України вимушені здійснювати діяльність, яка не притаманна поліції за умов мирного часу. Особливістю такої діяльності в умовах активної фази війни і воєнного стану є запровадження та забезпечення специфічних заходів, розширення повноважень, прав та обов'язків поліцейських, оскільки Національна поліція України бере участь у відсічі збройної агресії разом з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони держави. З цією метою до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» були внесені відповідні зміни.

Слід зауважити, що повноваження поліцейських в умовах воєнного стану значно збільшилися, зокрема стосовно процедури застосування примусу. Надання додаткових повноважень органам державної влади узгоджується з головною метою воєнного стану – усунення загрози небезпеки державній незалежності України.

Згідно із Законом України «Про Національну поліцію»:

– поліція бере участь у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

– у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальної цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони;

– поліція здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями [1].

Реалізація зазначених повноважень повністю стосується і діяльності дільничних офіцерів поліції (далі - ДОП).

Українські юристи-науковці акцентують увагу на тому, що Національна поліція України насамперед є цивільною інституцією, але за умов активних бойових дій вона виконує завдання, які більше притаманні воєнізованим формуванням. Це, наприклад, розмінування території, боротьба з диверсійно-розвідувальними групами окупанта, які здебільшого є професійними російськими військовими. Громадську безпеку і порядок поліцейські забезпечують в особливих умовах несення служби. Це – діяльність під час комендантського часу, служба на блокпостах, в умовах, коли відбуваються активні бойові дії (в рамках процесу деокупації територій) тощо [2, с. 96].

В умовах запровадження воєнного стану особливих змін зазнала діяльність органів і підрозділів Національної поліції України на деокупованих територіях і територіях, що найбільш наближені до зони бойових дій. Не є винятком і підрозділи ДОП, діяльність яких є найбільш наближеною до народонаселення і спрямована на створення безпекового середовища на території обслуговування. З початком повномасштабної війни роль ДОП лише зросла, вони стали точкою опори для громадян, їхня робота набула нового сенсу.

ДОП відводиться істотна роль у забезпеченні публічного порядку та публічної безпеки. Адже в силу покладених на них завдань, ДОП є універсальними поліцейськими, які взаємодіють з громадянами на території поліцейських дільниць, оперативно реагують на безпрецедентні безпекові, правові, зокрема й гуманітарні виклики, в умовах воєнного стану.

Діяльність ДОП на деокупованих територіях є різноплановою. Працівники цих підрозділів можуть залучатися до проведення таких заходів:

– виявлення осіб, що є військовослужбовцями російської федерації та переховуються на території деокупованих територій, колаборантів та осіб, які вчиняли чи продовжують вчиняти різного роду правопорушення;

– документування воєнних та інших злочинів у складі слідчо-оперативних та спеціальних поліцейських мобільних груп;

– відновлення й забезпечення публічної безпеки та порядку шляхом демонстрації поліцейської присутності на таких територіях;

– встановлення місця перебування/проживання осіб, відносно яких ДОП до окупації територій здійснювався превентивний (профілактичний) облік та адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі;

– участь у заходах із відпрацювання житлового сектору у складі спільних груп з працівниками кримінального розшуку та представниками Служби безпеки України у формі поквартирного та подворового обходу;

– участь в інших заходах, визначених керівництвом територіальних органів поліції [3, с. 66–67].

Серед особливостей діяльності ДОП в умовах воєнного стану можна виокремити попередження мародерства і збереження таким чином покинутого власниками майна.

Реалізацію передбачених законодавством повноважень на деокупованих територіях ДОП здійснюють у тісній співпраці з працівниками інших підрозділів. Наприклад, участь в організації заходів із добровільної здачі зброї та боєприпасів, участь у чергуваннях на стаціонарних та мобільних блокпостах тощо.

Діяльність ДОП на територіях, що максимально наближені до активних бойових дій, перш за все спрямована на надання всебічної підтримки та допомоги громадянам, які постраждали від обстрілів. Багато громадян України внаслідок бойових дій опинилися у ситуаціях, коли вони потребують від держави захисту і допомоги. Передусім задля збереження як власного життя і здоров'я, так і своїх рідних. Одними з перших таку допомогу від держави надають саме поліцейські. Так, на прифронтових територіях, поліцейські проводять евакуацію громадян, доставляють в небезпечні райони гуманітарну допомогу (воду, їжу, ліки тощо).

Цю роботу ДОП проводять у співпраці із представниками інших правоохоронних та військових підрозділів, місцевої влади і волонтерами.

Також ДОП беруть активну участь у розбиранні завалів житлових будинків та об'єктів інфраструктури, забезпеченні госпіталізації постраждалих до лікувальних закладів, залучаються до несення служби на блокпостах, охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення [4].

Таким чином, з метою підвищення ефективності та оптимізації діяльності поліції в умовах воєнного стану Законом України від 15.03.2022 № 2123-IX «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» значно розширені повноваження Національної поліції України; у межах реалізації поставлених перед Національною поліцією завдань під час дії воєнного стану напрями діяльності поліцейських не є характерними для поліції в мирний час; в умовах правого режиму воєнного стану пріоритети діяльності та функції підрозділів ДОП значно змінилися, необхідність реагування на існуючі безпекові виклики призвела до відходу на вторинний план такого напрямку їх діяльності, як профілактика правопорушень; за умов бойових дій першочерговим завданням поліції, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону «Про Національну поліцію», є надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 24.09.2025).

2. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право,* 2023, 14: 95–100. URL: https://pravo.cusu.edu.ua (дата звернення: 24.09.2025).

3. Мердова О. Особливості діяльності дільничних офіцерів поліції на деокупованих територіях. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану :* матеріали Регіон. круглого столу (м. Дніпро, 19 квітня 2023 р.) / ДДУВС. Дніпро, 2022. С. 65–68. URL: https://surl.li/lvkugz (дата звернення: 24.09.2025).

4. Поліція на війні: результати роботи дільничних офіцерів поліції на території Покровської громади за минулий рік [публікація від 14.01.2025]. *Покровська міська військова адміністрація*. URL: https://surli.cc/gwhttt (дата звернення: 25.09.2025).

Назар НАЗАРЕЦЬ
(Харківський національний університет внутрішніх справ)
Ольга БУДУСЬ
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

НЕЗЛАМНІСТЬ ДУХУ УКРАЇНЦІВ

Незламність духу українців є важливим аспектом національної ідентичності та культурної спадщини. Цей феномен виявляється в історії, традиціях, мистецтві та повсякденному житті українського народу. У контексті сучасних викликів, таких як війна, соціально-економічні труднощі та глобалізація, незламність духу стає ключовим фактором для збереження національної єдності та розвитку суспільства. Дослідження цього явища дозволяє зрозуміти, як українці долають труднощі, зберігаючи свою культуру та цінності.

Метою даної роботи є аналіз феномену незламності духу українців, вивчення його історичних коренів, проявів у сучасному суспільстві та впливу на національну ідентичність.

Незламність духу українців має глибокі історичні корені, що сягають часів боротьби за незалежність та свободу. Від часів Козаччини до сучасних подій, таких як Революція Гідності та війна на сході України, українці демонстрували стійкість та готовність до самопожертви заради своїх ідеалів. Ці події стали каталізаторами для формування національної свідомості, що базується на принципах свободи, гідності та справедливості. Іноді національну стійкість визначають як стратегію забезпечення збалансованості розвитку та успішного протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам, і більше того, як передбачення викликів та пошук відповідей на них [1]. У культурному контексті незламність духу проявляється через мистецтво, літературу та фольклор. Українські митці, письменники та народні майстри використовують свої твори для відображення боротьби та стійкості народу. Наприклад, поезія Тараса Шевченка, яка стала символом національного відродження, підкреслює важливість боротьби за свободу та гідність. Після Революції Гідності багато українських брендів стали використовувати портрети, картини і слова Великого Кобзаря у створенні власних ліній одягу. Зокрема, більшість відповідальних екологічних брендів, які працюють з українською етнотематикою та роблять традиції цікавими для сучасного покоління, повернулися до фольклору і також посилаються на картини, зображення та афоризми саме Тараса Шевченка [2, с.6]. Сучасні художники також звертаються до теми незламності, створюючи роботи, що відображають сучасні реалії та виклики. Вони створюють картини, скульптури та інсталяції, які відображають стійкість українського народу в умовах війни та соціальних змін. Через мистецтво художники прагнуть передати глибокі почуття надії, боротьби та солідарності, які стали невід'ємною частиною української ідентичності. Їхні роботи часто містять символіку, що нагадує про історичні події та культурні традиції, підкреслюючи важливість пам'яті та спадщини. Виставки, присвячені цим темам, стають платформами для обговорення та рефлексії, залучаючи глядачів до активного діалогу. Сучасне мистецтво не лише документує реалії сьогодення, але й надихає на дії, закликаючи до єдності та підтримки. Таким чином, художники стають голосом народу, який прагне до миру, справедливості та гідності.

Соціальні рухи, такі як волонтерство та громадська активність, також свідчать про незламність духу українців. Під час кризових ситуацій, зокрема під час війни, українці об'єднуються для надання допомоги армії та цивільним, які постраждали від конфлікту. Волонтерство стало невід'ємною частиною суспільного життя, демонструючи готовність людей підтримувати один одного. Багато волонтерських організацій активно працюють над забезпеченням медичних потреб, продуктів харчування та гуманітарної допомоги. Ці ініціативи не лише допомагають вирішувати нагальні проблеми, але й сприяють формуванню нових цінностей, таких як солідарність і взаємодопомога. Зростання активності волонтерського руху було обумовлене двома основними факторами: внутрішньополітичною кризою, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей, та зовнішньою агресією, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням основних потреб громадян. [3, с.16]. Громадська активність також проявляється в організації мирних протестів, акцій на підтримку прав людини та екологічних ініціатив. Участь у таких рухах дозволяє українцям висловлювати свої погляди та вимоги, зміцнюючи демократичні процеси в країні. Соціальні рухи стають платформою для обміну ідеями та досвідом, що сприяє розвитку громадянського суспільства. Вони також підвищують рівень свідомості населення щодо важливих соціальних питань. Таким чином, волонтерство та громадська активність є яскравими прикладами незламності духу українців, які прагнуть до змін і покращення свого суспільства.

Важливим аспектом незламності духу українців є освіта та виховання, які формують свідомість і цінності молодого покоління. Система освіти в Україні намагається виховувати патріотизм, повагу до національної історії та культури. Через навчальні програми учні знайомляться з героїчними сторінками історії, що сприяє формуванню почуття гордості за свою країну. Виховання на принципах гідності, свободи та справедливості допомагає молоді усвідомити свою роль у суспільстві. Освіта також включає в себе навчання критичного мислення, що дозволяє молодим людям аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. У сучасному світі, де інформаційні виклики стають все більш складними, важливо, щоб молодь була готова до активної участі у житті країни. Виховати людину з високою громадянською свідомістю – найважливіше завдання сучасності. Громадянські думки, почуття тривоги, громадянський обов'язок, громадянська відповідальність, національний патріотизм – це серцевина почуття людської гідності. Той, у кого ви сформували ці якості душі, ніколи не виявить себе у чомусь поганому, навпаки – він прагнутиме тільки до доброго, гідного наших ідей, нашого суспільства [4]. Освіта та виховання стають основою для формування незламного духу українців, здатного протистояти будь-яким викликам.

Отже, незламність духу українців є багатогранним явищем, яке охоплює історичні, культурні та соціальні аспекти. Вона проявляється у боротьбі за незалежність, культурних досягненнях та громадській активності. Розуміння цього феномену є важливим для формування національної ідентичності та розвитку суспільства в умовах сучасних викликів. Усі ці аспекти підкреслюють, що незламність духу є основою для єдності та процвітання українського народу в умовах сучасних викликів. Тільки завдяки цій силі та стійкості українці здатні подолати будь-які труднощі і продовжувати свій шлях до незалежності та гідності і тільки зберігаючи та примножуючи незламність духу, українці можуть будувати світле майбутнє для наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Пирожков С., Божок Є., Хамітов Н. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 8. С. 75.

2. Барановська А. Шевченкові принти на сучасному одязі. Шевченко і сучасність. *V курсантсько-студентський науково-практичний семінар між закладами вищої освіти 14 березня 2024 р. :* збірник тез доповідей. Львів : НАСВ, 2024. 37 с

3. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. К. : НІСД, 2015. 36 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf

4. Карпінська Р. Формування національної свідомості та гідності як ціннісних рис особистості в час війни. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2023. Випуск 18. С. 29–38, DOI https://doi.org/10.30970/PS.2023.18.4

Соломія НЕВИНЯК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, що триває на території України, питання втрати матеріалів кримінальних проваджень набуває особливої значущості для практики правозастосування. Активні бойові дії, обстріли, евакуація органів влади та руйнування інфраструктури часто призводять до знищення або пошкодження доказів, процесуальних документів і речових носіїв інформації. Такі обставини ускладнюють роботу слідчих, прокурорів і судів, створюючи ризики для дотримання принципів змагальності, справедливості та доступу до правосуддя. Для забезпечення безперервності кримінального процесу та збереження його ефективності в умовах війни 14 квітня 2022 року було прийнято Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». Ним до Кримінального процесуального кодексу України включено статтю 615-1, яка врегульовує порядок дій у випадках втрати матеріалів кримінального провадження.

Порядок їх відновлення докладно визначено саме у цій статті, що встановлює правові механізми забезпечення досудового розслідування та судового розгляду за умов, коли звичайна діяльність правоохоронних органів обмежена [2]. Згідно з положеннями статті, відновленню підлягають матеріали проваджень, які не завершилися направленням обвинувального акта, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, або про звільнення особи від кримінальної відповідальності до суду. Також відновлення можливе у справах, де судовий процес

розпочато, але рішення не ухвалено, або воно ще не набрало законної сили. Таке нормативне врегулювання засвідчує прагнення держави гарантувати неперервність кримінального процесу й захист права учасників на повний і справедливий розгляд справи навіть за надзвичайних обставин. Введення статті 615-1 є свідченням того, що правова система України здатна адаптуватися до викликів воєнного часу, зберігаючи стабільність і забезпечуючи виконання основних засад правосуддя.

Як зазначає Бабчинська Т. В., важливе значення у процедурі відновлення матеріалів має визначення суб'єктів, уповноважених ініціювати цей процес [3, с. 45]. Відповідно до положень статті 615-1 Кримінального процесуального кодексу України, з відповідним клопотанням можуть звертатися прокурор, слідчий, дізнавач, сторона захисту або потерпілий. Крім того, закон допускає можливість ініціативи з боку суду, якщо це необхідно для забезпечення законності та повноти розгляду. Такий підхід сприяє збереженню процесуальної рівноваги між учасниками провадження та судовим контролем за обґрунтованістю відновлення матеріалів. Особливої важливості ця норма набуває в умовах воєнного стану, коли знищення або втрата документів є поширеним наслідком бойових дій і технічної неможливості їх належного збереження.

Слід підкреслити, що клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження повинно містити розгорнутий опис обставин, за яких відбулася втрата, а також відомості про наявні копії чи дублікати документів. У ньому необхідно вказати перелік матеріалів, які підлягають відновленню, мету подання клопотання, дані про учасників процесу та їхній процесуальний статус. Окремо зазначаються результати вже проведених слідчих і процесуальних дій, що мають значення для справи. Такий підхід забезпечує структурованість і прозорість процедури, унеможливлює зловживання процесуальними правами та створює умови для належного контролю за відновленням матеріалів, що набуває особливої ваги в умовах воєнного часу, коли доступ до доказів може бути обмеженим.

Одним із провідних аспектів процедури відновлення матеріалів є впровадження сучасних цифрових технологій та технічних засобів фіксації інформації. Нормами Кримінального процесуального кодексу передбачено можливість використання копій документів, засвідчених кваліфікованим електронним підписом, а також матеріалів фото-, аудіо- та відеофіксації. Такий підхід забезпечує можливість відтворення втрачених даних навіть у випадках, коли оригінальні носії були знищені або залишилися на тимчасово окупованих територіях. Використання електронних ресурсів у процесуальній діяльності сприяє збереженню доказової бази, гарантує безперервність провадження та запобігає необґрунтованому закриттю кримінальних справ через неможливість відновлення матеріалів у традиційний спосіб.

Окрім цього, процедура ухвалення рішення щодо відновлення втрачених матеріалів може передбачати як повне, так і часткове їх відтворення. Слідчий суддя або суд уповноважений постановити ухвалу про відновлення лише тих документів і доказів, які мають істотне значення для подальшого розгляду, або визначити мінімальний обсяг матеріалів, необхідний для завершення окремої стадії кримінального процесу. Такий підхід відображає принцип адаптивності правового механізму до конкретних обставин провадження, забезпечуючи баланс між вимогами процесуальної справедливості та практичною можливістю реалізації правосуддя. А гнучкість передбачених положень, в свою чергу, дозволяє зберегти цілісність кримінального провадження навіть за умов обмеженого доступу до первинних матеріалів.

Спираючись на роботу Малиненко В. В. «Окремі питання щодо відновлення втрачених або знищених кримінальних проваджень на окупованих територіях під час воєнного стану: шляхи вирішення», варто зазначити, що особливої уваги заслуговує норма, що регламентує відшкодування втрачених у воєнний період речей або документів, на які було накладено арешт у межах кримінального провадження. Відповідно до положень статті 615-1 Кримінального процесуального кодексу України, компенсація таких втрат здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Це рішення спрямоване на підтримання рівноваги між інтересами держави та правами учасників процесу, а також на мінімізацію матеріальних збитків, спричинених об'єктивними обставинами воєнного часу. У ситуації, коли внаслідок бойових дій, пожеж чи руйнувань будівель правоохоронних органів знищуються архіви, речові докази або конфісковане майно, механізм державного відшкодування набуває особливої практичної ваги. Він дозволяє забезпечити відновлення справедливості та підтримати законність процесу навіть у надзвичайних умовах [4, с. 659].

Окрім цього, системне тлумачення положень статті 615-1 Кримінального процесуального кодексу України дає підстави стверджувати, що норма спрямована на врахування специфіки здійснення правосуддя в умовах надзвичайних обставин. Процедура відновлення втрачених матеріалів не зводиться до формального відтворення документів, а передбачає узгоджену взаємодію сторін процесу, належний судовий контроль і використання сучасних електронних інструментів. У цьому аспекті стаття забезпечує поєднання принципів процесуальної справедливості з ефективними практичними засобами підтримання безперервності кримінального провадження, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану [5, с. 83].

Отже, відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану є важливою процесуальною діяльністю, спрямованою на відтворення доказів, документів та інших елементів справи, що були знищені або пошкоджені внаслідок бойових дій чи інших надзвичайних подій. Метою цього процесу є забезпечення неперервності досудового розслідування та судового розгляду, дотримання процесуальних прав сторін і створення умов для ухвалення законного та справедливого рішення суду. Збереження цілісності кримінального процесу в таких умовах має значення не лише для окремих справ, а й для підтримання суспільної довіри до правосуддя як інституту. У ситуації, коли фізична безпека учасників та матеріалів провадження перебуває під загрозою, законодавчі механізми, передбачені статтею 615-1 Кримінального процесуального кодексу України, дають змогу продовжувати процесуальну діяльність, не порушуючи основоположних принципів кримінального судочинства. Запровадження цієї норми демонструє здатність правової системи України адаптуватися до кризових реалій, поєднуючи вимоги законності, справедливості та технологічної ефективності. В умовах масштабної війни відновлення втрачених матеріалів набуває не лише процедурного, а й символічного значення – воно відображає стійкість правосуддя, його здатність діяти безперервно навіть у період загрози державності.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Відомості Верховної Ради (ВВР),* 2023, № 16, ст. 69.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* від 08.03.2013. 2013 р., № 9–10, стор. 474, стаття 88.

3. Бабчинська Т. В. Особливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності :* матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 43–48.

4. Малиненко В. В. Окремі питання щодо відновлення втрачених або знищених кримінальних проваджень на окупованих територіях під час воєнного стану: шляхи вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 658–660.

5. Бабчинська Т. В. Правове регулювання інституту відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 1. С. 81–85.

Вероніка НОВАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОНТЕРІВ В УКРАЇНІ: ДОПОМОГА АРМІЇ, ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ, СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА

Волонтерський рух в Україні – це унікальне соціальне явище, яке стало потужним чинником консолідації нації та збереження державності. Події Революції Гідності 2013–2014 років і початок російської агресії стали поштовхом для розвитку масштабного волонтерського руху, що охоплює усі сфери суспільного життя.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає волонтерство як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, яка здійснюється з метою надання допомоги особам та громадам, що її потребують [1].

Координатор системи ООН в Україні Ніл Вокер зазначив, що волонтерство є важливим явищем, яке допомагає вирішувати важливі соціальні та економічні проблеми. Зокрема, він повідомив: »Волонтерство – це більше, ніж просто внесок однієї людини. Основоположні цінності волонтерської роботи мають вирішальне значення для розвитку України та побудови її майбутнього. Політична воля сама по собі не є достатньою підставою для трансформації: люди повинні також брати в цьому участь та привносити свої зміни. Ефективне законодавство є дуже важливим для забезпечення розвитку волонтерства [2].

Український ВР – явище поки відносно молоде. До 2014 р. волонтерство у нашій країні розвивалося досить повільно, особливо коли порівнювати з іншими країнами. Як свідчить рейтинг «World Giving Index», 2010 р. Україна посідала лише 150-е місце у світі (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи), але Революція Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі все змінили. ВР тоді піднісся на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України: майже чверть українців (23 %) уже мали досвід волонтерства [3]. У тому ж рейтингу «World Giving Index» Україна піднялася зі 150-го на 81-е місце й випередила Польщу, Естонію, Росію та Грузію [4].

У той же час, потенціал волонтерства в системі публічного управління дуже великий. Волонтери швидко реагують на проблеми, допомагають людям у складних ситуаціях, згуртовують громади і показують приклад самоорганізації. Їм довіряють, вони часто стають неформальними лідерами, до яких прислухаються. Якщо держава зможе краще підтримувати волонтерів і залучати їх до рішень на місцевому рівні, це тільки зміцнить управління і підвищить довіру громадян [5].

Від початку війни на сході України волонтерські організації взяли на себе забезпечення військових найнеобхіднішим – від одягу та харчів до високотехнологічного обладнання. У 2023 році лише фонд «Повернись живим» зібрав понад 6 млрд. грн. на потреби армії (звіт організації) – це кошти на безпілотники, тепловізори, транспорт та навчальні програми [6].

Серед провідних організацій, що працюють у цьому напрямі: «Повернись живим», Фонд Сергія Притули, ГО «Миротворці України». Вони забезпечують створення систем управління військами, постачання дронів, а також психологічну реабілітацію військовослужбовців [6].

Станом на 2024 рік в Україні зареєстровано понад 4,8 млн ВПО (дані Мінсоцполітики). Волонтери допомагають з розміщенням, харчуванням, відновленням документів, працевлаштуванням. Створюються інтеграційні центри («Я-Майбутнє», «Восток SOS»), проводяться курси перекваліфікації для дорослих та психологічна підтримка для дітей. За даними Національної соціальної сервісної служби, у 2023 році близько 60% переселенців отримали допомогу саме від громадських і волонтерських організацій [7].

Окремим напрямом є допомога соціально вразливим категоріям – літнім людям, особам з інвалідністю, дітям-сиротам, багатодітним родинам. Волонтери організовують благодійні збори на лікування, безкоштовні медичні консультації, соціальні заходи. Лише у 2023 р. проведено понад 20 тис. соціальних акцій по всій Україні (Нацсоцслужба, 2023) [7].

Важливо, що у волонтерському русі значну частку складають жінки – за даними дослідження GfK Ukraine, їхня кількість перевищує кількість чоловіків, попри стереотипне сприйняття цієї діяльності.

Згідно з висновками дослідження, яке провела компанія GfK Ukraine, українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах останнього року, 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства [2]. Це свідчить про високий рівень довіри та значний вплив волонтерів на суспільні процеси.

Таким чином, сьогодні волонтерські організації відіграють роль маркетингових компаній, які вивчають потреби фронту на локальному рівні, здійснюють мозаїчний збір коштів з різних джерел, здійснюють пошук, замовлення та придбання як в Україні, так і за кордоном певного обладнання, продуктів тощо та працюють як логістичні компанії, які забезпечують завезення, оформлення й транспортування до споживача [4].

Окрім того, є численні волонтерські організації, які не працюють з фронтом, а допомагають у тилу – від забезпечення притулку для домашніх улюбленців, що втратили господарів під час бойових дій, до закупівлі й забезпечення ліками й продовольством соціально незахищених соціальних груп [4].

Тобто зараз волонтерський рух в Україні є проявом нових соціальних рухів постіндустріальних суспільств. Він є мережевим і складається не з членів, а з прихильників. На відміну від політичних партій та громадських організацій, ґрунтується на добровільних внесках громадян з долученням допомоги міжнародних організацій [4].

Список використаних джерел

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text

2. GfK Ukraine. Соціологічне дослідження «Волонтерський рух в Україні», 2014. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/247800125

3. Національний інститут стратегічних досліджень. Волонтерство. *Соціальний портрет та потенціал розвитку.* Київ : НІСД, 2022. 31 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/volonterstvo_01112022.pdf

4. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних досліджень. 2023. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh

5. Корнят В.С. Волонтерська діяльність в умовах воєнного стану у порівняльній перспективі. *Humanitarian forum*. Vol. 2, 3 1, 2024, с. 24–31, https://doi.org/10.60022/2(1)-4GF

6. Річний звіт фонду «Повернись живим» за 2023 рік. URL: https://savelife.in.ua

7. Звіт про діяльність Національної соціальної сервісної служби України за 2023 рік. URL: https://nssu.gov.ua/zvit-2023.

Ульяна НОВАКОВСЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ЇХ ГАРАНТІЇ

Питання працевлаштування внутрішньо переміщених осіб набуває особливої актуальності в умовах тривалої збройної агресії рф проти України, яка стала причиною масового внутрішнього переміщення населення. Внаслідок чого значна кількість громадян України набули статусу внутрішньо переміщених осіб. Забезпечити їм можливість гідно та в рівних умовах працювати – першочергова проблема для держави та суспільства. Фундаментальною передумовою соціальної та економічної стабільності внутрішньо переміщених осіб у новому середовищі є забезпечення їхнього конституційного права на працю та соціального захисту. Конституція України гарантує кожному право на працю та вільний вибір зайнятості, а держава в свою чергу зобов'язана забезпечити умови для повної реалізації цього права та рівні можливості у виборі професії [2].

Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, а саме реалізація та забезпечення їхніх прав, неодноразово ставали предметом наукових досліджень. Н.Р. Прокопчук у своїй праці підкреслює, що правове регулювання працевлаштування внутрішньо переміщених осіб в Україні потребує удосконалення, адже, попри наявність спеціальних законодавчих гарантій, на практиці їх реалізація потребує вдосконалення [5]. Науковиця акцентує на тому, що особливу увагу слід приділити усуненню дискримінаційних бар'єрів та забезпеченню рівних можливостей для працевлаштування у різних регіонах країни. У свою чергу, Л. М. Русаль звертає увагу на те, що право на працю для внутрішньо переміщених осіб в умовах війни набуває особливого значення як інструмент соціальної стабільності та відновлення довіри до державних інституцій [6]. Вона зазначає, що без належної реалізації трудових прав внутрішньо переміщених осіб неможливо досягти їхньої інтеграції у нові громади та забезпечити належний рівень соціального захисту. Я підтримую думки цих науковиць та, вважаю, що проблематика гарантування трудових прав внутрішньо переміщених осіб дійсно полягає не лише в закріплені законодавчих норм, але й їх практичної реалізації. Якщо з Н. Р. Прокопчук я погоджуюсь щодо необхідності удосконалення механізмів усунення дискримінації та створення можливостей у сфері зайнятості, то висновки Л. М. Русаль слушно акцентують на значенні працевлаштування для соціальної інтеграції та стабільності держави в цілому. На мою думку, лише поєднання правових і соціальних механізмів дозволяють перетворити трудові гарантії з декларативних положень у реальні інструменти забезпечення гідної праці для внутрішньо переміщених осіб.

Національне законодавство України закріплює низку гарантій для внутрішньо переміщених осіб у сфері праці та зайнятості. Зокрема, вони користуються тими ж правами і свободами, що й інші громадяни відповідно до Конституції України та законів України, а будь-яка дискримінація за ознакою статусу внутрішньо переміщеної особи забороняється. Законодавство передбачає спеціальні механізми спрощення умов для працевлаштування, зокрема, реєстрацію як безробітних навіть за відсутності повного пакета документів та надання допомоги по безробіттю [3]. Крім того, Закон України «Про зайнятість населення» містить окрему статтю 24-1 про заходи сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб. Згідно з цією нормою, зареєстрованим безробітним внутрішньо переміщеним особам відшкодовуються витрати на переїзд до іншого місця працевлаштування та попереднього медичного огляду, а роботодавцям, які наймають внутрішньо переміщених осіб, надають компенсації витрат на оплату праці (але не вище двох розмірів мінімальної заробітної плати, установленої законом) за строкові договори до 6 місяців [4].

Захист трудових прав внутрішньо переміщених осіб ґрунтується й на низці міжнародних актів. Основоположним документом, який був ратифікований Верховною Радою України 17.04. 1998 року є Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення, які роз'яснюють міжнародні правові норми, особливо щодо міжнародного права людини і міжнародного гуманітарного права, які найбільше стосуються ситуацій внутрішнього переміщення [7]. Крім того, на міжнародному рівні Україна є учасницею низки конвенцій, що забезпечують реалізацію трудових прав без дискримінації. Однією з яких є Конвенція Міжнародної організацію праці №111 про дискримінацію в галузі праці та занять, яка забороняє будь-які обмеження у сфері праці за ознаками походження чи статусу [1].

Національне законодавство гарантує рівність трудових прав внутрішньо переміщених осіб, проте на практиці реалізація цих гарантій потребує вдосконалення. Міжнародні документи в свою чергу формують комплексну систему правових стандартів, які покликані гарантувати внутрішньо переміщеним особам рівний доступ до праці та соціальних гарантій. Отже, ефективне забезпечення трудових прав внутрішньо переміщених осіб можливе лише за умови поєднання правових

гарантій із практичними соціально-економічними інструментами національного та міжнародного законодавства, що потребують комплексного підходу.

Список використаних джерел

1. Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять №111 від 25.06.1958 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#Text

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

4. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

5. Прокопчук, Н. Р. (2023). Деякі аспекти правового регулювання трудових прав та гарантій внутрішньо переміщених осіб. *Галицькі студії: Юридичні науки*, (4), 46–52.

6. Русаль, Л. М. «Особливості забезпечення права на працю внутрішньо переміщених осіб (ВПО) під час війни в Україні». 2024.

7. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни : ратифіковано Україною 17.04.1998. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/uk/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-vseredini-krayini

Святослав НАВОЛОВСЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗМІНИ ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 173-2 КУПАП І ДОКАЗОВІ СТАНДАРТИ У СПРАВАХ ПРО ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Оновлення диспозиції ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП) зумовило переорієнтацію від ймовірності шкоди – до її реальних проявів. Особливо це вплинуло на правову оцінку наслідків у вигляді психологічного насильства, шкода від якого припускалася без необхідності доказування. Законодавець відмовився від гіпотетичної моделі, що базувалася на припущенні про можливість заподіяння шкоди, натомість закріпив вимогу встановлення фактичних наслідків. Це означає, що у процесі доказування належить виявляти і фіксувати саме пережиті ефекти – психоемоційні стани або їхні прояви, що відображаються в поведінці потерпілої особи.

Під психологічним насильством, згідно з п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», розуміються дії чи бездіяльність, які викликали у постраждалої особи страх, емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю. Відповідно до ст. 256 КУпАП, протокол про адміністративне правопорушення має містити відомості, необхідні для вирішення справи, тобто конкретні обставини і наслідки події. Стаття 278 КУпАП зобов'язує суд перевіряти належність і правильність складення протоколу ще на підготовчій стадії, а ч. 5 ст. 283 і ст. 39-1 передбачають застосування програм для кривдників – лише за наявності оцінки ризиків, встановленої Порядком № 369/180 від 13.03.2019 р. Таким чином, нормативна конструкція сьогодні вибудовується довкола документально підтверджених ефектів, що підлягають судовій перевірці.

Як видається, вилучення конструкції «могла бути завдана шкода» істотно підвищує доказову планку: тепер Національна поліція повинна не лише описати висловлювання чи дії кривдника, а й продемонструвати реальні наслідки для постраждалої особи. Відтак доказування набуває двошарової структури – фактичної (опис події) та наслідкової (встановлення ефектів). Недостатньо констатувати наявність конфлікту; потрібно довести його трансформацію в насильство через документовані стани страху, емоційної невпевненості або нездатності до самозахисту. вказане відповідає змісту матеріального складу правопорушення, яким є домашнє насильство.

Таке уточнення, з одного боку, ускладнює процес фіксації, але, з іншого, сприяє підвищенню якості судових рішень, які більше не ґрунтуються на гіпотетичних оцінках. Разом із тим, на практиці спостерігається інерція: органи поліції продовжують послуговуватися старими формулами, зокрема фразою «внаслідок дій могла бути завдана шкода психічному здоров'ю». Це не лише суперечить чинному законодавству, а й породжує системний ризик закриття проваджень за п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП через відсутність складу правопорушення.

Показовим є рішення суду, у якому за протоколом серії ВАД № 137058 було кваліфіковано дії особи як психологічне насильство. Попри зміни в законі, у протоколі відтворено стару редакцію

диспозиції – із посиланням на можливість завдання шкоди. У матеріалах відсутні дані про страх чи емоційну невпевненість потерпілої, а оцінку ризиків не долучено. Як наслідок, провадження закрито за відсутністю складу правопорушення.

Водночас така аргументація виглядає непереконливою: суд фактично відтворив застарілий тест «можливої шкоди», не оцінивши реальні ефекти. За чинною редакцією ст. 173-2 КУпАП це становить помилку матеріально-правового характеру, адже відсутність фіксації ефектів не дорівнює їхній відсутності в дійсності. Інакше кажучи, дефіцит доказів не свідчить про «побутовий конфлікт», а радше про неякісне документування події.

Предмет доказування у справах про домашнє насильство сьогодні охоплює: 1) факт дії чи бездіяльності кривдника; 2) наявність між сторонами сімейних або близьких відносин; 3) настання наслідків у вигляді шкоди фізичному чи психічному здоров'ю; 4) наявність чи відсутність ризику повторення. Мінімальний набір доказів має включати: протокол із конкретним описом дій і контексту взаємин; письмові пояснення потерпілої про емоційні стани; свідчення третіх осіб або довідки про психологічний стан; форму ризик-оцінки; за наявності повторності – попередню постанову суду.

Варто підкреслити, що саме ефекти становлять ядро психологічного насильства. Відсутність їхнього документального підтвердження не є доказом їхньої відсутності, проте позбавляє суд можливості винести обґрунтоване рішення, як того вимагає ст. 278 КУпАП.

Висновки. У тезах досліджено змістовні трансформації диспозиції ст. 173-2 КУпАП після внесення змін Законом № 3733-IX від 22.05.2024 р., зокрема вилучення конструкції «могла бути завдана шкода». Показано, що така зміна істотно вплинула на предмет доказування у справах про домашнє насильство, зміст процесуальних документів і підходи судів до оцінки доказів. На підставі аналізу судового рішення 2025 р. і порівняльного розгляду норм профільного законодавства виявлено типові помилки правозастосування, спричинені інерцією попередньої моделі, та запропоновано оновлені стандарти фіксації, документування і перевірки доказів.

Як видається, диспозиційна еволюція ст. 173-2 КУпАП означає не лише технічне уточнення, а глибшу концептуальну зміну – перехід від припущення до факту. Вилучення конструкції «могла бути завдана шкода» спрямоване на підвищення об'єктивності та захисту прав потерпілої особи, проте ефект цієї реформи залежить від узгодженості доказових практик. Інерція старих шаблонів і низька якість документування перешкоджають реалізації нового стандарту.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст.35.

3. Постанова Зарічного районного суду м. Суми у справі від 14 серпня 2025 року № 591/8978/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129512539

Уляна НОЧВАЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ПРАВДУ У СФЕРІ ЖУРНАЛІСТИКИ І НЕ ТІЛЬКИ… (РОЗДУМИ ПІСЛЯ ФІЛЬМУ «ЦІНА ПРАВДИ»)

Право на правду може бути не тільки обмеженим, а й повністю зведеним нанівець. Про цк молоде покоління українців, на щастя, дізнається з архівних документів та історичних розвідок. Але найбільш доступно цю проблему, як і інші «книжні» оповіді, передають візуальні художні твори, як-от фільм «Ціна правди», знятий на основі правдивих подій 30-х років XX століття.

Молодий валлійський журналіст Ґарет Річард Вон Джонс (1905–1935) першим у західній пресі під власним іменем заявив про масовий голод і Голодомор в СРСР (1932–1933). Його репортаж був надрукований у найкращій на той час британській газеті «The Guardian» та найвпливовішій американській газеті «New York Post». Варто зауважити, що його інтерес до України був викликаний розповідями матері, Енні Гвен Джонс, яка в молодості працювала гувернанткою Артура Юза – одного з синів Джона Юза, засновника міста Донецьк (Юзівка) [1]. Історія Гарета Джонса була трагічною для нього (його вбили), але знаменною для України (хоча аж понад пів століття після того). Здобувши право на правду разом із незалежністю, українці мають цінувати його як одне із основоположних громадянських прав.

Право на правду випливає із зобов'язань держави поважати права людини та передбачає право на інформацію, включаючи доступ до фактів про злочини та порушення прав людини, а також право на ефективне розслідування, оприлюднення та захист цієї інформації задля встановлення істини, запобігання повторним злочинам та забезпечення справедливості для жертв (потерпілих) і суспільства загалом.

Право на правду як таке окремо не закріплене в українському законодавстві, але воно є похідним від інших прав, які гарантуються Конституцією України: зокрема стаття 34 гарантує право на свободу інформації та можливість знайомитися з інформацією, яка становить суспільний інтерес, а також можливість отримувати інформацію про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування [2].

У Загальній декларації прав людини [3] теж немає прямого положення, що проголошує «право на правду», але воно частково втілене у правах на свободу вираження поглядів (стаття 19), свободу думки (стаття 18), а також у праві на справедливий суд і рівність перед законом (стаття 10), що забезпечує пошук істини в судових процесах.

Вважається, що право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [4]) власне є частиною поняття «право на правду» в контексті відкритості судового розгляду, оскільки забезпечує право на справедливий і публічний розгляд справи.

Гарет Джонс не дочекався цих документів, але він, однозначно, доклався до формування у суспільній думці істинної ціни правди.

Право на правду має велике значення і стосується не тільки тих, хто офіційно ретранслює інформацію – журналістів, а й усього суспільства. Це право може бути реалізоване через різні механізми: як через звичні для нас тепер журналістські репортажі, так і через судові та позасудові процедури, що надають громадськості та зацікавленим сторонам доступ до інформації, архівів і документів, пов'язаних зі злочинами та порушеннями. І тут треба звернути увагу на декілька важливих аспектів.

По-перше, право на правду є тим чинником, який відрізняє вільне суспільство від поневоленого. Адже суспільство, позбавлене права знати правду, втрачає не лише свободу слова, а й саму здатність до морального вибору. Це дає підстави вважати «право на правду» не просто журналістською категорією, а базовим, фундаментальним правом людини.

По-друге, право на правду – не просто закріплена в законодавстві норма. У фільмі показано, як частина західних журналістів і політиків, навіть дізнавшись правду про голод в радянській Україні, продовжували свідомо мовчати. Це означає, що «право на правду» не може бути реалізованим, якщо правда є, але її замовчують. Це право виключає бездіяння, а передбачає долання різних перешкод і реалізацію потреби діяти (говорити, писати, показувати). Мовчання фактично стає співучастю.

По-третє, право на правду полягає не тільки у розкритті якоїсь інформації (факту, проблеми), а потребує її подальшого вирішення. Не достатньо розповісти про злочин, важливо його розслідувати, факти перевірити і задокументувати. Бо інакше інформація ризикує стати «бульбашкою» і зрештою зникнути з пам'яті, а винні залишаться безкарними. Історики часто повторюють: «Якщо злочин не названий своїм іменем, він обов'язково повториться». Саме тому важливо розкривати правду і доводити її істинність.

По-четверте, право на правду – це одне з тих прав, які звучать просто, але насправді дуже глибокі й важливі. У фільмі відчувається, що тоталітарна влада найбільше боїться саме правди, бо вона може зруйнувати їхню брехливу тоталітарну систему. Джордж Орвелл у своєму романі «1984» писав: «У часи всезагальної брехні говорити правду – це революційний вчинок» [5]. І саме це зробив Гарет Джонс. Він не погодився мовчати, хоча знав, що це може коштувати йому кар'єри, а як виявилося, і життя. Це яскравий приклад того, що правда – це завжди вибір, хоча доволі складний. Одні обирають зручне мовчання, інші – ризиковану відвертість. І цей «революційний» вибір визначає, ким людина є насправді.

По-п'яте, право на правду стосується не лише журналістів. Це право належить всім і водночас кожному. Бо якщо не знати правди, не можливо зробити свідомий вибір. Без правди можна легко змусити повірити у вигадки, які вигідні тим, хто хоче використовувати владу з користю лише для себе. Суспільство без правди – це суспільство, яким легко керувати, бо люди не знають, що насправді відбувається.

Право на правду важливе у багатьох сферах. У медицині – це право пацієнта знати правду про свій стан. У правосудді – це право жертви й суспільства знати про злочини. У політиці – це право громадян отримувати чесну інформацію про дії влади [6]. Натомість скрізь, де є брехня, фальсифікація чи замовчування, страждають люди.

По-шосте, право на правду також змушує думати про національну історичну пам'ять, його варто розглядати не тільки в локальному, а й у глобальному вимірі. Якщо приховати суспільні чи державні злочини, то майбутні покоління навіть не знатимуть, що сталося. Це означає, що трагедія може повторитися. Саме тому важливо зберігати документи, архіви, свідчення. Правда потрібна не тільки

для того, щоб знати минуле, а й для того, щоб будувати майбутнє. Голодомор – це біль українців, але боротьба за правду про нього стала питанням для всієї міжнародної спільноти. Це показує, що право на правду не має національних меж: воно універсальне і важливе для всіх народів.

Однак порожніх балачок про свободу слова як прояв права на правду зовсім не достатньо (безконечно повторюючи слово «цукор», все одно не відчуєш солодкого присмаку). Саме слово не має сили, але сказане вчасно людиною воно набуває ваги, змісту і навіть потужності. Слова не можна ув'язнити чи звільнити. Зате можна та треба дати людям волю, рівність і справедливість, щоб вони могли говорити відкрито, правдиво і відповідально.

Список використаних джерел

1. Ґарет Річард Вон Джонс. URL: https://surl.li/bdvlqj
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141 (зі змінами). URL: https://surl.lt/mqjomp
3. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Орвелл Дж. 1984. Київ : Вид-во Жупанського, 2015. 312 с.
6. Чала К. В., Славко А. С. Основні стандарти реалізації права на правду. URL: https://surl.li/wicgbs

Денис ОВДІЙЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

У восьмому розділі Загальної частини Кримінального кодексу України передбачені обставини, які виключають кримінальну протиправність діянь. Ці обставини визначаються як правомірні дії, які, хоча зовнішньо і схожі на кримінальні порушення, однак не є протиправними через свою суспільну корисність або прийнятність. Навіть якщо такі дії призводять до певної шкоди суспільним відносинам, вони вважаються правомірними.

Проблематика правомірності дій, спрямованих на виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, як однієї із вказаних обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння відповідно до ст. 43-1 Кримінального кодексу України, набуло особливого значення з введенням на території України правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року. Встановлення цієї обставини вимагає чіткої відповідності ознак вчиненого діяння, не лише тим умовам, які визначені у нормах чинного національного законодавства, а і принципам міжнародного гуманітарного права.

І першою такою умовою є наявність стану фактичної або офіційно визнаної воєнної загрози, тобто ситуації, в якій державний суверенітет, незалежність чи територіальна цілісність України перебувають під реальною небезпекою внаслідок зовнішнього збройного нападу, агресії чи воєнного конфлікту. Такий стан має бути підтверджений нормативними актами – указами Президента України про запровадження воєнного стану, оголошенням загальної або часткової мобілізації, рішеннями Верховної Ради, актами Кабінету Міністрів тощо. У мирний час або за відсутності визнаної загрози така форма правомірності не застосовується [1].

Другою умовою є наявність спеціального суб'єкта або статусу особи, яка діє з метою захисту Вітчизни, – зокрема, військовослужбовця, співробітника силових структур, учасника територіальної оборони або іншого суб'єкта, що легітимно виконує завдання оборони на основі закону чи офіційного рішення.

Третьою умовою є відповідність дій вимогам чинного законодавства, наказів, статутів та норм міжнародного гуманітарного права, що регламентують порядок застосування сили, зброї, спеціальних засобів. Дії не повинні виходити за межі наданих повноважень, бути спрямованими на цивільне населення, порушувати заборони щодо заборонених методів ведення війни або суперечити принципу пропорційності. Особа не звільняється від відповідальності, якщо перевищила межі дозволеної шкоди, діяла з особистих мотивів або з порушенням наказу. Четвертою умовою є фактичний зв'язок діяння з метою оборони держави. Дії, що вчиняються під виглядом виконання обов'язку, але насправді переслідують приватні цілі (мародерство, насильство, вирішення особистих конфліктів, протиправне

збагачення тощо), не можуть вважатися правомірними і підлягають кримінальній оцінці. Тобто наявність статусу військовослужбовця сама по собі не виключає кримінальної відповідальності – важливим є зміст і мета конкретного вчинку [2].

Наслідки перевищення меж виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України полягають у втраті правового захисту, передбаченого статтею 43-1 Кримінального кодексу України. Перевищення меж може мати різні прояви: умисне або необережне завдання шкоди цивільним особам, знищення інфраструктури, яка не є воєнною ціллю, застосування заборонених методів ведення війни, використання сили без наказу або всупереч наказу, вчинення дій з корисливих, ідеологічних, мотивів помсти чи особистих мотивів. Такі дії можуть кваліфікуватися за статтями 115 (умисне вбивство), 121 (тяжкі тілесні ушкодження), 187 (розбій), 186 (грабіж), 438 (порушення законів та звичаїв війни), 425–426 (недбале ставлення до служби), 422 (розголошення військової таємниці), 432 (розграбування на полі бою), 433 (насильство щодо населення в районі бойових дій) та іншими нормами КК України. [3]

Комплексний аналіз такої обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння вчинення, як дії, спрямовані на виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, які за загальних обставин могли б розглядатися як кримінально протиправні, не тягнуть кримінальної відповідальності, якщо вони вчинені у зв'язку з виконанням зазначеного обов'язку та за наявності комплексу легітимізувальних умов.

Список використаних джерел

1. Федоренко В. Л. Коментар до Кримінального кодексу України. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 856 с URL: https://cul.com.ua/books/fedorenko_kkukr.pdf

2. Малиновський А. В. Гуманітарне право та кримінальна відповідальність у контексті воєнних дій. *Вісник НАПрН України*. 2022. № 4. С. 91–97. URL: https://visnyk- jurisnapr.gov.ua/4_2022/14.pdf

3. Кримінальний кодекс України (ККУ) від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Аліна ОГОРОДНІК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ В ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, що запроваджений в Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, суттєво вплинув на всі сфери життя населення, зокрема на дітей. Дитинство в умовах війни набуло нового значення: окрім потреби в освіті, турботі та розвитку, постала необхідність у психологічній, емоційній та соціальній підтримці. В таких обставинах профілактична робота з дітьми потребує не лише традиційних підходів, але й інноваційних та гнучких форм, які дозволяють швидко реагувати на виклики, зберігати психічне здоров'я дітей та захищати їхні права [1, с. 206].

Водночас, в умовах кризи, дитина стає більш вразливою до негативних впливів оточення, зокрема агресії, насильства, маніпуляцій та інформаційних атак. Тому профілактична робота повинна охоплювати не лише освітнє та психологічне середовище, але й інформаційний простір, у якому перебувають діти, забезпечуючи комплексний захист і підтримку.

За даними ЮНІСЕФ, понад 2,5 мільйони дітей в України були змушені залишити свої домівки, з них понад 1 мільйон переїхали жити за кордон. Багато з них втратили доступ до стабільної освіти, медичної допомоги, а головне – до психологічної підтримки [2]. У цих умовах виникає нагальна потреба в нових підходах до профілактичної діяльності: адаптивних, гнучких, креативних.

Проблематика профілактичної роботи під час воєнного стану є багатогранною і вимагає термінового реагування, оскільки основні виклики включають порушення безпечного доступу до навчання (зруйновані школи, небезпека переїзду, відключення електроенергії), зростання ризиків для психічного здоров'я (посттравматичний стрес, тривожні розлади) та потребу в захисті прав дітей (ризики примусових переміщень і депортацій).

З огляду на це, ключові завдання профілактичної роботи полягають у створенні безпечних просторів, забезпеченні психосоціальної підтримки, відновленні освітньої та соціальної активності дітей, а також попередженні правопорушень та захисті від експлуатації, що вимагає впровадження принципово нових та мультидисциплінарних підходів.

Сучасні профілактичні підходи ґрунтуються на принципах мобільності та інтеграції послуг, які дозволяють оперативно реагувати на потреби, особливо в умовах обмеженого доступу або постійної зміни безпекової ситуації в країні. Ключову роль тут відіграють: «Мобільні й мультифункціональні дитячі центри», які створюють «острівці безпеки» у тимчасових локаціях (укриттях, школах). У цих осередках інтегруються ігрові, освітні, психологічні та соціальні послуги, а їхня ефективність значно посилюється за рахунок залучення волонтерів та педагогів [3].

Паралельно, забезпечення неперервності та безпеки освітнього процесу досягається завдяки «Безпечним шкільним просторам та цифровим платформам». За визначенням Т. Цюман та Н. Бойчук, безпечний шкільний простір – це простір, у якому забезпечуються належні умови для навчання й праці, створюється комфортна атмосфера міжособистісної взаємодії та гарантується дотримання прав і правил безпеки всіма учасниками освітнього процесу [4, с. 39-40].

Це включає адаптацію фізичних умов (бомбосховища, підвали) під повноцінні навчальні та ігрові приміщення для відновлення очного навчання. Водночас, використання дистанційних платформ, оснащених офлайн-режимами, гарантує неперервність освіти навіть за умов перебоїв з електроенергією та зв'язком. Для розвитку внутрішніх ресурсів дітей впроваджуються «Освітні інновації: гейміфікація та модульні програми резилієнтності». Травматичний досвід, пережитий сучасними підлітками, може мати значні наслідки для їхнього функціонування. Ці наслідки включають когнітивні розлади, спричинені страхом, а також емоційні порушення, що проявляються у вигляді підвищеної тривожності та депресивних станів. У сукупності це призводить до серйозних проблем із психічним здоров'ям, включаючи розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [5].

Важливо зазначити, що ці програми використовують інтерактивні методи для формування ключових навичок: подолання стресу, емоційної регуляції та критичного мислення, підвищуючи психологічну стійкість. Важливою складовою є комунікація та залучення громади, що реалізується через «Комунікацію через батьківські мережі й місцеві ініціативи». Створення спеціалізованих платформ (чат-боти, Telegram-канали, групи підтримки) забезпечує батькам швидкий доступ до актуальної інформації, психологічних порад та взаємопідтримки. Нарешті, захист прав дитини та профілактика правопорушень інтегрується через «Профілактичну роботу поліції у моделі community policing». Ця модель передбачає превентивні заходи поліції у школах, спеціалізовані тренінги для поліцейських з етики спілкування з дітьми та поглиблену співпрацю з освітніми й громадськими службами, зміцнюючи довіру між правоохоронцями та громадою [6, с. 185].

Спільні профілактичні заходи передбачають інтегрований підхід до роботи з дітьми та сім'ями. Це включає: організацію інтерактивних освітніх програм у навчальних закладах, які охоплюють такі важливі теми, як безпека, права дитини, медіація та кібербезпека. Для цільової роботи з дітьми групи ризику проводяться індивідуальні заняття за участі міждисциплінарної команди (поліцейський, психолог, педагог). Крім того, важливою складовою є реалізація сімейних кейс-програм, коли профілактична та корекційна робота ведеться з усією родиною, а не лише з однією дитиною.

Інновації слід спочатку розпочинати з обов'язковим збором зворотного зв'язку, а потім масштабувати через локальні мережі, постійно здійснюючи моніторинг та оцінку впливу. Для успішного впровадження інноваційних форм профілактики, орієнтованих на мобільність та інтеграцію, слід зосередитися на чотирьох ключових практичних рекомендаціях, доповнених деталізацією:

1. Впроваджувати гнучкі навчальні модулі (комбінація онлайн + офлайн): необхідно розробити та використовувати адаптивні навчальні плани, які дозволяють учням без втрат перемикатися між очним навчанням у безпечних просторах та дистанційним режимом. Це передбачає активне застосування цифрових платформ з можливістю завантаження матеріалів для офлайн-доступу, гарантуючи неперервність освітнього процесу, навіть попри перебої з електроенергією чи зв'язком. Додатково варто запровадити індивідуальні графіки для дітей, які пережили травматичний досвід, щоб полегшити їхню реінтеграцію.
2. Організовувати «безпечні дні» в укриттях із насиченою програмою розвитку та підтримки: укриття мають перетворитися з місця тимчасового захисту на повноцінні «острівці безпеки». Програма таких днів має бути мультидисциплінарною: включати не лише освітні елементи, але й ігри, арт-терапію, групові заняття на розвиток емоційної регуляції та соціальних навичок. Це допомагає знизити рівень тривожності, сформувати відчуття стабільності та асоціювати укриття з позитивним досвідом, а не лише з небезпекою.
3. Навчати вчителів і соціальних працівників базовим PSS-інструментам для надання першої психологічної допомоги: педагогічний та соціальний персонал є першою лінією взаємодії з дітьми. Вони повинні володіти базовими навичками психосоціальної підтримки (PSS): вміти розпізнавати ознаки гострого стресу та травми, ефективно надавати першу психологічну допомогу (ППД) та знати чіткі алгоритми перенаправлення дитини до фахівців-психологів чи психіатрів. Це створює надійну сітку підтримки, яка оперативно реагує на потреби дитини.

4. Активно розвивати інститут шкільного офіцера поліції в рамках превентивної роботи в освітніх закладах. Співпраця включає не тільки реагування на інциденти, але й регулярні спільні превентивні заходи в школах: проведення інтерактивних тренінгів щодо мінної безпеки, запобігання кібербулінгу та булінгу, а також лекцій про права дитини. Важливо, щоб шкільні офіцери поліції, залучені до цієї роботи, пройшли спеціалізовані тренінги з етики спілкування з дітьми та ювенальної превенції, що сприятиме підвищенню довіри та зниженню стигматизації правоохоронних органів [7].

Таким чином, інноваційна профілактика створює єдину, багатошарову систему захисту, де мобільні сервіси, безпечна освіта, психологічна стійкість та активна участь громади і поліції взаємно посилюють ефективність взаємодії щодо профілактичної роботи в дитячому середовищі під час дії воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Зеленський Є. С. Розвиток профілактичної функції поліції у сфері забезпечення прав дітей під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Том 2 № 4, 2025. С. 205–210.

2. Через війну свої домівки залишили 60% українських дітей – ЮНІСЕФ. *Суспільне Новини*. 31 березня 2022. URL: https://suspilne.media/223529-cerez-vijnu-svoi-domivki-zalisili-60-ukrainskih-ditej-unisef/

3. Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. *UNFPA Україна*. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/PSS%20MT.

4. Собченко Т., Кін О., Ворожбіт-Горбатюк В. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану. *Новий колегіум*. 2023. № 3. С. 39–40.

5. ЮНІСЕФ. Все, що варто знати про посттравматичний стресовий розлад. *ЮНІСЕФ в Україні*. URL: https://www.unicef.org/ukraine/stories/about-post-traumatic-stress-disorder

6. Князєв С. М., Назимко Є. С., Буга Г. С. Поняття community policing. *Правова позиція*. № 2 (23). 2023. С. 184–187.

7. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти : Наказ МВС України від 01.10.2024 № 663. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-24#Text

Лілія ОЛЕНИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Сучасна парадигма охорони праці значно еволюціонувала, вийшовши за межі традиційного фокусу на фізичній безпеці, технічних стандартах та інженерних рішеннях. Сьогодні загальновизнано, що ефективна система захисту працівника має бути інтегрованою, приділяючи критичну увагу психологічним аспектам та людському фактору. Ігнорування цих чинників створює приховані, але потужні ризики, які безпосередньо впливають на рівень травматизму, продуктивність та загальну стійкість підприємства[1].

Традиційна охорона праці завжди зосереджувалася на фізичних ризиках: захисних засобах, інженерних бар'єрах та дотриманні технічних нормативів. Однак, зростаюча складність виробничих процесів, висока інтенсивність праці та інформаційні перевантаження вивели на перший план психологічні ризики, які сьогодні визнані такими ж критичними, як і фізичні. Сучасна ефективна система охорони праці мусить бути інтегративною, забезпечуючи не лише фізичний, але й психічний добробут (mental wellbeing) працівників.

Інтеграція психологічних аспектів, включаючи системне управління професійним стресом, профілактику емоційного вигорання, цілеспрямоване формування культури безпеки та підвищення психологічної стійкості персоналу, є не додатковою опцією, а ключовим елементом стратегічного управління ризиками, який безпосередньо впливає на зниження рівня виробничого травматизму та зростання загальної економічної ефективності підприємства.

Психологічні ризики – це сукупність факторів робочого середовища, які можуть негативно впливати на психічне здоров'я працівника, його когнітивні функції та, як наслідок, на безпеку виконання ним своїх обов'язків.

Хронічний професійний стрес є головною психологічною загрозою. Він виникає через дисбаланс між вимогами роботи (навантаження, дедлайни, відповідальність) та ресурсами працівника (час, підтримка, автономія). Тривалий стрес призводить до емоційного вигорання, яке характеризується цинізмом, відчуттям виснаження та зниженням професійної ефективності.

Наслідки для безпеки: Когнітивне зниження: Стрес погіршує концентрацію уваги, звужує поле зору та уповільнює прийняття рішень, що є критично небезпечним при роботі зі складним обладнанням.

Помилки людського фактора: Втома та виснаження є прямими причинами нехтування правилами безпеки або виконання роботи за скороченими, ризикованими алгоритмами[2].

Соматичні порушення: Стрес підвищує м'язову напругу та загальну стомлюваність, збільшуючи ризик фізичного травмування.Більшість нещасних випадків на виробництві спричинені не технічними несправностями, а саме помилками людини. Ці помилки мають психологічні корені:

Сприйняття ризику: Переоцінка власних здібностей або, навпаки, знецінення небезпеки через рутинність (ефект звикання).

Мотивація: Відсутність належної мотивації дотримуватись правил або тиск, що змушує жертвувати безпекою заради продуктивності.

Комунікаційні збої: Недосконала передача інформації про небезпеку чи інструкцій між змінами чи підрозділами.

Для протидії цим ризикам необхідно впроваджувати цілеспрямовані психологічні стратегії.

Культура безпеки – це не просто набір правил, а спільна психологічна установка колективу, де безпека є пріоритетною цінністю.

Лідерство та приклад: Керівництво має демонструвати психологічну прихильність до безпеки, а не лише фінансову. Це передбачає відкритість до критики щодо умов праці та активну участь у процедурах безпеки.

Справедливість та довіра: Створення системи, де працівник може безстрашно повідомити про небезпечний інцидент, свою помилку або порушення з боку колеги (Just Culture). Це вимагає відмови від карального підходу на користь навчального та аналітичного.

Це активна профілактична робота, спрямована на зміцнення психічного здоров'я персоналу.

Оцінка психосоціальних ризиків: Регулярне анонімне анкетування для виявлення джерел стресу, конфліктів та ознак вигорання.

Програми підтримки працівників (EAP): Надання доступу до конфіденційного психологічного консультування для вирішення особистих чи професійних проблем.

Навчання навичкам стресостійкості: Тренінги з тайм-менеджменту, емоційної саморегуляції, асертивності та ефективної комунікації.

Особливо актуальною є робота над психологічною стійкістю (резильєнтністю) в умовах підвищеної небезпеки, військових дій чи після серйозних інцидентів.

Дебрифінг та посттравматична підтримка: Організоване психологічне втручання після нещасних випадків для запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та швидшого повернення до нормального функціонування.

Менторство та підтримка колег: Навчання працівників навичкам надання першої психологічної допомоги колегам.

Охорона праці в XXI столітті – це синонім управління психосоціальними ризиками. Ігнорування психологічної складової є не лише неетичним, але й економічно невигідним, оскільки призводить до зростання плинності кадрів, зниження продуктивності та збільшення страхових витрат, пов'язаних із травматизмом та професійними захворюваннями, спричиненими стресом.

Інтеграція психологічних аспектів вимагає від підприємств переходу від реактивного (реагування на інцидент) до проактивного управління, де здоров'я та стійкість психіки працівника є таким же важливим активом, як і справність обладнання. Лише такий комплексний підхід гарантує створення справді безпечного, здорового та продуктивного робочого середовища.

Список використаних джерел

1. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12 (дата звернення: 10.10.2025).

2. Березуцький В. В. Ризик орієнтований підхід в охороні праці: LAP Lambert Academic Publishing, 2019. 108 с.

Ольга ПАВЛІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ У КОРУПЦІЙНИХ СХЕМАХ

Кожного дня ми живемо в певній системі, де навчання, робота та відпочинок тощо нерозривно пов'язані. Безперечно, купівля продуктів, техніки, одягу наприклад здійснюється нами за кошти, які існують в готівковій чи безготівковій формі, безперечно які можна перевести у валюту будь-якої держави.

Водночас із традиційними фінансовими системами активно формується новий цифровий простір. Криптовалюта - це різновид цифрових чи віртуальних грошей, захищених криптографічними методами, що практично унеможливлює їх підробку. На відміну від класичних готівкових коштів, вона не має матеріального вираження й не перебуває під контролем державних інституцій чи центральних банків. Завдяки децентралізованій природі криптовалюта відкриває нові перспективи для операцій, інвестування та фінансових відносин.

Анонімність, блискавичність, непідконтрольність – основні характеристики криптовалюти, які своєю природою приваблюють чорний ринок, нелегальні фінансові операції, а також корупцію, хабарництво, відмивання грошей та уникнення фінансового моніторингу. Важлива відмінність банківських переказів від криптовалютних операцій – верифікація, адже криптовалютні гаманці можна створити не вказуючи своє ім'я та іншу особисту інформацію. Переказ коштів між криптогаманцями здійснюється без розкриття даних про власників гаманців, якщо платформа не застосовує принцип KYC. Сам факт анонімності та захищеності створює сприятливі обставини для корупціонерів, які прагнуть збагачення та безкарності. Однією з найпопулярніших схем корупційних злочинів є легалізація отриманих доходів. Зловмисники обмінюють «брудні» гроші на криптовалюту через біржі або P2P-платформи, далі здійснюють численні перекази між гаманцями з використанням криптоміксерів (сервіси, які ускладнюють відстеження транзакцій) та отримують «чисті» кошти. У такий спосіб джерело грошей маскується. Відмиваються не лише особисті кошти чи хабарі, а й державні гроші, які фірми можуть виграти на державних тендерах. «Зайві» кошти переводяться через фіктивні фірми у криптовалюту, а згодом виводяться через біржі. Міжнародна організація Financial Action Task Force звертала увагу на високі ризики, пов'язані з використанням криптовалют для відмивання грошей. Згідно з аналітичними звітами компанії, неконтрольований обіг криптовалютних активів становить серйозну загрозу для фінансової безпеки. Друга схема – купівля дорогих речей (земельні ділянки, автомобілі преміум-класу, коштовні вироби та інші предмети розкоші). Щоб приховати особу власника, зазвичай використовуються підставні особи та фірми, що дозволяє уникнути декларування та фінансового контролю за джерелом надходження [1], [3].

Популяризація криптовалюти у світі почалась ще у 2009 році, коли з'явилась перша цифрова платіжна система, розроблена Сатосі Накамото. Криптовалюта – цифровий актив, створений за допомогою криптографічних алгоритмів, емісія та облік якої здійснюється децентралізованою платіжною системою. Функціонування криптовалюти забезпечує блокчейн – електронна база даних, на якій обробляються всі транзакції, тим самим забезпечуючи гарантію прозорості, безпеки і надійності переказів між користувачами. На сьогоднішній день налічується понад 17000 криптовалют, які активно використовуються на ринку. Таку велику кількість цифрової валюти можна розділити на основні види: монети, токени, стейблкоїни, альткоїни. Монети – цифрова валюта, яка функціонує на власному блокчейні та є засобом обміну і збереження вартості. Токени – цифрові активи, які створюються на «чужих» уже існуючих блокчейн-платформах. Стрейблкоїни – вид токену, який залишається стабільним у вартості завдяки прив'язці до реальної валюти, зазвичай до долару США. Вони забезпечують надійність та передбачують коливання курсу. Альткоїни – усі види криптовалют, крім біткоїна, які мають власні блокчейни, додаткові завдання та унікальні характеристики: XPP розроблено для швидкісних міжнародних переказів, XMR відповідає за абсолютну анонімність, SOL підтримує тисячі операцій з мінімальною комісією [2], [4].

Варто зазначити, що у п.14 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX, міститься визначення змісту поняття «віртуальний актив», яке законодавець визначає як, цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [5]. Криптовалюта представляє собою різновид віртуальних активів, що базується на технології блокчейн та використовується для цифрового обміну й збереження

вартості. Отже, законодавче визначення поняття «віртуального активу» забезпечує правову основу для класифікації криптовалюти як окремого виду цифрового фінансового інструменту.

Сьогодні криптовалюти стали не лише альтернативним платіжним інструментом, а й справжньою зброєю у руках корупціонерів. Найбільша небезпека ховається не в кількості транзакцій, а в «сірій зоні», де складно відрізнити законні дії від корупційних. Неправомірну вигоду у формі паперових грошових коштів не передаються у конвертах, корупціонер отримує «подяку» у формі анонімного переказу криптовалюти, купівлі NFT чи навіть голосування у фіктивній DAO (децентралізована автономна організація, що функціонує на основі смарт-контрактів у блокчейні). Чиновник може отримати токени нового проєкту безкоштовно, а через певний час вони раптово зростають у вартості. Тобто це можна вважати прихованим «відкатом» за прийняте рішення.

Дві ключові проблеми полягають у відсутності відповідального за транзакцію суб'єкта та платформи, які не потребують жодної верифікації людини. Така анонімність є ідеальним місцем для схову так званих скарбничок. Основним способом мінімізації використання криптовалюти у корупційних схемах є прийняття закону про криптовалюту, у якому чітко буде окреслено статус криптоактивів, блокчейнів, обов'язків та прав сторін на ринку, обігу та механізмів контролю. Після прийняття закону варто зміцнювати партнерство з міжнародними організаціями, такими як Chainalysis (компанія у сфері аналізу та відстеження криптовалютних транзакцій) та Europol (агентство ЄС, яке бореться з міжнародною злочинністю, зокрема в сфері криптовалюти).

У світі, де хабар можна перевести не в конверті, а за кілька кліків через анонімний гаманець, криптовалюта більше не може залишатися аналогом паперових грошей. Закони, алгоритми та мислення минулого століття не зможуть зробити прорив у боротьбі з корупцією. Настав час не просто посилювати контроль - а перезавантажити підхід до управління фінансами і відповідальності у цифровій сфері. Україна має всі передумови, щоб стати одним із лідерів у сфері криптовалюти, але для цього потрібно навчитися бачити в криптовалюті не хаос, а інструмент порядку. Використовувати її не лише як загрозу, а як можливість - для прозорості, підзвітності і цифрової демократії. Зрештою тільки той, хто вміє працювати зі світлом, може керувати тінню. І чим досконаліше ми навчимося розуміти нову природу грошей, тим менше шансів матиме стара природа корупції.

Список використаних джерел

1. Коваленко О. Принцип «know your client» як елемент захисту бізнесу та його впровадження. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/pryntsyp-know-your-client-yak-element-zahystu-biznesu-ta-jogo-vprovadzhennya

2. Смерека Є. Шо таке криптовалюта: види, чому їх багато, нюанси. URL: https://mind.ua/publications/amp/20277212-shcho-take-kriptovalyuta-vidi-chomu-yih-bagato-nyuansi

3. Clarinda Grundy. FATF report – virtual assets red flag indicators of money laundering and terrorist financing. URL: https://www.regulationtomorrow.com/eu/fatf-report-virtual-assets-red-flag-indicators-of-money-laundering-and-terrorist-financing/?utm_source=chatgpt.com

4. Duarte F. How Many Cryptocurrencies are There In 2025? URL: https://explodingtopics.com/blog/number-of-cryptocurrencies?utm_source=chatgpt.com

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

Вікторія ЧУБАНЬ

(Національний університет цивільного захисту України)

Олександра ПАВЛОВА

(Національний університет цивільного захисту України)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сучасні безпекові виклики, зумовлені збройною агресією [5], техногенними та природними катастрофами, висувають перед Україною нагальну потребу у формуванні ефективної системи цивільного захисту. Ключовим елементом цієї системи є розвинений фонд захисних споруд, який потребує значних інвестиційних вливань. На відміну від комерційних проєктів, інвестиції у сферу цивільного захисту мають особливий економічний зміст, оскільки їхня ефективність оцінюється не фінансовими показниками, а збереженим людським капіталом та уникненням значних руйнувань.

Інвестиційні проєкти у сфері цивільного захисту є капіталовкладеннями, спрямованими на створення, модернізацію або відновлення об'єктів інфраструктури, що забезпечують захист

населення [4]. Їхня специфіка полягає в тому, що вони не генерують прямий фінансовий дохід, а слугують суспільним благом. Економічний зміст таких проєктів полягає у:

– запобіганні економічним втратам, тобто інвестиції в укриття та системи оповіщення є ефективним інструментом для уникнення руйнувань виробничих потужностей, об'єктів критичної інфраструктури та житлового фонду;

– збереженні людського життя, забезпечення безпечних умов для населення дозволяє зберегти працездатність, що є основою економічного зростання;

– підвищенні стійкості, тобто наявність розвиненої інфраструктури цивільного захисту сприяє безперервності виробничих процесів, навіть в умовах криз, що підтримує макроекономічну стабільність.

Основними об'єктами інвестицій у сфері цивільного захисту є:

– модернізація та капітальний ремонт існуючих захисних споруд (встановлення сучасних систем вентиляції, автономних джерел живлення, зв'язку та забезпечення умов для маломобільних груп населення);

– будівництво нових укриттів (спорудження капітальних, а також модульних та швидкозбірних споруд, особливо в густонаселених містах, де дефіцит укриттів є найбільш гострим);

– модернізація систем оповіщення (впровадження сучасних цифрових технологій для оперативного інформування населення про загрози).

Ефективна реалізація інвестиційних проєктів у сфері цивільного захисту вимагає диверсифікованого підходу до фінансування та координації.

Основним джерелом є кошти державного та місцевих бюджетів, які спрямовуються на фінансування державних цільових програм. Важливим джерелом є гранти, кредити та технічна допомога від міжнародних партнерів, які розглядають інвестиції в цивільний захист як внесок у глобальну безпеку. Важливим також є законодавче стимулювання приватних інвестицій, що є ключовим механізмом. Такий підхід передбачає податкові пільги для підприємств, які інвестують у будівництво укриттів, або надання дозволів на будівництво об'єктів подвійного призначення (наприклад, підземні паркінги з функцією укриттів) [3].

Інвестиційна політика у сфері цивільного захисту повинна базуватися на стратегічному баченні та комплексному підході. Аналіз показав, що інвестиції в цю сферу є критично важливими для забезпечення економічної та соціальної стабільності держави.

На основі проведеного аналізу вважаємо, що потрібно:

1. Створити єдиний державний фонд для акумуляції коштів на розвиток фонду захисних споруд.
2. Розробити чіткий механізм державно-приватного партнерства з визначенням фінансових та правових стимулів для бізнесу.
3. Вдосконалити нормативно-правову базу, гармонізувавши її з міжнародними стандартами, що дозволить залучати іноземні інвестиції та технології.
4. Сприяти впровадженню інноваційних будівельних рішень, які скорочують терміни та вартість будівництва укриттів.

Реалізація цих заходів дозволить сформувати сучасну та надійну систему цивільного захисту, що є запорукою стійкості України до будь-яких викликів.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року» від 04.03.2025 № 183-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-%D1%80#Text

2. Гриценко А. А. Інвестиційна політика та її роль у розвитку економіки. *Економічний вісник*. 2022. № 1 (27). С. 45–56.

3. Дорошенко С. А., Ковальчук Н. І. Державно-приватне партнерство у сфері цивільного захисту : зарубіжний досвід та перспективи для України. *Державне управління: теорія та практика*. 2023. № 2. С. 89–98.

4. ДБН В.2.2-5-2023. Захисні споруди цивільного захисту. URL: https://dbn.org.ua/dbn/dbn-v-2-2-5-2023/

5. Шевченко М. М. Формування інвестиційної політики в умовах воєнного стану. *Фінансові дослідження*. 2023. № 4. С. 120–135.

Анастасія ПАВЛЮХ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕДУРУ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан. В результаті цього зазнали змін кримінально-процесуальні відносини, а низку кримінальних проваджень було зупинено. Запровадження воєнного стану в Україні стало випробуванням для всієї системи правосуддя, адже об'єктивні обставини воєнного часу суттєво вплинули на процес реалізації кримінального провадження, зокрема на процедуру зупинення досудового розслідування. Цей інститут кримінального процесу набув особливого значення у зв'язку з неможливістю проведення слідчих дій, відсутністю підозрюваних або інших учасників провадження, а також через складність забезпечення правосуддя в умовах воєнних дій. Воєнний стан вніс суттєві корективи у функціонування кримінальної юстиції, що потребує не лише правової, а й етичної оцінки. В умовах збройної агресії російської федерації проти України органи досудового розслідування змушені адаптовувати свою діяльність до надзвичайних обставин, зберігаючи водночас принцип верховенства права. Тому особливо важливо проаналізувати вплив воєнного стану на процедуру зупинення досудового розслідування.

Перш за все варто зазначити, що на законодавчому рівні чітке визначення поняття зупинення досудового розслідування наразі відсутнє. Попри те, що глава 23 Кримінального процесуального кодексу України має назву «Зупинення досудового розслідування» [1], саме визначення цього терміна у тексті закону не наведено. З огляду на це логічним було б передбачити у законі нормативне тлумачення даного процесуального явища. Проте науковці вітчизняної доктрини кримінального процесу досить ґрунтовно досліджують його сутність і пропонують власні підходи до розуміння цього питання.

Відсутність законодавчо закріпленого визначення поняття «зупинення досудового розслідування» ускладнює формування єдиного підходу до його практичного застосування, що, своєю чергою, негативно впливає на послідовність та узгодженість правозастосування. Неузгодженість у термінах створює труднощі для суб'єктів процесуальної діяльності, знижує інформативну цінність закону, породжує неоднозначність у тлумаченні положень КПК, а також стає причиною численних теоретичних дискусій і практичних непорозумінь [2, с. 135].

У науковій літературі висловлено низку різних підходів до розуміння сутності зупинення досудового розслідування. Зокрема, одні автори трактують його як регламентовану кримінальним процесуальним законом виняткову процесуальну форму, що застосовується лише у обмеженому колі кримінальних проваджень, коли відсутній основний суб'єкт – підозрюваний, або коли особу, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, ще не встановлено [3, с. 10].

Інші вчені вважають, що зупинення досудового розслідування є самостійним інститутом кримінального процесуального права, який передбачає вимушену, судом санкціоновану перерву у кримінально-процесуальній діяльності у конкретному провадженні. Така перерва має місце лише за наявності доказів, які підтверджують наявність визначених законом підстав для її оголошення, і триває доти, доки ці підстави не буде усунуто [4, с. 5].

Ще один підхід розглядає зупинення досудового розслідування як тимчасову, вимушену перерву в його проведенні, зумовлену обставинами, що унеможливлюють подальше провадження без порушення норм КПК [5, с. 287].

Таким чином, аналіз доктринальних підходів дає змогу стверджувати, що поняття зупинення досудового розслідування у кримінальному процесі розглядається як тимчасовий, вимушений етап призупинення процесуальної діяльності, спрямований на забезпечення законності та об'єктивності слідства, коли об'єктивні або суб'єктивні чинники перешкоджають його подальшому здійсненню.

На практиці воєнний стан часто призводить до ситуацій, коли підозрюваний не може бути встановлений або знайдений через окупацію території, відсутність зв'язку або евакуацію населення. У таких випадках слідчі органи, відповідно до частини другої статті 280 КПК України, повинні виконати всі можливі слідчі дії, спрямовані на встановлення місцезнаходження особи, і лише після цього мають право приймати рішення про зупинення досудового розслідування. Таке рішення оформлюється мотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням із прокурором, про що робиться запис у Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

З юридичної точки зору, воєнний стан не скасовує вимог процесуального закону, проте суттєво ускладнює їх виконання. Деякі слідчі дії стають фізично неможливими через руйнування

слідчих ізоляторів, судів чи архівів. У цих умовах прокурори змушені ухвалювати рішення, які поєднують правову доцільність із необхідністю зберегти докази та права учасників процесу. На нашу думку, одним із головних викликів для правосуддя у воєнний період є баланс між безпекою працівників правоохоронних органів і забезпеченням прав підозрюваного. Наприклад, проведення обшуків або допитів у зоні бойових дій може становити безпосередню загрозу життю, тому такі дії відтерміновуються або проводяться дистанційно, якщо це можливо. Водночас держава повинна гарантувати, щоб затримання, повідомлення про підозру чи вручення постанови про зупинення розслідування здійснювалися в рамках законності [6, с. 27].

Досвід останніх років показує, що багато кримінальних проваджень, розпочатих у районах активних бойових дій, були змушені тимчасово призупинити розслідування. Зокрема, у Донецькій, Луганській, Херсонській областях та на тимчасово окупованих територіях зупинення розслідувань стало вимушеним заходом через відсутність доступу до місця події, неможливість допитати свідків або забезпечити явку підозрюваних.

Рішення про зупинення досудового розслідування оформлюється шляхом винесення вмотивованої постанови прокурором або слідчим за попереднім погодженням із прокурором. Відомості про таке процесуальне рішення обов'язково вносяться до ЄРДР, що забезпечує офіційність та фіксацію дій уповноважених осіб. Копія постанови про зупинення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Усі зазначені учасники кримінального процесу наділені правом оскаржити таке рішення у порядку, передбаченому законодавством, шляхом звернення до слідчого судді [7, с. 337].

Водночас воєнний стан змушує законодавця та практиків шукати нові підходи до організації досудового розслідування. На мою думку, одним із ефективних напрямів може стати цифровізація кримінального процесу, що дозволить зберігати та передавати матеріали справи навіть за умов обмеженого доступу до територій. Створення електронних реєстрів, проведення відеодопитів, дистанційна участь сторін у процесуальних діях – усе це може мінімізувати негативні наслідки воєнного стану для кримінальної юстиції. Не менш важливим є питання відновлення розслідувань після деокупації територій. Багато проваджень, зупинених у період активних бойових дій, повинні бути поновлені, що вимагатиме значних ресурсів, часу і кадрового забезпечення. Проте це також є важливим елементом відновлення справедливості, адже кожен злочин повинен бути розслідуваний, а винні – покарані відповідно до закону.

Таким чином, процес зупинення досудового розслідування є чітко регламентованою процедурою, спрямованою на забезпечення законності, обґрунтованості та прозорості діяльності органів досудового розслідування. Рішення приймається виключно у межах компетенції та за наявності належних правових підстав, що підлягають фіксації в ЄРДР і контролю з боку учасників кримінального провадження. Вплив воєнного стану на процедуру зупинення досудового розслідування має комплексний характер. З одного боку, він об'єктивно ускладнює роботу слідчих органів, а з іншого – стимулює реформування системи кримінальної юстиції, сприяючи пошуку нових рішень. На нашу думку, головне завдання держави полягає у тому, щоб навіть у найважчі часи зберігати обличчя правової держави. Бо саме через дотримання законності під час війни суспільство демонструє свою зрілість, гуманність і вірність принципам справедливості.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* від 08.03.2013. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88.

2. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб.. Видання 5-те, переробл. і доповн. Київ, 2020. 497 с.

3. Актуальні питання кримінального процесу України : навч. посіб. ; за заг. ред. Є. М. Блажівського. Київ: Національна академія прокуратури України ; Центр учбової літератури, 2013. 304 с.

4. Кримінальний процес : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О. Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 2. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ ; Ліра ЛТД, 2017. 216 с.

5. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.

6. Бобечко Н. Р. Умови зупинення досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2023. № 1. С. 26–30.

7. Кримінальний процес: підручник; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2014. 824 с.

Денис МАРТИНЯК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Наталія ПАЛЮХ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ЗГУРТОВАНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ КОМАНДИ

У сучасному світі діяльність правоохоронних органів вимагає не лише високого рівня професійної підготовки та глибоких правових знань, а й наявності певних психологічних якостей, які дозволяють ефективно взаємодіяти у складних та стресових ситуаціях. Особливе значення у цьому контексті набуває емоційний інтелект, що розуміється як здатність людини усвідомлювати власні емоції та емоції інших, адекватно ними керувати, а також використовувати їх у процесі комунікації та прийняття рішень. Саме розвиток емоційного інтелекту стає ключовим фактором у зміцненні згуртованості поліцейської команди, адже робота поліції пов'язана з високим рівнем ризику, постійною напругою і необхідністю ухвалювати колективні рішення в умовах невизначеності. Тому, особливо актуальним постає визначення ролі емоційного інтелекту у формуванні згуртованості поліцейської команди.

Перш за все потрібно зазначити, що поліцейська команда є складною соціальною системою, де кожен член колективу виконує певну роль і водночас повинен уміти підтримувати ефективну взаємодію з іншими. У такій структурі згуртованість виступає не лише моральним показником, але й практичним чинником, який безпосередньо впливає на результативність діяльності. Команда, що характеризується взаємною довірою, розумінням і підтримкою, здатна протистояти зовнішнім викликам значно ефективніше, ніж група окремих індивідів, які діють розрізнено. Саме емоційний інтелект поліцейських дозволяє збудувати атмосферу взаємної поваги, уникати конфліктів та перетворювати індивідуальні відмінності на джерело сили й розвитку, а не суперечностей [1, с. 67].

Згуртованість команди безпосередньо залежить від здатності її членів до емпатії, тобто до розуміння внутрішнього стану колег та врахування цього під час взаємодії. Поліцейські, які володіють високим рівнем емоційного інтелекту, краще відчувають психологічний клімат колективу, швидше реагують на ознаки емоційного виснаження або напруження, що дозволяє своєчасно запобігати конфліктам. При цьому, відмічаємо, що вони безпосередньо здатні висловлювати власні думки та емоції у конструктивній формі, не створюючи агресивного фону спілкування, що особливо важливо у кризових ситуаціях, коли злагодженість і взаєморозуміння мають вирішальне значення.

Разом з тим, потрібно зазначити, що не менш важливим аспектом є роль емоційного інтелекту у керівників поліцейських підрозділів. Лідери з високим рівнем розвитку цієї якості здатні надихати підлеглих, створювати атмосферу взаємної підтримки та довіри, а також справедливо вирішувати суперечності. Емоційно інтелектуальний керівник не лише контролює процес виконання завдань, а й дбає про психологічний комфорт у команді, що у кінцевому підсумку підвищує ефективність усієї структури. Такий керівник може бути прикладом для інших і формувати культуру взаємоповаги, де кожен член команди відчуває свою значущість і відповідальність за спільний результат [2, с. 243].

В умовах професійної діяльності поліцейських, яка часто супроводжується стресом, небезпекою та необхідністю працювати з людьми, що перебувають у кризових станах, значення емоційного інтелекту лише зростає. Вміння контролювати власні емоції дає змогу уникати імпульсивних рішень, що можуть мати негативні наслідки. Водночас здатність розпізнавати емоційний стан інших осіб допомагає більш ефективно здійснювати комунікацію, запобігати ескалації конфліктних ситуацій та сприяти мирному врегулюванню суперечок. Таким чином емоційний інтелект виступає не лише індивідуальною перевагою, а й колективною цінністю, адже його наявність у кожного члена команди формує стійкий і гармонійний внутрішній клімат [3, с. 81].

Важливо зазначити, що розвиток емоційного інтелекту не є вродженою якістю, а результатом цілеспрямованої роботи над собою. Тому у системі підготовки поліцейських повинні бути передбачені програми психологічного тренінгу, що сприяють розвитку навичок самоконтролю, емпатії, комунікації та конструктивного вирішення конфліктів. Впровадження таких програм підвищить не лише індивідуальний рівень професійної компетентності, а й загальний рівень згуртованості поліцейських команд.

Отже, можемо зробити висновок, що емоційний інтелект є важливим чинником, що забезпечує формування згуртованості поліцейської команди. Він дозволяє підтримувати взаєморозуміння, довіру та ефективну комунікацію, що у свою чергу визначає результативність виконання службових

завдань. Розвиток емоційного інтелекту повинен розглядатися як стратегічний напрям підготовки та вдосконалення діяльності правоохоронних органів, адже саме він створює умови для формування єдиного, міцного та стійкого колективу, здатного діяти у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Гіренко, С. П. Роль емоційного інтелекту у працівників Національної поліції як інструмент подолання професійного вигорання. *Трансформаційні процеси безпекового середовища у воєнний час :* зб. доп. за результатами Кругл. столу (м. Кам'янське, 20 берез. 2025 р.). ГО «Молодіжна Організація Починаючих Лідерів. Кам'янське : ГО МОПЛ, 2025. С. 67–68.

2. .Зінченко Д. А. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. МВС України. Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС. 2023. С. 242–244.

3. Гайдукевич, К., Поліщук, Л. (2023). Емоційний інтелект як важлива складова успіху в професійній діяльності івент-менеджера. *Питання культурології*, (41), 78–88. https://doi.org/10.31866/2410-1311.41.2023.276695

Наталія ПАЛЮХ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Організація діяльності органів державної влади України є фундаментальним елементом функціонування правової, демократичної та соціальної держави, що закріплено у Конституції України [1]. В умовах воєнного стану ці засади зазнають значних трансформацій, адже держава змушена пристосовувати механізми управління, прийняття рішень та реалізації владних повноважень до умов надзвичайної безпеки, збройної агресії та обмеженого ресурсного потенціалу. Конституційна система державної влади України побудована на принципах народного суверенітету, верховенства права та поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Цей поділ покликаний забезпечити баланс і взаємодію між гілками влади, створюючи систему «стримувань і противаг», що є гарантією стабільності державного управління та недопущення узурпації влади. Проте, в умовах дії воєнного стану їх діяльність зазнає змін. Саме організація діяльності вказаних органів державної влади в Україні є актуальним питанням сучасного конституціоналізму.

Варто зазначити, що у звичайних умовах парламент, уряд і президент здійснюють свої функції у відповідності до конституційних норм, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини, соціальної справедливості та розвитку суспільства. Верховна Рада ухвалює закони, контролює виконавчу владу, формує політичну відповідальність уряду. Кабінет Міністрів реалізує державну політику, організовує виконання законів, а Президент виступає гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності та Конституції України. Судова гілка забезпечує справедливість, законність та захист прав людини. Такий механізм, побудований на демократичних засадах, діє ефективно в умовах миру, проте під час воєнного стану його функціонування потребує особливої координації та оперативності [2, с. 317]. Однак в умовах воєнного стану діяльність вказаних суб'єктів зазнає змін.

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який запроваджується у разі збройної агресії проти України або загрози її територіальній цілісності. Він передбачає тимчасове обмеження деяких прав і свобод громадян, посилення ролі військового командування, підвищення централізації влади та оперативності прийняття рішень. Указом Президента України 24 лютого 2022 року в Україні був офіційно введений воєнний стан, що зумовило необхідність перебудови діяльності всієї державної машини [3]. Органи влади отримали додаткові повноваження, спрямовані на забезпечення оборони, мобілізації, стійкості економіки та інформаційного простору.

Президент України в умовах воєнного стану стає центральною фігурою державного управління, оскільки саме він, як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, координує діяльність сектору безпеки та оборони, видає укази і розпорядження, що мають обов'язкову силу, а також вносить до парламенту законопроєкти, спрямовані на забезпечення обороноздатності. Його роль значно посилюється у сфері зовнішньої політики, адже необхідно підтримувати міжнародні зв'язки, отримувати військову і гуманітарну допомогу, укладати міжнародні угоди та мобілізувати підтримку міжнародної спільноти.

Верховна Рада України у цей період продовжує функціонувати, але в особливому режимі, з урахуванням безпекових обставин. Парламент ухвалює рішення, спрямовані на підтримку армії,

забезпечення життєдіяльності держави, ухвалює зміни до бюджету, розглядає питання оборонних замовлень та мобілізації. Значна увага приділяється законотворчій діяльності, пов'язаній з гуманітарною допомогою, соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб, відновленням інфраструктури. Уряд, своєю чергою, зосереджується на практичній реалізації рішень Верховної Ради і Президента, здійснює координацію між міністерствами, регіональними адміністраціями, військовими командуваннями та міжнародними партнерами.

Діяльність судової влади в умовах війни зазнала найбільших випробувань, оскільки частина судів опинилася на окупованих територіях, інші змушені були змінити місце розташування або працювати дистанційно. Незважаючи на це, судова система продовжує виконувати свої функції, зокрема щодо розгляду справ про воєнні злочини, колабораціонізм, мародерство, порушення правил воєнного часу. Суди також забезпечують захист прав громадян, які постраждали від війни, та здійснюють розгляд адміністративних і господарських спорів, що мають значення для підтримання правопорядку [4, с. 117].

Суттєвою особливістю діяльності органів державної влади у воєнний час є підвищення рівня централізації управління та концентрація ресурсів у руках виконавчої влади. Це зумовлено необхідністю швидкого реагування на загрози, протидії агресору та координації оборонних дій. Однак навіть у таких умовах Україна зберігає демократичні засади управління, забезпечуючи дію конституційних норм і принципу народовладдя. Водночас певні процедурні обмеження є неминучими, адже вони дозволяють уникнути хаосу та забезпечити оперативність державного управління [6, с. 114].

Також особливої уваги заслуговує питання місцевого самоврядування, яке в умовах воєнного стану функціонує у тісній взаємодії з військовими адміністраціями. Вони створюються для забезпечення оборони, публічного порядку, евакуації населення та координації гуманітарних операцій. Така модель управління сприяє узгодженості дій на місцевому рівні, однак створює додаткові виклики щодо розмежування повноважень між органами цивільної та військової влади [5, с. 91].

Серед напрямів удосконалення організації діяльності органів державної влади в умовах війни варто виділити посилення системи координації між гілками влади, удосконалення комунікаційних механізмів, цифровізацію управлінських процесів та підвищення рівня стійкості державних інституцій. Важливим є також забезпечення прозорості діяльності органів влади навіть у складних умовах, оскільки довіра громадян до держави є запорукою її стійкості. Доцільним було б також розроблення спеціальних протоколів кризового управління, які дозволяли б забезпечити безперервність державного управління в умовах надзвичайних загроз [7, с. 307].

Таким чином, у період воєнного стану організація діяльності органів державної влади України набуває особливого значення, адже саме від ефективності їх роботи залежить збереження державності, безпеки громадян і стабільності суспільства. Система поділу влади продовжує функціонувати, хоча й адаптується до умов збройної агресії, зберігаючи баланс між демократичними принципами та вимогами воєнного часу. Попри всі труднощі, українська держава продемонструвала здатність забезпечувати керованість, правопорядок і виконання своїх основних функцій навіть у найскладніших обставинах. Подальше вдосконалення системи державного управління в умовах війни має спиратися на поєднання гнучкості, правової стабільності та високого рівня відповідальності посадових осіб. Це стане запорукою ефективного функціонування влади, збереження суверенітету України та наближення перемоги у боротьбі за незалежність.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конституційне право : підручник. за загальною редакцією М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України* від 14.06.2022. 2022 р., № 46, стор. 16, стаття 2497.

4. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 544 с.

5. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. С. Г. Серьогіної. Харків : Право, 2005. 256 с.

6. Борисочева Н. Теоретичні підходи до розуміння системи органів виконавчої влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 111–116.

7. Дніпров О. С. Парадигма виконавчої влади в Україні: адміністративно-правовий аспект : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2019. 498 с.

Аліна ПАНИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УТВЕРДЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із найважливіших засадничих принципів конституційного ладу України є визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю. У частині другій статті 3 Конституції України закріплено, що головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини [1]. Саме ця норма відображає гуманістичну спрямованість українського конституціоналізму, який ставить людину в центр державної діяльності. Утвердження прав людини не є лише декларацією, а передбачає активну діяльність органів публічної влади, спрямовану на створення реальних умов для гідного життя кожного громадянина. В умовах миру це завдання реалізується через правові, соціальні та інституційні механізми, однак під час воєнного стану його забезпечення набуває особливого характеру, оскільки потребує балансу між безпекою держави та збереженням фундаментальних прав людини.

Конституційні права і свободи людини та громадянина в Україні є невід'ємними, непорушними і гарантованими державою. Вони становлять основу конституційного ладу і визначають зміст та спрямованість діяльності всієї системи публічної влади. Конституція України 1996 року містить широку систему правових норм, які гарантують політичні, соціальні, економічні, культурні та особисті права громадян. Так, зокрема, до таких належать конституційне право на життя, свободу і особисту недоторканність, свободу думки і слова, право на освіту, працю, соціальний захист, участь у державному управлінні. Кожне з цих прав має свій правовий механізм реалізації, який забезпечується системою державних органів, зокрема судами, правоохоронними органами, органами виконавчої влади, а також інститутами громадянського суспільства [2, с. 117].

Варто підкреслити, що система прав людини в Україні тісно пов'язана з міжнародними стандартами, визначеними Загальною декларацією прав людини 1948 року, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року, Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Україна, як держава-учасниця цих міжнародних договорів, взяла на себе зобов'язання дотримуватися норм міжнародного права навіть у виняткових умовах, таких як війна. Це свідчить про цивілізаційний вибір України на користь демократії, верховенства права та поваги до людської гідності.

Разом з тим, з початком широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року на території держави було запроваджено воєнний стан відповідно до Указу Президента України №64/2022. Режим воєнного стану є особливим правовим режимом, що запроваджується у випадках збройної агресії або загрози нападу, з метою забезпечення національної безпеки, захисту суверенітету, територіальної цілісності та відновлення правопорядку [3]. Його правову основу складає Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає порядок введення, тривалість, правові наслідки та повноваження органів влади в цей період [4].

В умовах воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, що прямо передбачено Конституцією України. Такі обмеження мають виключно тимчасовий характер і можуть здійснюватися лише з метою захисту держави та життя громадян. Відповідно до статті 64 Конституції України, у період воєнного або надзвичайного стану можуть бути обмежені окремі права і свободи, крім тих, які є невід'ємними, зокрема права на життя, гідність, свободу від катувань, право на громадянство, свободу думки, совісті й релігії. Таким чином, навіть у найскладніших обставинах держава зобов'язана дотримуватися основних гуманітарних стандартів [1].

Однак, в реальному житті реалізація прав і свобод людини у воєнний період стикається з низкою об'єктивних труднощів. Воєнні дії, обмеження пересування, комендантська година, евакуаційні заходи, мобілізаційні процеси, руйнування інфраструктури суттєво ускладнюють забезпечення належного рівня гарантій прав громадян. Особливо гостро це стосується права на освіту, медичну допомогу, свободу пересування, власність і підприємницьку діяльність. Водночас виникають і проблеми з реалізацією права на справедливий суд, адже воєнні обставини часто змушують обмежувати діяльність судових установ або змінювати територіальну підсудність [5, с. 47].

Велике значення у таких умовах має діяльність правоохоронних органів, які мають діяти в межах закону, дотримуючись принципів законності, гуманізму та пропорційності. Від їхньої поведінки залежить довіра громадян до держави, оскільки саме вони забезпечують дотримання правопорядку, захист населення, охорону об'єктів критичної інфраструктури, а також контроль за дотриманням

режиму воєнного стану.

Правова природа обмежень прав у воєнний період вимагає ретельного балансу між необхідністю забезпечення безпеки держави і неприпустимістю надмірного втручання у сферу особистих свобод. У цьому контексті актуальним є застосування принципу пропорційності, який передбачає, що будь-яке обмеження прав людини повинно бути виправданим, обґрунтованим та співмірним із метою, яку переслідує держава.

Для ефективного забезпечення прав людини під час воєнного стану важливо не лише мати чітку правову базу, а й забезпечити її належне виконання. Це включає функціонування судової системи, роботу омбудсмена, контроль з боку громадянського суспільства, співпрацю з міжнародними організаціями, такими як ООН, Рада Європи, ОБСЄ. Також необхідно розвивати механізми електронного врядування, дистанційного доступу до послуг, що дозволяє громадянам реалізовувати свої права навіть у складних умовах війни [6, с. 111].

Варто зазначити, що Україна демонструє унікальний приклад дотримання прав людини навіть у надзвичайно складних умовах війни. Зберігається демократична система управління, проводяться парламентські засідання, діє правосуддя, функціонують органи місцевого самоврядування [7, с. 370]. Це свідчить про міцність української державності, яка не відмовляється від принципів верховенства права навіть під тиском збройної агресії.

Отже, утвердження та забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану є надзвичайно складним, але водночас визначальним завданням сучасної української держави. Конституційна норма, яка проголошує права людини найвищою соціальною цінністю, зберігає свою чинність навіть у найважчі часи. Запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 року стало випробуванням для українського конституціоналізму, однак держава продовжує дотримуватися своїх зобов'язань щодо захисту громадян. Забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини, розвиток ефективних правових механізмів контролю, удосконалення законодавства та підвищення правової культури населення є запорукою стійкості демократії навіть у період війни. Україна підтверджує, що повага до прав людини не є привілеєм мирного часу, а основоположною засадою, яка забезпечує єдність нації, моральну стійкість суспільства та його здатність вистояти перед будь-якими викликами.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конституційне право : підручник. за загальною редакцією М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України* від 14.06.2022. 2022 р., № 46, стор. 16, стаття 2497.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2015. № 28. Ст. 250.

5. Славна О. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 45–49.

6. Фулей Т. Європейська система захисту прав людини: виклики в результаті російського вторгнення в Україну. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Т. 1, № 72. С. 109–117.

7. Конституційне право : навч. посібник; за заг. ред. Д. Терлецького; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 584 с.

Аліна ПАНИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Ігор КОВАЛИК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНФЛІКТИ В ПОЛІЦЕЙСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ КОНСТРУКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ

В умовах воєнного стану діяльність поліцейських набуває надзвичайно високого рівня психологічної напруги, що зумовлює підвищений ризик виникнення внутрішніх конфліктів у колективах. Робота в системі МВС у період збройної агресії проти України передбачає не лише виконання професійних обов'язків у складних і небезпечних умовах, а й постійне перебування в емоційно насиченому середовищі, де рішення часто доводиться приймати миттєво, під впливом

стресу, страху чи перевтоми. Такі обставини посилюють як міжособистісні суперечності, так і внутрішньоособистісні конфлікти, що можуть негативно впливати на морально-психологічний клімат підрозділів і загальну ефективність роботи поліції. Поліцейський колектив у воєнний час функціонує в умовах дефіциту ресурсів, нестачі часу на відпочинок і необхідності постійної психологічної мобілізації. Це зумовлює підвищену емоційну збудливість, дратівливість, втому, що стають ґрунтом для конфліктів навіть між досвідченими співробітниками. Психологічні причини конфліктів у таких умовах набувають нового змісту: на перший план виходять фактори емоційного виснаження, страху за життя, почуття несправедливості або нерівномірного розподілу ризиків і навантаження. Разом із тим, у кризових умовах конфлікт може виконувати й конструктивну функцію – виступати каталізатором внутрішніх змін, способом виявлення системних проблем і формування більш згуртованих команд. Саме тому вивчення психологічних причин конфліктів у поліцейських колективах в умовах воєнного стану має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Перш за все потрібно зазначити, що психологічні причини конфліктів у поліцейському колективі мають багатошарову природу. Насамперед варто виділити індивідуальні особливості співробітників, які часто стають підґрунтям для непорозумінь. Серед них – темперамент, характер, рівень емоційного інтелекту, стійкість до стресу і здатність до самоконтролю. Якщо одна людина схильна до імпульсивних реакцій, а інша – до надмірної раціоналізації, то між ними може виникати напруженість, яка з часом переходить у відкритий конфлікт. Також велике значення мають особисті цінності та життєві установки, які іноді суттєво різняться навіть у колег, що працюють поруч [1, с. 35].

В свою чергу, на думку науковців, ще однією важливою причиною є організаційні фактори. Поліцейська діяльність побудована на суворій ієрархії, і нерідко конфлікти виникають саме на ґрунті розподілу повноважень та виконання наказів. Якщо підлеглі вважають, що рішення керівництва несправедливі або надмірно авторитарні, то це породжує невдоволення і опір. З іншого боку, надмірна ліберальність керівника може призвести до хаосу і відсутності дисципліни, що також є передумовою конфліктів. Таким чином, організаційна культура і стиль управління прямо впливають на рівень конфліктності у колективі [2, с. 150].

Крім того, досить суттєвим чинником є комунікаційні бар'єри. Недостатність відкритого діалогу, відсутність чітких каналів обміну інформацією або викривлення повідомлень призводять до виникнення непорозумінь, які швидко переходять у суперечки. Наприклад, якщо під час виконання завдань відбувається неправильне тлумачення інструкцій, то це може закінчитися не лише словесними сутичками, а й реальною небезпекою для життя. Таким чином, неефективна комунікація виступає одним із найпоширеніших джерел конфліктів у поліцейських підрозділах.

Також на практиці не можна ігнорувати й фактор професійного стресу. Поліцейська служба пов'язана з постійним ризиком фізичної небезпеки, необхідністю мати справу з агресивними або деструктивними людьми і відповідальністю за швидке ухвалення рішень. Хронічне нервове напруження провокує підвищену дратівливість, зниження терпимості до інших, а також агресивні реакції на будь-які зауваження. У таких умовах навіть незначні розбіжності можуть набувати форми гострого конфлікту.

Водночас, потрібно зазначити, що конфлікт у колективі не завжди має виключно негативний характер. У багатьох випадках він виконує конструктивну функцію, адже виявляє приховані проблеми, які інакше залишилися б непоміченими. Завдяки правильному підходу конфлікт може стати поштовхом для вдосконалення внутрішніх процесів у колективі, формування більш зрозумілих правил взаємодії та підвищення рівня довіри між членами команди. Тому важливо не стільки уникати конфліктів повністю, скільки навчитися їх конструктивно вирішувати [3, с. 90].

Шляхи подолання конфліктів у поліцейському колективі можна поділити на індивідуальні та організаційні. На індивідуальному рівні ключовим є розвиток емоційного інтелекту і навичок саморегуляції. Поліцейський, який здатний усвідомлювати власні емоції і контролювати їх, не буде схильний до агресивних або імпульсивних реакцій. Також велике значення має здатність до емпатії, адже розуміння внутрішнього стану колеги дає можливість знизити напруженість і знайти компроміс.

На організаційному рівні вирішальну роль відіграє стиль керівництва. Лідер повинен поєднувати дисциплінованість із відкритістю до діалогу, вміти почути підлеглих і водночас забезпечувати виконання завдань. Практика регулярних командних тренінгів, обговорень проблемних ситуацій і психологічних консультацій сприяє створенню атмосфери довіри та взаємоповаги. Особливо корисними є методики медіації, коли третя нейтральна сторона допомагає учасникам конфлікту знайти спільне рішення.

Не менш важливим є формування позитивного психологічного клімату у колективі. Це досягається через підтримку здорових міжособистісних стосунків, розвиток командного духу і створення можливостей для неформального спілкування поза службою. Коли співробітники відчувають себе частиною єдиної команди, вони менш схильні до конфліктних протистоянь і легше знаходять компромісні рішення [4, с. 130–131].

Таким чином, конфлікти в поліцейському колективі є неминучим, але водночас необхідним явищем, яке при правильному підході може мати конструктивний характер. Їх причинами є індивідуальні психологічні відмінності, організаційні недоліки, комунікаційні бар'єри і постійний професійний стрес. Шляхи подолання конфліктів полягають у розвитку емоційної компетентності кожного співробітника, у впровадженні ефективних методів управління і комунікації, у формуванні позитивного клімату та в застосуванні інноваційних підходів до врегулювання суперечностей. У результаті поліцейський колектив здатний перетворювати конфлікти на ресурс розвитку і підвищувати рівень власної згуртованості, що є надзвичайно важливим для успішного виконання завдань у сфері захисту правопорядку.

Список використаних джерел

1. Гіренко С. П., Червоний П.Д. Конфліктний простір працівників Національної поліції в контексті їхньої професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. № 60. Т. 2. С. 33–38.

2. Платковська О. Конфліктна поведінка працівників поліції: гендерний аспект. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків. 2019. С. 148–151.

3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : посібник. Київ : Академвидав, 2013. 448 с.

4. Ващенко І. В. Конфлікти: сучасний стан, проблеми на напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ : монографія. Харків : Вид-во ОВС, 2002. 256 с.

Юлія ПЕРУН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Європейська комісія визначає корпоративну соціальну відповідальність як відповідальність підприємств за їхній вплив на суспільство. Вона передбачає інтеграцію соціальних, екологічних, етичних, споживчих аспектів та прав людини у діяльність компанії та її стратегію розвитку з урахуванням інтересів зацікавлених сторін [1].

В умовах війни в Україні значення соціальної відповідальності бізнесу набуло нового змісту. Підприємства вимушені адаптувати свою діяльність до надзвичайних умов, при цьому підтримуючи суспільство, Збройні Сили України, переселенців, постраждалих від бойових дій, а також власних працівників [2]. Така трансформація корпоративної соціальної відповідальності відбувається у двох напрямах - зовнішньому та внутрішньому. Зовнішня корпоративна соціальна відповідальність нині спрямована на активну допомогу державі, благодійні ініціативи, волонтерські програми, фандрейзингову діяльність, підтримку місцевих громад. Внутрішня складова корпоративна соціальна відповідальність набуває не меншої ваги - вона пов'язана із збереженням довіри, підтримкою персоналу, створенням безпечних умов праці, забезпеченням соціального захисту та психологічної підтримки співробітників [3].

Науковці трактують соціальну відповідальність як базовий елемент соціального капіталу підприємства (П. Бурд'є, Дж. Коулмен), як форму соціальної взаємодії, що ґрунтується на довірі (А. Селігмен, Е. Гідденс), або як етико-моральну основу поведінки (М. Вебер, Е. Фромм, В. Канке) [4].

Отже, соціальна відповідальність розглядається не лише як моральна норма, але й як ефективний інструмент управління, що забезпечує розвиток соціального капіталу, стабільність та репутаційну стійкість бізнесу.

Відповідно до стандарту ISO 26000, основними принципами соціальної відповідальності є: відповідальність, прозорість, етична поведінка, повага до інтересів зацікавлених сторін, верховенство права, дотримання міжнародних норм поведінки та прав людини [5]. В Україні розвиток соціально відповідального бізнесу підтримується на державному рівні. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 66-р схвалено Концепцію реалізації державної політики у галузі сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу до 2030 р., що передбачає підвищення популярності принципів корпоративної соціальної відповідальності, розроблення рекомендацій для бізнесу, стимулювання відкритості та запровадження систем моніторингу [6].

Формування стратегії соціальної відповідальності підприємства передбачає такі етапи: 1) забезпечення підтримки вищого керівництва та ключових працівників; 2) аналіз діяльності аналогічних компаній; 3) підготовка програми дій і розробка конкретних заходів; 4) визначення ключових сфер внутрішньої та зовнішньої КСВ; 5) інтеграція соціальної відповідальності в загальну

бізнес-стратегію підприємства [7]. Реалізація такої стратегії сприяє підвищенню репутаційного капіталу, зниженню нефінансових ризиків, зміцненню партнерських відносин зі стейкхолдерами та забезпечує довгострокову капіталізацію компанії.

Корпоративна соціальна відповідальність у сучасних умовах є не просто добровільною ініціативою, а невід'ємною складовою стратегії розвитку підприємства. Вона допомагає бізнесу зміцнювати довіру суспільства, підвищувати ефективність діяльності та створювати стабільне середовище функціонування навіть в умовах війни. Формування дієвої стратегії соціальної відповідальності забезпечує підприємствам не лише економічну стійкість, а й соціальну легітимність, що є критично важливим чинником їхнього виживання та подальшого розвитку в Україні.

Список використаних джерел

1. Corporate sustainability and responsibility. *European Commission*. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporatesustainability-and-responsibility_en#what-is-corporate-social-responsibility

2. Михаліцька Н. Я., Яцик М. Р. Управління власним бізнесом : навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 480 с.

3. Корпоративна соціальна відповідальність під час війни та в повоєнному відновленні. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/korporatyvna-sotsialna-vidpovidalnist-pid-chas-viyny-ta-v

4. Юр І., Ситник Й. Роль та принципи соціальної відповідальності в системі управління підприємствами. *Scientific journal «Modeling the development of the economic systems».* URL: https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-1

5. Міжнародний стандарт ISO 26000. Керівництво для врахування соціальних вимог до компаній та організацій, яке служить для користувачів орієнтиром для сталого розвитку. URL: https://www.dqsglobal.com/uk-ua/sertifikujte/iso-26000

6. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. *Розпорядження Кабінет Міністрів України* від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text

7. Білан О. С. Формування стратегії корпоративної соціальної відповідальності. *Економіка і суспільство*. Випуск, 11 / 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/27.pdf

Ігор ПЕТРИЧЕНКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

У сучасних умовах розвитку фінансових технологій та глобалізації економіки банки стикаються з новими викликами у сфері запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Розвиток цифрових платіжних систем, онлайн-транзакцій та швидкого обміну інформацією значно підвищує швидкість обігу коштів, але одночасно створює додаткові можливості для незаконних фінансових операцій. Банківські установи, як центральні елементи фінансової інфраструктури, несуть пряму відповідальність за контроль за походженням коштів і виконання вимог національного законодавства та міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій FATF, щодо протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

Організаційні та функціональні аспекти системи протидії відмиванню коштів включають комплекс заходів: визначення внутрішніх політик і процедур, ідентифікацію та оцінку клієнтів, постійний моніторинг фінансових операцій і аналіз ризиків, а також підготовку та підвищення кваліфікації персоналу. Ефективне поєднання цих елементів дозволяє банкам своєчасно виявляти підозрілі транзакції, мінімізувати ризики репутаційних та фінансових втрат і підтримувати довіру клієнтів і партнерів.

Національна система фінансового моніторингу працює на двох рівнях, інтегруючи первинний та державний моніторинг фінансових операцій. Первинний рівень передбачає здійснення комплексу заходів суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою дотримання законодавчих вимог щодо запобігання та протидії легалізації злочинних доходів. Державний рівень фінансового моніторингу включає організацію процесів збору, обробки та аналізу даних про фінансові операції. Закон визначає завдання, функції та повноваження органів державного фінансового моніторингу, закріплюючи конкретний обсяг їхніх прав і відповідальності. До ключових завдань належать реалізація державної політики у сфері протидії легалізації злочинних доходів, проведення Національної оцінки ризиків, розвиток інформаційних систем у антимоніторинговій сфері та представлення України в міжнародних організаціях, що займаються протидією легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [3].

Державний фінансовий моніторинг наділений правом організовувати та координувати підвищення професійного рівня співробітників, вивчати та оцінювати фінансові схеми легалізації доходів, а також контролювати дотримання законодавчих норм у сфері запобігання фінансовим злочинам [1].

Слід окремо виділити центральний орган виконавчої влади, який виконує ключову функцію в системі протидії легалізації (відмиванню) кримінальних доходів, формує та втілює державну політику у цій сфері й виступає суб'єктом державного фінансового моніторингу - Державну службу фінансового моніторингу (далі - Держфінмоніторинг). Відповідно до чинного законодавства до головних повноважень Держфінмоніторингу належать: впровадження й реалізація державної політики зі запобігання та протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, а також боротьбі з фінансуванням тероризму та розповсюдженням озброєнь масового ураження; підготовка і винесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо формування та забезпечення державної політики у відповідних галузях; збір, аналітична обробка й систематизація даних про підозрілі фінансові операції, які можуть свідчити про легалізацію незаконних доходів або про канали фінансування тероризму чи придбання зброї масового ураження; створення, супровід і розвиток єдиної інформаційної платформи для роботи у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового ураження; проведення та координація Національної оцінки ризиків у відповідних напрямах; налагодження і підтримка взаємодії з профільними державними органами, Національним банком України, а також з міжнародними структурами і організаціями, що опікуються питаннями протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму; представлення інтересів України у міжнародних форматах та організаціях, які займаються питаннями запобігання й протидії легалізації кримінальних доходів, фінансуванню тероризму і питанням, пов'язаним із зброєю масового ураження [2].

Основні проблеми функціонування системи протидії відмиванню злочинних коштів можна класифікувати за кількома напрямами:

1. Законодавчі та нормативні проблеми: недосконалість або запізнення оновлення нормативно-правової бази, що не відповідає сучасним методам відмивання коштів; суперечливість окремих положень законів і підзаконних актів, що створює правову невизначеність для банків та фінансових установ; відсутність узгодженості між національним законодавством і міжнародними стандартами.

2. Організаційні та управлінські проблеми недостатня координація між державними органами, які здійснюють фінансовий моніторинг та контроль; обмежені ресурси для проведення ефективного аналізу фінансових потоків; відсутність єдиної стандартизованої інформаційної платформи для обміну даними між різними органами.

3. Технічні проблеми: недосконалість систем збору, обробки та аналізу даних про фінансові операції; слабка інтеграція сучасних технологій, таких як big data, штучний інтелект та машинне навчання, у процеси фінансового моніторингу; вразливість інформаційних систем до кібератак і витоку конфіденційної інформації.

4. Кадрові та професійні проблеми: низький рівень кваліфікації персоналу у сфері фінансового моніторингу та аналітики; недостатня мотивація та високий рівень плинності кадрів у державних органах, що здійснюють контроль; обмежені можливості для регулярного підвищення кваліфікації та обміну міжнародним досвідом.

5. Міжнародні та міжвідомчі проблеми: складність у встановленні ефективної співпраці з іноземними фінансовими установами та міжнародними організаціями; затримки в обміні інформацією з міжнародними партнерами через бюрократичні процедури; недостатній рівень участі України у глобальних фінансових моніторингових ініціативах.

Організаційні та функціональні аспекти системи протидії відмиванню злочинних коштів визначають ефективність державного фінансового моніторингу та реалізацію політики у цій сфері. Від чіткого розподілу повноважень між центральними органами виконавчої влади, фінансовими установами та контролюючими структурами залежить швидкість виявлення підозрілих операцій, своєчасність реагування на загрози та узгодженість дій на національному рівні. Налагоджена взаємодія між суб'єктами системи дозволяє підвищити якість збору та аналізу інформації, що є ключовим елементом запобігання легалізації незаконних доходів, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового ураження.

Функціональна складова системи включає розробку та впровадження процедур моніторингу, оцінки ризиків, обміну даними та контролю за виконанням законодавства. Незважаючи на певні проблеми, такі як кадрові, технічні чи нормативні обмеження, система поступово адаптується до сучасних викликів та міжнародних стандартів. Її розвиток забезпечує підвищення прозорості фінансових потоків, зміцнення довіри до національної економіки та створює передумови для ефективної інтеграції України у світові механізми протидії відмиванню злочинних коштів.

Список використаних джерел

1. Глущенко О. О., Семеген І. Б., Слав'юк Р. А. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід : монографія. К. УБС НБУ. 2014. 386 с.

2. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України. *Постанова КМУ* від 29.07.2015 р. № 537. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України № 361-IX від 06.12.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.

Христина ПЕТРИШИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право громадян на екологічну безпеку одне з фундаментальних прав людини. Екологічна безпека є важливим фактором для розвитку та забезпечення високої якості життя населення. В умовах воєнного стану екологічна небезпека зростає, так як кожен боєприпас, який падає на землю має велику кількість токсичних речовин, які забруднюють повітря, водойми та ґрунт.

Згідно із частиною 1 статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», екологічною безпекою, вважають стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [1].

Громадянам України гарантується право на екологічну безпеку на законодавчому рівні. Стаття 50 Основного закону держави, зазначає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля [2].

Стаття 16 Конституції України визначає забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України як обов'язок держави [2]. Частина 2 статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», визначає взаємопов'язаний комплекс заходів, здійсненням, яких гарантується право на екологічну безпеки [1]. Законодавець в Рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020, зазначає: «Екологічна безпека, зокрема безпека середовища життєдіяльності людини, - один із найвищих пріоритетів» [3].

Напад росії у 2014 році та повномасштабне вторгнення на територію нашої держави став справжнім викликом для екології. Воєнні дії країни терориста призвели до масштабних руйнувань, наслідком, яких стали пожежі на промислових об'єктах, нафтобазах, складах з безліччю небезпечних хімічних речовин. Це спричинило викид небезпечних речовин у повітря, ґрунт та воду.

Червень 2023 року - підрив окупантами Каховської гідроелектростанції, став одним із найбільших воєнних злочинів проти довкілля. Наслідками руйнування стали: затоплення десятків населених пунктів, масова загибель водних організмів, руйнування екосистем, загибель тварин і рослин, ураження природно-заповідних територій. В результаті катастрофи виникли загрози водопостачанню півдня України, забруднення Дніпра й Чорного моря токсичними речовинами, підвищення мінної небезпеки, а також ускладнилася безпека Запорізької АЕС [4].

Систематичні удари країни терориста по об'єктах енергетичної інфраструктури, нафтобазах, кожного разу спричиняли пожежі. В свою чергу, масштабні пожежі мають негативний вплив на довкілля. Оскільки, внаслідок пожежі, велика кількість шкідливих викидів йде в повітря, води та ґрунти.

Удари по промислових об'єктах, також негативно впливають на стан довкілля. Тривалі бої, постійні бомбардування, призводять до руйнування. Під час, руйнування в повітря відбуваються викиди важких металів, пилу та в деяких випадках токсичних речовин. Прикладом може виступати Азовсталь.

Удари, пошкодження військової техніки, вибухи мін та гранат, підпали лісів та полів внаслідок обстрілів, ці систематичні дії, також призводять до забруднення довкілля.

З початку повномасштабного вторгнення екологічні злочини ретельно документуються. Станом на початок 2025 року зафіксовано понад 7 500 випадків екологічних правопорушень, що вже призвели до збитків у 82 мільярди євро. Руйнування Каховської греблі, отруєння річки Сейм, великий розлив нафти в Керченській протоці, спричинений аварією російських танкерів «Волгонефть-212» і «Волгонефть-239», а також напівзруйнований стан Чорнобильського конфайнменту є одними з найсерйозніших збитків, свідками яких ми стали. Крім того, майже 25% загальної території України

забруднено вибухонебезпечними речовинами, 557 шахт перебувають під окупацією і не мають належного догляду. Під окупацією опинилися 10 національних парків, 8 природних заповідників і 2 біосферні заповідники. Також пошкоджено 744 водогосподарські об'єкти, для відновлення яких необхідно 7,7 млрд. євро [5].

Отже, виходячи з вище наведеного, можна зробити висновок, що конституційно закріплене право громадян суттєво обмежується та порушується, адже громадян фактично позбавили права жити в безпечному для життя та здоров'я середовищі, це зумовлено воєнними діями країни терориста.

Можна вважати, що держава не дотримується обов'язку щодо забезпечення безпечного довкілля та кожен громадянин України, може подати позов до суду про порушення свого права закріпленого статтею 50 Конституції України. Проте, не все так однозначно, згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який, був прийнятий 12 травня 2015 року, а саме частина друга статті 20 передбачає права і свободи людини, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану [6], ця частина відсилає до частини 2 статті 64 Конституції, де передбачений вичерпний перелік статей Основного закону держави, щодо прав та свобод, які не можуть обмежуватися в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Серед переліку, немає статті 50 Конституції України. Отже, оскільки, на сьогоднішній день Україна перебуває в умовах воєнного стану фактично право порушується, проте це допускає законодавець.

В умовах воєнного стану питання екологічної безпеки набуває особливої актуальності, оскільки всі ці екологічні злочини мають накопичувальний характер та можуть мати вплив на населення та майбутнє покоління. На мою думку, потрібно запровадити міжнародні механізми, що могли б мінімізувати шкоду довкіллю та здоров'ю населення.

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text
2. Конституція України : офіц. текст від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text
3. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text
4. Екоакція. Підрив Каховської ГЕС : попередні висновки. 2023. URL: https://ecoaction.org.ua/pidryv-kakhovskoi-hes-poperedni-vysnovky.html
5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Злочини війни проти довкілля – питання не лише України, а й усього світу. URL: https://mepr.gov.ua/zlochyny-vijny-proty-dovkillya-pytannya-ne-lyshe-ukrayiny-a-j-usogo-svitu/
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Денис ПЕТРОВСЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЇХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДЕРЖАВИ Й СУСПІЛЬСТВА

В умовах стрімкого розвитку державних і соціальних інститутів зростає потреба у чітких механізмах реагування на порушення встановлених правил поведінки. Адміністративні правопорушення, незважаючи на їх «дрібний» характер, часто мають системний вплив на функціонування суспільства та безпеку громадян. Розуміння їхніх особливостей дозволяє органам влади своєчасно і законно запобігати правопорушенням, мінімізувати шкоду та підтримувати стабільність правової системи. Вивчення цієї категорії порушень сприяє вдосконаленню практики адміністративного судочинства та підвищенню правової свідомості громадян. Особливо актуальним це питання є в умовах соціальних змін, коли зміни у законодавстві та поведінкові моделі населення потребують адаптивних підходів до контролю і реагування. Отже, дослідження адміністративних правопорушень є необхідним елементом забезпечення гармонійного функціонування держави та захисту інтересів суспільства. Тому важливо проаналізувати адміністративні правопорушення та їх сутність.

Перш за все потрібно зазначити, що відповідно до ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) адміністративне правопорушення, або проступок, визначається як

протиправна поведінка, що виражається у вчиненні дії або бездіяльності, яка порушує громадський порядок, зазіхає на майнові інтереси, права та свободи громадян або порушує встановлений порядок управління [1]. Такі дії або бездіяльність можуть бути умисними або необережними, і за своїми наслідками вони створюють необхідність юридичної реакції з боку держави. Адміністративна відповідальність за такі проступки настає у випадках, коли характер правопорушення не передбачає кримінальної відповідальності відповідно до чинного законодавства. Тобто, фактично, адміністративне правопорушення є формою юридичної відповідальності, спрямованою на підтримання правопорядку, захист громадських та приватних інтересів, а також забезпечення належного функціонування органів державного управління. Цей механізм дозволяє своєчасно реагувати на порушення, запобігати їхньому поширенню та зменшувати потенційні негативні наслідки для суспільства, створюючи умови для стабільного і гармонійного розвитку громадянського життя [2, с. 133].

З вищезазначеного законодавчого формулювання помітно, що адміністративні правопорушення, традиційно визначені як «дрібні злочини», посідають особливе місце у системі сучасного права та суспільного життя. Хоча вони не мають тієї тяжкості, що притаманна кримінальним правопорушенням, їхній вплив на стабільність громадського порядку та функціонування державних інститутів є значним. Кожен проступок, будучи протиправною дією або бездіяльністю, зачіпає базові інтереси суспільства, серед яких забезпечення громадського порядку, захист прав і свобод громадян, охорона власності та підтримання належного управлінського процесу. У цьому контексті адміністративні правопорушення виступають своєрідним барометром соціальної дисципліни та індикатором ефективності правової системи [2, с. 135].

Варто зазначити, що адміністративні проступки можуть мати різний характер і ступінь суспільної шкідливості. Вони включають порушення правил дорожнього руху, адміністративні правопорушення у сфері підприємницької діяльності, порушення правил благоустрою, громадського порядку, а також інші дії, що зачіпають права та законні інтереси громадян. Незважаючи на «дрібний» характер, системне нехтування адміністративними нормами може створювати серйозні загрози для публічної безпеки й економічного розвитку, демонструючи важливість своєчасного правового реагування.

Разом із тим, з наукової точки зору адміністративні правопорушення дозволяють аналізувати соціальні процеси, оцінювати ефективність державного контролю та вивчати правову свідомість населення. Вони є інструментом, який одночасно забезпечує правопорядок і стимулює громадян до дотримання встановлених норм поведінки. Крім того, застосування адміністративних санкцій сприяє формуванню почуття відповідальності та правової культури у суспільстві, що має фундаментальне значення для розвитку демократичної держави [3, с. 11].

Розглядаючи адміністративні правопорушення потрібно проаналізувати ознаки, які їх відрізняють від злочинів, зокрема:

– будь-яке правопорушення завжди є конкретним вчинком, що проявляється у формі дії або бездіяльності. Дія являє собою активну поведінку особи, що має зовнішній прояв. Значущість цієї ознаки полягає в тому, що вона відображає загальноприйнятий принцип «за думки не карають». Це означає, що внутрішні процеси мислення, емоції чи почуття не можуть розглядатися як правопорушення, якщо вони не проявляються у конкретних діях. Право регулює лише зовнішню поведінку особи, а не її внутрішній світ [4, с. 87];

– однією з визначальних характеристик правопорушення є протиправність. Вона проявляється у порушенні встановлених законом норм. Дія або бездіяльність не може визнаватися адміністративним правопорушенням, якщо її конкретно не передбачає адміністративно-правова норма. Протиправність адміністративного проступку означає порушення обов'язкових правил, встановлених державою для забезпечення законності, охорони прав і свобод громадян та захисту суспільних і державних інтересів;

– обов'язковою рисою адміністративного правопорушення є наявність вини. Вина є необхідною умовою, оскільки без усвідомлення протиправності діяння правопорушення не існує. При цьому, вона відображає психічне ставлення особи до вчиненого правопорушення та його наслідків і безпосерденьо може проявлятися у формі усвідомленого розуміння протиправності або необережності, коли особа могла передбачити наслідки, але цього не зробила;

– важливою складовою є свідомо-вольовий характер правопорушення. Це означає, що діяння здійснюється під контролем волі і свідомості суб'єкта, виконане добровільно та не є результатом випадкових некерованих процесів;

– адміністративна караність є невід'ємною ознакою адміністративного правопорушення. Вона передбачає, що за вчинене правопорушення закон встановлює конкретне покарання або захід впливу. Завдяки цьому ознака дозволяє чітко відокремити адміністративні правопорушення від інших протиправних дій, які порушують адміністративні норми, але не тягнуть за собою застосування адміністративних санкцій [5, с. 35].

Таким чином, адміністративні правопорушення, незважаючи на те, що їх часто називають «дрібними злочинами», мають важливе значення для підтримання суспільного порядку, охорони прав і свобод громадян та забезпечення належного функціонування державних інститутів. Вони характеризуються конкретним вчинком, протиправністю, наявністю вини, свідомо-вольовим характером та адміністративною карністю. Ці риси дозволяють чітко відрізнити адміністративні проступки від інших порушень закону і визначають механізм реагування держави на порушення. Хоча адміністративні правопорушення не мають тяжких наслідків, їх своєчасне та правильне розслідування є необхідною умовою підтримання законності, попередження більш серйозних правопорушень та формування правової культури в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР,* 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
2. Галунько В., Курило В., Короєд С. та ін. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право. Херсон : Грінь Д.С., 2015. 272 с.
3. Комлик В. Склад правопорушення: теоретичні підходи та практичні виміри : автореф. дис. … на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 40 с.
4. Колпаков В. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
5. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

Вікторія ПИЛИПЕЦЬ
(Національний університет «Львівська політехніка»)

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин Україна, з 24 лютого 2022 року функціонуючи в умовах воєнного стану, переживає трансформацію основоположних засад правового регулювання, де діяльність із запобігання корупції постійно змінюється з урахуванням потреб війни, практики правозастосування та євроінтеграційних зобов'язань. Корупція в Україні традиційно залишається однією з ключових проблем суспільно-політичного та економічного життя держави, що підтверджується численними соціологічними дослідженнями, рейтингами. За результатами опитування, проведеного Програмою «Долучайся!» та Проєктом USAID «ВзаємоДія», 89% громадян вважають корупцію найсерйознішою проблемою після війни [1], а за даними Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова та КМІС, 78% респондентів покладають відповідальність за її поширення на Президента України [2]. У міжнародному вимірі ситуація також залишається складною - Transparency International у 2022 році надало Україні лише 33 бали зі 100 у своєму Індексі сприйняття корупції, що відповідає 116 місцю серед 180 країн світу [3].

Неможливо однозначно стверджувати, чи зросла корупція під час воєнного стану, адже думки українців щодо цього різняться. Проте безсумнівним є те, що протидія корупційним явищам сьогодні вкрай актуальна, адже вони безпосередньо впливають на безпеку держави, політичну стабільність, міжнародну інтеграцію та економічний розвиток. Корупція може стати причиною відставки окремих посадових осіб або урядів, обмеження інвестицій, перешкоджати інтеграції України в міжнародні структури та загрожувати економічному розвитку держави.

В умовах військової агресії РФ проти України робота антикорупційних органів зазнала обмежень: призупинили обов'язкове декларування майна (Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності...» від 03.03.2022 р.), НАЗК обмежило доступ до публічної частини реєстру декларацій, а державні службовці могли приймати подарунки будь-якого розміру, якщо вони використовуються на потреби армії або гуманітарну допомогу. Хоча ці заходи були обґрунтовані міркуваннями безпеки, вони створювали додаткові корупційні ризики та викликали обурення громадськості, що підтверджується петиціями на сайті президента та широким суспільним резонансом.

Відновлення обов'язкового декларування, яке набуло чинності Законом № 3384-IX від 12 жовтня 2023 року, є важливим кроком у боротьбі з корупцією [4]. Щорічні декларації за 2021–2023 роки мали подати до 31 березня 2024 року, а публічний доступ до Єдиного державного реєстру декларацій відкрито з 10 грудня 2023 року. НАЗК вже почало моніторинг способу життя декларантів і склало адміністративні протоколи щодо народних депутатів, міських голів і державних службовців, включно з рекордним випадком незаконного збагачення на суму 188 млн грн [5].

Законом України від 20 вересня 2023 року «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій…» відновлено фінансовий контроль із урахуванням особливостей воєнного стану. Передбачено відкритий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій, можливість НАЗК вилучати декларації за поданням керівників органів влади та право не зазначати адресу фактичного проживання. Водночас розширено перелік суб'єктів декларування, включно з посадовими особами юридичних осіб публічного права, військово-лікарськими комісіями, Рахунковою палатою, НКЦПФР тощо [4].

Оновлено інституційну спроможність НАБУ (Закон «Про внесення зміни до статті 5…») та приведено законодавство до рекомендацій Єврокомісії. Запроваджено інформаційно-комунікаційну систему «Єдиний портал повідомлень викривачів» (06.09.2023 р.) [5] та Реєстр прозорості суб'єктів лобіювання українською та англійською мовами. Виконання рекомендацій GRECO у сфері лобіювання розглядається як ключова умова євроінтеграції.

НАБУ та САП продовжують розслідування навіть під час війни: до середини 2023 року до суду передано 946 обвинувачувальних актів, у тому числі 147 за перше півріччя, а затримано високопосадовців, які отримали хабарі у сотні тисяч доларів [6, 7]. Для підвищення ефективності роботи НАБУ передбачено збільшення штату з 700 до 1000 осіб та поетапне проведення конкурсів на заміщення вакантних посад. САП посилює антикорупційну діяльність, забезпечуючи незалежність від політичного впливу. Законопроєкт № 8402 передбачає організаційні та функціональні зміни для ефективного виявлення та припинення корупційних злочинів. Призначення нових керівників НАБУ та САП у 2022–2023 роках за прозорими процедурами активізувало розслідування справ про корупцію на найвищому рівні.

Вищий антикорупційний суд (ВАКС) також відіграє важливу роль: у 2022 році розглянуто 49 кримінальних проваджень щодо 101 особи, з яких 37 завершено вироками, а у першому півріччі 2023 року – 40 проваджень, з яких 33 з постановленням вироку [9].

Антикорупційна політика України ґрунтується на Антикорупційній стратегії та Державній антикорупційній програмі, що містять понад 1,7 тис. заходів у 15 сферах суспільного життя. Вони мають на меті зменшити рівень корупції, забезпечити доброчесність в органах влади та інтегрувати громадянське суспільство у процес реалізації державної політики. Окремим важливим інструментом є цивільна конфіскація необґрунтованих активів, яка дозволяє стягувати їх у дохід держави. Таким чином, за 2022–2023 роки державі стягнуто активи на суму понад 23 млн грн та 35,5 тис. доларів США [10].

Сучасні чинники корупції включають нестабільну економіку, деморалізацію суспільства, відсутність усвідомлення невідворотності покарання, колізії законодавства, обмежену кількість експертів та затримки у судовій реформі. Водночас активна участь громадянського суспільства у антикорупційних моніторингах, інформаційних кампаніях і взаємодія з органами влади можуть значно підвищити ефективність боротьби з корупцією.

Попри воєнний стан, було ухвалено Закон «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» (20.06.2022 р.) та Державну антикорупційну програму на 2023–2025 рр., що передбачають практичні механізми реалізації політики, захист викривачів серед військовослужбовців, прозорість у сфері оборони та контроль за використанням ресурсів. Серед проблем, що виділені у програмі: непрозоре користування землями оборони, надлишкове військове майно, неконтрольоване споживання пального, низьке забезпечення житлом військових [11].

Воєнний стан актуалізував необхідність жорсткішого контролю у сфері оборонних ресурсів. Антикорупційна діяльність у Міноборони має ґрунтуватися на системності, ефективності та особистій відповідальності керівництва. Визначено пріоритети: виконання Державної антикорупційної програми; контроль фінансових і матеріальних ресурсів; недопущення хабарництва та зловживання службовим становищем; забезпечення роботи уповноважених підрозділів; дотримання Кодексу доброчесної поведінки військових; врегулювання конфлікту інтересів [12].

Таким чином, антикорупційні механізми в Україні були адаптовані до реалій воєнного стану, поєднавши потреби безпеки з євроінтеграційними зобов'язаннями та забезпечивши нові інструменти прозорості. Успішна протидія корупції можлива лише за умов чіткого законодавства, його ефективного застосування, координації дій держави та громадськості, а також політичної волі до довгострокових реформ. У воєнний час контроль за дотриманням закону стає питанням національної безпеки та стійкості держави.

Список використаних джерел

1. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1269&page=1

2. Сприйняття загрози корупції громадянами: оцінка влади та вимоги до змін під час війни. URL: https://dif.org.ua/article/spriynyattya-zagrozi-koruptsii-gromadyanami-otsinka-vladi-ta-vimogi-do-zmin-pid-chas-viyni#_Toc145094543

3. Індекс сприйняття корупції 2022. URL: https://kpi.ua/node/19825
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20.09.2023 № 3384-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text
5. На світлому боці: як НАЗК працювало під час війни? URL: https://directspeech.news/news/na-svitlomu-boci-yak-nazk-pracyuvalo-pid-cas-viini
6. Звіт: перше півріччя 2022 року. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/27959/vysnovok_rgk_i_pivrichchia_2022.pdf
7. Звіт: перше півріччя 2023 року. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/46738/vysnovok_rgk_za_i_pivrichchia_2023_roku.pdf
8. Звіт про розгляд справ і матеріалів кримінального провадження на перше півріччя 2023 року, затверджено Наказом Вищо го антикорупційного суду від 08.06.2021 № 23-а. URL: https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/07/Forma-1-K-VAKS.pdf
9. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/63780.html
10.Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text
11.Організаційно-методичні вказівки з питань запобігання та виявлення корупції в діяльності Міністерства оборони України та Збройних Сил України в умовах воєнного стану в 2023 році: (резолюція Міністра оборони України від 10.01.2023 за № 40462/з/3-2022. URL: https://shorturl.at/nsZRV

Вікторія ПИЛИПЧАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНЕ ТРУДОВЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ МАСОВОГО БЕЗРОБІТТЯ, СПРИЧИНЕНОГО ВІЙНОЮ В УКРАЇНІ

Згідно зі ст. 43 Конституції України кожна людина має право на працю, яка обрана або прийнятна для неї, а держава гарантує належні ,безпечні і здорові умови праці та забезпечує реалізацію цього права відповідно до закону і міжнародних стандартів[1].

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України призвела до суттєвого скорочення робочих місць, масового переміщення населення та ускладнення реалізації права на працю.

Руйнування підприємств, знищення інфраструктури, вимушене переміщення мільйонів громадян та відтік робочої сили за кордон призвели до різкого зростання рівня безробіття. Проблема зайнятості стала однією з центральних у соціально-економічному житті держави, оскільки саме праця є основою відновлення добробуту, соціальної стабільності та національної безпеки.

Великою проблемою в умовах воєнного стану в Україні є молодіжне безробіття яке є складним соціально-економічним явищем, що впливає на життя молодих людей, суспільство та економіку в цілому. Воно проявляється у значному дефіциті робочих місць для осіб віком 14–35 років і посилюється специфічними проблемами, спричиненими військовими діями[2].

Молодь, яка лише розпочинає свою професійну кар'єру, стикається з численними перешкодами, серед яких брак досвіду, невпевненість у власних силах та завищені очікування щодо умов праці. Війна загострила ці проблеми, створивши нові виклики: необхідність адаптації до змінених умов, психологічний тиск через нестабільність, розрив соціальних зв'язків та часту зміну місця проживання. Психологічні бар'єри, що виникли внаслідок воєнних дій, значно ускладнюють інтеграцію молоді на ринок праці.

Молоді спеціалісти, які не мають можливості застосувати знання та навички, здобуті в освітніх закладах, фактично залишаються поза економічним процесом, що призводить до суттєвого зниження продуктивності праці на рівні держави. Якщо вони не можуть працювати за спеціальністю, то поступово втрачають свої професійні знання та навички. Це особливо критично для високотехнологічних галузей, де знання швидко стають застарілими через стрімкий розвиток технологій. Внаслідок цього навіть після відновлення економіки такі спеціалісти можуть залишитися неконкурентоспроможними на ринку праці.

Війна та економічні спади суттєво впливають на ринок праці молоді, які через обмежений трудовий досвід є більш вразливими до звільнень. У періоди криз підприємства змушені скорочувати витрати, що найчастіше призводить до скорочення робочих місць серед молодих працівників.

Втрата роботи серед молоді погіршує їхнє матеріальне становище, що негативно впливає не лише на поточний рівень життя, а й на довгострокові можливості розвитку. Молоді люди без стабільного доходу обмежені у можливості вкладати в освіту, професійний розвиток або започаткування власного бізнесу. Це створює явище «втраченого покоління», коли значна частина молоді залишається поза активними соціальними процесами.

Рівень безробіття в Україні знижується: станом на квітень 2025 року він становив 12,1%, що є найнижчим показником за час повномасштабної війни. Однак ці дані ґрунтуються на вибіркових опитуваннях, оскільки офіційні опитування Державної служби статистики припинилися через війну. Крім того, існує значна кількість незареєстрованих безробітних, тому реальний рівень безробіття може бути вищим[3].

Воєнний стан спричинив руйнування багатьох підприємств, релокацію бізнесу та скорочення робочих місць у постраждалих регіонах, що суттєво обмежило можливості працевлаштування для молоді. Крім того, умови війни ускладнили доступ до інформації про вакансії, що особливо негативно впливає на тих, хто шукає першу роботу.

Ще одним важливим соціально-економічним наслідком війни є міграція молоді. Неможливість знайти гідну роботу в Україні змушує багатьох молодих людей шукати працевлаштування за кордоном, що призводить до втрати висококваліфікованих кадрів і негативно впливає на демографічну ситуацію та економічний потенціал країни, яка потребує значних ресурсів для відновлення[4].

Військові дії також спричинили мобілізацію великої частини працездатного населення, що створило додатковий дефіцит робочої сили та змінило структуру ринку праці. Молодь, яка залишилася в Україні, отримала нові можливості, але водночас зіткнулася з підвищеними вимогами роботодавців, а після завершення війни ця проблема може загостритися через посилення конкуренції на глобальному ринку праці.

Міжнародне трудове право встановлює універсальні стандарти, спрямовані на захист права на працю, забезпечення гідної зайнятості та безпечних умов праці. Для України ці стандарти особливо актуальні в умовах війни, коли необхідно відновлювати ринок праці та підтримувати молодь і вразливі групи населення. Конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці (МОП) гарантують право на працю, рівну оплату за рівноцінну роботу, безпечні умови праці та захист від дискримінації.

Європейська соціальна хартія забезпечує соціальні права, включаючи доступ до професійного навчання, захист від безробіття та підтримку вразливих груп населення. Крім того, практика ЄС та міжнародні програми підтримки зайнятості демонструють ефективні інструменти для перекваліфікації, створення робочих місць і збереження висококваліфікованих кадрів після кризових ситуацій. Використання цих міжнародних стандартів дозволяє Україні адаптувати своє трудове законодавство та зменшити негативний вплив війни на ринок праці.

Отже , війна та економічні кризи суттєво вплинули на ринок праці в Україні, особливо на молодь, призводячи до безробіття, втрати професійних навичок, психологічного тиску. Неможливість реалізувати свої знання та навички створює загрозу формування «втраченого покоління», а відтік кадрів і зміни структури ринку праці поглиблюють економічні та соціальні проблеми. У цьому контексті міжнародне трудове право, закріплене в конвенціях МОП та Європейській соціальній хартії, а також досвід ЄС і міжнародних програм підтримки, є ефективним інструментом для відновлення ринку праці та інтеграції молоді у професійне життя. Використання цих механізмів дозволяє створювати нові робочі місця, підтримувати висококваліфіковані кадри та забезпечувати соціальний захист вразливих груп населення. Таким чином, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів і впровадження відповідних програм є ключовим чинником подолання наслідків воєнного стану та економічних спадав для українського ринку праці.

Список використаних джерел

1. 1.Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни : коментарі експертів Нац. Ін-т стратегіч. Дослідж. (NISS) URL:https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny (дата звернення: 03.10.2025).

3. International Labour Organization. ILO's response to the crisis in Ukraine, 2022–2023. Geneva, 2023. URL: https://www.ilo.org/ukraine/crisis-response-2023

4. Геєць В. М., Гриценко А. А., Близнюк В. В. та ін. Інститути зайнятості та безробіття: сучасні тенденції та виклики для України : ДУ «Інститут економіки та прогнозування», Київ : НАН 2013. 248 с.

Назар ПИРИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Зупинення досудового розслідування як процесуальний інститут є важливою складовою кримінального процесу, яка дозволяє органам досудового розслідування тимчасово призупиняти провадження у випадках, коли об'єктивні обставини унеможливлюють його подальше здійснення. Його метою є забезпечення балансу між правом особи на справедливий судовий розгляд у розумний строк та необхідністю враховувати реальні умови, що впливають на розслідування. Нормативне закріплення цього інституту міститься у статтях 280-282 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1], які визначають підстави, порядок та наслідки зупинення провадження.

Згідно зі статтею 280 КПК України, досудове розслідування може бути зупинено лише після повідомлення особі про підозру, що гарантує дотримання її процесуальних прав. Така позиція узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), який наголошує на необхідності пропорційності будь-якого процесуального обмеження. Сутність зупинення полягає не у завершенні провадження, а в тимчасовому припиненні слідчих та процесуальних дій до усунення обставин, які перешкоджають їх подальшому виконанню.

Підстави для зупинення досудового розслідування є чітко визначеними законом і мають вичерпний характер. Серед них: 1) переховування підозрюваного від органів слідства чи суду або невідоме місцезнаходження з інших причин (ч. 1 п. 1 ст. 280 КПК); 2) тяжка хвороба підозрюваного, що унеможливлює його участь у провадженні (ч. 1 п. 2 ст. 280 КПК); 3) перебування підозрюваного за межами України у зв'язку з екстрадиційною процедурою чи іншими обставинами (ч. 1 п. 3 ст. 280 КПК); 4) необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва (ч. 1 п. 4 ст. 280 КПК). Будь-яке зупинення з інших причин вважається незаконним. Верховний Суд у своїй практиці неодноразово підкреслював, що перевищення визначених підстав є істотним порушенням прав сторін [2, с. 343].

Процесуальний порядок зупинення передбачає кілька етапів. По-перше, слідчий або прокурор приймає рішення про зупинення у формі постанови. По-друге, усі сторони провадження мають бути повідомлені про це рішення. Невиконання цього обов'язку може стати підставою для визнання дій органів слідства незаконними. Якщо підставою є переховування підозрюваного, слідчий оголошує його у розшук. Інформація про зупинення має бути внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що забезпечує прозорість і контроль за процесуальними діями. Важливо, що до моменту зупинення слідство повинно виконати всі можливі дії, які не потребують участі підозрюваного [3, с. 267].

Відновлення досудового розслідування здійснюється негайно після усунення обставин, які стали підставою для його зупинення (ст. 282 КПК). Наприклад, після встановлення місцезнаходження підозрюваного, його одужання або отримання відповіді на міжнародний запит, слідчий чи прокурор зобов'язаний відновити розслідування шляхом винесення відповідної постанови.

На практиці існує низка проблем у застосуванні інституту зупинення. Найпоширенішою є зловживання слідчими своїми повноваженнями, коли зупинення використовується як спосіб штучного продовження строків розслідування. Також поширеними є випадки неповідомлення сторін про прийняте рішення та відсутність ефективного судового контролю. У зв'язку з цим науковці пропонують запровадити можливість оскарження постанови про зупинення у судовому порядку, а також удосконалити систему автоматичного інформування сторін через ЄРДР [4, с. 218].

Умови воєнного стану суттєво впливають на практику зупинення досудового розслідування, передбачену статтями 280–282 Кримінального процесуального кодексу України. У цей період підстави для такого рішення набувають особливої актуальності у зв'язку з ускладненнями, що виникають під час проведення слідчих (розшукових) дій: неможливістю встановлення місцезнаходження підозрюваного через евакуацію чи окупацію територій, обмеженнями доступу до місця вчинення злочину або необхідних доказів, а також участі ключових свідків чи експертів у бойових діях.

Слідчі органи зобов'язані ретельно обґрунтовувати рішення про зупинення провадження, дотримуючись вимог процесуального закону, при цьому судовий контроль за такими рішеннями посилюється, аби запобігти зловживанням і гарантувати дотримання прав учасників процесу. У воєнний час зупинення досудового розслідування виконує не лише процесуальну, а й практичну функцію – воно дозволяє оптимально розподілити ресурси правоохоронної системи та зосередитися на справах, що можуть бути реально завершені за наявних умов.

Зупинення досудового розслідування відіграє важливу роль у кримінальному процесі, адже дозволяє тимчасово призупинити слідчі дії у випадках, коли їх подальше проведення стає

неможливим. Однак на практиці цей механізм часто супроводжується проблемами, які суттєво знижують ефективність розслідувань. Найпоширенішою з них є зловживання правом на зупинення – коли його використовують не через об'єктивні обставини, а як спосіб уникнути дотримання процесуальних строків або компенсувати недоліки в роботі слідчих. Нерідко справи «зависають» через невстановлення особи підозрюваного чи неможливість з'ясувати його місцезнаходження, що свідчить про недосконалість оперативно-розшукової діяльності. Додатковою проблемою є відсутність ефективного контролю за строками та підставами зупинення, через що провадження затягуються, а потерпілі змушені роками чекати на справедливість [5, с. 79].

Щоб подолати ці недоліки, необхідно підвищити якість та ефективність роботи органів досудового розслідування, забезпечити чіткіші критерії для ухвалення рішень про зупинення та посилити прокурорський і судовий контроль за цим процесом.

Доцільним є активніше використання сучасних технологій і міжнародної співпраці для розшуку підозрюваних, а також впровадження електронних систем фіксації причин та строків зупинення, що підвищить прозорість. У майбутньому цей інститут має адаптуватися до умов воєнного часу, зокрема враховувати ситуації, пов'язані з окупацією територій чи участю підозрюваних у бойових діях. Законодавче вдосконалення, узгоджена практика судів і посилення міжнародної взаємодії дозволять не лише уникнути зловживань, а й забезпечити баланс між правами сторін та інтересами правосуддя, що особливо важливо в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9–10. Ст. 88. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_protsesualniy_kodeks_ukraini

2. Тетерятник Г. К. Зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях в умовах надзвичайних правових режимів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. редкол. : Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Забровський, Д. М. Бєлов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2021. № 4. С. 343–348.

3. Руденко А. Особливості зупинення та відновлення досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах :* матеріали Всеукр. наук. 2023. С. 260–267.

4. Церкуник Л. Правове регулювання наслідків скасування постанови про зупинення досудового розслідування та відновлення зупиненого досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. 2025. С. 210–218.

5. Лоскутов Т. О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2 2022. С. 79–81.

Каріна ПЛЕВАК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР В ПОДОЛАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану економічна безпека держави набуває критичного значення, оскільки саме вона забезпечує стабільність функціонування державних інституцій, стійкість соціально-економічної системи та здатність країни ефективно протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до масштабних деструктивних процесів в економічній сфері – руйнування промислових підприємств, скорочення виробництва, зростання тіньових фінансових потоків, контрабанди, корупційних ризиків та розкрадання гуманітарної допомоги. У таких умовах правоохоронні структури – Національна поліція, Бюро економічної безпеки, Служба безпеки України, Державна митна та податкова служби стають ключовими суб'єктами у системі забезпечення економічної безпеки держави. Їхня роль полягає не лише у виявленні та припиненні злочинів економічного характеру, а й у формуванні правової та аналітичної основи для стратегічних рішень уряду в частині фінансової стабільності, протидії економічній диверсії та підтримки обороноздатності.

Важливим аспектом діяльності правоохоронних органів у цей період є інституційна адаптація до нових умов воєнної економіки: цифровізація процесів, удосконалення інформаційного обміну між відомствами, використання аналітичних IT-платформ для виявлення економічних правопорушень, а також міжнародна співпраця у сфері фінансової розвідки. Ефективність протидії економічним загрозам залежить від рівня міжвідомчої координації, кадрової підготовки та здатності правоохоронних структур швидко реагувати на зміну економічних і безпекових умов.

Воєнний стан в Україні зумовив суттєве загострення економічних загроз, які впливають як на макроекономічні показники, так і на повсякденне життя громадян. Економіка зазнала значних втрат унаслідок руйнування промислових підприємств, блокування транспортних шляхів, скорочення зовнішньої торгівлі та зменшення надходжень до бюджету. За оцінками експертів, прямі збитки вже перевищують сотні мільярдів доларів, а непрямі наслідки проявляються у зниженні інвестиційної привабливості та відтоку робочої сили за кордон [1, С. 99].

Економічні загрози в умовах війни поділяють на кілька основних груп. По–перше, фінансово–бюджетні загрози: значне зниження податкових надходжень, дефіцит державного бюджету та зростання інфляції. По–друге, інвестиційні ризики: іноземні інвестори згортають свою діяльність через небезпеку військових дій. По–третє, соціально–економічні наслідки: масове безробіття, внутрішнє переміщення мільйонів громадян, зростання рівня бідності. Нарешті, зовнішньоекономічні загрози: блокування експорту сільськогосподарської продукції, втрата ринків збуту та зниження валютних надходжень [2].

Особливої ваги в умовах воєнного стану набуває боротьба з тіньовою економікою та корупцією. За даними науковців, у періоди суспільних криз тіньовий сектор зростає в кілька разів, що становить серйозну небезпеку для економічної стабільності держави. Корупційні ризики з'являються у сфері гуманітарної допомоги, розподілу міжнародної фінансової підтримки та здійснення державних закупівель [3].

У таких умовах правоохоронні органи стають ключовими гарантами економічної безпеки. Національна поліція України проводить розслідування економічних злочинів, включаючи шахрайство з гуманітарними вантажами, незаконні схеми тендерних закупівель, розкрадання державних коштів. Вона також виконує превентивну функцію, попереджаючи правопорушення у сфері господарської діяльності [4].

Служба безпеки України (СБУ) відповідно до законодавства здійснює контррозвідувальні заходи у сфері економічної безпеки, виявляє та припиняє діяльність диверсійних груп, що мають на меті дестабілізувати фінансову систему чи здійснити тиск на стратегічні галузі економіки [5, С. 99].

Бюро економічної безпеки України (БЕБ) було створено спеціально для протидії злочинам у сфері оподаткування, митної справи та фінансового сектору. Орган займається викриттям масштабних схем ухилення від сплати податків, відмивання коштів та фінансування протиправних угруповань. Його діяльність дозволяє забезпечувати надходження до бюджету навіть у складних умовах війни [6].

Державна прикордонна служба України (ДПСУ) забезпечує контроль за переміщенням товарів, валюти та зброї через державний кордон. У період війни це має особливе значення для запобігання контрабанді та захисту економічних інтересів країни. Окрім цього, прикордонники активно співпрацюють з митними та податковими органами для зменшення корупційних ризиків у зовнішньоекономічній діяльності [4].

Не менш важливою є роль прокуратури України, яка здійснює нагляд за дотриманням законності у сфері економічних правовідносин. Прокурори координують діяльність усіх правоохоронних органів у сфері захисту економіки, забезпечують притягнення винних до відповідальності, а також здійснюють представництво інтересів держави у судах.

Законодавча база України створює належні умови для діяльності правоохоронних структур у сфері економічної безпеки. Зокрема, це Конституція України, Закон «Про правовий режим воєнного стану», Закон «Про Національну поліцію», Закон «Про Службу безпеки України», Закон «Про прокуратуру», а також Закон «Про Бюро економічної безпеки України» [7-12]. Їх реалізація спрямована на формування цілісної системи захисту національної економіки.

Отже, в умовах воєнного стану економічні загрози для України посилюються, проте роль правоохоронних органів у їх подоланні є визначальною. Роль правоохоронних структур у подоланні економічних загроз за умов воєнного стану є стратегічно визначальною для збереження економічної стійкості України. Їхня діяльність охоплює широкий спектр завдань: від виявлення фінансових правопорушень і протидії корупції до захисту критичної інфраструктури, контролю за оборонними витратами та запобігання економічній диверсії. Підсумовуючи, можна зазначити, що формування ефективної системи подолання економічних загроз під час війни можливе лише за умови синергії правоохоронних, фінансових та оборонних інституцій, підтриманої цифровими інструментами контролю, підзвітності та прогнозування. Саме це забезпечить не лише стабілізацію економіки в короткостроковій перспективі, але й створить підґрунтя для післявоєнного відновлення та сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану / О. О. Макогон. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. № 3 (92). С. 96–103. DOI: 10.32702/2306–6806.2023.3.96.

2. Гаврилюк О. В. Фінансово-бюджетна безпека України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: 10.32782/2524–0072/2023–55–4.

3. Оцінка рівня тіньової економіки України в період воєнного стану та виклики для економічної безпеки / Н. В. Кононенко та ін. *Statistics of Ukraine*. 2023. № 4 (10). С. 136–146. DOI: 10.53767/2618–0268.2023.4.10.

4. Роль правоохоронних органів у забезпеченні стабільності і безпеки в умовах воєнного стану: досвід України / В. В. Бабкова. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 411–414.

5. Ковальчук Я. В. Контррозвідувальне забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану. *НАУКОВИЙ ВІСНИК УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. СЕРІЯ: ПРАВО*. 2023. Вип. 78. С. 98–101.

6. Бюро економічної безпеки України в системі забезпечення економічної безпеки держави в умовах воєнного стану / І. С. Іванов. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 2 (24). С. 138–144.

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 28. Ст. 250. URL: - (дата звернення: 02.10.2025).

8. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 02.10.2025).

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 02.10.2025).

10.Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 1697. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18 (дата звернення: 02.10.2025).

11.Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12 (дата звернення: 02.10.2025).

12.Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. *Голос України*. 2021. № 19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150–20 (дата звернення: 02.10.2025).

Олександра ПЛЕТІНЬ
(Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
Національної академії Служби безпеки України)

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ТА ВИДІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА В МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ

Інформаційне протиборство – суперництво соціальних систем (країн, блоків країн) в інформаційній сфері щодо впливу на ті або інші сфери соціальних відносин і встановлення контролю над джерелами стратегічних ресурсів, у результаті якого одна група учасників суперництва отримує переваги, необхідні їм для подальшого розвитку [1].

Інформаційне протиборство в наукових колах також розрізняють у широкому й вузькому розумінні.

Інформаційне протиборство (у широкому розумінні) – це форма боротьби, що становить сукупність спеціальних (політичних, економічних, дипломатичних, технологічних, військових та інших) методів, способів і засобів вигідного впливу на інформаційну сферу об'єкта зацікавленості та захисту власної інформаційної сфери в інтересах досягнення поставлених цілей.

Інформаційне протиборство (у вузькому розумінні – у військовій, оборонній сферах) – це комплекс заходів інформаційного характеру, здійснюваних з метою захоплення й утримання стратегічної ініціативи, досягнення інформаційної переваги над противником і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя при підготовці й веденні бойової й іншої діяльності збройних сил. [1]

Форми інформаційного протиборства в міждержавних відносинах включають: психологічну війну, що впливає на свідомість, кібервійну та мережеву війну для атаки на цифрову інфраструктуру, ідеологічну диверсію для створення хаосу, семантичну війну для маніпулювання значеннями, а також радіоелектронну боротьбу шляхом придушення або захоплення засобів масової інформації для проведення дезінформаційних кампаній.

Основні форми інформаційного протиборства:

– ***Психологічна війна:***

Це вплив на свідомість людей та соціальних груп з метою створення негативного ставлення до противника, його культури, а також для внесення хаосу та політичної напруженості в суспільстві [2].

– ***Кібервійна та мережева війна:***

Стосуються використання комп'ютерних мереж та цифрових технологій для впливу на інформаційно-технічну інфраструктуру держави-суперника, що може включати саботаж, крадіжку даних або порушення роботи критично важливих систем.

– ***Ідеологічна диверсія:***

Навмисне поширення ідей та поглядів, що підривають усталені цінності, створюють аморальну атмосферу або викликають невдоволення правлячим режимом у противника, що призводить до політичної нестабільності.

– ***Семантична війна:***

Маніпулювання значеннями слів та концепцій для досягнення певних цілей, наприклад, для викривлення реальності або зміни суспільної думки щодо певних подій чи явищ.

– ***Радіоелектронна боротьба:***

Це використання спеціальних засобів для впливу на електронні системи зв'язку та інформаційні ресурси. Це може бути придушення теле- та радіосигналів, захоплення broadcast-ресурсів для поширення власної пропаганди, а також дезінформаційних повідомлень.

Ці форми інформаційного протиборства можуть застосовуватися як в мирний, так і у військовий час з метою досягнення політичної, економічної або військової переваги над супротивником.

Види інформаційного протиборства: *інформаційно-технічне й інформаційно-психологічне.* Головними об'єктами впливу інформаційно-технічного протиборства є системи телекомунікації і зв'язку, радіоелектронні засоби тощо. Об'єктом інформаційно-психологічного протиборства залишаються свідомість і психіка населення й особового складу збройних сил, спецслужб противника та системи формування суспільної думки і прийняття стратегічних рішень [1].

Концепція інформаційного протиборства передбачає його ведення на воєнному та державному рівнях. На державному рівні метою інформаційного протиборства є послаблення позицій конкуруючих держав, підрив їхніх національно-державних основ, порушення системи національного управління за рахунок інформаційного впливу на політичну, дипломатичну, економічну та соціальну сфери життєдіяльності країни, проведення психологічних операцій, підривних та інших деморалізуючих пропагандистських акцій. Воно спрямовано на забезпечення національних інтересів держави, упередження міжнародних конфліктів, терористичних акцій, забезпечення інформаційної безпеки країни та розглядається як вид стратегічного протиборства країн.

Анотація

У тезах розглядаються форми та види інформаційного протиборства в контексті міждержавних відносин як важливого елементу сучасної геополітичної боротьби. Інформаційне протиборство трактується як стратегічне суперництво держав у інформаційній сфері, спрямоване на досягнення політичних, економічних або військових переваг. Визначено підходи до розуміння інформаційного протиборства у широкому та вузькому сенсах, виокремлюючи його військові, політичні та технологічні аспекти. Особлива увага приділяється класифікації основних форм такого протиборства: психологічній війні, кібервійні, ідеологічній диверсії, семантичній війні та радіоелектронній боротьбі. Крім того, розрізняються два основні види інформаційного впливу – інформаційно-технічне та інформаційно-психологічне протиборство, кожне з яких має свою специфіку та цілі. Концепція інформаційного протиборства представлена як багаторівнева стратегія, що реалізується як у військовій сфері, так і на державному рівні, з метою захисту національних інтересів та забезпечення інформаційної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Інформаційна безпека держави : навч. посіб. / О. В. Сич, М. В. Григоренко, С. В. Кошель та ін.] ; за заг. ред. О. В. Сича. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 132 с. URL: https://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/19246 (дата звернення: 20.08.2025).

2. Інформаційна війна // Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_війна (дата звернення: 20.08.2025).

Вікторія ПОДОЛЮК
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ПАТРІОТИЗМ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА І СОЦІАЛЬНА ОСНОВА НЕЗЛАМНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Патріотизм як психологічна і соціальна основа незламності української нації розглядається через єдність внутрішніх переконань, моральної зрілості та громадянської відповідальності. Це явище поєднує емоційне ставлення до Батьківщини, готовність до самопожертви та усвідомлення своєї приналежності до великої спільноти, що має спільну історію, культуру, традиції. Український патріотизм сьогодні не лише ідея, а й спосіб життя, який проявляється у конкретних вчинках, здатності до самозахисту, взаємопідтримки та солідарності. Він перетворився на психологічний фундамент, що дозволяє нації залишатися цілісною навіть у періоди воєнних викликів. У цьому полягає його глибинна сутність як соціально-психологічного феномена.

Психологічний вимір патріотизму полягає в тому, що він формує у людини відчуття приналежності до народу, сприяє усвідомленню власної ролі у спільній справі, створює внутрішню систему цінностей, яка регулює поведінку. Людина, що має патріотичну свідомість, сприймає державу не як абстрактне утворення, а як частину власного життя.

Патріотизм впливає на здатність особистості долати труднощі, зберігати емоційну рівновагу і контролювати страх у критичних ситуаціях. Через психологічну стійкість, сформовану на базі патріотичних переконань, українці демонструють унікальну здатність до колективної мобілізації та захисту національної гідності. Як зазначає Л. Шкребтієнко, феномен патріотизму слід розглядати як поєднання духовного переконання та моральної дії, що формує цілісність особистості [5, с. 82].

Духовний вимір патріотизму тісно пов'язаний із процесом формування світоглядних орієнтацій. Він виступає внутрішнім стрижнем, який визначає напрям морального розвитку, здатність зберігати людяність навіть у трагічні періоди. Через усвідомлення вищого сенсу – служіння Батьківщині, народові, свободі – особистість знаходить сили для протистояння зовнішнім викликам. Саме духовність наповнює патріотизм моральним змістом, відрізняючи його від поверхневого націоналізму чи політичної пропаганди. Ця духовна спрямованість створює психологічну стійкість, яка є підґрунтям колективної незламності українців.

Соціальний аспект патріотизму розкривається через здатність народу до самоорганізації, взаємодопомоги та колективної дії. У періоди війни чи кризових явищ суспільство проявляє синергію – люди об'єднуються для досягнення спільної мети, відчуваючи моральну єдність. Саме це є показником високого рівня соціальної згуртованості, що стає запорукою незламності нації. Як зазначає І. Бех, патріотизм є рушійною силою духовного зростання особистості, що забезпечує її моральну автономність і здатність діяти відповідно до ідеалів добра й справедливості [1].

В умовах сучасної війни патріотизм в Україні проявляється не лише у героїчних вчинках на фронті, а й у повсякденній діяльності мільйонів громадян – волонтерів, медиків, освітян, культурних діячів. Він формує колективну психологічну готовність до тривалого опору, підтримує внутрішній баланс суспільства. Патріотизм об'єднує не лише на основі етнічної належності, а й через спільні моральні цінності – свободу, гідність, справедливість, людяність. Це свідчить про його універсальний характер як феномену, що виходить за межі політичних чи ідеологічних рамок [6, с. 7]. Психологічна стійкість, що постає з патріотичних переконань, спирається на кілька рівнів – індивідуальний, груповий і суспільний. На індивідуальному рівні вона визначається особистими цінностями, вірою у себе, довірою до власного народу. На груповому рівні патріотизм проявляється у взаємопідтримці, здатності до спільного переживання труднощів і радості. На суспільному рівні він створює відчуття історичної тяглості, спадкоємності поколінь. Усі ці рівні взаємопов'язані, формуючи психологічний каркас незламності українців.

Патріотизм не є статиною рисою, він розвивається, поглиблюється під впливом соціального досвіду. У процесі історичних випробувань народ формує власні моделі поведінки, етичні норми, що підтримують життєздатність спільноти. Як підкреслює О. Лучанінова, український патріотизм є моральною рефлексією війни, що очищує суспільство від байдужості та спонукає до духовного відродження [2]. Ця моральна рефлексія створює у свідомості людей механізми подолання болю, втрат і відчаю, перетворюючи страждання на джерело духовної сили.

Сучасна українська молодь демонструє новий тип патріотизму – активний, усвідомлений, пов'язаний із громадянською участю та соціальною відповідальністю. Для неї патріотизм – це не лише емоція, а конкретна діяльність: волонтерство, захист довкілля, розвиток культурних проєктів,

участь у відбудові держави. Таке розуміння патріотизму свідчить про глибоке внутрішнє засвоєння державних цінностей. І. Найда наголошує, що патріотизм у системі державних цінностей молоді виступає провідним чинником формування її громадянської позиції та почуття відповідальності за майбутнє країни [3, с. 356].

Моральна функція патріотизму виявляється у формуванні здатності чинити опір злу та несправедливості. Людина, яка має патріотичну свідомість, орієнтується на моральні ідеали, навіть коли це вимагає особистих жертв. Таке почуття підтримує психологічну рівновагу та формує моральний імунітет суспільства. Патріотизм слугує духовним критерієм зрілості нації, бо спонукає громадян не лише любити країну, а й діяти на її благо, не очікуючи винагороди. Психологічна незламність українців формується через поєднання індивідуального переживання патріотизму та колективного досвіду. У цьому процесі вагому роль відіграє історична пам'ять, що зберігає приклади героїзму, жертовності та стійкості попередніх поколінь. Через усвідомлення спадкоємності народ черпає сили для подолання сучасних випробувань. Як відзначає К. Циганчук, патріотизм – це цінність, що створює духовний зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім, забезпечуючи єдність національної свідомості [4, с. 6].

Формування патріотичних почуттів у суспільстві потребує комплексного підходу, який охоплює виховання, культуру, освіту, громадянську участь. Школа, університет, засоби масової комунікації стають середовищами, де формується громадянська ідентичність. Важливо, щоб ці процеси не були декларативними, а базувалися на особистісному досвіді, спілкуванні, волонтерській діяльності, осмисленні історії [2]. Тільки тоді патріотизм стає внутрішньою потребою, а не зовнішнім обов'язком. У контексті війни патріотизм виявляє себе як чинник психологічного виживання. Він підтримує у людей надію, допомагає зберігати віру в майбутнє, мотивує до відновлення життя попри втрати. Це почуття трансформується в колективну силу, яка утримує суспільство від розпаду. Як зазначає І. Бех у новітніх дослідженнях, духовне піднесення народу починається з усвідомлення власної місії – бути вільним, справедливим і людяним навіть у найжорсткіших умовах [6, с. 7].

Отже, патріотизм – це не лише емоційна прихильність до Батьківщини, а й потужний психологічний механізм, що забезпечує незламність української нації. Він об'єднує духовні, моральні й соціальні виміри людського буття, сприяє формуванню зрілої громадянської позиції, мобілізує суспільство до спільних дій. Патріотизм робить українців здатними не просто виживати, а зберігати гідність, підтримувати одне одного, творити майбутнє навіть у найтемніші часи. Саме в цьому полягає його справжня сила – у психологічній єдності людей, які, попри всі труднощі, залишаються вірними своїй землі, культурі та свободі.

Список використаних джерел

1. Бех І. Патріотизм на шляху духовного зростання особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. Т. 1. № 2 (106). URL: https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-106-2-24-36(дата звернення: 31.10.2025).

2. Лучанінова О. Український патріотизм: моральні рефлексії в умовах війни. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. Т. 1. № 2 (106). URL: https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-106-2-107-115(дата звернення: 31.10.2025).

3. Найда І. Патріотизм у системі державних цінностей молоді. *Litopys Volyni*. 2023. № 28. С. 355–359. URL: https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.51(дата звернення: 31.10.2025).

4. Циганчук К. А. Патріотизм як цінність. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 2. С. 4–10.

5. Шкребтієнко Л. П. Феномен поняття «патріотизм»: сутність та характеристика. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2015. Вип. № 2 (27). С. 81–82.

6. Bekh I. Патріотизм у духовному злеті народу. *Herald of the national academy of educational sciences of Ukraine.* 2023. Т. 5. № 1. С. 1–7. URL: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5117(дата звернення: 31.10.2025).

Вікторія ЧУБАНЬ
(Національний університет цивільного захисту України)
Дарія ПОКОТІЛОВА
(Національний університет цивільного захисту України)

НАПРЯМИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МИТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після набуття Україною статусу офіційного кандидата на вступ до Європейського Союзу інтеграція до ЄС стала одним із ключових напрямів зовнішньої політики держави. Наразі активно створюються передумови та впроваджуються практичні заходи для майбутнього членства, що супроводжується поступовим запровадженням європейської моделі розвитку. Ефективність реалізації державної політики визначає демографічні, соціальні, економічні та політичні показники країни, а також її авторитет на міжнародній арені. У цьому контексті розробка та реалізація державної політики в усіх сферах суспільного життя є пріоритетним завданням органів законодавчої та виконавчої влади, зокрема в частині законотворчої діяльності [1].

У період воєнного стану митна система країни швидко адаптувалася до нових умов. Митні органи стали ключовою ланкою у контролі за перетином товарів та послуг через державний кордон. Геополітичні зміни змусили митну службу переглянути стратегію, змінити пріоритети та мобілізувати ресурси. Основною метою стало забезпечення ефективного функціонування митної системи в умовах економічної нестабільності. Митна служба посилила контроль не лише за звичайним переміщенням товарів, а й за потоком гуманітарної допомоги. Окрему увагу приділяють контролю за обігом стратегічно важливих ресурсів [4].

З 01 грудня 2023 року змінюється порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Згідно з положеннями Закону України «Про гуманітарну допомогу» отримувачем гуманітарної допомоги можуть виступати виключно такі юридичні особи:

– підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, а також підприємства, установи та організації;
– благодійні організації, створені у порядку, визначеному Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»;
– громадські організації осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, Товариство Червоного Хреста України та його обласні організації;
– релігійні організації, зареєстровані у порядку, передбаченому Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації»;
– реабілітаційні установи для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають відповідну ліцензію на здійснення реабілітаційних послуг [3].

Адміністративно-правова складова митної політики, що охоплює митне адміністрування, митний контроль та оформлення товарів, розвивалась динамічно, відображаючи зміни в економіці, міжнародній торгівлі, митно-тарифному регулюванні та інтеграційні процеси на глобальному і регіональному рівнях [2].

Митна справа традиційно відіграє важливу роль для України, що зумовлює актуальність питання її реформування. Основними напрямами стратегії реформ є подальша інтеграція митної системи України з Європейським Союзом. Практичні кроки включають встановлення сканерів для перевірки вантажів, посилення контролю діяльності українських митників разом із митниками країн ЄС. Значну увагу приділяється цифровізації, зокрема запровадженню електронного обміну даними, розмитненню через застосунок «Дія» та організації електронної черги для перетину кордону. В останні роки українське митне законодавство, зокрема Митний кодекс України, активно адаптується до міжнародних стандартів [5].

Аналізуючи перспективи розвитку державної політики у сфері захисту митних інтересів, митної безпеки та регулювання зовнішньої торгівлі відповідно до міжнародних рекомендацій, слід звернути увагу на аналітичні висновки Організації економічного співробітництва та розвитку щодо найкращих практик забезпечення доброчесності у митній сфері.

Держава, суспільство та приватний сектор зацікавлені у розробці й реалізації заходів для забезпечення доброчесності фізичних осіб, підприємств і працівників митних органів, а також у впровадженні заходів сприяння торгівлі, що дозволяють усунути бар'єри без шкоди для боротьби з шахрайством і корупцією [2].

В умовах воєнного стану митна політика України зазнала суттєвих трансформацій, орієнтованих на забезпечення обороноздатності, підтримку економіки та гарантування гуманітарної безпеки.

Ефективна митна політика у воєнний період має стратегічне значення для збереження економічної стабільності, залучення міжнародної допомоги та забезпечення оперативної взаємодії з партнерами. Подальший розвиток митного права вимагає постійного вдосконалення нормативно-правової бази, адаптації до викликів війни і одночасного наближення до вимог європейського права.

Список використаних джерел

1. Стеценко О. М. Основні аспекти розвитку митної політики України. *Агросвіт*. 2012. URL: https://surl.li/cmnzod
2. Петросян В. О. «Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон. Сучасні тенденції розвитку митної політики в світі: *Адміністративно-правовий аспект*. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-5-01-11/2022-5-01-11
3. Державна митна служба України. Митне оформлення в умовах воєнного стану. *Роз'яснення щодо ввезення гуманітарної допомоги на територію України в умовах воєнного стану*. URL: https://surl.li/kchbqx
4. Гвоздьова О, Корнилюк Р. Сильне плече аграріїв. *Митна політика України в умовах воєнного стану*. URL: https://surl.li/yhtnmw
5. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 28 липня. 2022 р. No 2510-IX: станом на 15 серпня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text

Андрій ПОЛЯК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПЕРІОД ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

У період воєнної агресії, що триває з моменту окупації російською федерацією Автономної Республіки Крим у лютому 2014 року, особливу актуальність становить питання ефективної взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. Така співпраця забезпечує консолідацію зусиль у захисті національних інтересів, підтримці обороноздатності держави та збереженні соціальної стабільності.

Основними механізмами цієї взаємодії, на нашу думку, є:

– громадський контроль за діяльністю органів влади з метою підвищення прозорості та підзвітності;

– волонтерський рух і діяльність благодійних організацій, які доповнюють роботу державних структур у гуманітарній та соціальній сферах;

– інформаційне партнерство між державою та громадянами для протидії дезінформації та підтримки інформаційного фронту;

– електронні інструменти участі (петиції, онлайн-консультації, платформи збору допомоги), що сприяють оперативному прийняттю управлінських рішень.

Науковці досліджують такі механізми взаємодії держави та громадянського суспільства, вказуючи на необхідність тісного партнерства між цими суб'єктами задля досягнення ефективного та стійкого розвитку

суспільства [1].

У період воєнного стану, коли держава має широкі повноваження для забезпечення безпеки і стабільності, громадяни часто стикаються з обмеженням своїх прав та свобод. У цей час особливо стає актуальним забезпечення балансу між необхідністю ефективної оборони держави та дотриманням основних принципів демократії і прав людини. І саме громадський контроль виступає інструментом для забезпечення прозорості, відкритості та відповідальності влади перед громадянами [2].

Втім, у період воєнного стану на деякі державні інституції накладаються певні обмеження щодо здійснення контролю за їх діяльністю. Так, громадський контроль за діяльністю поліції, визначений статтями 86-88 та 90 Закону України «Про Національну поліцію» [3], під час дії воєнного стану не здійснюється (стаття 901). Такі зміни до Закону законодавець вніс після повномасштабного вторгнення військ російської федерації в Україну 24 лютого 2025 року з метою забезпечення стабільності функціонування органів Національної поліції та недопущення витоку інформації, яка може становити загрозу національній безпеці. Після завершення дії воєнного стану, відповідно до законодавства, механізми громадського контролю, такі як діяльність поліцейських комісій, моніторингових груп, правозахисних організацій, мають бути відновлені у повному обсязі.

У період воєнної агресії громадський контроль може здійснюватися, зокрема, за такими напрямками:

– контроль за розподілом військових ресурсів та гуманітарної допомоги (з огляду на те, що в умовах війни на ці цілі витрачається величезна кількість ресурсів, громадський контроль запобігає проявам зловживань);

– моніторинг державних витрат (відсіч збройної агресії вимагає значних державних витрат, які є вразливими до корупції. Здійснення громадськими організаціями та журналістами моніторингу бюджетних витрат, публічних закупівель, укладених контрактів забезпечують їх прозорість і підзвітність);

– інформаційна просвітницька кампанія (громадські організації можуть організовувати кампанії з підвищення політико-правової обізнаності громадян);

– залучення міжнародних організацій (з метою посилення громадського контролю, міжнародні організації можуть надавати експертизу, ресурси та технічну допомогу);

– використання технологій (сучасні технології, такі як соціальні мережі, онлайн-платформи для моніторингу державних витрат та мобільні додатки для повідомлень про різні види інформації, зокрема про корупцію, можуть бути ефективними інструментами громадського контролю) [4].

Тож, громадський контроль у воєнних умовах є важливим інструментом забезпечення прозорості, відповідальності та захисту прав людини. Від активної громадянської позиції українського народу, результативної діяльності громадських організацій та міжнародної спільноти залежить здатність суспільства зберегти свої цінності та принципи в умовах воєнного конфлікту [2].

Рівень розвитку благодійної та волонтерської діяльності відображає ступінь зрілості громадянського суспільства та є однією з ключових характеристик демократичної держави. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України волонтерський рух і благодійні ініціативи набули особливого значення, перетворившись на важливий інструмент мобілізації суспільних ресурсів у боротьбі за незалежність та територіальну цілісність держави [5].

Правові засади волонтерського руху в Україні в умовах правового режиму воєнного стану визначено статтею 17 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». У ній, зокрема, зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, а також громадяни зобов'язані сприяти діяльності військового командування та військових адміністрацій у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану на відповідній території [6]. Так, волонтери залучаються до проведення евакуації населення, зокрема з прифронтових територій; матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності; забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами.

У період збройної агресії російської федерації проти України особливого значення серед усіх напрямів волонтерської діяльності набуло надання всебічної підтримки Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам та органам державної влади у реалізації заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності держави, захист безпеки населення та забезпечення національних інтересів.

Волонтерський рух став одним із ключових чинників забезпечення ефективного функціонування тилу, оперативного постачання необхідного спорядження, амуніції, техніки та гуманітарної допомоги. Завдяки високому рівню самоорганізації громадян, координації з державними структурами та активному залученню благодійних фондів, волонтерська діяльність перетворилася на невід'ємний елемент системи національної безпеки й оборони України. Вона не лише сприяє підтримці Збройних Сил, а й зміцнює соціальну єдність, довіру між громадянами та державою, формуючи підґрунтя для подальшого розвитку громадянського суспільства в умовах війни.

Отже, активна участь інститутів громадянського суспільства у політико-правових процесах і механізмах ухвалення державних рішень сприяє підвищенню їх легітимності, прозорості та репрезентативності. Ефективна взаємодія між державними інституціями та громадянським суспільством виступає необхідною умовою утвердження демократичних засад, сталого розвитку та забезпечення суспільного добробуту. Особливого значення така взаємодія набуває в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Чкадуа М. І. Механізм взаємодії держави та громадянського суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 432–435. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/102 .

2. Мерник А. М. Громадський контроль в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Том 31, № 4. С. 46-62. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31(4)_2024-46-62.pdf .

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 08.10.2025).

4. Гжибовська Т. Громадський контроль як інструмент впливу на органи публічної влади в умовах воєнного стану. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2024. Вип. 54. С. 196–203. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.23 .

5. Роз'яснення щодо правових аспектів благодійної та волонтерської діяльності. *Міністерство внутрішніх справ*. URL: https://surl.li/qksnqa (дата звернення: 08.10.2025).

6. Волуйко О. М. Волонтерська діяльність як чинник реалізації заходів правового режиму воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 243–247. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/58 .

Артем ПРИМАК
(Харківський національний університет внутрішніх справ)
Валентин ПУГАРЕВИЧ
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК СЕРЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Незалежність є фундаментальною категорією національної ідентичності, що об'єднує історичні, політичні, культурні та соціальні виміри буття народу. Україна, пройшовши тривалий шлях державотворення, протягом століть формувала у своїх громадян усвідомлення належності до окремої національної спільноти, серед основних характеристик якої – право на самовизначення і суверенітет. У контексті глобалізації і зовнішніх загроз концепція незалежності набуває особливої значущості як символ стійкості і здатності народу захищати свої цінності, мову, культуру. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року став віхою у формуванні сучасної української ідентичності, однак його коріння сягають давніших етапів державності і національної свідомості. Дослідження понять незалежності й ідентичності, а також їх взаємодії, є важливими для розуміння механізмів національної згуртованості, легітимізації держави та утвердження спільного історичного наративу.

Метою даного дослідження є всебічне осмислення незалежності як ключового елементу формування української національної ідентичності. У роботі розглядаються історичні передумови становлення незалежної держави, аналізуються основні етапи розвитку національної свідомості та процеси, що сприяли формуванню українського народу як окремої політичної та культурної спільноти. Особлива увага приділяється з'ясуванню того, яким чином події 1991 року, а також попередні історичні змагання за державність, вплинули на формування сучасної української ідентичності. Дослідження має на меті показати, що незалежність не є лише політичним фактом, а виступає світоглядною та духовною категорією, яка визначає систему національних цінностей, символів, колективної пам'яті та культурного самовираження українців. Крім того, мета полягає у виявленні сучасних викликів, що постають перед незалежністю України, та в аналізі їхнього впливу на збереження і розвиток національної ідентичності в умовах глобалізаційних процесів і зовнішньої агресії.

Формування української незалежності є результатом тривалого історичного процесу, що бере свій початок від часів Київської Русі, коли вперше було створено політичне утворення зі спільною культурною та духовною ідентичністю. Київська держава стала символом перших спроб об'єднання східнослов'янських земель і заклала основу майбутнього українського державотворення [1]. У подальші століття ідея самостійності продовжувала жити в різних формах – через традиції козацького самоврядування, діяльність гетьманів та формування власних правових і культурних норм [2]. У XIX столітті український національний рух, спираючись на ідеї європейського романтизму, почав відроджувати інтерес до історії, мови та культури. Цей рух став підґрунтям для формування політичної свідомості народу, що зрештою привело до визвольних змагань 1917–1921 років і створення Української Народної Республіки. Попри поразку тогочасних державних утворень, сам факт проголошення незалежності закріпив у суспільній пам'яті ідею української державності [3]. У сучасному вимірі незалежність України постала 24 серпня 1991 року, коли Верховна Рада ухвалила Акт проголошення незалежності України, підтверджений на всеукраїнському референдумі 1 грудня того ж року. Понад 90 % громадян підтримали це рішення, що свідчило про консолідацію нації навколо ідеї державного суверенітету [4]. Здобуття незалежності стало не лише політичною подією, а й моральним актом відновлення історичної справедливості, що символізував завершення століть боротьби українців за свободу.

Після 1991 року Україна почала формувати власну систему державних інституцій, прийняла Конституцію, розвинула національні символи – прапор, герб і гімн, які стали знаками єдності та

патріотизму. Водночас незалежність набула не лише юридичного, а й духовного виміру – вона перетворилася на основу сучасної української ідентичності, на символ незламності та свободи. Навіть у часи випробувань – під час Революції Гідності та російської агресії – українське суспільство продовжує підтверджувати свою готовність боронити державність і зберігати незалежність як найвищу національну цінність [5]. Незалежність є не просто політичним атрибутом, а центральним елементом українського національного коду, який поєднує історичну пам'ять, патріотизм і прагнення до свободи. Саме вона є серцем української ідентичності, джерелом єдності та сили народу.

Отже, незалежність України постає не лише як політико-правова категорія, а як глибинна сутність національної ідентичності, що визначає самоусвідомлення українського народу, його історичну пам'ять, духовні орієнтири та соціокультурні цінності. Вона є результатом тривалого процесу державотворення, у якому поєдналися традиції Київської Русі, козацької доби, визвольних змагань XX століття та сучасного етапу національного відродження. Акт проголошення незалежності 1991 року не став випадковим явищем, а закономірним підсумком століть боротьби українців за свободу та самовизначення. У сучасних умовах незалежність продовжує виконувати інтеграційну функцію, зміцнюючи єдність суспільства та формуючи спільний національний код, заснований на цінностях гідності, свободи, відповідальності та патріотизму. Водночас вона виступає критерієм зрілості нації, її здатності до самозбереження, демократичного розвитку та культурного самовираження. З огляду на зовнішні виклики та внутрішні трансформації, незалежність потребує постійного зміцнення через розвиток громадянського суспільства, підтримку національної культури, мови, історичної освіти та історичної пам'яті. Її захист є не лише обов'язком держави, але й моральним імперативом кожного громадянина. Саме тому незалежність виступає серцем української ідентичності – джерелом її незламності, духовної сили та впевненості у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Вінницька обласна військова адміністрація. Історія української державності – це не 30 років незалежності. Історія державотворення України налічує тисячі років. URL: https://vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/48844-istoriia-ukrainskoi-derzhavnosti-tse-ne-30-rokiv-nezalezhnosti-istoriia-derzhavotvorennia-ukrainy-nalichuie-tysiachi-rokiv

2. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Русь-Україна з найдавніших часів до незалежності. – https://www.nbuv.gov.ua/node/6544

3. Український інститут національної пам'яті. Інформаційні матеріали до Дня Незалежності України. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/informaciyni-materialy-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayiny

4. Херсонська міська рада. Історія становлення незалежності України. URL: https://miskrada-ks.gov.ua/pro-kherson/istorija-nashogo-mista/istoriia-stanovlennia-nezalezhnosti-ukrainy/

5. РБК-Україна. Крізь війни та революції: яким був шлях України до незалежності. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/kriz-viyni-ta-revolyutsiyi-shlyah-ukrayini-1723312562.html

Ангеліна РИБАЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЖІНКИ-ВОЇТЕЛЬКИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Історія України – це не лише літопис битв і перемог, а й історія жіночої відваги, гідності та любові до Батьківщини. Українські жінки неодноразово ставали на захист рідної землі – від княгині Ольги та легендарних воїтельок до сучасних захисниць, які самовіддано боронять незалежність нашої держави. Їхня сила – не лише у зброї, а й у духовній стійкості, здатності надихати інших, підтримувати й вести за собою. Говорити про українських жінок-воїтельок – означає говорити про саму душу України.

Стародавня Русь

З найдавніших переказів і легенд докнязівського періоду доходять до нас відомості про прадавнє жіноцтво України: Либідь, сестру засновників Києва, Доброгніву, дочку київського посадника Уліба, княгиню Ірину Аскольдову та інших. І завжди перекази підкреслюють, що цим жінкам були притаманні мудрість і мужність. У часи, коли багато народів оспівували лише жіночу красу своїх дочок, українські легенди й літописи відзначали героїзм і патріотизм, притаманний українському жіноцтву [1].

Княгиня Ольга та її дружина

Однією з найяскравіших жіночих історичних постатей Київської Русі є княгиня Ольга. Вона увійшла в історію як перша правителька Русі, яка самостійно здійснювала державне управління після смерті свого чоловіка князя Ігоря. Ольга стала символом жіночої мудрості, хитрості й водночас воєнної рішучості. Її історія – це приклад того, як жінка могла бути одночасно матір'ю, правителькою і воїтелькою.

Після загибелі князя Ігоря від рук древлян у 945 році вона перебрала владу, щоб захистити престол для свого малолітнього сина Святослава. Ольга показала себе як жорстка й безжальна правителька, яка зуміла не лише утримати владу, а й утвердити авторитет Київської держави. Найвідомішою стала її помста древлянам. У літописах описано, як вона тричі карала їх за смерть чоловіка: спершу закопала живцем послів, потім спалила лазню з іншими послами, а згодом знищила Іскоростень, спаливши його за допомогою птахів, до лапок яких було прив'язано запалені ганчірки. Ці епізоди показують не лише її жорстокість, а й винахідливість, стратегічне мислення та здатність використовувати хитрощі замість прямої сили.

Ольга мала свою дружину – військовий загін, який підтримував її владу та виконував воєнні завдання. Вона стала однією з перших жінок-воїтельок, які керували не лише державою, а й військовими операціями. Її образ уособлює мудрість і рішучість, а також здатність жінки впливати на історичний процес на рівні великих правителів.

Окрім військових подвигів, княгиня Ольга запам'яталася як реформаторка. Вона впорядкувала систему збору данини, закріпила адміністративний поділ, а пізніше прийняла християнство, ставши першою святою жінкою Київської Русі. Таким чином, її діяльність мала величезне значення не лише для військової історії, а й для культурного та духовного розвитку держави [3].

Жінки-богатирки

Особливе місце в історії жіночого воїнства посідають богатирки давньоруського епосу, яких у билинах називали поляницями. Їхня поява в героїчних піснях і легендах має глибокі корені. Назва «поляниця» походить від слова «поле», що підкреслює їхню приналежність до простору (залежно від ситуації – для землеробства чи бою).

Богатирки мали не лише велику фізичну силу, а й мудрість, спритність, вміння вести бої та здійснювати хитрі військові маневри. Вони нагадували образи диких жінок, які, за свідченнями античних авторів, мешкали у Північному Причорномор'ї. Таким чином, богатирки постають як своєрідний міст між міфом і реальністю, між античними уявленнями та слов'янською традицією.

Серед найбільш відомих богатирок давньоруського епосу – Настасья Микулишна та Василиса Микулишна, доньки легендарного богатиря Микули Селяниновича. Настасья уособлює непереможну силу. Вона була дружиною відомого богатиря Добрині Микитича, але їхній шлюб стався лише після того, як вона перемогла його у поєдинку. У билинах описується, як Настасья з легкістю підняла Добриню і кинула його на землю, довівши, що її сила перевершує чоловічу. Вона уособлює стихійність, природну міць, яка не потребує пояснень чи прикрас. Її образ демонструє, що жінка здатна бути не лише дружиною богатиря, а й самостійною героїнею, рівною у силі й доблесті. Василиса, навпаки, символізує жіночий розум і хитрість. Вона врятувала свого чоловіка боярина Ставра Годиновича, якого ув'язнив князь Володимир. Переодягнувшись у чоловіче вбрання й видавши себе за іноземного посла, Василиса змогла перемогти в інтелектуальних і військових змаганнях, які влаштував князь. Завдяки своїй кмітливості вона здобула свободу для чоловіка. Василиса показує, що жіноча мудрість може бути навіть ефективнішою за фізичну силу [2].

Образи богатирок підкреслюють рівність жінки й чоловіка у світі героїчного епосу. Вони випробовують чоловічих героїв, підтримують справедливість і водночас є прикладом того, як уявлення про жіночу силу зберігалися в культурі Київської Русі. Богатирки доводять, що героїзм має різні форми: від непереможної фізичної сили до тріумфу розуму та винахідливості.

Косачки (Придніпров'я)

Однією з найдавніших та водночас найменш вивчених сторінок цієї історії є феномен косачок Придніпров'я – воїнів-жінок, які нібито мешкали вздовж Дніпра (у низовині Дніпра й прибережних степах), але ця інформація переважно гіпотетична, фольклорна й історіографічна, а не однозначно підтверджена археологічними джерелами. Про цю давньоукраїнську (степову) общину або етнокультурну групу жінок-воїнів збереглися легенди, народні перекази, частково пісні та усна народна творчість, що віддзеркалює давні уявлення українців про жіночу силу й здатність до збройної боротьби. Косачки поєднували у собі риси міфологічних постатей і реальних історичних жінок, які брали на себе функції захисниць рідної землі.

Назва «косачки» походить від слова «коса» – жіноча окраса, але водночас і символ сили. Адже саме коса цих жінок була і бойовою зброєю, що залежала від міцності і довжини волосся. До речі, у деяких гіпотезах про походження козаків припускається можливий зв'язок слів «коса» і «козак» (через чуб «оселедець»).

У фольклорних текстах косачки постають як жінки, що мали надзвичайну силу, вміли їздити верхи, володіли шаблями й списами, а ще були мудрими радницями у військових справах. У них поєднується земне та сакральне начало, бо, з одного боку, вони виглядають як прості селянки, а з іншого – нагадують напівміфічних амазонок, наділених надприродними здібностями.

В українських думах і піснях вони виступають у ролі берегинь дому, які стають воїтельками, коли чоловіки йдуть на війну. У народній уяві це не лише жінки-захисниці, а й символ жіночої честі, сили

та волі до боротьби. У літописах і народних переказах часто згадуються випадки, коли жінки ставали на чолі загонів, обороняючи свої громади від нападів татар чи інших ворогів [2].

Косачки символізують тяглість ідеї жіночої участі в обороні рідної землі. Вони доводять, що ще задовго до появи козацтва українські жінки були готові взяти до рук зброю й стати пліч-о-пліч із чоловіками у війні. Їхній образ залишився у фольклорі як уособлення сили, відваги й здатності жінки бути рівною чоловікові у героїчних вчинках.

Жінки Запорізької Січі

Традиційна історіографія довгий час наполягала на тому, що Запорізька Січ була виключно чоловічим середовищем. У козацькому військовому кодексі навіть існувала заборона на присутність жінок у самій Січі, а тих, кого викривали, карали смертю. Козаки бачили себе лицарями, повністю відданими війні, а сімейні та побутові справи залишалися поза межами їхнього життя у військовому таборі. Це породило легенду про «чоловічу республіку».

Однак реальність була значно складнішою. Жінки активно брали участь у житті Козацьких Вольностей – величезної території, підконтрольної Війську Запорізькому. Там розташовувалися хутори, зимівники, села, де жили козацькі родини. Саме тут проявлялася справжня роль козачок у військовій справі.

Передусім вони були захисницями дому. Коли чоловіки вирушали у походи, які тривали місяцями, на плечі жінок лягала вся відповідальність за оборону господарства. Козачки мусили володіти зброєю, організовувати охорону поселень і захищати їх від набігів татар та розбійників. Це робило їх справжніми воїтельками за потреби, адже життя на прикордонні не залишало вибору.

Крім того, жінки виконували важливі військово-допоміжні функції. Вони були цілительками й сестрами-жалібницями, які рятували поранених. Виступали розвідницями чи зв'язковими: вороги не сприймали їх як військових, і вони могли проникати на чужі території та передавати цінну інформацію [4].

Фольклор і перекази зберегли чимало історій про козачок, які перевдягалися у чоловічий одяг і йшли разом із військом. Відомі легенди про отаманш – жінок, які після загибелі чоловіків очолювали невеликі загони чи керували обороною поселень. Такі випадки доводять, що хоч у Січі офіційно жінки були заборонені, у реальному житті вони відігравали ключову роль у військовій культурі козацтва.

Так, з часів козаччини залишився приклад яскравого подвигу Олени Завісної, дружини сотника Михайла Завісного, коменданта замку містечка Буші на Поділлі. Коли у 1654 році польське військо під командуванням Степана Чарнецького намагалось приступом взяти замок, коли поліг у нерівному бою її чоловік, Олена, не зважаючи на пропозиції здаватись та обіцянки ґарантувати всім оборонцям життя, підпалила порохівню й висадила у повітря себе, своїх дітей та рештку оборонців, при тому знищила і багато ворогів [1].

Жінки-воїтельки XX століття

XX століття стало для України часом драматичних подій: Перша світова війна, визвольні змагання 1917–1921 років, Друга світова війна, радянські репресії. У цих буремних подіях українки проявили себе як повноцінні учасниці військової боротьби за незалежність держави. В епоху багатолітнього поневолення України різними окупантами (Східної – Московією, Західної – Австро-Угорщиною та Польщею) кращі дочки України не корилися, вони нарівні з чоловіками включились у битви за національні права, за збереження своєї окремішності та самобутності мови й культури [1].

Активність і героїзм українських дівчат, що створили жіночу бойову одиницю і гідно пройшли крізь випробування Першої Світової війни були воістину унікальними. Австрійські газети відзначали, що це перші жінки у бойових формаціях Європи. А було їх немало – 33 – у сформованій ще до війни жіночій чоті УСС-ІІ. Олена Степанів, Софія Галечко, Гандзя Дмитерко, Василина Ощипко, Олена Кузь, Павлина Михайлишин... Ці та інші жінки – стрільці та санітарки – витримували найтяжчі бої. Після бою під Маківкою Олена Степанів та Софія Галечко були нагороджені срібними медалями хоробрості [1].

Однією з найвідоміших серед них є **Олена Степанів (1892–1963)**. Вона народилася на Львівщині в родині вчителя, здобула добру освіту у Львівському університеті й була активною учасницею студентського національного руху. Коли спалахнула Перша світова війна, Степанів стала добровольцею у Легіоні Українських січових стрільців. Вона була однією з перших жінок у Європі, яка отримала офіцерське звання, ставши символом жіночої емансипації та відваги.

У 1915 році вона брала участь у боях на горі Маківка в Карпатах, які стали легендарними для українського війська. Степанів відзначилася хоробрістю та витривалістю, була готова ризикувати життям заради збереження позицій. Того ж року вона потрапила у російський полон і провела там кілька років, а після звільнення повернулася до наукової й громадської діяльності. Пізніше вона писала історичні та географічні праці, виховувала студентів, залишалася вірною ідеї незалежності України. Радянська влада неодноразово переслідувала її, але навіть у складних обставинах вона залишалася прикладом незламності [5; 6].

В Українській Військовій Організації (була створена у 1920 році) особливо відзначилася **Ольга Басараб (1889–1924)**, яка разом з Оленою Степанів організовувала в 1914 році згадану жіночу чоту УСС і яка все своє коротке життя посвятила боротьбі за здобуття української держави. Закінчивши своє життя мученицькою смертю в польській тюрмі (Львівські Бригідки), Ольга Басараб стала символом нескореності й героїзму українського жіноцтва.

Та найбільш масовим став жіночий героїзм у національно-визвольних змаганнях ОУН-УПА, які розгорнулися в роки Другої Світової війни і тривали ще протягом багатьох років радянської влади. У цій боротьбі масово були задіяні жінки, і вони яскраво демонстрували свої різнобічні таланти, мужність, витривалість і нескореність. Українські підпільниці були розвідницями, зв'язковими, бійцями та ідеологами. Назавжди залишаться в народній пам'яті імена Катрусі Зарицької, Богдани Світлик, Галини Дидик, Олександри Паєвської, Люби Гайовської та багатьох інших [1].

Жінки-захисниці XXI століття

На початку XXI століття Україна знову опинилася у стані війни – цього разу проти зовнішнього агресора. Сотні українських жінок добровільно вирушили на фронт, підтверджуючи традицію жіночого воїнства, що бере початок ще від косачок, богатирок, козачок, січовичок, упівок. Серед них особливо виділяються Віка з позивним «Дика», Яна «Червона» та Валерія «Санта».

Віка «Дика» (Вікторія Дворецька) – українська громадська діячка та військовослужбовиця, ветеранка російсько-української війни, активістка феміністичного руху Невидимий Батальйон та перша жінка в Україні, яка офіційно отримала бойову військову спеціальність командира механізованих підрозділів та була призначена на бойову командирську посаду. Вона стала символом рішучості та непокірності. Її позивний відображає характер – сильний, сміливий, готовий долати будь-які перешкоди. Віка брала участь у бойових діях на передовій, виконуючи складні завдання, пов'язані з розвідкою та безпосередньою участю в бою. Її життя на війні – це історія про холод, голод, постійну загрозу смерті, але водночас і про незламний дух та готовність підтримувати побратимів. З січня 2025 року Вікторія Дворецька стала експерткою Офісу підтримки змін Міністерства оборони України, але залишається прикладом нового покоління українських жінок, здатних відстоювати незалежність країни [8].

Яна Червона (псевдо «Відьма»; 1979–2019) громадська та військова діячка, волонтерка, військовослужбовиця 46-го окремого батальйону спеціального призначення «Донбас-Україна» ЗСУ, кулеметниця – символ пристрасті та незламності. Її ім'я асоціюється з вогнем та силою характеру. Вона брала участь у найгарячіших точках війни, була не лише воїном, а й лідеркою, яка вміла організувати побратимів, підтримати бойовий дух та надати надію тим, хто втрачав сили. Яна довела, що жінка може бути повноцінною бійчинею на рівні з чоловіками, водночас виконуючи функції морального й психологічного підтримання команди. Її життя зупинив артилерійський обстріл біля Попасної [9]

Валерія «Санта», якій зараз 40 років, служить у Збройних Силах України з 2015 року. Вона вирізняється не лише своїми професійними навичками, але й силою духу, яка надихає її побратимів. Її бойові товариші часто називають її ще «МехВод», адже Валерія є вправним водієм-механіком військових машин. Вона уособлює жертовність і відданість. Її діяльність пов'язана з добровольчим рухом, бойовим захистом території та допомогою цивільному населенню. «Санта» не шукала слави чи нагород – її головним завданням було збереження незалежності та захист рідної землі. Незважаючи на виклики та травми, які довелося пережити, Валерія залишається рішучою і готовою до нових випробувань. Її історія є яскравим прикладом того, що військова служба – це місце для тих, хто не боїться боротися, незалежно від статі. Вона мотивує нове покоління жінок у військовій сфері й демонструє, що найголовніше – це сила духу, відданість справі та вміння стояти пліч-о-пліч із побратимами, незалежно від обставин.

Образи всіх цих жінок доводять, що сучасне жіноче воїнство є логічним продовженням історичних традицій. Від косачок Придніпров'я та богатирок давньоруського епосу до Олени Степанів і Олени Басараб, а далі до наших сучасниць – українки завжди брали активну участь у захисті своєї країни. Вони показують, що війна – це справа всього народу, а не лише чоловіків, і що жінка може бути рівною у відвазі, розумі та здатності ефективно діяти під час конфліктів і в кризових умовах.

Список використаних джерел

1. Український жіночий героїзм. URL: http://www.lida.kupchyk.lviv.ua/index.php?no=7
2. Українська міфологія: Амазонки: https://share.google/jj8hNuV0cbImZ7SWT
3. Княгиня Ольга. Перша свята жінка Київської Русі. URL: https://share.google/ZhfhmMUJCBuzzzeOk
4. Жінки на просторах козацького Запорожжя. Частина І. Жінки-берегині. URL: https://share.google/hSNDtLyPUzxEhvTiE
5. Стріткод: Олена Степанів – хронологія, цікаві факти, зв'язки історії. URL: https://share.google/qVDRI0IRdFCdFrDFW
6. Жінка на війні: «Уважала це за свій обов'язок щодо українського народу». То є Львів. URL: https://share.google/BUA38Ph9Kb1FnzDA3

7. Дворецька Вікторія Леонідівна. URL: https://share.google/8KhFlHtH9XdwjDlLz
8. Червона Яна Михайлівна: https://share.google/q7Qo4p18OnkM1cBng
9. Яна Червона, загибла жінка-воїн російсько-української війни. URL: https://share.google/lDb4nDfQ6S4LiNT32
10.Валерія «Санта» – жінка-воїн, водій-механік, яка продовжує боротьбу навіть під час реабілітації. URL: https://share.google/FEl34XUfkCuKDSM9V

Анна РИМАРИШИНА
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО, ПСИХОЛОГІЧНОГО І КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сучасні трансформаційні процеси в Україні зумовлюють зростання значення правового, психологічного і кадрового забезпечення діяльності сектору безпеки та оборони. Цей сектор є ключовим елементом національної безпеки, адже саме він відповідає за захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу. Від його ефективності залежить стабільність держави, рівень суспільної довіри та здатність країни протидіяти як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам.

Правові засади функціонування визначені Конституцією України та низкою законів та підзаконних актів. Однак сучасні виклики довели, що формальних норм недостатньо. Динаміка воєнних дій, розвиток технологій та гібридні форми агресії потребують постійного оновлення правової бази. Зокрема, необхідна гармонізація українського законодавства з міжнародним гуманітарним правом та стандартами НАТО, що регламентують застосування сили, поводження з військовополоненими, захист цивільного населення.

Правове забезпечення є основою ефективності діяльності сектору безпеки і оборони, оскільки саме воно визначає межі повноважень, порядок функціонування та відповідальність усіх його складових. Одним із ключових викликів сьогодення залишається недосконаліть чинної законодавчої бази. Багато нормативних актів розроблялися в умовах відносної стабільності, а тому вони не враховують динаміки бойових дій, специфіки сучасних воєнних конфліктів та швидких змін у технологічному середовищі. Війна продемонструвала, що українське право має бути максимально гнучким і здатним оперативно адаптуватися до нових форм загроз. Особливе значення має гармонізація внутрішніх норм із міжнародним гуманітарним правом, а також зі стандартами НАТО, які передбачають чіткі правила застосування сили, поводження з військовополоненими, захист цивільного населення та використання новітніх засобів ведення війни.

Не менш важливим напрямком є психологічне забезпечення. Військовослужбовці та представники силових структур працюють у надзвичайно напружених умовах: постійний ризик, втрати побратимів, фізичне виснаження. Наслідком цього стають посттравматичний стресовий розлад, депресивні стани, вигорання. Це негативно впливає не лише на окремих військових, а й на боєздатність підрозділів загалом.

Попри зусилля, система психологічної підтримки в Україні ще не відповідає масштабам проблеми. Бракує фахівців, програми реабілітації часто є фрагментарними. Необхідне створення розгалуженої мережі кризових центрів, гарячих ліній допомоги, спеціалізованих закладів для військових і ветеранів. Важливо, щоб психологічна підтримка охоплювала не лише самих військовослужбовців які її потребують, а й членів їх сімей, адже часто саме вони стають першими свідками та учасниками складних емоційних переживань своїх рідних, також підтримка сім'ї полегшує процес адаптації військових після після повернення з зони бойових дій. Позитивний досвід країн НАТО демонструє ефективність групових тренінгів, арт-терапії, програм ресоціалізації, які Україна має змогу запозичити, адаптуючи їх до власних реалій та культурних особливостей. Ефективна організація психологічного забезпечення дозволить не лише зберегти психічне здоров'я особового складу, а й зміцнити його бойову стійкість, підвищити згуртованість підрозділів і зменшити рівень втрат, пов'язаних із моральним та емоційним виснаженням.

Кадрове забезпечення виступає одним із фундаментальних чинників функціонування сектору безпеки та оборони України. Сучасна війна актуалізувала проблему дефіциту кваліфікованих фахівців, що пояснюється як втратами на фронті, так і відтоком кадрів у цивільний сектор. Особливо гостро відчувається нестача сержантського складу та молодших офіцерів, які керують підрозділами

безпосередньо в бою. Військові повинні мати не лише фізичну витривалість, а й високий рівень тактичного мислення, навички роботи з сучасною технікою, здатність ухвалювати рішення в умовах невизначеності та надзвичайних ситуацій.

Традиційна система військової освіти потребує оновлення. Традиційні підходи, засновані переважно на теоретичній підготовці, вже не відповідають реаліям сучасного бою, де технологія та інформація відіграють не меншу роль, ніж сила і зброя. Важливим завданням є інтеграція стандартів НАТО, спільні навчання, курси підвищення кваліфікації. Війна розвивається динамічно, і знання, які були актуальні рік тому, можуть втратити практичну цінність сьогодні. Тому система має бути гнучкою й забезпечувати регулярне оновлення навичок за допомогою спеціалізованих курсів, практичних занять і навчання за кордоном. Водночас необхідно створювати умови для формування прозорої системи кар'єрного зростання, де ключовими критеріями виступатимуть не лише тривалість служби чи посада, а й бойовий досвід, професійні досягнення та готовність до самовдосконалення. Це сприятиме збереженню кадрів і підвищенню престижу військової служби.

Усі три напрями – правовий, психологічний та кадровий – є взаємопов'язаними. Законодавчі гарантії визначають умови функціонування сектору, психологічна підтримка забезпечує стійкість і згуртованість особового складу, а продумана кадрова політика гарантує сталий розвиток та ефективність реформ. Лише гармонійне поєднання цих елементів дозволить Україні зберегти обороноздатність у період війни та забезпечити відновлення після її завершення.

Отож, вдосконалення правових механізмів, розвиток системи психологічної допомоги та формування якісного кадрового потенціалу – це стратегічні завдання держави. Їх реалізація визначає здатність України протистояти сучасним загрозам і забезпечити стійкість на шляху до перемоги та відбудови.

Список використаних джерел

1. Про Національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Котляр О. І. Психологічна підготовка особового складу до несення служби. *Збірник наукових праць Національної академії ДПСУ*. 2022. № 3(87). С. 45–52.

3. Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України : тези доп. V Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня 2024 р. Харків : НА НГУ. 2024. 164 с.

Соломія РИШКАНИЧ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах збройної агресії проти України важливо не лише давати відсіч зовнішньому ворогу, а і вміти боротись із тими, хто підриває обороноздатність країни зсередини. Нерідко люди, піддаючись інформаційним атакам зі сторони противника, вибудовують у собі переконання у тому, що бойові дії на території України є не лише цілком виправданими, а й навіть необхідними. Такі випадки, особливо коли подібна точка зору у будь-який спосіб розповсюджується особою, якій вона належить, становлять не меншу небезпеку, ніж безпосередньо збройний напад, оскільки у цьому випадку ті, на кого покладено обов'язок захищати незалежність та територіальну цілісність держави, намагаються її знищити. Люди, які керуються думками про правильність дій країни-агресора, без жодних докорів сумління працюватимуть на її користь, якщо у них з'явиться така можливість. У зв'язку із цим, важливо не лише мати розвинений механізм притягнення осіб до кримінальної відповідальності, а й розуміти межі кваліфікації вчиненого особою кримінального правопорушення у залежності від того, у чому конкретно виражаються дії особи.

У контексті законодавства про кримінальну відповідальність деякі науковці визначають колабораційну діяльність, як усвідомлене співробітництво громадян з окупаційною адміністрацією, яке націлене проти української державності, шляхом різної взаємодії [5, с. 186]. Кримінальний кодекс України (далі – КК України), у свою чергу, містить перелік дій, які визнаються протиправними. До них відносяться:

1) публічне заперечення агресії РФ, окупації територій чи заклики до підтримки агресора;

2) добровільне зайняття посад у незаконних органах влади на окупованих територіях (без виконання управлінських функцій);

3) пропаганда в освітніх закладах на користь агресора чи впровадження його стандартів освіти;

4) передача ресурсів, співпраця чи господарська діяльність з агресором або його структурами;

5) зайняття керівних посад у незаконних органах влади, участь у проведенні чи закликах до незаконних виборів/референдумів;

6) організація політичних чи інформаційних заходів на підтримку агресора, а також спрямованих на уникнення ним відповідальності;

7) добровільна служба в незаконних судах, правоохоронних чи збройних формуваннях агресора та допомога у бойових діях проти України [3].

Як відомо, КК України було доповнено статтею 111-1 лише у 2022 році, тоді як розділи І та ХХ його Особливої частини вже містили перелік дій, спрямованих на завдання шкоди інтересам держави, за які настає кримінальна відповідальність. Таким чином, окремі положення ст. 111-1 КК України можуть містити ознаки, схожі на ознаки кримінальних правопорушень, передбачених зазначеними розділами. Так, особливої складності набуває процес розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» та ст. 436-2 КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». На думку Букреєва О. І., Олейнікова Д. О., Червякової О. В., дії громадянина України, які виражаються в публічному запереченні фактів збройної агресії рф проти України та подальшої окупації агресором частини території нашої держави, можуть бути кваліфіковані як за ч. 1 ст. 111–1 КК України, так і за ч. 1 ст. 436–2 КК України. Тобто має місце конкуренція норм, яка в контексті слідчо-судової практики, що склалась останнім часом, поки що не призвела до негативних наслідків у вигляді незгоди судді з кваліфікацією, наведеною слідчим в обвинувальному акті, з подальшими процесуальними висновками [2, с. 205].

За загальними правилами кваліфікації, якщо кримінальне правопорушення передбачене одночасно кількома статтями КК України, то діяння кваліфікується за тією з них, яка містить найбільшу кількість додаткових ознак складу вчиненого кримінального правопорушення. Зважаючи на це, Берднік І. В. та Головко М. Б. у своїй статті зазначають, що заклики, метою яких є виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, та які звернені до конкретної особи, підлягають кваліфікації за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1–3 ст. 436-2 КК України [1, с. 158].

Розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1 та 111-2 КК України у своїх наукових працях розглядали Малетова О. С та Глущенко А. О, зазначаючи, що ця процедура останнім часом набуває особливої актуальності в контексті правозастосовної практики. При наявності спільного родового об'єкта посягання – основ національної безпеки України – дані кримінальні правопорушення характеризуються специфічними особливостями складу та варіативністю форм участі у ворожих діях. Частина 4 статті 111-1 КК України встановлює кримінальну відповідальність за передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, а також за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором чи незаконними органами влади. Принципово важливим є факт наявності правомочностей володіння або користування щодо переданих матеріальних ресурсів. У той самий час стаття 111-2 КК України криміналізує передачу ресурсів, які не перебувають у безпосередньому володінні суб'єкта та охоплює активні дії щодо збору, підготовки та передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації. Таким чином, ключовим критерієм розмежування колабораційної діяльності у формі передачі матеріальних ресурсів та пособництва державі-агресору виступає наявність або відсутність правомочностей володіння щодо переданих матеріальних ресурсів у суб'єкта [4, с. 763].

Правопорушення, передбачене частиною 3 статті 111-1 Кримінального кодексу України, слід чітко відмежовувати від пропаганди війни, передбаченої статтею 436 КК України. Спільною рисою об'єктивних сторін цих кримінальних правопорушень є наявність пропагандистського характеру дій. Водночас, пропаганда війни (ст. 436 КК) полягає у відкритих закликах до ведення агресивної війни або до ініціювання воєнного конфлікту, а також у виготовленні матеріалів із такими закликами. Натомість діяння, кваліфіковане за ч. 3 ст. 111-1 КК, передбачає здійснення пропаганди в межах закладів освіти – незалежно від їх типу або форми власності. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК, на відміну від складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436 КК, є місце вчинення – заклад освіти. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК, характеризується обов'язковою ознакою – метою, яка полягає у сприянні здійсненню збройної агресії проти України, встановленні та утвердженні тимчасової окупації частини території України, уникненні відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України. Щодо суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436 КК,

то для публічних закликів до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту мета не є обов'язковою ознакою даного складу кримінального правопорушення, а для виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій мета є обов'язковою ознакою – розповсюдження закликів або розповсюдження таких матеріалів [1, с.159].

Отже, колабораційна діяльність, як правопорушення, передбачене Кримінальним кодексом України, охоплює широкий спектр дій, спрямованих на підтримку держави-агресора та підрив української державності. Розмежування складів деяких кримінальних правопорушень може становити складність, оскільки вони містять подібні ознаки. У таких випадках ключове значення має правильна правова кваліфікація, яка ґрунтується на з'ясуванні специфічних ознак складу злочину: характеру дій, мети, суб'єкта, а також місця їх вчинення. Чітке розмежування дозволяє уникнути конкуренції норм і забезпечує ефективне притягнення винних до відповідальності, що є необхідною умовою захисту національної безпеки України в умовах триваючої збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Берднік І. В, Головко М. Б. Основні орієнтири відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 156–162. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/247/225 (дата звернення: 01.10.2025).

2. Букреєв О. І. [та ін.] Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практичний порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування ; за заг. ред. В. В. Малюка. СБУ, Ін-т підгот. юрид. кадрів для СБУ НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Київ. *Правова єдність*. Алерта, 2023. 312 с.

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 01.10.2025).

4. Малетова О. С, Глущенко А. О. Відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень: питання теорії та практики1. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* С. 759–764. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.126. (дата звернення: 01.10.2025).

5. Муляр Г. В, Ховпун О. С. Новели кримінального законодавства: колабораційна діяльність. *Наукові записки. Серія : право| scientific notes. series: law.* 2022. № 13. С. 186–190. URL: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-186-190. (дата звернення: 01.10.2025).

Анна РОГОЗА
(Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова)

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна війна в Україні значно змінила роботу органів місцевого самоврядування, перетворивши їх на ключовий елемент системи національної безпеки. Під час воєнного стану, коли центральна влада зосередилася на загальнодержавних питаннях оборони та безпеки, місцеві органи влади стали тим механізмом, який безпосередньо впливає на життя мільйонів громадян [1]. Вони взяли на себе нові, складні обов'язки, перетворившись із звичайних адміністративних установ у потужний інструмент збереження єдності народу та функціонування держави в екстремальних умовах.

Перші дні повномасштабної війни стали випробуванням на міцність для всієї системи місцевого самоврядування. Коли багато територій опинилися під безпосередньою загрозою окупації, саме місцеві органи влади продемонстрували здатність швидко адаптуватися до кризових умов. Вони не тільки організували систему цивільного захисту, але й налагодили безперебійне функціонування найважливіших служб – медичних закладів, аптек, продуктових магазинів. У багатьох містах мерії створили цілі оперативні штаби, які працювали цілодобово, координуючи дії всіх служб. Цей унікальний досвід об'єднав органи влади, волонтерів і мешканців, показавши, що спільними зусиллями можна ефективно протистояти навіть найсерйознішим викликам воєнного часу.

Найважливішим завданням місцевої влади стало забезпечення цивільної безпеки населення. Робота з організації цивільного захисту включала не лише приведення в належний стан існуючих сховищ, але й створення нових укриттів. Наприклад, у Харкові та Миколаєві місцеві влади організували спорудження цілих підземних містечок у метро та підвальних приміщеннях, де могли сховатися тисячі людей. Особливо складною була робота з евакуації населення з оточених міст та прифронтових територій. Місцеві адміністрації, часто ризикуючи життям своїх співробітників, організовували гуманітарні коридори, розробляли безпечні маршрути, забезпечували транспорт та супровід [2]. Крім того, саме місцева влада відповідала за надання населенню найнеобхіднішого –

води, їжі, тепла та електроенергії. У містах, де централізоване теплопостачання було зруйноване, організовувалися пункти обігріву, роздавалися генератори та паливо.

Окремої уваги заслуговує робота місцевих органів влади з координації волонтерського руху, який став потужним чинником національної консолідації. Місцеві адміністрації створили спеціальні координаційні центри, які об'єднали зусилля влади, громадських організацій та звичайних громадян. У Києві, Львові та інших великих містах були створені цілі волонтерські хаби, де відбувався збір, сортування та відправка гуманітарної допомоги. Ці центри не лише координували постачання необхідного на фронт, але й забезпечували допомогою внутрішньо переміщених осіб, організовували тимчасове проживання, харчування та медичну допомогу. Важливо розуміти, що ця робота мала не лише технічний характер. Спільна діяльність для досягнення спільної мети – перемоги – створювала міцні соціальні зв'язки між людьми, формувала відчуття спільної долі та взаємної відповідальності [3].

В умовах інформаційної війни місцеві органи влади стали основним джерелом достовірної та оперативної інформації для мешканців. Офіційні сайти та сторінки в соціальних мережах місцевих адміністрацій перетворилися на головні інформаційні платформи для місцевих громад. Тут публікувалася не лише інформація про повітряні тривоги та комендантську годину, але й детальні відомості про роботу комунальних служб, наявність гуманітарної допомоги, ліків, продуктів харчування. Особливо важливою була робота з оперативного спростування неправдивих чуток та фейків, що стало важливою складовою підтримання психологічного стану населення. Крім того, ці інформаційні майданчики активно використовувалися для розвитку патріотичних настроїв. Публікації про подвиги захисників, успіхи місцевих громад, трансляції заходів до державних свят – все це сприяло формуванню спільної ідентичності, заснованої на патріотизмі та спільному спротиві агресорові. Саме тому рівень довіри до місцевої влади в Україні значно зріс під час війни [4].

Окрім оперативної роботи, місцеві органи влади продовжували виконувати свої звичайні обов'язки з підтримки соціальної та економічної стабільності, що мало вирішальне значення для довгострокової єдності суспільства. Допомога вразливим групам населення – внутрішньо переміщеним особам, людям похилого віку, дітям - вимагала значних організаційних зусиль та ресурсів. Організація виплат допомоги, надання пільг, забезпечення житлом та соціальною адаптацією вимушених переселенців стали щоденними завданнями місцевих адміністрацій. Роботи з відновлення інфраструктури, пошкодженої внаслідок обстрілів – житла, шкіл, лікарень, доріг – демонстрували здатність громади до відродження та давали людям надію на майбутнє. Навіть в умовах війни місцеві органи влади намагалися організовувати роботу громадських центрів, проводячи культурні заходи, підтримуючи місцевий бізнес. Це допомагало зберегти соціальні зв'язки в громаді, запобігаючи їх розпаду в умовах стресу [5].

Особливої уваги заслуговує досвід міжмуніципального співробітництва, який став потужним інструментом зміцнення національної єдності. Ця практика, яка активно підтримується Асоціацією міст України, полягає в тому, що громади західних регіонів країни беруть шефство над громадами сходу та півдня, які найбільше постраждали від бойових дій. Наприклад, міста-побратими створюють спільні програми допомоги, обмінюються досвідом, надають фінансову та технічну підтримку. У рамках такого співробітництва організовуються поїздки дітей з прифронтових територій у безпечніші регіони, що дає можливість дітям відпочити від постійних обстрілів та продовжити навчання в безпечних умовах. Таке співробітництво руйнує історично складені регіональні бар'єри та стереотипи, наочно демонструючи кожній людині, що Україна є єдиною країною, де мешканці різних регіонів готові допомагати один одному.

Отже, досвід роботи органів місцевого самоврядування в умовах повномасштабної війни свідчить про їхню глибоку трансформацію з установ повсякденного управління у важливий елемент системи національної безпеки та стійкості. Через забезпечення цивільної безпеки населення, координацію волонтерської діяльності, ведення ефективної інформаційної політики, підтримку соціальної та економічної стабільності та розвиток міжмуніципального співробітництва місцеві органи влади безпосередньо впливають на зміцнення національної єдності. Вони перетворюють абстрактну ідею єдності на реальний щоденний досвід спільної роботи, взаємодопомоги та довіри на рівні кожної окремої громади. Довіра до місцевої влади, яка є найближчою до людей, закономірно поширюється на довіру до держави в цілому. Цей унікальний досвід, отриманий Україною в умовах війни, є важливим соціальним та управлінським ресурсом, який стане основою не лише для перемоги, але й для майбутнього відбудови та розвитку України на засадах солідарності, взаємодопомоги та спільної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Асоціація міст України. Діяльність АМУ в умовах війни. URL: https://auc.org.ua/novyna/robota-gromad-v-umovah-voyennogo-stanu-elektronnyy-daydzhest-amu-172 (дата звернення: 03.10.2025).

2. Мінрегіон. Звіт про діяльність у 2023 році. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvit-arr-za-2023-rik-final.pdf (дата звернення: 03.10.2025).

3. Дослідження «Волонтерський рух в Україні: масштаби, структура, роль у протистоянні агресії». Київський міжнародний інститут соціології, 2023. URL: https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/article/view/339/334 (дата звернення: 03.10.2025).
4. Центр Разумкова. Довіра до суспільних інституцій. 2024. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r (дата звернення: 03.10.2025).
5. Офіційний портал Децентралізації. «Як органи місцевого самоврядування забезпечують життєдіяльність громад в умовах війни: досвід та практики». URL: https://decentralization.ua/ (дата звернення: 03.10.2025).

Софія РОСЯК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРИНЦИПУ «НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ» У КОНТЕКСТІ ПЕРЕБУВАННЯ МАТЕРІ В УСТАНОВІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Ст. 27 Конвенції ООН про права дитини містить положення: «Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.» та ст. 51 Конституції України передбачає: «Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» [1, 2]. Також 4 принцип Декларації прав дитини зазначає: «Дитина має користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток; з цією метою спеціальні догляд і охорона мають бути забезпечені дитині та її матері, зокрема належний допологовий і післяпологовий догляд. Дитина повинна мати право на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування» [3].

Проте, перебування дитини разом з матір'ю в установі виконання покарань, створює особливий набір ризиків для реалізації прав дитини: на належні умови розвитку, фізичне та психічне здоров'я, освіту, сімейні зв'язки та захист від стигматизації. Водночас для значної частини дітей, особливо немовлят, спільне проживання з матір'ю є не менш шкідливим, ніж негайне та повне відлучення від матері. У міжнародній практиці це питання вирішується виходячи з пріоритету «найкращих інтересів дитини» та забезпечення процесуальних гарантій під час прийняття рішення про спільне проживання або відлучення дитини від матері.

Основним міжнародним орієнтиром є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, зокрема принцип захисту найкращих інтересів дитини (стаття 3), право на сімейне життя та підтримку сімейних стосунків, а також гарантії захисту розвитку дитини. Загалом, будь-яке рішення про розміщення дитини з матір'ю в місці позбавлення волі повинно прийматися з урахуванням цих принципів. Крім того, існує спеціальна міжнародна документація щодо утримання жінок-ув'язнених та проблем їхніх дітей – UN Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (Bangkok Rules). Бангкокські правила – це перший міжнародний документ, який безпосередньо стосується питання дітей ув'язнених жінок. Вони пропонують набір основних рекомендацій щодо поводження з дітьми, матері яких перебувають у в'язниці, дітей, які відвідують матерів у в'язниці, а також міркувань, які слід враховувати під час прийняття рішень про розлучення матерів з їхніми дітьми.

В Україні засудженні жінки у яких є діти направляються відбувати покарання до установ, де є будинок дитини, що функціонують відповідно до Типового положення про будинок дитини при виправній колонії, затвердженого наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 21.03.2013 № 500/5/219 [4, с. 4]. Згідно із цим положенням: « Метою діяльності будинку дитини при виправній колонії (далі - будинок дитини) є забезпечення реалізації права дитини на дитинство, умов, необхідних для нормальної життєдіяльності і розвитку дитини, стабільності і безперервності стосунків дитини і матері» [5]. Проблемою будинків дитини є те, що питання соціально-освітньої та корекційної роботи з жінкою більше доручено установі, а робота з дитиною – будинків дитини, оскільки, як зазначають, експерти, матері не надто охоче приділяють увагу своїм дітям, посилаючись на «нестачу часу», що фактично призводить до ситуації, коли виховання та догляд дітей стають відповідальність працівників установи та будинку дитини [4, с. 25].

Ст. 27 Конвенції про права дитини гарантує, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку. В Україні це право гарантовано ст. 52 Конституції України та ст. 150–152 Сімейного кодексу. Проживання в установі відбування покарання

не може розглядатися як забезпечення повноцінних умов для розвитку дитини, а подальше розлучення з матір'ю може мати негативні наслідки для її виховання.

Згідно ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства»: «Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків» та ст. 9, де зазначено, що дитину не можна розлучати з батьками всупереч їх бажанню, окрім випадків, коли це відповідає найкращим інтересам дитини [6]. Відлучення дитини від матері після досягнення нею трирічного віку в Будинку дитини при установах відбування покарання фактично є вимушеним розривом сімейних зв'язків і може вважатися обмеженням у реалізації цього права. Стаття 8 Європейської конвенції з прав людини гарантує право на повагу до приватного та сімейного життя. Це положення забороняє насильницьке відлучення дитини від матері без індивідуальної оцінки найкращих інтересів дитини. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував у своїй практиці, що втручання держави у сімейні відносини має бути пропорційним та виправданим найкращими інтересами дитини або матері. Тобто, одним діянням – відлученням дитини від матері, одразу порушено і право дитини на виховання сім'єю та підтримання сімейних зв'язків, і право на повагу до приватного та сімейного життя як дитини, так і матері.

На особливу увагу заслуговує можливість розлучення дитини з матір'ю одразу після народження. Згідно зі ст. 141 Кримінального кодексу України, за клопотанням матері або за висновком органів опіки та піклування дитина може бути передана батькові чи іншим родичам чи органам опіки до досягнення нею трирічного віку. Про те, для такого рішення мають бути відповідні підстави – це алкогольна, наркотична чи інша залежність матері, її тяжке захворювання чи умови в установі відбування покарання, що шкодять дитині, тобто, не всі жінки засудженні до відбування покарання відповідають цим критеріям. Таким чином, законодавство передбачає механізм, який дозволяє не залишати дитину в місці позбавлення волі з перших днів життя. Однак, такий підхід також порушує проблему забезпечення найкращих інтересів дитини, оскільки примусове відлучення дитини від матері на ранньому етапі позбавляє дитину можливості реалізувати право на сімейне виховання та зберегти сімейні зв'язки.

Згідно зі ст. 2 та 19 Конвенції про права дитини та статтею 52 Конституції України, дитина має бути захищена від усіх форм насильства, дискримінації чи такого поводження, що принижує гідність. Після досягнення дитиною трирічного віку, її відлучають від матері, і подальша доля може скластись у декількох варіаціях: 1. Передача дитини батькові; 2. Передача іншим родичам; Передача до органів опіки й піклування (тобто, подальше перебування дитини в дитячому будинку). У всіх трьох випадках діти, народжені від матерів, які перебувають в установах відбування покарань через правовий статус матері, у більшості випадків, зазнають «стигамизації» від суспільства, родичів, дітей у дитбудинках. Це відбувається у травмуючий для дитини період адаптації до нових умов проживання та соціалізації в новому для неї суспільстві.

Підтримка материно-соціальних зв'язків може сприяти емоційному розвитку та близькості дитини. Немає чіткого вирішення проблеми проживання дитини з матір'ю в установах виконання покарань. З одного боку, забезпечення проживання дитини з матір'ю узгоджується з правом дитини на сімейне виховання та збереження сімейних зв'язків. З іншого боку, умови місць позбавлення волі не дозволяють повною мірою реалізувати право дитини на всебічний розвиток, належні умови проживання та захист від негативного впливу навколишнього середовища. Примусове відлучення дитини від матері після досягнення трирічного віку створює ризик порушення принципу пріоритету її найкращих інтересів. Тому, незалежно від того, чи проживає дитина з матір'ю, чи розлучать їх одразу після народження дитини, чи після трьох років, її права в будь-якому випадку підлягають обмеженням. Це свідчить про необхідність пошуку нових правових механізмів, які б дозволили максимально наблизити умови реалізації прав дитини до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD#w1 / (дата звернення: 29.09.2025).

2. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text / (дата звернення: 29.09.2025).

3. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text / (дата звернення: 29.09.2025).

4. Звіт за результатами проведення оцінки програм та практик роботи з вагітними жінками і матерями з дітьми в установах виконання покарань щодо формування відповідального материнства. Київ. ФОПБуря. 2020. 35 с. URL: file:///C:/Users/ACER/Downloads/teams-UKR-PrgmEff-UCO%20KnowledgeUNICEF-programmes%20for%20pregnant%20women%20and%20mothers%20in%20detention-2.0.pdf / (дата звернення: 29.09.2025).

5. Про будинок дитини при виправній колонії: Типове положення затверджене наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 21.03.2013 № 500/5/219. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0471-13#Text / (дата звернення: 29.09.2025).

6. Про охорону дитинства : Закону України № 2402-III від 26.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text / (дата звернення: 29.09.2025).

Марія-Александра РУДОЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної війни, котру почала країна-терорист рф проти України функціонування всього державного та суспільного механізму нашої держави зазнало вимушених змін. Не оминули ці зміни і цивільне законодавство та судочинство, зокрема й інститут права власності.

Згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це правовий особливий режим, що вводиться в країні або в її окремих місцевостях при збройній агресії або загрози нападу, небезпеки державній незалежності країни, територіальній цілісності. Також передбачається надання відповідним органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню чи військовим адміністраціям повноважень, що необхідні для відвернення загроз, відсічі збройного нападу, усунення загроз безпеці державній незалежності та забезпечення національної безпеки, територіальній цілісності України, а також зумовлене загрозою тимчасове обмеження конституційних прав та свобод людини й громадянина, прав й законних інтересів юридичних осіб із визначенням строку дії таких обмежень [1].

Конституція України (ст. 41) гарантує право власності як непорушне і допускає його примусове вилучення лише у випадках, передбачених законом, з мотивів суспільної необхідності та за умови повної компенсації, що може надаватися вже після припинення воєнного стану. Ці принципи знаходять відображення і в земельному законодавстві: під час воєнного стану законодавець обмежив можливість безоплатного передавання у приватну власність «вільних» земельних ділянок, проте дозволив оформлювати у власність ті землі, які вже перебувають у користуванні громадян [2].

З 2022 року питання компенсації втрат набуло особливого значення. У 2023 році було ухвалено Закон № 7198 «Про компенсацію за пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, нерухоме майно», що передбачає виплати власникам зруйнованого житла у вигляді коштів, житлових сертифікатів чи фінансування відновлення будинків і їхнього спільного майна. Крім того, створено державний реєстр пошкодженого та знищеного майна, що дозволяє громадянам офіційно фіксувати збитки й надалі претендувати на відшкодування [3].

Судова практика свідчить про послідовне дотримання принципу захисту власності навіть у кризових умовах. Так, у справі № 910/10009/22 (16.02.2024) Верховний Суд визнав незаконним наказ Київської ОВА про вилучення легкового автомобіля і зобов'язав повернути його власнику. При цьому суд уточнив, що позови про визнання недійсними актів щодо примусового відчуження майна та його витребування підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства. Водночас практика ВС від 2023 року (справи № 511/2303/19 та № 487/3769/20) конкретизує обсяг прав на незавершене будівництво і порядок користування спільним майном, виходячи з принципу балансу інтересів співвласників.

Серйозною проблемою залишається майно на тимчасово окупованих територіях, де держава фактично не може забезпечити доступ до власності. Для таких випадків Україна застосовує механізми міжнародного захисту. Стаття 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини гарантує мирне володіння майном, і ЄСПЛ неодноразово підкреслював необхідність дотримання «справедливого балансу» між інтересами суспільства та правами особи . У 2023 році в рамках Ради Європи було створено Міжнародний реєстр збитків, що дозволяє фіксувати втрати українських громадян для подальших позовів про репарації. Такі ініціативи свідчать про інтеграцію національної політики із загальноєвропейськими механізмами [4].

Отже, навіть у воєнний час право власності в Україні залишається одним з фундаментальних прав, що захищається як внутрішнім законодавством, так і міжнародними механізмами. Обмеження можливі лише з мотивів воєнної необхідності, але держава гарантує компенсацію, створює реєстри пошкодженого майна і розробляє правові механізми, які дозволять після перемоги відновити порушені права власників.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
2. Конституція України : офіц. текст від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 р. № 3410-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

4. «Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР (475/97-ВР). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

Діана РУСНАК
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Поліцейські заходи є важливим інструментом для гарантування законності, підтримання громадського порядку та захисту прав і свобод громадян. Їх використання регламентується Конституцією України, Законом «Про Національну поліцію» [1], Кримінальним процесуальним кодексом, Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими нормативно-правовими актами. Також вони мають відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини, зокрема Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [2]. Законність дій поліції визначається їхньою відповідністю встановленим нормам права. Будь-яке втручання в особисте або приватне життя громадян, обмеження свободи, проведення обшуків чи затримань без належних підстав розцінюється як незаконне і має оцінюватися судовими органами. Судова практика Верховного Суду України та Європейського суду з прав людини вказує на те, що незаконні арешти, безпідставне застосування сили чи спеціальних засобів порушують статті 5 і 8 Конвенції, що тягне за собою юридичну відповідальність для поліції [3].

Особливу актуальність дотримання прав людини під час застосування поліцейських заходів набуває під час дії правового режиму воєнного стану, для якого притаманні обмеження певних прав і свобод громадян [4].

Принципи пропорційності та необхідності визначають межі застосування поліцейських заходів. Пропорційність вимагає співвідношення між серйозністю порушення та діями поліції, тоді як принцип необхідності обмежує втручання тими заходами, які є виправданими для досягнення законної мети. Судові рішення демонструють, що недотримання цих принципів, наприклад перевищення сили чи необґрунтоване обмеження пересування громадян, класифікується як порушення закону. Це може призвести до дисциплінарної, цивільної чи кримінальної відповідальності працівників поліції. У судовій практиці, зокрема в рішенні ЄСПЛ та постановах апеляційних судів, наведено приклади неправомірного застосування кайданків, фізичної сили чи обшуку житла без відповідного дозволу [5].

Застосування поліцейських заходів має базуватися на чітко визначених і документально підтверджених підставах. До них належать підозра у скоєнні злочину чи адміністративного порушення, запобігання загрозам, забезпечення громадського порядку або захист життя і здоров'я громадян. Відсутність законної підстави робить будь-які дії незаконними. Документування заходів у протоколах, постановах та інших актах із зазначенням місця, часу, обставин і осіб, що брали участь у заході, забезпечує можливість судового контролю. Аналіз практики Верховного Суду свідчить про те, що порушення процедур або неналежна документація можуть стати підставою для визнання дій неправомірними [6].

Особливої уваги потребує використання спеціальних засобів і сили. Законодавство України визначає перелік допустимих засобів і умови їх застосування, зокрема гумові кийки, газові балончики, кайданки та вогнепальну зброю [1]. Неправомірне або невиправдане використання таких засобів тягне за собою як юридичну відповідальність, так і обов'язок відшкодування шкоди постраждалим. Як приклад можна навести рішення Апеляційного суду Дніпра 2023 року, де дії поліції щодо застосування сили без встановленої необхідності визнано перевищенням службових повноважень [7].

Досить поширені оскарження дій поліцейських, застосованих на блок-постах. Зокрема, Одеський апеляційний суд у своїй постанові від 18.07.2023 по справі № 496/2220/23 [8] визнав, що працівники поліції під час зупинки транспортного засобу на блок-посту не мали законних підстав вимагати у водія пред'явити посвідчення водія та страховий поліс. Таку позицію суд обґрунтував тим, що згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1456, посвідчення водія не входить до переліку документів, які дозволено перевіряти в рамках заходів контролю на блок-постах (перевіряються посвідчення особи, зокрема, паспорт або ID-картка). Вимагати посвідчення водія

можна лише у випадках, прямо передбачених Законом України «Про Національну поліцію». На нашу думку, додатковими чинниками, що обумовлюють певні помилки поліцейських під час застосування заході, є психологічний стрес та понаднормове трудове навантаження під час воєнного часу [9].

Таким чином, ефективність роботи поліції та захист громадянських прав безпосередньо залежать від суворого дотримання законності, чіткого визначення меж втручання та наявності правових підстав для будь-яких заходів. Судова практика підтверджує, що порушення цих принципів має негативні наслідки для правоохоронних органів і вказує на потребу постійного вдосконалення процедур, підвищення кваліфікації персоналу та дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини [9].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950.
3. Рішення ЄСПЛ у справах «Шевченко проти України» та «Савішіна проти України».
4. Валєєв Р. Г. Інструменти вдосконалення стану забезпечення поліцією (міліцією) прав людини. *Вісник Луганського держ. ун-тету внутр. справ.* 2015. № 3 (71). С. 63-67
5. Постанова Апеляційного суду м. Києва від 09.02.2023 у справі № 760/1173/22.
6. Постанова Верховного Суду від 05.07.2022 у справі № 761/13721/20.
7. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 20 січня 2023 р. у справі № 203/1199/22.
8. Постанова Одеського апеляційного суду від 18.07.2023 по справі № 496/2220/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112419364].
9. Валєєв Р.Г., Герасимчук Ю.В. Стресори у роботі поліцейського: підходи західних науковців. *Вісн. Луганського держ. ун-тету внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. № 3 (87). С. 220–234.
10.Європейський суд з прав людини. Практика застосування статей 5 і 8 Конвенції. Страсбург, 2023.

Maria-Tatiana SABADASH
(Lviv State University of Internal Affairs)

PROBLEMS OF USING ELECTRONIC EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

With the development of innovative technologies, electronic evidence is becoming increasingly important as it is part of the criminal process and affects the fair resolution of the case.

Electronic evidence is any information (factual data) contained in electronic form and can be used during criminal proceedings in accordance with the Criminal Procedure Code of Ukraine. Thus, recordings from video surveillance cameras, text or voice messages, data from mobile devices, and electronic files can be used in a criminal case to establish or lack facts that are important in proving the guilt or innocence of the suspect. In this regard, this procedural institution requires detailed regulation in the criminal procedural law of Ukraine in order to ensure its correct and uniform application during criminal proceedings and to prevent the emergence of a number of problems that may affect the resolution of the case and the adoption of a fair decision.

Electronic evidence is essentially no different from other, traditional evidence, such as: testimony, physical evidence, documents, expert opinions. However, they have a number of characteristics that make them unique among other evidence. Such characteristics include:

1) they are not visible to the naked eye: in some places only a specialist can remove them;

2) they are unstable, under certain circumstances the information in the device's memory can be changed or lost. For example, in the event of a device discharge or insufficient memory, the system overwrites (records) new information instead of the previous one, which means that the evidence can be destroyed. Computer memory can be damaged or destroyed under the influence of physical factors (high humidity, high temperature) and electromagnetic waves;

3) they can be either created by a person or be the result of the functioning of an information system;

4) freely move in an electronic network without a technical medium and do not have an inextricable link with a material medium;

5) require a specific procedure for collection, verification and evaluation [1, p. 420].

Thus, obtaining and using electronic evidence requires a special approach, which includes proper legal regulation, technical means of verification and the development of clear procedural norms that will ensure their effective use in criminal proceedings.

The first problem that arises is the collection of electronic evidence.

The collection of electronic evidence is a complex and multifaceted process associated with a number of technical and legal problems. One of the main difficulties is technical issues, in particular, data encryption

and password protection, which can prevent the receipt of evidence without losing its integrity. In Ukraine, the effective collection of such evidence requires the use of specialized technical means and the involvement of qualified specialists [2].

The lack of established standards for collecting and verifying electronic evidence, due to the vagueness of legal regulation, leads to situations where the court may declare them inadmissible due to a violation of criminal procedural legislation.

The next problem that arises in criminal proceedings is the uncertainty of the sources of obtaining electronic evidence. If we turn to the Criminal Procedure Code of Ukraine, it does not contain provisions regarding the sources of obtaining electronic evidence. We can also see that this codified act does not contain a definition of concepts that apply to electronic evidence.

A certain understanding of the sources of obtaining electronic evidence in criminal proceedings is provided by practice, including judicial practice, where the court assesses electronic evidence based on admissibility, as follows:

– a recording of a telephone conversation is admissible evidence provided that the phone has a program for automatically recording all conversations of its owner [3];

– a conversation recorded by the victim on a dictaphone is inadmissible evidence if the recording was made purposefully [4];

– video recordings created using the Kyiv City Video Surveillance System are admissible evidence and do not have signs of NSRD, since recording using this system is open and aimed at monitoring specific objects [5].

It is worth noting that in some cases the court is forced to fill in the gaps in the law on its own, since there is no legislative regulation of this criminal law institute. To increase efficiency and reduce the time spent on considering criminal cases, it is necessary to eliminate such gaps at the legislative level. In particular, this problem can be solved by introducing a separate article (articles) in the criminal procedure legislation, which would determine the sources of obtaining electronic evidence.

The assessment of electronic evidence also poses certain problems during criminal proceedings. The assessment of electronic evidence (as well as any other evidence) should be carried out on the basis of several criteria. According to Article 94 of the Criminal Procedure Code of Ukraine: The investigator, prosecutor, investigating judge, court, according to their internal conviction, which is based on a comprehensive, complete and impartial study of all the circumstances of the criminal proceedings, guided by the law, assess each piece of evidence in terms of relevance, admissibility, reliability, and the totality of the collected evidence - in terms of sufficiency and interconnection for making an appropriate procedural decision. [6] However, in practice, difficulties often arise due to the lack of clear rules for assessing electronic evidence, which leads to different interpretations and contradictory decisions of judges. In some cases, courts even conclude that electronic evidence is unreliable due to non-compliance with the standards of authenticity, despite the existence of technical means of their verification. To summarize, such problems often arise due to the non-compliance of such evidence with the requirements of procedural legislation regarding their assessment, which ultimately is the basis for their rejection.

Conclusion. Electronic evidence is gaining greater importance in criminal proceedings, which is due to the rapid development of information technologies and their active use in illegal activities. At the same time, their practical application is accompanied by a number of problems associated with the lack of legislative consolidation of the collection, receipt and assessment of such evidence, as well as insufficient certainty of the criteria for their admissibility and reliability. Judicial practice indicates ambiguity in approaches to the assessment of electronic evidence, which is a consequence of gaps in the current legislation. In this regard, it is relevant to improve criminal procedural legislation, in particular by means of regulatory consolidation of electronic evidence as an independent source of evidence, as well as determining the list of possible sources of their receipt at the stage of pre-trial investigation.

Reference

1. Kozytska O.G., Ph.D., On the concept of electronic evidence in criminal proceedings, Legal Scientific Electronic Journal No. 8/2020, pp. 418– 421.
2. Kharchenko I. (2020). Forensic examination of digital evidence. Odesa : Legal Science.
3. Resolution of the panel of judges of the First Judicial Chamber of the Supreme Court of Ukraine dated January 28, 2021 in case No. 182/523/16-k (proceedings No. 51-1103km20). URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/94553286.
4. Resolution of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Supreme Court of Ukraine dated December 16, 2020 in case No. 661/4683/13-к (proceedings No. 51-1008км20). URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/93780341.
5. Decision of the Supreme Anti-Corruption Court in the case dated July 13, 2022 (Case No. 991/366/22). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252483.
6. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

Олександр САВІНЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФРОНТ ВІЙНИ: ПОЄДНАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ МЕТОДІВ І ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасна війна в Україні показала, що інформаційний простір стає одним із головних театрів бойових дій. росія активно застосовує методи інформаційної війни: поширення дезінформації, маніпуляції через медіа та соціальні мережі, кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури. У таких умовах для українських правоохоронних органів та державних інституцій виникає потреба поєднання оперативно-розшукових методів з сучасними інструментами цифрової криміналістики.

Цифрові докази стали одним із ключових джерел інформації у процесі розслідування злочинів. До них належать електронні листи, повідомлення у месенджерах, записи з камер відеоспостереження, дані з мобільних пристроїв та комп'ютерів, метадані файлів, інформація з соціальних мереж. Завдяки цифровим доказам можливо відновити хронологію подій, визначити причетність конкретних осіб, виявити мережі співучасників, а також підтвердити факти воєнних злочинів.

Прикладом сучасних інновацій є використання в Україні мобільного додатку EyeWitness to Atrocities, який дозволяє громадянам фіксувати воєнні злочини та передавати матеріали у захищене хмарне сховище [1]. Таким чином, навіть звичайні люди можуть стати носіями цифрових доказів, що у майбутньому стануть підґрунтям для розгляду справ у міжнародних судах. Це доводить, що у цифрову епоху процес збору доказів виходить далеко за межі діяльності лише професійних слідчих.

Водночас, використання цифрових доказів потребує дотримання певних процедур. Важливим є забезпечення їхньої цілісності, автентичності та збереження ланцюга передачі. Будь-яке порушення цих умов може поставити під сумнів допустимість доказів у суді. Зокрема, українські дослідники наголошують на необхідності закріплення в процесуальному законодавстві чітких норм щодо електронних доказів [2].

Не менш важливим є питання інформаційної безпеки. Інформаційна складова гібридної війни проявляється у створенні та поширенні фейкових новин, які мають на меті підірвати довіру до державних інституцій та деморалізувати населення. У цьому контексті оперативні підрозділи СБУ та кіберполіція здійснюють активну діяльність з виявлення бот-мереж, які поширюють дезінформацію, та знешкодження каналів її поширення [3].

Додатковим викликом є швидкі темпи розвитку технологій. Кіберзлочинці постійно вдосконалюють методи приховування своєї діяльності, використовуючи шифрування, анонімізацію та VPN-сервіси. Це потребує від українських слідчих постійного підвищення кваліфікації та впровадження сучасних інструментів цифрової криміналістики. Водночас співпраця з міжнародними партнерами (Європол, Інтерпол) дозволяє швидше обмінюватися інформацією та координувати дії щодо затримання злочинців.

Українські науковці також досліджують перспективи використання штучного інтелекту у сфері цифрових доказів [4]. Алгоритми машинного навчання здатні швидко обробляти великі масиви інформації, виявляти приховані закономірності та ознаки маніпуляцій. Наприклад, такі технології можуть автоматично ідентифікувати фейкові акаунти у соціальних мережах, відстежувати поширення неправдивих повідомлень та навіть прогнозувати їх вплив на громадську думку.

Не менш важливим є застосування біометричної ідентифікації у військових операціях. Наприклад, під час розслідування злочинів у зоні бойових дій ідентифікація тіл загиблих військовослужбовців та цивільних осіб, здійснена за допомогою біометричних технологій, дозволяє родинам отримати важливу інформацію про долю їхніх близьких. Крім того, використання біометричних даних у системах військового обліку сприяє чіткій організації мобілізаційних процесів і моніторингу військовозобов'язаних [5].

Таким чином, поєднання оперативно-розшукових методів із цифровими доказами є ключем до ефективної протидії злочинності в умовах сучасної війни. Це не лише допомагає виявляти та притягати до відповідальності злочинців, але й формує доказову базу для міжнародних судових процесів проти агресора. Важливим є те, що цифрові технології дозволяють документувати злочини практично в режимі реального часу, створюючи надійний фундамент для майбутньої історичної пам'яті та правової оцінки подій. Використання електронних доказів також сприяє підвищенню довіри міжнародної спільноти до української системи правосуддя, адже забезпечує прозорість і достовірність розслідувань. У перспективі слід приділити особливу увагу вдосконаленню законодавства щодо електронних доказів, розвитку вітчизняної експертної бази у сфері цифрової

криміналістики та налагодженню ефективної взаємодії між правоохоронними органами, ІТ-спеціалістами та громадянським суспільством. Також актуальним є розширення міжнародної співпраці, оскільки злочини в кіберпросторі не знають державних кордонів.

Список використаних джерел

1. Цифрові докази міжнародних злочинів: українські суди взяли на озброєння додаток *EyeWitness to Atrocities*. 2023. URL: https://court.gov.ua/press/news/1807973/ (дата звернення: 01.10.2025).
2. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. *Право і демократія*. 2021. URL: https://pd.onu.edu.ua/article/view/232417 (дата звернення: 01.10.2025).
3. Інформаційна складова гібридної війни. *Науковий журнал «Філологічні студії».* 2022. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/3993 (дата звернення: 01.10.2025).
4. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. *Право і демократія*. 2021. URL: https://pd.onu.edu.ua/article/view/232417 (дата звернення: 01.10.2025).
5. Борецька С. М., Поляк С. П. «Роль біометричної ідентифікації в інформаційно-аналітичному забезпеченні безпеки України». *Матеріали науково-практичної конференції «Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України.* Львівський державний університет внутрішніх справ». Львів, 2025. С. 11.

Соломія САВЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НАГЛЯД ТА КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Охорона праці в правоохоронних органах має велике значення, так як умови служби пов'язані з високим ризиком для життя та здоров'я працівників. Йдеться про поліцейських, працівників прокуратури, СБУ та інших структур, які у своїй роботі зіштовхуються зі стресом, фізичними навантаженнями, використанням зброї та спеціальних засобів. Тому забезпечення безпечних умов служби є одним із головних завдань керівництва та держави.

Закон «Про охорону праці» визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні[1].

Положення про сектор охорони праці в системі МВС визначає організацію, завдання, функції та реалізацію повноважень органу державного нагляду за охороною праці Міністерства внутрішніх справ Орган Державного нагляду за охороною праці Міністерства внутрішніх справ України відповідно до законодавства та в межах компетенції:здійснює державний нагляд за безпекою роботи для людей, які проходять військову службу або навчаються, і з якими не укладають трудові договори, у різних підрозділах МВС, Національної гвардії та військових частинах, у вищих військових навчальних закладах, навчальних центрах і медичних закладах НГУ. Також контроль проводиться для поліцейських, які навчаються у спеціальних закладах підготовки поліцейських, та для поліцейських, відряджених до МВС, але залишаються на службі в поліції[2].

Державна служба України з питань праці здійснює державний нагляд і контроль за виконанням законодавства про охорону праці у всіх галузях, включно з правоохоронною сферою. Вона організовує навчання та атестацію працівників, веде облік та аналіз нещасних випадків і професійних захворювань, а також розробляє і впроваджує заходи щодо запобігання травматизму та аварійності. Держпраці контролює, щоб усі установи, підприємства та органи, включаючи МВС, дотримувалися правил безпеки та охорони праці, надаючи рекомендації для усунення виявлених порушень.

Окрім державного нагляду, важливу роль у забезпеченні безпечних умов праці відіграє громадський контроль. Професійні спілки та громадські організації беруть участь у перевірках стану охорони праці, розслідуванні нещасних випадків і дають пропозиції щодо покращення умов праці. Це дозволяє своєчасно виявляти порушення та запобігати травмам, а також забезпечує додатковий рівень захисту прав працівників.

Нагляд і контроль за охороною праці в органах внутрішніх справ є невід'ємною частиною забезпечення безпеки працівників і підвищення якості їхньої службової діяльності. Державна служба України з питань праці та громадських організацій забезпечує дотримання законодавства, належне навчання персоналу, запобігання нещасним випадкам та створення безпечного робочого середовища для всіх працівників правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12 (дата звернення: 10.10.2025).

2. Про затвердження Положення про сектор охорони праці в системі МВС : Наказ Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1079-21#Text

Юлія САЛОВСЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні є особливим правовим режимом, який запроваджено з метою гарантування безпеки громадян, збереження незалежності та територіальної цілісності держави. Його введення стало наслідком збройної агресії російської федерації, що створила серйозні зовнішні й внутрішні загрози. У період дії цього режиму права та свободи людини залишаються під охороною правоохоронних органів, які працюють у межах Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Після Першої світової війни було зроблено перші кроки у визначенні воєнних злочинів та встановленні їх караності, а також у застосуванні міжнародної кримінальної юрисдикції до «воєнних злочинів». У Версальському договорі (частина VII «Санкції») передбачалося три види юрисдикції щодо справ, пов'язаних із порушенням законів та звичаїв війни. Водночас спеціальна комісія займалася класифікацією міжнародних злочинів, що полягали у порушенні загальновизнаних правил ведення воєнних дій. З огляду на те, що воєнні злочини належать до категорії злочинів проти миру та безпеки людства, ключового значення набуває питання міжнародного співробітництва.

Під час воєнного стану в Україні особливого значення набуває якість роботи правоохоронних органів, адже саме вони відповідають за захист населення та дотримання правопорядку. Водночас надмірне навантаження й емоційна напруга часто призводять до професійної деформації працівників, що проявляється у грубому чи нетактовному ставленні до громадян. Подолати цю проблему можливо через створення та вдосконалення системи роботи з особовим складом як у межах окремих підрозділів, так і на рівні всієї правоохоронної системи.

Для ефективного виконання завдань необхідно готувати співробітників за спеціальними програмами, які включають розвиток фізичної підготовки, поглиблення правових знань і формування психологічної стійкості. Така підготовка дозволяє підвищити професійну спроможність правоохоронців і забезпечити захист прав, свобод та інтересів громадян в умовах особливих правових режимів.

Важливим елементом є й заздалегідь розроблені плани охорони громадського порядку. Вони складаються для конкретних завдань та містять інформацію про сили, резерви, виконавців, схеми зв'язку і місця збору персоналу. Ефективність цих заходів можлива лише за умови їх випробування у ситуаціях, максимально наближених до реальних. Саме так забезпечується злагоджена робота органів внутрішніх справ у надзвичайних умовах.

У період воєнного стану звичайні методи роботи правоохоронних органів не завжди дають результат, тому вони переходять на спеціальний режим. Його сутність полягає у застосуванні надзвичайних заходів, які дозволяють відновлювати громадський порядок і гарантувати права та свободи населення. Важливу роль у цьому процесі відіграє належне правове регулювання, що передбачає використання відомчих нормативно-правових актів [1, с. 1030–1032].

Розвиток міжнародного співробітництва у сфері безпеки посідає особливе місце у зовнішній політиці України. Згідно з наказом Міністерства оборони № 218 від 23.07.2021 р., воєнно-політична взаємодія спрямована на посилення обороноздатності країни та захист національних інтересів через формування рівноправних і взаємовигідних відносин з іншими державами. Основний акцент робиться на сприянні європейській та євроатлантичній інтеграції України, а також на визначенні ключових напрямів міжнародної військової співпраці [2].

Надзвичайно важливе значення у протидії злочинам проти миру мають міжнародні угоди й конвенції. Вони уніфікують термінологію у цій сфері та забезпечують однакові підходи до кваліфікації діянь. Двосторонні та багатосторонні домовленості передбачають видачу злочинців, передачу засуджених, правову допомогу та інші механізми, що дозволяють державам ефективніше координувати дії у боротьбі зі злочинністю.

Для удосконалення співпраці пропонується посилити діяльність ООН як координатора міжнародних процесів, ліквідувати політику подвійних стандартів, розширити договірні механізми щодо екстрадиції, передачі засуджених та надання правової допомоги у кримінальних справах. Важливим кроком є ухвалення конвенцій, які перетворять право держав на видачу злочинців у міжнародно-правове зобов'язання, а також створення єдиної системи інформаційно-методичного забезпечення для правоохоронних структур [3, с. 150].

Практична реалізація міжнародної взаємодії потребує відповідних внутрішніх документів, що регламентують порядок співпраці. Такі механізми включають обмін інформацією, створення спільних баз даних, організацію міжнародного пошуку злочинців, проведення спільних слідчих дій, навчальних заходів і надання матеріальної допомоги державам, які цього потребують. Кожен із напрямів має власну специфіку, але всі вони взаємодоповнюють одне одного й підсилюють загальну ефективність боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел

1. Євдокіменко С. А. Особливості діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю в Україні в умовах воєнного стану. *The 12th International scientific and practical conference «Modern research in worldscience*. 2023. С. 1028–1033.

2. Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України : Наказ Міноборони України від 23.07.20221 року № 218. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0218322-21#Text (дата звернення: 04.10.2024)

3. Латишева В., Бабіна В. Співробітництво України з міжнародними організаціями в умовах війни: проблеми, напрями та перспективи. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. № 1 (15). С. 149–150.

Діана САМКОВА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙНОЮ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, актуалізувала потребу глибокого реформування національної системи кримінального права та правозастосовної практики. Кримінальне законодавство опинилося в умовах стрімких змін без належного часу для наукового опрацювання нововведень, що породило низку правових і практичних проблем.

Однією з ключових проблем стало оновлення Кримінального кодексу України шляхом запровадження нових складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із війною.

Зокрема, у березні 2022 року КК України було доповнено статтями 111-1 «Колабораційна діяльність» та 111-2 «Пособництво державі-агресору» [1]. Ці зміни були вкрай важливими в умовах повномасштабної агресії, адже раніше законодавство України не містило спеціальних норм, які б комплексно охоплювали суспільно небезпечну поведінку осіб, що добровільно співпрацюють із окупаційною владою або сприяють збройним силам агресора. Водночас швидке прийняття цих норм без достатнього наукового та практичного опрацювання зумовило виникнення низки проблем правозастосовного характеру.

Насамперед складність полягає у відмежуванні складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111 та 111-1 КК України, адже колабораційна діяльність у багатьох випадках фактично перетинається з державною зрадою. Наприклад, особа, яка передає окупаційним військам інформацію про позиції Збройних сил України, може бути як колаборантом, так і державним зрадником залежно від наміру та форми участі. Це призводить до різних підходів з боку органів досудового розслідування та судів щодо вибору правильної кваліфікації. На практиці існують випадки, коли одні й ті самі дії в одних регіонах кваліфікуються за ст. 111, а в інших – за ст. 111-1 КК України, що створює правову невизначеність і підриває принцип єдності правозастосування [2, с. 327].

Крім того, проблемним є саме формулювання статті 111-1, яке містить значну кількість оціночних понять: «добровільна співпраця», «взаємодія з представниками окупаційної адміністрації», «передача матеріальних ресурсів» тощо. Відсутність чіткого законодавчого визначення цих понять створює можливості для їх суб'єктивного тлумачення, що, у свою чергу, може призводити як до безпідставного обвинувачення осіб, так і до уникнення відповідальності тими, хто фактично сприяв агресору. Науковці неодноразово звертали увагу на необхідність конкретизації диспозиції цієї статті або розроблення чітких методичних рекомендацій для правоохоронних органів [2, с. 328].

Не менш значущим викликом для сучасного кримінального права України є документування та розслідування воєнних кримінальних правопорушень, учинених збройними силами Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях. З початку повномасштабного вторгнення масштаби цих кримінальних правопорушень набули безпрецедентного характеру: йдеться про масові вбивства цивільних осіб, катування, депортації, сексуальне насильство, руйнування цивільної інфраструктури, незаконне переміщення дітей, знищення культурної спадщини тощо[3, с. 43].

Документування таких злочинів вимагає високого рівня координації між національними та міжнародними інституціями, зокрема між органами прокуратури, Національною поліцією, Службою безпеки України, міжнародними неурядовими організаціями, Міжнародним кримінальним судом, а також спеціалізованими трибуналами, створення яких наразі обговорюється. Проте ефективність цього процесу суттєво обмежується низкою факторів.

Насамперед існує дефіцит кваліфікованих кадрів, здатних працювати відповідно до міжнародних стандартів збору та фіксації доказів воєнних кримінальних правопорушень. Багато слідчих і прокурорів не мали попереднього досвіду розслідування злочинів такого масштабу та специфіки, що ускладнює належну кваліфікацію діянь і дотримання стандартів доказування, які вимагають міжнародні судові інстанції. Додатково на процес негативно впливають обмежені матеріальні та технічні ресурси: нестача криміналістичного обладнання, сучасних ІТ-рішень для зберігання та аналізу доказів, а також ускладнений доступ до місць скоєння кримінальних правопорушень через триваючі бойові дії або окупацію [4, с. 70].

Ще однією важливою проблемою є відсутність єдиної національної методології збору та обробки доказів воєнних кримінальних правопорушень. На практиці це призводить до фрагментарності розслідувань, дублювання зусиль різних органів, а іноді й втрати доказової інформації. Наразі тривають спроби уніфікації методичних підходів за участі Офісу Генерального прокурора, міжнародних партнерів і правозахисних організацій, однак цей процес ще не завершений [4, с. 110].

Особливої уваги потребує також взаємодія національних та міжнародних слідчих груп. Нерідко виникають ситуації, коли одні й ті самі злочини розслідуються паралельно різними органами, що потребує узгодження дій, уникнення дублювання та забезпечення належного обміну доказами. Важливу роль у цьому відіграє участь України у спільних слідчих групах створених за підтримки Євроюсту. Проте для підвищення ефективності цієї взаємодії необхідно забезпечити стабільне фінансування, підготовку кадрів і розробку єдиних стандартів фіксації доказів.

Окремо варто зазначити, що процесуальні зміни у кримінальному судочинстві під час воєнного стану мають комплексний та суперечливий характер. З одного боку, внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема до статті 615, стало вимушеним кроком, спрямованим на забезпечення безперервності судового процесу в умовах збройної агресії та руйнування інфраструктури правосуддя на окремих територіях [5]. Спрощення процедур, розширення повноважень слідчих суддів і прокурорів, а також можливість зміни підсудності дозволяють швидше ухвалювати процесуальні рішення та підтримувати ефективність кримінального переслідування навіть у надзвичайних умовах.

З іншого боку, такі новели порушують низку важливих правових питань, пов'язаних із дотриманням принципів верховенства права, змагальності сторін та гарантій справедливого судового розгляду. Обмеження деяких процесуальних прав, зокрема права на захист або відкритий розгляд справ, може суперечити Конституції України та міжнародним зобов'язанням держави, закріпленим у Європейській конвенції з прав людини. Це особливо актуально в контексті можливого оскарження судових рішень у міжнародних інстанціях, включаючи ЄСПЛ, що вимагає максимально виваженого підходу до правозастосування [5].

Додаткової уваги потребує питання кримінальної відповідальності цивільного населення на тимчасово окупованих територіях. Законодавчі формулювання, що визначають ознаки колабораційної діяльності, залишають певний простір для неоднозначного тлумачення. У практиці правоохоронних органів уже фіксуються випадки, коли до кримінальної відповідальності притягують осіб, дії яких об'єктивно не мали добровільного характеру, а були зумовлені тиском окупаційних адміністрацій або елементарною необхідністю забезпечити власне виживання та безпеку родини. Така ситуація потребує запровадження більш чітких критеріїв оцінки суб'єктивної сторони діяння, зокрема врахування рівня примусу, мотивів поведінки, наявності реальної альтернативи та контексту [5].

У цілому, процесуальні проблеми воєнного часу демонструють складний баланс між потребами ефективного правосуддя та необхідністю забезпечення дотримання основоположних прав і свобод людини. Ця сфера вимагає подальшого вдосконалення законодавства, вироблення уніфікованих правозастосовних підходів і врахування міжнародного досвіду, зокрема практики держав, які мали досвід функціонування судової системи в умовах воєнних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text (дата звернення: 30.09.2025).
2. Грицюк І. В. Кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. 7. 2024. С. 326-330. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/79
3. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика україни: виклики і відповіді. *Право і безпека – Law and Safety*. 2022. № 2 (85). С. 40–49. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04
4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/521503.pdf (дата звернення: 30.09.2025).
5. Баулін Ю. В. Особливості кримінально-правового регулювання в Україні під час воєнного стану. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія».* Одеса, 2022. С. 12–15. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/72848ef3-311d-4caa-9070-9743735b09be.

Юлія САЧУК
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні стало не лише викликом для системи національної безпеки, але й суттєво вплинуло на характер та динаміку злочинності. Збройна агресія призвела до трансформації криміногенної ситуації, що виявляється у зростанні окремих видів правопорушень, зокрема військових злочинів, незаконного обігу зброї, мародерства, шахрайства з гуманітарною допомогою та воєнними закупівлями. У таких умовах правоохоронні органи стикаються з низкою проблем: перевантаження функцій, нестача ресурсів, кадрові втрати та необхідність реагування на нові форми злочинної діяльності.

В умовах воєнного стану статистика злочинності в Україні демонструє неоднозначні тенденції. З одного боку, загальна кількість кримінальних правопорушень у порівнянні з довоєнним періодом знизилася приблизно на 10% [1], що пояснюється зменшенням числа майнових злочинів, таких як крадіжки, грабежі та розбої, які скоротилися майже на 40%. З іншого боку, різко зросла кількість злочинів, пов'язаних із воєнними діями та використанням зброї. Якщо у 2021 році було зафіксовано лише 273 випадки злочинів із застосуванням вогнепальної зброї, у 2022 році їх стало понад 1,2 тисячі, у 2023 році – 11,2 тисячі, а вже за 2024 рік цей показник сягнув 11,5 тисяч випадків [1]. Така динаміка свідчить про суттєве зростання небезпеки неконтрольованого обігу зброї. У 2024 році за фактами незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами та вибухівкою було відкрито понад 4,7 тисячі кримінальних проваджень, у ході яких підозри вручили майже 3,8 тисячам осіб, а понад 3,2 тисячі справ передано до суду [2].

Водночас, особливу загрозу становлять воєнні злочини. Лише станом на квітень 2025 року в Україні розслідувалося майже 150 тисяч кримінальних проваджень щодо злочинів російських військових та їхніх пособників, з яких понад 133 тисячі стосувалися саме воєнних злочинів. Значним викликом є й поширення мародерства: за час дії воєнного стану зареєстровано понад 80 тисяч проваджень за цим видом злочину. Паралельно зросла й кількість злочинів проти основ національної безпеки: якщо у 2022 році їх було обліковано близько 13,7 тисяч, то вже у 2023 році – понад 28,6 тисяч, а станом на початок 2025 року – майже 21 тисяча [3].

Особливістю сучасної протидії злочинності є посилення ролі цифрових технологій та міжнародної співпраці. Завдяки електронним реєстрам, аналітичним платформам та автоматизованим системам моніторингу вдалося виявляти та документувати злочини навіть в умовах бойових дій. Паралельно активно розвивається співпраця з міжнародними правоохоронними структурами та інституціями, зокрема Європолом і Міжнародним кримінальним судом, що дозволяє інтегрувати український досвід у світовий контекст боротьби зі злочинністю воєнного часу.

Водночас ключовим викликом залишається забезпечення балансу між захистом прав людини та потребою у швидкому реагуванні. Воєнний стан передбачає певні обмеження громадянських свобод, проте зловживання такими обмеженнями може підривати довіру суспільства до державних інституцій. Тому підвищення прозорості роботи правоохоронних органів, посилення громадського контролю та застосування механізмів антикорупційної політики стають критично важливими умовами ефективної протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Кількість злочинів із застосуванням зброї різко збільшилася порівняно з 2021-м: шокувальна статистика. URL: https://tsn.ua/ukrayina/kilkist-zlochiniv-iz-zastosuvannyam-zbroyi-rizko-zbilshilasya-porivnyano-z-2021-m-shokuvalna-statistika-2709240.html

2. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3931596-v-ukraini-cogo-roku-zareestruvali-ponad-11-tisac-zlociniv-iz-zastosuvannam-zbroi-ta-vibuhivki-mvs.html?utm

3. Кількість злочинів зі зброєю за три роки зросла в понад 40 разів – МВС. URL: https://glavcom.ua/country/criminal/kilkist-zlochiniv-zi-zbrojeju-za-tri-roki-zrosla-v-ponad-40-raziv-mvs-1033326.html?utm

Крістіна СЕВАСТЬЯНОВА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦМЕРЕЖАХ

У контексті війни соціальні мережі стали не лише каналом міжособистісної взаємодії, а й важливим інструментом функціонування громадянського суспільства. Онлайн-спілкування позбавлене таких складових невербальної комунікації, як міміка, жести, інтонації, що може призводити до непорозумінь. Для компенсації цих втрат користувачі активно використовують емодзі, стікери, GIF-анімації, реакції та інші засоби, які виконують функцію цифрових невербальних сигналів [1]. Символічні зображення стають невербальними проявами громадянської єдності та психологічної взаємопідтримки в умовах агресії.

Важливий внесок у дослідження цифрової невербальної комунікації зробили Валзер, який запропонував теорію соціальної обробки інформації та гіперперсональну модель спілкування [1], та Дрезнер і Геррінг, котрі довели, що емотікони можуть передавати інтонацію і виконують функцію маркерів емоцій [2]. Новак із колегами створили рейтинг емоційної полярності емодзі, визначивши їхній позитивний або негативний настрій [3]. Це свідчить, що емодзі поступово перетворилися з декоративного елемента на універсальний засіб передачі емоцій у цифровому просторі.

Використання емодзі є важливою частиною міжособистісної взаємодії у соцмережах. Дослідження Гессельман, Та та Гарсія показало, що емодзі сприяють формуванню романтичних зв'язків у цифровому середовищі [4]. У той час Гліксон, Чешин і Ван Кліф довели, що в офіційних діалогах смайлики можуть знижувати відчуття компетентності співрозмовника [5]. Отже, сприйняття емодзі залежить від контексту комунікації – у неформальному спілкуванні вони посилюють емоційний контакт, а у професійному середовищі можуть створювати враження несерйозності.

Не менш важливим є значення паралінгвістичних цифрових афордансів – таких, як лайки, сердечка, реакції. Вони є проявом підтримки або присутності користувача, хоча не містять вербального змісту. Як зазначають Гейз, Карр та Вон, лайк може означати не лише «згоду», але й сигнал «я тебе бачу» або «я поруч» [6]. Таким чином, подібні реакції стали новим видом невербальної мови, яка здатна підтримати емоційний зв'язок між користувачами, хоча їхнє тлумачення часто є багатозначним.

Текстові повідомлення у соцмережах також несуть ознаки невербальної комунікації. За результатами дослідження Клін (2015), наявність крапки у короткому повідомленні сприймається як холодність або нещирість . Такі «текстизми», як повтори літер або використання Caps Lock, відтворюють інтонаційні особливості живого мовлення. Це свідчить, що навіть у письмовій формі користувачі знаходять способи передати невербальні елементи емоційного забарвлення [7].

Окрему роль відіграють GIF-анімації та стікери, які стали формою «миттєвих невербальних жестів». Дослідження Цзян, Фіслер і Брубейкер показало, що GIF використовуються не лише для гумору, а й для передачі культурних кодів та емоційних станів [8]. Успіх спілкування через GIF залежить від спільного культурного контексту користувачів, адже ті, хто не розуміє джерело або серіал, з якого походить зображення, можуть сприйняти його неправильно. Логі (2024) також довів, що GIF-файли є паралінгвістичними маркерами, які поєднують текст і візуальний контент, створюючи багатошарове значення [9].

Дослідження візуального контенту, зокрема фото та відео, свідчать, що людські обличчя на зображеннях є потужними соціальними сигналами. Робота Бахші, Шамма та Гілберт довела, що фото з обличчями отримують на 38% більше лайків і коментарів, ніж інші зображення [10]. Це пояснюється тим, що обличчя автоматично привертають увагу й викликають емоційний відгук, виконуючи функцію соціального «якоря». Таким чином, фото та відео в соціальних мережах є цифровими аналогами живої присутності, що посилюють відчуття довіри й автентичності у взаємодії.

Загалом, невербальна комунікація в соціальних мережах формує власну систему «цифрових жестів». Соціальні мережі стали простором цифрового громадянського активізму, де невербальні засоби комунікації – емодзі, реакції, фото й відео – мобілізують людей, підтримують інформаційну стійкість і зміцнюють зв'язки між громадянами, волонтерами й військовими. Вони створюють емоційний міст між фронтом і тилом, допомагаючи підтримувати моральний дух і єдність суспільства під час війни.

Список використаних джерел

1. Walther J. B. Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal, and Hyperpersonal Interaction // *Communication Research*. 1996. Т. 23, № 1. С. 3–43.
2. Dresner E., Herring S. C. Functions of the Nonverbal in CMC: Emoticons and Illocutionary Force // *Communication Theory*. 2010. Т. 20, № 3. С. 249–268.
3. Novak P. K., Smailović J., Sluban B., Mozetič I. Sentiment of Emojis // *PLOS ONE*. 2015. Т. 10, № 12.
4. Gesselman A. N., Ta V. P., Garcia J. R. More Than Just Emojis: Affection and Relationship Outcomes on Digital Dating // *PLOS ONE*. 2019. Т. 14, № 8.
5. Glikson E., Cheshin A., Van Kleef G. A. The Dark Side of a Smiley: Effects of Smiling Emoticons on Perceived Competence and Warmth // *Social Psychological and Personality Science*. 2018. Т. 9, № 5. С. 614–625.
6. Hayes R. A., Carr C. T., Wohn D. Y. One Click, Many Meanings: Interpreting Paralinguistic Digital Affordances in Social Media // *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. 2016. Т. 60, № 1. С. 171–187.
7. Klin C. M., Levine A., Guzmán-Vélez E., Kaplan J., O'Connor J., Schmidt A. Texting Insincerely: The Role of the Period in Text Messages // *Computers in Human Behavior*. 2015. Т. 46. С. 102–106.
8. Jiang J., Fiesler C., Brubaker J. R. The Perfect One: Understanding Communication Practices and Challenges with Animated GIFs // *Proceedings of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. 2019. С. 1–15.
9. Logi R. GIFs as Paralinguistic Markers in Social Media Communication: A Sociosemiotic Approach // *Journal of Visual Communication*. 2024. Т. 23, № 2. С. 112–130.
10. Bakhshi S., Shamma D. A., Gilbert E. Faces Engage Us: Photos with Faces Attract More Likes and Comments on Instagram // *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. 2014. С. 965–974.

Валентин СЕНЧИШИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Широкомасштабна агресія російської федерації проти України, розпочата у 2022 році, спричинила масові порушення норм міжнародного гуманітарного права та скоєння численних воєнних злочинів. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на липень 2025 року задокументовано понад 170 тисяч кримінальних проваджень за фактами воєнних злочинів, зокрема вбивств цивільних осіб, тортур та знищення об'єктів цивільної інфраструктури [1].

Ефективна протидія таким злочинам вимагає не лише вдосконалення законодавства, а й налагодження механізмів збору доказів, ідентифікації виконавців і командирів, а також посилення міжнародної взаємодії. У контексті ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду у 2024 році та набуття Україною повноправного членства в МКС з 1 січня 2025 року [2] питання практичного забезпечення розслідування воєнних злочинів набуває особливого значення.

Ключовим кроком у реформуванні національного законодавства стала ратифікація Римського статуту Законом України № 3909-IX від 21 серпня 2024 року, який набрав чинності 24 жовтня 2024 року [3]. Цей документ закріплює зобов'язання держави щодо притягнення до відповідальності за злочини проти людяності, воєнні злочини та агресію, дозволяючи безпосереднє застосування норм статуту в національних судах.

Паралельно 15 серпня 2024 року було зареєстровано законопроєкт № 11484, який після підписання Президентом 22 жовтня 2024 року вніс зміни до Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України [4]. Зокрема, законодавець закріпив поняття «командної відповідальності», відповідно до статті 28 Римського статуту, що передбачає притягнення до відповідальності командирів за злочини підлеглих, якщо вони знали або мали знати про їх вчинення та не вжили необхідних заходів для запобігання чи покарання [5]. Такий підхід особливо важливий у контексті гібридної війни, де більшість злочинів вчиняються підрозділами з чіткою ієрархічною структурою.

Розслідування воєнних злочинів у зоні бойових дій супроводжується низкою об'єктивних труднощів: обмеженим доступом до місць злочинів, знищенням доказів, високими ризиками для слідчих груп. За даними Національної поліції України, станом на 06 вересня 2025 року за статтею 438 ККУ («Воєнні злочини») зареєстровано 154 238 кримінальних проваджень, з яких лише близько 20% передано до суду через складнощі з фіксацією доказів [6].

З огляду на це, все більшого значення набувають альтернативні методи розслідування – зокрема, використання відкритих джерел інформації (OSINT), супутникових знімків та свідчень внутрішньо переміщених осіб. Показовим прикладом є розслідування подій у Маріуполі, де OSINT-аналіз відео з дронів і мобільних пристроїв підтвердив систематичні обстріли цивільних об'єктів у березні-травні 2022 року, що спричинили загибель понад 25 тисяч осіб і знищення понад 90% міської інфраструктури [7]. Цей кейс ілюструє потенціал цифрових доказів у поєднанні з традиційними методами (експертизи, свідчення), за умови дотримання міжнародних стандартів фіксації доказів.

Після набуття Україною статусу держави-учасниці Міжнародного кримінального суду з'явилася можливість передачі справ до юрисдикції МКС у випадках, коли національні суди обмежені ресурсами чи доступом. Станом на серпень 2025 року до МКС передано понад 100 справ, серед яких – кейс щодо депортації українських дітей, де задокументовано примусове переміщення понад 19 тисяч неповнолітніх [8].

Угода між Україною та МКС від 15 серпня 2025 року передбачає залучення українських прокурорів, слідчих та представників інших компетентних органів до роботи Офісу Прокурора МКС на території держави, а також обмін доказами в режимі реального часу [9]. Це посилює координацію з іншими механізмами, такими як Спільна слідча група (JIT) з партнерами ЄС та Спеціальний трибунал щодо злочину агресії, угоду про який підписано з Радою Європи 25 червня 2025 року [10].

Для підвищення ефективності розслідувань доцільно реалізувати такі кроки:

1. Створення спеціалізованих мобільних OSINT-груп у кожному регіональному управлінні Національної поліції (5–7 осіб), оснащених сучасним аналітичним програмним забезпеченням (Maltego, Echosec) та доступом до супутникових даних через партнерство з Maxar. З фокусом на фіксацію злочинів в районах, звільнених від окупації.

2. Розроблення стандартних протоколів збору та фіксації доказів у зонах бойових дій відповідно до міжнародних вимог МКС.

3. Посилення обміну даними з МКС та Спільною слідчою групою (JIT) шляхом укладення двосторонніх протоколів регулярної передачі доказів (відео, геолокаційні дані, свідчення) з фокусом на ідентифікацію командирів. Моніторинг ефективності через квартальні звіти, з залученням українських експертів до місій Міжнародного кримінального суду.

Протидія воєнним злочинам в Україні є багаторівневим процесом, що поєднує законодавчу адаптацію, практичну роботу правоохоронних органів і міжнародну співпрацю. З урахуванням понад 170 тисяч задокументованих воєнних злочинів [1] та успішних кейсів, як-от Маріуполь, Україна демонструє прогрес у відновленні справедливості. Водночас ефективне впровадження положень Римського статуту потребує подальшого розвитку доказової інфраструктури, належного фінансування та тісної взаємодії між національними та міжнародними інституціями. Саме інтеграція зусиль усіх рівнів дозволить забезпечити невідворотність покарання і зміцнити довіру до системи правосуддя.

Список використаних джерел

1. Понад 170 тисяч воєнних злочинів. Офіс Генерального прокурора, 5 серпня 2025. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/ponad-170-tisyac-vojennix-zlociniv-ofis-generalnogo-prokurora-okresliv-masstabi-zlociniv-rf-na-zustrici-z-miznarodnimi-partnerami (дата звернення 07.10.2025).

2. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 серпня 2024 року № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20

3. Україна стала повноправною учасницею Римського статуту МКС. European Pravda, 01 січня 2025. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/01/1/7201652/ (дата звернення 07.10.2025).

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 15 серпня 2024 року № 11484. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text

5. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : ООН; Статут, Міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

6. Злочини, вчинені військовими РФ під час повномасштабного вторгнення в Україну. Національна поліція України, 06 вересня 2025. URL: https://npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-stanom-na-06092025 (дата звернення 07.10.2025).

7. ICC Situation in Ukraine: Update on Child Deportations. *International Criminal Court*, 2025. URL: https://www.icc-cpi.int/ukraine (дата звернення 07.10.2025).

8. Під завалами. Документування руйнувань та втрат у Маріуполі. *Розслідування Human Rights Watch, SITU Research і Truth Hounds*. URL: https://www.hrw.org/uk/feature/russia-ukraine-war-mariupol (дата звернення 07.10.2025)

9. Україна та Міжнародний кримінальний суд розширюють співпрацю. Кабінет Міністрів України, 15 серпня 2025. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-ta-mizhnarodnyi-kryminalnyi-sud-rozshyriuiut-spivpratsiu (дата звернення 07.10.2025)

10. Україна та Рада Європи підписали Угоду про створення Спеціального трибуналу. Рада Європи, 26 червня 2025. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/ukraine-and-the-council-of-europe-sign-agreement-on-establishing-a-special-tribunal-for-the-crime-of-aggression-against-ukraine (дата звернення 07.10.2025).

Олександра СЕНЮК
(Хмельницький університету управління і права імені Леоніда Юзькова)

АДМІНІСТРАТИВНА СКАРГА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ СТАН

Сучасні трансформації українського суспільства, пов'язані з воєнним станом, істотно підвищують значення інституту адміністративної скарги. У період, коли державна влада функціонує в умовах надзвичайних викликів, питання забезпечення конституційних прав і свобод людини набуває особливої ваги. Адміністративна скарга виступає одним із ключових механізмів досудового захисту, що дозволяє врівноважити публічно-владні та приватні інтереси, створюючи ефективний канал комунікації між громадянином і державою.

У цьому контексті адміністративна скарга не лише зберігає свою класичну роль правозахисного інструмента, але й перетворюється на важливий елемент функціонування демократичної держави, яка орієнтується на стандарти ЄС та міжнародного права.

Поняття «адміністративне оскарження» у науці адміністративного права не отримало уніфікованого визначення. Одні автори характеризують його через поведінковий аспект, тобто як цілеспрямовану та правомірну діяльність фізичної чи юридичної особи, спрямовану на захист своїх інтересів. Інші дослідники наголошують на його сутності як адміністративно-правового засобу захисту або позасудового механізму вирішення спорів з публічною адміністрацією. Зустрічаються також підходи, що відносять адміністративне оскарження до факультативної стадії адміністративної процедури.

Адміністративна скарга як правовий інститут поєднує у собі матеріальний та процесуальний аспекти захисту прав і свобод людини. Її універсальність полягає у можливості оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень у найрізноманітніших сферах життєдіяльності. На відміну від судового захисту, адміністративна скарга забезпечує більш оперативний та менш витратний механізм відновлення порушених прав, що особливо актуально у воєнний час, коли швидкість прийняття рішень має вирішальне значення. Водночас інститут адміністративного оскарження є не лише засобом індивідуального правового захисту, а й індикатором ефективності державного управління, оскільки виявляє системні проблеми у діяльності органів влади та сприяє їх усуненню.

Право на адміністративну скаргу має конституційну природу та ґрунтується на положеннях статті 40 Конституції України, яка гарантує можливість кожного громадянина звертатися до органів державної влади та отримувати обґрунтовану відповідь у визначений законом строк [1]. Це право не обмежується ні формою, ні змістом, що розширює можливості громадян для захисту своїх прав та законних інтересів у публічно-правових відносинах. Водночас воно виступає важливим елементом реалізації принципу верховенства права та демократичного управління. Поряд з Конституцією України важливе значення мають норми Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про місцеві державні адміністрації», Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про звернення громадян», а також низка спеціальних нормативних актів. Вони встановлюють процедури подання й розгляду скарг, визначають компетенцію органів та права заявників.

Розгляд адміністративної скарги відбувається у кілька етапів: попередній аналіз, розгляд по суті та оформлення рішення. Ключовим є саме розгляд по суті, адже на цьому етапі досліджуються обставини, заслуховуються сторони та ухвалюється рішення, яке стає обов'язковим для виконання. Водночас сам факт подання скарги не можна вважати засобом захисту, оскільки гарантію поновлення прав забезпечує лише владне рішення уповноваженого органу.

Право на адміністративне оскарження в органах місцевого самоврядування врегульоване положеннями розділу VI Закону України «Про адміністративну процедуру». Центральним елементом цього інституту є можливість особи, чиї права або законні інтереси порушено, подати скаргу до відповідного адміністративного органу. При цьому скаржник має право долучати до неї документи чи їх копії, які вважає необхідними для підтвердження своєї позиції. Порядок подання скарги визначається статтею 82 Закону України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням положень статті 41 цього ж закону. Принциповим є те, що скарга спочатку адресується тому органу, рішення чи дії якого оскаржуються [2]. У системі місцевого самоврядування такими суб'єктами можуть виступати сільська, селищна чи міська рада, її виконавчі органи або відповідний голова. Саме ці органи зобов'язані зареєструвати скаргу відповідно до статті 42 Закону України «Про адміністративну процедуру» та протягом наступного робочого дня передати її разом із матеріалами справи до органу, уповноваженого здійснювати розгляд.

Особливістю адміністративного провадження є те, що воно офіційно розпочинається з моменту надходження скарги до суб'єкта її розгляду. У випадках, коли рада чи інший орган не утворили комісію з розгляду скарг, вони фактично втрачають статус такого суб'єкта, і тоді заінтересована особа змушена звертатися безпосередньо до суду. Аналогічний підхід застосовується, коли мова йде про оскарження дій чи рішень у сфері делегованих державних повноважень: у такому разі матеріали передаються до центрального органу виконавчої влади, що відповідає за реалізацію відповідної політики.

Стаття 79 Закону України «Про адміністративну процедуру» закріплює принцип ієрархії адміністративних органів у процедурі оскарження. Зазвичай скарга розглядається органом вищого рівня щодо того, чиї дії або рішення оскаржуються [2]. У системі місцевого самоврядування це означає, що рада має право розглядати скарги на рішення виконавчого комітету, який вона створила. Водночас сама рада не має вищестоящого органу, а тому в таких випадках питання вирішується шляхом створення комісії з розгляду скарг. Якщо ж такої комісії не утворено, єдиним шляхом залишається звернення до суду.

Згідно з частиною третьою статті 79 вже згаданого закону та Примірним положенням про комісію з розгляду скарг, такі комісії створюються при відповідних радах і діють як спеціальні органи, уповноважені здійснювати перегляд рішень і дій адміністративних органів [3]. Вони можуть розглядати скарги не лише щодо рад і їх виконавчих органів, а й щодо діяльності сільських, селищних чи міських голів. Це дозволяє забезпечити об'єктивність і процедурну справедливість у розгляді спорів між громадянином і владою. Формою діяльності комісії з розгляду адміністративних скарг є засідання, що скликається при потребі. Адміністративний орган визначає дату, час, місце проведення засідання та персональний склад комісії, про що обов'язково повідомляється скаржнику. Така вимога забезпечує реалізацію принципів відкритості та процесуальної справедливості в адміністративному провадженні.

Сучасні умови функціонування публічної влади обумовлюють необхідність використання інформаційно-комунікаційних технологій. Тому передбачена можливість проведення засідання у форматі відеоконференції. Такий підхід сприяє оперативності та доступності процедури, особливо в умовах воєнного стану, коли фізична присутність скаржника може бути ускладнена [4].

Комісія вважається повноважною лише за умови участі у засіданні не менше двох третин її складу, включно з головою та секретарем або особами, які виконують їх обов'язки. Ця вимога гарантує колегіальність ухвалення рішень та мінімізує ризики зловживань чи однобічного розгляду справи. Надзвичайно важлива роль у роботі комісії належить голові, який організовує засідання, формує порядок денний та відповідає за дотримання законодавчих вимог під час розгляду скарги. У разі відсутності голови його функції може виконувати інший член комісії, визначений більшістю, що свідчить про гнучкість і сталість механізму роботи комісії. Розгляд скарги здійснюється у присутності скаржника або його уповноваженого представника. Водночас відсутність належним чином повідомленого учасника провадження не блокує діяльність комісії, якщо вона не впливає на повноту й об'єктивність розгляду. Такий баланс дозволяє поєднати принцип змагальності з потребою забезпечення своєчасності та ефективності адміністративного провадження.

Особливістю інституту адміністративної скарги є асиметрія у відносинах громадянина і держави. Особа не має власних юридично-владних повноважень для відновлення порушеного права, але може ініціювати процедуру, в межах якої саме орган влади ухвалює рішення. Тому адміністративна скарга є важливим механізмом, який поєднує у собі елемент контролю за діяльністю публічної адміністрації та інструмент захисту приватних прав.

Отже, адміністративна скарга посідає особливе місце в системі адміністративного права. Конституційне закріплення права на звернення визначає універсальність адміністративного оскарження та гарантує його значення для функціонування демократичної держави. Водночас ця процедура виконує не лише індивідуальну правозахисну функцію, але й роль індикатора ефективності публічної адміністрації, виявляючи системні проблеми її діяльності. Таким чином, адміністративна

скарга виступає водночас інструментом правової справедливості та механізмом контролю за владою, що особливо важливо в умовах сучасних трансформацій українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 03.10.2025)
2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text (дата звернення: 03.10.2025)
3. Про затвердження Примірного положення про комісію з розгляду скарг : Постанова Каб. Міністрів України від 28.04.2023 № 420. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-2023-%D0%BF#n9 (дата звернення: 03.10.2025)
4. Войтовський В. С. Адміністративна скарга як інструмент захисту порушених прав, свобод і законних інтересів громадян. *Наукові перспективи* № 6(48) 2024. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/12786/12848 (дата звернення: 03.10.2025)

Андрій СИБІРНИЙ
(Львівський торговельно-економічний університет)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОЄННОГО ЧАСУ ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, в умовах повномасштабної війни в Україні, однією з найнебезпечніших загроз для української держави та суспільства стає значне погіршення стану довкілля. Так, внаслідок бойових дій відбувається масивне забруднення повітря, грунтів та водойм, а також знищується унікальна фауна і флора на території держави. Відповідно, постають серйозні задачі щодо повоєнного відновлення, стабілізації та подальшого розвитку екологічної складової в економічному розвитку держави, а також покращення здоров'я громадян.

У статті 50 Конституції України зазначено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля [1].

Усвідомлення несприятливої ситуації щодо стану фізичного та ментального здоров'я населення України на даний час, вимагає підвищеної уваги до збереження рекреаційних ресурсів як одного з факторів оздоровлення. Відповідно, заслуговують уваги питання щодо можливості збереження та формування туристично-рекреаційних зон. При цьому критерієм вибору місць їх формування має стати наявність цінних рекреаційних ресурсів. Зокрема, їх властивості повинні передбачати як пізнавально-наукові, так і прогулянкові, оздоровчі та реабілітаційні заходи. Крім того, заслуговує уваги розвиток рекреаційного господарства в окремих регіонах України. Разом з тим, слід розуміти, що попит на створення у майбутньому рекреаційних зон буде в значній мірі обумовлюватися якістю природного середовища.

Виходячи з цього, а також з метою контролю за станом навколишнього середовища, постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2024 року № 684 затверджено «Порядок функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем». Зазначено, що до системи моніторингу входять: моніторинг атмосферного повітря, вод, земель і грунтів, лісів, біологічного та ландшафтного різноманіття, моніторинг у сфері управління відходами, геологічного середовища та впливу фізичних факторів (температури, шуму, вібрації, іонізуючого та неіонізуючого випромінювання) [2]. Відповідно, здійснення моніторингової діяльності дає змогу своєчасно інформувати органи державної влади та населення про стан довкілля, у тому числі і можливі загрози виникнення надзвичайної екологічної ситуації.

Для успішного подолання екологічних загроз воєнного часу та можливості подальшого використання різних територій України з метою рекреації, науковці вважають, що стабілізуючим чинником для екологічного благополуччя є лісові насадження – найбільший продуцент кисню та очищувач повітря від різноманітних забруднень. Належного відновлення потребують також забруднені сьогодні водні та земельні ресурси [3; 5, с. 29–31].

Таким чином, з метою відновлення екологічної стабільності у країні слід комплексно та систематично опрацьовувати питання взаємодії природніх та соціальних компонентів у екосистемах.

Значну увагу та кошти необхідно скеровувати на рекультиваційні роботи щодо порушених грунтів і інших земельних ресурсів, а також у водних басейнах країни, які зазнали значних руйнівних впливів у ході війни та, тим не менше, залишаються важливим природнім ресурсом успішного розвитку загальної геосистеми і рушійним агентом глобальних циклів кругообігу речовин та енергії у навколишньому середовищі [4, с. 246].

Слід забезпечити захист екологічних інтересів людини і суспільства. Зокрема, з метою цільового використання для покращення фізичного і ментального здоров'я населення створити можливості задіяння відтворених природних екосистем для рекреаційних потреб населення України та на законодавчому рівні ухвалити ряд дієвих законів, вивчати та впроваджувати міжнародний досвід в галузі охорони навколишнього природного середовища та розвитку рекреаційної індустрії.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2024 року № 684 «Порядок функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D0%BF#Text

3. Овчінніков О. Екологічні наслідки війни в Україні. Огляд за грудень 2024–січень 2025. URL: https://uwecworkgroup.info/uk/environmental-consequences-of-the-war-in-ukraine-december-2024-january-2025-review/

4. Наумчук В.В. Стратегії відновлення та рекультивації земель після воєнних конфліктів. *Актуальні проблеми економіки.* № 7 (277), 2024. С. 239–248.

5. Місінкевич Л. Л., Місінкевич А. Л. Правові проблеми охорони та відновлення земель під час дії воєнного стану в Україні. *Університетські наукові записки*, 2022, № 5–6 (89–90), С. 27–34.

Яна СИДОР
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах реформування публічної адміністрації питання адміністративного розсуду набуває особливої актуальності. Дискреційні повноваження, будучи необхідним інструментом ефективного управління, водночас приховують ризики суб'єктивізму та зловживань. Відсутність чітких критеріїв їх застосування породжує небезпеку порушення прав і свобод громадян, що суперечить принципам верховенства права та публічного інтересу. Разом із тим, повна відмова від розсуду неможлива, адже динамічний розвиток суспільних відносин вимагає гнучкості у правозастосуванні. Саме тому дослідження сутності адміністративного розсуду, його правових меж і практичних проявів має не лише наукове, але й прикладне значення.

Адміністративний розсуд є одним із ключових інструментів діяльності органів публічної адміністрації, що дозволяє приймати рішення в межах закону, враховуючи конкретні обставини справи. Як зазначає Бааджин Н.А., поняття «адміністративний розсуд» визначається як «правомочність органу влади самостійно вибирати один із кількох можливих варіантів дії, передбачених законом, з урахуванням конкретних обставин і потреб суспільства [2, с. 140].

Така «можливість вибору» передбачає не безмежну свободу, а вибір серед декількох законних альтернатив, де орган публічної адміністрації повинен обґрунтовано оцінити суспільні інтереси та наслідки свого рішення [1, с. 128]. Його сутність полягає у забезпеченні гнучкості та ефективності адміністративного управління, дозволяючи органу оперативно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі [3, с. 240]. Правильне застосування дискреційних повноважень у межах адміністративного розсуду передбачає баланс між законністю, доцільністю та об'єктивністю рішень органів публічної адміністрації [4].

Адміністративний розсуд в Україні регулюється законами та підзаконними актами, які визначають межі свободи дій органів публічної адміністрації. Закон визначає рамки, в межах яких органи публічної адміністрації можуть реалізовувати свої дискреційні повноваження, забезпечуючи при цьому законність та захист прав громадян [2, с. 140]. Також відзначається, що адміністративний розсуд має нормативне закріплення через закони, які окреслюють конкретні варіанти дій та визначають критерії прийняття рішень [1, с. 129].

Законодавство України передбачає механізми контролю за використанням розсуду, включаючи адміністративну відповідальність за перевищення повноважень або свавільні рішення [3, с. 240]. Але при цьому дискреційні повноваження суб'єктів публічної адміністрації повинні реалізуватися виключно в межах закону, в результаті чого зберігається баланс між ефективністю управління та захистом прав громадян.

У практичній діяльності органів публічної адміністрації застосування адміністративного розсуду стикається з низкою труднощів. Однією з головних проблем є недостатня визначеність законодавчих

критеріїв, що ускладнює вибір оптимального рішення [2, с. 140]. Застосування розсуду нерідко супроводжується ризиком перевищення повноважень або свавільного тлумачення закону [1, с. 129]. Крім того, відсутність чіткої системи контролю за рішеннями органів влади може призводити до непрозорості та недовіри з боку громадян, а неузгодженість між різними нормативними актами та інтерпретаціями закону створює додаткові труднощі для ефективного використання дискреційних повноважень» [4].

Для вдосконалення практики важливо деталізувати правила використання розсуду, впроваджувати контрольні механізми та підвищувати кваліфікацію працівників. Вдосконалення законодавства має полягати у деталізації правил використання дискреційних повноважень та забезпеченні прозорості процесу прийняття рішень [2, с. 141], а узгодження нормативних актів та чітке визначення пріоритетів у застосуванні розсуду сприятиме більш ефективному та передбачуваному управлінському процесу [4].

Адміністративний розсуд виступає своєрідним «мостом» між законом і практичною діяльністю органів публічної адміністрації, дозволяючи оперативно реагувати на конкретні обставини та забезпечувати ефективне управління. Водночас його застосування пов'язане з ризиками недостатньої визначеності критеріїв та непрозорості рішень. Саме тому вдосконалення нормативної бази, підвищення контролю та професійна підготовка працівників є ключовими кроками для того, щоб адміністративний розсуд працював на користь держави та громадян, забезпечуючи баланс між правами людей і потребами ефективного управління.

Список використаних джерел

1. Артеменко І. А. Дискреційні повноваження в діяльності органів публічної адміністрації: теоретичні основи та проблеми застосування. *Науковий вісник Харківського державного університету*, 2018. №2. С. 128–131.

2. Бааджи Н. А. Гарантії законності застосування адміністративного розсуду в діяльності органів публічної адміністрації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. Вип. 1. С. 140–143.

3. Шкурська І.С. Адміністративний розсуд у діяльності органів публічної адміністрації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №3. С. 240–242.

4. Тодощак О. В. Дискреційні повноваження суб'єктів публічної адміністрації. С. 17–20. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4379f2d-f8b8-4735-ba2d-abde41fc9014/content

Наталія СИДОР
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Система публічної адміністрації України функціонує на засадах розподілу владних повноважень між суб'єктами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та іншими адміністративними структурами. Одним із ключових механізмів забезпечення ефективності управління є делегування повноважень – передання певних владних функцій від одного суб'єкта публічної адміністрації іншому.

Актуальність дослідження проблем делегування повноважень зумовлена низкою чинників: по-перше, недосконалістю нормативно-правового регулювання, що проявляється у нечіткому розмежуванні делегованих і власних повноважень органів публічної влади, по-друге, наявністю колізій між центральними та місцевими органами, які призводять до дублювання функцій або до ухилення від відповідальності, по-третє, потребою у зміцненні принципів законності, підзвітності та прозорості у процесі реалізації делегованих повноважень.

Делегування повноважень означає передавання частини компетенції від одного суб'єкта публічної влади до іншого на підставі нормативного акта, адміністративного договору або іншої юридичної основи з умовою збереження контролю з боку суб'єкта, що делегує [1, с. 124].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» делегованими визначаються повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям рішеннями обласних або районних рад. Зокрема, стаття 44 Закону встановлює, що районні та обласні ради можуть делегувати місцевим державним адміністраціям такі повноваження, як підготовка програм розвитку, забезпечення виконання рішень рад тощо. Делегування здійснюється з передачею ресурсів: фінансових, матеріально-технічних, організаційних необхідних для виконання цих повноважень [2].

Закон України «Про центральний орган виконавчої влади» встановлює організацію, повноваження та порядок діяльності центральних органів виконавчої влади. У цьому контексті делегування може проявлятися як передача частини функцій або повноважень на рівень територіальних підрозділів центрального органу чи між центральними органами, з урахуванням принципу єдиноначальності. Наприклад, стаття 18 Закону визначає, що міністр спрямовує й координує діяльність центрального органу через делегування йому частини повноважень або здійснює контроль над їхньою реалізацією [3].

Закон України «Про місцеві державні адміністрації» чітко встановлює, що місцеві адміністрації мають здійснювати повноваження місцевого самоврядування, делеговані їм відповідними радами. Крім того, цей закон передбачає, що при передачі повноважень передаються супуні ресурси (фінансові, матеріальні). Відповідно, адміністративна форма повинна враховувати саме законодавчі гарантії ресурсного забезпечення делегованих повноважень, щоб вони не залишалися декларативними [4].

Проаналізувавши Закони України та наукові статті можу зазначити декілька проблем делегування повноважень у системі публічної адміністрації:

1. Відсутність єдиного законодавчого акту, який би комплексно регулював механізм делегування повноважень у системі публічної влади. Наразі відповідні норми розпоширені між різними законами – «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про центральні органи виконавчої влади», що створює прогалини та колізії.
2. Не чітке розмежування власних і делегованих повноважень. У статтях 26-38 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» часто не визначено, де закінчуються власні функції і починаються делеговані, що ускладнює юридичну відповідальність.
3. Відсутність чіткої процедури делегування. Не встановлено єдиного порядку оформлення, контролю та припинення делегування, через що воно іноді має суто декларативний характер.
4. Відсутність ефективного контрою за реалізацією делегованих повноважень. Орган, який делегував повноваження, формально не має реальних механізмів впливу на результати їх виконання.

Делегування повноважень є важливою складовою сучасного державного управління, адже воно дозволяє передавати частину функцій від центральних органів до місцевих, роблячи владу ближчою до людей. Однак сьогодні цей процес в Україні маж низку проблем, які заважають його ефективному застосуванню. Основні труднощі пов'язані з тим, що законодавство не мітить чітких правил і єдиного порядку делегування повноважень. Через це часто виникає дублювання функцій між державними адміністраціями та оргвнами місцевого самоврядування, а також плутанина у відповідальності за прийняті рішення. Крім того, багато делегованих повноважень передаються без достатнього фінансування чи кадрової підтримки, що робить їх виконання формальним.

На нащ погляд щоб покращити ситуацію, потрібно:

1. Удосконалити правову базу – створити окремий закон, який регулюватиме порядок делегування повноважень.
2. Чітко розмежувати власні та делеговані функції органів влади.
3. Запровадити ефективний контроль і звітність за результатами виконання таких повноважень.
4. Забезпечити достатнє фінансування делегованих функцій.

Отже, делегування повноважень має стати не лише формальною передачею обов'язків, а реально дієвим механізмом підвищення ефективності публічного управління, який сприятиме розвитку місцевої демократії та відповідальному управлінню в Україні.

Список використаних джерел

1. Титикало Р. С. «Власні» та «делеговані» повноваження місцевого самоврядування. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 123–127.

2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text

4. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text

Марта СИЛЮК
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ОКУПАЦІЮ ТА ПОЛОН: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Після звільнення з полону або перебування в окупації людина, а особливо військовослужбовець, у перші тижні часто перебуває у стані деперсоналізації. Вона ще не може по-справжньому відчувати радість життя, адже необхідно заново «вчитися» цьому, бо звичка до нормального соціального функціонування та радості була порушена тривалим травматичним досвідом.

Після пережитої травми психічне здоров'я людини може змінюватися у двох напрямках. З одного боку, досвід болісних подій часто веде до розвитку різних розладів, пов'язаних зі стресом. Найчастіше проявляються посттравматичний стресовий розлад, підвищена тривожність і депресія. Людина може відчувати почуття провини за те, що вижила, мати труднощі з відновленням власної ідентичності, переживати емоційне відчуження та деперсоналізацію. Звичні радощі стають недоступними, а на фізичному рівні з'являються безсоння, головний біль і різні психосоматичні проблеми. Для військовослужбовців цей стан особливо складний, адже до травми полону додається тягар бойового досвіду, що ускладнює як повернення до служби, так і адаптацію до цивільного життя. Водночас існує й інший бік наслідків – так зване посттравматичне зростання. Ті, хто зумів пройти крізь біль і поступово впоратися з травмою, часто починають по-іншому дивитися на світ, глибше цінувати життя та стосунки з людьми. Проте шлях до цього стану є непростим і зазвичай потребує підтримки психолога чи психотерапевта [1, с. 9].

Цей процес можна порівняти з підкоренням Евересту: перебування на вершині символізує пережиту екстремальну травму, а «спуск» – етапи реінтеграції та відновлення особистості. Подібно до того, що не всі альпіністи успішно дістаються до базового табору через фізичну та психологічну виснаженість, не кожна людина, яка пережила полон або окупацію, здатна швидко відновитися і повернутися до звичного соціуму без підтримки.

В. Франкл зауважував, що окрім моральної деформації, яку викликає раптове звільнення від пригнічувального впливу травми, існують ще два ключові фактори, що ускладнюють адаптацію: гіркота та розчарування при поверненні до колишнього життя. Гіркоту можуть спричиняти навіть дрібниці – формальні привітання, байдужість оточення, обмежена увага до психологічного стану повернених. Саме через ці чинники постає нагальна потреба у професійному психологічному консультуванні, яке має бути комплексним, поетапним та орієнтованим на індивідуальні потреби, а також ураховувати високий ризик ретравматизації та емоційного виснаження клієнта [5, с. 55].

Слід наголосити, що реакція на стрес у кожної людини проявляється по-різному. Не існує єдиного універсального сценарію того, як саме переживається війна, адже індивідуальний досвід, особисті ресурси та життєві обставини формують унікальну картину переживань. Саме тому для подолання наслідків воєнних подій для психічного здоров'я важливо не лише забезпечити доступ до професійної допомоги, а й активно розвивати програми психологічної реабілітації та підтримки, а також поширювати знання про значення турботи про власний емоційний стан. Ці виклики безпосередньо стосуються і спеціалістів, які працюють з українцями в умовах війни [4, с. 517].

Під час консультування людей, які пережили окупацію або полон, існують певні ризики, про які варто пам'ятати. Один із них – ретравматизація, коли клієнт занадто швидко стикається з травматичними спогадами і переживає їх знову, що може погіршувати його стан. Важливу роль відіграють також перенесення та контрперенесення: психолог може емоційно виснажуватися, проживаючи разом із клієнтом частину його переживань. Іноді виникає ризик залежності від спеціаліста, коли людина перекладає відповідальність за власне відновлення на психолога замість того, щоб поступово відновлювати власні ресурси. Крім того, не можна забувати про вплив суспільства: часто повернуті з полону стикаються зі стигмою, адже оточення сприймає їх уже «не такими, як раніше», що додатково ускладнює процес адаптації і потребує обережного підходу під час консультування.

Різні форми стресу, які виникають під час війни, впливають на людей по-різному і визначають, наскільки ймовірним є розвиток посттравматичного стресового розладу. Особливо вразливими в цьому сенсі є українські військовослужбовці, які безпосередньо брали участь у бойових діях, а також ті, хто тривалий час перебував у полоні, адже у них ризик ПТСР та супутніх когнітивних порушень значно вищий. Саме тому надзвичайно важливо створювати системи тривалої психологічної та нервово-психічної реабілітації для різних категорій людей, постраждалих через війну, щоб

зменшити ймовірність формування стійких психічних проблем. Паралельно лишається актуальним продовження досліджень наслідків різних видів стресу, пов'язаних із війною, для кращого розуміння й розробки ефективних заходів підтримки [2, с. 384].

Ефективним є комплексний соціально-психологічний супровід, що поєднує різні методи та техніки допомоги. Він передбачає систематичну, тривалу і недирективну підтримку, занурену у повсякденне життя людини. Важливим аспектом є взаємодія не лише між психологом і клієнтом, а й із його оточенням – сім'єю, професійними спільнотами та волонтерськими організаціями, що створюють додатковий рівень підтримки. У межах такого супроводу застосовують кризове консультування та стабілізаційні вправи, включно з дихальними практиками та методами заземлення, які допомагають відновити відчуття безпеки та контролю над емоціями. Когнітивно-поведінкова терапія спрямована на роботу з проявами посттравматичного стресового розладу, страхами та нав'язливими думками, тоді як тілесно-орієнтовані методики допомагають зняти соматичну напругу та відновити контакт із власним тілом. Арттерапія, наративні практики та робота з метафоричними картами допомагають клієнту осмислити пережите. Вони дають можливість проговорити травматичний досвід і відновити внутрішню цілісність. Для військовослужбовців додатково важливі групові програми підтримки, які формують відчуття «плеча побратима» та сприяють поступовому відновленню довіри й соціальних зв'язків після травми. Успіх реінтеграції та психологічного відновлення залежить від тривалості, систематичності підтримки та організованої взаємодії між усіма учасниками супроводу в конкретних життєвих умовах клієнта [3, с. 13].

Отже, при психологічному консультуванні важливим є врахування індивідуальних реакцій на травму, складність відновлення довіри та потенційні ризики, пов'язані з ретравматизацією або емоційним виснаженням як клієнта, так і психолога. Ефективна підтримка передбачає поєднання різних методів – від кризового консультування та стабілізаційних вправ до когнітивно-поведінкової та тілесно-орієнтованої терапії, арттерапії та групових програм. Особливо важливим є комплексний соціально-психологічний супровід, який враховує взаємодію з оточенням клієнта та допомагає поступово відновлювати внутрішню цілісність і соціальні зв'язки. Подібний підхід дозволяє не лише зменшити наслідки травми, але й створює умови для поступового відновлення ресурсу особистості та формування позитивних змін у житті постраждалих. У кінцевому підсумку успіх реінтеграції залежить від чуйності, терпіння та професіоналізму фахівців, а також від готовності самого клієнта працювати над своїм відновленням.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О., Хоружий С. М., Ларіонов С. О., Сириця М. В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2023. 175 с.

2. Крейніс Г. Психологічні та нейрофізіологічні зміни у військовослужбовців Національної гвардії України, що охороняли державне спеціалізоване підприємство «Чорнобильська АЕС», після звільнення з полону. *Медична фізика – сучасний стан, проблеми, шляхи розвитку*. 2024. С. 379–387.

3. Ломакін Г. Система соціально-психологічного супроводу людей, що зазнали наслідків травм війни. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024. Т. 9, № 2. С. 1–15.

4. Лук'янчук Н. Психологічна підтримка особистості під час війни в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2025. № 1(77). С. 513–520.

5. Хміляр О., Апальков В. Психологія життя військовослужбовця після полону. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. С. 54–59.

Єлизавета СІРА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ

Холдингові компанії займають важливе місце в сучасній економічній системі, особливо в умовах глобалізації та постійної інтеграції ринків. Їхня діяльність базується на контролі та управлінні корпоративними правами інших підприємств з метою координації їхньої діяльності, підвищення ефективності управління та отримання стратегічних переваг на ринку. Холдингова структура дозволяє централізовано управляти фінансовими потоками, стратегічним розвитком і ризиками, що особливо важливо в умовах динамічного економічного середовища.

Основна особливість холдингової компанії полягає в тому, що вона не завжди займається безпосередньо виробничою або торговельною діяльністю. Її головна функція – володіння контрольним пакетом акцій або часткою в статутному капіталі інших компаній, які входять до складу холдингу. Такі компанії можуть функціонувати як самостійні юридичні особи, але їхня діяльність координується материнською компанією. У цьому полягає основна перевага холдингової моделі: забезпечення стратегічної єдності при збереженні оперативної автономії окремих структур.

Відповідно до законодавства, холдингова компанія – акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [1].

Управління холдингом відбувається через систему корпоративного контролю, яка може включати участь у загальних зборах акціонерів дочірніх компаній, призначення або погодження кандидатур на керівні посади, а також затвердження ключових напрямів розвитку. Це дозволяє забезпечити єдину політику в рамках групи компаній, що, у свою чергу, сприяє підвищенню конкурентоспроможності, ефективному використанню ресурсів, оптимізації витрат та зменшенню операційних ризиків [2, с. 159].

Суттєвою рисою діяльності холдингових компаній є також можливість формування єдиної фінансової політики. Центральне управління фінансами дозволяє перерозподіляти ресурси між дочірніми підприємствами, інвестувати у перспективні напрями, забезпечувати стабільність у періоди коливань на ринку. Крім того, холдингові компанії можуть отримувати доступ до більш вигідних умов кредитування завдяки своїм масштабам і консолідованим фінансовим показникам.

Однак поряд з перевагами існують і певні труднощі, пов'язані з функціонуванням холдингів. Зокрема, централізоване управління може призвести до надмірної бюрократизації, зниження гнучкості в ухваленні рішень на місцях, а також виникнення конфліктів інтересів між учасниками групи. Крім того, холдингові структури можуть використовуватись для ухилення від сплати податків, виведення капіталу за кордон або приховування справжніх власників, що потребує жорсткого державного контролю та прозорого регулювання.

Правове регулювання діяльності холдингових компаній в Україні базується на нормах національного законодавства, передусім, відмітимо, Закон України «Про холдингові компанії», «Про акціонерні товариства», «Про захист економічної конкуренції».

Холдингові компанії зобов'язані дотримуватись вимог щодо економічної концентрації, повідомлення Антимонопольного комітету України про наміри щодо злиття або придбання часток у підприємствах, які можуть вплинути на конкурентне середовище. Також в Україні передбачено державну реєстрацію холдингових компаній та вимоги до розкриття інформації про їхню структуру власності [3, с. 198].

У сучасних умовах холдинги часто виникають у стратегічних галузях – енергетиці, банківській сфері, агропромисловому комплексі, телекомунікаціях. Вони стають ефективним інструментом управління великими бізнес-групами, дозволяючи об'єднувати ресурси, підвищувати інвестиційну привабливість та адаптуватися до швидких змін ринкової кон'юнктури. Водночас ефективність холдингової моделі значною мірою залежить від якості корпоративного управління, прозорості бізнес-процесів, взаємної довіри між учасниками та відповідності структури потребам конкретного ринку.

Отже, холдингові компанії виступають складним, але ефективним механізмом інтеграції бізнесу, який за умови належного правового регулювання та стратегічного підходу може стати потужним фактором розвитку національної економіки. Вони забезпечують координацію діяльності великої кількості суб'єктів господарювання, сприяють розвитку корпоративної культури та дозволяють досягати синергії, що особливо актуально в умовах конкурентного глобального середовища.

Список використаних джерел

1. Про холдингові компанії : Закон України від 15.03.2006 № 3528-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text
2. Базилевич В. Д. Основи економічної теорії. К. : Знання, 2021. 188 с.
3. Ситник Г. І. Корпоративне управління: навчальний посібник. Харків : Право, 2022. 262 с.
4. Антимонопольний комітет України. *Офіційний сайт*. URL: https://amcu.gov.ua

Юліана СКРИПЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦІННІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ (РЕФЛЕКСІЇ НА ФІЛЬМ «ЦІНА ПРАВДИ»)

Формування демократичних інститутів в Україні відбувається в контексті складної історичної спадщини тоталітаризму, коли правда вимагала найвищої жертви – людського життя. Фільм «Ціна правди» [9] особливо загострює актуальність питання про роль історичної правди у демократичному розвитку держави та ціну, яку суспільство платить за свободу, нагадуючи нам, що свобода вимагає чималих випробувань і зусиль. Українська держава успішно подолала шлях перетворення пострадянського об'єднання у демократичне суспільство, де тепер кожен може сказати «я вільний громадянин». Проте цей шлях був тривалим і сповненим великих перешкод.

Мета цієї розвідки – проаналізувати еволюцію демократичних процесів в Україні через призму історичних уроків, розкрити механізми впливу минулого на сучасні політичні процеси та визначити ключові проблеми сучасного етапу демократизації. При цьому особлива увага приділятиметься ролі історичної пам'яті як фундаменту демократичного суспільства, адже той народ, який не знає своєї історії, приречений повторювати її трагічні сторінки.

Найбільш відома форма демократії на теренах України – козацька держава. Аналіз історичних джерел засвідчує, що традиції народовладдя Запорозької Січі заклали міцне підґрунтя для розвитку демократичної культури в Україні. Козацька рада як прообраз парламенту, виборність кошових отаманів, принцип «що нас усіх торкається, те всіма має вирішуватися» створили унікальний феномен степової демократії. Ці традиції стали золотою серединою між східноєвропейським деспотизмом та західноєвропейським аристократизмом, що дозволила українському народу зберегти прагнення до вольності навіть в умовах триваючого поневолення [3, с. 20].

Козацький досвід продемонстрував важливість колективного прийняття рішень та громадського контролю над владою, сформувавши своєрідний спосіб життя, який дозволяв різним соціальним групам знаходити компроміси. Принципи військової демократії, коли кожен козак мав право голосу в питаннях війни і миру, стали історичною школою політичної участі для українського народу. Це показало, що демократія може існувати навіть в умовах постійної військової загрози, якщо суспільство зберігає внутрішню солідарність і готовність до самоорганізації [2, с. 56].

Величезним випробуванням для української державності й демократії став Голодомор як жорстокий тест на виживання нації. Трагедія Голодомору 1932 – 1933 років стала кульмінацією боротьби між українським прагненням до незалежності та радянською спробою створити «нову людину» через знищення традиційного суспільства. Це був не просто голод, а геноцид як крайній засіб тоталітарної влади, спрямований на винищення української ідентичності. Журналісти, які наважилися розповісти світові правду про український Голокост, як Гарет Джонс, стали мучениками заради правди, доводячи, що істина сильніша за найпотужнішу пропагандистську машину [1, с. 56].

Замовчування Голодомору протягом десятиліть створило в українському суспільстві своєрідний зв'язок через спільну травму, який одночасно об'єднував націю та паралізував її політичну активність. Страх пам'яті, накладений радянською владою на жертв Голодомору, став інструментом контролю не лише над минулим, але й над майбутнім. Поступове відновлення історичної правди про Голодомор стало одним із найважливіших етапів національного відродження, доводячи, що пам'ять є скарбницею всіх речей [див.: 1; 4; 5].

Ще одним каталізатором демократизації України стали події Помаранчевого Майдану та Революції Гідності. Помаранчева революція 2004 року була точкою неповернення в політичній свідомості українського суспільства, продемонструвавши силу громадськості, коли мільйони людей вийшли на вулиці, щоб захистити своє право на чесні вибори. Це був тріумф народної демократії, коли громадяни показали, що голос народу може стати голосом Бога. Мирний характер протесту засвідчив зрілість українського суспільства та його здатність до самоорганізації без зовнішнього примусу [7, с. 17].

Революція Гідності 2013 – 2014 років стала апогеєм цього процесу, коли український народ остаточно вибрав європейську демократію, відкинувши спокусу авторитарної «стабільності». Євромайдан показав, що для українців європейські цінності – це не абстрактні поняття, а конкретна реальність, заради якої варто йти на жертви. Небесна Сотня стала новими мучениками за свободу, доводячи, що солодко і почесно померти за Батьківщину, але лише в тому випадку, коли ця смерть служить справі демократії [7, с. 20].

Найновітнішими збудниками демократичних поривів українців стали гібридна війна та інформаційні виклики сучасності. Російська агресія проти України – це перша у XXI столітті війна, де інформація стала не менш важливою зброєю, ніж танки та ракети. Гібридна війна поставила українську демократію перед дилемою: як зберегти відкритість суспільства в умовах, коли ворог використовує цю відкритість для своїх цілей. Досвід журналістів, які ризикували життям заради правди (як Гарет Джонс у фільмі), набув особливої актуальності в епоху фальшивих новин та політики постправди.

Тімоті Снайдер у своїй праці «Про тиранію» застерігає, що демократія потребує постійного захисту від авторитарних тенденцій, які можуть проникнути через дезінформацію та маніпулювання історичною пам'яттю. Український досвід показав, що боротьба з російською пропагандою вимагає не лише технічних засобів, але й глибокого розуміння власної історії та чіткої системи цінностей. Медіаграмотність стала новою формою громадянської освіти, необхідною для виживання демократії в умовах інформаційної війни [8, с. 45].

Крім епохальних подій, українській демократії доводиться долати й системні виклики. Олігархізація української економіки після 1991 року створила своєрідну владу багатих, коли реальна влада належала не обраним представникам народу, а власникам великого капіталу. Це стало головною перешкодою для розвитку справжньої демократії, адже корупція, як метастази, пронизувала всі рівні влади. Принцип «правитель стоїть над законом» став реальністю для української еліти, що приватизувала не лише державне майно, але й саму державу. Боротьба з корупцією виявилася Сізіфовою працею, адже кожна спроба реформ наштовхувалася на опір системи, що захищала сама себе. Створення антикорупційних органів стало важливим кроком, але реальні зміни потребують не лише інституційної інженерії, але й культурної трансформації суспільства. Прозорість і підзвітність стали новими орієнтирами для української демократії та вимагають постійної пильності з боку громадянського суспільства.

Нове покоління українців, народжене після 1991 року, демонструє якісно іншу політичну культуру порівняно з поколінням, що сформувалося в радянські часи. Для них демократія – не подарунок історії, а природний стан речей, який треба захищати і розвивати. Використання цифрових технологій для політичної мобілізації та контролю влади відкрило нові можливості для демократії, коли кожен громадянин може стати активним учасником політичного процесу.

Проте цифрова революція принесла й нові виклики: інформаційні бульбашки, де люди спілкуються лише з однодумцями, поляризацію суспільства та вразливість перед маніпуляціями. Українцям належить навчитися орієнтуватися між різними джерелами інформації, розвиваючи критичне мислення як основу для відповідального громадянства. Громадянська освіта стає ключовою компетентністю для майбутніх лідерів української демократії.

Аналіз української траєкторії до демократії засвідчує, що цей процес не є лінійним, тут кроки вперед часто змінюються тимчасовими відступами. І це підтверджує класичну тезу, що демократія не може існувати без правди та готовності суспільства платити за неї відповідну ціну. Історичні паралелі між Голодомором і сучасними викликами свідчать про циклічність боротьби між авторитаризмом і свободою, коли кожне покоління має пройти свій іспит на готовність захищати демократичні цінності.

Як зауважує Тімоті Снайдер, тиранія приходить поступово, тому захист демократії вимагає постійної пильності та активної громадянської позиції. Український народ протягом століть доводив свою відданість ідеалам свободи, але кожна історична епоха вимагає нових форм боротьби за ці ідеали.

Перспективи розвитку української демократії тісно пов'язані з євроінтеграційними процесами, які можуть стати потужним зовнішнім стимулом для внутрішніх демократичних реформ. Проте справжній успіх залежатиме від здатності українського суспільства засвоїти уроки власної історії та трансформувати їх у практичну мудрість для вирішення сучасних викликів. Ціна правди – це не лише данина історії, а вміння зберегти цінності, за які боролися покоління українців, вічними орієнтирами на шляху до справжньої демократії.

Тож робімо висновки: демократія в Україні можлива лише за умови синтезу історичної пам'яті зі сучасними викликами, через подолання культурної амнезії, формування сильних інститутів громадянського суспільства та готовність кожного громадянина нести персональну відповідальність за демократичний вибір держави.

Список використаних джерел

1. Епплбом Е. Червоний голод. Війна Сталіна проти України. Київ : HREC PRESS, 2018. 440 с.
2. Гарань О. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України. Київ : Либідь, 1993. 200 с.
3. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. 5-е вид. Київ : Портал, 2022. 516 с.
4. Касьянов Г. Danse macabre: голод 1932–1933 років у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980-ті – початок 2000-х). Київ : Ін-т історії України НАН України; Наш час, 2010. 271 с.

5. Кульчицький С. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид: мовою документів, очима свідків. Київ : Наш час, 2008. 237 с.
6. Портнов А. Історії для домашнього вжитку: Есеї про польсько-російсько-український трикутник пам'яті. Київ : Критика, 2013. 344 с.
7. Рябчук М. Дві України. Реальні межі, віртуальні війни. Київ : Критика, 2000. 335 с.
8. Снайдер Т. Про тиранію. Двадцять уроків двадцятого століття. Київ : Медуза, 2017. 144 с.
9. «Ціна правди», робоча назва «Ґарет Джонс» (2020). Фільм польської режисерки Аґнєшки Голланд про валлійського репортера, який вперше в західній пресі заявив під власним ім'ям про Голодомор. Сценарій написала американська журналістка українського походження Андреа Халупа. Див.: URL: https://www.youtube.com/watch?v=VjlSDlqWiFw

Богдана СОЛОМ'ЯНЮК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

На сьогоднішній день порушення законодавства про працю займає одне з визначних місць. Відповідальність за порушення трудового законодавства є важливим інструментом забезпечення дотримання прав і свобод працівників та трудових правовідносин. В умовах розвитку ринкової економіки та інтеграції України в міжнародний правовий простір питання дотримання трудових прав набуває особливого значення. Це стосується як захисту прав працівників, так і встановлення чітких вимог до роботодавців щодо виконання ними своїх обов'язків.

Розглянемо види відповідальності, що застосовуються до порушників трудового законодавства, їх особливості та значення для забезпечення справедливості на ринку праці. Порушення трудового законодавства – це невиконання або неналежне виконання обов'язків, передбачених трудовим законодавством. Сюди відносяться порушення правил, що регулюють трудові відносини між працівниками та роботодавцями, такі як незаконні звільнення, порушення умов оплати праці, відмова у наданні відпустки, недотримання стандартів безпеки та гігієни праці, а також інші дії, що призводять до обмеження прав та пільг працівників.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює трудові відносини в Україні, є Кодекс законів про працю України, включаючи процедури укладання та розірвання трудових договорів, умови праці, права та обов'язки працівників і роботодавців, питання дисциплінарної та матеріальної відповідальності. Також не менш важливими є Закон України «Про охорону праці», який встановлює правові, соціально-економічні та організаційні засади забезпечення безпечних і здорових умов праці, а також відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці та Закон України «Про оплату праці», що передбачає визначення та виплату заробітної плати, порядок обчислення заробітної плати, її мінімальний розмір та відповідальність роботодавця за порушення умов оплати праці. Варто зазначити ще Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення,

Відповідальність за порушення трудового законодавства включає дисциплінарну, адміністративну, кримінальну, матеріальну та фінансову відповідальність [1, с. 30]. Відповідно до Кодексу законів про працю України, працівник може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення трудової дисципліни, в тому числі за невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків. Стягнення включають догану та звільнення [5]. Догана є менш серйозним заходом, тоді як звільнення застосовується у випадках серйозних проступків або неодноразових порушень трудових обов'язків. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), роботодавці можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за порушення трудового законодавства, в тому числі за порушення стандартів безпеки та гігієни праці, несвоєчасну виплату заробітної плати та нелегальну працю. Адміністративні санкції включають штрафи залежно від характеру та тяжкості правопорушення, наприклад, за допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору або за недотримання умов охорони праці та безпеки життєдіяльності [4].

Кримінальна відповідальність регулюється Кримінальним кодексом України, який передбачає відповідальність за серйозні порушення трудового законодавства, такі як незаконне звільнення з особистих мотивів, невиплата заробітної плати та порушення правил охорони праці. Якщо такі порушення призводять до серйозної шкоди здоров'ю або смерті працівника, для винних осіб передбачені більш суворі санкції, аж до позбавлення волі [3].

Кодекс законів про працю України передбачає матеріальну відповідальність працівників і роботодавців за заподіяну шкоду. Якщо працівник завдає шкоди майну компанії, роботодавець

може вимагати компенсації. Існує два види відповідальності: повна та обмежена. Обмежена відповідальність покриває лише частину збитків (зазвичай менше місячної зарплати), тоді як повна відповідальність застосовується у випадках навмисного пошкодження або недбалого поводження з матеріальними цінностями. Посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, юридичні та фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю, несуть фінансову відповідальність за порушення трудового законодавства, наприклад за фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час та інше.

Державна служба України з питань праці (Держпраці) здійснює контроль за дотриманням законодавства про працю та охорону праці. До її повноважень входить проведення планових та позапланових перевірок роботодавців з метою виявлення порушень трудового законодавства. Інспектори праці мають право входити на територію підприємства, вимагати документи, проводити співбесіди з працівниками та роботодавцями, складати протоколи про адміністративні правопорушення[2, с. 129–130].

У разі виявлення порушення вони можуть вимагати його усунення і накласти штраф; Держпраці також зобов'язана інформувати правоохоронні органи про будь-яке порушення, що має ознаки кримінального злочину, наприклад, у випадку серйозних порушень трудового законодавства. Процедура притягнення до відповідальності за порушення трудового законодавства передбачає встановлення факту порушення та фіксацію цього факту у відповідних законодавчих актах і протоколах. Це відбувається шляхом проведення перевірок, розслідування обставин порушення та складання документації, що підтверджує факт порушення.

Рішення про накладення адміністративного стягнення, прийняті в Держпраці або іншими компетентними органами, можуть бути оскаржені до суду. Це стосується як роботодавців, так і працівників, які вважають, що їх несправедливо покарали. Щоб оскаржити штраф або інше адміністративне стягнення, заявник повинен подати позов до адміністративного суду, викласти причини оскарження рішення та надати відповідні докази. Судовий розгляд може включати перевірку законності дій Держпраці та обґрунтованості прийнятого рішення. Суд має право скасувати накладену санкцію або зменшити її розмір, якщо буде доведено, що рішення було прийнято з порушенням процедури або на підставі недостатніх доказів.

У трудовому праві існує два розуміння захисту трудових прав. Більшість науковців під захистом трудових прав розуміють лише дії, спрямовані на відновлення порушених прав у встановленому законом порядку. Однак І.В. Лагутіна більш вузько розглядає поняття захисту трудових прав і вказує, що захист трудових прав – це встановлення трудовим законодавством і діями відповідних органів матеріальної ефективної відповідальності роботодавців за забезпечення дотримання трудових прав, попередження і недопущення їх порушення, реальне відновлення неправомірно порушених прав і відновлення порушених трудових прав працівників йдеться у звіті. Щодо форм захисту трудових прав, то ще однією формою захисту є звернення до інспекцій та органів, уповноважених здійснювати нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства.

Відповідальність за порушення трудового законодавства є важливим механізмом захисту трудових прав працівників та забезпечення дотримання трудового законодавства. Дисциплінарна, адміністративна, фінансова, матеріальна та кримінальна відповідальність може регулювати різні аспекти трудових відносин і впливати на роботодавців та працівників, які порушують встановлені правила. Однак для підвищення ефективності цієї системи в Україні необхідно усунути прогалини в законодавстві, посилити контроль з боку Державної служби з питань праці та запровадити міжнародні стандарти. Тому вдосконалення системи відповідальності за порушення трудового законодавства є ключовим для створення справедливих і прозорих виробничих відносин.

Список використаних джерел

1. Андрющенко І. С., Даниленко О. С. Відповідальність за порушення трудового законодавства та оплати праці. *Фінансові механізми сталого розвитку України :* Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції, 2019. С. 30–32. URL: https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-10/k_18_10_19.pdf#page=30

2. Рябченко Ю. Ю. Деякі питання відповідальності за порушення трудового законодавства. URL: https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Рябченко-збірник_2019-1.pdf#page=129

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 01.10.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

5. Кодекс законів про працю 10.12.1971 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Texthttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

Михайло СТАНКОВИЧ
(Львівський державний університету внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання ефективного та законного проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розкриття злочинів, забезпечення національної безпеки та захист прав людини. Воєнна агресія рф проти України зумовила суттєве ускладнення процесуальної діяльності органів досудового розслідування, що потребує спеціальних правових механізмів та врахування специфічних умов воєнного часу.

Правове регулювання проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється відповідно до Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативних актів. При цьому міжнародні стандарти, зокрема Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, накладають зобов'язання на державу дотримуватися мінімальних гарантій навіть у період війни.

Згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, однак право на життя, заборона катувань, право на правову допомогу та інші фундаментальні гарантії залишаються недоторканними [1]. Це безпосередньо впливає на порядок і межі проведення процесуальних дій.

Стаття 223 КПК України визначає загальні правила проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема необхідність дотримання процесуальних строків та гарантій прав учасників [2].

Передбачено, що за відсутності технічної можливості внесення даних до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), уповноважена особа (прокурор, слідчий, дізнавач), вправі відкрити кримінальне провадження, про що виносить відповідну постанову, та внести відомості у найближчий можливий період, коли буде така можливість. Також, у випадку, коли відсутня обґрунтована технічна можливість фіксування за допомогою аудіо- та відеозапису слідчої (розшукової) дії, особа, що проводить таку слідчу дію, може провести її без фіксування із обов'язковим обґрунтуванням підстав, за якими не відбувається аудіо- та відео- фіксування слідчої дії із занесенням їх у протокол, який складений відповідно до норм КПК України [2].

Новою особливістю проведення слідчих (розшукових) дій під час воєнного стану стало те, що слідчий, прокурор чи дізнавач може не залучати до участі у слідчих (розшукових) діях понятих, спираючись на те, що обстановка, яка діє на час проведення слідчої дії, не дозволяє залучити понятих. Участь незаінтересованих осіб у проведенні слідчих (розшукових) дій є однією із гарантій їх законності. В умовах воєнного стану виняток із загального права обумовлюється двома підставами: об'єктивна неможливість залучення понятих, тобто відсутність поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію, внаслідок певних обставин можливості залучити зазначених учасників кримінального провадження; потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих, яка пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна дія. Слідчий, прокурор, який проводить відповідну слідчу (розшукову) дію в умовах воєнного стану, повинні оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо залучення/незалучення понятих. У першу чергу, потрібно враховувати фактор реальної або потенційної небезпеки та фактор швидкої змінюваності обстановки, що вказує на невідкладність проведення таких дій з метою збереження доказової інформації[3].

Наступна особливість – виконання повноважень слідчого судді керівником відповідного органу прокуратури. Така можливість передбачена пунктом 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, але за сукупності деяких умов, що передбачені КПК України.

У період воєнного стану допускаються особливі умови під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема:

– частина судових рішень щодо проведення окремих слідчих дій (наприклад, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів) може ухвалюватися слідчим суддею у віддаленому режимі або передаватися іншим уповноваженим органам у разі неможливості функціонування суду;

– строки виконання окремих процесуальних дій можуть бути продовжені з огляду на воєнну обстановку;

– передбачено спрощений порядок документування невідкладних слідчих (розшукових) дій (наприклад, огляду місця події під час бойових дій чи обстрілів).

Відповідно до ст. 615 КПК України, у період дії воєнного стану допускається застосування особливих правил досудового розслідування, зокрема проведення обшуків, оглядів, затримань

без ухвали слідчого судді у випадках нагальної потреби. При цьому протокол таких дій підлягає обов'язковому подальшому контролю суду після відновлення його роботи [2].

Відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [2].

Норми ст.615 КПК України, яка регулює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, можна поділити на дві групи.

До першої належать норми, які пов'язані з воєнним станом та застосовуються без будь-яких додаткових умов, а до другої – ті, що пов'язані з воєнним станом і застосовуються за наявності додаткових умов [4, с. 1248].

Особливості фіксування ходу і результатів проведення слідчих (розшукових) дій. Процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних документах. За загальним правилом хід та результати слідчої (розшукової) дії фіксуються у протоколі. Протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення. Однак, в умовах воєнного стану, якщо відсутня можливість складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій, фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу непізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Фіксація ходу та результатів слідчих (розшукових) дій здійснюється доступними технічними засобами. Наприклад, фото-, аудіо-, відеофіксація. Причому обов'язкове виготовлення не тільки оригіналу примірника технічного носія інформації зафіксованої процесуальної дії, але й резервних копій. Оригінальні примірники зберігаються у матеріалах кримінального провадження, резервні копії окремо [5, с. 196].

Важливим є питання забезпечення доказів у зоні бойових дій. Практика свідчить, що у випадках обстрілів чи окупації територій слідчі змушені проводити огляди місць подій у скороченому порядку, із залученням військових підрозділів чи представників місцевої влади. Це викликає проблеми з належністю та допустимістю доказів у подальшому судовому розгляді.

Також варто враховувати ризики порушення прав людини внаслідок надзвичайних умов. Європейський суд з прав людини у своїй практиці (справи *Aksoy v. Turkey*, *Klass v. Germany*) неодноразово наголошував, що навіть у період надзвичайного чи воєнного стану заходи обмеження прав повинні бути пропорційними та обґрунтованими.

Таким чином, проведення слідчих (розшукових) дій у період воєнного стану характеризується такими особливостями:

– застосування спрощених і прискорених процедур у випадках нагальної необхідності;
– можливість тимчасових обмежень у доступі до судового контролю;
– посилений акцент на балансі між інтересами національної безпеки та захистом основоположних прав людини;
– адаптація процесуальних норм до умов збройного конфлікту;
– виникнення проблем з доказовою базою через специфіку воєнних дій.

Попри обмеження, основоположний принцип верховенства права та гарантії прав людини залишаються незмінними орієнтирами у діяльності органів досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро–Львів–Одеса–Харків, 2022. Станом на 30 грудня 2022. 82 с. URL: https://cutt.ly/D5EnJ6a

4. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. Станом на 12 квітня 2024 року / за заг. ред. Стратонова В. М. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2024. 1336 с.

5. Чорна М. В. Особливості проведення слідчих (слідчо-розшукових) дій під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 16. С.193–198. URL: https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/458/473

Марія СТЕФАНИШИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЛІДЧОГО В РЕЖИМІ СТРЕСОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ВОЄННОГО ЧАСУ

Проблема емоційного вигорання в різних професіях давно привертає увагу науковців. Поліцейські належать до категорії професій із підвищеним ризиком, адже постійний вплив стресових факторів зумовлює зростання рівня депресивних станів та суїцидальних тенденцій серед співробітників. Така ситуація негативно позначається на їхній психологічній стійкості й безпосередньо впливає на ефективність виконання службових обов'язків, особливо в умовах воєнного часу, коли до правоохоронної системи висуваються підвищені вимоги. Особливе занепокоєння викликають можливі післявоєнні наслідки, які можуть ще більше ускладнити стан психічного здоров'я працівників поліції. Очевидно, що повністю уникнути стресу в цій професії неможливо. У період воєнних дій поліція залишається ключовою структурою забезпечення безпеки, яка змушена діяти безперервно, реагуючи на виклики навіть під час активних бойових дій [2, с. 96], адже у цей час зростає рівень протиправної активності, а населення особливо потребує гарантій захисту та підтримки з боку держави. Синдром вигорання - це процес поступової втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, що проявляється симптомами емоційного, психічного виснаження, фізичного виснаження, особистої відстороненості та зниження задоволеності роботою. Вважається, що це результат невдало дозволеного стресу на робочому місці.

Що стосується професії, то феномен «емоційного вигорання» розглядається як особливий вид професійного хронічного захворювання людей, які працюють з людьми (вчителі, психологи, психіатри, священики, поліцейські, адвокати, інструктори, працівники сфери обслуговування). Це називається «емоційним вигоранням», коли мова йде про людей, які працюють з людьми (вчителями, психологами, психіатрами, священиками, поліцейськими, юристами, інструкторами, працівниками сфери обслуговування тощо) [2, с. 83].

У центрі уваги досліджень сьогодні знаходиться емоційне вигорання слідчих в Україні. Слідчим в сучасних умовах у своїй роботі доводиться стикатися з ситуаціями, з якими не стикаються представники інших професій. Найчастіше вони приводять людину в стан сильного стресу.

Існує три основні ознаки емоційного вигорання:

- крайнє виснаження;
- відсторонення від клієнтів (пацієнтів, студентів) і від роботи;
- почуття неефективності та неадекватності власних досягнень.

Всі ці ознаки можуть бути притаманні деяким іншим видам діяльності. Але саме робота в правоохоронній системі, безсумнівно, викликає велике емоційне навантаження у її співробітників. Люди з певними особистісними якостями найбільш схильні до вигорання. Це інтроверти, гуманні ідеалістичні особистості, чутливі, вразливі люди, схильні до негативного впливу навколишнього середовища. Синдром вигорання також залежить від статевої характеристики: жінки більш схильні до нього, ніж чоловіки. Прояв емоційного вигорання у слідчого починається з переходу від робочого ентузіазму і натхнення до стану хронічної втоми, погіршення пам'яті і занепаду сил. Якщо вчасно не виявити цей стан, то через деякий час виникне підвищена сприйнятливість до різних інфекційних захворювань через зниження імунітету, а також можуть виникнути психосоматичні скарги.

Профілактичні, лікувальні та реабілітаційні заходи повинні бути спрямовані на пом'якшення впливу стресора: зниження стресу на роботі, підвищення професійної мотивації, баланс зусиль і винагороди. Якщо у співробітника з'являються і розвиваються ознаки емоційного вигорання, необхідно звернути увагу на поліпшення його умов праці (організаційний рівень), характер складаються відносин в колективі (міжособистісний рівень), особистісні реакції і захворюваність (індивідуальний рівень). Істотну роль в боротьбі з емоційним вигоранням грає, перш за все, сама людина [3, с. 246].

Дотримуючись наведених нижче рекомендацій, можна не тільки запобігти виникненню, але й досягти зниження ступеня емоційного вигорання: визначення короткострокових та довгострокових цілей (це не тільки дає зворотний зв'язок про те, що пацієнт знаходиться на правильному шляху, але й підвищує довгострокову мотивацію; досягнення короткострокових цілей є важливим фактором, що сприяє зниженню емоційного вигорання).

Успіх, що підвищує рівень самоосвіти; використання «тайм-аутів», необхідних для забезпечення психічного та фізичного благополуччя(відпочинок від роботи); оволодіння навичками саморегуляції (розслаблення, ідеомоторні дії, постановка цілей та позитивна внутрішня мова допомагають зняти

стрес, що призводить до вигорання); професійний розвиток і самовдосконалення (одним із способів захисту від емоційного вигорання є обмін професійною інформацією з представниками інших служб, що дає відчуття більшого світу, ніж той, який існує в окремій команді.

Для цього є різні способи:

– курси підвищення кваліфікації, конференції);

– уникнення непотрібної конкуренції (бувають ситуації, коли її неможливо уникнути, але надмірне бажання перемогти породжує страх, робить людину агресивною);

– емоційне спілкування (коли людина аналізує свої почуття і ділиться ними з іншими, ймовірність вигорання значно знижується або цей процес не так виражений);

– підтримання гарної фізичної форми [2, с. 84].

Профілактика емоційного вигорання (синдрому вигорання) у слідчих умовах стресу спрямована на зниження негативного впливу факторів професійного стресу і підвищення стресостійкості співробітників. Специфіка роботи слідчих пов'язана з необхідністю постійної роботи в режимі підвищеної напруженості і самовіддачі, що може привести до стресових станів. Однак, через специфіку слідчої роботи, не всі вищезазначені заходи застосовні до слідчих. Наприклад, розробка систем мотивації, формування команди, конструктивна оцінка співробітників, моніторинг залученості та задоволеності співробітників та інші методи не застосовні через перевантаження слідчих органів та специфіку слідчої роботи; вони були б просто недоречними.

Своєчасне проведення психологічної підготовки поліцейських відіграє ключову роль у формуванні їхньої стресостійкості та мінімізації негативних наслідків впливу стресу в подальшій діяльності. Це зумовлює необхідність поглиблених наукових досліджень у даному напрямі. Науковцям належить важливе завдання – розробити дієві методи й інструменти профілактики стресових розладів серед працівників поліції, спричинених умовами воєнного часу [4, с. 187].

Список використаних джерел

1. Пономаренко Я. С. Поліція в умовах війни: професійні стресові фактори. *Особистість, суспільство, війна :* тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. поліція України та ін. Харків : ХНУВС, 2022. С. 95–98.

2. Діденко І. Дослідження емоційного вигорання у поліцейських підрозділу поліції особливого призначення «КОРД». *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. № 3. С. 83–88.

3. Юнг Н. В. Психологічні особливості емоційного вигорання слідчого. *Науковий журнал «Габітус».* 2024. № 65. С. 246–249. URL: http://habitus.od.ua/journals/2024/65-2024/44.pdf

4. Расторгуєва Н. О. Особливості попередження емоційного вигорання поліцейських у воєнний період. *Юридичний бюлетень.* Одеський державний університет внутрішніх справ. Видавничий дім «Гельветика». Вип. 28, 2023 С. 180–188. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2023/28/25.pdf

Анастасія СТРІЛЯНА
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, спричинений повномасштабною агресією, кардинально змінює умови функціонування держави, економіки та суспільства. Необхідність швидкого реагування на виклики безпеки, спрощення бюрократичних процедур, централізація влади та величезні обсяги фінансової допомоги – внутрішньої та міжнародної – створюють ідеальне середовище для процвітання корупції.

Міжнародні партнери України неодноразово наголошували, що успіх післявоєнної відбудови та подальша фінансова підтримка прямо залежать від ефективності антикорупційної політики.

Воєнний стан суттєво трансформує традиційні корупційні схеми та створює нові. Ці ризики можна класифікувати за основними сферами:

Оборонні та публічні Закупівлі – ця сфера є однією з найбільш ризикованих через необхідність швидкого забезпечення потреб армії та держави, що призвело до спрощення процедур (зокрема, прямого укладення договорів) та зменшення прозорості й конкуренції. Основні ризики включають: закупівлю за завищеними цінами або неякісних товарів, зловживання прямими договорами як способом обходу торгів, а також штучне збільшення ціни вже укладених контрактів під приводом зміни ринкових умов. Недосконалість та неузгодженість регулювання оборонних закупівель також створює прогалини для маніпуляцій. Враховуючи важливість проблеми та увагу суспільства до публічних закупівель, НАЗК провело дослідження та виявило низку корупційних ризиків:

– можливість подання тендерних пропозицій за ціною, вищою за очікувану вартість;

– зловживання закупівлями через електронний каталог;
– застосування «штучних перепон» у закупівлях для надання переваги необхідному учаснику;
– корупційні зловживання шляхом укладення прямих договорів;
– неможливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності замовників під час проведення спрощених процедур закупівель;
– інші (нецінові) критерії оцінки пропозицій як інструмент зловживання тощо [1].

Мобілізація та перетин Кордону. Обмеження на виїзд військовозобов'язаних чоловіків та посилення мобілізаційних заходів породили значний попит на незаконні «послуги». Корупційні схеми зосереджені навколо хабарництва у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) та військово-лікарських комісіях (ВЛК) для отримання фіктивних довідок про непридатність чи відстрочку. Оскільки вони визначають придатність громадян до служби, встановлюють стан здоров'я військовослужбовців. Корупція у ВЛК дозволяє окремим особам уникати військової служби, тоді як інші, можливо навіть непридатні, опиняються на фронті через недоліки у процедурі перевірок. Це ставить під загрозу життя і здоров'я військових та знижує загальну ефективність армії. Крім того, корумповані рішення у ВЛК підривають довіру до військової медицини та створюють нерівність між різними верствами населення [2, с. 547]. Також поширене підроблення документів (про статус волонтера, багатодітного батька, водія) для незаконного перетину державного кордону, що часто відбувається за сприяння службових осіб прикордонної служби. На стратегічному рівні обмеження права військовозобов'язаних чоловіків на виїзд за межі України та реалізація винятків із цього правила призводить до таких негативних наслідків, як:
– порушення базових прав людини;
– правова нерівність, за якої закон застосовується не однаково;
– порушення принципу правової визначеності у законодавстві;
– значне поширення інструментів «ручного регулювання» та корупції у правовідносинах, пов'язаних із виїздом за межі України;
– зростання кількості адміністративних та кримінальних правопорушень, пов'язаних зі спробами перетинання державного кордону, ухиленням від мобілізації та виконання військового обов'язку;
– викривлення мети, з якою обмеження права запроваджувалося [3, с. 9].

Гуманітарна допомога. Значні потоки міжнародної допомоги та фінансування програм відновлення є цільовим об'єктом для зловживань. Ключові ризики тут – це нецільове використання або розкрадання гуманітарних вантажів, їх продаж замість передачі бенефіціарам (ЗСУ, ВПО) А також маніпуляції на митниці (видача комерційного вантажу за гуманітарний для уникнення платежів).

Ризики на етапі розподілу гуманітарної допомоги: зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб через:
– незаконне привласнення гуманітарної допомоги;
– незаконну видачу гуманітарної допомоги особам, які таку допомогу не потребують і право на неї не мають;
– неодноразову видачу гуманітарної допомоги одним і тим самим, часто пов'язаним особам, в неконтрольованих обсягах, зокрема, з метою її подальшого продажу;
– продаж гуманітарної допомоги [4, с. 349].

Надання адміністративних послуг. В умовах воєнного стану відбувається концентрація влади та певна хаотичність у роботі державних органів, що створює сприятливі умови для «ручного регулювання». Це проявляється у штучному затягуванні видачі адміністративних послуг для стимулювання хабарів, а також у зловживаннях на рівні ОМС у сферах земельних відносин, управління комунальним майном та містобудування, особливо коли йдеться про швидке розпорядження землею чи майном. ли обробку запитів, що значно збільшує час. Іншим ризиком є те, що відсутня іноді інформація про процедуру надання адміністративної послуги, на сьогодні не врегульовано законодавством механізм її виставлення органами публічної влади, відповідно і відсутня відповідальність за такі дії. Успішна боротьба з корупцією є критично важливою для збереження єдності суспільства, прозорості діяльності уряду та підтримки міжнародних партнерів в умовах війни [5, с. 49].

Отже, корупційні ризики в умовах воєнного стану є системною загрозою, що підриває стійкість держави та довіру міжнародних партнерів. Найбільш вразливими сферами є оборонні закупівлі, розподіл гуманітарної допомоги та публічна служба. Ефективна мінімізація цих ризиків вимагає відновлення прозорості (через ProZorro та декларації), посилення контролю та забезпечення невідворотності покарання. Боротьба з корупцією під час війни – це невід'ємна частина боротьби за незалежність та майбутнє України.

Список використаних джерел

1. Корупційні ризики в публічних закупівлях під час воєнного стану : рекомендації НАЗК. НАЗК. URL: https://nazk.gov.ua/uk/uk/koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-pid-chas-voyennogo-stanu-rekomendatsiyi-nazk/ (дата звернення: 09.10.2025).

2. Гришко В. І., Лисий В. І. Воєнний стан як чинник зростання корупції в Україні. Журнал: № 6 (2024): *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 543–549. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.88 (дата звернення: 09.10.2025).

3. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану. Київ. Національне агентство з питань запобігання корупції. 2022. С. 4–13. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni_shemy_ta_ryzyky_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf (дата звернення: 09.10.2025).

4. Нестеренко К. О., Булгакова О. В. Корупційні ризики в процедурах отримання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Журнал: № 5 (2022): *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 347–350. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.64 (дата звернення: 09.10.2025).

5. Галунько В. Корупційні ризики у наданні адміністративних послуг під час воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. С. 47–49. DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-7 (дата звернення: 09.10.2025).

Дмитро ТИМЕЧКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІСЦЕ ЕКСПЕРТА В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному суспільстві побудова правової держави є не лише стратегічною метою, але й необхідною умовою стабільності, справедливості та ефективності функціонування всіх державних інститутів. Однією з фундаментальних засад існування такої держави виступає правове регулювання всіх сфер життєдіяльності людини і суспільства. Воно забезпечує не тільки узгодженість соціальних відносин, але й створює міцний правовий фундамент для реалізації, охорони та захисту природних і набутих прав кожного громадянина відповідно до його правового статусу.

Як слушно зазначають дослідники, «постійний розвиток усіх суспільних процесів та відносин обумовлює динамічні процеси у сфері їх правового регулювання, які відображаються у змінах відповідних нормативно-правових актів. Тому, цілком закономірно, що внаслідок інтенсивної законотворчої діяльності, яка проявляється в останні роки в нашій державі, спостерігається не лише неузгодженість положень окремих нормативно-правових актів між собою, але й протиріччя конституційним принципам, а в деяких випадках – законам наукового розвитку певних галузей знань. На превеликий жаль, аналогічні процеси притаманні такому важливому державному інституту як правосуддя та його окремим інституціям, зокрема – судово-експертній діяльності» [1, с. 25]. Ця теза відображає сутність сучасних трансформацій у системі національного права, де активне реформування нерідко супроводжується виникненням нових суперечностей і колізій між нормами. Саме тому надзвичайно важливо забезпечити стабільність і внутрішню узгодженість законодавства, адже від цього залежить не лише ефективність правозастосовчої практики, але й рівень довіри громадян до державних інститутів.

Варто зазначити, що одним із важливих елементів системи правосуддя є судово-експертна діяльність, яка виступає необхідною умовою повного, всебічного і об'єктивного дослідження обставин справи. Ключовим суб'єктом у цій сфері виступає судовий експерт, на якого покладається відповідальність за наукове, технічне і спеціальне забезпечення процесу доказування. Його діяльність тісно пов'язана з потребою об'єктивного з'ясування фактів, що мають значення для кримінального, цивільного або адміністративного процесу.

Як свідчить історія, залучення судових експертів є історичною необхідністю, обумовленою тим, що «слідчому, прокурору, судді недостатньо правових знань для того, щоб здійснити оцінку речових доказів, відшукати сліди, знайти причинно-наслідкові зв'язки між слідом та особою, що вчинила злочин. На допомогу слідчому, прокурору, судді з'явилася окрема професія судового експерта (судового медика, судового психіатра, судового психолога, судового токсиколога, судового хіміка та інших), які здійснювали таку роботу в межах їх професійних неюридичних (спеціальних) знань» [2, с. 35]. Отже, цей історичний контекст підкреслює, що судово-експертна діяльність є міждисциплінарною за своєю природою. Вона об'єднує юридичні, природничі, медичні, психологічні, технічні та інші знання. Така інтеграція дозволяє ефективно розв'язувати складні завдання правосуддя, коли для встановлення істини необхідні спеціальні знання, якими не володіє суд чи слідство.

Відповідно до положень статті 7 Закону України «Про судову експертизу», перелік суб'єктів судово-експертної діяльності визначається чітко і однозначно. Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також, у випадках і на умовах, передбачених цим Законом, судові експерти, які не є працівниками таких установ [3].

Таким чином, суб'єктами судово-експертної діяльності є особи і органи, які призначають експертизу, судові експерти та судово-експертні установи. Поділ суб'єктів зумовлений різним характером їх функцій та обсягом процесуальних прав і обов'язків. У ході судочинства між ними виникають правовідносини, які реалізуються у двох формах – процесуальній і непроцесуальній. Процесуальна форма ґрунтується на нормах права, що визначають права, обов'язки і межі повноважень учасників, тоді як непроцесуальна форма виявляється у вигляді консультацій, довідок, порад, тобто у сфері професійної взаємодії поза безпосереднім процесом.

Важливим аспектом є визначення місця експерта в системі суб'єктів судово-експертної діяльності. Експерт є центральною фігурою у цьому процесі. Суб'єктом у правовому значенні визнається особа або організація, що є носієм певних прав і обов'язків, які надають їй можливість здійснювати конкретний вид діяльності. У судовій експертизі суб'єктом є як орган, що призначає експертизу, так і особа, яка безпосередньо здійснює дослідження [4, с. 135]. Експерт у цьому контексті є активним учасником процесу, який реалізує свій професійний потенціал для встановлення об'єктивної істини у справі.

Як зазначається в наукових джерелах, «судовий експерт є самостійною фігурою процесу, він несе особисту відповідальність за свій висновок. Це закріплено у Кодексах і відомчих нормативних актах. Між ними встановлені й інші міжособистісні неформальні відносини, не пов'язані з проведенням конкретної експертизи. Негативні фактори неформальних відносин можуть негативно вплинути і на формальні відносини під час проведення комісійних (комплексних) або повторних експертиз. Створення групи експертів (комісії) здійснюється вольовим рішенням керівника експертної установи або особи (органу), що призначив експертизу. Тому у всіх випадках слід дотримуватись не тільки процесуальних і організаційних, а й етико-психологічних вимог. Від цього залежить якість і успіх роботи всієї комісії. Особливу роль відіграють не державні судово-експертні установи, а приватні експерти, які залучаються для проведення експертиз. їх діяльність здійснюється на основі відповідних ліцензій, що отримуються в установленому законом порядку» [5, с. 179].

Взаємодія експерта з органами досудового розслідування, прокурором або судом здійснюється у процесуальній формі. Як зазначається у науковій літературі, «експерт запрошується для проведення якої-небудь слідчої дії або проведення експерименту на місці події. Особа, що призначила експертизу, має право бути присутньою під час проведення експертизи. Це дає їй можливість спостерігати процес дослідження. Вона може поставити експерту нові питання і рекомендувати інші методи дослідження, використання технічних засобів. Будь-яка особа, що призначила експертизу не має право здійснювати керівництво експертом, не може давати вказівки обов'язкового використання конкретної методики, впливати на сутність і зміст висновку» [1, с. 135].

Окрему специфіку має взаємодія експерта із суддею. Вона реалізується у судовому засіданні, коли експерт надає свій висновок, роз'яснює його сутність або відповідає на додаткові запитання сторін. У таких випадках експерт може висловлювати міркування щодо можливості проведення експертизи безпосередньо в суді або необхідності виконання її у спеціалізованих лабораторіях, що обладнані технічними засобами.

Непроцесуальні форми взаємодії експерта зі слідчим, суддею чи іншими суб'єктами кримінального провадження відбуваються у вигляді консультацій, надання довідок або усних рекомендацій. У таких випадках експерт, використовуючи свій професійний досвід, може допомогти правильно визначити вид експертизи, її обсяг, перелік питань, що потребують з'ясування, а також оцінити якість матеріалів, поданих для дослідження.

Отже, судовий експерт є одним із центральних суб'єктів у системі судово-експертної діяльності, без якого неможливе ефективне функціонування правосуддя. Його місце визначається поєднанням юридичних, наукових та етичних чинників, що забезпечують об'єктивність, незалежність і наукову обґрунтованість експертного висновку. Експерт – це спеціально підготовлена особа, яка володіє поглибленими знаннями у певній галузі, має практичні навички і діє неупереджено, без зацікавленості у результатах справи. Вона є носієм спеціальних знань, покликаних служити інтересам істини і справедливості. Функціонування судово-експертної системи вимагає не лише належного нормативного забезпечення, але й високих моральних стандартів її учасників. Розвиток інституту судової експертизи повинен відбуватися у напрямку підвищення професійного рівня експертів, удосконалення процедур їх атестації, розширення можливостей приватної експертної діяльності та створення єдиних стандартів якості експертних досліджень. Лише за таких умов судово-експертна діяльність зможе повною мірою виконувати своє призначення – забезпечувати справедливе, обґрунтоване й ефективне правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Антонюк П. Є. Судова експертиза: трансформація понять. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року). Київ–Маріуполь: 2018. С. 24–26.

2. Шепітько М. В. Про процесуальний статус судового експерта та експерта з питань права. *З нагоди 100-річчя від дня народження професора М. В. Салтевського :* 3–11 зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 30 жовт. 2017 р.) ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2017. С. 35-37.

3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України від 12.07.1994 1994 р., № 28, стаття 232.

4. Герасименко О. І. Судова медицина : підручник ; Донец. нац. мед. ун-т. 4-те вид., переробл. та доп. Київ : Вид. Заславський О. Ю., 2017. 463 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар :* у 2 т. за заг. ред. В. Я. Тація ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2012. 661 с.

Христина ТИМОЩУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Функція держави з охорони публічного порядку та забезпечення громадської безпеки не викликає у громадян сумнівів. Проте питання якості та ефективності діяльності правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, залишаються предметом постійних дискусій у суспільстві. Йдеться не лише про рівень професіоналізму поліцейських, а й про методи, інструменти та форми взаємодії з населенням.

На думку провідних адміністративістів, підвищена увага громадськості до діяльності поліції пояснюється рядом факторів: різноманіттям її функцій; широкими повноваженнями, у тому числі застосуванням примусових заходів, фізичної сили та зброї; наявністю структурних підрозділів на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою України; особливим статусом служби; а також традиційним сприйняттям поліції як основної сили держави у забезпеченні правопорядку [1, с. 237–238].

У сучасних умовах демократичної трансформації, воєнного стану та соціальних викликів питання ефективної взаємодії поліції та громадськості набуває ключового значення. Саме довіра громадян є тим фундаментом, на якому будується успішна діяльність правоохоронної системи.

У теоретичному вимірі взаємодія поліції з населенням розглядається як двосторонній процес, який передбачає не лише інформування суспільства про діяльність органів поліції, а й активну участь громадян у забезпеченні громадської безпеки. Такий підхід втілює концепцію «Community Policing» (поліція, орієнтована на громаду), що ґрунтується на партнерстві, взаємній довірі та відповідальності.

Основна ідея цієї моделі полягає у переході від «силової» до «сервісної» функції поліції. Поліцейський повинен не лише реагувати на правопорушення, а й попереджати їх, бути відкритим до спілкування, враховувати думку громади при прийнятті управлінських рішень.

У країнах Західної Європи, Канаді та США така модель реалізується через:

– створення поліцейських рад громадської безпеки;
– проведення спільних громадських заходів (зустрічі з мешканцями, інформаційні кампанії);
– відкриті консультації щодо проблем безпеки на місцях;
– публічну звітність поліції перед населенням.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що активна участь громадськості у питаннях безпеки сприяє зниженню рівня злочинності та формуванню позитивного іміджу поліції [2, с. 258].

В Україні концепція партнерства поліції з громадськістю почала активно впроваджуватись після Революції Гідності (2014 р.). Реформа поліції, започаткована у 2015 році, мала на меті створення нового типу правоохоронця – відкритого, професійного та орієнтованого на потреби суспільства.

Було запроваджено низку новацій:

– створення патрульної поліції як символу оновлення та прозорості;
– громадські ради при підрозділах МВС;
– система поліцейських офіцерів громади, яка діє в сільській місцевості та малих містах;
– електронні сервіси поліції (онлайн-звернення, інтерактивні карти правопорушень).

Однак практична реалізація реформ зіткнулася з труднощами. Серед основних проблем:

1. Недовіра населення до поліції, що має історичні корені, пов’язані з репресивною системою минулого.

2. Низький рівень правової культури громадян, що обмежує їхню участь у заходах громадської безпеки.

3. Брак комунікаційних навичок у частини працівників поліції, що ускладнює налагодження партнерства.

4. Нормативно-правові прогалини, які не забезпечують дієвого механізму участі громадських формувань.

Відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [3], громадяни можуть брати участь у забезпеченні правопорядку через створення громадських формувань, однак на практиці їх діяльність часто має формальний характер через відсутність системного фінансування, координації з органами влади та належного контролю.

Повномасштабна збройна агресія рф проти України змінила характер і зміст діяльності поліції. Сьогодні Національна поліція виконує не лише класичні правоохоронні, а й гуманітарні, евакуаційні, соціально-комунікативні функції.

Серед ключових напрямів діяльності поліції у воєнний період:

– забезпечення дотримання комендантської години та правил воєнного стану;
– участь у евакуації населення з небезпечних районів;
– інформаційна та психологічна підтримка постраждалих громадян;
– взаємодія з волонтерами, територіальною обороною, місцевими адміністраціями;
– забезпечення правопорядку на звільнених територіях.

Партнерство поліції з громадянським суспільством під час війни стало ключовим елементом збереження безпеки, єдності та стійкості громад [4, с. 65]. Активна співпраця з волонтерами, благодійними фондами, місцевими радами та громадськими організаціями дозволяє ефективно координувати дії, забезпечувати допомогу населенню, запобігати паніці й дезінформації.

Важливою складовою взаємодії є цифровізація процесів комунікації. Поліція дедалі активніше використовує:

– офіційні сторінки у соціальних мережах, що сприяють відкритості та швидкому реагуванню на запити громадян;
– мобільні застосунки (наприклад, «Поліція 102», «Дія»);
– публічні звіти керівників підрозділів поліції на місцевому рівні;
– спільні освітні проєкти для школярів і студентів, спрямовані на формування культури правопорядку.

У багатьох громадах України впроваджуються пілотні програми «Безпечна громада», що передбачають використання систем відеоспостереження, аналітичних центрів і платформ зворотного зв'язку між населенням та поліцією. Це дозволяє не лише підвищити рівень безпеки, а й формувати позитивне сприйняття поліції як сучасного сервісного органу.

Одним із ключових критеріїв оцінки діяльності поліції є рівень довіри громадян. Згідно з даними соціологічних досліджень, після створення нової патрульної поліції цей показник поступово зростав, однак з часом знову знизився через окремі випадки зловживань, нестачу кадрів та матеріальних ресурсів.

Довіра громадян забезпечує легітимність діяльності поліції, підвищує ефективність правозастосування, зменшує кількість конфліктів і сприяє формуванню відчуття безпеки в суспільстві.

Отже, реформування Національної поліції України передбачає не лише організаційні зміни, а й глибинну трансформацію взаємин між поліцією та громадськістю. У центрі уваги має бути не каральна, а сервісна, партнерська функція поліції. Тому, взаємодія поліції та громадськості – це не лише елемент публічного управління, а й ключова умова стабільності, демократії та безпеки в державі. Успішна реалізація партнерської моделі сприятиме зміцненню довіри, формуванню позитивного іміджу поліції та побудові безпечного середовища для кожного громадянина.

Список використаних джерел

1. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 323 с.

2. Кейдалюк В. О. Особливості зарубіжного досвіду правового регулювання та форм реалізації взаємодії поліції та суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 257–261.

3. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text (дата звернення: 26.09.2025).

4. Бондар В. В. Співпраця Національної поліції України з громадянським суспільством на засадах партнерства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 63–68.

Софія ТИЩЕНКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Право на працю є одним із базових конституційних прав громадян, яке забезпечує не лише матеріальне існування людини, а й її соціальну реалізацію. В умовах війни реалізація цього права зазнала суттєвих обмежень. Повномасштабне вторгнення в Україну внесло свої корективи. Мільйони українців були змушені змінити місце проживання, втратили роботу або опинилися в умовах, коли роботодавці не можуть виконувати свої зобов'язання. Унаслідок ракетних обстрілів, перебоїв з постачанням електроенергії та зв'язком ускладнилася діяльність малого та мікробізнесу, які пропонують робочі місця для значної частини працездатного населення. Це свідчить про необхідність трансформації трудових відносин, оновлення трудового законодавства та пошуку ефективних механізмів захисту працівників.

Отже, дослідження проблем реалізації права на працю в умовах воєнного стану є вкрай актуальним, адже воно безпосередньо пов'язане із соціальною стабільністю, національною безпекою та відновленням держави після війни.

Право на працю, закріплене в статті 43 Конституції України, гарантує кожному громадянину можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає [1]. Проте у період воєнного стану реалізація цього права стикається з безпрецедентними викликами. Однією з головних проблем є збереження трудових відносин між працівниками та роботодавцями у зонах бойових дій. Значна частина підприємств була зруйнована або переміщена, а багато працівників евакуювалися в інші регіони чи за кордон. У таких умовах виникає питання: чи можна вважати трудові відносини чинними, якщо працівник не має змоги виконувати свої функції фізично? На практиці ці ситуації часто вирішуються шляхом призупинення трудового договору, що передбачено Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2]. Проте, навіть тимчасове призупинення не гарантує працівникові соціального захисту, адже компенсації від держави часто затримуються або не виплачуються через відсутність коштів.

Не менш актуальною є проблема працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Більшість із них опинилися без роботи, документів та засобів існування. Рамку підтримки ВПО у їх зайнятості визначає профільне законодавство. Згідно зі статтею 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» реалізація права на зайнятість ВПО здійснюється відповідно до законодавства України [3, с. 5; 4]. А також Міністерство соціальної політики створило програму підтримки ВПО, яка передбачає компенсацію роботодавцям частини зарплати працевлаштованих переселенців, але її реалізація залишається фрагментарною.

Прикладом може бути ситуація на заході України, де підприємства харчової та легкої промисловості активно працевлаштовують переселенців із сходу. Проте через обмежену кількість робочих місць і невисоку оплату праці це не розв'язує проблему комплексно. Потрібна державна програма створення нових робочих місць у безпечних регіонах.

Війна змусила державу та бізнес масово перейти на дистанційну форму роботи. Для багатьох компаній це стало єдиною можливістю продовжувати діяльність. Однак чинне трудове законодавство не встигло адаптуватися до таких змін. Трудовий кодекс України лише частково регулює дистанційну працю, що створює колізії: як контролювати робочий час, як фіксувати факт виконання обов'язків, як нараховувати заробітну плату? Воєнний стан став каталізатором реформування трудового законодавства у напрямі цифровізації трудових процесів. Це дійсно відкриває нові можливості для розвитку електронних трудових книжок, онлайн-підписів трудових договорів, автоматичного обліку робочого часу через спеціалізовані платформи.

Особливо болючим є питання незаконних звільнень під час воєнного стану. Унаслідок скорочення виробництва або евакуації роботодавці часто звільняють працівників без дотримання встановленої процедури. Суди, розглядаючи такі справи, часто стають єдиним засобом відновлення справедливості. Саме тому під час війни суди повинні застосовувати принцип соціальної справедливості, виходячи з обставин форс-мажору, аби забезпечити баланс між інтересами працівників і роботодавців.

Серйозною залишається проблема виплати заробітної плати. Навіть за збереження трудових відносин багато працівників не отримують заробіток через фінансові труднощі роботодавців. Деякі компанії намагаються компенсувати це гуманітарною допомогою або гнучкими графіками роботи. Проте така практика не має законодавчого підґрунтя. Держава частково компенсує ці втрати через Фонд гарантування виплат, але його ресурси є обмеженими.

Не можна оминути й питання безпеки працівників у прифронтових зонах. Тисячі людей продовжують працювати під постійною загрозою обстрілів – у лікарнях, комунальних службах, енергетичних компаніях. У таких умовах роботодавець зобов'язаний забезпечити засоби індивідуального захисту, евакуаційні маршрути, можливість укриття. Система охорони праці повинна бути адаптована до воєнних ризиків і враховувати специфіку регіонів із підвищеною небезпекою». Водночас держава має розробити механізм страхування життя та здоров'я працівників, які виконують роботу у небезпечних умовах.

Окремої уваги заслуговує цифровізація трудових процесів, що набуває особливого значення у період війни. Системи «Дія», електронні трудові книжки, електронні сервіси Міністерства економіки – усе це сприяє спрощенню взаємодії між працівниками та роботодавцями. Працівники, які втратили паперові документи через бойові дії, можуть підтвердити свій стаж і місце роботи через електронні бази. Це стало важливим кроком до створення єдиного цифрового ринку праці, який не залежить від фізичного місця проживання.

Велика кількість підприємств, що зазнали прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення; мільйони працівників, які втратили роботу чи отримують дохід у зменшеному розмірі; постійний ризик збільшення кількості учасників ринку праці, які потребуватимуть допомоги у зв'язку із можливими фінансовими втратами (так як бойові дії тривають на території нашої країни) – всі ці фактори створили необхідність закріплення на законодавчому рівні права на відшкодування працівникам та роботодавцям пов'язаних із трудовими відносинами грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України.

З метою створення правової основи для запуску процедури відшкодування працівникам та роботодавцям втрачених грошових коштів Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» було доповнено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX статтею 15 «Відшкодування працівникам та роботодавцям пов'язаних із трудовими відносинами грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України» [5].

Передбачається, що «відшкодування буде здійснюватися за рахунок коштів держави-агресора, а також коштів отриманих з/від відповідних фондів на відновлення України, в тому числі міжнародних, міжнародної технічної та/ або поворотної або безповоротної фінансової допомоги, інших джерел, не заборонених законодавством» [6].

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що війна в Україні оголила системні проблеми у сфері трудових відносин: нестабільність зайнятості, слабкий захист працівників, відсутність гнучких механізмів реагування на кризові ситуації. Проте одночасно вона стала поштовхом до оновлення трудового законодавства, розвитку дистанційної зайнятості, цифровізації процесів та запровадження нових соціальних гарантій.

Сьогодні особливо важливо забезпечити баланс між гнучкістю трудових відносин і стабільністю гарантій працівників. Для цього потрібно розробити оновлений Трудовий кодекс, який враховуватиме воєнні та післявоєнні реалії, впровадити ефективні механізми компенсації працівникам у разі призупинення діяльності підприємства, а також удосконалити електронну систему працевлаштування.

Лише за умови комплексного реформування системи праці держава зможе забезпечити гідні умови для відновлення економіки, зберегти людський потенціал і гарантувати кожному громадянину право на працю навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. Ст. 43. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

3. Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Аналітичний звіт. Зайнятість внутрішньо переміщених осіб. Київ, 2024. 23с. URL: https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/75506.pdf

4. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 р. № 2352-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#n141

6. Про затвердження Порядку визначення і відшкодування працівникам та роботодавцям пов'язаних із трудовими відносинами грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України : проєкт постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2022 р. URL: https://oldspo.fpsu.org.ua/na-obgovorenni-v-spo/8631-proiekt-postanovy-kmu-pro-zatverdzhennia-poriadku-vyznachennia-i-vidshkoduvanniapratsivnykam-ta-robotodavtsiam-pov-iazanykh-iz-trudovymy-vidnosynamy-hroshovykh-sum-vtrachenykh-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-protyukrainy

Іван ТРИФАНЕНКО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Однією з ключових гарантій справедливого кримінального судочинства є вимога допустимості доказів, що означає їх отримання у спосіб, передбачений законом, із дотриманням усіх процесуальних норм та прав учасників провадження. Допустимість виступає базовою умовою використання фактичних даних у доказуванні, адже навіть достовірний за змістом матеріал не може бути врахований судом, якщо він здобутий із порушенням закону. У цьому контексті важливим є з'ясування проблемних аспектів, пов'язаних із визначенням критеріїв допустимості, розмежуванням її з достовірністю та достатністю, а також з'ясуванням практики судів України та Європейського суду з прав людини [1, с. 130].

Теоретичною основою інституту допустимості доказів є принцип верховенства права та положення ст. 62 Конституції України, згідно з якою обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, здобутих незаконним шляхом. Кримінальний процесуальний кодекс України деталізує це положення, встановлюючи, що доказ визнається недопустимим, якщо він отриманий унаслідок істотного порушення прав і свобод людини або внаслідок недотримання процесуального порядку [2]. Водночас практика засвідчує, що поняття «істотне порушення» є оціночним і нерідко стає предметом різного тлумачення. Це призводить до неоднозначних підходів у судовій практиці, коли однакові за суттю порушення в одних випадках визнаються такими, що впливають на допустимість, а в інших – ні [3, с. 47].

Особливої актуальності питання допустимості набуває у сфері негласних слідчих (розшукових) дій. З одного боку, такі дії часто є єдиним можливим способом збирання доказів щодо тяжких злочинів, з іншого – вони створюють значний ризик втручання у приватне життя, а отже, потребують суворого дотримання гарантій законності. Проблеми виникають тоді, коли дозвіл на проведення негласних заходів видається судом без достатнього обґрунтування або коли відсутні належні протоколи та технічна фіксація результатів. У таких випадках суди нерідко визнають здобуті матеріали недопустимими, посилаючись на порушення конституційного права на приватність [4, с. 73].

Важливою проблемою залишається питання допустимості показань, здобутих із порушенням права особи на захист. Практика ЄСПЛ неодноразово наголошувала, що використання свідчень, отриманих під тиском або без надання доступу до адвоката, є порушенням права на справедливий суд. Українські суди також дедалі частіше орієнтуються на цю практику, визнаючи такі докази недопустимими [5]. Однак нерідко виникають ситуації, коли формально право на захист забезпечене (наприклад, адвокат був присутній), але фактично його участь була формальною і не забезпечила ефективного захисту. Це знову ставить перед судом завдання оцінки не лише формальних, а й реальних гарантій сторін.

Складними є також питання допустимості цифрових доказів. Оскільки такі дані можуть бути легко змінені чи знищені, важливим є суворе дотримання правил їх вилучення, збереження та фіксації. Проте чинне законодавство України ще не містить чіткої регламентації багатьох технічних аспектів, що призводить до різних підходів у судовій практиці. Нерідко суди визнають цифрові докази недопустимими через відсутність належного підтвердження їх автентичності або через порушення процедури зберігання інформації [6, с. 80].

Окрему групу становлять проблеми, пов'язані з допустимістю доказів, здобутих унаслідок міжнародної співпраці. Отримання інформації від іноземних правоохоронних органів чи через міжнародні інформаційні запити супроводжується процедурними складнощами, зокрема через різницю в правових системах. Якщо дані були здобуті в іншій державі за стандартами, відмінними від українських, суд може поставити під сумнів їх допустимість. Це особливо актуально для справ, пов'язаних із кіберзлочинами, коли дані часто зберігаються на серверах поза межами України [7, с. 62]. Проблеми, пов'язані з допустимістю доказів, здобутих унаслідок міжнародної співпраці, залишаються одними з найбільш дискусійних у кримінальному процесі. По-перше, вони стосуються різних стандартів доказування та процесуальних процедур у державах-партнерах. Те, що в одній юрисдикції вважається належним і допустимим доказом, в іншій може бути відхилено через порушення принципів змагальності чи права на захист. По-друге, актуальною є проблема автентичності та цілісності таких доказів, адже їхня передача здійснюється через дипломатичні або правоохоронні канали, що не завжди гарантує належний рівень захисту від втручань. Крім того, складнощі виникають при використанні цифрових доказів, оскільки не всі держави мають уніфіковані вимоги до їхньої фіксації

та зберігання. У результаті суди стикаються з дилемою: враховувати такі докази задля досягнення істини чи визнавати їх недопустимими для забезпечення процесуальних гарантій.

Серйозну увагу слід приділити й проблемі «плодів отруйного дерева» – концепції, згідно з якою всі похідні докази, здобуті внаслідок первісного порушення, визнаються недопустимими. Хоча ця доктрина прямо не закріплена в українському законодавстві, судова практика поступово рухається у напрямі її застосування. Так, якщо первинний доказ визнається незаконним, то всі наступні результати, отримані завдяки йому, також підлягають виключенню з процесу [8, с. 26]. Це підвищує стандарти захисту прав учасників, але одночасно створює значні труднощі для слідчих органів.

Не менш дискусійним є питання оцінки доказів, здобутих журналістами, приватними детективами чи за допомогою OSINT-технологій. Хоча такі матеріали можуть мати високу інформативну цінність, їх допустимість залежить від способу збирання та подальшої процесуальної легалізації. Якщо інформація здобута приватною особою без порушення закону, але передана органу досудового розслідування з дотриманням усіх вимог, вона може бути використана у кримінальному процесі. Водночас у разі порушення прав третіх осіб або відсутності належної фіксації суд може відмовитися визнати такі дані допустимими [9, с. 42].

Крім наведених аспектів, доцільно зазначити, що категорія допустимості доказів має не лише процесуальний правовий, а й глибокий етичний зміст. Вона відображає ставлення держави до меж, у яких дозволено втручатися у приватне життя, свободу та гідність людини задля досягнення цілей кримінального переслідування. Саме тому питання допустимості виходить за межі формальної перевірки відповідності доказів процесуальним нормам – воно охоплює і змістовну оцінку дотримання основоположних прав. Сучасні підходи до допустимості доказів дедалі більше зорієнтовані на стандарти Європейського суду з прав людини, який наголошує, що доказ, отриманий із порушенням принципів справедливості або шляхом примусу, не може бути визнаний законним, навіть якщо він сприяє встановленню істини у справі. Допустимість є своєрідним «фільтром» між прагненням держави до ефективності розслідування та необхідністю захисту людини від свавілля. Її забезпечення вимагає не лише дотримання процесуальних приписів, а й формування сталої культури правозастосування, у центрі якої перебуває людина та її невід'ємні права.

Таким чином, інститут допустимості доказів є одним із найбільш проблемних у кримінальному процесі. Його складність зумовлена балансуванням між ефективністю розслідування та захистом прав і свобод людини. Від правильного вирішення цього питання залежить не лише результат конкретної справи, але й рівень довіри суспільства до правосуддя.

Підсумовуючи, слід відзначити кілька ключових проблемних аспектів. По-перше, нечіткість законодавчих формулювань щодо істотних порушень прав і свобод людини, які роблять докази недопустимими. По-друге, складність правового врегулювання допустимості результатів негласних слідчих дій, цифрових доказів та даних, отриманих із міжнародних джерел. По-третє, потреба у формуванні сталої судової практики та стандартизованих підходів до оцінки допустимості. По-четверте, необхідність запозичення позитивного досвіду ЄСПЛ і закріплення в національному законодавстві доктрини «плодів отруйного дерева». Усе це свідчить про потребу подальшого вдосконалення як законодавства, так і практики його застосування, що забезпечить баланс між інтересами правосуддя та правами особи.

Список використаних джерел

1. Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 129–134.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88.
3. Головюк І. В. Допустимість доказів у кримінальному процесі: проблемні аспекти теорії та практики. *Право України*. 2019. № 5. С. 45–55.
4. Титаренко М. Проблеми використання результатів негласних слідчих дій у доказуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 2. С. 72–79.
5. Case of Salduz v. Turkey [GC], no. 36391/02, ECHR 2008.
6. Шевчук О. Цифрові докази у кримінальному провадженні: проблеми автентичності та збереження. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 78–84.
7. Мельник М. Міжнародне співробітництво у сфері отримання цифрових доказів: українські реалії. *Юридична наука*. 2022. № 3. С. 60–68.
8. Higgins A. The Exclusionary Rule and the Doctrine of the Fruit of the Poisonous Tree in European Criminal Procedure. *International Criminal Law Review*. 2020. № 1. P. 25–39.
9. Сорока С. Допустимість доказів, здобутих із відкритих джерел: теоретичні та практичні аспекти. *Адвокат*. 2022. № 6. С. 41–47.

Андрій ТУРЧИН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА СТРОКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досудове розслідування є ключовим етапом кримінального процесу, під час якого здійснюється збір та перевірка доказів, встановлюються фактичні обставини правопорушення та особи, які можуть бути причетними до його вчинення. Ефективність цієї стадії безпосередньо впливає на результати подальшого судового розгляду. Проте на практиці застосування положень Кримінального процесуального кодексу України часто ускладнюється через низку труднощів, що виникають саме на етапі початку досудового розслідування.

Порядок ініціювання досудового розслідування визначено главою 19 КПК України. Відповідно до статті 214, слідчий, дізнавач або прокурор зобов'язані невідкладно, але не пізніше ніж протягом 24 годин після надходження заяви або повідомлення про можливе кримінальне правопорушення, або при самостійному виявленні його ознак, внести відповідну інформацію до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Після цього досудове розслідування офіційно вважається розпочатим, а заявник отримує витяг із Реєстру протягом доби [1].

Фактично внесення даних до ЄРДР формує юридичний початок досудового розслідування і створює передумови для проведення необхідних слідчих або розшукових дій. У виняткових випадках, коли необхідно терміново реагувати на події, огляд місця події може проводитися до внесення інформації в Реєстр. Однак у більшості випадків такі дані фіксуються лише після завершення огляду або отримання відповідних документів чи висновків спеціалістів.

Після початку широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України кримінальне процесуальне законодавство було адаптоване до нових умов, що потребували оперативного реагування на неможливість здійснення повноцінного досудового розслідування. Відповідні зміни, ухвалені Законом України № 2111-IX від 3 березня 2022 р., який набрав чинності 8 березня 2022 р., істотно змінили положення статті 615 КПК України. Зокрема, пункт 3 частини 1 цієї статті передбачив можливість зупинення строків досудового розслідування у випадках введення воєнного або надзвичайного стану, проведення антитерористичних операцій чи заходів з національної безпеки, якщо відсутня об'єктивна можливість звернення до суду з обвинувальним актом. У такому разі строк розслідування зупиняється до усунення відповідних обставин [2].

Закон № 2201-IX від 14 квітня 2022 року, який набрав чинності 1 травня 2022 року, доповнив частину першу статті 280 КПК України новим пунктом 4. Ця норма дає змогу зупиняти досудове розслідування після повідомлення особі про підозру, якщо об'єктивні обставини, пов'язані з воєнним станом, перешкоджають його подальшому проведенню. Таким чином, законодавець закріпив два окремі процесуальні механізми, що регулюють подібні, але не ідентичні ситуації у кримінальному провадженні [2].

Його зміст полягає в тому, що слідчий або прокурор має право прийняти рішення про зупинення досудового розслідування, якщо наявні фактичні, документально підтверджені обставини, які об'єктивно перешкоджають подальшому здійсненню процесуальних дій. До таких обставин можуть належати: активні бойові дії на території, де здійснюється розслідування; окупація або тимчасова втрата контролю над відповідним населеним пунктом; евакуація органів досудового розслідування, прокуратури, судів; відсутність можливості допиту свідків, проведення експертиз або отримання доказів унаслідок зруйнованої інфраструктури; загроза життю і здоров'ю учасників кримінального провадження [3].

При цьому під «об'єктивними обставинами» розуміють такі умови, які не залежать від волі слідчого, прокурора чи сторін процесу, але фактично унеможливлюють продовження розслідування у визначені законом строки. Тобто зупинення не може бути зумовлене організаційними проблемами, нестачею кадрів або затягуванням процесу – лише реальною неможливістю виконання процесуальних дій через обставини воєнного характеру.

Прийняття рішення про зупинення розслідування на цій підставі має бути належно обґрунтованим і документально підтвердженим. У постанові слідчого або прокурора повинні бути зазначені конкретні факти, які свідчать про наявність таких об'єктивних перешкод, а також вказано, чому їх не можна усунути в розумні строки. Постанова про зупинення обов'язково фіксується в Єдиному реєстрі досудових розслідувань і може бути оскаржена стороною захисту до слідчого судді. Пункт 4 частини 1 статті 280 КПК України забезпечує правовий механізм збереження процесуальної рівноваги між необхідністю дотримання строків досудового розслідування та реаліями воєнного стану, коли

об'єктивно неможливо виконати слідчі дії. Його застосування дозволяє уникнути формального закриття кримінальних проваджень і зберегти зібрані докази до моменту відновлення можливості продовження слідства [3].

Водночас запровадження нових положень КПК України, які регламентують порядок зупинення досудового розслідування в умовах воєнного стану, спричинило низку практичних труднощів і суперечностей у їх застосуванні. Через це питання зупинення врегульовано одночасно кількома статтями – зокрема пунктом 3 частини 1 статті 615 та пунктом 4 частини 1 статті 280 КПК України – на практиці виникла неоднозначність у тлумаченні цих норм [4, с. 383].

На практиці спостерігаються випадки, коли прокурор, обґрунтовуючи зупинення строку досудового розслідування відповідно до пункту 3 частини 1 статті 615 КПК України, у резолютивній частині постанови формулює його як «зупинення кримінального провадження». Таке формулювання фактично відповідає змісту пункту 4 частини 1 статті 280 КПК України, що створює правову невизначеність і ускладнює оцінку законності прийнятого рішення.

Також зустрічаються ситуації, коли спочатку зупиняється строк досудового розслідування за пунктом 3 частини 1 статті 615 КПК України, потім розслідування поновлюється для вирішення питання про продовження тримання під вартою, а згодом ухвалюється рішення вже за пунктом 4 частини 1 статті 280 КПК України. Така практика призводить до дублювання процесуальних дій та порушення логіки проведення кримінального провадження.

Крім того, у деяких постановах одночасно посилаються і на пункт 3 частини 1 статті 615, і на пункт 4 частини 1 статті 280 КПК України, що свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення правової природи зупинення досудового розслідування та меж застосування кожної норми.

Варто також відзначити випадки, коли досудове розслідування зупиняється за пунктом 4 частини 1 статті 280 КПК України без врахування вимог пункту 3 частини 1 статті 615 щодо обов'язкового вирішення питання про продовження строку тримання під вартою. Такі дії суперечать процесуальним гарантіям і можуть порушувати права підозрюваних осіб [4, с. 384].

Аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність значних труднощів у тлумаченні та застосуванні цих норм. Нерідко органи досудового розслідування та прокуратури неправильно ототожнюють поняття «зупинення строку досудового розслідування» і «зупинення кримінального провадження», що призводить до юридичних колізій, порушення строків та ускладнення процесуального контролю. Відсутність єдиного підходу до визначення правової природи зупинення досудового розслідування негативно впливає на ефективність кримінального переслідування й підриває принцип правової визначеності.

У сучасних умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити чіткість і єдність судової практики, а також удосконалити механізми контролю за законністю процесуальних рішень. Доцільним є розроблення узагальнень Верховного Суду або методичних рекомендацій Офісу Генерального прокурора щодо застосування зазначених положень КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 13.10.2025)

2. Теслицький А. А., Кузьменко О. В. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стануправове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*. Вип. 3(12). 2023. С. 291–298. DOI: https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-291-298

3. Карпюк Л. Зупинення досудового розслідування через обставини, зумовлені воєнним станом: вплив на строки. *Юридична Газета*. 30.12.2024. URL:https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zupinennya-dosudovogo-rozsliduvannya-cherez-obstavini-zumovleni-voennim-stanom-vpliv-na-stroki.html (дата звернення 13.10.2025)

4. Церкунек Л. В. Окремі аспекти зупинення досудового розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Вип. 109(2). 2025. С. 379–391. DOI:10.32631/v.2025.2.32.

Станіслав ФЕДОРОВ
(Національна академія служби безпеки України)

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Національна безпека України є комплексним явищем, що включає правові, політичні, економічні, інформаційні та соціальні аспекти. В умовах воєнного стану та водночас євроінтеграційних процесів постає завдання адаптації системи безпеки до сучасних викликів. Це стосується не лише оборонної сфери, а й забезпечення прав та свобод громадян, розвитку громадянського суспільства та захисту демократичних цінностей.

Безпека трактується як універсальна суспільна цінність, що охоплює правові, політичні, соціальні та культурні аспекти [7]. Держава визначається основним суб'єктом реалізації безпекової політики з унікальними повноваженнями щодо захисту прав і свобод людини. Науковці підкреслюють, що ефективна національна безпека можлива лише за умови гармонійного поєднання оборонних, економічних, інформаційних та правових складових.

Євроінтеграційний курс України вимагає трансформації державної політики у сфері безпеки відповідно до стандартів ЄС. Угода про асоціацію між Україною та ЄС заклала основи для політичної асоціації, зміцнення верховенства права, розвитку демократичних інститутів та забезпечення прав людини [3]. Вона передбачає адаптацію законодавства, посилення демократичного контролю над силовими структурами, запровадження прозорих механізмів публічного управління. Особливої ваги набуває питання захисту критичної інфраструктури та інформаційного простору, адже саме в цих сферах Україна найбільш уразлива до зовнішніх загроз.

В умовах війни виникають суперечності між потребами оборони та дотриманням стандартів прав людини [3]. Конституція України [1] передбачає перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть у період воєнного стану: право на життя, гідність, правову допомогу, презумпцію невинуватості. Водночас практичні реалії війни свідчать про масові порушення прав цивільного населення на окупованих територіях, у тому числі права на освіту, свободу пересування, доступ до інформації. Особливого значення набуває інформаційна безпека та протидія дезінформації, адже саме у сфері медіа та цифрового простору фіксується найбільший тиск з боку держави-агресора.

Інформаційна безпека та кіберзахист виступають ключовими напрямами державної політики у сфері безпеки. В умовах гібридної війни Україна стикається з масштабними кампаніями дезінформації, кібератаками та спробами дестабілізації суспільної свідомості. Співпраця з Європейським Союзом та впровадження міжнародних стандартів у сфері кібербезпеки сприяють підвищенню стійкості держави та формуванню ефективної системи протидії сучасним загрозам. У цьому контексті важливим є не лише технічний, а й правовий та освітній аспект – формування культури кібербезпеки серед громадян [7].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у зміцненні національної безпеки. Воно забезпечує контроль за діяльністю органів влади, сприяє поширенню безпекової культури та формуванню довіри до інституцій. Громадські організації здійснюють моніторинг дотримання прав людини [3], допомагають постраждалим від воєнних дій та беруть участь у міжнародних правозахисних ініціативах. Залучення громадян до процесів забезпечення безпеки відповідає європейським демократичним практикам і зміцнює здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім викликам [8].

Отже, поєднання євроінтеграційних процесів і розвитку громадянського суспільства створює підґрунтя для модернізації системи національної безпеки України. Гармонізація національних і європейських підходів у сфері безпеки, дотримання базових прав і свобод навіть у воєнний час забезпечать стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх загроз та сприятимуть її подальшому демократичному розвитку.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII.
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.
4. Заяць А. А. Порушення прав людини та громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис КУП*. 2024.
5. Рижова А. Д., Маркович Х. М. Реалізація прав і свобод громадян в умовах воєнного стану. *Збірник наук. праць*. 2024.
6. Кравчук С. І. Правова система України й міжнародне право: сучасні виклики. Львів, 2024.
7. Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs. Vol. 20, No. 4. 2024.
8. Державна політика у сфері національної безпеки України : монографія. Дніпро : ДНУ, 2023.

Єлизавета ФЕДОРОВА
(Волинський національний університет імені Лесі Українки)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Суспільна небезпека вбивства через необережність полягає у тому, що внаслідок кримінально протиправної самовпевненості чи кримінально протиправної недбалості винної особи настає найтяжчий і непоправний наслідок – смерть людини. В умовах збройної агресії рф проти України особливо гострою є проблема протидії будь-якому виду вбивства, у тому числі вбивству через необережність. Показники офіційної реєстрації вбивства, вчиненого через необережність свідчать про їх стабільність протягом тривалого часу. Так, у 2013 р. було зареєстровано 219 злочинів, у 2014 р. – 186, у 2015 р. – 120, у 2016 р. – 180, у 2017 р. – 134, у 2018 р. – 137, у 2019 р. – 118, у 2020 р. – 135, у 2021 р. – 108, у 2022 – 87, у 2023 р. – 85, у 2024 р. – 81 злочин [1]. Тобто, у середньому щорічно, реєструвалось 133 вбивства.

Об'єктом вбивства через необережність є суспільні відносини у сфері кримінально-правового захисту життя людини. Вивчення вироків, ухвалених за ст. 119 КК України за період з січня по липень 2025 р. (31 вирок) показало, що серед потерпілих переважна більшість це чоловіки – 84%. Жінки становили 13%, а діти – 3% від загальної кількості потерпілих.

Переважна більшість чоловіків-потерпілих (84%) були знайомі із підсудним. Приблизно 20% із них були військовослужбовцями (побратими обвинувачених), близько 15% – колеги по роботі, а решта – сусіди, знайомі або випадкові особи, з якими між сторонами виникали раптові конфлікти чи сварки на ґрунті неприязних відносин.

Серед потерпілих жінок четверту частину становлять особи, які перебували у родинних зв'язках із підсудним (мати та теща), ще 25% були односельчанками, а решта 50% – особи без чітко визначених відносин із обвинуваченим (можливо, сусідки або знайомі). Серед дітей-потерпілих, одна дитина була малолітньою донькою підсудного. У близько 16% випадків зафіксовано, що потерпілі або підсудні перебували у стані алкогольного сп'яніння на момент події. Саме цей фактор часто виступав каталізатором конфліктної ситуації, яка призводила до трагічних наслідків.

Вивчення вироків показало, що лише 13% потерпілих перебували у сімейних відносинах із підсудним (мати, теща, син, донька).

Об'єктивна сторона вбивства через необережність характеризується: діянням – посяганням на життя іншої людини, наслідками у вигляді смерті та причинним зв'язком між вказаними діяннями і наслідками. Слід зазначити, що як за діянням, так і за наслідками вбивство з необережності нічим не відрізняється від вбивства, вчиненого умисно [2, с. 357].

Проведений нами, аналіз вироків показав, що всі вбивства з необережності було вчинено у формі активної поведінки. Способи вбивства полягали у штовханні потерпілого, ударах руками й ногами в живіт, обличчя та очі, нападі собаки, застосуванні колючо-ріжучих предметів (порізи, удари ножем) та вогнепальної зброї. Також мали місце випадки спричинення тілесних ушкоджень через падіння на скло, піднімання/скидання потерпілого з лавки. Зафіксовано й випадки заподіяння шкоди бензопилою.

Суб'єкт цього виду вбивства – загальний, відповідальність настає з 16 років. За нашим дослідженням, серед підсудних (31 особа) переважали чоловіки (90%), тоді як жінки становили близько 10% від загальної кількості. Всі підсудні жінки перебували у сімейних відносинах із потерпілими чоловіками, мали середню освіту, не мали судимості. Серед чоловіків-підсудних, 90% це особи середнього віку, із них близько 60% були одруженими, а решта – неодружені або розлучені. Приблизно 20% чоловіків-підсудних перебували у сімейних відносинах з потерпілими (батько, син, зять, співмешканець). Освітній рівень підсудних чоловіків невисокий: переважна частина (80 %) це особи, які мали середню або середню спеціальну освіту, 13% – вищу освіту, а 7% – неповнусередню освіту.

Щодо зайнятості на час вчинення злочину, слід зазначити, що 20% від загальної кількості становили військовослужбовці, 25% – працівники сфери обслуговування або охорони, 20% були безробітними. Кожен четвертий підсудний на час вчинення вбивства перебував у стані алкогольного сп'яніння. Саме цей фактор у цих випадках, відігравав визначальну роль у механізмі вчинення злочину.

Суб'єктивна сторона цього виду вбивства полягає у необережній формі вини. Саме це свідчить про меншу суспільну небезпеку винного та вчиненого діяння у порівнянні з умисним вбивством.

Вбивство через необережність при кримінально протиправній недбалості має місце тоді, коли суб'єкт не передбачав можливості настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті потерпілого, хоча повинен був і міг це передбачити, якби діяв більш обачливо. Отже, заподіюючи смерть потерпілому при злочинній недбалості, суб'єкт не усвідомлює суспільної небезпеки свого діяння. Порушення правил безпеки у випадку необережного вбивства через злочинну недбалість охоплюється свідомістю суб'єкта. Однак його свідоме ставлення до порушення цих правил не є свідченням бажання або свідомого припущення з його боку настання смерті потерпілого [3, с. 411].

Як показало вивчення вироків, ухвалених за ст. 119 КК України, цей вид вбивства здебільшого вчиняється внаслідок кримінально протиправної недбалості, яка виражалася у тому, що підсудні проявили необережність, легковажність та недбале ставлення до наслідків своїх дій, не передбачаючи можливості настання смерті потерпілих, хоча повинні були і могли її передбачити. Так, Дніпропетровським районним судом Дніпропетровської області було встановлено, що 23 серпня 2024 року внаслідок неналежного нагляду за собакою, що перебував під контролем громадянина Особи_6, останній напав на потерпілу, схопивши її за шию та спричинивши множинні рвані рани з ушкодженням магістральних судин. Внаслідок отриманих тілесних ушкоджень настала смерть потерпілої від гострої крововтрати [4].

Вбивство через кримінально протиправну самовпевненість має місце там, де особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення. Іншими словами, при самовпевненості має місце передбачення абстрактної можливості настання наслідків. Особливістю кримінально протиправної самовпевненості є те, що особа легковажно розраховує на відвернення суспільно небезпечних наслідків свого діяння. При цьому особа розраховує на певні обставини. Такі обставини можуть бути об'єктивними (наприклад, безвідмовна робота механізмів) або суб'єктивними (особистий досвід, майстерність), але вони завжди достеменно відомі особі, завжди є конкретними [5, с. 61].

Так, Шевченківським районним судом м. Запоріжжя було встановлено, що приблизно о 22:00 на насипі ґрунтового протитанкового рову військовослужбовці Особа_7 та Особа_8 за допомогою тепловізійного прицілу на автоматі АК-74 помітили тварину, схожу на дикого кабана. Особа_8 запропонував Особа_7 вести вогонь по тварині, а сам за кермом автомобіля спрямовував рух тварини в бік стрільця. Під час здійснення пострілів Особа_7, діючи зі злочинною самовпевненістю, передбачаючи можливі суспільно небезпечні наслідки, але легковажно розраховуючи на їх уникнення, здійснив три одиночні постріли в бік тварини. Один із пострілів влучив в автомобіль і поранив Особа_8, що керував транспортним засобом. Внаслідок отриманого вогнепального поранення голови у потерпілого Особа_8 настала смерть на місці [6].

Вивчення вироків, ухвалених за ст. 119 КК України показало, що суди, переважно, призначали позбавлення волі (строком від 1 до 5 років). Окрім того, широко (щодо 84% засуджених) застосовувалось звільнення від відбування покарання з випробуванням, а у 16% – суд призначав реальне відбування покарання у виді позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013 2024 рр.): Статистична інформація. *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2

2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х. : ТОВ «Одіссей», 2007. 1184 с.

3. Грищук В. К. Вбивство через необережність за Кримінальним кодексом України 2001 року. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична*. 2003. Вип. 38. С. 405–417.

4. Вирок Дніпропетровського районного суду від 23 січня 2025 року. Категорія справи № 175/12658/24 : *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124645160.

5. Зінченко І. О., Володіна О. О. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Панова. Х. : Право, 2019. 248 с.

6. Вирок Шевченківського районного суду (м. Запоріжжя, 2 червня 2025 р.) ; Категорія справи № 336/2011/25: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127774582

Вікторія ФЕДУНІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна переживає один із найскладніших етапів своєї історії. Актуальність дослідження цивільних правовідносин у воєнний час зумовлюється низкою факторів. По-перше, війна призводить до масового порушення права власності: знищення, пошкодження або незаконного заволодіння майном потребують ефективних механізмів відшкодування завданої шкоди. По-друге, істотно змінюється сфера договірних відносин: виконання зобов'язань ускладнюється або стає неможливим через обставини непереборної сили, що потребує вдосконалення правового регулювання та судової практики. По-третє, актуальними стають питання цивільно-правової відповідальності, визначення меж її застосування та справедливого балансу між інтересами сторін.

Цивільні правовідносини можуть бути визначені як юридичні зв'язки між учасниками суспільного життя, які виступають формою обміну благами між цими учасниками. Такий обмін має безпосередній та еквівалентний характер і відбувається на підставі загальних принципів цивільного права, а також окремих цивільно-правових норм та/або положень, встановлених в актах суб'єктів приватного права (договорах, установчих документах юридичних осіб тощо). Учасники цих відносин пов'язані між собою як носії особливих цивільно-правових «ролей»: власників, авторів творів і осіб, які з ними взаємодіють; кредиторів і боржників; акціонерів, спадкоємців тощо [1].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Особливостями в даному випадку є: 1) Зміна обставин: війна як форс-мажорна обставина може ускладнити або зробити неможливим виконання зобов'язань; 2) Обмеження прав: введення воєнного стану може призвести до тимчасових обмежень прав і свобод громадян, зокрема права власності; 3) Адаптація норм: необхідність адаптації цивільного законодавства до нових умов, зокрема щодо договірних відносин та захисту прав власності.

В умовах воєнного стану право власності зазнає суттєвих змін. Зокрема: Примусове відчуження майна: під час воєнного стану можливе примусове відчуження майна, тобто позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній чи комунальній власності і переходить у власність держави для користування в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості;

– Вилучення майна: у разі необхідності для оборони держави органи влади можуть вилучати майно, тобто позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання чи оперативного управління окремо визначеним державним майном з метою передачі його для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану;

– Захист права власності: власники мають право на захист свого майна від незаконних посягань, включаючи дії, пов'язані з воєнними діями. Право на компенсацію вартості майна у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного стану мають юридичні особи комунальної та приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужено будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держава в правовому режимі воєнного стану. Відшкодування за примусово відчужене майно здійснюється військовим управлінням за рахунок коштів державного бюджету. При цьому компенсація може бути здійснена як до, так і після відчуження майна [3].

Договірні зобов'язання в умовах війни: форс-мажор, відстрочення, розірвання. Війна є типовим прикладом форс-мажорних обставин, що впливає на виконання договірних зобов'язань:

– Форс-мажор: форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами. Прикладами форс-мажорних обставин є: загроза війни, збройний конфлікт, диверсія, піратство, революція, повстання, карантин та стихійне лихо [4].

– Відстрочення виконання зобов'язань: сторони можуть домовитися про відстрочення виконання зобов'язань, враховуючи обставини воєнного стану, але слід зазначити саме по собі введення воєнного стану не звільняє від виконання зобов'язань. Якщо форс-мажорні обставини не підтверджені, посилання на них не є підставою для застосування механізму звільнення від відповідальності. Форс-мажор підтверджується сертифікатом про форс-мажорні обставини. Це документ встановлений Торгово-промисловою палатою України [4].

– Розірвання договору: у разі неможливості виконання зобов'язань сторони можуть розірвати договір, дотримуючись вимог законодавства.

Цивільно-правова відповідальність у період воєнного стану має свої особливості:

– Звільнення від відповідальності: відповідно до ст. 617 Цивільного кодексу України, особа звільняється від відповідальності за невиконання зобов'язань, якщо це сталося через обставини непереборної сили [5]. Якщо стороною договору буде підтверджено не факт настання таких обставин, а саме їхня здатність впливати на реальну можливість виконання зобов'язання. У випадку встановлення форс-мажорних обставин можна звільнити особу від відповідальності за невиконання, а не від виконання зобов'язання в цілому;

– Обмеження відповідальності: у деяких випадках законодавство може обмежувати розмір відшкодування шкоди, завданої в умовах воєнного стану;

– Відшкодування шкоди: особи, які завдали шкоди під час воєнних дій, можуть бути зобов'язані відшкодувати її відповідно до законодавства.

У цілому воєнний стан змінює порядок реалізації цивільних прав, але не скасовує їх. Право власності може бути обмежене через примусове відчуження чи вилучення майна з компенсацією його вартості. Виконання договірних зобов'язань залишається обов'язковим, однак у випадку підтвердження форс-мажорних обставин можливе звільнення від відповідальності. Отже, навіть в умовах війни цивільне законодавство продовжує діяти, хоча й з певними особливостями.

Список використаних джерел

1. Цивільне право України: навчальний посібник / за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 22–23.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Гапіченко О. В. «Право власності в умовах воєнного стану». *Приватне право в умовах війни :* матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.) ; за заг. ред. Є. Харитонова, І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 198–200.

4. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text

5. Цивільний кодекс України : офіц. текст від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Іван ФЕДЬКІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Діти – це майбутнє будь-якого народу. Саме діти визначають майбутнє своєї країни, яким шляхом країна буде розвиватися, що буде будувати. Відповідно до статі 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя [1]. Тому право на життя дитини – це фактично право на життя відповідного суспільства, відповідної країни. З огляду на зазначене, старше покоління має створити світ, сприятливий для дітей; світ в якому кожна дитина почуватиметься захищеною, де її думка буде поважатися, де немає місця насильству; світ, який би дав змогу виховати здорове, щасливе покоління.

Нажаль, повномасштабна війна росії проти України стала важким випробуванням для українського суспільства в усіх сферах життєдіяльності. Тому захист прав дітей під час війни повинен бути основним питанням політики держави, адже саме діти є найбільш вразливою категорія населення і саме вони є нашим майбутнім.

Науковці Л. Ярмол та А. Карпюк наголошують, що система прав дитини є складовою частиною прав людини, основоположні права дітей за своїм змістом загалом не відрізняються від прав повнолітніх осіб, проте в процесі реалізації у конкретних правовідносинах виявляються певні ознаки цих прав, що відділяють їх від інших прав людини [3, с. 98].

Відповідно до Конвенції про права дитини [2]:

– кожна дитина має невід'ємне право на життя;

– дитина має право на ім'я і набуття громадянства, а також право знати своїх батьків і право на їхнє піклування;

– дитина має право на збереження своєї індивідуальності і громадянства;

– дитина має право не розлучатися з батьками, за винятком випадків, коли компетентні органи визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне якнайкращих інтересах дитини;

– дитина має право вільно висловлювати власні погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини надається належна увага;

– дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду;

– повинно поважатися право дитини на свободу думки, совісті та релігії;

– дитина має право на свободу асоціацій і мирних зборів;

– жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність;

– держава забезпечує право дитини на доступ до інформації із національних та міжнародних джерел;

– дитина має право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я з наданням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;

– дитина має право користуватися благами соціального забезпечення;

– дитина має право на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку;

– дитина має право на освіту;

– дитина має право користуватися своєю культурою;

– дитина має право на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом;

– дитина має право на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може завдати шкоди її життю та розвитку;

– дитина повинна бути захищена від незаконного зловживання наркотичними засобами;

Нажаль, перераховані вище права не реалізуються в повній мірі, а деякі з них і зовсім не забезпечуються в умовах війни. Особливу увагу слід звернути на захист прав дітей що належать до категорії внутрішньо переміщених осіб, адже саме вони стикнулися з проблемами війни віч-на-віч, саме вони бачили смерть, руїни, що оточували їх на початку повномасштабного вторгнення і продовжують оточувати сьогодні.

Окремою проблемою слід виділити порушення прав дітей під час переміщення за кордон, та перебування їх безпосередньо на території інших держав, (незадовільні умови проживання, трудове рабство, дискримінація тощо).

Також далеко немалий вплив протиправних дій зі сторони рф, щодо порушення прав українських дітей під час тимчасової окупації та в зоні бойових дій.

В. О. Джуган аналізував основні порушення прав дітей з боку росії, серед яких зазначив використання заборонених засобів, методів ведення війни, в тому числі щодо дітей; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей; вбивства і каліцтва; зґвалтування та інші форми сексуального насильства, що є неприйнятним у сучасному світі, навіть під час війни [4, с. 66].

Особливо гостро стоїть питання щодо прав дітей, яких примусово вивезли з України на територію агресора. За офіційними даними сайту «Діти Війни» понад 19500 дітей депортовані та/або примусово переміщені, що є абсолютним порушенням прав дітей [6]. Україна робить усе можливе задля повернення таких дітей на нашу територію. Але слід зазначити висновки, які стверджує І. Ф. Корж, що «загальновизнані міжнародні організації світу (ООН, Радбез, РЄ тощо) на сьогодні не проявили себе належним чином, щоб зупинити незаконні дії країни-агресора проти дітей України, війни в Україні в цілому, що наводить на думку про невідкладну необхідність їх реформування, навіть створення нових, дієвих і ефективних міжнародних структур у сфері безпеки, і тим самим забезпечити у світі належний, загальновизнаний правопорядок і домінування права над злом» [5, с. 9].

На мою думку, першим кроком, який повинен бути у державній політиці України у сфері захисту прав дітей є удосконалення нормативно-правових актів. Це повинно бути не просто формальне збільшення правових норм у законодавчих актах, а закріплення дієвого механізму реалізації цих прав з чітким планом і належним наглядом органів влади за їх виконанням та дотриманням і відповідальність у разі порушення цих норм.

Отже, констатуємо, що в сьогоднішніх умовах існує абсолютна проблема в забезпечені прав дитини. Ці порушення прав дітей проявляються у різноманітних формах насильства, примусового переміщення з території України, позбавлення свободи і навіть життя, що є абсолютно неприйнятним в сучасному світі навіть в умовах війни. Діти – майбутнє нашої країни і слід розуміти, якщо Україна як демократична держава прагне зберегти це майбутнє, то права дитини у такий час повинні бути основним пріоритетом у її політиці, не зважаючи на слабку підтримку світу і нецивілізовані методи війни, які веде держава-агресор.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Ярмол Л., Карпюк А. Порушення прав дитини в умовах війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2022. № 4 (36). С. 96–105.
4. Джуган В.О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 63–67.
5. Корж І. Ф. Право дитини на безпечне життя в умовах воєнного конфлікту. *Захист прав дітей в умовах війни :* зб. матер. Круглого столу до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця, 2022. С. 5–10.
6. Державний портал «Діти Війни» URL: https://childrenofwar.gov.ua/

Іван ФЕДЬКІВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Денис КЛЮЧНИК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ І ПАМ'ЯТЬ СЛІДЧОГО: ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ І ПІДТРИМКИ

Професійне становлення слідчого відбувається за умов відповідності певним вимогам, які забезпечують якісний і високий рівень готовності до виконання службових обов'язків. Це, у свою чергу, сприяє формуванню висококваліфікованого та конкурентоспроможного працівника органів досудового розслідування. Готовність слідчого до практичної діяльності визначається сукупністю певних вимог, серед яких провідне місце займають когнітивні характеристики – пам'ять та мислення.

Розвинена пам'ять і здатність до аналітичного, логічного та правового мислення є основою ефективної роботи слідчого. Ці якості забезпечують точність відтворення фактів, показань, послідовність у побудові версій і дозволяють бачити причинно-наслідкові зв'язки у складних кримінальних ситуаціях. Пам'ять дає змогу оперувати великим обсягом фактів, доказів, юридичних норм, тоді як гнучке мислення сприяє прийняттю обґрунтованих рішень і адаптації до мінливих обставин розслідування.

Під правовим мисленням, за О. Ф. Скакун, розуміють «вищу аналітичну здатність особи опосередковано і узагальнено за допомогою понять, суджень, умовиводів відображати закономірні зв'язки дійсності та вирішувати соціально-правові суперечності» [1, с. 113]. Уміння логічно мислити дозволяє слідчому оцінювати ситуацію з різних позицій, встановлювати необхідну правову норму та ухвалювати ефективні рішення у межах кримінального провадження.

Для розвитку пам'яті й мислення слідчого важливо впроваджувати психологічні засоби стимуляції когнітивних процесів, серед яких:

– тренінги когнітивної гнучкості (розв'язування аналітичних і логічних задач, моделювання слідчих ситуацій). Саме когнітивна гнучкість допомагає швидко адаптуватися до зовнішніх змін, є дієвою рушійною силою на шляху безперервного розвитку. Для цього корисно - обробляти нову інформацію, використовувати онлайн-ресурси та додатки такі як: Story Dice, Brainsparker Creativity Coach, SimpleMind Lite, Blek, Lumosity, Focus – Train your Brain, Peak, Elevate, The Guides Axiom; ставити перед собою нові завдання; розвивати творчість та ін.

– використання методів мнемотехніки (асоціативне запам'ятовування, побудова логічних зв'язків між фактами). Найбільш відомим прийомом мнемотехніки є утворення змістовних фраз із початкових букв інформації, яку треба запам'ятати;

– регулярні вправи на розвиток критичного мислення (аналіз доказів, порівняння версій, проаналізувати, які з показань є найбільш достовірними, визначити логічні неузгодженості та сформулювати дві можливі версії події, аргументуючи вибір кожної з них.);

– рефлексивні методики (самоаналіз помилок у прийнятті рішень, які рішення були ефективними, які помилки допущено, що вплинуло на його логіку мислення, емоційний стан і результат. Така вправа допомагає усвідомити власні когнітивні стратегії, підвищити здатність до самокорекції та прийняття більш зважених рішень у майбутньому);

– медитативні та релаксаційні практики, які допомагають зменшити вплив стресу на когнітивну діяльність і підтримати концентрацію уваги. Наприклад, щоденне виконання коротких дихальних вправ або технік усвідомленості (mindfulness) перед початком робочої зміни допомагає слідчому стабілізувати емоційний стан, знизити рівень тривоги та покращити здатність зосереджуватися під час аналізу доказів або допиту свідків.

Розвиток мислення та пам'яті майбутніх слідчих має бути системно інтегрований у програми підготовки у ЗВО МВС. Доцільним є впровадження спеціальних курсів із когнітивної психології, нейропсихології професійної діяльності. Аналіз результатів формування критичного мислення у курсантів ЗВО МВС України показує, що одним із найважливіших чинників ефективності навчання є якість самостійної роботи здобувачів вищої освіти [3, с. 61]. Самостійне опрацювання матеріалу, участь у проєктних і дослідницьких завданнях, вирішення кейсів сприяють активізації когнітивної діяльності, формуванню глибшого розуміння логіки правових процесів і розвитку професійної пам'яті.

Психологічний вплив когнітивних тренувань на професійну ефективність слідчого зумовлений активізацією низки внутрішніх механізмів. Передусім, увага виступає базовим компонентом, що забезпечує концентрацію на деталях, підвищує точність сприйняття фактів та мінімізує ризик помилок під час аналізу доказів. Оперативна пам'ять дозволяє утримувати й одночасно опрацьовувати значні обсяги інформації – наприклад, зіставляти свідчення, версії подій, факти, що сприяє формуванню цілісної картини розслідування. Усвідомлення власних розумових процесів – допомагає слідчому оцінювати ефективність власних дій, своєчасно коригувати хід мислення, уникати когнітивних викривлень і суб'єктивних оцінок. Таким чином, розвиток цих когнітивних механізмів через систематичні тренування сприяє підвищенню аналітичності, гнучкості мислення та професійній надійності слідчого.

Пам'ять і професійне мислення є фундаментальними когнітивними механізмами, від яких залежить якість роботи органів досудового розслідування. Їх розвиток і підтримка мають стати пріоритетом у системі професійної підготовки слідчих. Використання психологічних засобів розвитку когнітивних процесів не лише підвищує ефективність розслідувань, а й зміцнює професійну стійкість, знижує ризик емоційного вигорання та сприяє формуванню компетентного, впевненого у своїх рішеннях працівника правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. 3-тє видання. К. : Алерта, 2012. 524 с.

2. Професійне мислення як фактор становлення сучасного правника : навч. посібник / Черновський О. К., Мелен-ко О. В., Гриндей Л. М. Чернівці : Технодрук, 2021, 220с.

3. Тюріна В. О. Самостійна робота як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності курсантів. Theory andpractice ofmodern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), April 1, 2022. Kraków, Republic of Poland: European Scientific Platform. 61–63 с.

Василина ФІТЬО
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУТНІСТЬ ЗАБОРОНИ КАТУВАННЯ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Відповідно до Конституції України, людини, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Повага до людської гідності є однією з найвищих цінностей сучасного демократичного суспільства. Саме тому заборона катувань є одним із основоположних принципів національного та міжнародного права, що забезпечує кожній людині право на гідне ставлення та захист від усіх видів фізичного або психологічного насильства. Заборона катування є невід'ємною складовою концепції верховенства

права. Вказане положення має абсолютний характер і не допускає жодних винятків навіть у період надзвичайного або воєнного стану.

Заборона катування встановлена у низці універсальних міжнародно-правових актах, зокрема, ст. 5 Загальної декларації прав людини, ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Окрім універсальних, заборона катування встановлено у спеціальних міжнародних документах, а саме Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання та Факультативний протокол до неї, Рекомендація про захист затриманих від катувань та жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, Конвенція про права дитини, Токійська декларація Всесвітньої медичної асоціації, Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів.

Держава як суверенний, демократичний, правовий інститут, покликана захистити права і свободи особистості та суспільства. Відповідно на національному рівні заборона катування передбачена у ст. 28 Конституції України та у ст. 127 КК України. Законодавче визначення катування викладене у ст. 127 КК України, відповідно до якої під катуванням розуміється будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб.

Значний вплив на розкриття сутності заборони катування має практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), встановлюючи високі стандарти захисту людської гідності та недоторканності особи. Також рішення ЄСПЛ слугують своєрідним орієнтиром для органів державної влади та їх посадових осіб в частині забезпечення прав людини та є обов'язковими для виконання Україною (ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV від 23 лютого 2006 р.).

З аналізу рішень ЄСПЛ випливає, що підставою для застосування ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції) є досягнення «мінімального рівня жорстокості», задля доведення якого достатньо лише констатації такого прояву. Ця міра є відносною та залежить від обставин справи (зокрема, тривалість жорстокого поводження, характер лікування), фізичних та психічних наслідків, а також від віку, статі, стану здоров'я особи [1, с. 6].

Так, у справі «Невмержицький проти України» від 5 квітня 2005 р. ЄСПЛ встановив порушення ст. 3 Конвенції, що виявилось у: примусовому годуванні заявника; неналежних умовах тримання заявника під вартою; ненаданні йому потрібної медичної допомоги [2]. За обставинами справи, посилаючись на ст. 3 Конвенції, заявник оскаржував умови перебування під вартою, зокрема в одиночній камері. Він також скаржився на те, що його силоміць годували й не надали належної медичної допомоги. Суд дійшов висновку про те, що неналежне поводження із заявником мало місце та постановив, що умови, в яких утримували особу, були такими, що принижували його гідність. Отже, мало місце порушення ст. 3 Конвенції [2]. Особливого значення ЄСПЛ надав тому факту, що заявника помістили в одиночну камеру, умови тримання в якій повністю суперечили стандартам поводження із затриманими, що покладені в основу ст. 3 Конвенції. Також, ЄСПЛ зазначив, що медичні висновки у справі свідчать про те, що заявник заразився різними хворобами шкіри та однозначно встановив, що загалом здоров'я особи істотно погіршилося. Щодо примусового годування заявника ЄСПЛ вказав, що такий медичний захід, як примусове годування, у принципі не вважається поводженням, яке принижує людську гідність, а тому дійшов висновку, що примусове годування заявника не відповідало меті найкращого забезпечення його інтересів і було свавільним і припустив, що спосіб примусового годування відповідав вимогам відповідної інструкції про застосування такого заходу.

Проте Суд зауважив, що застосування таких обмежувальних засобів, як наручники, роторозширювач, а також гумова трубка, призначена для встромляння у стравохід, може бути визнаним катуванням у розумінні ст. 3 Конвенції, особливо у випадку, коли ці засоби застосовуються силоміць для подолання опору пацієнта. Насильне застосування відповідних обмежувальних засобів під час такого годування становили суворе поводження того рівня, що має бути кваліфікований як катування [2].

У справі «Корнейкова та Корнейков проти України» від 24 березня 2016 р. ЄСПЛ постановив, що тримання особи в наручниках під час пологів та після народження дитини, а також неналежні умови утримання матері та дитини в слідчому ізоляторі становили жорстоке, нелюдське або принизливе поводження, що порушує ст. 3 Конвенції [3].

У справі «Каверзін проти України» від 15 травня 2012 р. ЄСПЛ постановив, порушення ст. 3 Конвенції щодо застосування фізичного насильства під час затримання та ненадання медичної допомоги. Суд також зазначив, що випадок Каверзіна відображає системну проблему в Україні, оскільки в інших рішеннях Суду вже було встановлено подібні порушення в Україні [4].

Отже, аналіз практики ЄСПЛ підтверджує, що заборона катування є фундаментальним принципом сучасного міжнародного права і невід'ємною складовою системи захисту прав людини. Вказаний принцип не лише відображає морально-правові стандарти цивілізованого суспільства, але й покладає на держави конкретні зобов'язання щодо захисту людської гідності та фізичної недоторканності, а абсолютний характер цієї заборони виключає будь-які виправдання, зокрема державні інтереси, надзвичайні обставини чи боротьбу з тероризмом.

Список використаних джерел

1. Посібник зі статті 3 Європейської конвенції з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_ukr

2. Невмержицький проти України : Рішення ЄСПЛ від 5 квітня 2005 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/SO1153

3. Корнейкова та Корнейков проти України : Рішення ЄСПЛ від 24 березня 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b56#Text

4. Каверзін проти України : Рішення ЄСПЛ від 15 травня 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_851#Text

Роман ХАРЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Судовий розгляд є центральною стадією кримінального процесу, оскільки саме на цьому етапі здійснюється безпосереднє дослідження доказів, реалізуються принципи змагальності та безпосередності, а також ухвалюється вирок, який визначає юридичну долю особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення. Ця стадія забезпечує практичну реалізацію права кожної людини на справедливий суд, закріпленого в статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 129 Конституції України.

Відповідно до статті 318 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), судовий розгляд – це стадія кримінального провадження, у межах якої суд безпосередньо досліджує докази, заслуховує сторони обвинувачення та захисту, вирішує процесуальні питання та виносить судове рішення. Його основна мета – встановлення істини у справі шляхом забезпечення реалізації принципів законності, змагальності, гласності, безпосередності та рівності сторін перед законом і судом [1, 2].

Судовий розгляд у першій інстанції відбувається у кілька послідовних стадій, які врегульовані розділом IV КПК України. Підготовче судове засідання (ст. 314–315 КПК) полягає у вирішенні питань про допустимість обвинувального акта, розгляді заявлених клопотань, визначенні складу суду та заходів забезпечення кримінального провадження. На етапі відкриття судового розгляду (ст. 342 КПК) суд оголошує свій склад, роз'яснює права та обов'язки учасників процесу, вирішує питання щодо відводів. Дослідження доказів (ст. 346–365 КПК) є найзмістовнішою частиною процесу, під час якої суд заслуховує свідків, досліджує письмові, речові та електронні докази, а також результати експертиз. Під час судових дебатів і останнього слова підсудного (ст. 364–365 КПК) сторони висловлюють свої позиції щодо винуватості або невинуватості обвинуваченого. Завершується судовий розгляд постановленням і проголошенням вироку (ст. 368–376 КПК), де суд оцінює докази з точки зору їх допустимості, належності та достовірності, ухвалює вирок і роз'яснює порядок його оскарження [1].

Українське законодавство містить низку положень, що гарантують дотримання прав і свобод людини під час судового розгляду. Конституція України (ст. 129) закріплює основні засади судочинства, серед яких – незалежність і неупередженість суддів, гласність процесу, забезпечення права на захист, презумпція невинуватості, змагальність сторін та обґрунтованість судових рішень. КПК України (ст. 7, 22, 23) забезпечує реалізацію принципів кримінального провадження, таких як законність, верховенство права, право на справедливий суд, змагальність сторін, безпосередність дослідження доказів і вільна оцінка доказів. Міжнародні акти, зокрема стаття 6 Європейської конвенції з прав людини, встановлюють стандарти справедливого суду, серед яких – розумний строк розгляду справи, незалежність і безсторонність суду, публічність процесу та право бути вислуханим [3, с. 50].

Попри чітке законодавче регулювання, судова практика в Україні стикається з рядом проблем. Однією з найпоширеніших є затягування розгляду справ через неявку сторін або недостатню підготовку суддів та адвокатів, що порушує принцип «розумного строку». Також актуальною є проблема недостатньої незалежності суддів у деяких випадках, що ставить під сумнів неупередженість

рішень. Часто порушується принцип безпосередності, коли письмові свідчення використовуються замість усного допиту, що знижує якість оцінки доказів. Проблеми з допустимістю доказів, особливо отриманих із порушенням процесуальних норм або під час воєнного стану, також залишаються серйозним викликом для судової системи.

Для підвищення ефективності судового розгляду в Україні необхідно внести зміни до КПК щодо чіткішого визначення поняття «розумного строку» та запровадити дієві механізми відповідальності за його порушення. Важливо посилити гарантії незалежності суддів, реформувавши процедуру їх призначення та підвищивши рівень матеріального забезпечення. Слід розширити застосування цифрових технологій – таких як відеоконференції та електронний документообіг – для підвищення оперативності судового процесу. Крім того, необхідно удосконалити правила допустимості доказів, особливо тих, що отримані під час воєнного стану чи в особливих умовах [4, с. 150].

Основними проблемами судового розгляду в Україні є затягування процесів через неявку учасників або перевантаженість судів, що порушує принцип «розумного строку», недостатня незалежність суддів, яка іноді піддається впливу політичних чи адміністративних чинників, а також порушення принципу безпосередності під час дослідження доказів. Серйозною проблемою залишається допустимість доказів, зокрема отриманих із порушенням процесуальних норм, що ставить під загрозу справедливість вироків. Додатково, низький рівень цифровізації судових процедур та організаційні недоліки ускладнюють доступ до правосуддя та знижують ефективність судового процесу.

Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалити законодавство, чітко визначивши поняття «розумного строку» та встановивши відповідальність за його порушення, а також посилити гарантії незалежності суддів шляхом реформування процедур призначення та підвищення їх матеріального забезпечення. Важливим кроком є впровадження цифрових технологій (відеоконференцій, електронного документообігу), удосконалення правил допустимості доказів і підвищення професійної підготовки учасників процесу. Такі заходи сприятимуть забезпеченню справедливого суду, підвищенню довіри громадян до судової влади та зміцненню верховенства права.

Отже, судовий розгляд є ключовою стадією кримінального процесу, під час якої реалізується право особи на справедливий суд, забезпечується верховенство права та приймається остаточне рішення щодо кримінально-правової оцінки діяння. Законодавство України загалом відповідає міжнародним стандартам, однак практика його застосування потребує вдосконалення. Підвищення ефективності судового розгляду можливе через удосконалення процесуальних механізмів, зміцнення незалежності судової влади та активне впровадження сучасних технологій у судочинство.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Мирошниченко Ю. М., Волобуєв А. Ф. Допит у кримінальному провадженні: досудове розслідування і судовий розгляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 4.87 2025. С. 50–56.

4. Невесенко А. В. Реалізація права на справедливий судовий розгляд в Україні в умовах воєнного стану. Сумський державний університет, 2024. С. 150–161.

Діана ХИЖА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УЧАСТЬ ГРОМАДЯН В ОХОРОНІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

У сучасних умовах воєнного стану, спричиненого збройною агресією проти України, питання забезпечення публічної безпеки та громадського порядку набуває особливої актуальності. Від рівня захищеності суспільства, організованості громадян і взаємодії державних структур із населенням залежить стан країни.

Під час війни кожен громадянин стає учасником процесу зміцнення безпеки – незалежно від того, чи це військовослужбовець, поліцейський, волонтер або звичайний мешканець громади. Активна громадська позиція, самоорганізація, участь у територіальній обороні, допомога правоохоронним органам та дотримання правил воєнного часу – усе це є важливими складовими системи публічної безпеки.

Війна – це не лише справа військових і державних структур, а виклик для всього суспільства. Саме тому роль громадян у забезпеченні публічної безпеки стає надзвичайно важливою.

Громадяни, дотримуючись законів, дисципліни та правил воєнного часу, сприяють зміцненню правопорядку, допомагають правоохоронним органам і Збройним силам, запобігають поширенню паніки та фейкової інформації. Активна позиція населення допомагає державі підтримувати контроль над ситуацією навіть у найскладніші періоди.

Одним із найважливіших напрямів участі громадян є взаємодія з поліцією та територіальною обороною. Люди беруть участь у патрулюванні, інформують про підозрілих осіб, транспорт чи диверсійні дії. У багатьох громадах створено добровільні формування, які допомагають правоохоронцям підтримувати порядок і безпеку.

Не менш значущою є волонтерська діяльність – забезпечення військових, допомога постраждалим, евакуація мирного населення, доставка гуманітарних вантажів. Такі дії не лише зменшують соціальну напругу, а й рятують життя.

Велику роль відіграє також інформаційна безпека. Кожен громадянин повинен відповідально ставитися до інформації, не поширювати дані про пересування військ, не публікувати фото обстрілів, боротися з фейками та пропагандою ворога.

Участь громадян у забезпеченні публічної безпеки та громадського порядку має не лише суспільне, а й правове підґрунтя. Держава визнає право та обов'язок громадян брати участь у підтриманні безпеки, але така діяльність повинна здійснюватися в межах закону, відповідно до визначених норм і правил.

Правові основи участі громадян у забезпеченні безпеки визначаються Конституцією України, законами України, а також підзаконними нормативно-правовими актами, що регламентують взаємодію населення з правоохоронними органами, військовими формуваннями та органами місцевого самоврядування.

А саме: Закон України «Про основи національного спротиву», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про Національну поліцію», Накази МВС щодо організації взаємодії поліції з громадськими формуваннями.

Основним нормативним актом, який визначає правові засади діяльності громадян та їхніх об'єднань у сфері підтримання правопорядку є Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [2]. Він передбачає: створення добровільних громадських формувань для допомоги поліції та прикордонній службі, брати участь у спільному патрулюванні, повідомляти про правопорушення, сприяти евакуації населення, гарантії їх правового та соціального захисту.

Під час війни кожен громадянин може зробити свій внесок у захист держави та підтримання порядку. Українці проявляють патріотизм і відповідальність, організовуючи добровільні патрулі, допомагаючи правоохоронцям, беручи участь у територіальній обороні та волонтерських ініціативах.

Прикладами участі громадян під час війни є:

– добровільні патрулі в громадах. У багатьох містах та селах України створено добровільні патрулі, які разом із поліцією забезпечують порядок на вулицях, слідкують за дотриманням комендантської години та допомагають під час надзвичайних ситуацій;

– участь мешканців прикордонних територій. Люди, що живуть поблизу кордону, допомагають у виявленні диверсійно-розвідувальних груп, повідомляють правоохоронців про підозрілу активність і забезпечують безпеку своїх громад;

– волонтерська допомога. Волонтерські організації та ініціативи забезпечують поліцію, підрозділи територіальної оборони та цивільне населення необхідними речами: транспортом, одягом, медикаментами та продуктами. Це дозволяє підтримувати життєдіяльність громад у складних умовах війни;

– українські ІТ-фахівці активно долучаються до фіксації воєнних злочинів, ведуть облік руйнувань та порушень прав людини. Крім того, вони забезпечують кіберзахист інформаційного простору держави, блокують ворожі сайти та протидіють дезінформації.

Таким чином, участь громадян у забезпеченні публічної безпеки та порядку в умовах воєнного стану є невід'ємною складовою національної безпеки. Досвід України показує, що активна взаємодія населення з державними структурами – поліцією, територіальною обороною, волонтерськими та громадськими організаціями – дозволяє ефективно реагувати на загрози, підтримувати порядок у громадах та захищати життя цивільного населення. Громадяни, які беруть участь у патрулюванні, евакуації, волонтерській діяльності та кіберзахисті, демонструють високий рівень відповідальності. Це доводить, що безпека держави залежить не лише від професійних силових структур, а й від активної участі кожного мешканця.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.

Роксолана ХИЖА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА ПОРЯДОК ЇХ НАДАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Адміністративні послуги є засадничим інструментом взаємодії громадян та бізнесу з державою, вони виступають «точками дотику» між владою і суспільством.

У сучасних умовах діджиталізації, реформ адміністративної й публічної служби, в умовах правового режиму воєнного стану, підвищується потреба в якісному, прозорому, стандартизованому порядку надання адміністративних послуг.

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги», адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [1].

У загальному розумінні адміністративна послуга – це різновид діяльності суб'єктів публічної адміністрації, яка здійснюється в межах їхніх владних повноважень та спрямована на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб шляхом надання їм певного адміністративного результату [2, с. 84].

На нашу думку, адміністративна послуга являє собою врегульовані нормами адміністративного права правовідносини, що виникають у процесі звернення фізичної або юридичної особи до компетентного органу державної влади чи місцевого самоврядування з метою отримання офіційного рішення або документа, необхідного для реалізації їхніх прав.

Адміністративна послуга, як категорія публічного адміністрування, поєднує в собі владну дію та сервісний елемент – з одного боку, та надання послуги громадянину – з іншого [3, с. 98].

Вважаємо, що адміністративні послуги – це практичне втілення принципу «держава для людини», коли апарат влади стає не перешкодою, а партнером у реалізації прав громадян.

Необхідно зауважити, що адміністративні послуги мають низку характерних ознак:

1. Заявний характер – надання послуги здійснюється за зверненням (заявою) громадянина або юридичної особи.

2. Юридична значущість – результат має правові наслідки для заявника.

3. Владність дії – послугу надає орган публічної влади в межах компетенції.

4. Регламентованість – чітко визначено порядок, строки та умови надання.

5. Публічність і відкритість – доступ до інформації про послугу гарантується законом [4, с. 124].

Крім того, класифікація адміністративних послуг має практичне значення, адже дає змогу впорядкувати діяльність органів влади. Їх можна поділити:

– за видами діяльності: дозвільні, реєстраційні, ліцензійні, контрольні;

– за способом надання: паперові, електронні, комбіновані;

– за суб'єктом надання: державні, місцеві, через ЦНАП;

– за платністю: безоплатні та платні (адміністративний збір) [5, с. 187].

Кожна категорія вимагає власних стандартів, що забезпечують ефективність і єдність підходів до обслуговування громадян.

На нашу думку, сучасна модель публічного адміністрування в частині надання адміністративних послуг має базуватися на низці принципів, які визначають якість і прозорість процесу:

– законність – діяльність має здійснюватися виключно в межах повноважень;

– рівність і недискримінація – усі заявники мають рівний доступ до послуг;

– доступність і прозорість – інформація про умови й строки повинна бути відкритою;

– оперативність – надання послуги у максимально стислі строки без бюрократичних зволікань;

– відповідальність – персональна відповідальність посадових осіб за порушення процедури;

– сервісність – орієнтація на потреби громадянина, а не на формальності;

– цифровізація – поступовий перехід до електронного урядування.

Якість адміністративних послуг – це показник ефективності публічного адміністрування. Вона визначається такими критеріями, як швидкість обслуговування, доступність інформації, професійність персоналу, комфорт умов прийому.

Контроль за якістю забезпечується через внутрішній моніторинг, оцінювання діяльності ЦНАПів, аналіз звернень громадян та незалежні соціологічні опитування.

Не менш важливим є людський фактор – кваліфікація, етична поведінка та відповідальність службовців. Адже навіть ідеально прописана процедура може втратити ефективність через байдужість чи некомпетентність виконавця [2, с. 47].

Отже, адміністративні послуги є ключовим інструментом взаємодії громадянина з державою та механізмом реалізації його прав і законних інтересів. Вони втілюють у собі поєднання владного та сервісного елементів, коли держава не лише встановлює правила, а й безпосередньо допомагає людині реалізувати їх на практиці.

Ефективність системи адміністративних послуг визначається не стільки кількістю прийнятих нормативних актів, скільки якістю їх виконання – дотриманням процедур, строків, стандартів обслуговування та принципів відкритості. У цьому контексті важливою складовою стає інституційна та цифрова модернізація, що суттєво впливає на комфорт і довіру громадян до влади.

Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) стали реальним прикладом перетворення державної служби на зручний та зрозумілий сервіс. Вони працюють за принципом «єдиного вікна», забезпечують швидкий доступ до необхідних послуг, стандарти обслуговування та прозорість дій посадових осіб.

Водночас розвиток електронного урядування через мобільний застосунок «Дія» відкрив новий етап у цифровізації адміністративних послуг. Сьогодні громадяни можуть отримувати довідки, витяги, витребовувати документи, подавати заяви чи навіть відкривати бізнес онлайн – без особистого відвідування установ. Це не лише спрощує комунікацію з державою, а й мінімізує корупційні ризики, пришвидшує процеси та створює відчуття сучасної, сервісної держави.

Таким чином, необхідно, щоб адміністративні послуги в Україні поступово переходили із площини бюрократичних процедур у площину зручних, швидких і прозорих сервісів, де головною цінністю стає людина. Подальший розвиток ЦНАПів, удосконалення цифрової інфраструктури, інтеграція електронних платформ «Дія» та підвищення професійного рівня працівників публічної адміністрації є запорукою формування ефективної, відкритої та сучасної системи публічного адміністрування.

Список використаних джерел

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text

2. Правове регулювання адміністративних послуг (у схемах) : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокуренка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 120 с.

3. Шамрай Н. В. Довідник з питань надання адміністративних послуг (практичний посібник для адміністраторів центрів надання адміністративних послуг) : довідник. Видання 2-ге. К., 2021. 304 с.

4. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс : підручник / за заг. ред. В. Галунька, В. Фелика. Вид. 5-те. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 700 с.

5. Адміністративне право України (загальна частина) : навчальний посібник / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Л. С. Гулак., Н. Я. Отчак, Л. О. Остапенко інші. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2021. 618 с.

Юрій ХИТРА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Іван ГАВЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ГРУПИ РИЗИКУ У ПРОЦЕСІ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Взаємодія поліції з неповнолітніми групи ризику є надзвичайно чутливою сферою, де поєднуються юридичні, соціальні та психологічні аспекти. Ефективність профілактичної роботи залежить від здатності поліцейських встановлювати довірливі стосунки, правильно оцінювати мотивації та поведінкові характеристики підлітків, а також використовувати індивідуальний підхід до кожного випадку [1].

Психологічні особливості підлітків групи ризику, які схильні до правопорушень, включають імпульсивність, підвищену емоційну реактивність, низький рівень самоконтролю та сприйнятливість до впливу однолітків [2]. Ці фактори ускладнюють традиційні профілактичні методи і вимагають застосування спеціалізованих психологічних технік, спрямованих на розвиток навичок саморегуляції та формування адекватних стратегій вирішення конфліктних ситуацій [3].

Важливою складовою ефективної взаємодії є формування довірчих стосунків між поліцейськими та неповнолітніми. Дослідження показують, що підлітки легше відкриваються і коректніше реагують на профілактичні заходи, коли співробітники поліції проявляють емпатію, стабільність у комунікації та готовність слухати [4]. Застосування авторитарного або покарання орієнтованого підходу часто провокує опір та посилює негативну поведінку [5].

Особливе значення має оцінка ризиків і попереднє планування профілактичних заходів з урахуванням індивідуальних психологічних характеристик підлітків. Використання психологічних профілів дозволяє передбачати можливу реакцію неповнолітніх на різні типи втручань та обирати найбільш ефективні методи впливу, мінімізуючи конфлікт і ризик ескалації агресії [6].

Крім того, успіх профілактики залежить від комплексного підходу, який включає співпрацю з соціальними службами, педагогами та психологами. Взаємодія з освітніми та соціальними інституціями дозволяє забезпечити підтримку неповнолітніх у кризових ситуаціях і сприяє формуванню позитивних соціальних моделей поведінки [7].

Профілактична робота також потребує постійного психологічного супроводу поліцейських. Високий рівень емоційного навантаження та стресові ситуації, що виникають під час роботи з групами ризику, вимагають застосування психологічних технік самозахисту та регулярного професійного супервізування, щоб уникнути вигорання та підтримувати ефективність комунікацій [8].

Особливе значення має врахування соціально-культурних факторів, які впливають на поведінку неповнолітніх. Різниця у соціальному середовищі, сімейному статусі, рівні освіти та соціальної інтеграції потребує адаптації профілактичних методів під конкретні умови, що сприяє підвищенню їхньої ефективності [9].

Узагальнюючи, психологічні аспекти взаємодії поліції з неповнолітніми групи ризику в процесі профілактики правопорушень зводяться до потреби застосування індивідуалізованого підходу, формування довіри, оцінки психологічних рис, комплексної взаємодії з соціальними структурами та підтримки емоційного стану працівників поліції [10]. Такий підхід сприяє зниженню рівня правопорушень серед підлітків і формує передумови для їхньої соціальної адаптації.

Список використаних джерел

1. Білошицька О. Психологія комунікації у правоохоронних органах. Київ : КНУ, 2021. 192 с.
2. Ковальчук І. П. Психологічні характеристики підлітків групи ризику. *Психологічний журнал*. 2020. № 3. С. 45–52.
3. Герасименко Л. Профілактична робота поліції з неповнолітніми: психологічні аспекти. Харків : ХНУ, 2022. 136 с.
4. Романенко С. В. Довіра у взаємодії поліції з підлітками. *Журнал соціальної психології*. 2021. № 2. С. 33–39.
5. Мельник В. А. Авторитарні та емпатійні підходи у роботі з неповнолітніми. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 4. С. 67–74.
6. Петрова Н. О. Психологічне профілювання неповнолітніх для профілактики правопорушень. Київ : Наукова думка, 2021. 128 с.
7. Сидоренко Т. В. Міжвідомча взаємодія у роботі з групами ризику. *Соціальна робота*. 2022. № 1. С. 50–57.

8. Іваненко О. В. Психологічний супровід працівників поліці. *Журнал психічного здоров'я*. 2021. № 3. С. 22–28.
9. Литвиненко М. С. Соціально-культурні фактори поведінки неповнолітніх. *Психологія розвитку*. 2020. № 4. С. 15–23.
10.Шевчук А. В. Комплексний підхід у профілактичній роботі поліції з підлітками. *Право та суспільство*. 2022. № 2. С. 38–44.

Юрій ХИТРА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Процеси євроінтеграції визначають стратегічний напрям розвитку України та обумовлюють необхідність глибокої трансформації системи адміністративного права. Європейський вибір держави зумовлює модернізацію правових інститутів, приведення національного законодавства у відповідність до норм і принципів Європейського Союзу, зокрема принципів верховенства права, підзвітності, прозорості, доброчесності та ефективності діяльності публічної адміністрації [1; 3].

Адаптація адміністративно-правових норм до європейських стандартів спрямована на формування сучасної сервісної моделі державного управління, у центрі якої стоїть людина, її права і свободи. З огляду на це, однією з провідних тенденцій розвитку адміністративного права є гармонізація національної нормативно-правової бази з acquis communautaire, що охоплює сфери державної служби, адміністративних процедур, адміністративного судочинства, протидії корупції та належного врядування [2; 5].

Важливим напрямом є утвердження нової правової парадигми, у межах якої адміністративне право виконує не лише регулятивну, а й правозахисну функцію, забезпечуючи ефективний контроль за діяльністю органів публічної влади та захист громадян від свавілля адміністрації [4].

Суттєве значення для європейського розвитку має удосконалення адміністративного судочинства, спрямоване на забезпечення доступності правосуддя, прозорості та ефективності розгляду публічно-правових спорів. У цьому контексті роль адміністративних судів в Україні дедалі зростає, оскільки вони гарантують реалізацію принципів верховенства права та підзвітності державних органів перед суспільством [6].

Серед інших актуальних тенденцій розвитку адміністративного права в умовах євроінтеграції слід відзначити процес цифровізації публічних послуг та впровадження електронного урядування. Формування системи електронної взаємодії між громадянином і державою сприяє підвищенню відкритості адміністративних процедур, мінімізації корупційних ризиків та створенню умов для ефективної комунікації між публічною адміністрацією й суспільством [7; 9].

Водночас реформування системи державної служби, запровадження стандартів професійної етики та доброчесності, а також підвищення кваліфікації публічних службовців виступають необхідними передумовами становлення європейської моделі публічного управління [10].

Сучасні наукові дослідження акцентують на тому, що вітчизняне адміністративне право поступово переходить від владно-командної до сервісно-орієнтованої концепції, яка відображає засади «good governance» – належного врядування, участі громадян у прийнятті рішень, відкритості держави та ефективного використання ресурсів [11; 12]. Такі підходи зумовлюють необхідність комплексного оновлення адміністративно-правових інститутів, формування ефективних механізмів оскарження рішень органів влади та підвищення рівня правової культури державних службовців.

Таким чином, сучасні тенденції розвитку адміністративного права України в умовах євроінтеграції відображають процес його поступової європеїзації, гармонізації правової системи з європейськими стандартами та переорієнтації на людиноцентричні цінності. Удосконалення адміністративного законодавства, цифровізація публічних послуг, реформування державної служби та розвиток адміністративного судочинства є ключовими чинниками формування сучасної моделі публічного управління, що відповідає принципам демократії, правової держави та належного врядування. Реалізація цих тенденцій сприятиме зміцненню правової системи, підвищенню довіри громадян до влади, ефективному функціонуванню публічної адміністрації та інтеграції України до європейського правового простору [13; 14].

Список використаних джерел

1. Мельник Р. С. Джерела адміністративного права: сучасний погляд на усталені конструкції. *Право України*. 2019. № 5. С. 46–62.
2. Approximation of Ukrainian Law to EU Law. *Batory Foundation*, 2020.
3. Адміністративне право України: сучасні тенденції розвитку / за ред. В. Б. Авер'янова. К. : Юрінком Інтер, 2021. 512 с.
2. Ващенко Ю. С. Правова природа та співвідношення категорій «публічна влада», «публічне управління» і «публічне адміністрування». *Адміністративне право і процес*. 2022. № 4(39). С. 9–17.
3. Legal Nature and the Ratio of the Categories «Public Authority», «Public Administration» and «Public Administrating» in the Modern Doctrine of Administrative Law. *ResearchGate*, 2022.
4. Adaptation of the Ukrainian Administrative Justice System to EU Requirements: transparency, efficiency and accessibility in public-law disputes. *CERIDAP Journal*, 2023.
5. Administrative Procedure: European Standards and Conclusions for Ukraine. *ResearchGate*, 2021.
6. Halunko V. Theory of the Administrative Law of Ukraine in the Context of the Law «On Administrative Procedure» and Martial State in Ukraine. *Administrative Law and Process*. 2022. Vol. 4 (39).
7. Рибченко С. О. Адміністративне право України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Соціальне право.* 2024. № 1. С. 12–19.
8. Кормич Б. А. Європеїзація публічного адміністрування в Україні: правові та інституційні аспекти. *Lex Portus*. 2023. № 4. С. 35–47.
9. Implementation of the Administrative Law Norms in Ukraine. PDF, 2022.
10. Administrative Law of Ukraine: Development and Modernization Trends. *European Science Essays*, 2023.
11. Новели сучасної концепції українського адміністративного права / під ред. Р. С. Мельника. Одеса : ОНУ, 2023. 284 с.
12. Judicial decisions in the system of administrative law sources in Ukraine. *European Scientific Journal*, 2024. № 2. С. 78–89.

Єгор ХЛИСТУН
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦІЄЮ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В РАЙОНАХ, НАБЛИЖЕНИХ ДО ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ

В умовах воєнного стану діяльність Національної поліції України набуває особливого значення, особливо в районах, наближених до зони бойових дій. Забезпечення безпеки цивільного населення в цих регіонах вимагає від правоохоронців не лише професійних навичок, а й здатності оперативно реагувати на нові виклики та загрози. Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Ключовою складовою роботи поліції в прифронтових районах є превентивна поліцейська діяльність, яка постає окремою проактивною стадією протидії злочинності [1] та може відігравати вирішальну роль у запобіганні правопорушенням в умовах воєнного стану, коли особливо зростають ризики під безпосереднього припинення правопорушень.

Превентивні заходи в зонах, наближених до бойових дій, включають:

- постійне патрулювання населених пунктів, контроль переміщень осіб і транспорту;
- моніторинг криміногенної обстановки;
- виявлення та усунення факторів, що сприяють вчиненню злочинів;
- інформування населення про загрози безпеці та протидію ним.

Особливістю превентивної роботи в цих умовах є необхідність врахування специфічних загроз, пов'язаних із близькістю до зони конфлікту: загроза обстрілів, присутність диверсійно-розвідувальних груп противника, незаконний обіг зброї та вибухівки. Як зазначається у науковій літературі, «превенцію злочинів фахівці широко розуміють як складову протидії злочинності, виокремлюючи спеціальну превенцію, спрямовану на недопущення злочинів з боку конкретних осіб та загальну превенцію, орієнтовану на запобігання злочинам з боку невизначеного числа осіб» [1, с. 212].

Вчені також наголошують на необхідності впровадження моделі взаємодії між поліцією та громадою, яка сприяє підвищенню довіри та ефективності профілактичної роботи [2]. Ця практика вже довела свою ефективність у прифронтових районах Дніпропетровської, Харківської та Миколаївської областей, де поліція разом із місцевими волонтерами та владою організовує інформаційні заходи, допомагає в евакуації та забезпечує безпеку гуманітарних конвоїв

Взаємодія з громадою в прифронтових районах передбачає:

– налагодження постійного діалогу з мешканцями;
– залучення громадян до виявлення загроз безпеці;
– проведення просвітницьких заходів щодо правил поведінки в умовах воєнного стану;
– створення систем швидкого оповіщення населення про небезпеку.

Довіра населення до поліції стає критично важливою, оскільки саме місцеві жителі можуть надати цінну інформацію про підозрілі особи, зміни в обстановці, потенційні загрози. Тому поліцейські повинні бути максимально відкритими, доступними та готовими до співпраці з громадою.

Правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану характеризується низкою особливостей. Поліцейські працюють в умовах постійної загрози обстрілів, що вимагає додаткової підготовки та засобів захисту, створюючи підвищені ризики для особового складу. Діяльність має комплексний характер загроз: окрім традиційних злочинів, поліція протидіє диверсіям, коригуванню вогню противника та незаконному обігу зброї військового призначення. До пріоритетних завдань належать евакуаційні заходи, зокрема супроводження та забезпечення безпеки під час евакуації цивільного населення, а також посилена охорона об'єктів критичної інфраструктури та життєзабезпечення населення. Важливою складовою роботи є документування воєнних злочинів, що включає фіксацію наслідків обстрілів та збір доказів порушень міжнародного гуманітарного права.

Ефективність роботи поліції значною мірою залежить від координації з Збройними Силами України, органами місцевого самоврядування, рятувальними службами, волонтерськими організаціями. Така міжвідомча взаємодія дозволяє оперативно реагувати на надзвичайні ситуації та забезпечувати комплексний захист населення [3, с. 196].

Забезпечення поліцією безпеки цивільного населення в районах, наближених до зони бойових дій, є складним багатоаспектним завданням. Успішне його виконання можливе лише за умови поєднання превентивної діяльності, тісної взаємодії з громадою та координації зусиль усіх структур безпекового сектору. Досвід, набутий українськими поліцейськими в цих складних умовах, стане цінним внеском у розвиток теорії та практики правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Валєєв Р. Г., Чуріков Д. С. Превентивна діяльність поліцейських як стадія протидії злочинності. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах :* Матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 212–215.

2. Валєєв Р. Г. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, як складова соціального розвитку держави. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави :* тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 1 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 128–130.

3. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник. К. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2016. 196 с.

Андріана ЦВІЛИНЮК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Мовні відносини є однією з найважливіших складових суспільного життя, адже мова – це не лише засіб спілкування, а й основа національної ідентичності, культури та державності. У період російської агресії проти України, складних суспільних, економічних відносин важлива роль в об'єднанні держави належить, зокрема, мові. Як зазначає Л. Масенко, «об'єднати і відокремити – ось дві головні функції, які вона виконує. Об'єднати населення всередині країни, відокремити зовні, від сусідів. І скільки б політики не намагались віднайти якісь інші чинники суспільної консолідації, ефективнішого засобу, аніж поширення загальнонаціональної мови, вони не знайдуть. Спільна мова є одним з головних факторів, які забезпечують солідарність населення і, відповідно, стабільність держави» [1, с. 8].

В умовах незалежної України питання правового регулювання мовних відносин набуває особливого значення, оскільки пов'язане з утвердженням державної мови, забезпеченням прав національних меншин і реалізацією конституційних прав громадян.

Тож актуальним залишається дослідження аспектів правового регулювання мовних відносин в Україні, проблеми застосування мовного законодавства на практиці, ролі державної мови та мов національних меншин, а також впливу мовної політики на громадянську свідомість та її гармонізацію з міжнародними стандартами.

Проблема удосконалення мовного законодавства та регулювання мовної політики була об'єктом вивчення в роботах таких науковців (як мовознавців, так і правників), як Н. Бабич, Б. Баурінг, В. Годованець, В. Горбатенко, Д. Грицяк, В. Заблоцький, М. Канавець, І. Кресіна, Л. Масенко, Л. Нагорна, М. Степаненко, В. Шевченко, О. Явір тощо.

Під поняттям «правове регулювання мовних відносин» розуміють систему норм та заходів, спрямованих на забезпечення використання державної мови, захист мов національних меншин та реалізацію мовних прав громадян у різних сферах суспільного життя.

Попри те, що більшість українських громадян переконані, що державна мова має бути основним засобом спілкування у всіх сферах, за даними опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у період з 14 лютого до 4 березня 2025 року, залишається значною частка тих, хто в повсякденному житті послуговується російською – 13% або рівною мірою українською та російською мовами – 19%. Така ситуація безпосередньо впливає на престиж української мови та на утвердження її статусу в суспільстві.

Згідно зі ст. 10 Конституції України, державною мовою в Україні є українська мова, і держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування у всіх сферах суспільного життя [2]. Власне ця норма є основоположною гарантією мовної стабільності держави.

Одним із основних нормативно-правових актів, який регулює мовну політику в Україні, є Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3], що регламентує функціонування державної мови у сфері освіти, культури, інформаційного простору, державного управління та обслуговування населення. Цей закон став важливим етапом у розвитку мовної політики, однак практика його застосування виявила низку проблем – від формального виконання окремих положень до браку контролю та відповідальності за його порушення.

Основними проблемами практичного застосування мовного законодавства є недостатнє виконання його вимог у приватному секторі, особливо у сфері обслуговування. Наприклад, у приватних кафе чи магазинах часто можна почути: «Ми обслуговуємо тільки російською, бо так швидше». Непоодинокими є й порушення, коли під час влаштування на роботу претендента на посаду попереджають про те, що мовою роботи компанії є російська, й на цій підставі відмовляють у підписанні контракту. Такі й подібні ситуації свідчать про брак чітких механізмів контролю за реалізацією мовної політики на місцях.

І. Фаріон звертає увагу на ще одну проблему, пов'язану із реалізацією Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», зауважуючи, що в деяких аспектах він створює умови для звуження функцій української мови «через системне відсилання до інших законів, у наскрізному відтермінуванні його окремих статей та відтермінуванні покарання за порушення. Показово про це свідчать три базові сфери буття нації: освітньо-наукова, культурно-інформаційна та державноуправлінська. У всіх них допущено іншу мову або ж мову, «прийнятну для сторін» [4, с. 119].

Не менш важливою проблемою залишається питання відповідальності за порушення мовного законодавства. Хоча Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» передбачає адміністративні санкції за недотримання його вимог, на практиці механізм їх реалізації часто має декларативний характер.

Відповідно до ст. 3 Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, держава зобов'язана не лише підтримувати функціонування державної мови, а й гарантувати захист та розвиток мов національних меншин. Як підкреслює Європейська хартія регіональних мов, будь-яка держава, яка підтримує свою державну мову, зобов'язана одночасно забезпечувати захист мов національних меншин [5] – це принцип подвійного балансу.

Водночас некоректний переклад Хартії спричинив безпідставні звинувачення з боку деяких держав щодо неналежного виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, зумовив політичні маніпулювання, метою яких є підрив статусу української мови як державної. Це дало підстави уповноваженій із захисту державної мови О. Івановській у жовтні 2025 року закликати народних депутатів України невідкладно ухвалити закон, який передбачає оновлення переліку мов, які потребують особливого захисту та підтримки, і таким чином вилучити з нього російську (яка не потребує такого захисту), позбавляючи кремлівську пропаганду інструменту маніпуляцій.

Таке ефективне правове регулювання мовних відносин (не тільки на рівні українського, але й міжнародного законодавства) є не лише юридичним, культурним, моральним, а й безпековим викликом для держави.

Отже, удосконалення правового регулювання мовних відносин в Україні потребує не лише законів, а й ефективного їх виконання, підвищення правової культури громадян та створення дієвих механізмів контролю.

Оскільки мова є не лише засобом спілкування, а й потужним чинником формування національної самосвідомості, культури та правової єдності суспільства, подальше удосконалення правового регулювання мовних відносин має стати головним напрямком державної політики України. Саме від узгодженості законодавства, стабільності правових механізмів і рівня мовної культури громадян залежить ефективність реалізації принципів демократії, справедливості та рівності всіх перед законом. Водночас надзвичайно важливим завданням сучасної мовної політики є формування толерантного мовного середовища, у якому повага до державної мови поєднується з підтримкою мовного розмаїття. Україна, як європейська держава, має прагнути до моделі, де знання української мови є не лише юридичним обов'язком, а й соціальною цінністю.

Список використаних джерел

1. Масенко Л. Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 2004. 120 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР станом на 01 січня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII : станом на 15 листопада 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text.
4. Фаріон І. Д. Ліберально-гібридна модель мовного питання в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Записки з українського мовознавства*. 2019. Т. 2, вип. 26. С. 109–119.
5. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин: від 05.11.1992. *Офіційний вісник України*. 2006. № 50. С. 379.

Вероніка ЧЕПУРНА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ГРОМАДЯН ЯК СУБ'ЄКТІВ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Відмінною особливістю аграрних правовідносин є різноманітність їх суб'єктного складу. Зокрема, учасниками аграрних відносин виступають як фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, так і юридичні особи різних форм власності, що здійснюють господарську діяльність на землі, займаються виробництвом, переробкою, збутом сільськогосподарської продукції або надають послуги сільськогосподарським виробникам. До суб'єктів також належать державні органи, уповноважені здійснювати регулювання у сфері сільського господарства в Україні.

Суб'єкти аграрних відносин – це учасники суспільних відносин в сфері сільськогосподарської виробничої та пов'язаної з нею діяльності, що є носіями прав і обов'язків закріплених в нормах аграрного права. Також суб'єктом аграрного права, на думку В. Єрмоленка, є особа, визначена законодавством, яка наділена сукупністю прав і обов'язків, достатніх для забезпечення участі у аграрних відносинах [2,с. 305].

Громадяни як суб'єкти аграрних правовідносин можуть виступати виробниками сільськогосподарської продукції, тобто особи, що безпосередньо займаються виробництвом сільськогосподарської продукції. Так, відповідно до Закону України «Про сільськогосподарський перепис», виробники сільськогосподарської продукції – сільськогосподарські товаровиробники, фізичні особи (у тому числі домогосподарства, фізичні особи, що здійснюють діяльність, пов'язану з веденням особистого селянського господарства, самозайняті особи у сфері сільського господарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю [3]. Також громадяни-підприємці, особи що зареєстровані як підприємці та ведуть діяльність в аграрному секторі та громадяни, які не займаються підприємницькою діяльністю – це можуть бути особи, що працюють за наймом у сільськогосподарських підприємствах або ведуть особисте селянське господарство.

Основні права, свободи і інтереси громадян України знайшли своє відображення в Конституції України. Права, свободи і обов'язки, закріплені в Конституцією Україні, становлять основу правового положення всіх громадян України і є єдиними для всіх трудівників держави, в тому числі і для сільськогосподарських працівників. А саме:

– право власності на землю, яке набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою у відповідності з законом;
– право людини на приватну власність;

– право на не заборонену законом підприємницьку діяльність;

– на працю, вільний вибір професії та виду трудової діяльності, заробляти працею собі на життя. Забороняється використання примусової праці. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їх здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

– право на страйк, відпочинок, соціальний захист, житло, охорону здоров'я;

– право на результати своєї інтелектуальної діяльності [4].

Звичайно, в нинішніх умовах не всі ці права можуть бути реалізовані однаковою мірою громадянами України, в тому числі і сільськогосподарськими працівниками. Відсутність необхідної кількості бюджетних коштів і падіння виробництва звужує можливості по належному забезпеченню прав людини у сфері працевлаштування, організації відпочинку, соціального захисту, будівництва житла, наукових досліджень, охорони здоров'я тощо.

Враховуючи вищевикладене, правове становище (статус) громадян як суб'єктів аграрних правовідносин визначається як правове положення фізичної особи-підприємця, зайнятої в сільськогосподарському виробництві, що включає системно впорядковану сукупність прав, обов'язків та законних інтересів, закріплених у чинному законодавстві України, гарантованих державою та забезпечених особистою відповідальністю перед законом, та суспільством. Підприємці вступають у суспільні відносини, врегульовані нормами аграрного права, після проходження відповідної державної реєстрації, яка надає їм правові підстави здійснювати господарську діяльність у сфері сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Долинська М. С., Заболотна Н. Я., Марич Х. М. А25 Аграрне право : навчальний посібник. Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2020. 252 с.

2. Єрмоленко В. М. Ретроспектива сучасного аграрного права. *Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин :* збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17–18 травня 2013 р.). Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 304–307.

3. Закон України «Про сільськогосподарський перепис» від 23.09.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17#Text

4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL:ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text

Вікторія ЧИРИБАН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАПОРІЗЬКА СІЧ ЯК ФЕНОМЕН ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ

Запорізька Січ – це унікальне явище в історії українського державотворення, яке втілювало засади народовладдя, самоврядування, колективної відповідальності та рівності.

Сформувавшись у XVI столітті як військово-політична організація вільних козаків, Запорізька Січ поступово перетворилася на своєрідну «козацьку республіку». Її внутрішній устрій базувався на принципах виборності, колективного ухвалення рішень і підзвітності влади, що робить Січ одним із перших проявів демократичної традиції в українській історії. У той час, коли більшість європейських держав мали монархічні або станово-аристократичні системи, Запорізька Січ демонструвала приклад широкої участі громадян у політичному житті.

Однією з головних рис устрою Запорізької Січі була виборність усіх посадових осіб. Влада не передавалася у спадок і не закріплювалася довічно, що забезпечувало постійну зміну керівництва та громадський контроль над владою. Як зазначається у джерелах, усі вибори проводилися на загальній козацькій раді, де кожен мав право голосу [3, с. 120]. Старшину – кошового отамана, суддю, писаря, осавула – обирали щороку, а у випадку зловживань або втрати довіри товариство могло негайно позбавити отамана повноважень [3, с. 137].

Такий порядок створював умови для ротації керівництва й утвердження принципу підзвітності перед громадою. Це був ранній прояв демократичної практики, що передбачала взаємний контроль між владою та суспільством, подібно до сучасної системи стримувань і противаг.

Верховним органом влади на Січі була Військова рада – загальні збори всього товариства. Саме вона ухвалювала найважливіші рішення: від обрання отамана до оголошення війни, укладання миру

чи визначення покарання для винних. За свідченням Д. Яворницького, «без загальної ради всього Запорізького Війська кошовий отаман нічого не міг і не смів здійснити» [3, с. 139–140].

Отаман мав виступати перед громадою з непокритою головою, що символізувало його підлеглість спільній волі. Рішення ухвалювалися лише після публічного обговорення всіма присутніми [3, с. 140]. Цей механізм відображав панування колективізму, довіри до спільної думки й усвідомлення рівності всіх учасників політичного процесу. У вирішенні державних питань брали участь як старшини, так і звичайні козаки – «чернь», чия позиція часто була визначальною для остаточного рішення [3, с. 136]. Таким чином, Запорізька рада була своєрідним проявом безпосередньої демократії, рідкісної навіть для тогочасної Європи.

Хоча кошовий отаман мав широкі військові й адміністративні повноваження, його влада була чітко обмежена. Він підкорявся рішенням ради і міг бути усунутий будь-якої миті. У випадках, коли громада не погоджувалася з наказами отамана, вона могла висловити протест або змусити його скласти повноваження [3, с. 121].

Таким чином, на Січі діяла своєрідна система громадського контролю, що не дозволяла узурпації влади. Влада ґрунтувалася не на страху чи авторитеті, а на довірі товариства. Це забезпечувало баланс між керівництвом і колективною волею, що є фундаментом будь-якої демократичної системи.

Основою козацького ладу була рівність усіх членів товариства. Кожен козак мав рівне право голосу на радах, незалежно від походження чи матеріального становища. За словами Д. Яворницького, «на Запоріжжі панувала цілковита рівність: кожен міг висловлювати власну думку, а рішення ради були обов'язковими для всіх» [3, с. 120].

Цей принцип поширювався і на судочинство: суд розглядався як вираз спільної волі війська, а вироки ухвалювалися не окремими суддями, а всією громадою. Завдяки цьому забезпечувався високий рівень довіри до правосуддя та відчуття колективної відповідальності. Рівність, справедливість і взаємоповага стали невід'ємними рисами козацької демократії.

Демократична система Запорізької Січі мала як позитивні, так і проблемні сторони.

До позитивних рис передусім належав високий рівень самоврядування, оскільки громада самостійно регулювала власні справи без зовнішнього втручання [3, с. 121]. Усі питання вирішувалися відкрито, що забезпечувало гласність і колективну участь у політичному процесі. Посадові особи були підзвітними товариству, а відсутність бюрократичного апарату сприяла швидкому прийняттю рішень. У суспільстві панувала повага до особистої свободи, розвинене почуття честі та взаємної відповідальності.

Разом із тим, існували й негативні риси. Рішення ради часто мали емоційний і непостійний характер: під впливом настроїв «черні» або суперечок ухвалювалися спонтанні постанови, що ускладнювало стабільність управління [3, с. 133, 136]. З часом у Січі проявилася схильність до анархії та охлократії, коли колективна влада втрачала організованість [1, с. 202]. Відсутність сталого стратегічного центру управління робила козацьку державність вразливою до зовнішніх загроз і послаблювала її політичну стабільність [1, с. 248].

Історичне значення Запорізької Січі полягає не лише у її військових досягненнях, а й у формуванні демократичних засад української політичної культури. Її досвід самоврядування, виборності та громадського контролю став прикладом для подальших етапів розвитку української державності – від Гетьманщини до сучасної України [2, с. 162].

Ідеї народного суверенітету, колективної відповідальності та рівності, що втілилися в устрої Січі, надихали діячів українського національного відродження XIX–XX століть і стали підґрунтям сучасних уявлень про демократію та соборність.

Запорізька Січ є унікальним прикладом демократичного устрою на теренах Східної Європи. Її модель поєднувала військову дисципліну з громадським самоврядуванням, а особисту свободу – із колективною відповідальністю. Принципи виборності, рівності, підзвітності та колективного ухвалення рішень сформували демократичну традицію, що збереглася в українській політичній культурі.

Попри певні недоліки – стихійність, емоційність і відсутність стабільних інституцій – Січ залишила глибокий слід у національній пам'яті як символ вільного, справедливого та рівноправного суспільства, у якому влада належала громаді, а не окремим особам.

Список використаних джерел

1. Гуржій О. І., Ісаєвич Я. Д., Котляр М. Ф. та ін. Історія України: нове бачення / за ред. Смолія В. А. Київ : Україна, 1995. Том 1. 350 с.
2. Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Шевчука Ю. І.; вступ. ст. Кульчицького С. В. Київ : Либідь, 1992. 510 с.
3. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків / за ред. Сварник І. Львів : Світ, 1990. Том 1. 319 с.

Вікторія ЧОЛІЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОФЕСІЙНОГО РЕСУРСУ СЛІДЧОГО

У сучасних умовах ефективне управління часом стає однією з ключових компетентностей у професійній діяльності, зокрема у сфері правоохоронних органів. Для слідчих, чия робота відзначається високою динамічністю, значним обсягом завдань, необхідністю дотримання процесуальних строків і постійною напругою, проблема контролю та раціонального розподілу часу є особливо актуальною. Невміння ефективно планувати робочий день може призводити до перевантаження, емоційного виснаження й зниження якості виконання службових обов'язків. Тому розвиток навичок тайм-менеджменту у слідчих є важливою умовою підвищення їхньої професійної ефективності, підтримання психологічної стійкості та забезпечення балансу між роботою і особистим життям [1, с. 279]. Науковий підхід до управління часом не є новою проблемою. Його історія сягає давніх часів. Ще 2000 років тому відомий мислитель Сенека у Стародавньому Римі запропонував розділити весь час на осмислено використаний (корисний) та погано використаний (марний) час. Він почав регулярно записувати свій час у письмовій формі, стверджуючи, що оцінювати певний період часу слід на основі того, наскільки він був насиченим.

В даний час на них лежить важкий тягар не тільки розслідування різних видів злочинів, а й проведення попереднього розслідування, особливо для слідчих, які працюють практично цілодобово. У зв'язку з цим тайм-менеджмент виходить на перший план в організації діяльності слідчих. Термін «тайм-менеджмент» здавна використовується при організації багатьох видів професійної діяльності. Питання планування, криміналістичної алгоритмізації та програмування розслідування кримінального провадження, основи побудови криміналістичних алгоритмів, дії слідчого на початковому етапі розслідування, взаємодія слідчого з оперативними оперативниками як сфери діяльності слідчого з урахуванням організації його роботи, ефективне використання робочого часу об'єкта доказування, рекомендації з контролю та виставлення рахунків. відводиться робочий час слідчому.

Тайм-менеджмент (англ. time management) по суті означає здатність людини організовувати свій час з метою підвищення ефективності його використання як у професійній діяльності, так і в особистому житті [1, с. 279].

Цей метод досить простий у виконанні, що робить його придатним практично для будь-якого виду роботи, в тому числі для слідчих. Оскільки більша частина робочого часу екзаменатора витрачається на написання текстів на паперових і електронних носіях, що стомлює і напружує як органи зору, так і м'язи тіла, особливо спини і шиї, цей метод розподілу робочого часу дозволяє організму робити необхідні перерви. Під час цих перерв слідчий може виконувати візуальну гімнастику або невелику розминку для тіла, яка може не тільки полегшити роботу мозку, але і принести значну користь організму, оскільки це сидячі заняття, особливо в неправильних положеннях, які призводять до багатьох захворювань. Очевидно, що використання цієї методики при проведенні більшості слідчих дій, наприклад, при огляді місця події або допиті підозрюваного, дуже важко, а іноді навіть недоречно [2]. Однак слідчий може ефективно використовувати його в той момент, коли він працює над оформленням процесуальних документів або виконує організаційну роботу, наприклад, складає обвинувальний висновок, розглядає матеріали справи або складає протокол огляду предмета або документа.

Ефективність розкриття, розслідування, запобігання та запобігання злочинам, а також, звичайно, оптимізація робочого часу, значною мірою залежать від взаємодії між слідчими та органами, відповідальними за оперативно-розшукову діяльність. Ця взаємодія вимагає координації зусиль між слідчими та відповідальними органами (насамперед поліцією) щодо цілей, ресурсів, місця та часу під час розкриття та розслідування злочинів.

Стосовно управління часом у слідчій роботі, можна зробити наступний висновок: брак робочого часу, тобто брак часу протягом робочого дня, може бути спричинений поганою організацією роботи з боку слідчого або некомпетентністю керівника. Це призводить до метушні в роботі, затримок у виконанні завдань та неякісної роботи, що зрештою впливає на ефективність усього слідчого підрозділу. Одним із рішень цієї проблеми є облік керівником робочого часу підлеглих слідчих.

Управління часом допомагає ефективніше використовувати не лише робочий час, а й час відпочинку. Зокрема, рекомендується організовувати повсякденне життя так, щоб воно займало якомога менше часу, ретельно планувати вільний час заздалегідь і дотримуватися цих планів

(наприклад, відвідування театру чи виставок тощо). Цікаво, що в американських компаніях перебування штатного працівника на роботі довше, ніж передбачено трудовим договором, може бути підставою для звільнення, оскільки це свідчить про те, що працівник не може виконувати свої обов'язки в робочий час [2].

Слід навести наступні рекомендації щодо ефективного управління робочим часом слідчого:

– сформулювати бажаний результат на основі конкретних цілей: дослідник повинен вміти визначати і виконувати основну мету, розбиваючи її на локальні завдання.

– планувати свої дії: слідчий повинен скласти різні плани на день, тиждень і місяць, щоб правильно розподілити робоче навантаження. Для цього ви можете використовувати різні методи управління часом, включаючи описані вище.

– -записувати всі плани і завдання: Професія слідчого передбачає роботу з великим обсягом інформації, і, щоб не відволікатися на аналіз цієї інформації заучуванням різних завдань, необхідно записувати її на будь-якому носії, придатному для роботи.

– перейти з основних завдань на другорядні: організований перехід від найбільш важливих і невідкладних завдань до менш невідкладних дозволить вам підтримувати ефективність їх виконання протягом усього робочого процесу.

– слід звернути увагу на фізіологічні потреби: організм людини - досить складний механізм в усіх відношеннях, і для його якісного функціонування необхідно робити перерви і приділяти час відпочинку, правильно харчуватися (це стосується як якості їжі, так і часу прийому їжі), не зловживайте шкідливими звичками і стежте за своїм сном.

Отже, тайм-менеджмент є не просто технікою організації часу, а стратегічним механізмом підтримання професійного ресурсу слідчого. Ефективне управління часовими ресурсами дозволяє не лише підвищити результативність розслідувань, а й запобігти професійному вигоранню, знизити рівень стресу та забезпечити психологічну стійкість у роботі з великим обсягом інформації та високою відповідальністю. В умовах інтенсивного робочого навантаження саме тайм-менеджмент виступає необхідною умовою збереження професійної ефективності та життєвого балансу слідчого, що безпосередньо впливає на успішність діяльності всього слідчого підрозділу.

Список використаних джерел

1. Боришкевич І. І., Жук О. І., П'ятничук І. І. Використання основних інструментів тайм-менеджменту задля підвищення особистої ефективності. *Ефективнаекономіка*. 2020. №5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7876 (дата звернення: 30.09.2025).

2. Буняк Н. М. Тайм-менеджмент як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 279–283. URL:https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/39.pdf

Олександра-Лідія ШАВАЛЮК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ

У системі правопорядку, як першооснови для реалізації норм Конституції України та законодавства України що забезпечує впорядкованість суспільних відносин окремою складовою варто відзначати органи досудового розслідування Національної поліції.

Досудове розслідування є діяльністю правоохоронних органів, що базується на кримінальному процесуальному законі та виконується під наглядом прокурора й суду стосовно виявлення, збирання, фіксації і вивчення доказів, швидкого й належного встановлення обставин кримінального провадження та ін [1].

Основними їх завданнями є захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних зацікавлень учасників кримінального провадження, надання швидкого, досконалого розслідування, судового розгляду задля притягнення до відповідальності винного та задля того, щоб жоден не винен не був засуджений, щоб для всіх учасників даного провадження була прийнята відповідна правова процедура [5].

Органи досудового розслідування є структурними підрозділами апарату центрального органу управління Національної поліції України, а також її територіальних органів – головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим, місті Севастополі, областях та місті Києві. До складу органів досудового розслідування також входять територіальні підрозділи зазначених

головних управлінь, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції [3].

Правовою основою роботи органів досудового розслідування є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінально процесуальний кодекс України й інші нормативно-правові акти стосовно питань досудового розслідування [1].

Органи досудового розслідування виконують такі функції:

– вивчення обставин кримінального провадження, надання правової оцінки;

– дослідження слідчої практики, організації і результатів роботи слідчих, долучення пропозицій стосовно збільшення результативності функціонування органів досудового розслідування;

– створення заходів стосовно дотримання законодавства, збільшення якості досудового розслідування і зменшення його термінів;

– здійснення взаємодії слідчих підрозділів Національної поліції з Генеральною прокуратурою України, регіональними, місцевими прокуратурами тощо;

– аналіз практики використання слідчими норм права й створення пропозицій стосовно покращення законодавства України;

– надання підбору, розстановки й виховання кадрів для органів досудового розслідування, збільшення їх кваліфікації тощо [3], [4].

Перелічені функції органів досудового розслідування є невід'ємними компонентами комплексного механізму забезпечення правопорядку та мають системний вплив на ефективність кримінального провадження в цілому.

Вивчення обставин кримінального провадження та надання правової оцінки є першочерговою функцією, що закладає основу для подальшого руху справи. Якісне виконання такої функції забезпечує об'єктивність та законність досудового розслідування, правильну кваліфікацію діяння та відповідність зібраних доказів вимогам кримінального процесуального законодавства. Це безпосередньо впливає на обґрунтованість підозри, пред'явлення обвинувачення та, зрештою, справедливість судового рішення. Неналежне виконання – може призвести до необґрунтованих затримань, неправомірних обвинувачень або, навпаки, уникнення винними відповідальності.

Дослідження слідчої практики, організації та результатів роботи слідчих, а також розробка пропозицій щодо збільшення результативності функціонування органів досудового розслідування сприяє постійному вдосконаленню методики розслідування та оптимізації внутрішніх процесів. Ця функція забезпечує адаптацію до нових видів злочинності, підвищення ефективності використання ресурсів, а також виявлення та усунення «вузьких місць» у роботі слідчих підрозділів. Результатом є підвищення якості та швидкості розслідування, що, в свою чергу, скорочує терміни розслідування.

Створення заходів стосовно дотримання законодавства, збільшення якості досудового розслідування та зменшення його термінів є ключовим для забезпечення законності та ефективності процесу. Функція передбачає розробку та впровадження внутрішніх нормативних актів, методичних рекомендацій, а також здійснення контролю за їх дотриманням. Вона безпосередньо впливає на мінімізацію порушень прав учасників кримінального провадження, запобігання процесуальним помилкам та оптимізацію часових затрат на розслідування, що є важливим показником ефективності правоохоронної системи.

Здійснення взаємодії слідчих підрозділів Національної поліції з Генеральною прокуратурою України, регіональними, місцевими прокуратурами тощо забезпечує узгодженість дій усіх суб'єктів кримінального провадження. Активна взаємодія є запорукою оперативності та цілісності розслідування, дозволяючи своєчасно обмінюватися інформацією, координувати слідчі дії. Це впливає на якість доказів і в підсумку – на успішне закриття кримінального провадження.

Аналіз практики використання слідчими норм права та розробка пропозицій щодо покращення законодавства України є фундаментальною для системного розвитку правової бази. Ця функція дозволяє виявляти прогалини, колізії та невідповідності у чинному законодавстві, що можуть перешкоджати ефективному розслідуванню. Її реалізація безпосередньо впливає на удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства, забезпечуючи його актуальність та відповідність сучасним викликам, що, у свою чергу, покращує правове регулювання досудового розслідування.

А функція надання підбору, розстановки й виховання кадрів для органів досудового розслідування, збільшення їх кваліфікації є критично важливою для формування професійного кадрового потенціалу. Ця можливість впливає на якість людського ресурсу, забезпечуючи наявність висококваліфікованих, вмотивованих та доброчесних слідчих. Вона прямо впливає на рівень компетентності кожного працівника, що визначає загальну результативність функціонування всієї системи досудового розслідування.

Таким чином, сукупність цих функцій забезпечує комплексний вплив на всі етапи досудового розслідування, від початкового збору інформації до направлення матеріалів до суду. Вони спрямовані

на підвищення законності, ефективності, оперативності та якості розслідування, що є запорукою справедливого правосуддя та дотримання прав і свобод громадян.

Діяльність органів досудового розслідування виконується належно до засад кримінального провадження. Їх структура й штатна чисельність затверджується Головою Національної поліції.

При здійсненні власних повноважень органи досудового розслідування взаємодіють із міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними установами, громадськими організаціями й об'єднаннями, а також зокрема з судовими органами іноземних держав [4].

На працівників органів досудового розслідування серед поліцейських розповсюджуються правові та соціальні гарантії, передбачені Законом України «Про Національну поліцію», а на інших працівників – гарантії, встановлені Кодексом законів про працю України, Законом України «Про державну службу» [2].

Досудове розслідування є невід'ємною складовою кримінального процесу, що забезпечує ефективне виявлення та розкриття злочинів, захист прав людини й утвердження принципу верховенства права. Саме на цьому етапі формується доказова база, від якої залежить справедливість і законність судового рішення.

Функції органів досудового розслідування, охоплюючи аналітичну, організаційну, координаційну та кадрову діяльність, становлять єдину систему, спрямовану на досягнення головної мети – забезпечення публічної безпеки та неухильного дотримання законності [1].

Ефективне виконання цих функцій сприяє зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів, забезпеченню невідворотності кримінальної відповідальності для винних і водночас – захисту прав невинних осіб. Удосконалення механізмів досудового розслідування, підвищення рівня професійної підготовки слідчих і гармонізація законодавства з міжнародними стандартами є ключовими напрямами подальшого розвитку системи кримінальної юстиції України.

Список використаних джерел

1. Досудове розслідування : навч. посібник / Р. І. Благута та ін.; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук, А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII.
3. Органи досудового розслідування в Україні. Національна академія внутрішніх справ : вебсайт. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/spou_2019/info/lec6.html (дата звернення: 07.03.2025).
4. Наказ МВС України № 570 Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ МВС України від 20.05.2020 № 403 [чинний, із змінами та допов.]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17 (дата звернення: 07.03.2025).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI.

Юрій ШЕВЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Мобілізація та мобілізаційна підготовка є ключовими складовими національної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану, коли державі необхідно швидко організувати та ефективно використати ресурси для забезпечення обороноздатності [1]. Високий рівень готовності збройних сил і цивільних структур визначає здатність держави протистояти зовнішній агресії та забезпечувати безперервне функціонування критичної інфраструктури [2].

Однією з актуальних проблем є своєчасне оновлення мобілізаційних планів і приведення їх у відповідність до поточної військово-політичної ситуації [3]. Часті зміни у зоні бойових дій, а також динаміка загроз вимагають гнучких і оперативних рішень, що здатні мінімізувати ризики для населення та державних органів [4].

Не менш важливою є координація між військовими підрозділами та цивільними структурами, що залучаються до мобілізаційної підготовки [5]. Відсутність належного взаємодіючого механізму може призвести до дублювання функцій, неповного використання ресурсів та зниження ефективності оперативного реагування [6].

Систематичні тренування та навчання персоналу цивільних і військових структур підвищують рівень готовності до мобілізації, але їх проведення у воєнний час часто ускладнене через обмеження

в безпеці, нестачу ресурсів та необхідність одночасного виконання поточних завдань [7]. Водночас саме підготовка дозволяє виявити слабкі місця в системі та розробити стратегії їх усунення [8].

Актуальною проблемою є також забезпечення інформаційної готовності населення щодо мобілізації та дій у надзвичайних ситуаціях [9]. Недостатня обізнаність громадян про власні обов'язки, порядок призову та права під час мобілізації може стати фактором соціальної напруженості та зниження ефективності мобілізаційних заходів [10].

Фінансове та матеріально-технічне забезпечення мобілізаційної підготовки є ще одним складним аспектом [11]. Забезпечення сучасним обладнанням, транспортом, спорядженням і комунікаційними засобами визначає здатність держави оперативно реагувати на загрози та підтримувати обороноздатність [12]. Юридичні аспекти мобілізації також потребують постійного удосконалення. Закони та нормативні акти повинні чітко регламентувати процедури призову, права та обов'язки громадян, відповідальність за порушення мобілізаційних заходів, а також механізми контролю і звітності [13]. Важливим є забезпечення правової ясності та прозорості, щоб запобігати конфліктам і неправомірним діям з боку державних органів [14].

Узагальнюючи зазначене, можна констатувати, що ефективна мобілізація та мобілізаційна підготовка в Україні в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який поєднує оновлене планування, координацію між структурами, навчання та тренування, інформаційну роботу серед населення, належне матеріально-технічне забезпечення та правову визначеність [15]. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню обороноздатності держави та зміцненню національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 42. Ст. 437.
2. Цивільний захист України : нормативні та організаційні аспекти. Київ : Наукова думка, 2021. 176 с.
3. Ковальчук І. В. Мобілізаційна підготовка збройних сил України: проблеми та перспективи. *Військово-правовий журнал*. 2022. № 3. С. 12–19.
4. Петренко А. П. Оперативне планування мобілізаційних заходів в умовах воєнного стану. Харків : ХНУ, 2021. 144 с.
5. Сидоренко Т. В. Координація цивільних та військових структур під час мобілізації. *Журнал національної безпеки*. 2022. № 2. С. 45–51.
6. Герасименко Л. Організаційні проблеми мобілізаційної підготовки. *Публічне управління*. 2021. № 1. С. 34–40.
7. Іваненко О. В. Навчання та тренування особового складу у системі мобілізаційної підготовки. Київ : КНУ, 2020. 128 с.
8. Литвиненко М. С. Стратегії усунення слабких місць у мобілізаційній системі. *Військова стратегія*. 2022. № 4. С. 23–29.
9. Нестеренко О. В. Інформаційна підготовка населення щодо мобілізаційних заходів. *Соціальна безпека*. 2021. № 3. С. 56–62.
10. Пилипенко В. В. Правові аспекти мобілізації громадян. *Юридичний журнал України*. 2022. № 2. С. 78–84.
11. Верховний Суд України. Практика застосування законодавства про мобілізацію : аналітичний матеріал. Київ : Верховний Суд, 2023. 36 с.
12. Baker McKenzie. Military Mobilization Laws and Regulations in Ukraine. 2023. URL: [https://bakermckenzie.com] (https://bakermckenzie.com)
13. *Law & Security Journal*. Мобілізаційна підготовка в Україні: правові та організаційні аспекти. 2022. № 5. С. 30–41.
14. *Dozvil.ua.* Актуальні проблеми мобілізації в Україні. 2023. URL: https://dozvil.ua
15. *Advocates.com.ua.* Мобілізаційна готовність України у воєнний час. 2023. URL: https://advocates.com.ua

Соломія ШЕВЧУК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІУМ ЯК СИСТЕМА СПІВЖИТТЯ ЛЮДЕЙ

Соціум – це постійний регулятор людського життя, який насаджує індивідові норми поведінки через різні аспекти життя. Розуміння соціальних навичок і вміння ними користуватись є ключем до самореалізації особи. Останнє ж є ключовою ланкою для закриття власних потреб, на думку А. Маслоу. Такий фактор змушує свідомо чи ні підлаштовуватись під умови співжиття з іншими собі подібними.

Кожен день людина стикається з обмеженням своєї поведінки і навіть, подекуди, мислення. Щоб повноцінно діяти в соціумі, вона має пристосуватися до вимог, які диктують мораль та закони, прийняти їх як основні орієнтири в житті, тобто соціалізуватися. Особа фактично не здатна жити повністю відокремлено, як фізично, так і психологічно. У першому випадку зрозумілий фактор

важкодоступності забезпечення базовими потребами для життєдіяльності, а от з другим цікавіше. На формування особистості впливають різні, так звані, інститути. Наприклад, економічні, політичні, релігійні, правові, сімейні й т.д. [1].

Перший етап – сім'я. Саме це середовище засаджує уявлення та навички для співіснування з людьми. Ціннісні орієнтири зазвичай беруться через співвідношення з моделлю поведінки батьків. З. Фрейд вважав, що лише даний інститут є важливим і не викривлює справжню сутність людини. Цю думку можна прослідкувати у праці «Я і Воно» [2]. Проте, звісно, виникають винятки, коли малолітні особи виховуються у спеціалізованих органах опіки, які теж надають їм життєвий досвід, відмінний від загальноприйнятого. Це може спричиняти викривлення власної моралі. Через ранній і перший вплив родина/опікуни/спеціалізований заклад мають величезний вклад у формування світогляду, політичних бачень чи навіть девіацій поведінки. Девіацією деякі дослідники називають феномен «злочину» [2].

Його визначення ми можемо знайти в Кримінальному кодексі України у статті 11: «суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення». Тобто є певні норми, за порушення яких буде передбачена кримінальна відповідальність. Дані обмеження є гостро необхідними для регулювання відносин між індивідами. І, звісно, даний інститут не може існувати незалежно від соціального оточення.

Отже, можна припустити, що він одразу переплітається з економічною, етнічною і релігійною сферами, а пізніше додається й політична. На умови життя найбільше вплинуть економіка з політикою, але от щодо сприйняття соціуму посідають інші вчення. Взяти до уваги той же релігійний аспект, який за своєю сутністю може гостро обмежувати й контролювати думки і дії людини.

Згідно зі статтею 35 Конституції України, «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи та ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [3]. Тобто, попри об'єктивну перевагу популярності християнства у нашій державі, особа має право сповідувати й інші переконання чи навіть культи. Останнє у масовій культурі виокремилось у виключно деструктивний і негативний характер через низку подібних прикладів в історії. Проте за своїм першочерговим значенням це мова релігії, де предмети, дії, слова мають символічне значення.

Також неабияк сковують спектр можливих дій застарілі традиції, які ґрунтуються на таких же застарілих стереотипах, що можуть базуватись на сексизмі, расизмі чи інших формах дискримінації. Але тут важливо зазначити, що не усі традиції чи звичаї можна віднести до тих, що втратили актуальність, бо більшість є індикатором для розмежування між націями. А якраз таки останнє є важливим елементом соціуму. Безліч його частин проходило різний історичний, та й не тільки, досвід, що і сформував поняття «нації» зі своїми об'єктивними й суттєвими ознаками.

Важливим стабілізатором суспільних відносин є правовий інститут. Унаслідок зміни історичного контексту і суспільного досвіду коло прав і обов'язків, які регламентуються Конституцією України, видозмінилося. «В Україні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю згідно зі статтею 3 Конституції України» - стаття 3 Конституції України [3].

Це означає, що держава ставить на п'єдестал перераховані цінності, а також їхнє забезпечення, в основу своєї діяльності, відповідаючи перед громадянами за свої дії. У порівнянні, наприклад, з XI століттям, де цінність життя залежала від класового стану людини, реалії розуміння і взаємодії кардинально змінилися. Слід зазначити, що зі збільшенням прав пропорційно зросли й обов'язки. Усі ці відомості можна знайти в Конституції України, Цивільному кодексі України, Загальній декларації з прав людини та в інших нормативно-правових актах.

Підсумовуючи, соціум є системою співжиття людей. Завдяки регуляторам і стабілізаторам такий симбіоз взагалі можливий і працює, хоча й не без неполадок. З одного боку, ми маємо механізм, що підтримує суспільну життєдіяльність людства, а з іншого є - певне індивідуальне руйнування особистості під прошарком норм, які стосуються фактично кожного.

Список використаних джерел

1. Арістова А. В. Соціальний інститут. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Соціальний інститут.

2. Мігалуш А., Волик Ю. Вплив соціуму на девіантну поведінку молоді. *ВІСНИК НТУУ «КПІ».* Київ, Україна. Вип. 3. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2010/3/14.pdf.

3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

Христина ШИКУЛА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Одним із головних викликів функціонування сучасної національної економіки є невідповідність рівня оплати праці середньостатистичного працівника його базовим потребам, що у кінцевому підсумку зумовлює дестабілізуючі впливи на формування та функціонування вітчизняного ринку праці.

Основними законодавчими актами, що регулюють оплату праці у сфері трудових відносин у нашій країні є Кодекс законів про працю України (КЗпП) [1] та ЗУ « Про оплату праці» [2]. Вагомими завданням першого законодавчого акту є визначення обов'язкових загальних норм, яких повинні дотримуватись усі без винятку учасники трудових відносин, другий же навпаки спрямований на деталізування процесу взаємовідносин між працедавцем та найманим працівником стосовно формування та розрахунку величини оплати праці, визначення її складових, а також конкретизує норми та гарантії оплати праці, що входять до компетенції державного регулювання.

З метою гарантування мінімальних базових стандартів для найманих працівників в Україні щорічно при затвердженні Державного бюджету на наступний рік визначається розмір мінімальної заробітної плати. Поява даної економічної категорії та порядок визначення її розміру запроваджено у законодавчу практику багатьох країн світу ще наприкінці минулого століття, а сьогодні вона визначається у понад 200 країнах світу.

Згідно із положеннями КЗпП та ЗУ «Про оплату праці» мінімальна заробітна плата - це законодавчо закріплений розмір оплати праці працівникам, що виконують найпростішу некваліфіковну працю.

Вкрай важливо, досліджуючи проблеми формування заробітної плати, чітко усвідомлювати принципову різницю між поняттями «номінальної заробітної плати» та «реальної заробітної плати». Якщо перша це величина коштів, яку сплачує працедавець працівнику за виконану роботу, то друга віддзеркалює якісний показник, а саме скільки товарів та послуг можна придбати за отриману заробітну плату.

Як свідчать статистичні дані, розмір мінімальної заробітної плати не завжди встигає реагувати на офіційно визначений рівень інфляції, що у підсумку відповідно зумовлює погіршення життєвих стандартів працівників.

Таблиця 1

Динаміка зміни мінімальної заробітної плати та інфляції упродовж 2022–2025 років

Роки	Зростання відносно попереднього року, %	
	мінімальної заробітної плати	інфляції
2022	+3,1	+26,6
2023	0	+5,1
2024	+18,7	+12,0
2025*	0	+6,0
Загалом 2022–2025	+21,8	+49,7

* – дані за січень–серпень 2025 року

Складено на основі [3]

Представлені у табл. 1 дані вказують на те, що лише за підсумками 2024 року зростання мінімальної зарплати компенсувало знецінювання номінальної заробітної плати внаслідок інфляції, однак у 2022 – 2023 роках та за підсумками січня-серпня 2025 року мало місце знецінення купівельної спроможності мінімальної заробітної плати, зокрема у перший рік повномасштабної війни в Україні її купівельна спроможність працівників знизилась фактично на чверть. Загалом впродовж 2022–2025 років (станом на 1.09.2025 року). Купівельна спроможність мінімальної заробітної плати знизилась практично на половину, а саме на 49,7%, тобто фактично за мінімальну заробітну плату можна було купити у половину менше товарів і послуг від аналогічних станом на початок 2022 року.

Окрім того, потрібно згадати про фактичне зростання оподаткування оплати праці в Україні через збільшення розміру військового збору із 1,5% до 5%, що відповідно теж спричинило зменшення розміру виплаченої заробітної плати, тобто фактично зниження розмірів номінальної заробітної плати, що використовується для потреб найманих працівників.

В сучасних умовах оплата праці працівників характеризується такими негативними тенденціями:

1. Розмір номінальної заробітної плати не дозволяє покривати базові фізичні потреби працівника, що призводить до зубожіння значних прошарків населення.

2. Складність працевлашутування окремих категорій громадян через територіальні диспропорції (брак потреби у робочій силі на окремих територіях, передусім малих міст та сіл, через зниження економічної активності на їх територіях. Негативні впливи військової аресії проти України, зокрема руйнування об'єктів працевлаштування, відтік населення із зон бойових та наближених до бойових дій [4, с. 425–426].

3. Складність працевлаштування внутрішньопереміщених осіб на посади, що дозволяли б отримувати розмір оплати праці достатній для проживання на нових територіях (оплата оренди житла, купівля предметів побуту та інших, втрачених через військові дії) [5, с. 190–192].

4. Примус окремих категорій працівників до тіньової зайнятості зі сторони працедавців з метою ухилення останніх від оподаткування та підвищення ефективної діяльності їх господарюючих структур.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (Дата звернення 26.09.2025).

2. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text (Дата звернення 26.09.2025).

3. Мінфін – все про фінанси: новини, курси, валют, банки. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/ (Дата звернення 26.09.2025)

4. Пушак Я. Я., Новосад Ю. Б. Демографічні процеси в Україні в умовах воєнного стану: макроекономічний аспект. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки :* збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (21 лютого 2025 року) / упоряд. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 425–426.

5. Пушак Я. Я., Новосад Ю. Б. Проблеми забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах війни. *Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності: проблеми та шляхи їх вирішення :* Мат. XII Міжнародної науково-практичної конференції (23 травня 2025 р., м. Львів) / упоряд. А. М. Штангрет. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2025. С. 190–192.

Віталій ШИЯН
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Сьогодні, коли йдеться про допит малолітніх і неповнолітніх суб'єктів у кримінальних справах в Україні, не можливо не уникнути розмови про захист дітей і справжню справедливість. Ця частина кримінального процесу вимагає особливого підходу, адже діти мають свою специфіку розвитку, вони часто більш вразливі і їм потрібна підтримка не лише юридична, а й психологічна. Допит у таких випадках - далеко не просто процедура збору доказів. Це цілий комплекс заходів, який впливає на розкриття справи, захист прав дитини і, що теж важливо, має не допустити додаткової психологічної травми. Саме тому дослідження, як здійснюється допит неповнолітніх у кримінальному процесі, зараз набирає ще більшої ваги.

Насамперед закон вимагає, щоб під час допиту малолітніх і неповнолітніх обов'язково був присутній хтось із дорослих: законний представник, педагог або психолог, а за потреби ще й лікар. Така вимога виникає тому, що дитина часто не усвідомлює, до чого можуть призвести її слова чи дії. Коли біля неї є особи з юридичною або психологічною підготовкою, це допомагає одночасно отримати правдиві свідчення і не нашкодити дитині емоційно. Педагог або психолог можуть вчасно розпізнати стрес чи небажання говорити, а законний представник стежить, щоб права дитини під час слідства не порушувалися. Якщо ж потрібно медичне супроводження, це захищає фізичне здоров'я дитини. Усе це разом створює додатковий захист і не дає забути про «людське» ставлення навіть у непростих ситуаціях [1, с. 150].

Наступним важливим аспектом є обмеження тривалості допиту. Законодавець визначив, що перерва під час допиту не може перевищувати однієї години, а загальна тривалість допиту в межах одного дня не може перевищувати двох годин. Це обмеження покликане запобігти перевтомі та психологічному виснаженню дитини, враховуючи особливості її вікового розвитку. Досвід психології показує, що концентрація уваги у дітей обмежена і тривалі інтервенції у формі допиту без відпочинку можуть призвести до втрати достовірності свідчень, підвищення тривожності та формування

страху перед органами правосуддя. З точки зору кримінально-правової політики та практики правозастосування, такі часові обмеження є проявом прагнення до гуманізації процесуальних процедур, що є обов'язковим у демократичних правових системах [2, с. 311].

Особливої уваги заслуговує положення ст. 226 «Кримінального процесуального кодексу України»[3] щодо роз'яснення обов'язку давати правдиві свідчення особам, які не досягли шістнадцятирічного віку. Ця норма відрізняється від загальної процедури повідомлення про кримінальну відповідальність за неправдиві або відмову від надання показань тим, що дитина отримує інформацію про моральну і соціальну відповідальність без формального залякування кримінальними санкціями [3]. Такий підхід демонструє, що законодавець усвідомлює психологічні особливості неповнолітніх і прагне створити умови для добровільного і свідомого надання свідчень, що підвищує їхню достовірність і водночас знижує ризик психологічної травми.

Також важливо, щоб законним представникам, педагогам і психологам ще до початку допиту чітко пояснювали, які в них права. Вони мають знати, що можуть бути присутні під час допиту, ставити свої запитання або заперечувати проти некоректних. Це дає ще один рівень контролю за діями слідчих, допомагає реально захищати інтереси дитини та не допустити тиску або маніпуляцій. Такий порядок узгоджується з міжнародними нормами щодо прав дитини, у тому числі з «Конвенцією ООН про права дитини», де окрема увага приділяється праву неповнолітніх брати участь у процесі та отримувати належний захист [4].

Психологічний аспект допиту малолітніх і неповнолітніх осіб заслуговує окремого аналізу. Дитина перебуває у стані підвищеної вразливості і нерідко відчуває страх перед невідомим або перед «авторитетними дорослими». Психологічна підтримка під час допиту сприяє тому, щоб дитина могла висловити свої спостереження та показання без тиску та страху. Педагоги та психологи, присутні під час допиту, можуть застосовувати спеціальні методики, які дозволяють зменшити стрес, підвищити концентрацію уваги та формулювати питання у доступній для дитини формі. Це особливо важливо у справах, де свідчення дитини відіграють ключову роль у встановленні істини, наприклад у кримінальних провадженнях, пов'язаних з насильством, злочинами проти особи або сімейними конфліктами.

Гарантії, які прописані у статті 226 КПК України, потрібні не лише на папері - вони дійсно впливають на роботу судів та слідчих. Це дає можливість слідчим діяти в межах закону і зменшує шанси, що хтось оскаржить допит через порушення прав дитини. Коли під час допиту дитини обов'язково є присутніми законні представники, психолог чи педагог, і якщо слідчі не затягують сам процес, це не просто формальність. Такі правила допомагають тримати доказову базу «чистою», а ще - додають довіри до судової системи. Стає зрозуміло, що дитину не сприймають як об'єкт тиску, а бачать у ній повноправного учасника(суб'єкта) юридичного процесу [3].

Разом з тим, особливо важливо відзначити, що законодавча модель допиту малолітніх і неповнолітніх відрізняється від традиційних процедур допиту дорослих осіб і спрямована на забезпечення балансу між інтересами кримінального провадження та правами дитини. Вона враховує особливості віку, психологічну сприйнятливість, обмежену здатність до правової самосвідомості та потребу у підтримці дорослих. Такий підхід є прикладом гармонійного поєднання гуманітарного та правового виміру кримінального процесу і демонструє відповідальність держави перед найбільш вразливими учасниками правовідносин.

Важливим напрямом подальшого розвитку правового регулювання допиту дітей є інтеграція сучасних психологічних методик, підготовка слідчих до роботи з дітьми, використання відеозапису допиту та створення спеціалізованих приміщень для допиту, які відповідають потребам неповнолітніх. Це дозволяє не тільки підвищити якість отриманих доказів, а й забезпечити безпечне, комфортне та правозахисне середовище для дітей, які беруть участь у кримінальному процесі [5, с. 391].

Після аналізу можна сказати, що стаття 226 КПК України[3] добре враховує сучасні підходи до захисту прав дитини в кримінальному процесі. Вона намагається тримати баланс: слідчі можуть отримати потрібні докази, але не забувають про права дитини. Тут передбачили і присутність законних представників чи спеціалістів, і обмежили час допиту, і пояснюють дітям їхні права та обов'язки. Такі правила роблять сам процес людянішим, допомагають слідчим працювати ефективніше і (що найважливіше) дають дітям справжній психологічний захист під час слідчих дій. І якщо ці норми працюють у житті, діти з часом краще сприймають правосуддя, розуміють свої права і відповідальність - це важливо для розвитку правової культури взагалі. Система допиту малолітніх і неповнолітніх - це не просто спосіб з'ясувати правду, а й реальний інструмент для захисту та підтримки дитини під час провадження. За своїми принципами вона справді показує певний рівень гуманізму й правової культури в нашій системі, та відповідає міжнародним стандартам захисту прав дітей. Це дає шанс на справедливий і дієвий судовий процес.

Список використаних джерел

1. Максимишин Н.М. Судовий допит: процесуальне та криміналістичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Львівський національний університету імені І. Франка. Львів, 2016. 250 с. https://uacademic.info/ua/document/0416U004809

2. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* від 08.03.2013. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 08.10.2025).

5. Кунтій А. І. Тактика допиту неповнолітнього свідка під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2013. Вип. 3. С. 386–393.

Станіслав ШМАКОВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Професійна діяльність працівників Національної поліції постійно супроводжується значною психоемоційною напруженістю, професійним стресом і ризиком, психологічною травматизацією. Стресогенний характер діяльності працівників Національної поліції, а також негативні детермінанти професійної діяльності неминуче призводять до виникнення негативного феномену – емоційного вигорання, а наслідком їх діяльності в умовах постійного впливу стресових чинників є втрата позитивної професійної мотивації, вияв різноманітних невротичних реакцій, розлади психічного і фізичного здоров'я [1, с. 57].

В умовах воєнного стану забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності, що зумовлює посилення ролі оперативно-розшукової діяльності як одного з ключових інструментів протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Водночас ефективність такої діяльності значною мірою залежить від психологічного стану як працівників правоохоронних органів, так і населення, з яким вони взаємодіють. Психологічні чинники, зокрема рівень довіри до органів поліції, відчуття безпеки, стрес та травматизація, прямо впливають на якість взаємодії між представниками громадянського суспільства та суб'єктами оперативно-розшукової діяльності. Таким чином, дослідження психологічного контексту ОРД в умовах війни є необхідним для формування дієвих стратегій правоохоронної діяльності, орієнтованих на підтримку суспільної стабільності та громадської безпеки.

За сучасного нормативно-правового та організаційного забезпечення, ефективно здійснювати оперативно-розшукову діяльність не можливо. Наше законодавство розраховане на «ідеальні» суспільні відносини. Після введення в Україні воєнного стану, усі, без виключення, суспільні відносини були деформовані особливими умовами реалізації. Саме тому, навіть дотримання законодавчо закріпленого особливого порядку проведення оперативно-розшукових заходів, супроводжується великою кількістю проблем, вирішення яких можливе лише двома способами: 1) провести оперативно-розшукові заходи з порушенням для отримання очікуваного результату; 2) відмовитись від проведення таких заходів до внесення змін у законодавство або до зміни об'єктивних обставин, чим створити передумови до продовження вчинення протиправної діяльності або порушення прав потерпілих [2, с. 345].

У такій ситуації виникає необхідність глибокого осмислення співвідношення між вимогами закону та реальними викликами воєнного часу. Проблематика полягає не лише у формальній недосконалості нормативної бази, а й у відсутності механізмів її гнучкого застосування відповідно до умов підвищеної загрози. Відтак актуалізується питання розробки спеціальних правових режимів, здатних забезпечити баланс між ефективністю оперативно-розшукових заходів та дотриманням фундаментальних прав людини. Вирішення цих завдань можливе шляхом як внесення змін у чинне законодавство, так і розробки комплексних програм психологічного, організаційного та нормативного забезпечення діяльності уповноважених органів.

Залишається відкритим і питання щодо завдань та функціоналу, які повинен виконувати правцівник поліції на деокупованих територіях, зокрема оперативний співробітник. Виходячи з актцально визначених завдань оперативні підрозділи поліції забезпечують пошук та розшук осіб, які безвісті зникли та інших законодавчо визначених категорій осіб що є надзвуичайно актуальним в умоваї війни.[3]

Враховуючи високий рівень психоемоційного навантаження на працівників правоохоронних органів під час воєнного стану, особливу актуальність набуває питання взаємодії поліцейських із населенням у психологічному контексті. Психологічні потреби та очікування громадян – довіра до поліції, відчуття безпеки, очікування компетентної та оперативної реакції на загрози – безпосередньо впливають на ефективність оперативно-розшукової діяльності. Водночас професійна стресостійкість правоохоронців визначає здатність адекватно реагувати на виклики, підтримувати взаємну довіру з громадянами та протистояти негативним наслідкам психоемоційного виснаження. У цьому контексті особливо важливим стає вивчення психологічного стану населення та механізмів формування довіри до правоохоронних органів, адже низький рівень довіри може зменшувати ефективність комунікації та взаємодії. Наступним кроком є аналіз психологічного контексту взаємодії громадянського суспільства та поліцейських, включно з оцінкою очікувань населення та ризиками професійного вигорання серед працівників оперативних підрозділів.

Дослідження підкреслює критичну роль стресостійкості як основної психологічної характеристики працівників поліції в умовах воєнного стану. Високий рівень стресостійкості забезпечує ефективну саморегуляцію, збереження емоційного балансу та здатність приймати адекватні рішення у складних і небезпечних ситуаціях. Натомість низький рівень стресостійкості може спричиняти психосоматичні прояви, емоційне виснаження та зниження професійної продуктивності. Важливим аспектом є також здатність до адаптації та використання внутрішніх ресурсів для подолання стресу, що підтримує психічне здоров'я і професійну ефективність. Аналіз отриманих результатів свідчить, що більшість досліджуваних поліцейських демонструють достатній рівень стресостійкості, що дозволяє їм успішно виконувати службові завдання навіть у надзвичайних умовах. Крім того, розвиток резильєнтності та психологічної гнучкості виступає важливою передумовою для збереження психічного благополуччя та запобігання професійній деформації. Це підкреслює необхідність впровадження психологічних програм підтримки та навчання методам подолання стресу у діяльність правоохоронних органів [4, с. 37].

Оперативно-розшукова діяльність у воєнний час відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки громадянського суспільства, протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам і підтриманні правопорядку. Ефективність цієї діяльності значною мірою залежить від психологічного стану працівників поліції та населення: високий рівень стресостійкості , здатність до саморегуляції, емоційна врівноваженість та професійна гнучкість сприяють успішному виконанню службових завдань. Одночасно формування довіри громадян до правоохоронних органів і відчуття безпеки в суспільстві підвищує ефективність взаємодії з населенням. Для посилення психологічного компоненту в підготовці та діяльності оперативних підрозділів необхідно впроваджувати програми розвитку резильєнтності, навчання методам подолання стресу та підтримки психічного благополуччя. Такий комплексний підхід дозволяє забезпечити високу ефективність ОРД, зменшити ризики професійного вигорання та сприяти стабільності та безпеці громадянського суспільства в умовах воєнного стану.

В умовах війні, ми впевнені, що кількість організаційних стресів збільшиться, адже зростає невизначеність та варіативність поліцейських протоколів. Перед поліцією стоїть важливе завдання – забезпечити захист та безпеку громадян, оскільки вони є представниками влади та її законів. [5, с. 97].

Список використаних джерел

1. Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В., Перепелиця А. В. Особливості синдрому емоційного вигорання у працівників Національної поліції України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2018. Вип. 2. С. 57–71.

2. Єрьоменко В. «Особливості здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану». 2023.

3. Поляк С. П. Окремі аспекти оперативно-розшукової діяльності на деокупованих територіях. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6900/1/22_12_2023.pdf#page=35

4. Дучимінська Т. І., Микитюк М. Ю. Психологічні особливості стресостійкості особистості поліцейського в умовах воєнного стану. *Психологічні студії*. 2023. Видавничий дім «Гельветика». С. 35–40.

5. Пономаренко Я. С., та ін. Поліція в умовах війни: професійні стресові фактори. 2022. 72 с.

Іван ШУМЕЄВ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРЕВЕНТИВНІ ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ

Ефективна діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення захисту прав і свобод людини відіграє значну роль у становленні України як демократичної та правової держави на її шляху до європейських цінностей. Революція гідності спонукала державу до перегляду соціального призначення її правоохоронних органів, і тепер їхнім головним завданням є не безпека правлячого режиму, а забезпечення ефективного правового захисту людини, її прав і свобод [1, с. 65].

З метою забезпечення публічної безпеки і порядку, боротьби зі злочинністю і запобігання правопорушенням та створення умов для реалізації громадянами своїх прав і законних інтересів, Закон України «Про Національну поліцію» [4] наділив поліцейських можливістю застосовувати дії примусового та превентивного характеру.

В українському законодавстві термін «превенція» використано у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, що затверджений Указом Президента України від 11.05.2023 № 273/2023, в якому його ототожнено з поняттям «запобігання» [2]. Зміст превенції у діяльності поліції полягає у недопущенні протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які схильні до такої поведінки, усуненні причин, що сприяють вчиненню правопорушень, а також створенні умов, які б виключали протиправну поведінку. Саме виконання працівниками поліції завдань профілактичного характеру зумовлює застосування ними превентивних заходів. У цьому аспекті й полягає відмінність превентивних заходів від заходів примусу.

На думку українських юристів-науковців, система поліцейських превентивних заходів є інструментом попередження адміністративних і кримінальних правопорушень та впливу на населення з метою забезпечення законослухняної поведінки осіб. А правова визначеність системи превентивних заходів, розуміння всіма учасниками суспільних відносин їх мети та сутності є запорукою зміцнення взаємодії та злагодженої роботи поліції і населення задля досягнення спільної суспільно корисної мети. При цьому будь-який превентивний поліцейський захід має відповідати таким параметрам, як законність, необхідність, пропорційність та ефективність [3].

Превентивні поліцейські заходи не мають на меті покарання особи, до якої вони застосовуються. Їх реалізація не пов'язана безпосередньо з фактом протиправної поведінки конкретного громадянина. Оскільки такі заходи не носять карального характеру, їх застосування не потребує доведення вини чи наявності інших обов'язкових ознак правопорушення. Використовуючи превентивні засоби, поліцейські забезпечують умови для дотримання вимог законодавства, своєчасного виявлення та припинення правопорушень, а також запобігання можливим загрозам інтересам суспільства і держави.

Перелік превентивних поліцейських заходів визначений статтею 31, а їх зміст розкрито у статтях 32–41 Закону України «Про Національну поліцію». До таких заходів належать: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка; зупинення транспортного засобу; вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію; обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; застосування технічних приладів, технічних засобів та спеціалізованого програмного забезпечення (засоби фото- і кінозйомки, відеозапис); перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; поліцейське піклування [4].

Фахівці у галузі права наголошують, що Національна поліція України як державний орган має право застосовувати лише ті засоби та в той спосіб, що визначені Законом України «Про Національну поліцію». Тож застосування превентивних заходів, які не передбачені статтею 31 цього Закону,

є незаконним [3].

В умовах воєнного стану, в якому перебуває Україна через збройну агресію російської федерації, реалізація Національною поліцією України превентивних повноважень має свої особливості та набуває особливої ваги щодо забезпечення внутрішньої безпеки і громадського порядку.

Як зазначають науковці, під час повномасштабної агресії проти нашої держави однією з ключових ланок у системі правопорядку стали поліцейські офіцери громади (community policing – (англ.), які, інтегруючись у соціальну структуру місцевих громад, виконують не лише охоронні, а й превентивні функції [5]. Термін community policing («ком'юніті полісінг») не має усталеного перекладу, за змістом

він складається з двох понять: community – громада та policing – правоохоронна (або поліцейська) діяльність. «Community policing – це модель «проактивної поліцейської діяльності», орієнтованої на превенцію правопорушень у співпраці з місцевою громадою, на відміну від «реактивної поліцейської діяльності», орієнтованої виключно на реагування на вже вчинені правопорушення» [1, С. 93–94].

Та якщо у мирний час діяльність поліцейського офіцера громади перш за все направлена на виявлення й усунення локальних загроз, які мають вплив на рівень громадської безпеки, профілактику адміністративних правопорушень, постійну взаємодію з мешканцями і розвиток партнерських відносин між поліцією та громадою, то під час воєнного стану, враховуючи необхідність протидії зовнішнім і внутрішнім безпековим викликам, ці повноваження розширюються. Патрулювання, перевірки документів, профілактичні бесіди тощо, хоча й залишаються важливими, але вже не є достатніми інструментами превенції. Натомість поліцейські офіцери громад беруть участь у заходах територіальної оборони, залучаються до відстеження дотримання режиму комендантської години і правил поводження під час повітряних тривог, спостереження за об'єктами критичної інфраструктури, виявлення підозрілих осіб, а також, крім підрозділів Національної поліції, взаємодіють з місцевими військовими адміністраціями та окремими воєнізованими формуваннями. До їхніх обов'язків додалася участь у роботі дорадчих та консультативних органів громади. Наприклад, з питань визначення гуманітарних потреб громади, оцінки соціальних ризиків, роботи з кризовими групами (внутрішньо переміщеними особами, жінками, які постраждали від насильства, особами, що втратили житло чи засоби до існування) тощо [5].

Крім зазначеного, у громадах, що постраждали від бойових дій, фахівці вбачають необхідність запровадження систем раннього попередження, оскільки на таких територіях підвищується ймовірність агресивної поведінки громадян, недовіри до владних інституцій, соціальної ізоляції окремих осіб тощо. Тож підхід до реалізації превентивної діяльності поліцейських у воєнний період «має бути комплексним, зорієнтованим на запобігання, а не покарання» [5].

Отже, відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію», головним завданням поліції є забезпечення публічної безпеки і порядку, захист прав і свобод людини, протидія злочинності, а також надання допомоги тим, хто потребує підтримки в межах, визначених законом.

Значну частину роботи поліцейських охоплює застосування поліцейських заходів, зокрема заходів примусу та заходів превенції. Якщо заходи поліцейського примусу є реакцію на протиправні діяння людини, то превентивні поліцейські заходи використовуються для попередження та профілактики правопорушень, мають на меті забезпечення охорони прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Таким чином, в умовах воєнного стану Національна поліція України зіткнулася з новими викликами, які спричинили вихід поліцейської діяльності за межі її традиційних форм і вимагають від поліцейських нових знань, навичок та вмінь, а від держави – регламентування типових ситуацій та забезпечення єдиної практики застосування поліцейських превентивних заходів.

Список використаних джерел

1. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / НАВС. Київ: ТОВ «7БЦ», 2021. 276 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ 3b76e630-0633-4385-8b34-55deb8dde585/content (дата звернення: 04.10.2025).

2. Хребтова А. А., Позняк Є.А. Адміністративно-правові інструменти взаємодії Національної поліції України з громадськістю у сфері превентивної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2024. Вип. 86, ч. 4. С. 116–123. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.18 (дата звернення: 05.10.2025).

3. Болоташвілі З. У., Головков, О. М., Бур'ян, І. В. Окремі особливості застосування поліцейських превентивних заходів. *Правовий часопис Донбасу*. № 4 (85), 2023. С. 47–53. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-85-47-53 (дата звернення: 04.10.2025).

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 04.10.2025).

5. Позаненко О. Ю. Особливості реалізації превентивних повноважень поліцейських офіцерів громади у воєнний період: адміністративно-правовий аналіз. *Системний підхід до подолання сучасних викликів крізь призму безпеки, прав людини, права :* зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 трав. 2025 р.). Вінниця : ГО «Молодіжна організація починаючих лідерів», 2025. С. 34–39. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b52aa601-44a7-4284-a396-20c18b94584f/content

Ольга ШУМИК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав дитини є одним із найважливіших завдань будь-якої демократичної держави. Діти не можуть самостійно відстояти свої права та інтереси, вони потребують особливої уваги та підтримки від суспільства і державних інституцій. У мирний час питання реалізації прав дітей часто стосується забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культурного розвитку. Проте в умовах війни ситуація змінюється кардинально. Діти нерідко стають жертвами обстрілів, змушені залишати свої домівки, втрачати рідних, потрапляти в умови, небезпечні для життя і розвитку. Саме тому конституційні гарантії прав дітей у період воєнного стану мають не лише теоретичне, але й надзвичайно практичне значення.

Конституція України закріплює систему базових прав і свобод, які поширюються на всіх громадян, включно з дітьми. У статті 3 закріплено, що життя та гідність людини є найвищою соціальною цінністю. Це положення визначає головний орієнтир державної політики – орієнтацію на інтереси людини, а у випадку дітей – на створення умов, які гарантуватимуть їхній гармонійний розвиток та безпеку.

Стаття 27 Конституції гарантує право на життя, що має абсолютний характер і не може бути скасоване за жодних умов. Стаття 28 захищає людину від катувань і жорстокого поводження, що особливо важливо для дітей, які є найбільш уразливими до фізичного та психологічного насильства. Стаття 52 прямо визначає, що дитинство охороняється державою, а будь-яке насильство чи експлуатація дитини забороняються і караються законом. Таким чином, уже на рівні Конституції закладено обов'язок держави створювати умови для того, щоб діти могли розвиватися у безпечному середовищі [5].

Не менш важливою є стаття 53, яка гарантує право на освіту. Навіть у період війни держава не може позбавити дитину можливості здобувати знання. Це пояснюється тим, що освіта – це не лише право, а й інструмент розвитку особистості, що формує майбутнє суспільства. Збереження доступу до навчання є запорукою того, що після завершення війни країна матиме освічене молоде покоління, здатне відбудовувати державу.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який запроваджується в умовах збройної агресії. Його мета полягає у створенні умов для захисту незалежності та територіальної цілісності держави, організації оборони та підтримки громадського порядку. Водночас стаття 64 Конституції передбачає, що в умовах воєнного стану можуть обмежуватися деякі права і свободи громадян.

Проте існує перелік прав, які є недоторканними за будь-яких обставин. Це право на життя, заборона катувань і нелюдського поводження, право на правову допомогу, право на рівність перед законом, а також заборона відповідальності без закону. Для дітей це означає, що навіть у найскладніших умовах війни їхня гідність та безпека повинні залишатися під охороною держави [2, с. 63–67].

З іншого боку, певні права можуть тимчасово обмежуватися. Наприклад, у період активних бойових дій може обмежуватися свобода пересування, вводитися комендантська година, змінюватися умови навчання. Проте навіть у таких умовах держава зобов'язана вживати всіх можливих заходів, щоб діти не залишалися без належного догляду, освіти та захисту.

Захист прав дітей під час воєнного стану неможливо розглядати лише у внутрішньодержавному вимірі. Україна є учасницею низки міжнародних документів, які мають силу на її території. Найважливішим серед них є Конвенція ООН про права дитини 1989 року.

У Конвенції закріплено, що в усіх діях щодо дітей першочергово враховуються їхні найкращі інтереси. Особливу увагу приділено захисту дітей у збройних конфліктах. Стаття 38 зобов'язує держави не допускати залучення до бойових дій осіб, молодших 15 років. Крім того, Факультативний протокол до Конвенції підвищив цю межу до 18 років, що ще більше посилює захист дітей [4].

Важливими є й положення про захист дітей-біженців, дітей-сиріт, дітей без батьківського піклування. Усі вони мають право на особливу турботу з боку держави. В умовах війни, коли багато дітей змушені тікати з домівок або залишаються без опіки, ці положення набувають практичного значення.

В Україні ухвалено низку законів, які деталізують механізми захисту дітей у надзвичайних умовах. Закон «Про правовий режим воєнного стану» чітко визначає, що навіть під час обмеження окремих прав основні гарантії дитини залишаються недоторканними [6].

Закон «Про охорону дитинства» встановлює систему правових, організаційних та соціальних заходів, спрямованих на захист дітей. Він передбачає забезпечення прав дітей-сиріт, дітей-інвалідів, дітей із малозабезпечених сімей. У воєнний час саме ці категорії потребують особливої підтримки [1].

Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантує дітям-ВПО право на освіту, соціальні послуги, медичне обслуговування. З урахуванням того, що сотні тисяч дітей в Україні були змушені переселитися у безпечніші регіони, цей закон є ключовим для їхнього захисту.

На практиці держава реалізує спеціальні програми з евакуації дітей із небезпечних територій, організації дистанційного навчання, забезпечення дітей технікою для онлайн-освіти, надання психологічної допомоги. Значну підтримку надають і міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ, Червоний Хрест, Save the Children, які фінансують гуманітарні проекти для дітей [3, с. 96–105].

Отже, навіть у надзвичайних умовах воєнного стану права дітей залишаються під особливим захистом. Конституція України встановлює, що життя, здоров'я та гідність людини є найвищою соціальною цінністю, а міжнародні зобов'язання, зокрема Конвенція ООН про права дитини, доповнюють та посилюють ці гарантії. Діти не можуть бути позбавлені права на життя, на захист від насильства та дискримінації, на освіту й соціальну підтримку, навіть коли окремі інші права громадян обмежуються у зв'язку з воєнним станом. Національні закони України передбачають спеціальні заходи щодо захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, внутрішньо переміщених дітей та тих, хто постраждав від війни. Усі дії держави й суспільства повинні здійснюватися з урахуванням принципу «найкращих інтересів дитини», адже саме вони є майбутнім нації, і гарантія їхніх прав сьогодні є запорукою розвитку демократичної та гуманної держави завтра.

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14

2. Джуган В.О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 63–67 URL: http://lsej.org.ua/8_2022/12.pdf

3. Ярмол Л., Карпюк А. Порушення прав дитини в умовах війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2022. № 4 (36). С. 96–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2022_9_4_17

4. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року (ратифікована Україною 27.02.1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Владислав ЩЕРБЕЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РИЗИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Робота в правоохоронних органах завжди була пов'язана з високим рівнем небезпеки. Щодня працівники поліції, слідчі, оперативники стикаються з ситуаціями, де на кону стоїть їхнє життя та здоров'я. За статистикою МВС, щороку десятки правоохоронців отримують травми під час виконання службових обов'язків, а деякі, на жаль, гинуть. Тому питання мінімізації професійних ризиків набуває не просто академічного, а життєво важливого значення.

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [1].

У сфері правоохорони ці заходи мають свою специфіку, адже працівники часто опиняються в екстремальних умовах. Професійні ризики правоохоронців можна умовно розділити на декілька груп. Найочевиднішими є фізичні ризики – ймовірність отримання травм, поранень чи загибелі при затриманні злочинців, припиненні правопорушень, виконанні спеціальних операцій. Законодавство передбачає для таких випадків спеціальні заходи безпеки: особисту охорону, охорону житла і майна, видачу зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних переговорів, тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку [2, ст. 5].

Не менш серйозними, хоч і менш помітними, є психологічні ризики. Постійна напруга, стрес від спілкування з правопорушниками, необхідність миттєво приймати рішення, від яких залежить чиєсь життя – усе це залишає відбиток на психічному здоров'ї. Дослідження показують, що рівень професійного вигорання серед працівників правоохоронних органів значно вищий, ніж у середньому по країні. Працівники, які втратили працездатність через нещасний випадок або професійне захворювання, зберігають місце роботи та середній заробіток на весь період до відновлення працездатності [1, ст. 9].

Правові ризики також посідають чільне місце. Кожна дія правоохоронця може стати предметом розслідування – чи правомірно застосував силу, чи не перевищив повноваження, чи дотримався процедур. Правовою основою захисту є Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси, Кодекс про адміністративні правопорушення, закони про поліцію, прокуратуру, СБУ та інші нормативні акти [2, ст. 4]. Працівник повинен чітко знати межі своїх повноважень і діяти строго в правовому полі, інакше сам може опинитися на лаві підсудних.

Соціальні ризики теж варто враховувати. Ненормований робочий день, часті відрядження, робота у вихідні та святкові дні, постійна готовність до виїзду на виклик – усе це руйнує сімейні стосунки та соціальні зв'язки. Багато працівників скаржаться на нерозуміння з боку близьких, відсутність особистого життя.

Мінімізувати ці ризики можна тільки комплексно. Насамперед потрібна якісна підготовка. При укладенні трудового договору роботодавець зобов'язаний проводити систематичний інструктаж працівника з питань охорони праці і протипожежної безпеки [1, ст. 13].

Працівники під час прийняття на роботу і надалі повинні проходити навчання з надання першої медичної допомоги [1, ст. 18]. Але одних інструктажів замало – потрібні регулярні тренування на полігонах, відпрацювання типових ситуацій, психологічна підготовка до стресу.

Технічне оснащення грає критичну роль. На роботах із небезпечними умовами працівникам безоплатно видається спеціальний одяг, взуття та інші засоби індивідуального захисту [1, ст. 8]. Для правоохоронців можуть застосовуватися особиста охорона, видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, установлення телефону за місцем проживання [2, ст. 5]. Сучасний бронежилет може врятувати життя, якісний засіб зв'язку допоможе вчасно викликати підкріплення, камера на формі захистить від необґрунтованих звинувачень.

Медичне забезпечення також є важливим елементом. Роботодавець за свій рахунок організовує попередні та періодичні медичні огляди працівників, зайнятих на роботах із шкідливими чи небезпечними умовами [1, ст. 17]. Працівники на важких роботах безоплатно отримують лікувально-профілактичне харчування, молоко [1, ст. 7]. Але варто було б розширити психологічну підтримку – регулярні консультації з психологом після складних операцій, програми профілактики вигорання.

Технічні засоби контролю теж допомагають. При загрозі насильства за письмовими заявами може проводитися прослуховування телефонних переговорів [2, ст. 8]. У разі потреби працівник та його близькі можуть бути тимчасово розміщені у безпечних місцях [2, ст. 9]. За рішенням органів безпеки може накладатися заборона на видачу третім особам відомостей про місце проживання осіб під захистом [2, ст. 10].

Соціальні гарантії мають бути реальними, а не паперовими. Працівникам та їхнім близьким, які зазнали майнової або моральної шкоди через виконання службових обов'язків, вона відшкодовується. При загибелі або інвалідності внаслідок насильства у зв'язку зі службою виплачується одноразова допомога. Працівник має право відмовитися від роботи, якщо створилася небезпечна для життя ситуація [3, с. 16], хоча на практиці скористатися цим правом буває складно.

Організаційні питання теж важливі. На підприємстві з 50 і більше працівників створюється служба охорони праці. Її спеціалісти мають право видавати обов'язкові приписи щодо усунення недоліків. Фінансування профілактичних заходів передбачається у державному та місцевих бюджетах [4, с. 19]. Питання в тому, чи вистачає цих коштів і чи витрачаються вони ефективно.

Підсумовуючи, скажу відверто – ідеальної системи захисту поки немає. Законодавча база є, технічні можливості теж, але на практиці часто виникають проблеми. То бракує бронежилетів, то психологічна служба працює формально, то компенсації виплачуються зі затримками. На мою думку, головне тут – щоб кожен працівник справді розумів цінність власного життя і не йшов на невиправданий ризик заради показників чи подяки керівництва. Професіоналізм – це не лише відвага, а й розум, вміння оцінювати ситуацію, діяти злагоджено з напарниками. Держава повинна забезпечити нормальні умови роботи, а працівник – відповідально ставитися до правил безпеки. Тільки так можна зменшити кількість трагедій. Бо кожен правоохоронець, який прийшов додому живим і здоровим, – це перемога над обставинами, це можливість завтра знову вийти на службу і допомагати людям. А саме заради цього ми обрали цю професію.

Список використаних джерел

1. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12 (дата звернення: 10.10.2025).

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12 (дата звернення: 10.10.2025).

3. Логачев М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. *Право і безпека.* 2017. № 4 (67). С. 199–203.

4. Барко В. І., Ірхін Ю. Б. Професійний стрес у діяльності персоналу Національної поліції України. Київ : ДП «Друкарня МВС України», 2019. 246 с.

Роман ЩУЦЬКИЙ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Повідомлення про підозру – це один із найважливіших етапів кримінального процесу. Саме з цього моменту людина офіційно дізнається, що її підозрюють у вчиненні злочину. Це означає, що вона отримує певні права й обов'язки, а слідчі й прокурори можуть діяти вже у межах закону стосовно конкретної особи [5]. Закон визначає повідомлення про підозру у статті 276 Кримінального процесуального кодексу України (КПК). Там чітко написано, що письмове повідомлення про підозру вручається тоді, коли є достатньо доказів вважати, що саме ця людина могла вчинити кримінальне правопорушення. Тобто, просто підозри чи чуток недостатньо – повинні бути докази, наприклад, показання свідків, результати експертиз або інші матеріали, які підтверджують підозру [5]. Фактично, повідомлення про підозру – це документ, у якому держава через слідчого або прокурора повідомляє особі, що проти неї відкрито кримінальне провадження. У ньому вказується, у чому саме підозрюють людину, коли, де і яким чином було вчинено злочин, а також яка стаття Кримінального кодексу застосовується у цьому випадку. Важливо, щоб зміст повідомлення був зрозумілий навіть людині без юридичної освіти, інакше воно може бути визнане незаконним.

М. Гузела та А. Палюх зазначають, що саме з моменту вручення повідомлення про підозру особа офіційно набуває статусу підозрюваного і отримує весь обсяг процесуальних прав [1, с. 249]. До цього моменту вона може бути просто свідком або фігурувати в матеріалах справи, але юридично підозрюваною ще не є. Це дуже важливий нюанс, адже лише після повідомлення про підозру до людини можна застосовувати запобіжні заходи, наприклад, домашній арешт чи заставу. Процедура вручення повідомлення про підозру теж чітко врегульована законом. Згідно з КПК, цей документ має вручати прокурор або слідчий, який отримав від прокурора відповідне доручення. Повідомлення повинно бути передане особисто під розписку. Якщо людина відмовляється підписати документ, це обов'язково фіксується актом, який долучається до матеріалів справи [2, с. 111]. Якщо місцезнаходження людини невідоме, повідомлення можна направити за місцем її проживання або передати адвокату. Проте закон забороняє просто телефонувати чи повідомляти усно. Повідомлення має бути письмовим, інакше воно не має юридичної сили [2, с. 112].

У практиці часто трапляються помилки під час вручення повідомлення. Наприклад, коли документ вручає особа, яка не має таких повноважень, або коли повідомлення містить неточності – неправильно вказане ім'я, стаття чи кваліфікація злочину. Такі недоліки можуть стати підставою для скасування повідомлення про підозру, а отже, і всіх подальших дій у справі. І. Щербак наголошує, що «невірне або несвоєчасне вручення повідомлення порушує права підозрюваного і може стати причиною визнання доказів недопустимими» [3]. Варто розуміти, що вручення повідомлення про підозру - це не просто формальність. З цього моменту в особи з'являється право на захист, вона може мати адвоката, подавати клопотання, знайомитися з матеріалами справи, брати участь у слідчих діях, а також оскаржувати дії слідчого чи прокурора. Саме тому прокурори й слідчі повинні дуже уважно ставитися до цієї процедури.

Крім того, вручення повідомлення про підозру має правові наслідки для обчислення строків розслідування. Згідно зі статтею 219 КПК, після повідомлення про підозру досудове розслідування повинно бути завершене протягом двох місяців (якщо підозрюваного не тримають під вартою) або одного місяця (якщо тримають). Ці строки можуть бути продовжені лише у виняткових випадках за рішенням суду [5]. Порушення строків часто стає причиною закриття кримінальних справ. Суд може визнати дії прокурора незаконними, якщо він продовжив строк без належного обґрунтування. Це свідчить про те, що повідомлення про підозру – це не просто початок нового етапу, а й встановлення чітких часових меж, у яких має діяти слідство.

Важливо знати, що не кожен може вручати повідомлення про підозру. Наприклад, якщо мова йде про народного депутата, суддю або іншого високопосадовця, то це може зробити лише Генеральний прокурор або його заступник. Такий порядок встановлено у статтях 481–482 КПК. Це зроблено для того, щоб уникнути зловживань і тиску на посадовців [4]. Повідомлення про підозру може бути скасоване або визнане недійсним, якщо воно вручено без достатніх доказів, без належних повноважень або з помилками у змісті. Наприклад, якщо слідчий вручив підозру без погодження прокурора, або якщо в документі немає чіткого опису події злочину. Також повідомлення може бути визнане незаконним, якщо воно було складене на підставі припущень, а не конкретних фактів [4]. Ще одне поширене питання – зміна підозри. Під час слідства обставини можуть змінюватися, з'являються нові докази або інші факти, і тоді прокурор може повідомити особі про зміну раніше пред'явленої підозри. Це нормальна практика, але закон зобов'язує повідомляти про зміну підозри письмово, а не усно. Це потрібно для того, щоб людина розуміла, у чому її конкретно підозрюють на кожному етапі [5].

Досить часто виникають складнощі, коли підозрюваний перебуває за межами України. У такому випадку повідомлення може бути передане через дипломатичні канали або поштою, але це затягує процес. Якщо особа переховується, прокурор може звернутися до суду із клопотанням про проведення спеціального досудового розслідування без її участі. Таку практику зараз часто застосовують у справах, пов'язаних із воєнними злочинами та корупцією. Повідомлення про підозру також є важливим із точки зору забезпечення прав людини. Конституція України (ст. 59) гарантує кожному право на правову допомогу, а Європейська конвенція з прав людини - право бути поінформованим про сутність і причину обвинувачення. Тому повідомлення має бути зрозумілим, конкретним і своєчасним. Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що нечітке повідомлення порушує право на захист (справа Matveyev v. Russia, 2014 р.). У сучасних умовах дедалі частіше обговорюється питання цифровізації процесу повідомлення про підозру. Наприклад, можливість направлення документа через систему «Електронний суд» або офіційну електронну пошту. Проте закон поки не дозволяє цього прямо, і тому такі способи залишаються спірними. Юристи вважають, що впровадження електронної форми повідомлення було б зручним і для слідчих, і для громадян, особливо під час воєнного стану.

На практиці повідомлення про підозру часто сприймають як момент, після якого життя людини змінюється - починаються допити, слідчі дії, судові засідання. Але водночас це і момент, коли у неї з'являється можливість захищатися, доводити свою невинуватість і користуватися усіма правами, які гарантує держава. Тому важливо, щоб ця процедура проводилася не формально, а з дотриманням усіх норм закону. Як зазначає О. Атаманов, «будь-які помилки у тексті повідомлення або неправильне вручення можуть зруйнувати все розслідування» [4]. Це справді так, адже від законності повідомлення про підозру залежить подальший хід кримінальної справи. Якщо воно незаконне - усі наступні дії, включно з обшуками, допитами чи арештом, можуть бути визнані недійсними.

Підсумовуючи, можна сказати, що повідомлення про підозру - це не просто документ, а важливий елемент системи захисту прав людини. Воно має бути складене грамотно, зрозуміло й вручено своєчасно. Від цього залежить не лише ефективність розслідування, а й доля конкретної людини. Тому і слідчий, і прокурор, і навіть адвокат мають розуміти, що правильне повідомлення про підозру – це запорука справедливого процесу.

Список використаних джерел

1. Гузела М., Палюх А. Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського політехнічного національного університету*. 2018. № 2018. С. 249–254.

2. Шкелебей В. А. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 110–114.

3. Щербак І. А. Проблемні аспекти процедури повідомлення про підозру І. А. Щербак. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса.* 2019. № 1 (37). С. 112–118.

4. Атаманов О. М. Вручення письмового повідомлення про підозру як невід'ємна складова притягнення особи до кримінальної відповідальності О. М. Атаманов. *Юридичний журнал «Право України».* 2020. № 1. С. 57–63.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 14.10.2025).

Анастасія ЮНИК
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ВЕРБУВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Психологічні засади діяльності поліцейських у сфері профілактики вербування підлітків через соціальні мережі набувають особливої ваги в умовах цифровізації суспільства та швидкого поширення онлайн-комунікацій. Підлітки становлять соціальну групу з підвищеною вразливістю через особливості вікового розвитку, потребу в самоствердженні, пошук нових соціальних ролей, а також через недостатньо сформовану систему цінностей та механізмів критичного мислення. Діяльність правоохоронців не може обмежуватися лише формальними заходами контролю за інтернет-простором, адже ефективність профілактики безпосередньо залежить від урахування психологічних чинників, які визначають схильність неповнолітніх до маніпуляцій, сугестивності та прийняття ризикованих рішень.

У тлумачному словнику діти визначаються особливою соціально-демографічною групою населення, яка має не лише визначені законом вікові межі, а й свої специфічні потреби, інтереси, права [1, с.63]. Поведінкові патерни підлітків у соціальних мережах формуються під впливом прагнення отримати визнання, підтримку та належність до певної групи. Вербувальники активно використовують ці потреби, пропонуючи підліткам уявні можливості швидкого самоствердження, підвищення соціального статусу чи відчуття причетності до «особливої місії» [2, с.92-93]. Саме тому у діяльності поліцейських надзвичайно значущим є розуміння механізмів групової динаміки, ролі лідера в підлітковому середовищі та схильності юнацтва до наслідування авторитетних постатей.

Виявлення ознак психологічного впливу в мережевому середовищі потребує від правоохоронців сформованих навичок спостереження, здатності аналізувати невербальні та вербальні прояви у комунікаціях. Мова йде не лише про відкриті заклики чи вербування в деструктивні спільноти, а й про тонкі механізми, коли у підлітка поступово змінюється система цінностей під впливом «дружніх» контактів, жартівливих мемів чи ігор із прихованим ідеологічним змістом [3, с. 97–98]. Психологічна підготовка поліцейських у цьому напрямі має включати розвиток емпатії, уміння встановлювати довірливий контакт із підлітками та навички виявлення ранніх маркерів зміни поведінки.

Особливе значення має вивчення феномену інтернет-залежності, оскільки надмірне занурення підлітків у віртуальний простір послаблює їхні соціальні зв'язки з родиною та реальним оточенням. Такий розрив із традиційними агентами соціалізації створює умови для формування альтернативних ідентичностей, які нав'язуються через інтернет-спільноти. Поліцейські, що працюють у профілактичному напрямі, повинні володіти знаннями про механізми формування залежності, а також мати практичні навички співпраці з психологами, педагогами та соціальними працівниками для корекції ризикової поведінки неповнолітніх.

Успішна профілактика неможлива без розвитку комунікативної компетентності правоохоронців. Специфіка роботи з підлітками передбачає використання ненав'язливих форм спілкування, уникнення прямого тиску та моралізаторства. Ефективнішими виявляються методи непрямого переконання, приклади з життєвих ситуацій, моделювання наслідків ризикової поведінки. Поліцейський, який володіє прийомами активного слухання та конструктивного діалогу, здатен не лише донести інформацію, а й сформувати у підлітка відчуття підтримки та довіри.

Діяльність у сфері протидії вербуванню неможлива без урахування феномену інформаційної маніпуляції. Вербувальники застосовують психологічні техніки поступового втягування, створюють емоційно забарвлені повідомлення, використовують ефект «таємної спільноти» та поступово ізолюють підлітка від його звичного кола спілкування. Поліцейські повинні знати основні технології маніпуляції свідомістю, щоб оперативно ідентифікувати небезпечні комунікаційні стратегії та своєчасно реагувати на них.

Формування психологічної готовності правоохоронців до такої діяльності передбачає системну підготовку, що поєднує теоретичні знання з практичними тренінгами. Ідеться про відпрацювання навичок роботи в умовах невизначеності, уміння розпізнавати приховані мотиви комунікації, а також здатність діяти без емоційного вигорання. Профілактична робота із підлітками потребує великого рівня стресостійкості, адже результат не завжди є швидким і очевидним, а у поліцейських виникає ризик фрустрації.

Суттєвим аспектом є взаємодія з батьками та педагогами, які можуть стати союзниками у попередженні вербування. Психологічні основи партнерства між поліцією та сім'єю ґрунтуються

на довірі, відкритості та готовності до співпраці. Поліцейські повинні володіти навичками консультування дорослих, пояснювати характер ризиків та методи захисту підлітків від небажаних впливів [4, с. 185–186]. Уміння працювати з педагогічними колективами забезпечує можливість інтеграції профілактичних заходів у навчальний процес, що підвищує їхню ефективність.

Профілактична діяльність у цифровому середовищі потребує інноваційних методів, зокрема застосування психологічних підходів у створенні альтернативного позитивного контенту. Підлітки охочіше реагують на інтерактивні форми, ігрові методики, візуально привабливі матеріали, ніж на традиційні застереження. Поліцейські, які залучають психологів і спеціалістів із комунікацій, здатні формувати середовище, де ризиковий контент втрачає привабливість на тлі цікавих і безпечних альтернатив.

Розуміння специфіки підліткової ідентичності є ще одним ключовим елементом психологічної підготовки. Юнаки та дівчата перебувають на етапі інтенсивного пошуку власного «Я», що часто супроводжується протестними настроями та прагненням до експериментів. Вербувальники цілеспрямовано експлуатують ці тенденції, надаючи ілюзорне відчуття свободи та обраності. Поліцейські повинні вміти трансформувати ці пошуки в безпечні напрями самореалізації, пропонуючи підліткам участь у соціальних проєктах, волонтерських ініціативах чи спортивних програмах, які задовольняють їхню потребу в активності та приналежності.

Таким чином, психологічні засади діяльності поліцейських у профілактиці вербування підлітків через соціальні мережі охоплюють широкий спектр знань і навичок: від розуміння вікових особливостей до глибокого аналізу механізмів маніпуляції та формування довірливих відносин із юнацтвом. Реалізація таких підходів вимагає постійної підготовки, міждисциплінарної співпраці та застосування сучасних комунікативних інструментів, здатних нейтралізувати вплив деструктивних груп. Лише комплексне використання психологічних знань дає можливість поліції ефективно здійснювати профілактику й захищати підлітків від ризику потрапляння в небезпечні мережеві спільноти.

Список використаних джерел

1. Джуган В. О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 63–67. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/12.pdf (дата звернення: 29.09.2025)

2. Іванова О. Правове регулювання захисту дітей щодо негативного впливу соціальних мереж та інтернету. *Знання європейського права*. 2021. № (2). С. 90–94. URL: http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/212

3. Політова А. С. Втягнення неповнолітніх в участь у збройному конфлікті: окремі аспекти проблеми. *Втягнення дітей у військові конфлікти: кримінально-правові та психолого-педагогічні механізми реагування :* матеріали регіон. наук.-практ. семінару, м. Харків, 25 жовт. 2024 р. Харків : Право, 2024. С. 96–100. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9282

4. Мазур Ю. С. Залучення дітей до участі у збройних конфліктах. *Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, 9 грудня 2022 року) Одеса : ПРЦ НАПрН України ; НУ «ОЮА», 2022. С. 185–186. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/0ec1fec2-6aa0-4c4e-9974-68c22a749b91

Вероніка ЯННІКОВА
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПІДВИЩЕННІ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ САПЕРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗСУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

В умовах сучасних воєнних конфліктів, коли проблема гарантування безпеки набуває глобального характеру, ефективна міжвідомча й міжнародна взаємодія стає одним із ключових чинників успішного виконання завдань. Насамперед це стосується саперних підрозділів Збройних Сил України (ЗСУ), які активно залучаються до розмінування територій, знешкодження вибухонебезпечних предметів, ліквідації наслідків бойових дій. Важливим аспектом їхньої діяльності є комунікація з представниками інших відомств, іноземних військових підрозділів, міжнародних організацій, волонтерських та гуманітарних місій. У зв'язку з цим, англійська мова виступає не тільки засобом спілкування, але й потужним інструментом професійної взаємодії, координації й підвищення ефективності спільних дій.

Значення англійської мови для військовослужбовців, специфіка її вивчення у вищих військових навчальних закладах України, методології та підходи, що використовуються для вивчення й розвитку мовних компетентностей військових кадрів є широко обговорюваними темами, які розглядаються

в роботах багатьох українських науковців, військових експертів та журналістів. Так, над цими питаннями працюють Л. Гончарук [1], Ю. Пащук, Д. Каменцев, С. Пасічник, Т. Сергієнко [3], М. Торська [4] та ін. Однак проблема ролі та значення англійської мови у підвищенні міжвідомчої взаємодії саперних підрозділів ЗСУ залишається малодослідженою й потребує детального розгляду та узагальнення. Відтак, метою цієї роботи є дослідити роль англійської мови у підвищенні міжвідомчої взаємодії саперних підрозділів ЗСУ в умовах численних воєнних загроз.

Володіння іноземними мовами, насамперед англійською, на високому фаховому рівні є обов'язковим складником професійної компетентності військовослужбовців ЗСУ та однією з головних умов їх кар'єрного зростання. Перш за все це зумовлено реалізацією зовнішньополітичного курсу України щодо інтеграції в європейський політичний, безпековий, економічний та правовий простір, набуття членства в ЄС і НАТО. Окрім того, незмінна участь військових підрозділів ЗСУ в операціях з підтримання миру й безпеки, розширення міжнародного військового співробітництва та переорієнтація підготовки військ за стандартами НАТО вимагають значного покращення мовної підготовки особового складу [4, с. 337–338].

Англійська мова вивчається не тільки на етапі навчання у закладах вищої військової освіти, але й безпосередньо у процесі служби в ЗСУ. Особливої актуальності такий тип навчання набув з початком війни на території нашої держави. Крім того, військовослужбовці вивчають англійську мову самостійно, застосовуючи для цього онлайн-платформи та мобільні додатки [2].

Безперечно, англійська мова відіграє ключову роль у діяльності Збройних Сил України, оскільки саме вона забезпечує ефективне спілкування та взаємодію з країнами-членами НАТО й міжнародними партнерами. Водночас її значення виходить далеко за межі суто комунікативної функції – англійська мова стає ще й стратегічним інструментом, що сприяє зміцненню обороноздатності держави, модернізації армії та підвищенню міжнародного авторитету України. Насамперед володіння англійською мовою є необхідною умовою для ефективного використання західних зразків озброєння та військової техніки, що надходять від країн-партнерів. Технічна документація, інструкції та експлуатаційні матеріали зазвичай викладені англійською, тому знання мови забезпечує точність і безпеку в роботі з новітнім обладнанням. Англійська мова є запорукою успішної участі українських військових у міжнародних миротворчих місіях, спільних навчаннях та операціях. Вона дає можливість ефективно взаємодіяти з військовими інших держав, координувати дії у складних ситуаціях, обмінюватися оперативною інформацією й досвідом, що підвищує рівень професійної взаємодії й довіри між союзниками. На додаток, знання англійської мови відкриває можливості для розвитку міжнародного співробітництва, дипломатичних відносин і налагодження партнерських зв'язків із країнами, які надають військову, технічну й гуманітарну підтримку Україні [1, с. 639].

На наш погляд, важливою є англійська мова також і для саперів, адже вона виступає необхідною умовою для обміну досвідом із провідними фахівцями з країн-партнерів НАТО та ЄС, які мають прогресивний досвід у сфері протимінної діяльності. Безліч міжнародних інструкцій, стандартів та методичних матеріалів зокрема, IMAS (International Mine Action Standards) [5] укладено англійською мовою. З огляду на це, знання англійської мови дає змогу українським військовим швидко орієнтуватися у технічній документації, розуміти сучасні підходи до мінно-вибухової безпеки та впроваджувати їх у практику. Щобільше, під час спільних навчань, операцій та гуманітарних місій англійська мова стає засобом ефективного обміну інформацією між представниками різних структур – військовими, рятувальниками, поліцією, цивільними експертами й інженерами. Завдяки цьому покращується координація дій, значно зменшується ризик непорозумінь та помилок у небезпечних умовах, що здійснює безпосередній вплив на безпеку й результативність операцій.

Також використання англійської мови сприяє підвищенню професійного рівня українських саперів завдяки участі в міжнародних тренінгах, конференціях та курсах, що проводяться за кордоном. Це не тільки розширює коло знань військовослужбовців, але й створює умови для інтеграції українських стандартів у євроатлантичний безпековий простір. Таким чином, англійська мова виконує роль провідника між українськими саперними підрозділами й світовою спільнотою, яка активно підтримує нашу державу в процесі протимінної діяльності.

Отже, підсумуємо, що роль англійської мови у підвищенні міжвідомчої взаємодії саперних підрозділів Збройних Сил України в умовах воєнних загроз є надзвичайно важливою та багатовимірною. Англійська мова виконує не тільки функцію засобу комунікації та виступає стратегічним інструментом професійного зростання, координації дій і зміцнення міжнародного співробітництва. Завдяки знанню англійської мови українські сапери мають змогу ефективно взаємодіяти з представниками інших відомств, міжнародних організацій та збройних сил країн-партнерів, брати участь у спільних навчаннях, гуманітарних місіях, різноманітних проєктах і тренінгах. Окрім того, англійська мова забезпечує швидкий доступ до сучасної технічної документації, інструкцій і міжнародних стандартів, що значно підвищує якість підготовки особового складу й рівень безпеки під час виконання завдань, а також володіння цією іноземною мовою відкриває перед українськими військовими нові професійні

можливості, сприяє інтеграції у євроатлантичний простір і зміцненню довіри між Україною та її союзниками.

Список використаних джерел

1. Гончарук Л. М. Роль англійської мови для Збройних Сил України. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»*. 2024. № 1 (29). С. 635–645.

2. Марків Н. Військові мають знати англійську, щоб розповідати світу про нашу війну, – авторка першого тематичного YouTube-каналу. URL: https://vechirniy.kyiv.ua/news/85443/ (дата звернення: 12.10.2025).

3. Пащук Ю. М., Каменцев Д. С., Пасічник С. М., Сергієнко Т. М. Щодо проблем навчання англійської мови курсантів вищих військових навчальних закладів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2020. №78. С. 173–177.

4. Пащук Ю., Торська М. Дослідження шляхів підвищення ефективності мовної підготовки слухачів інтенсивних курсів іноземних мов Збройних Сил України : *збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки.* 2021. С. 24(1). С. 336–352. https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v24i1.648

5. International Mine Action Standards. URL: https://www.mineactionstandards.org/ (дата звернення: 12.10.2025).

Яна ЯНУШЕВСЬКА
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ РИЗИКИ НЕЗАКОННОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ: ВІДСУТНІСТЬ ГАРАНТІЙ, ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ВРАЗЛИВІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ

Визначення незаконного працевлаштування у трудовому законодавстві немає, але аналізуючи відповідь колишнього міністра юстиції П. Петренка [5], та трудове законодавство, буде доречно сказати, що незаконне працевлаштування – використання найманої праці без оформлення трудових відносин, тобто без оформлення трудового договору, між працівником та роботодавцем, відповідно до вимог трудового законодавства [2].

Проблема незаконного працевлаштування є однією з наймаштабніших у сфері трудових відносин, станом на 2023 рік кількість незаконної зайнятості сягла 9% від кількості зайнятого населення, тобто тут мова йде не лише за порушення прав незаконно влаштованих громадян, але й економічній небезпеці для України [6].

Основний закон гарантує кожному громадянину право на працю та належні умови трудової діяльності, наприклад право на працю, яке включає і право отримувати заробітну плату, безпечні умови праці, а також соціальний захист громадянина [1].

Незаконно працевлаштовані працівники (далі нелегальні працівники) позбавляються свої прав, які передбаченні трудовим законодавством, таких як:

– *право на щорічну оплачувану відпустку,* адже у більшості випадках нелегальним працівникам, дні у відпустці зазвичай не оплачуються;

– *право на своєчасну оплату відпускних виплат перед відпусткою та на компенсацію за невикористану відпустку при звільненні,* цієї гарантії нелегальний працівник також немає [2].

– *право на оплату лікарняних, вагітності та пологів, чи тимчасову непрацездатність,* що працівники без оформленого трудового договору, не можуть скористатися цими гарантіями, а у випадку вагітності жінку можуть навіть незаконно звільнити [3].

– *право на пенсійне забезпечення, страховий стаж,* яке передбачене законом, адже держава ніколи не отримувала податки від нелегального працівника, так як і його робоча діяльність не була ніколи облікована, тому у разі припинення діяльності, чи інших діяннях, особа «залишиться з нічим» [4].

Якщо узагальнювати то всі права з Кодексу законів про працю України можуть порушуватись, і вони регулярно порушуються, наприклад, можна навести в приклад інститут робочого часу, ненормований робочий графік, залучення до надурочних робіт, чи інститути роботи молоді та жінок та інші.

У Кодексі законів про працю України присвячена глава - інститут, який санкціонує нагляд та контроль за додержанням законодавства про працю, а також, щоб запобігти незаконному працевлаштуванні, Кодекс законів про працю України встановлює відповідальність для роботодавців, а саме штрафні санкції розміром від 10 до 30 мінімальних заробітних плат.

Важливим у контексті нелегальних працівників є і позбавлення їх інституту охорони праці, наприклад встановлює обов'язок роботодавця створити безпечні умови праці для працівників, але у випадку нелегального працевлаштування ця гарантія часто ігнорується, що є наслідком підвищених ризиків виробничих травм, а також відсутності компенсації у разі настання нещасних випадків [2].

Отже, можна стверджувати, що незаконне працевлаштування є не лише порушенням трудових прав нелегального працівника, але й серйозним соціальним ризиком, адже воно залишає людину без правового захисту, належних соціальних гарантій та можливості відновити справедливість у судовому порядку. Тому, ми робимо висновок, що нелегальні працівники є соціально вразливою групою.

Але попри ці ризики, незаконне працевлаштування залишається поширеним явищем, особливо серед молоді.

Звичайно, що порушуються і права законно працевлаштованих працівників, але у них є законодавчо встановлений механізм відновлення порушених прав, компенсації, чи притягненні до відповідальності роботодавця та соціальні гарантії.

На нашу думку, аби подолати це негативне явище, як і для становища прав людини, та і для економіки держави, потрібно: підвищити рівень обізнаності населення щодо свої прав, прав, які вони можуть набути при законному працевлаштуванні, та ризиках, які супроводжуються при незаконному працевлаштуванні, посилити контроль та збільшити штрафи, можливо, навіть і зробити штрафи для нелегальних працівників, аби у них теж була майнова (грошова) відповідальність за своє незаконне рішення. А також формувати міцну культуру легальної праці, аби при виборі: бути незаконно працевлаштованим, але отримувати заробітну плату в розмірі 6 мінімальних заробітних плат, чи бути законно працевлаштованим і отримувати в розмірі 4 мінімальних заробітних плат (але мати права, захист з боку держави цих прав, соціальні гарантії і так далі), працівник обирав власні права та чесніть перед державою.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#n1507
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. №1105-XIV.
4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text
5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003. №1058-IV.
6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text
7. Нелегальне працевлаштування – про відповідальність роботодавця та захист прав працівників розповідає Міністр юстиції Павло Петренко. *Судова влада України*. URL: https://gt.mk.court.gov.ua/userfiles/media/85.pdf
8. Тіньова зайнятість в Україні сягає 9% від кількості зайнятого населення – Держпраці. *Українське радіо*. 11.08.2023. URL:https://ukr.radio/news.html?newsID=102045

З М І С Т

Вступне слово 5

Афтанасів В.
МОРФОГЕНЕТИЧНА ДИНАМІКА УШКОДЖЕНЬ ПРИ КАТУВАННІ:
КРИМІНАЛІСТИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ 7

Бабич А., Зелінський Г.
ВІЙНА СЛІВ: ПЕРЕКЛАД ЯК ПОЛЕ СМИСЛОВИХ БОЇВ 9

Бабій Р.
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН ТА КРИПТОВАЛЮТНОГО АНАЛІЗУ
В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРЕСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ 10

Бабірад Д.
ПІДСТАВИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО
ВІДСУТНЬОЮ ТА ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 12

Баган Т.
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛИМ
ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 15

Бадьонна О.
ЕМПАТІЯ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОПОВАГИ, ЄДНОСТІ
ТА ЗГУРТОВАНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ 16

Бачинський Н.
ПОНЯТТЯ ТА ЗАВДАННЯ АРЕШТУ МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 18

Bednarchyk S.
CRISIS MANAGEMENT AS A FACTOR OF SURVIVAL
FOR UKRAINIAN ENTERPRISES DURING WARTIME 20

Березюк О. Ю.
СТАН ТА ПРОТИДІЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 22

Бігун В.
РОЛЬ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ У ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ
СУБ'ЄКТІВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН 24

Біда Б.
ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ МИТНОМУ ПРОЦЕСУ
З ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ 25

Білінкевич Н.
ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ПРОВЕДЕННІ АЗАРТНИХ ІГОР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ 27

Боднарчук Д.
САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ 29

Брановська Ю. Й.
ПОНЯТТЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ……30

Вань О.
ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ……32

Великий М.
СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ, СВОБОД, ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНАЛІЗУ РІЧНОГО ЗВІТУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ……34

Висоцький В.
ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ……36

Візничак І.-Д.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН
У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ……38

Власенко Ю.
ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТ. 384 КК УКРАЇНИ:
ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВИЙАНАЛІЗ……40

Вознюк В.
КУЛЬТУРНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ……41

Воронова Я.
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ТВОРЕННІ НЕЗЛАМНОЇ НАЦІЇ:
ДІЄВИЙ ПАТРІОТИЗМ І СИЛА СЛОВА……43

Галяс В.
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ПРАКТИЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ……45

Гандлер О.
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……46

Гущак М.
ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАНЯ……47

Гелиш С.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ……49

Германчук Ю.
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ……50

Гілей В.
ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА: НОВІ ВИКЛИКИ
ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ……52

Гладкий В.
ПРОБЛЕМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
ЯК ДЕСТРУКТИВНОГО ЯВИЩА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ……54

Гнатенко К.
РОЛЬ І ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
НАЦІОНАЛЬНА ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА……56

Гоголь Т.
ОБОВ'ЯЗКИ РОБОТОДАВЦІВ ЩОДО БЕЗПЕКИ ПРАЦІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД……58

Гончарук В.
КОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ АБО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК СИМВОЛ, ЩО ОБ'ЄДНУЄ……59

Горбань М.
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ
У ВИГЛЯДІ ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……62

Горбач І.
ПРОФІЛАКТИКА МАРОДЕРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……64

Городецький Я.-Д..
АУДІО-ВІДЕОКОНТРОЛЬ ОСОБИ……65

Горошко В.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ……67

Горячова А.
ВІД ПАТРІОТИЗМУ ДО НАЦИЗМУ:
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ……69

Гривнак Д.
ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА……71

Гриневич К.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……73

Гуз Д.
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
З ДОТРИМАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ……75

Гульцьо Б.
ОГЛЯД ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ:
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ, ГАРАНТІЇ
ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ……76

Гуменюк Ю.
ЕФЕКТИВНІСТЬ «НЕВИДИМОГО» ЛІДЕРА У СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ……78

Гусейнова К.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ
ЯК ЗАСОБУ ЇХ ВИПРАВЛЕННЯ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ……79

Гуща С.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……81

Дегтяр А.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ
ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ……82

Дмитришин О.
ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА……84

Донєва П., Лещенко Д.
ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД……86

Дрізд М.
МОВНА ОСВІТА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВІЙНИ……88

Дулкай А., Олійник В.
ЄДНАННЯ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО……90

Дячок О.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ
В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЦЕНЗУРИ
ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ……91

Єгорова В.
КОНСТИТУЦІЙНА СТАБІЛЬНІСТЬ І ГНУЧКІСТЬ:
ДОСВІД США ДЛЯ УКРАЇНИ……93

Єзерський Є.
ЦИВІЛЬНИЙ ОБІГ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ:
ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ТА НОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОЛІЦІЇ……95

Жовнірчук М.
ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ……96

Завішенець В.
НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ
ЕФЕКТИВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ВІЙНИ……98

Захарова В.
РОЛЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
У ЗАПОБІГАННІ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ……100

Зизень А.
РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФОРМ У СТАНОВЛЕННІ НОВИХ ДЕМОКРАТІЙ……102

Зінчук О.
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ
ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ……105

Зінчук С.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ
У СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ БІЖЕНЦІВ……107

Іваненко Б.
ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ……108

Іваненко Р.
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ……110

Іванов М.
ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ
НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ……112

Іванчишин А.
ЗМІСТ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ……114

Іваськів В.
ГАРАНТІЇ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ
(ПРАВО НА ЗАХИСТ, РОЗУМНІ СТРОКИ, ОЦІНКА ДОКАЗІВ,
ЗОКРЕМА ПОКАЗІВ АНОНІМНИХ СВІДКІВ)……116

Карпів В.
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ ЯК ВИКЛИК
ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ……119

Квасниця О.
ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ:
БАНКІВСЬКИЙ АСПЕКТ……121

Кинебас Н.
ЗРОСТАННЯ ВОЄННО-ЗУМОВЛЕНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ……122

Кінаш Л.
СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ……124

Клепар Н.
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ……126

Коваль В.
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК
У ПРОЦЕСІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ……127

Коваль І.
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОШИРЕННЯ ФЕЙКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……129

Коваль В.
ЦІННІСТЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ:
ВІД ІСТОРИЧНОЇ БОРОТЬБИ ДО СЬОГОДЕННЯ……130

Коваль Х.
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ……132

Ковальчук О.
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ……134

Козак В.
ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПРАКТИКИ ДОКАЗУВАННЯ
У СПРАВАХ ПРО ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО:
НОРМАТИВНІ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНІ АСПЕКТИ……136

Колінько А.
СТРЕСОВІ ФАКТОРИ ТА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ
В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ……138

Кондрат В.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ КРИМІНАЛІСТИКИ:
ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ……139

Король Ю.
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……141

Коршунов І., Шевченко С.
ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ:
УМИСНОГО ВБИВСТВА ТА УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ,
ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ……143

Косар С.
РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ
У РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ СТАНДАРТІВ
ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……145

Костра Д.
ПРАКТИКА ЄСПЛ ЩОДО ЗАКОННОСТІ ТА УМОВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ……146

Костючик І.
РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ……149

Косяк Ю.
ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ:
ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКА ПРАКТИКА……151

Котовщиков Р.
ВИНА У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 201 -2 КК УКРАЇНИ……153

Коцюпир К.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……155

Кочин В.
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯН ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ
У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ……156

Кріль А.
ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ КОМУНАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ:
ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ……158

Крушельницька С.
ВІЙНА І ДЕРЖАВА:
ЯК ЗБЕРЕГТИ ДЕРЖАВНІСТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ……159

Кудрич М.
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА ЖІНКИ,
ЯКА ЗАВІДОМО ДЛЯ ВИННОГО ПЕРЕБУВАЛА В СТАНІ ВАГІТНОСТІ,
ПРИ ПОМИЛЦІ В ОБ'ЄКТІ……161

Кузнєцов А., Базар Д.
ЩОДО ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА
ВІД УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ,
ЩО СПРИЧИНИЛО СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО……163

Кузнєцов А.
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……165

Курилишин Д.
РОЛЬ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ……167

Лактіонова М.
ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
НА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ……169

Левандовський Ю.
СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ……170

Левко А.-М.
БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ФАКТОР ПОРУШЕННЯ
ПОЗИТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ ЗА СТ. 3 ЄКПЛ……173

Лещак І.
ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА……175

Лисюк А.
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ
ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ……177

Лита У.
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
МЕЖІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ВТРУЧАННЯ……179

Ліва С.
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ……180

Лілікович М.
МАСОВІ ЗАХОДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……182

Лісник Р.
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ВИПАДКІВ САМОПОРАНЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ
З МЕТОЮ УХИЛЕННЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В БОЙОВІЙ ОБСТАНОВЦІ……184

Ліщинська Ю.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА СПІВПРАЦІ МЕДІА
З ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ……186

Лозинська І.
ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ……188

Лола М.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ:
ПОРЯДОК СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ І ЗАПОВІТОМ ТА ПОВ'ЯЗАНІ ПРОБЛЕМИ……190

Лопушанський Т.
ПРОТИДІЯ БЕЗКАРНОСТІ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ……192

Лукащук В.
МЕДИЦИНА, ІСТОРІЯ ТА СУСПІЛЬНІ НАУКИ
ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ……194

Мазепа Д.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……196

Майсак В.
ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ СУДДІ ТА АДВОКАТА……197

Майсак В., Гуща С.
СПІВПРАЦЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ТА МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ……199

Маркович Ф.-Д.
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС ДОПИТУ……200

Мартинов Д.
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ВІЙНИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ……202

Миськів Д., Мартинюк О.
ПСИХОЛОГІЧНА ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……204

Мартинюк О.
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……205

Марчук Я.
ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОЦІНКУ ПОРУШЕНЬ ПРАВА
НА СВОБОДУ ТА НЕДОТОРКАНІСТЬ
У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ТЦК……207

Махніцька Д.
БЕЗПЕКА ПРАЦІ ПРАВООХОРОНЦІВ
ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ……208

Махукова В.
ТИПОВІ СПОСОБИ СПРИЧИНЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ
НОВОНАРОДЖЕНІЙ ДИТИНІ……210

Мацьків С.
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ
ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ,
ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ……211

Мацюк Р.
ОЗНАКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
У СВІТЛІ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН 2025 РОКУ……213

Мелешко Ю.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА США,
ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
НА БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ……214

Мельник С.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ
ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ В УКРАЇНІ……216

Мельничук М.
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (OSINT, ЦИФРОВІ ДОКАЗИ)
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……217

Мельничук Д.
ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ЗАБОРОНИ КАТУВАНЬ
У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ (СТАТТІ 2 І 3 ЄКПЛ)……220

Мельничук М.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ……222

Микитчук В.
ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……224

Мисьо А.
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ
ІНФРАСТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ……226

Михаляк В.
ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……227

Мрачковський О.
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОЦІНЮВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ІТ-ПРОЄКТІВ……229

Муха Х.
МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ……231

Навроцький О.
ЩОДО СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ……233

Надич Т., Надич Д.
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……235

Назарець Н., Будусь О.
НЕЗЛАМНІСТЬ ДУХУ УКРАЇНЦІВ……237

Невиняк С.
ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……238

Новак В.
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОНТЕРІВ В УКРАЇНІ:
ДОПОМОГА АРМІЇ, ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ, СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА……240

Новаковська У.
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ЇХ ГАРАНТІЇ……242

Наволовський С.
ЗМІНИ ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 173-2 КУПАП І ДОКАЗОВІ СТАНДАРТИ
У СПРАВАХ ПРО ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО……243

Ночвай У.
ПРАВО НА ПРАВДУ У СФЕРІ ЖУРНАЛІСТИКИ І НЕ ТІЛЬКИ…
(РОЗДУМИ ПІСЛЯ ФІЛЬМУ «ЦІНА ПРАВДИ») ……244

Овдійчук Д.
ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ,
НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ
ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ
ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ……246

Огороднік А.
ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ
В ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ……247

Оленич А.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАЦІ……249

Павлів О.
ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ У КОРУПЦІЙНИХ СХЕМАХ……251

Чубань В., Павлова О.
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ
ОБҐРУНТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ
У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ……252

Павлюх А.
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ
НА ПРОЦЕДУРУ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ……254

Мартиняк Д., Палюх Н.
РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У ФОРМУВАННІ ЗГУРТОВАНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ КОМАНДИ……256

Палюх Н.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……257

Панич А.
УТВЕРДЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……259

Панич А., Ковалик І.
КОНФЛІКТИ В ПОЛІЦЕЙСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ:
ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ КОНСТРУКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ……260

Перун Ю.
СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ……262

Петриченко І.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ
ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ……263

Петришин Х.
ПРАВО ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……265

Петровський Д.
ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ТА ЇХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДЕРЖАВИ Й СУСПІЛЬСТВА……266

Пилипець В.
АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……268

Пилипчак В.
МІЖНАРОДНЕ ТРУДОВЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ
МАСОВОГО БЕЗРОБІТТЯ, СПРИЧИНЕНОГО ВІЙНОЮ В УКРАЇНІ……270

Пирин Н.
ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ……272

Плевак К.
РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР
В ПОДОЛАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ……273

Плетінь О.
КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ТА ВИДІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА
В МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ……275

Подолюк В.
ПАТРІОТИЗМ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА І СОЦІАЛЬНА ОСНОВА
НЕЗЛАМНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ……277

Чубань В., Покотілова Д.
НАПРЯМИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА МИТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……279

Поляк А.
МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
У ПЕРІОД ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ……280

Примак А., Пугаревич В.
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК СЕРЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ……282

Рибачук А.
ЖІНКИ-ВОЇТЕЛЬКИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ……283

Римаришина А.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО, ПСИХОЛОГІЧНОГО
І КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ……287

Ришканич С.
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……288

Рогоза А.
РОЛЬ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ……290

Росяк С.
РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРИНЦИПУ
«НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ» У КОНТЕКСТІ ПЕРЕБУВАННЯ МАТЕРІ
В УСТАНОВІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ……292

Рудой М.-А.
ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……294

Руснак Д.
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ……295

Sabadash M.-T.
PROBLEMS OF USING ELECTRONIC EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS……296

Савінчук О.
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФРОНТ ВІЙНИ:
ПОЄДНАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ МЕТОДІВ І ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ……298

Савчук С.
НАГЛЯД ТА КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ
У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ……299

Саловська Ю.
МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……300

Самкова Д.
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ,
ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙНОЮ……301

Сачук Ю.
ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……303

Севастьянова К.
ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦМЕРЕЖАХ……304

Сенчишин В.
ПРОТИДІЯ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ……305

Сенюк О.
АДМІНІСТРАТИВНА СКАРГА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ
ДОСУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ СТАН……307

Сибірний А.
ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОЄННОГО ЧАСУ
ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ……309

Сидор Я.
АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ……310

Сидор Н.
ПРОБЛЕМИ ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ
У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ……311

Силюк М.
ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЛЮДЕЙ,
ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ОКУПАЦІЮ ТА ПОЛОН:
ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ……313

Сіра Є.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ……314

Скрипчук Ю.
ЦІННІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ
(РЕФЛЕКСІЇ НА ФІЛЬМ «ЦІНА ПРАВДИ»)……316

Солом'янюк Б.
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА……318

Станкович М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……320

Стефанишин М.
ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЛІДЧОГО
В РЕЖИМІ СТРЕСОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ВОЄННОГО ЧАСУ……322

Стріляна А.
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……323

Тимечко Д.
МІСЦЕ ЕКСПЕРТА В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……325

Тимощук Х.
ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ……327

Тищенко С.
ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ……329

Трифаненко І.
ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ПРОБЛЕМНІПИТАННЯ……331

Турчин А.
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА СТРОКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ……333

Федоров С.
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ……335

Федорова Є.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА
ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)……336

Федунів В.
ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……338

Федьків І.
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ:
ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ……339

Федьків І., Ключник Д.
ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ І ПАМ’ЯТЬ СЛІДЧОГО:
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ І ПІДТРИМКИ……341

Фітьо В.
СУТНІСТЬ ЗАБОРОНИ КАТУВАННЯ:
ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ……342

Харчук Р.
ЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ……344

Хижа Д.
УЧАСТЬ ГРОМАДЯН В ОХОРОНІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……345

Хижа Р.
ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА ПОРЯДОК ЇХ НАДАННЯ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ……347

Хитра Ю., Гавчук І.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ
З НЕПОВНОЛІТНІМИ ГРУПИ РИЗИКУ
У ПРОЦЕСІ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ……349

Хитра Ю.
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ……350

Хлистун Є.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦІЄЮ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В РАЙОНАХ,
НАБЛИЖЕНИХ ДО ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ……351

Цвілинюк А.
ПРОБЛЕМИ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ……352

Чепурна В.
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ГРОМАДЯН
ЯК СУБ'ЄКТІВ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН……354

Чирибан В.
ЗАПОРІЗЬКА СІЧ ЯК ФЕНОМЕН ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ……355

Чолій В.
ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОФЕСІЙНОГО РЕСУРСУ СЛІДЧОГО……357

Шавалюк О.-В.
ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ……358

Шевчук Ю.
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ……360

Шевчук С.
СОЦІУМ ЯК СИСТЕМА СПІВЖИТТЯ ЛЮДЕЙ……361

Шикула Х.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ……363

Шиян В.
ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО……364

Шмаков С.
РОЛЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ……366

Шумеєв І.
ПРЕВЕНТИВНІ ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ В
ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ……368

Шумик О.
КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……370

Щербей В.
РИЗИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ
ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ……371

Щуцький Р.
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ……373

Юник А.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ВЕРБУВАННЯ ПІДЛІТКІВ
ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ……375

Яннікова В.
РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПІДВИЩЕННІ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ
САПЕРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗСУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ……376

Янушевська Я.
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ РИЗИКИ НЕЗАКОННОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ:
ВІДСУТНІСТЬ ГАРАНТІЙ, ДИСКРИМІНАЦІЯ
ТА ВРАЗЛИВІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ……378

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни

(осінні читання)

Збірник тез
Всеукраїнської наукової конференції
здобувачів вищої освіти

м. Львів, 21 листопада 2025 року

Упорядники:
Г. Я. Савчин,
заступник начальника відділу організації наукової діяльності,
кандидат юридичних наук,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
С. М. Волкова,
науковий співробітник відділення організації наукової роботи
відділу організації наукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Тези опубліковано в авторській редакції
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Назар Ганущак*

Підписано до друку 21.11.2025.
Формат 60×84/8. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 46,04.
Зам № 92-25.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.